ป.
PL
4202
อ7ร๒
2550

สำนักหอสมุด

14734993

29 ต.ค. 2552

บทที่ 3

วิเคราะห์อวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ในการศึกษาวิเคราะห์อวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น ผู้ศึกษาค้นคว้าได้ศึกษาวิเคราะห์เรียงตามลำดับเรื่องดังนี้ คือ เรื่องไชยเชษฐ์ สังข์ทอง ไกรทอง มณีพิชัย และคาวี โดยวิเคราะห์อวัจนสารที่ปรากฏเด่นชัดจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในแต่ละเรื่องแต่ละตอน เรียงตามลำดับอวัจนสารดังนี้ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา

เรื่องย่อไชยเชษฐ์

พระไชยเชษฐ์ซึ่งเป็นโอรสท้าวธรรมีกเจ้าเมืองเหมันต์และนางแก้วสัจจา มีนางสนมอยู่เจ็ดคน วันหนึ่งพระไชยเชษฐ์เสด็จประพาสป่าหลงเข้าไปในสวนหลวงของเมืองสิงหลซึ่งเป็นเมืองยักษ์จึงถูกจับกุม พระไชยเชษฐ์เห็นนางสุวิญชาเป็นมนุษย์และเป็นเจ้านายยักษ์ ก็ขอร้องให้ไว้ชีวิต พระไชยเชษฐ์รู้สึกพึงพอใจนางสุวิญชามากจนไม่ยอมกลับบ้านเมืองของตน ซึ่งในขณะนั้นรณพักตร์ยกกองทัพมาล้อมเมืองสิงหลไว้เพื่อจะชิงตัวนางสุวิญชาไปเป็นมเหสี พระไชยเชษฐ์จึงอาสาออกรบจนได้รับชัยชนะ ท้าวสิงหลจึงยกนางสุวิญชาให้ พระไชยเชษฐ์จึงพานางสุวิญชากลับมาอยู่ที่เมืองเหมันต์

นางสุวิญชาท้องแก่ใกล้คลอดนางสนมทั้งเจ็ดคนเกิดความอิจฉาริษยาจึงสร้างข่าวลือว่ามีช้างเผือกเข้ามาในเขตเมืองเหมันต์ พระไชยเชษฐ์จึงไปหาช้างเผือกตัวนั้นเป็นเวลา 7 วัน แต่ก็ไม่พบ เมื่อพระไชยเชษฐ์กลับถึงเมืองนางสนมทั้งเจ็ดคนได้เข้ามาทูลว่า นางสุวิญชาคลอดลูกเป็นท่อนไม้ พระไชยเชษฐ์หลงเชื่อคำยุยงจึงสั่งให้ประหารชีวิตนางสุวิญชา แต่พระพี่เลี้ยงทั้งสี่คนได้เข้าห้ามไว้ พระไชยเชษฐ์จึงขับไล่นางสุวิญชาออกจากเมืองเหมันต์แทน

นางวิฬาร์ สาวใช้ของนางสุวิญชาเห็นนางสนมทั้งเจ็ดคนลักพระโอรสใส่หีบแล้วนำไปฝังไว้ที่โคนต้นไทรนอกเมือง จึงช่วยกันขุดหาพระโอรสที่ถูกฝังทั้งเป็นจนพบ นางสุวิญชาคิดจะนำพระโอรสกลับเข้าเมืองเหมันต์เพื่อยืนยันต่อพระไชยเชษฐ์ แต่นางวิฬาร์ไม่เห็นด้วย นางสุวิญชาจึงตัดสินใจกลับเมืองสิงหล โดยมีพระอินทร์ให้ความช่วยเหลือในการเดินทาง

เมื่อท้าวสิงหลทราบเรื่องทั้งหมดจากนางวิฬาร์ก็โกรธพระไชยเชษฐ์มาก จึงเตรียมไพร่พลเพื่อจะยกทัพไปเมืองเหมันต์ แต่นางสุวิญชาขอร้องให้เห็นแก่โอรสของนาง ท้าวสิงหลรักพระโอรสมากจึงยอมทำตามที่นางสุวิญชาขอร้องและได้ตั้งชื่อพระโอรสว่านารายณ์ธิเบศร์

ท้าวธรรมึกและนางแก้วสัจจาได้ทราบเรื่องก็รู้สึกขัดเคืองใจมากจึงรับสั่งให้พระไชยเชษฐ์ติดตามหานางสุวิญชา พระไชยเชษฐ์จึงออกตามหานางสุวิญชาไปจนถึงเขตเมืองสิงหลแล้วให้ตั้งพลับพลาในป่าใกล้เมืองสิงหล วันหนึ่งพระนารายณ์ธิเบศร์เสด็จประพาสป่ายิงศรไปที่ต้นไม้เสียงดังได้ยินไปถึงพระไชยเชษฐ์และพี่เลี้ยงทั้งสี่คนจึงออกมาดูเห็นเป็นเด็กตัวเล็กๆ หน้าตาน่ารักน่าเอ็นดูพระไชยเชษฐ์นึกรักจึงเข้าไปขออุ้ม พระนารายณ์ธิเบศร์โกรธมากจึงยิงศรเพื่อฆ่าพระไชยเชษฐ์แต่ศรกลับกลายเป็นดอกไม้ ส่วนพระไชยเชษฐ์เห็นดังนั้นจึงยิงศรบ้างพร้อมกับอธิษฐานว่าหากเด็กคนนี้ไม่ใช่พระโอรสของตนก็ขอให้ศรประหารชีวิตเด็กนั้นเสีย ปรากฏว่าศรกลับกลายเป็นอาหารทิพย์ อีกทั้งพระไชยเชษฐ์เห็นแหวนที่พระนารายณ์ธิเบศร์สวมอยู่ก็จำได้ว่าเป็นแหวนของตนที่ให้นางสุวิญชาไว้ จึงมั่นใจว่าเด็กคนนี้จะต้องเป็นพระโอรสของตน ส่วนพระนารายณ์ธิเบศร์สอบถามความจริงจากพี่เลี้ยงจึงทราบว่าพระไชยเชษฐ์คือพระบิดาก็ยินดีและรับปากว่าจะช่วยทูลขอพระมารดาและท้าวสิงหลให้ยกโทษให้

ท้าวสิงหลเห็นแก่พระนารายณ์ธิเบศร์จึงให้อภัยพระไชยเชษฐ์แต่ก็ได้ลองใจพระไชยเชษฐ์จนเป็นที่พอใจ ส่วนนางสุวิญชาเมื่อรู้ว่าพระไชยเชษฐ์ติดตามมาก็รู้สึกสงสารแต่ก็ยังแค้นใจอีกทั้งยังเกรงกลัวท้าวสิงหลอยู่มากจึงแกล้งแสดงท่าทีว่าจะไม่ยอมคืนดีด้วย พระไชยเชษฐ์เสียใจมากจนสิ้นสติ นางสุวิญชาเห็นดังนั้นจึงยอมคืนดีด้วย และเพื่อเป็นการแก้ความอับอายท้าวสิงหลจึงรับสั่งให้พระไชยเชษฐ์จัดการอภิเษกกับนางสุวิญชาเป็นครั้งที่สองและให้ไปทูลเชิญท้าวธรรมึกและนางแก้วสัจจามาร่วมงานอภิเษกในครั้งนี้ด้วย

ผลการวิเคราะห์อวัจนสารที่ปรากฏจาก<u>บทละครนอกเรื่องไชยเชษฐ์</u> พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ปรากฏดังนี้

<u>ตอนที่ 1 นางสุวิญชาถูกขับไล่</u>

1. เทศภาษา

กวีใช้ระยะห่างของตัวละครสื่อให้ทราบถึงการเป็นผู้นำและการแบ่งพื้นที่ของตัวละคร เป็นตอนที่นางวิฬาร์พานางสุวิญชาออกจากเมืองเหมันต์ ดังบทประพันธ์

บัดนั้น	วิฬาร์น้อยใจเป็นนักหนา
คิดแค้นแล่นไปด้วยโกรธา	ฉุดมือนางมาแล้วว่าไป
.....	.....
ว่าพลางพานางลีลาศ	ลงจากปราสาทเฉิดฉัน
วิฬาร์<u>นำหน้า</u>จรจรัล	นางโศกศัลย์ดำเนินเดินมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 38)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>นำหน้า</u> คือ การเดินอยู่ข้างหน้าโดยมีผู้เดินตามอยู่ข้างหลัง การที่วิฬาร์พี่เลี้ยงกึ่งสาวรับใช้เดินนำหน้านางสุวิญชาซึ่งเป็นเจ้านายของตน เป็นเทศภาษาสื่อให้ทราบว่าวิฬาร์ได้ทำหน้าที่การเป็นพี่เลี้ยงนางสุวิญชาได้อย่างเหมาะสมกับหน้าที่ของตน กล่าวคือ วิฬาร์แสดงความเป็นผู้นำและกล้าตัดสินใจพานางสุวิญชาที่กำลังเกิดความสับสนในชีวิต และไม่กล้าตัดสินใจ "ไป" ซึ่งในขณะนั้นถ้ามีผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือนางสุวิญชาก็สามารถตัดสินใจไปจากพระไชยเชษฐ์ได้ วิฬาร์จึงเดินนำหน้าเพื่อสื่อให้รู้ว่าการกระทำดังกล่าวคือการตัดสินใจพานางสุวิญชาไปจากเมืองเหมันต์ นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางสุวิญชาไม่ต้องการไปจากพระไชยเชษฐ์นางจึงเป็นผู้เดินตามทั้งๆ ที่นางก็เป็นเจ้านายของวิฬาร์ ซึ่งโดยปรกติเจ้านายต้องเดินอยู่ข้างหน้าส่วนข้ารับใช้จะเดินตามอยู่ข้างหลัง

นอกจากนี้ยังปรากฏเทศภาษาเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่กวีกล่าวถึงพระยายักษ์-ท้าวสิงหลพร้อมกับข้าทาสบริวารที่มาเข้าเฝ้าท้าวสิงหล ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ท้าวสิงหลราชนเรนทร์สูร
<u>สถิตเหนือแท่นรัตน์เรืองจำรูญ</u>	**พร้อมมูลข้า<u>เฝ้า</u>ท้าวพระยา**
ว่าขานกิจการนคเรศ	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 50)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>สถิตเหนือแท่นรัตน์เรืองจำรูญ</u> และ <u>เฝ้า</u> เป็นเทศภาษาสื่อให้ทราบถึงการแบ่งพื้นที่ของบุคคลตามฐานะในสังคม กล่าวคือ พระยายักษ์ท้าวสิงหลซึ่งเป็นเจ้าเมือง-ยักษ์ เป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าใครๆ ณ ที่นั้น จึงต้องนั่งอยู่บนพื้นที่เฉพาะของเจ้าเมือง นั่นคือ "สถิตเหนือแท่นรัตน์เรืองจำรูญ" ซึ่งเป็นที่นั่งเตียงแก้วสูงค่าดูโดดเด่นเป็นสง่าและตั้งอยู่บนพื้นที่ที่สูงกว่าที่นั่งของพวกข้าทาสบริวารที่มาเข้า "เฝ้า" ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างออกไปและนั่งอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าลดหลั่นกันไปตามระดับตำแหน่งของแต่ละตน

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อเพื่อให้ทราบถึงจำนวนวันและช่วงเวลาของเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นช่วงเวลาที่พระไชยเชษฐ์ประพาสป่าเพื่อคล้องช้างป่า ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	องค์พระไชยเชษฐ์เรืองศรี
แต่มาอยู่ป่าพนาลี	ได้<u>เจ็ดราตรีทิวาวัน</u>
ให้หมอเฒ่าเอาช้างไปเที่ยวค้น	ทุกตำบลโป่งป่าพนาสัณฑ์
ไม่ประสบพบช้างตัวสำคัญ	จนสิ้นแดนเหมันต์พารา
เมื่อพระมเหสีจะมีเหตุ	ให้เขม่นนัยน์เนตรทั้งซ้ายขวา
พระทอดถอนหฤทัยไปมา	หวนรำลึกตรึกตราถึงเวียงวัง
.....	.....
คิดพลางทางสั่งเสนี	จงตระเตรียมโยธีทั้งซ้ายขวา
เร่งรัดผูกช้างผูกม้า	จะคืนเข้าพารา<u>เวลานี้</u>

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 25-26)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>เจ็ดราตรีทิวาวัน</u> หมายถึงเป็นเวลาเจ็ดคืนเจ็ดวัน เป็นกาลภาษาสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์ไม่พบช้างเผือกตัวที่นางสนมทั้งเจ็ดสร้างข่าวลือว่ามีอยู่ในป่าเมืองเหมันต์ ซึ่งถ้ามีช้างเผือกจริงๆ พระไชยเชษฐ์คงใช้จำนวนวันเวลาในการค้นหาไม่มากอย่างนี้ เพราะว่าในการออกไปจับช้างเผือกนั้นพระไชยเชษฐ์มีกำลังทหารติดตามไปเป็นจำนวนมาก ดังข้อความ "จำจะเลิกพหลพลไกร" และที่สำคัญพระไชยเชษฐ์ก็มี "หมอเฒ่า" ซึ่งเป็นหมอช้างอาวุโส เป็นผู้ที่มีความรู้และมีความชำนาญในการจับช้าง ซึ่งถ้าหากมีช้างเผือกจริงพระไชยเชษฐ์คงจับช้างได้แล้ว และกาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เวลานี้</u> เป็นเวลาในขณะนี้ทันทีทันใด เป็นกาลภาษาที่สื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์มีความรุ่มร้อนใจอยากกลับวังเพราะเป็นห่วงนางสุวิญชาที่ท้องแก่ใกล้คลอดว่าจะมี

คนคอยดูแลนางหรือไม่เพราะนางไม่มีญาติพี่น้องอยู่ใกล้ๆ นอกจากนี้กาลภาษา "เวลานี้" ยังสื่อให้ทราบถึงความเชื่อของพระไชยเชษฐ์ที่ว่าหากตาเขม่นทั้งข้างซ้ายและข้างขวาต้องมีเรื่องดีหรือไม่ดีเกิดขึ้น พระไชยเชษฐ์จึงต้องรีบเสด็จกลับเมืองเหมันต์ในเวลานั้นทันที

นอกจากนี้กาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งคือตอนที่นางสุวิญชาถูกขับไล่ออกจากเมืองเหมันต์แต่นางทูลขออยู่ที่เมืองเหมันต์ต่ออีกหนึ่งคืน ดังบทประพันธ์

.....	.....
เมื่อเมียได้กุมภามาเลี้ยงไว้	ก็จากเวียงชัยไปในไพรศรี
มาเป็นบาทบริจาพระสามี	พอประจบครบปีจะจำไกล
<u>เที่ยงนางกลางคืน</u>ถึงเพียงนี้	จะเดินดงพงพีกระไรได้
ตัวเป็นผู้หญิงจะวิ่งไป	หนทางกลางไพรพนาดร
โปรดให้เมียพักแต่<u>สักคืน</u>	พออยู่ไฟอยู่ฟื้นเสียหน่อยก่อน
ร่ำพลางนางคิดอาวรณ์	สองกรข้อนทรวงเข้าโศกา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 36)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>เที่ยงนางกลางคืน</u> เป็นเวลากลางคืน การที่กวีใช้กาลภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าเวลานั้นเป็นเวลากลางคืนที่มืดสนิทก่อให้เกิดความรู้สึกมืดมิดน่ากลัวและมืดมนอับจนในหนทางที่จะไป กาลภาษา <u>สักคืน</u> เป็นจำนวนเวลาหนึ่งคืนที่นางสุวิญชาขอร้องพระไชยเชษฐ์ขออยู่ในเมืองเหมันต์ กาลภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าต้องเป็นเวลาจำนวนหนึ่งคืนที่มีความหมายและมีความสำคัญต่อชีวิตของนางสุวิญชามาก เพราะนางเพิ่งคลอดลูกจึงจำเป็นต้องอยู่ไฟตามความเชื่อของคนในสมัยนั้น ที่เชื่อว่าความร้อนจะทำให้มดลูกกลับคืนเข้าสู่สภาวะปรกติได้เร็วมากขึ้น การที่กวีใช้กาลภาษาดังกล่าวทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจสงสารนางสุวิญชามากยิ่งขึ้นในเหตุที่ว่าผู้หญิงตัวคนเดียวอีกทั้งก็เพิ่งจะคลอดลูกจะต้องถูกเนรเทศออกจากเมืองในเวลากลางคืน

3. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมายความรู้สึกนึกคิด ความต้องการและความเชื่อของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์ตาเต้นกระตุกทั้งข้างซ้ายและข้างขวา ดังบทประพันธ์

เมื่อพระมเหสีจะมีเหตุ	<u>ให้เขม่นนัยน์เนตรทั้งซ้ายขวา</u>
พระทอดถอนหฤทัยไปมา	หวนรำลึกตรึกตราถึงเวียงวัง

สงสารสุวิญชาโฉมศรี	เทวีมีครรภ์อยู่ข้างหลัง
จะประสูติลูกแก้วแล้วหรือยัง	ไม่มีที่หวังที่ไว้ใจ
นางก็ไร้สุริย์วงศ์พงศ์เผ่า	ใครจะเอาใจดูหูใส่
จำจะเลิกพหลพลไกร	กลับคืนเข้าไปยังพารา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 25)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เขม่นนัยน์เนตรทั้งซ้ายขวา</u> เป็นลักษณะอาการกล้ามเนื้อตาเต้นกระตุก พระไชยเชษฐ์มีอาการตาเต้นกระตุกทั้งข้างซ้ายและข้างขวา สื่อให้ทราบถึงความเชื่อของพระไชยเชษฐ์ว่าอาจจะมีเรื่องดีหรือร้ายเกิดขึ้น พระไชยเชษฐ์คิดเป็นห่วงนางสุวิญชาที่ท้องแก่ใกล้คลอดว่าตอนนี้นางจะคลอดลูกแล้วหรือยัง เนื่องจากว่านางไม่มีญาติพี่น้องอยู่ในวังอีกทั้งจะมีใครคอยดูแลนางอย่างใกล้ชิดหรือไม่ ดังนั้นพระไชยเชษฐ์จึงให้พวกทหารเลิกค้นหาช้างเผือกแล้วกลับเข้าวังทันที นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้เห็นถึงสายใยความรักความผูกพันระหว่างพระไชยเชษฐ์กับนางสุวิญชาซึ่งเป็นสามีภรรยากันย่อมมีกระแสจิตสื่อถึงกันเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกำลังมีเรื่องไม่ดีเกิดขึ้น

นอกจากนี้เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ท้าวสิงหลแสดงความโกรธออกมาทางดวงตาเมื่อรู้ความจริงจากวิฬาร์ว่านางสุวิญชาถูกพระไชยเชษฐ์ขับไล่มาโดยไม่พิจารณาไตร่ตรองเสียก่อน ดังบทประพันธ์

.....	<u>นัยนาดังแสงพระสุริย์ศรี</u>
สำแดงแผลงฤทธิ์อสุรี	เพียงพื้นปัถพีจะโทรมทรุด

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 54)

เนตรภาษาของท้าวสิงหลที่ปรากฏ คือ <u>นัยนาดังแสงพระสุริย์ศรี</u> ซึ่งมีลักษณะดวงตาลุกโพลงสว่างจ้าเหมือนกับแสงพระอาทิตย์ สื่อให้ทราบถึงอารมณ์ของท้าวสิงหลว่า "โกรธจัด" ที่พระไชยเชษฐ์กล้าขับไล่นางสุวิญชาและพระโอรสซึ่งเป็นลูกและหลานของพระยายักษ์อย่างตนได้ การกระทำดังกล่าวถือว่าพระไชยเชษฐ์ดูถูกและไม่ให้เกียรติพระยายักษ์ท้าวสิงหลเป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่านางสุวิญชาจะเป็นเพียงพระธิดาบุญธรรมของท้าวสิงหลก็ตาม แต่ท้าวสิงหลก็รักใคร่นางเหมือนดังลูกในไส้ การที่กวีใช้เนตรภาษาดังกล่าวทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงอารมณ์และความรู้สึกของท้าวสิงหลได้ว่าเจ็บแค้นใจกับการกระทำของพระไชยเชษฐ์มาก

4. สัมผัสภาษา

กวีบรรยายถึงการสัมผัส ซึ่งเป็นลักษณะของการตอบสนองซึ่งกันและกันของตัวละคร โดยใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายสัมผัสกันเพื่อสื่อถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ในความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ปรากฏในตอนที่นางสุวิญชาแสดงความอาลัยอาวรณ์ต่อพระไชยเชษฐ์ ดังบทประพันธ์

ยอกรกราบลงกับเบื้องบาท ใจจะขาดด้วยความเสน่หา
เป็นกรรมตามสนองทั้งสองรา พระจะทรงโศกาไปว่าไร
ธรรมดาจารีตเป็นกษัตริย์ โองการตรัสขาดแล้วไม่คืนได้
น้องนี้จะขอลาคลาไคล สัญจรไปตามกรรมได้ทำมา
นางยกบาทผัวขึ้นทูนเกศ ชลเนตรไหลหลั่งทั้งซ้ายขวา
ตีอกชกเกล้าเข้าโศกา ซบกับบาทาพระสามี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 39-40)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ ยอกรกราบลงกับเบื้องบาท เป็นลักษณะการก้มกราบลงไปที่เท้าของพระไชยเชษฐ์ นางยกบาทผัวขึ้นทูนเกศ เป็นลักษณะการยกเท้าของสามีมาไว้บนศีรษะตน และสัมผัสภาษา ซบกับบาทาพระสามี เป็นการนำ "หน้า" ซึ่งเป็นอวัยวะที่สำคัญและถือกันว่าเป็นของสูงมาแนบกับ "เท้า" ที่ถือกันว่าเป็นของต่ำ การใช้สัมผัสภาษาของนางสุวิญชาดังกล่าวจึงเป็นการสัมผัสที่สื่อให้รับรู้ถึงความรู้สึกของนางสุวิญชาว่ารักและเทิดทูนพระไชยเชษฐ์มาก แต่นางก็จะต้องจากไปเพราะพระไชยเชษฐ์ได้ออกปากขับไล่นางต่อหน้าคนอื่นๆ แล้วและไม่ควรที่จะกลับคำพูด นางสุวิญชาจึงแสดงสัมผัสภาษาดังกล่าวแทนคำว่า "รักและเทิดทูน"

และสัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง คือ ตอนที่นางสุวิญชากำลังโอบอุ้มให้พระโอรสกินนมตน ดังบทประพันธ์

ครั้นพระสุริยันตะวันชาย แสงสายบ่ายบังพฤกษา
พระกุมารก็ฟื้นตื่นนิทรา กัลยาโอบอุ้มเอามาพลัน
โลมลูบจูบกอดให้กินนม เชยชมรับมิ่งสิ่งขวัญ
แล้ววางองค์ลงเหนือรถสุวรรณ วิษณุกรรม์นำหน้าพาจรลี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 49)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คือ โอบอุ้ม เป็นลักษณะการอุ้มอย่างทะนุถนอม กล่าวคือ หลังจากที่นางสุวิญชาหาพระโอรสจนเจอแล้วนางจึงพาพระโอรสกลับไปที่เมืองสิงหล โดยมีพระวิษณุกรรม์พาไปส่งถึงเมืองสิงหล ซึ่งในระหว่างทางได้หยุดแวะพักให้พระโอรสกินนมและ

นอนหลับ นางสุวิญชาจึงมีโอกาสแสดงความรักต่อพระโอรสโดยใช้สัมผัสภาษาดังกล่าว อีกทั้งนางสุวิญชายังใช้สัมผัสภาษา <u>โลมลูบ</u> เป็นการใช้มือสัมผัสพระโอรสอย่างแผ่วเบาและอ่อนโยนให้รู้ว่ารักมาก นอกจากนี้นางสุวิญชายังแสดงการสัมผัส <u>จูบ</u> และ <u>กอด</u> พระโอรสอย่างรักใคร่และทะนุถนอม ซึ่งสัมผัสภาษาดังกล่าวเป็นการสัมผัสที่สื่อให้ทราบถึงความรักของแม่ที่มีต่อลูก

5. **อาการภาษา**

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึกและบุคลิกลักษณะของตัวละครที่แสดงออกมา อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์แสดงอาการชะงักงันไปชั่วขณะเมื่อเห็นท่อนไม้ที่นางสนมทั้งเจ็ดอ้างว่าเป็นพระโอรสของนางสุวิญชา ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐ์ฟังคำที่ร่ำว่า
เห็นทั้งท่อนไม้ใส่พานมา	ผ่านฟ้า<u>นิ่งอึ้งตะลึงตะไล</u>
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 27)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>นิ่งอึ้งตะลึงตะไล</u> เป็นลักษณะอาการที่ชะงักงันจนพูดไม่ออกไปชั่วขณะหนึ่งเพราะคาดไม่ถึง อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบถึงความรู้สึกของพระไชยเชษฐ์ว่าผิดหวังจนพูดไม่ออก การที่พระไชยเชษฐ์แสดงอาการภาษาดังกล่าวเป็นเพราะพระไชยเชษฐ์ไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่านางสุวิญชาจะคลอดลูกออกมาเป็นท่อนไม้ ทั้งๆ ที่ตัวของพระไชยเชษฐ์กับนางสุวิญชาก็เป็นมนุษย์

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์ขับไล่นางสุวิญชาแต่ก็เกิดความลังเลไม่แน่ใจในสิ่งที่ทำลงไป พระไชยเชษฐ์จึงทุรนทุรายใจเพราะยังอาลัยอาวรณ์นางสุวิญชา ดังบทประพันธ์

.....	.....
นิจจาเอ๋ยเดินพลางร้องไห้พลาง	สงสารนางนักหนาน่าอกหัก
จะเรียกกลับอับอายเสนานัก	พระทรงศักดิ์อักอ่วนป่วนใจ
ไม่มีสุข<u>ผุดลุกผุดนั่ง</u>	ร้อนรุมคลุ้มคลั่งดังเพลิงไหม้
แต่รัญจวนครวญคร่ำร่ำไร	ภูวไนยโศกาจาบัลย์

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 39)

อาการภาษาที่ปรากฏ <u>ผุดลุกผุดนั่ง</u> คือการเปลี่ยนอากัปกิริยาลุกนั่งไปมาอย่างรวดเร็ว อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์เกิดความลังเลไม่แน่ใจในสิ่งที่ตัวเองทำ เพราะในส่วนลึกของหัวใจแล้วพระไชยเชษฐ์รักนางสุวิญชามาก ซึ่งกว่าที่พระไชยเชษฐ์จะฝ่าฟันอุปสรรคได้นางมาเป็นคู่ครองนั้นมีความลำบากยากเย็นเหลือเกิน เนื่องจากว่านางสุวิญชาเป็นธิดาบุญธรรมของพระยายักษ์ท้าวสิงหลที่ให้ความรักใคร่เอ็นดูนางมาก อีกทั้งพระไชยเชษฐ์เพิ่งจะครองรักกับนางได้เพียงแค่ปีเดียวก็ต้องมาหย่าร้างกันในเรื่องที่ไม่เคยคาดคิดมาก่อน ดังนั้นพระไชยเชษฐ์จึงอาลัยอาวรณ์นางสุวิญชามากเมื่อเห็นนางต้องเดินจากไปต่อหน้าต่อตา

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ท้าวสิงหลโกรธนางสุวิญชาและแค้นใจพระไชยเชษฐ์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ท้าวสิงหลพิโรธโกรธขึ้ง
<u>ลุกขึ้นกระทืบบาท</u>ตวาดอึง	สุวิญชาดูดู๋มึงไม่บอกกู
.....	.....
ชะอ้ายไชยเชษฐ์ลูกเขย	คงได้เล่นกันเหวยอย่าคึกขัน
<u>ขัดเขมรเป็นเกลียวเคี้ยวฟัน</u>	<u>โจนจากแท่นสุวรรณ</u>ทันที
<u>เขี้ยวงอกออกข้างละสามวา</u>	นัยนาดังแสงพระสุริย์ศรี
<u>สำแดงแผลงฤทธิ์</u>อสุรี	เพียงพื้นปัถพีจะโทรมทรุด

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 53-54)

อาการภาษาของท้าวสิงหลที่ปรากฏ ได้แก่ <u>ลุกขึ้นกระทืบบาท</u> เป็นกิริยาอาการลุกขึ้นยืนกระทืบเท้าข้างใดข้างหนึ่งซึ่งเป็นการกระทำที่รวดเร็วและรุนแรง สื่อให้ทราบว่าโกรธมาก ทั้งโกรธลูกของตัวเองที่ปกป้องสามีทั้งๆ ที่ถูกขับไล่มาแท้ๆ และแค้นใจลูกเขยที่ไม่พิจารณาไตร่ตรองให้ถ่องแท้เสียก่อนโดยสั่งฆ่าและขับไล่ลูกเมียของตัวได้อย่างไม่มีเยื่อใยถือว่าเป็นการไม่เกรงกลัวอำนาจของพระยายักษ์อย่างตน ซึ่งการที่พระไชยเชษฐ์ทำเช่นนี้เหมือนกับเป็นการดูถูกกัน ถึงแม้ว่าท้าวสิงหลจะอายุมากแล้วก็ตามเวลาที่โกรธ กิริยาท่าทางที่แสดงออกมาก็ว่องไวและรุนแรงสมกับที่เป็นพระยายักษ์เพราะแสดงอาการโกรธได้อย่างน่ากลัว ด้วยอาการกระชับผ้านุ่งให้แน่นโดยการ<u>ขัดเขมรเป็นเกลียว</u> และอาการ <u>เคี้ยวฟัน</u> แสดงอาการโกรธออกมาแล้ว <u>โจนจากแท่นสุวรรณ</u> เป็นอาการกระโดดจากที่นั่งโดยลืมความแก่ไปชั่วขณะและ <u>เขี้ยวงอกออกข้างละสามวา</u> พร้อมกับ<u>สำแดงแผลงฤทธิ์</u> เผยสถานภาพที่แท้จริงของตนเองออกมาได้อย่างน่ากลัว ทั้งหมดนี้เป็นอาการภาษาของพระยายักษ์ท้าวสิงหลที่สื่อให้ทราบว่า "โกรธจัด" จนไม่สามารถควบคุมตนเองได้

นอกจากนี้ยังปรากฏอาการภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางสุวิญชาห้ามไม่ให้ท้าวสิงหลไปฆ่าพระไชยเชษฐ์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	สุวิญชาขวัญหนีดีฝ่อ
วิ่งตะกายน้ำลายไม่ติดคอ	กลัวพ่อจะไปฆ่าพระสามี
ตามยุดท้ายรถกำสรดพลาง	นวลนางร้องทูลท้าวยักษี
จงผินพักตรามาพาที	เทวีครวญคร่ำร่ำวิงวอน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 54-55)

อาการภาษาของนางสุวิญชาที่ปรากฏ คือ วิ่งตะกายน้ำลายไม่ติดคอ เป็นลักษณะอาการรีบวิ่งตามไปเพื่อให้ทันการ เป็นอาการภาษาที่นางสุวิญชาวิ่งตะเกียกตะกายเพื่อ ตามยุดท้ายรถ ซึ่งเป็นลักษณะอาการวิ่งไปรั้งท้ายรถที่ท้าวสิงหลใช้เป็นพาหนะไปเมืองเหมันต์ ที่กำลังเคลื่อนออกจากวังเพื่อไปฆ่าพระไชยเชษฐ์ให้หายแค้นใจ และพร้อมกันนั้นนางสุวิญชาก็ขอร้องท้าวสิงหลให้ฟังเหตุผลของนาง ซึ่งการที่นางสุวิญชาแสดงอาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางสุวิญชารักพระไชยเชษฐ์มาก จึงกลัวว่าพระไชยเชษฐ์จะถูกท้าวสิงหลฆ่าตาย ถึงแม้ว่านางจะถูกพระไชยเชษฐ์ขับไล่ออกจากเมืองเหมันต์ทำให้ต้องระหกระเหินกลับมายังเมืองสิงหลก็ตาม นางก็ยังคงรักพระไชยเชษฐ์ไม่เสื่อมคลาย

6. **วัตถุภาษา**

กวีบรรยายถึงวัตถุสิ่งของของตัวละคร วัตถุภาษาที่ปรากฏจึงสื่อให้ทราบถึงความหมายแฝงที่กวีได้บรรยายไว้ จากเรื่องนี้ปรากฏวัตถุภาษาจากฉากที่กวีบรรยายถึงพระโอรสนารายณ์ธิเบศร์ที่มีวัตถุสิ่งของที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	สุวิญชาปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
เอาหีบมาเปิดฝาดูพลัน	จึงเห็นโอรสนั้นเป็นชาย
ยกพระลูกน้อยขึ้นใส่ตัก	พิศพักตร์ลักขณาเฉิดฉาย
ทรงศรพระขรรค์สำหรับกาย	**ทั้งม้ารถพรรณรายก็มีมา**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 44)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ศร คืออาวุธชนิดหนึ่งซึ่งประกอบไปด้วยคันสำหรับยิงและลูกศรที่มีปลายแหลม พระขรรค์ คือศัสตราวุธชนิดหนึ่งมีคม 2 ข้างที่กลางใบมีดทั้งหน้าและหลังเป็นสันคล้ายคมรูปหอกและมีด้ามสั้น อีกทั้งยังมี ม้า และ รถ เป็นพาหนะที่ติดตัวพระโอรสมาตั้งแต่เกิด ซึ่งวัตถุภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระโอรสต้องเป็นผู้ที่มีลักษณะพิเศษในตัวเอง

นอกจากนี้ยังปรากฏวัตถุภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง ที่สะท้อนให้เห็นถึงความลำบากของนางสุวิญชากับพระโอรส ดังบทประพันธ์

ครั้นชำระสระสรงพระลูกแก้ว คลาดแคล้วจากเชิงเขาใหญ่
นางเปลื้องภูษาผ้าสไบ ผูกเป็นเปลให้เจ้าไสยา
กอดจูบลูกแก้วแล้วเชยชม ค่อยวางลงบรรทมในเปลผ้า
นอนเสียเถิดพ่ออย่าโศกา ปลอบพลางกัลยาก็กล่อมไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 48)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ เปลผ้า เป็นผ้าสะไบของนางสุวิญชาที่นำมาผูกเป็นเปลเพื่อให้พระโอรสได้นอน วัตถุภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางสุวิญชากับพระโอรสมีความลำบากมาก เพราะถ้าหากนางสุวิญชากับพระโอรสยังอยู่ในเมืองเหมันต์ พระโอรสก็คงจะได้นอนเปลใหญ่ๆ สบายตัว อีกทั้งเมื่อตื่นขึ้นมาก็จะมีพี่เลี้ยงหลายคนคอยดูแลอย่างใกล้ชิดแต่ตอนนี้พระโอรสต้องมาตกระกำลำบากนอนในเปลผ้าและมีแม่เพียงคนเดียวเท่านั้นที่คอยดูแลทั้งนี้เป็นเพราะพระไชยเชษฐ์หลงเชื่อคำยุยงของนางสนมทั้งเจ็ดคนที่กล่าวหาว่านางสุวิญชาคลอดลูกเป็นท่อนไม้ พระไชยเชษฐ์จึงขับไล่นางกับพระโอรสออกจากเมืองเหมันต์

7. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละครเพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์ ความรู้สึกและความต้องการให้ช่วยเหลือ ซึ่งเป็นตอนที่นางสุวิญชาร้องเรียกพระพี่เลี้ยงทั้งสี่คนเข้ามาช่วยเหลือก่อนที่นางจะถูกนำไปประหารชีวิต ดังบทประพันธ์

ครั้นออกมานอกทวารวัง พอเห็นพี่เลี้ยงนั่งอยู่พร้อมหน้า
นางร้องเรียกไปมิได้ช้า เชษฐาโปรดด้วยช่วยน้องไว้

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 32)

ปริภาษาที่ปรากฏ <u>ร้องเรียก</u> ซึ่งเป็นน้ำเสียงของนางสุวิญชาที่ร้องเรียกพระพี่เลี้ยงทั้งสี่คนของพระไชยเชษฐ์ สื่อให้ทราบว่านางสุวิญชาต้องการให้มาช่วยเหลืออย่างทันทีทันใด เพราะความกลัวตาย ซึ่งในขณะนั้นนางกำลังถูกทหารจับตัวไปประหารชีวิต พอเห็นพระพี่เลี้ยงทั้งสี่คนนางจึงไม่รอช้าที่จะร้องเรียกให้ช่วย นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพี่เลี้ยงทั้งสี่คนสามารถช่วยเหลือนางไม่ให้ต้องถูกประหารชีวิตได้

นอกจากนี้ยังมีปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์โกรธนางสุวิญชามากจนบริภาษออกไป ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐ์ฟังคำที่ร่ำว่า
ยิ่งมีโมโหโกรธา	จึง<u>ร้องด่าสำทับ</u>ขับไป
เหม่อีอัปรีย์ทรลักษณ์	มึงอย่าพักมานั่งร้องไห้
ยังขืนขัดผัดวันขออยู่ไฟ	หัวจะขาดปลิวไปไม่ทันรู้
อย่าว่าแต่คืนหนึ่งถึงครู่เดียว	พระอินทร์มาเขียวเขียวไม่ให้อยู่
เร่งไปให้พ้นบ้านเมืองกู	ค่ำมืดไม่รู้ไม่เข้าใจ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 37)

ปริภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ร้องด่าสำทับ</u> เป็นการใช้น้ำเสียงที่ดังและเน้นหนักในถ้อยคำที่ใช้บริภาษ การที่พระไชยเชษฐ์ใช้ปริภาษาดังกล่าวต่อนางสุวิญชา สื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์ยังคงยืนยันที่จะเนรเทศนางสุวิญชาออกจากเมืองเหมันต์ในขณะนั้นทันที การที่กวีใช้ปริภาษาดังกล่าวทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสงสารนางสุวิญชามาก เพราะนางทูลขอผัดผ่อนเวลาเพื่อขออยู่ไฟเพียงแค่คืนเดียวแล้วจะออกไปจากเมืองเหมันต์ในตอนเช้า ช่วงเวลาเพียงเท่านี้พระไชยเชษฐ์ก็ไม่มีน้ำใจให้อยู่ แต่กลับขับไล่ไสส่งนางสุวิญชาและพระโอรสอย่างไม่มีเยื่อใย

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธ-เลิศหล้านภาลัย เรื่องไชยเชษฐ์ ตอนนางสุวิญชาถูกขับไล่ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงพระไชยเชษฐ์ขับไล่นางสุวิญชาออกจากเมืองเหมันต์เพราะหลงเชื่อนางสนมทั้งเจ็ดที่กล่าวหาว่านางสุวิญชาคลอดลูกเป็นท่อนไม้ ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อในเรื่องนี้จึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาแสดงความกล้าเป็นผู้นำของนางวิฬาร์ที่ตัดสินใจพานางสุวิญชากลับเมืองสิงหล และกวียังใช้เทศภาษาสื่อให้ทราบถึงการแบ่งพื้นที่ของบุคคลตามฐานะในสังคม ส่วนกาลภาษากวีใช้เวลาเป็นสื่อเพื่อให้ทราบถึงจำนวนวันที่พระไชยเชษฐ์ออกค้นหาช้างเผือกแล้วต้องรีบกลับเข้าวังเพราะเป็นห่วงนางสุวิญชาที่ท้องแก่ใกล้คลอด อีกทั้งกวีใช้เวลาเป็นเครื่องต่อรองของนางสุวิญชาที่จะยังไม่ไปจากเมืองเหมันต์ในตอนนี้เพราะว่าเป็นเวลามืดค่ำนางไม่สามารถเดินในป่าคนเดียวได้ ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่าน กวีใช้เนตรภาษาตาเต้นกระตุกสื่อให้เห็นถึงความเชื่อของพระไชยเชษฐ์ว่าอาจจะมีเรื่องดีหรือร้ายเกิดขึ้น อีกทั้งกวียังใช้เนตรภาษาสื่อแสดงความรู้สึกโกรธออกมาทางดวงตา กวีใช้สัมผัสภาษาแสดงถึงความรักความอาลัยอาวรณ์ของนางสุวิญชาที่มีต่อพระไชยเชษฐ์ อีกทั้งกวีใช้สัมผัสภาษาแสดงความรักของแม่ที่มีต่อลูก กวีใช้อาการภาษาแสดงอาการนิ่งอึ้งชะงักงันของพระไชยเชษฐ์เพราะผิดหวังและไม่คาดคิดมาก่อนว่านางสุวิญชาจะคลอดลูกเป็นท่อนไม้ อีกทั้งกวียังบรรยายลักษณะกิริยาอาการของท้าวสิงหลที่แสดงอาการโกรธจัดออกมาได้อย่างน่ากลัว ทำให้ทราบถึงอารมณ์โกรธและทราบถึงบุคลิกลักษณะนิสัยที่ไม่เกรงกลัว-ใครของท้าวสิงหล ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อ ได้แก่ สิ่งของที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดของพระโอรสนารายณ์ธิเบศร์ซึ่งสื่อให้ทราบว่าพระโอรสนั้นจะต้องมีลักษณะพิเศษในตัวเอง อีกทั้งกวียังใช้วัตถุ-ภาษาสื่อให้ทราบถึงความลำบากของนางสุวิญชากับพระโอรสที่ต้องนอนในเปลผ้า เนื่องจากถูกพระไชยเชษฐ์ขับไล่ออกจากเมืองเหมันต์ และกวีใช้ปริภาษาของนางสุวิญชาที่ร้องเรียกให้พระพี่เลี้ยงทั้งสี่คนช่วยในขณะที่จะถูกนำไปประหารชีวิต อีกทั้งกวียังใช้ปริภาษาซึ่งเป็นน้ำเสียงของพระไชยเชษฐ์ที่ขับไล่นางสุวิญชาออกไปจากเมืองเหมันต์ ทำให้รู้สึกสงสารนางสุวิญชามาก

<u>ตอนที่ 2 พระไชยเชษฐ์ตามนางสุวิญชา</u>

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งระยะทางใกล้ไกลเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์พร้อมกับพวกทหารเดินทางมาถึงเขตแดนเมืองสิงหล ดังบทประพันธ์

ครั้นถึง<u>ปลายแดน</u>เมืองสิงหล ให้พักพลหยุดอยู่ในป่าใหญ่
พระตรัสแก่พี่เลี้ยงทันใด เราจะตั้งแรมไพรอยู่ที่นี้
จะได้ซับซาบดูให้รู้ข่าว ว่านางมาถึงท้าวยักษี
หรือเวียนวงหลงอยู่พนาลี จะได้ยกโยธีไปเที่ยวค้น
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 73-75)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>ปลายแดน</u> คือชายแดนเมืองสิงหลซึ่งเป็นเมืองยักษ์ เทศภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์ต้องการสืบข่าวนางสุวิญชากับพระโอรสก่อนว่ายังอยู่ในป่าหรือว่าอยู่ในเมืองสิงหลแล้วเพราะถ้านางสุวิญชากับพระโอรสยังเดินทางอยู่ในป่าก็จะออกค้นหาต่อไป แต่ถ้านางกับพระโอรสอยู่ในเมืองสิงหลแล้วก็จะคิดหาวิธีไปพบ นอกจากนี้ยังสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์กลัวพระยายักษ์ท้าวสิงหลมากจึงตั้งพลับพลาที่ยังปลายแดนเพื่อรอดูเหตุการณ์ก่อน

นอกจากนี้ยังปรากฏเทศภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระนารายณ์ธิเบศร์พบและพิสูจน์ได้ว่าพระไชยเชษฐ์คือพระบิดาตนจึงให้ความช่วยเหลือพาเข้าเมืองสิงหล ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น พระนารายณ์ธิเบศร์หัวเราะร่า
ชะงามพ้นคิดพระบิดา ขายหน้าขายตาชนนี
ว่าพลางทางทรงอาชาไนย ให้เลิกพลกลับไปกรุงศรี
พระบิดา<u>เดินหลังรั้งโยธี</u> กับสี่พี่เลี้ยงจรจรัล
ครั้นถึงที่ประตูเวียงชัย ลงจากมโนมัยผายผัน
มาบังคมบิตุรงค์ทรงธรรม์ พลางทูลไปพลันทันที
พระจง<u>นั่งในทิมริมประตู</u> อย่าให้ใครรู้ว่าอยู่นี่
ลูกยาจะลาจรลี ไปเฝ้าชนนีกับเจ้าตา
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 92)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>เดินหลังรั้งโยธี</u> คือ การเดินอยู่ข้างหลังพวกทหาร การที่พระไชยเชษฐ์ต้องเดินอยู่ข้างหลังรั้งท้ายพวกทหาร เป็นเทศภาษาสื่อให้ทราบว่าไพร่หรือสามัญชนต้องเดินอยู่ท้ายสุดของขบวน กล่าวคือ พระไชยเชษฐ์ต้องการเข้าเฝ้าท้าวสิงหลเพื่อที่จะขอพบและปรับความเข้าใจกับนางสุวิญชา ดังนั้นพระไชยเชษฐ์กับพระนารายณ์ธิเบศร์จึงเห็นพร้องต้องกันว่าพระไชยเชษฐ์กับพระพี่เลี้ยงทั้งสี่คนควรปลอมตัวเป็นสามัญชนเข้าไปนั่งรออยู่หน้าประตูวัง และเพื่อไม่ให้เป็นที่สงสัยต่อคนอื่นๆ พระนารายณ์ธิเบศร์จึงให้พระไชยเชษฐ์ซึ่งเป็นถึงพระมหากษัตริย์เมืองเหมันต์ และเป็นพระบิดาของตนเดินอยู่ข้างหลังพวกทหารที่ติดตาม

และเทศภาษาที่ปรากฏ <u>ในทิมริมประตู</u> ซึ่งเป็นโรงแถวที่พักอยู่ใกล้กับประตูเข้าเมืองสิงหล กล่าวคือ เมื่อพระนารายณ์ธิเบศร์พาพระไชยเชษฐ์ไปถึงหน้าประตูเข้าเมืองสิงหลแล้ว พระนารายณ์ธิเบศร์ให้พระไชยเชษฐ์นั่งรอบริเวณโรงแถวที่พัก ซึ่งเทศภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระนารายณ์ธิเบศร์ต้องการเข้าไปทูลขออนุญาตจากท้าวสิงหลก่อนแล้วจึงจะพาพระไชยเชษฐ์เข้าเฝ้า เพราะถ้าหากท้าวสิงหลเห็นพระไชยเชษฐ์โดยไม่ได้ตั้งสติก่อน ท้าวสิงหลอาจจะลืมตัวทำร้ายหรืออาจจะฆ่าพระไชยเชษฐ์ด้วยความโกรธแค้นได้ นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระนารายณ์ธิเบศร์มีความมั่นใจในตัวเองมาก ว่าจะสามารถใช้ความน่ารักและความ-เฉลียวฉลาดของตนอ้อนวอนขอท้าวสิงหลยกโทษให้พระไชยเชษฐ์ได้ ดังนั้นพระนารายณ์ธิเบศร์จึงให้พระไชยเชษฐ์นั่งรออยู่ที่ "ในทิมริมประตู" เพื่อรอเข้าเมืองสิงหลได้ในทันทีทันใด

2. **กาลภาษา**

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครแสดงพฤติกรรมตามระยะเวลาที่กำหนดและใช้เวลาเพื่อสื่อถึงอายุของตัวละคร ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวธรรมึกให้พระไชยเชษฐ์ออกตาม-หานางสุวิญชา ดังบทประพันธ์

.....	.....
จงเร่งคิดติดตามทรามวัย	ไปแก้ไขทูลความตามเรื่อง
ชี้แจงบรรยายให้หายเคือง	เร่งออกจากเมือง<u>ในวันนี้</u>
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 66)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ในวันนี้</u> สื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์ต้องรีบออกติดตามหานางสุวิญชากับพระโอรสในเวลาวันนี้ตามคำสั่งของท้าวธรรมึก อีกทั้งยังต้องอธิบายเรื่องราวต่างๆ ให้นางสุวิญชาหายโกรธเคืองโดยเร็วเพราะถ้าหากนางสุวิญชากลับถึงเมืองสิงหลแล้ว ท้าวสิงหลจะ

ต้องรู้ความจริงและต้องโกรธแค้นพระไชยเชษฐ์ที่ขับไล่ลูกเมียโดยไม่คิดไตร่ตรองสอบถามเนื้อความเสียก่อน อีกทั้งจะทำให้ผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายต้องผิดใจกัน

นอกจากนี้กาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง ซึ่งเป็นตอนที่กวีบรรยายกาลภาษาที่บ่งบอกถึงอายุของพระนารายณ์ธิเบศร์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระนารายณ์ธิเบศร์โอรสา
อยู่ในสิงหลพารา	จนชันษา<u>อายุได้เจ็ดปี</u>
รูปทรงละม่อมพร้อมพริ้ง	งามยิ่งเทวาในราศี
เสวยรมย์สมบัติสวัสดี	กับพระชนนีโฉมตรู
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 76)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เจ็ดปี</u> เป็นกาลภาษาที่สื่อให้ทราบว่าพระนารายณ์ธิเบศร์มีอายุเจ็ดปี ซึ่งพระนารายณ์ธิเบศร์อยู่กับนางสุวิญชาอย่างมีความสุขที่เมืองสิงหล นอกจากนี้ระยะเวลาที่ยาวนานดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าเหตุการณ์ที่พระไชยเชษฐ์ขับไล่นางสุวิญชาออกจากเมืองเหมันต์เพราะหลงเชื่อในคำยุยงของนางสนมทั้งเจ็ดว่านางสุวิญชาคลอดลูกเป็นท่อนไม้ ซึ่งพระไชยเชษฐ์ก็ได้สำนึกในความผิดของตนออกติดตามหานางสุวิญชากับพระโอรสมาเป็นเวลา 7 ปีแล้ว และพระไชยเชษฐ์ก็ยังคงตั้งพลับพลาอยู่ในกลางป่าใกล้ชายแดนเมืองสิงหลและยังคงสืบข่าวติดตามหานางสุวิญชากับพระโอรสไม่พบ

3. **เนตรภาษา**

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์เห็นดอกจำปาทองกับผ้าสไบของนางสุวิญชาแล้วยิ่งเกิดความสำนึกผิด ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐ์สุริย์วงศ์เรืองศรี
<u>เห็น</u>องค์สมเด็จพระชนนี	โศกีรำพันว่าไป
คิดถึงเมียเสียใจอาลัยนัก	พระเมินพักตร์ผินผันกลั้นร้องไห้
พลางหยิบดอกจำปาผ้าสไบ	ภูวไนย<u>แลเล็งเพ่งพิศ</u>
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 65)

เนตรภาษาของพระไชยเชษฐ์ที่ปรากฏ คือ <u>เห็น</u> กล่าวคือ พระไชยเชษฐ์มองเห็นนางแก้วสัจจาร้องไห้เพราะสงสารนางสุวิญชากับพระโอรสที่ถูกขับไล่ไปตกระกำลำบากอยู่ในป่า พระไชยเชษฐ์ยิ่งโศกเศร้าเสียใจมากกับสิ่งที่ตัวเองกระทำ ส่วนเนตรภาษา <u>แลเล็งเพ็งพิศ</u> เป็นลักษณะการใช้สายตามองนิ่งนานไปที่ดอกจำปาทองกับผ้าสไบ ซึ่งเนตรภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์สำนึกในความผิดของตนที่ไม่คิดไตร่ตรองสอบถามนางสุวิญชาเสียก่อนว่าเรื่องราวเป็นเช่นใด ก่อนที่จะโมโหหุนหันขับไล่นางออกจากเมืองเหมันต์ อีกทั้งเนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์อยากจะบอกว่ารักและคิดถึงนางสุวิญชามากส่งผ่านไปกับดอกจำปาทองกับผ้าสไบซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นตัวแทนของนางให้นางได้รับรู้

4. **สัมผัสภาษา**

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดซึ่งเป็นความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน เป็นตอนที่นางสุริยาซึ่งเป็นนางสนมคนหนึ่งในเจ็ดคนของพระไชยเชษฐ์ เกิดความร้อนใจมากเมื่อเห็นพระไชยเชษฐ์คร่ำครวญคิดถึงนางสุวิญชา นางจึงเข้าไปแสดงอารมณ์ไม่พอใจพระไชยเชษฐ์ ดังบทประพันธ์

ครั้นถึงจึงเข้า<u>ผลักไส</u>	ทุกข์ร้อนถึงใครกระนี้หนอ
เฝ้าครวญคร่ำน้ำเนตรยังคลอคลอ	เห็นต่อจะรำลึกถึงเมียรัก
นางสุวิญชาเป็นกาลี	เผอิญมีลูกอ่อนเป็นท่อนสัก
ยังอาลัยในหญิงทรลักษณ์	ไม่อายพักตร์นักสนมกรมใน
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 68)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ผลักไส</u> เป็นลักษณะการใช้มือดันออกไปข้างหน้าอย่างเร็วและแรง สัมผัสภาษาดังกล่าวเป็นการแสดงกิริยาของนางสุริยา สื่อให้ทราบว่านางหึงหวงและไม่พอใจพระไชยเชษฐ์ที่เฝ้าคร่ำครวญคิดถึงแต่นางสุวิญชา นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงอุปนิสัยของนางสุริยาได้ว่าเป็นหญิงที่มีนิสัยพาล ก้าวร้าว ไม่มีคุณธรรมจริยธรรมและไม่มีความซื่อสัตย์ต่อสามี

นอกจากนี้ยังปรากฏสัมผัสภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ท้าวสิงหลแสดงถึงความรักที่มีต่อพระนารายณ์ธิเบศร์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ท่านท้าวสิงหลทรงศักดิ์
เชยชมโลมลูบจูบพักตร์	พลางอุ้มหลานรักใส่ตักไว้

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 78)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ โลมลูบ เป็นลักษณะการใช้มือค่อยๆ สัมผัสร่างกายอย่างเบามือและทะนุถนอมของท้าวสิงหลที่มีต่อพระนารายณ์ธิเบศร์ ซึ่งกิริยาดังกล่าวขัดกับบุคลิกลักษณะของท้าวสิงหลอย่างมาก เพราะท้าวสิงหลเป็นพระยายักษ์ที่มีความดุร้ายน่าเกรงขามดังเช่นเวลาที่โกรธจะไม่มีใครหน้าไหนมาหยุดยั้งความโกรธของท้าวสิงหลได้ นอกจากนี้ท้าวสิงหลยังแสดงการสัมผัสต่อพระนารายณ์ธิเบศร์อีก นั่นคือ จูบพักตร์ เป็นการจูบไปที่ใบหน้าของพระนารายณ์ธิเบศร์พร้อมกับ อุ้ม พระนารายณ์ธิเบศร์ไว้บนตักของตน สัมผัสภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบว่าท้าวสิงหลทั้งรักทั้งหลงพระนารายณ์ธิเบศร์มาก

5. **อาการภาษา**

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึกและบุคลิกลักษณะของตัวละคร ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่กวีบรรยายกิริยาอาการของพระไชยเชษฐ์เมื่อรู้ตัวว่าทำผิดที่ขับไล่นางสุวิญชาออกจากเมืองเหมันต์โดยไม่ทูลให้ท้าวธรรมึกและนางแก้วสัจจาทรงทราบเสียก่อน ดังนั้นพระไชยเชษฐ์จึงเกิดอาการกลัวไม่กล้าพบหน้าท้าวธรรมึกและนางแก้วสัจจา ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐ์ทอดถอนใจใหญ่
แว่วเสียงพระชนกก็ตกใจ	พรั่นตัวกลัวภัยเป็นสุดคิด
ด้วยขับไล่สุวิญชาบังอร	ไม่ทูลก่อนทำตามอำเภอจิต
กลัวความทั้งนี้จะมิมิด	ทรงฤทธิ์อ้นอั้นตันใจ
จึงค่อยย่องมามองเมียงดู	เปิดประตูมิใคร่จะออกได้
จำเป็นก็จำออกไป	บังคมไหว้ทั้งสองกษัตรา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 60)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ ทอดถอนใจใหญ่ เป็นอาการหายใจแรงและยาวในขณะที่รู้สึกกลุ้มอกกลุ้มใจ อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์มีเรื่องไม่สบายใจ คิดมากจนกลุ้มใจ ทั้งกลุ้มใจที่ไล่นางสุวิญชาไปโดยไม่บอกให้ท้าวธรรมึกกับนางแก้วสัจจาทราบเสียก่อน และกลุ้มใจที่นางสุวิญชามาพรากจากไปทั้งยังรักเพราะความไม่ยั้งคิดของตน พระไชยเชษฐ์จึงมีอาการ ตกใจ เมื่อได้ยินเสียงร้องเรียกของท้าวธรรมึก และมีอาการ พรั่นตัว เป็นอาการภาษาที่สื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์รู้สึกหวั่นเกรงความผิดครั้งนี้มากจนแสดงอาการภาษา อ้นอั้นตันใจ เป็นอาการเก็บอัดความรู้สึกแน่นอยู่ในใจเพราะไม่รู้ว่าจะบรรยายความรู้สึกผิดของตนให้กระจ่างชัดได้อย่างไร ซึ่งพระไชยเชษฐ์ก็ได้แสดงอาการค่อยๆ แอบย่อง มองดูท้าวธรรมึกกับนางแก้วสัจจา ไม่กล้าเปิดประตูออกไปพบแต่ก็ต้องตัดสินใจเปิดประตูออกไปต้อนรับท้าวธรรมึกกับนางแก้วสัจจา

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์มีอาการกลุ้มใจในการกระทำที่ผิดพลาดของตัวเอง ดังบทประพันธ์

ทอดองค์ลงนอนเหนืออาสน์ กรก่ายพระนลาฏละห้อยหา
คิดคะนึงถึงโฉมสุวิญชา ให้มีความเมตตาอาลัยนัก
แต่เจ้าพลัดพรากจากบุรี พี่นี้วิตกเพียงอกหัก
จากเมียเสียทั้งพระลูกรัก ทรงศักดิ์รัญจวนครวญคราง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 67)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ กรก่ายพระนลาฏ เป็นลักษณะการนอนหงายแล้วเอามือวางพาดลงบนหน้าผากของตัวเอง อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์กำลังมีเรื่องทุกข์ใจไม่สบายใจด้วยความห่วงใยและสงสารนางสุวิญชากับพระโอรส ซึ่งพระไชยเชษฐ์ขับไล่นางและลูกออกจากเมืองเหมันต์ เพราะหลงเชื่อในคำยุยงของนางสนมทั้งเจ็ดที่กล่าวหาว่านางสุวิญชาคลอดลูกเป็นท่อนไม้ ซึ่งพระไชยเชษฐ์ไม่ได้ไตร่ตรองสอบถามเรื่องราวให้ดีเสียก่อน

6. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงวัตถุสิ่งของซึ่งได้แก่ เสื้อผ้าของตัวละครที่ใช้ในการปิดบังอำพรางฐานะที่แท้จริงของตน ซึ่งเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์ปลอมตัวเป็นสามัญชนเข้าไปในเมืองสิงหลเพื่อขอคืนดีกับนางสุวิญชา ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น องค์พระไชยเชษฐ์เรืองศรี
ฟังลูกทูลความเห็นงามดี สมที่พระทัยนึกตรึกไตร
จะเข้าไปตรงตรงคงพรายแพร่ง จำจะแปลงปลอมองค์ให้สงสัย

คิดพลางเปลื้องเครื่องออกทันใด ให้พี่เลี้ยงซ่อนใส่ย่ามตะพาย
พระจึงจัดแจงแปลงองค์ แกล้งทรงผ้าตาเล็ดงาด้าย
ห่มแพรเพลาะดำเนินกราย มาชวนพระลูกชายไคลคลา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 90)

วัตถุภาษาที่ปรากฏเป็นสิ่งของและเสื้อผ้าซึ่งได้แก่ ย่ามตะพาย ซึ่งเป็นย่ามใส่ของใช้คล้องไหล่เพื่อสะพาย ผ้าตาเล็ดงา เป็นผ้านุ่งทอเป็นลายดอกเล็กๆ กระจายทั่วทั้งผืนและห่มแพรเพลาะ เป็นผ้าไหม 2 ผืนเย็บริมติดกัน วัตถุภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าเป็นเสื้อผ้าที่พระไชยเชษฐ์กับพระพี่เลี้ยงทั้งสี่คนใช้สวมใส่เพื่อปลอมตัวเป็นสามัญชนเข้าไปในเมืองสิงหลเพื่อความปลอดภัย นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงวัฒนธรรมการแต่งกายของคนในสังคมที่มีความแตกต่างกันในแต่ละชนชั้น กล่าวคือ ถ้าเป็นผ้านุ่งลายดอกพวกไพร่หรือสามัญชนมักใช้สวมใส่เพราะราคาไม่แพง

7. **ปริภาษา**

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครซึ่งปริภาษาที่ปรากฏเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์สำนึกผิดและคร่ำครวญคิดถึงนางสุวิญชาดังบทประพันธ์

โอ้สุวิญชาของผัวเอ๋ย บาปสิ่งไรเลยเราเคยสร้าง
บันดาลดลให้มีอีเจ็ดนาง มันเกิดมาตามล้างในชาตินี้
จึงเผอิญให้ผัวมัวนิยม สมาคมคบพวกเดียรถีย์
ไม่รู้กลคนกาลกิณี จึงเสียมิ่งมารศรีน่าน้อยใจ
สงสารปานนี้นางโฉมตรู จะไปอยู่แห่งหนตำบลไหน
หรือจะตายวายวางเสียกลางไพร หรือจะไปได้ถึงพระบิดร
ยิ่งคิดยิ่งแค้นแสนเทวษ ชลเนตรซึมซาบอาบหมอน
พระโศกศัลย์กันแสงถึงบังอร แน่นอนสะอื้นให้ไปมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 67)

ปริภาษาที่ปรากฏ โอ้ น่า และ ปานนี้ เป็นการใช้น้ำเสียงของพระไชยเชษฐ์ที่คร่ำครวญตัดพ้อต่อโชคชะตาปะปนกับน้ำเสียงโศกเศร้าสงสารนางสุวิญชาที่ถูกขับไล่ออกจากเมืองเหมันต์ต้องระหกระเหินอยู่ ณ ที่แห่งใดและจะเป็นตายร้ายดีอย่างไรก็ไม่อาจรู้ได้ ส่วนปริภาษา อี และ เดียรถีย์ เป็นถ้อยคำน้ำเสียงที่พระไชยเชษฐ์ใช้ปริภาษแสดงความโกรธแค้นนางสนม

ทั้งเจ็ดคน ซึ่งพระไชยเชษฐ์ทั้งแค้นใจตัวเองที่ใจเบาหลงเชื่อนางสนมทั้งเจ็ด และโกรธแค้นนางสนมทั้งเจ็ดคนที่กล้าหลอกลวงตนให้หลงเชื่อ อีกทั้งยังสงสารนางสุวิญชาที่ต้องมาพลัดพรากจากไปทั้งที่ยัง "รักมาก" เมื่อพระไชยเชษฐ์เกิดอารมณ์และความรู้สึกที่หลากหลายในคราวเดียวกันจึงไม่สามารถระงับความโศกเศร้าเสียใจและแค้นใจของตัวเองได้จนต้องร้องไห้สะอึกสะอื้นออกมา

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องไชยเชษฐ์ ตอนพระไชยเชษฐ์ตามนางสุวิญชา พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงพระไชยเชษฐ์โศกเศร้าเสียใจกับความผิดพลาดในความใจเบาหลงเชื่อนางสนมทั้งเจ็ดคนง่ายๆ ว่านางสุวิญชาคลอดลูกเป็นท่อนไม้ทำให้ตนต้องขับไล่นางออกจากเมืองเหมันต์ ซึ่งพระไชยเชษฐ์ได้แก้ไขความผิดพลาดของตนโดยการออกตามหานางสุวิญชากับพระโอรสไปที่เมืองสิงหล โดยใช้ระยะเวลานานถึง 7 ปี ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อในบทละครตอนนี้ จึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงสถานที่ที่พระไชยเชษฐ์ให้ตั้งพลับพลาที่ปลายแดนเมืองสิงหลเพื่อสืบข่าวนางสุวิญชาและพระโอรส อีกทั้งกวียังใช้เทศภาษาสื่อให้ทราบถึงการแบ่งชนชั้นของคนในสังคมตามการเดินอยู่ในขบวนหรือในกลุ่มว่าไพร่หรือสามัญชนต้องเดินอยู่ท้ายสุดของขบวนเสด็จ ส่วนกาลภาษากวีใช้เวลาสื่อถึงความเร่งรีบในการแก้ไขความผิดมิฉะนั้นจะไม่ทันการซึ่งอาจเป็นผลเสียใหญ่หลวงทั้งต่อตนเองและส่วนรวม อีกทั้งกวียังใช้เวลาบอกถึงอายุของพระนารายณ์ธิเบศร์ซึ่งหมายความว่าเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นผ่านพ้นไปเป็นเวลา 7 ปีแล้ว กวีใช้เนตรภาษาสื่อให้ทราบถึงการใช้สายตาของพระไชยเชษฐ์ที่จ้องมองดอกจำปาทองกับผ้าสไบของนางสุวิญชาเพื่อจะบอกว่ารักส่งผ่านไปถึงนาง กวีใช้สัมผัสภาษาเพื่อสื่อให้ทราบถึงลักษณะนิสัยของนางสนมทั้งเจ็ดคนโดยเฉพาะนางสุริยาที่มีนิสัยพาลและก้าวร้าว ซึ่งนิสัยสันดานของคนเป็นอย่างไรก็สามารถดูได้จากการกระทำ อีกทั้งกวียังใช้สัมผัสภาษาสื่อให้ทราบถึงความรักของท้าวสิงหลที่มีต่อพระนารายณ์ธิเบศร์อย่างมากล้น กวีใช้อาการภาษาบรรยายลักษณะกิริยาอาการของคนที่มีความผิด ซึ่งจะมีอาการถอนหายใจ ตกใจ และไม่กล้า อีกทั้งอาการของคนที่มีความกลุ้มใจทุกข์ใจมีเรื่องให้คิดจะแสดงอาการนอนเอามือก่ายหน้าผาก ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อได้แก่สิ่งของและเสื้อผ้า ซึ่งเป็นวัตถุภาษาที่พระไชยเชษฐ์สวมใส่เพื่อปลอมตัวเป็นสามัญชนเข้าไปในเมืองสิงหล สื่อให้ทราบถึงการแบ่งชนชั้นของคนในสังคม ซึ่งส่วนหนึ่งอาจดูได้จากเสื้อผ้าที่สวมใส่ และกวีใช้ปริภาษาซึ่งเป็นการใช้น้ำเสียงของพระไชยเชษฐ์ที่ตัดพ้อต่อโชคชะตา อีกทั้งน้ำเสียงที่โศกเศร้าสงสารนางสุวิญชาและใช้น้ำเสียงแสดงความโกรธแค้นนางสนมทั้งเจ็ดคน

<u>ตอนที่ 3 พระไชยเชษฐ์เข้าเฝ้าท้าวสิงหล</u>

1. เทศภาษา

กวีใช้ระยะห่างของตัวละครในการสื่อถึงความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร ดังเช่นในตอนนี้กวีเลือกใช้สถานที่ให้ตัวละครกำบังตัวใช้แอบมองคู่สื่อสาร เป็นตอนที่นางสุวิญชา แอบมองพระไชยเชษฐ์เดินผ่านตำหนักของตนเพื่อไปเข้าเฝ้าท้าวสิงหล ซึ่งไม่ได้เจอกันเป็นเวลา-นานถึง 7 ปี ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	สุวิญชาได้ยินยิ่งสงสัย
แซ่เสียงสาวสรรค์ด้วยอันใด	จึงแย้มแกลแลไปมิได้ช้า
นางเห็นพระราชสามี	จูงลูกจรลี<u>มาตรงหน้า</u>
ให้สงสารสมเพชเวทนา	กัลยาโศกศัลย์ตันใจ
แล้ว<u>แอบบานบัญชร</u>ซ่อนพักตร์	นงลักษณ์บังคมประนมไหว้
พลางพินิจพิศดูพระภูวไนย	ผิวพักตร์หมองไหม้โรยรา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 107)

เทศภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>มาตรงหน้า</u> และ <u>แอบบานบัญชร</u> สื่อให้ทราบถึงระยะห่างระหว่างนางสุวิญชากับพระไชยเชษฐ์ ซึ่งอยู่ในระยะใกล้กันเพียงแค่มีหน้าต่างมาปิดกั้นขวางหน้าเท่านั้น กล่าวคือนางสุวิญชาได้ยินเสียงเหล่านางสนมกำนัลพูดจาส่งเสียงดังไปทั่วทั้งวังจึงสงสัยว่ามีอะไรเกิดขึ้น นางจึงค่อยๆ แย้มหน้าต่างออกดูซึ่งภาพที่นางเห็นก็คือพระไชยเชษฐ์กำลังเดินจูงมือพระนารายณ์ธิเบศร์ผ่านมาตรงหน้าแต่นางก็ไม่อาจเปิดเผยตัวเดินเข้าไปทักทายพระไชยเชษฐ์ได้ เพราะนางกับพระไชยเชษฐ์ไม่ได้อยู่ในฐานะที่เป็นสามีภรรยากันแล้ว ดังนั้นนางจึงได้แต่แอบมองพระไชยเชษฐ์ที่เดินผ่านไปด้วยความรักและความคิดถึงปะปนกับความสงสารและแค้นใจเมื่อนึกได้ว่านางต้องตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ก็เพราะนางถูกพระไชยเชษฐ์ขับไล่ออกมาจากเมืองเหมันต์

นอกจากนี้เทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์สลบหมดสติ นางสุวิญชาจึงรีบเข้ามาช่วยเหลือแก้ไขให้ฟื้น ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	สุวิญชาแจ้งเหตุสังเวชผัว
วิ่งวางตัวสั่นอยู่รัวรัว	ตีอกชกหัวร้องไห้พลาง
ถึงปราสาทบิดาเห็นสามี	ไม่ไหวติงอินทรีย์เหมือนผีสาง
ลืมองค์ลืมอายกำนัลนาง	<u>เข้านั่งหนุนปฤษฎางค์ภัสดา</u>

แล้วเอาสุคนธ์โซมชโลมให้ นางร่ำไรเรียกร้องเป็นหนักหนา
สิ้นอายสิ้นกลัวพระอาญา ออกปากว่าข้าจะดีด้วยแล้ว

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 121-122)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เข้านั่งหนุนปฤษฎางค์ภัสดา</u> เป็นเทศภาษาที่ใช้ระยะห่างระหว่างนางสุวิญชากับพระไชยเชษฐ์ที่อยู่ในระยะแนบชิดสนิทสนมกันในฐานะที่เคยเป็นสามี-ภรรยากันมาก่อนซึ่งยังรักกันอยู่มาก เมื่อพระไชยเชษฐ์ตามมาง้องอนขอคืนดีกับนางสุวิญชาที่เมืองสิงหลแต่กลับถูกนางปฏิเสธพระไชยเชษฐ์จึงผิดหวังอย่างมากจนหมดสติ นางสุวิญชาจึงเลิกงอนเลิกอายท้าวสิงหลและพวกเหล่านางสนมกำนัล โดยรีบ "เข้านั่งหนุนปฤษฎางค์ภัสดา" ซึ่งเป็นเทศภาษาสื่อให้ทราบว่า นางสุวิญชาตกใจมากกลัวว่าพระไชยเชษฐ์จะตายจึงรีบเข้านั่งหนุนหลังพระไชยเชษฐ์เพื่อช่วยเหลือแก้ไขให้ฟื้นคืนสติโดยไม่เกรงกลัวท้าวสิงหลโกรธ อีกทั้งไม่อายใครๆ แม้แต่พวกเหล่านางสนมกำนัล นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางสุวิญชายอมให้อภัยและยอมคืนดีกับพระไชยเชษฐ์

2. **กาลภาษา**

กวีใช้เวลาเพื่อสื่อให้ทราบถึงความเชื่อในเรื่องวันและเวลาของตัวละคร ดังตอนที่นางสุวิญชาตัดรอนไม่ยอมคืนดีกับพระไชยเชษฐ์ พระไชยเชษฐ์จึงคร่ำครวญขอลาตายดังบทประพันธ์

....
ก็จะสู้มรณาไม่ว่าเล่น ให้มารดาเจ้าเห็นใจประจักษ์
<u>ชาติหน้า</u>บุญมาช่วยนำชัก ขอให้ได้พบพักตร์ร่วมรักกัน
จงบอกแม่ว่าพ่อนี้ขอลา ตายไปคอยท่าอยู่เมืองสวรรค์
ลูกเอ๋ยเป็นกรรมมาตามทัน จอมขวัญจำหน้าบิดาไว้
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 120)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ชาติหน้า</u> เป็นกาลภาษาที่สื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์สิ้นหวังที่จะได้คืนดีกับนางสุวิญชา กล่าวคือ พระไชยเชษฐ์ใช้ระยะเวลาตามมาง้องอนนางสุวิญชาที่เมืองสิงหล โดยใช้ระยะเวลานานถึง 7 ปี จึงมีโอกาสได้เข้าเฝ้าท้าวสิงหลและขอคืนดีกับนางสุวิญชาแต่พระไชยเชษฐ์กลับถูกนางตัดไมตรีไม่ยอมคืนดีด้วย พระไชยเชษฐ์จึงเสียใจมากและพูดคร่ำครวญขอลาตายกับพระนารายณ์ธิเบศร์ เพราะหมดหวังที่จะได้อยู่พร้อมหน้ากันทั้งพ่อ

แม่ และลูกแล้ว นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงความตั้งใจจริงของพระไชยเชษฐ์ที่จะยังคงมีความรักต่อนางสุวิญชาไปจนถึงชาติหน้า

3. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาที่แสดงอารมณ์ความรู้สึกของนางสุวิญชาให้เข้าใจความรู้สึกที่อยู่ในใจได้อย่างชัดแจ้ง ถึงแม้ว่านางสุวิญชาจะพยายามปิดบังอำพรางความรู้สึกที่แท้จริงของตนก็ตาม ดังบทประพันธ์

ครั้นถึงมนเทียรท้าวยักษี	เห็นพระสามีหมอบอยู่นั่น
ดูผิดรูปซูบผอมลงไปครัน	สารพัดผิวพรรณก็หมองมัว
ชะรอยพระคิดถึงน้องรัก	จึงโศกนักนึกน่าสงสารผัว
ครั้นเห็นพ่อแลดูก็นึกกลัว	ทำแก้ตัวคมค้อนให้สามี
คลานเข้าไปวันทาพระยายักษ์	แล้วนงลักษณ์ไหว้พี่เลี้ยงทั้งสี่
มิได้พูดจาพาที	เทวีนั่งก้มพักตรา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 115-116)

เนตรภาษาของนางสุวิญชาที่ปรากฏ ได้แก่ เห็น ดู แลดู และ คมค้อน ซึ่งเป็นลักษณะการใช้สายตามองแล้วรีบตวัดสายตาเพื่อแสดงให้รู้ถึงอารมณ์แค้นเคือง การที่นางสุวิญชาใช้เนตรภาษาที่ปรากฏดังกล่าว สื่อให้ทราบว่านางสุวิญชาต้องการปิดบังความรู้สึกที่แท้จริงของตัวเอง กล่าวคือ นางสุวิญชามองดูพระไชยเชษฐ์ด้วยความรู้สึกสงสารระคนกับความรักและคิดถึง แต่นางก็ต้องรีบใช้สายตามอง "ค้อน" พระไชยเชษฐ์ออกไปเพื่อไม่ให้ท้าวสิงหลซึ่งนั่งมองดูอยู่ล่วงรู้ถึงความรู้สึกที่แท้จริงของนางที่ซ่อนไว้ได้ แต่การใช้สายตาก็ไม่อาจปกปิดความรู้สึกที่แท้จริงได้ นางจึงต้องก้มหน้าเพื่อปิดบังการใช้สายตาของตนเอง

นอกจากนี้เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์ได้รับการช่วยเหลือจากนางสุวิญชาให้ฟื้นคืนสติซึ่งพอลืมตาก็เห็นลูกเมียนั่งอยู่พร้อมหน้า ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	องค์พระไชยเชษฐ์ผ่องแผ้ว
ค่อยฟื้นองค์ลืมเนตรขึ้นแววแวว	เห็นลูกแก้วกับเมียนั่งโศกี
พระขืนแข็งฤทัยดำรงองค์	กราบลงแทบบาทท้าวยักษี
สุวิญชานึกอายพระสามี	ลุกหนีมานั่งหลังบิดา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 122)

เนตรภาษาที่ปรากฏ <u>ลืมเนตรขึ้นแววแวว</u> คือลักษณะดวงตาเป็นประกายวาวแวว ฉายแสงแห่งความสุขใจ ซึ่งเป็นสายตาของพระไชยเชษฐ์ที่แสดงออกมาเพราะว่านางสุวิญชารับปากว่าจะยอมคืนดีด้วยขอให้พระไชยเชษฐ์ฟื้นตื่นขึ้นมา ซึ่งก่อนหน้านั้นนางสุวิญชาปฏิเสธพระไชยเชษฐ์ว่าจะไม่ยอมคืนดีด้วยเพราะยังรู้สึกเจ็บแค้นและอับอายคนอื่นๆ ที่ถูกขับไล่มา ซึ่งเนตรภาษา "ตาแววแวว" สื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์มีความหวังที่จะได้คืนดีกับนางสุวิญชา พระไชยเชษฐ์จึงมีเนตรภาษาที่แวววาวฉายแสงแห่งความสุขความสมหวังออกมาทางดวงตา

4. สัมผัสภาษา

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกันซึ่งสัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่กวีสื่อให้เห็นถึงความรักความเอื้ออาทรของท้าวสิงหลที่มีต่อพระนารายณ์ธิเบศร์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ท่านท้าวสิงหลยักษา
<u>อุ้ม</u>องค์พระราชนัดดา	<u>ลูบหลังลูบหน้า</u>แล้วว่าไป
พ่อมาจนเย็นหลงเล่นอยู่	ต่อนกสีชมพูหรือต่อไก่
ดูมอมแมมแก้มคางช่างกระไร	เออนี่มิไปเที่ยวชอนขุก
เก็บบุปผามาบ้างหรือไม่เล่า	ให้แม่เขาร้อยมาลัยใส่จุก
ตานั่งคอยเจ้าเฝ้าเป็นทุกข์	กลัวจะล้มลุกเจ็บป่วยไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 95)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ <u>อุ้ม</u> และ <u>ลูบหลังลูบหน้า</u> เป็นลักษณะการสัมผัสของท้าวสิงหลที่กวีสื่อถึงบุคลิกลักษณะของท้าวสิงหลอีกด้านหนึ่ง ที่นอกจากจะมีลักษณะอุปนิสัยดุร้ายไม่เกรงกลัวใครแต่เมื่อได้รับบทบาทเป็นตาก็สามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างเหมาะสมตามฐานะ นั่นคือท้าวสิงหลได้แสดงสัมผัสภาษาที่สื่อให้เห็นถึงความรัก ความห่วงใย ความเอื้ออาทรต่อพระนารายณ์ธิเบศร์ซึ่งเป็นหลานอย่างมาก นอกจากนี้สัมผัสภาษาที่ปรากฏยังสื่อให้ทราบถึงอุปนิสัยใจคอของท้าวสิงหลว่าเป็นผู้ใหญ่ที่มีความเมตตาและมีเหตุผล

นอกจากนี้สัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์แสดงความรู้สึกดีใจที่จะได้ไปเข้าเฝ้าท้าวสิงหลโดยใช้สัมผัสภาษากับพระนารายณ์ธิเบศร์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐ์เชยชมโอรสา
<u>จูบกอด</u>ลูกแก้วแล้วบัญชา	ดวงตาของพ่อเพื่อนชีวิต
เจ้าเมตตาบิดาค่อยผาสุก	เสื่อมคลายวายทุกข์ออกไปหนิด

พ่อยังพรั่นแต่จะเข้าเฝ้าซิด จวนตัวกลัวฤทธิ์พระยายักษ์
ตรัสสั่งพี่เลี้ยงแล้วคลาไคล รีรอท้อใจหน่วงหนัก
ฉวยฉุดยุดกรพระลูกรัก กลัวนักหักใจจรลี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 106)

สัมผัสภาษาของพระไชยเชษฐ์ที่ปรากฏ คือ จูบ และ กอด พระนารายณ์ธิเบศร์ สื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์รู้สึกดีใจมากที่จะได้ไปเข้าเฝ้าท้าวสิงหล อีกทั้งยังเป็นสัมผัสภาษาที่พระไชยเชษฐ์แสดงความขอบคุณพระนารายณ์ธิเบศร์ที่สามารถทูลขอท้าวสิงหลอนุญาตให้ตนเข้าเฝ้าได้ และสัมผัสภาษาของพระไชยเชษฐ์ที่ปรากฏ คือ ฉวยฉุดยุดกร พระนารายณ์ธิเบศร์ไว้เป็นที่พึ่ง กล่าวคือ พระนารายณ์ธิเบศร์มาพบพระไชยเชษฐ์เพื่อแจ้งให้ทราบว่าท้าวสิงหลยอมยกโทษให้พระไชยเชษฐ์และให้ไปเข้าเฝ้าได้ พระไชยเชษฐ์ดีใจมากแต่ก็ยังรู้สึกหวาดกลัวท้าวสิงหล ซึ่งเมื่อเดินทางไปเข้าเฝ้าท้าวสิงหล พระไชยเชษฐ์จึงใช้สัมผัสภาษาดังกล่าว ซึ่งสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์ต้องการเสริมสร้างความมั่นใจให้แก่ตนเองโดยการยึดพระนารายณ์ธิเบศร์เป็นที่พึ่ง นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระนารายณ์ธิเบศร์เป็นศูนย์รวมแห่งความรัก

5. **อาการภาษา**

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึกและบุคลิกลักษณะของตัวละคร เป็นตอนที่กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการของท้าวสิงหลที่ทรุดนั่งลงทั้งยืนเพราะสงสารหลาน ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น ท้าวสิงหลเศร้าจิตคิดหน่วงหนัก
ฟังถ้อยคำหลานสงสารนัก พระยายักษ์ทรุดนั่งลงทั้งยืน
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 98)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ ทรุดนั่งลงทั้งยืน เป็นลักษณะการทรุดตัวลงนั่งอย่างหมดเรี่ยวแรง อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าท้าวสิงหลสงสารพระนารายณ์ธิเบศร์มาก นอกจากนี้ยังสื่อให้ทราบถึงลักษณะนิสัยของพระยายักษ์ท้าวสิงหลว่าเป็นผู้ใหญ่ที่มีเหตุผลรับฟังความคิดเห็นและความต้องการของผู้อื่นซึ่งเป็นสิ่งที่น่ายกย่องสรรเสริญอย่างยิ่ง ถึงแม้ว่าท้าวสิงหลจะเป็นพระยายักษ์ที่ดุร้ายเป็นที่เกรงกลัวต่อผู้อื่นและผู้พบเห็นแต่ในฐานะที่เป็นตา ท้าวสิงหลก็ทำหน้าที่ของตนได้เหมาะสมอย่างยิ่ง

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง คือตอนที่นางสุวิญชาแย้มหน้าต่างแอบดูพระไชยเชษฐ์ซึ่งกำลังเดินจูงมือพระนารายณ์ธิเบศร์ผ่านหน้าต่างตรงหน้าไป ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	สุวิญชาได้ยินยิ่งสงสัย
แซ่เสียงสาวสรรค์ด้วยอันใด	จึงแย้มแกลแลไปมิได้ช้า
นางเห็นพระราชสามี	จูงลูกจรลีมาตรงหน้า
ให้สงสารสมเพชเวทนา	กัลยาโศกศัลย์ตันใจ
แล้วแอบบานบัญชรซ่อนพักตร์	นงลักษณ์บังคมประนมไหว้
พลางพินิจพิศดูพระภูวไนย	ผิวพักตร์หมองไหม้โรยรา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 107)

อาการภาษาของนางสุวิญชาที่ปรากฏ แย้มแกล เป็นลักษณะการเปิดหน้าต่างแต่เพียงเล็กน้อยเพื่อไม่ให้เป็นที่สังเกต สื่อให้ทราบว่านางสุวิญชาต้องการดูให้รู้ว่าคือใคร เนื่องจากว่านางได้ยินเสียงพวกเหล่านางสนมกำนัลส่งเสียงดังถึงบุคคลที่เข้ามาในวัง ซึ่งเมื่อนางสุวิญชาแย้มหน้าต่างออกดูก็เห็นเป็นพระไชยเชษฐ์ซึ่งกำลังเดินจูงมือพระนารายณ์ธิเบศร์ผ่านมาตรงหน้าต่างบานนั้น แต่พระไชยเชษฐ์มองไม่เห็นนางสุวิญชาเพราะนางแสดงอาการภาษา แอบบานบัญชร-ซ่อนพักตร์ สื่อให้ทราบว่านางไม่ต้องการให้พระไชยเชษฐ์เห็นตน อีกทั้งนางสุวิญชายังแสดงอาการภาษา บังคมประนมไหว้ เป็นกิริยาอาการของนางสุวิญชาที่ถวายความเคารพพระไชยเชษฐ์ สื่อให้ทราบว่านางยังรักและเทิดทูนพระไชยเชษฐ์มาก ถึงแม้ว่านางจะถูกพระไชยเชษฐ์ขับไล่ไสส่งให้ออกจากเมืองเหมันต์มาก็ตาม

นอกจากนี้ยังปรากฏอาการภาษาที่เด่นชัดของพระไชยเชษฐ์ที่รู้สึกกลัวท้าวสิงหล ซึ่งเมื่อได้รับอนุญาตให้เข้าเฝ้าได้ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐ์เมิดเมินเดินเฉย
ไม่ตอบวาจาวิฬาร์เลย	มันเยาะเย้ยอดสูก็สู้ทน
ทำสงบเสงี่ยมเจียมตัว	ด้วยกลัวอาญาท้าวสิงหล
หยุดหยุดยั้งยั้งระวังตน	ปากบ่นภาวนาทุกหายใจ
ได้ยินท้าวดำรัสตรัสเสียงดัง	ก็ตกใจลงนั่งบังคมไหว้
พระกุมารยืดกรบิดรไว้	นี่กราบใครกลางถนนหนทาง

ครั้นคิดมาได้ให้ย่อท้อ จึงว่าพ่อกลัวเหลือยิ่งเสือสาง
ยุดมือลูกไว้ไม่ละวาง ให้พี่เลี้ยงเคียงข้างจรลี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 109)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ เมิดเมินเดินเฉย เป็นลักษณะการเดินโดยไม่สนใจใครจะว่าหรือกระทำสิ่งใด ซึ่งอาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์สามารถข่มใจตัวเองได้โดยทำเป็นไม่สนใจในคำพูดของนางวิฬาร์ที่พูดจาเยาะเย้ยเสียดสีประชดประชันว่าคนที่กำลังเดินมาคือใคร ส่วนอาการภาษา สงบเสงี่ยมเจียมตัว เป็นลักษณะอาการนิ่งเฉยรู้จักประมาณฐานะของตน กล่าวคือ พระไชยเชษฐ์ยอมลดศักดิ์ศรีของตัวเองตามมาง้องอนนางสุวิญชาเพื่อขอคืนดี ซึ่งอาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์ต้องสะกดกั้นอารมณ์และความรู้สึกของตนที่หวาดกลัวท้าวสิงหลมาก เพราะรู้ตัวว่าตนเองทำผิดกับนางสุวิญชาไว้มาก และเมื่อพระไชยเชษฐ์เดินเข้ามาใกล้ถึงบริเวณที่ท้าวสิงหลนั่งอยู่พระไชยเชษฐ์จึงแสดงอาการภาษา หยุดหยุดยั้งยั้ง-ระวังตน เป็นลักษณะการเดินแล้วก็หยุดสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์กำลังระวังตัวเพราะกลัวโทษจากท้าวสิงหล เพียงแต่ได้ยินเสียงของท้าวสิงหลเท่านั้นพระไชยเชษฐ์ก็แสดงอาการภาษา ตกใจ-ลงนั่งบังคมไหว้ เป็นลักษณะอาการตกใจกลัวจนลืมตัวรีบนั่งลงไหว้ท้าวสิงหลทั้งๆ ที่ยังไม่เห็นตัวสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์กลัวท้าวสิงหลมาก ดังนั้นพระไชยเชษฐ์จึงแสดงอาการภาษา ยุดมือ-ลูกไว้ เป็นลักษณะอาการที่พระไชยเชษฐ์จับมือพระนารายณ์ธิเบศร์ไว้ไม่ยอมปล่อย อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระนารายณ์ธิเบศร์คือที่พึ่งของพระไชยเชษฐ์

นอกจากนี้การที่พระไชยเชษฐ์มีความรู้สึกหวั่นกลัวท้าวสิงหล ส่งผลให้เกิดอาการภาษาอีกตอนหนึ่งที่ปรากฏเด่นชัดในลักษณะอาการที่น่าขบขัน ซึ่งเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์เกิดอาการตกประหม่ากลัวท้าวสิงหล ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น พระไชยเชษฐ์ตกประหม่าหน้าเสีย
ความกลัวพ่อตาแข้งขาเพลีย ยืนเงี่ยหูฟังระวังภัย
แต่ขยับลับล่ออยู่ช้านาน ตัวสั่นสะท้านเหงื่อกาฬไหล
เอาคุณพระเป็นที่พึ่งดึงเข้าไว้ อกสั่นหวั่นไหวอยู่ทึกทัก
เมื่อนั้น พระไชยเชษฐ์ตัวสั่นสิ้นสติ
ก้มหน้าภาวนานั่งนิ่งมิ มิได้ปริปากทูลขอโทษทัณฑ์
เห็นขุนมารโกรธาเข้ามาใกล้ สะดุ้งโดดโลดไปใจพรั่นพรั่น
จวนตัวกลัวพ่อตาจะฆ่าฟัน กอดลูกพัลวันไม่วางเลย

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐ์บังคมก้มหน้า
ความกลัวตัวเย็นเป็นเหน็บชา	จะรับผิดพ่อตาให้คร้ามใจ
เหงื่อไคลอาบหน้าเอาผ้าซับ	แต่เวียนกราบเวียนกลับไม่นับได้
คอแห้งสำลักกระอักกระไอ	แข็งใจพิดทูลขอโทษทัณฑ์

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 110-111)

อาการภาษาของพระไชยเชษฐ์ที่กำลังเดินไปเข้าเฝ้าท้าวสิงหลปรากฏดังนี้ ตกประหม่า-หน้าเสีย การที่พระไชยเชษฐ์มีสีหน้าแสดงอาการตกใจเพราะรู้สึกหวั่นกลัวท้าวสิงหลจนแข็งขาอ่อนแทบจะก้าวเดินต่อไปไม่ไหวจึงหยุด ยืนเงี่ยหูฟังระวังภัย ซึ่งเป็นกิริยาอาการของพระไชยเชษฐ์ที่คอยฟังท้าวสิงหลว่าจะพูดหรือแสดงปฏิกิริยาอย่างไรออกมา พระไชยเชษฐ์จึงได้แต่ ขยับลับล่อ เป็นอาการภาษาที่ทำท่าผลุบๆ โผล่ๆ อยากจะเดินแต่ก็ไม่กล้าเดินไป จึงเกิดอาการภาษาตามมา คือ ตัวสั่นสะท้านเหงื่อกาฬไหล ซึ่งพระไชยเชษฐ์เหงื่อแตกด้วยความตกใจกลัวท้าวสิงหลจนต้องยึดคุณพระคุณเจ้าเป็นที่พึ่งทางใจไม่ให้กลัวท้าวสิงหล แต่พระไชยเชษฐ์ก็อดที่จะรู้สึกใจเต้นแรงเพราะความกลัวไม่ได้

อีกทั้งอาการภาษาของพระไชยเชษฐ์ที่ปรากฏ ตัวสั่นสิ้นสติ คือมีอาการใจไม่อยู่กับเนื้อกับตัว กล่าวคือ ท้าวสิงหลเห็นพระไชยเชษฐ์เดินเข้ามาจึงแกล้งร้องข่มขู่ด้วยเสียงอันดัง พระไชยเชษฐ์จึงเกิดอาการกลัวท้าวสิงหลจนเกิดอาการภาษาดังกล่าว พระไชยเชษฐ์จึงแสดงอาการภาษา ก้มหน้าภาวนานั่งนิ่ง ขอให้คุณพระคุณเจ้าช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัย ซึ่งการ-ภาวนาขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยดังกล่าวเป็นการขอที่ไม่ถูกคนเลยเพราะถ้าพระไชยเชษฐ์ขอท้าวสิงหลให้ยกโทษให้ตนน่าจะได้ผลมากกว่า อย่างไรก็ตามเมื่อพระไชยเชษฐ์เห็นท้าวสิงหลเดินเข้ามาใกล้จึงมีอาการภาษา สะดุ้งโดดโลดไปใจพรั่นพรั่น คือ อาการสะดุ้งเพราะตกใจจึงกระโดดหนีไปเพราะความกลัวว่าท้าวสิงหลจะเดินเข้ามาฆ่าตน พระไชยเชษฐ์จึงกอดพระนารายณ์ธิเบศร์ไว้ไม่ยอมปล่อยเพราะหวังจะให้ลูกช่วย

และอาการภาษาที่ปรากฏ ก้มหน้า เป็นอาการภาษาของพระไชยเชษฐ์ที่แสดงออกมาเมื่อถูกท้าวสิงหลถามเชิงต่อว่าพระไชยเชษฐ์ว่านางสุวิญชาชั่วช้ามากนักหรืออย่างไร จึงขับไล่ไสส่งนางมาซึ่งการกระทำดังกล่าวเหมือนกับว่านางเป็นคนไม่มีพ่อมีแม่ พระไชยเชษฐ์จึงแสดงอาการ-ภาษาก้มหน้าออกมา ซึ่งสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์ยอมรับผิดในเรื่องที่เกิดขึ้นทั้งหมด ดังนั้นพระไชยเชษฐ์จึงแสดงอาการภาษา เวียนกราบเวียนกลับไม่นับได้ คืออาการกราบแล้วกราบอีกจนนับครั้งไม่ถ้วน ซึ่งสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์ต้องการขอโทษท้าวสิงหลในสิ่งที่ตัวเองกระทำโดยไม่ยั้งคิดพิจารณาเสียก่อน

อาการภาษาของพระไชยเชษฐ์ที่แสดงออกมาทั้งหมด สื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์มีความหวั่นกลัวท้าวสิงหลมาก จนส่งผลให้ขาดสติแสดงบุคลิกลักษณะที่ขาดความมั่นใจในตัวเองออกมาจนต้องยึดลูกซึ่งมีอายุเพียงน้อยนิดให้คอยช่วยเหลือ

6. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัด คือตอนที่พระไชยเชษฐ์รอฟังข่าวจากพระนารายณ์ธิเบศร์อยู่ที่ประตูทางเข้าเมืองสิงหล ดังบทประพันธ์

.....	.....
โอ้ว่าสุวิญชาผู้เพื่อนยาก	พี่สู้แสนลำบากเข้ามาอยู่
อนาถนอนในทิมริมประตู	<u>ลำแพน</u>ขาดลาดปูกับ<u>เสื่อเตย</u>
พี่เลี้ยงช่วยปัดจัดที่นอน	ทอด<u>ท่อนไม้</u>วางต่างเขนย
ผัวเอนลงมิใคร่จะได้เลย	นิจจาเอ๋ยเคยสุขมาทุกข์ทน
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 105)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>ลำแพน</u> คือเสื่อลำแพนซึ่งเป็นเครื่องจักรสานชนิดหนึ่งมักสานด้วยตอกไม้ไผ่เส้นใหญ่แบนๆ ใช้ปูกับพื้นหรือทำเป็นแผงใช้กั้นเป็นฝาเรือน <u>เสื่อเตย</u> คือเสื่อที่สานด้วยเตย และ <u>ท่อนไม้</u> ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเป็นเครื่องนอนของพระไชยเชษฐ์ที่ใช้รองนอนบริเวณโรงแถวที่พักเพื่อรอพระนารายณ์ธิเบศร์กลับมาจากการไปทูลขอท้าวสิงหลให้ยกโทษให้ตน การที่พระไชยเชษฐ์ต้องนอนบนเสื่อลำแพนขาดๆ แล้วปูทับด้วยเสื่อเตยและใช้ท่อนไม้รองหัวนอนแทนหมอนสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์ได้รับความลำบากมาก กล่าวคือ พระไชยเชษฐ์เป็นถึงพระมหากษัตริย์เมืองเหมันต์ ซึ่งมีชีวิตความเป็นอยู่สะดวกสบายแม้แต่เวลานอนก็จะมีข้าราชบริพารคอยดูแล นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์มีความตั้งใจจริงที่จะมาขอคืนดีกับนางสุวิญชาถึงยอมทนทุกข์ทนทรมานนอนบนเสื่อขาดๆ อีกทั้งยังใช้ท่อนไม้หนุนหัวรองนอนแทนหมอน

นอกจากนี้ยังปรากฏวัตถุภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง ซึ่งเป็นตอนที่กวีบรรยายการเลือกใช้เสื้อผ้าของนางสุวิญชาเพื่อสวมใส่ไปพบพระไชยเชษฐ์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	สุวิญชาร้อนจิตคิดพรั่น
ซักไซ้ไต่ถามนางกำนัล	ครั้นแจ้งความสำคัญก็คลายใจ

มาสระสรงทรงเครื่องสุคนธา นุ่งผ้ายกแย่งระกำไหม
ห่มริ้วทองระยับซับใน แล้วทรามวัยเสด็จจรจรัล

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 115)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ นางสุวิญชา นุ่งผ้ายกแย่งระกำไหม ซึ่งมีลักษณะเป็นผ้านุ่งยกลายก้านแย่งทอสอดด้วยเส้นไหมสีระกำ ส่วนผ้าที่ห่มเป็น ริ้วทองระยับ กล่าวคือ ผ้าที่นำมาห่มเป็นริ้วดิ้นทองคาดห่มทับผ้าซับใน การที่กวีบรรยายให้นางสุวิญชาบรรจงแต่งตัวให้สวยงามเป็นพิเศษสมกับฐานะของตนเช่นนี้ก็เพื่อต้องการสื่อให้ทราบว่านางสุวิญชาต้องออกไปพบกับพระไชยเชษฐ์ ซึ่งไม่ได้เจอกันมาเป็นเวลานานถึง 7 ปี ดังนั้นนางจึงจะต้อง "สวย" และ "งดงาม" ให้มากที่สุดเพื่อที่จะได้เป็นที่ประทับใจของพระไชยเชษฐ์ นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงค่านิยมของหญิงที่มีชาติตระกูลสูงศักดิ์จะต้องใช้เสื้อผ้ารวมทั้งเครื่องประดับที่งดงามและสูงค่าเหมาะสมกับฐานะของตน

7. **ปริภาษา**

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละครในการสนทนาเพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดของตัวละครอีกทั้งยังสื่อให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่จะพูด ซึ่งเป็นตอนที่กวีบรรยายความฉลาดในการพูดของพระนารายณ์ธิเบศร์ ซึ่งใช้น้ำเสียงออดอ้อนยกย่องให้เกียรติท้าวสิงหล ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น พระนารายณ์ธิเบศร์ไม่บอกแจ้ง
เห็นพ่อตาโกรธหนักพระพักตร์แดง ก็กันแสงโศกาจาบัลย์
กอดบาทาไว้พิไรวอน ประทานโทษโปรดก่อนอย่างหุนหัน
จะเป็นเวราด้วยฆ่าฟัน จงอดกลั้นโทษาเสียเอาบุญ
เขาจะได้ว่าน้ำพระทัยดี ผิดทีสองทีไม่เคืองขุ่น
ขอพระพ่อตาจงการุญ ให้ลูกได้แทนคุณพระบิดา
ถ้าแม้นพ่อข้าตายวายชนม์ ไม่ขออยู่ให้คนเห็นหน้า
เขาจะล่วงดูถูกลูกกำพร้า ทูลพลางโศกาสะอื้นฮัก

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 97-98)

ปริภาษาในที่นี้ ได้แก่ น้ำเสียง พิไรวอน เป็นน้ำเสียงออดอ้อนของพระนารายณ์ธิเบศร์ซึ่งมีน้ำเสียงเศร้าสร้อย กล่าวคือ พระนารายณ์ธิเบศร์เห็นว่าท้าวสิงหลโกรธที่ตนขอร้องให้ยกโทษให้พระไชยเชษฐ์ ดังนั้นพระนารายณ์ธิเบศร์จึงพูดจาใช้น้ำเสียงออดอ้อนท้าวสิงหล โดยให้เหตุผล

ต่างๆ สื่อให้ทราบว่าพระนารายณ์ธิเบศร์มีความเฉลียวฉลาดมากซึ่งเด็กวัย 7 ปี สามารถนำเหตุผลมากล่าวอ้างแสดงความต้องการของตนโดยที่ท้าวสิงหลไม่อาจปฏิเสธได้

ปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งคือ การใช้น้ำเสียงของนางวิฬาร์ ดังบทประพันธ์

ครั้นถึงแถวทิมริมประตู	**แกล้งหยุดอยู่ดูคนทั้งซ้ายขวา**
พอแลสบพบพักตร์พระราชา	นางวิฬาร์ร่ององัน
แล้วทำเสียงแห้งแทบแสบคอ	พูดพ้อเปรียบเปรยเย้ยหยัน
นี่หรือภูมินทร์ปิ่นเหมันต์	โอ๊ยไม่ทันเห็นเลยประหลาดนัก
แต่แรกคิดว่าใครหาไหนหนอ	เออมิรู้หม่อมพ่อเจ้าท่อนสัก
ข้าแปลกหน้าไปไม่ได้ทัก	ยังมืดมนมัวนักมาทำไม
อันผู้หญิงสิงหลคนแสนร้าย	มาติดตามความอายไปเสียไหน
หรือเอาอายขายฝากไว้กับใคร	จึงอุตส่าห์มาได้จะใคร่รู้

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 101)

ปริภาษาที่ปรากฏ ร่ององัน คือการหัวเราะจนตัวงอเป็นปริภาษาที่สื่อให้ทราบว่านางวิฬาร์กำลังเปล่งเสียงหัวเราะเยาะพระไชยเชษฐ์ด้วยน้ำเสียงที่ดัง อีกทั้งนางวิฬาร์ยังแกล้งทำเสียงแห้งแทบแสบคอ เป็นการสอดใส่อารมณ์เสียงในถ้อยคำที่เปล่งออกมาเพื่อสื่อให้พระไชยเชษฐ์ทราบว่าไม่มีหวังที่จะได้คืนดีกับนางสุวิญชาแน่ๆ เพราะท้าวสิงหลคงจะยังโกรธพระไชยเชษฐ์ไม่หาย การที่นางวิฬาร์ใช้ปริภาษาดังกล่าวก็เพื่อต้องการเย้ยหยันให้พระไชยเชษฐ์เกิดความทุกข์กังวลใจเพิ่มมากขึ้น ซึ่งการที่พระไชยเชษฐ์มาขอเข้าเฝ้าท้าวสิงหลเพื่อขอคืนดีกับนางสุวิญชานั้นพระไชยเชษฐ์ก็รู้สึกวิตกกังวลมากพออยู่แล้วยิ่งนางวิฬาร์มาใช้ปริภาษาเยาะเย้ยตนอีกก็ยิ่งเพิ่มความทุกข์ใจมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้นางวิฬาร์ยังใช้ปริภาษา นี่ โอ๊ย เออ ซึ่งปริภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางวิฬาร์ต้องการใช้ถ้อยคำน้ำเสียงเยาะเย้ยพระไชยเชษฐ์ให้เจ็บใจและเกิดความอับอายเป็นสำคัญ

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธ-เลิศหล้านภาลัย เรื่องไชยเชษฐ์ ตอนพระไชยเชษฐ์เข้าเฝ้าท้าวสิงหล พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงความตั้งใจของพระไชยเชษฐ์ที่ต้องการเข้าเฝ้าท้าวสิงหลเพื่อขอคืนดีกับนางสุวิญชา โดยมีพระนารายณ์ธิเบศร์เป็นสื่อกลางระหว่างพระไชยเชษฐ์กับท้าวสิงหลและนางสุวิญชา ดังนั้น อวัจนสารที่กวีใช้สื่อในบทละครตอนนี้ จึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงระยะห่างระหว่างนางสุวิญชากับพระไชยเชษฐ์ที่มีเพียงหน้าต่างขวางกั้นเท่านั้น แต่ก็ไม่อาจแสดงตัวให้เห็นได้เพราะไม่ได้อยู่ในฐานะที่เป็นสามีภรรยากันแล้ว อีกทั้งกวียังใช้เทศภาษาแสดงความใกล้ชิดสนิทสนมของนางสุวิญชาสื่อให้ทราบว่ายอมให้อภัยพระไชยเชษฐ์แล้ว ส่วนกาลภาษา กวีใช้เวลา คือ ชาติหน้า แสดงความสิ้นหวังของพระไชยเชษฐ์ที่จะได้คืนดีกับนางสุวิญชา กวีใช้เนตรภาษาสื่อให้ทราบถึงการใช้สายตาเพื่อปกปิดความรู้สึกที่แท้จริงของนางสุวิญชาที่มีต่อพระไชยเชษฐ์ นอกจากนี้กวียังใช้เนตรภาษาสื่อแสดงความสมหวังในแววตาของพระไชยเชษฐ์ที่จะได้คืนดีกับนางสุวิญชา กวีใช้สัมผัสภาษาสื่อให้ทราบถึงความรักของท้าว-สิงหลที่มีต่อพระนารายณ์ธิเบศร์ อีกทั้งสัมผัสภาษาของพระไชยเชษฐ์ที่แสดงความดีใจและขอบคุณพระนารายณ์ธิเบศร์ที่ช่วยเหลือให้ได้เข้าเฝ้าท้าวสิงหล กวีใช้อาการภาษาบรรยายให้ทราบถึงกิริยาอาการของท้าวสิงหลที่ทรุดนั่งลงอย่างหมดเรี่ยวแรงเพราะสงสารพระนารายณ์ธิเบศร์ กวีสื่อให้ทราบถึงอาการภาษาของนางสุวิญชาที่แอบดูพระไชยเชษฐ์ด้วยความรักและความสงสารปะปนกับความแค้นใจ และกวีสื่ออาการภาษาของพระไชยเชษฐ์ที่กลัวท้าวสิงหลจนแสดงกิริยาอาการตกใจจนขาดสติ แสดงบุคลิกลักษณะขาดความมั่นใจในตัวเองออกมา ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อได้แก่ เสื่อลำแพน เสื่อเตย และท่อนไม้ ซึ่งเป็นเครื่องนอนของพระไชยเชษฐ์ที่ใช้รองนอนแสดงถึงความลำบากในการรอเข้าเฝ้าท้าวสิงหล นอกจากนี้กวียังใช้วัตถุภาษาสื่อถึงเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายของนางสุวิญชาเพื่อใช้ใส่ไปพบพระไชยเชษฐ์หลังจากที่ไม่ได้พบกันนานถึง 7 ปี ซึ่งสื่อให้ทราบว่านางสุวิญชาจะต้องแต่งตัวให้สวยงามเป็นพิเศษเพื่อพระไชยเชษฐ์จะได้เกิดความ-ประทับใจ และกวีใช้ปริภาษาซึ่งเป็นน้ำเสียงของพระนารายณ์ธิเบศร์ที่ใช้ออดอ้อนขอร้องจนท้าวสิงหลใจอ่อนยอมยกโทษให้พระไชยเชษฐ์ อีกทั้งกวียังใช้ปริภาษาซึ่งเป็นน้ำเสียงของนางวิฬาร์ใช้เยาะเย้ยพระไชยเชษฐ์ให้เจ็บและอับอาย

<u>ตอนที่ 4 อภิเษกพระไชยเชษฐ์</u>

1. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อเพื่อกำหนดระยะเวลาในการดำเนินการของตัวละคร ซึ่งปรากฏตอนที่ท้าวสิงหลให้พระไชยเชษฐ์ยกขันหมากมาสู่ขอนางสุวิญชากำหนดเวลาสิบห้าวัน ดังบทประพันธ์

.....	.....
จะอยู่ด้วยกันไปพ่อไม่ห้าม	อย่าให้เมียมีความอัปลักษณ์
แม้นเจ้าทำตามจะงามพักตร์	ปรากฏยศศักดิ์ทั้งแดนไตร
จงให้ไปเชิญสองกษัตรา	มาแต่งการวิวาห์กันเสียใหม่
อันการเมื่อครั้งหลังนั้นอย่างไร	คราวนี้ก็ให้เหมือนครั้งนั้น
ล้างอายขายหน้าพ่อตาเสีย	ทั้งลูกเมียไม่มีใครเย้ยหยัน
ให้เสนีรีบกลับไปฉับพลัน	กำหนด<u>สิบห้าวัน</u>ให้ยกมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 125)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>สิบห้าวัน</u> สื่อให้ทราบว่าเป็นระยะเวลาที่ท้าวสิงหลกำหนดเวลาให้พระไชยเชษฐ์มาสู่ขอเพื่อแต่งงานใหม่กับนางสุวิญชา ซึ่งในครั้งแรกมีพิธีการอย่างไรในการแต่งงานครั้งนี้ก็ให้กระทำเหมือนเช่นกันกับครั้งแรกและให้เชิญท้าวธรรมึกและนางแก้วสัจจามาร่วมในงานพิธีครั้งนี้ด้วย โดยกำหนดระยะเวลาสิบห้าวันในการนำขันหมากมาสู่ขอตามประเพณี นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงลักษณะนิสัยของท้าวสิงหลว่าเป็นผู้ใหญ่ที่มีความเมตตาและมีเหตุผลซึ่งการที่พระไชยเชษฐ์ต้องไปแจ้งข่าวและเชิญท้าวธรรมึกและนางแก้วสัจจามาร่วมในงานพิธีครั้งนี้นั้น คงต้องใช้เวลาในการเดินทางหลายวันพอสมควรเพราะเนื่องจากว่าเมืองเหมันต์เป็นเมืองมนุษย์และเมืองสิงหลเป็นเมืองยักษ์ ซึ่งทั้งสองเมืองต้องไม่อยู่ในสภาพที่มีเขตแดนติดต่อกันอย่างแน่นอน

2. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึกนึกคิด ความต้องการของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์มองนางสุวิญชาด้วยความเสน่หาหลังจากที่ท้าวสิงหลได้ประกาศยกนางสุวิญชาให้แต่งงานใหม่กับพระไชยเชษฐ์เป็นครั้งที่สอง ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐ์รับคำท้าวยักษา
พลาง<u>ชม้ายชาย</u>ดูสุวิญชา	เสน่หารัญจวนป่วนใจ

เมื่อนั้น สุวิญชาให้คิดพิสมัย
แลสบหลบเนตรภูวไนย อายใจก็ถวายบังคมลา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 125)

เนตรภาษาของพระไชยเชษฐ์ คือ ชม้ายชายดู เป็นลักษณะการค่อยๆ ใช้หางตาแลดูด้วยความรักความเสน่หา ซึ่งในขณะนั้นนางสุวิญชาก็แอบมองพระไชยเชษฐ์อยู่ด้วยเหมือนกัน ดังข้อความ แลสบหลบเนตร เมื่อนางสุวิญชาอ่านสายตาของพระไชยเชษฐ์ที่สื่อความหมายความต้องการออกมาทางดวงตาแล้ว นางสุวิญชาก็ต้องรีบหลบสายตานั้นด้วยความเก้อเขินและกระดากอาย ถึงแม้ว่านางจะเคยเป็นพระมเหสีของพระไชยเชษฐ์มาแล้วก็ตามแต่ก็ห่างเหินกันมาเป็นเวลานานถึงเจ็ดปี เหตุผลนี้ก็มีส่วนที่ทำให้นางเขินอายสายตาของพระไชยเชษฐ์ได้

3. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการของตัวละครเพื่อปกปิดความเก้อเขิน ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเป็นตอนที่นางสุวิญชาคว้าไม้ไล่ตีนางวิฬาร์ที่พูดมากให้ตัวเองต้องได้อาย ดังบทประพันธ์

อีเอยอีวิฬาร์ ปากบอนค่อนว่าน่าบัดสี
นางขัดใจฉวยไม้ไล่ตี วิฬารีหนีซุกซ่อนไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 126)

อาการภาษา ฉวยไม้ไล่ตี สื่อให้ทราบว่านางสุวิญชามีความเขินอายนางวิฬาร์ที่หยอกล้อว่าถ้าได้แต่งงานใหม่กับพระไชยเชษฐ์แล้วก็อย่าได้ลืมตนไปเสียก่อน นางสุวิญชาจึงใช้อาการภาษาแก้ไขความเขินอายโดยการคว้าไม้มาไล่ตีนางวิฬาร์แก้เก้อ ส่วนนางวิฬาร์ก็แสดงอาการภาษาคือ หนีซุกซ่อนไป ซึ่งเป็นกิริยาอาการของแมว ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าอาการภาษาที่ปรากฏเป็นกิริยาอาการที่แสดงออกมาแฝงไปด้วยความสุขความสมหวังของตัวละคร

4. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละครในการหยอกล้อและข่มขู่คู่สื่อสาร เพราะต้องการปกปิดความรู้สึกที่แท้จริงของตน ซึ่งเป็นตอนที่นางวิฬาร์พูดจาเหน็บแนมหยอกล้อสุวิญชาให้อายและเก้อเขิน ดังบทประพันธ์

บัดนั้น วิฬาร์ลับปากไว้คอยท่า
ครั้นเห็นนางเสด็จกลับมา หัวร่อแล้วว่าเป็นแยบคาย
วันนี้แลดูแม่สุวิญชา พักตราผ่องเหมือนกับเดือนหงาย

คราวจะได้สุขสนุกสบาย	กระไรไม่ทักทายอีวิฟาร์
คิดบ้างเป็นไรเมื่อได้ทุกข์	อีขี้ข้าพาบุกมาในป่า
ลืมสิ้นแล้วกระมังแต่หลังมา	อนิจจานิจจาเป็นน่าอาย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 126)

ปริภาษาที่ปรากฏ หัวร่อ คือเสียงหัวเราะของนางวิฟาร์ก่อนที่จะต่อว่านางสุวิญชาให้เขินอาย ดังคำพูดที่นางวิฟาร์ใช้ว่า "พักตราผ่องเหมือนกับเดือนหงาย" ซึ่งหมายถึง ตอนนี้ใบหน้าของนางสุวิญชาสวยสดใส ซึ่งไม่เหมือนคืนก่อนๆ ที่ผ่านมาซึ่งหน้าตามีแต่ความหมองเศร้า แล้วนางวิฟาร์ก็หยอกล้อให้นางสุวิญชาได้เขินอายอีก ดังปริภาษาที่ว่า อนิจจานิจจาเป็นน่าอาย นอกจากนี้การที่นางวิฟาร์ใช้ปริภาษาเหน็บแนมหยอกล้อนางสุวิญชาให้ได้เขินอาย ยังสื่อให้ทราบว่าในขณะนั้นนางสุวิญชากำลังมีความสุขใจที่จะได้กลับไปรักพระไชยเชษฐ์ดังเช่นในครั้งก่อน อีกทั้งก็จะได้อยู่กันพร้อมหน้า พ่อ แม่ ลูก เป็นครอบครัวที่ครบสมบูรณ์และมีความสุข

นางสุวิญชาได้ฟังนางวิฟาร์เหน็บแนมก็ออกตัวด้วยการด่าวิฟาร์กลับไป ดังบทประพันธ์

ได้เอยได้ฟัง	นางแค้นคั่งด่าว่าอีฉิบหาย
มึงมาพูดแอบเป็นแยบคาย	กูไม่ดีง่ายง่ายอย่าเจรจา
พระบิดาจะให้แต่งขันหมากใหม่	มึงรู้มั่งหรือไม่อีชาติข้า
ดื้อดึงขืนขัดพระอัชฌา	จะโกรธขึ้นมาเป็นฟืนไฟ
ทั้งลูกเต้าก็ร้องไห้งองอ	จะให้ดีด้วยพ่อจงได้
มึงอย่ามาเช้าชี้พิรี้พิไร	กูจะปิดหูไว้ไม่ขอฟัง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 126)

ปริภาษาที่ปรากฏ อีฉิบหาย อีชาติข้า สื่อให้ทราบว่านางสุวิญชาใช้วาจาด่าข่มนางวิฟาร์แก้ความเขินอายให้แก่ตัวเอง กล่าวคือ นางสุวิญชาถูกนางวิฟาร์เหน็บแนมหยอกล้อว่าตอนนี้หน้าสวยสดใสเพราะพระไชยเชษฐ์ตามมาง้องอนจนคืนดีกันได้ นางสุวิญชาจึงข่มความอายของตัวเองด้วยการด่านางวิฟาร์ นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างนางสุวิญชากับนางวิฟาร์ว่าเป็นเจ้านายกับข้าทาสรับใช้ กล่าวคือ ถึงแม้ว่านางวิฟาร์จะเป็นผู้ที่เคยช่วยเหลือนางสุวิญชาเวลาตกทุกข์ได้ยากในเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผ่านมา อีกทั้งนางวิฟาร์ก็ยังเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขที่ใกล้ชิดสนิทแนบแน่น อย่างไรก็ตามนางวิฟาร์ก็ยังคือสาวรับใช้อยู่นั่นเองเพราะไม่มีวันที่จะเอาชนะเจ้านายได้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดๆ ก็ตาม

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องไชยเชษฐ์ ตอนอภิเษกพระไชยเชษฐ์ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงความสมหวังของพระไชยเชษฐ์ที่สามารถคืนดีกับนางสุวิญชาได้ โดยที่ท้าวสิงหลให้พระไชยเชษฐ์นำขันหมากมาสู่ขอนางสุวิญชาตามประเพณีโดยกำหนดเวลาสิบห้าวัน ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อในบทละครตอนนี้ จึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ กาลภาษา เนตรภาษา อาการภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้กาลภาษาเพื่อสื่อถึงระยะเวลาที่ท้าวสิงหลกำหนดเวลาสิบห้าวันให้พระไชยเชษฐ์จัดเตรียมงานอภิเษกระหว่างพระไชยเชษฐ์กับนางสุวิญชา กวีใช้เนตรภาษาสื่อให้ทราบถึงความรักความเสน่หาของพระไชยเชษฐ์ที่มีต่อนางสุวิญชา ส่วนอาการภาษากวีสื่อให้เห็นถึงวิธีการแก้ความเขินอายของนางสุวิญชาด้วยการคว้าไม้มาไล่ตีนางวิฬาร์และนางวิฬาร์ก็แสดงอาการวิ่งหนีไปอย่างมีความสุข และปริภาษาที่กวีใช้สื่อถึงน้ำเสียงแสดงการหยอกล้อให้นางสุวิญชาได้อายทำให้ทราบว่าขณะนั้นนางสุวิญชาจะต้องมีความสุขมากถึงถูกนางวิฬาร์ว่าเหน็บแนมเอาได้

<u>เรื่องย่อสังข์ทอง</u>

ท้าวยศวิมลมีมเหสีชื่อนางจันท์เทวี มีสนมเอกชื่อนางจันทา ไม่มีโอรสธิดา จึงบวงสรวงเทวดาเพื่อขอบุตร อยู่มานางทั้งสองทรงครรภ์เทวบุตรลงมาจุติในพระครรภ์นางจันท์เทวี เมื่อครบกำหนดจึงประสูติเป็นหอยสังข์ นางจันทามีจิตริษยาหวังได้ตำแหน่งมเหสีจึงติดสินบนโหรหลวงให้ทำนายในทางร้ายว่าหอยสังข์จะทำให้บ้านเมืองเกิดความหายนะ ท้าวยศวิมลหลงเชื่อจึงเนรเทศนางจันท์เทวีและหอยสังข์ออกจากวัง

นางจันท์เทวีอาศัยอยู่กับตายายชาวไร่ ช่วยทำงานบ้านและเก็บผักหาฟืนมาขายเลี้ยงชีพ เวลาผ่านไป 5 ปี วันหนึ่งพระโอรสในหอยสังข์สงสารพระมารดาจึงออกมาช่วยหุงหาอาหาร เมื่อนางรู้ว่าพระโอรสซ่อนองค์อยู่ในหอยสังข์จึงทุบหอยสังข์แตกแล้วเลี้ยงดูพระสังข์ต่อมา

นางจันทารู้ว่าพระสังข์ยังมีชีวิตอยู่ ทูลยุยงท้าวยศวิมลว่านานไปเด็กน้อยหอยสังข์จะเป็นเสี้ยนหนามแก่แผ่นดิน ท้าวยศวิมลถูกมนต์เสน่ห์ของนางจันทาจึงรับสั่งให้เสนาไปจับพระสังข์ประหารเสียแต่ด้วยบุญญาบารมีพระสังข์จึงมิได้เป็นอันตราย พระองค์จึงรับสั่งให้นำพระสังข์ไปถ่วงน้ำแม้นางจันท์เทวีตามมากราบทูลขอร้องก็ไม่ทรงผ่อนผันให้

พระสังข์ถูกถ่วงน้ำจมลงตรงปล่องเมืองบาดาลแต่ยังไม่สิ้นชีวิต ท้าวภุชงค์พญานาคผู้ปกครองเมืองบาดาลมาพบและเลี้ยงดูไว้ ต่อมาได้ส่งพระสังข์ไปเป็นบุตรบุญธรรมของนางยักษ์ชื่อพันธุรัตภรรยาของสหาย นางพันธุรัตและพี่เลี้ยงแปลงเป็นมนุษย์เลี้ยงดูพระสังข์ให้อยู่สุขสบายด้วยความรักใคร่ แต่ห้ามเด็ดขาดไม่ให้พระสังข์เข้าไปในสถานที่หวงห้ามแห่งหนึ่ง ซึ่งมีบ่อเงินบ่อทอง เกือกแก้วที่สวมแล้วเหาะเหินเดินอากาศได้ รูปเงาะที่สวมเพื่อพรางกายและไม้เท้าวิเศษ พระสังข์อยู่กับนางพันธุรัตจนอายุได้ 15 ปี วันหนึ่งพระสังข์ลอบเข้าไปยังสถานที่ที่นางหวงห้ามจึงพบกับสิ่งของดังกล่าว และทราบว่านางพันธุรัตเป็นยักษ์เกิดความกลัวจึงคิดหนีด้วยตั้งใจติดตามหาพระมารดา เมื่อนางพันธุรัตออกไปเที่ยวป่าพระสังข์เห็นเป็นโอกาสดีจึงแอบลงซุบตัวในบ่อทอง สวมรูปเงาะและเกือกแก้ว ถือไม้เท้าวิเศษเหาะหนีไป นางพันธุรัตตามไปทันที่ภูเขาใหญ่แห่งหนึ่ง พระสังข์ตั้งจิตอธิษฐานมิให้นางพันธุรัตขึ้นมาบนภูเขาได้และพระสังข์ก็ไม่ยอมลงไปพบนางพันธุรัตเสียใจมากจนอกแตกตาย แต่ก่อนตายได้เขียนมหาจินดามนต์เรียกปลาเรียกเนื้อไว้ที่แผ่นหินเชิงเขา พระสังข์ท่องมนต์จนจำได้เมื่อปลงศพนางพันธุรัตแล้วก็เหาะต่อไปจนถึงเขตเมือง-สามนต์อาศัยอยู่กับเด็กๆ เลี้ยงวัวควายไปตามประสา

ท้าวสามนต์มีมเหสีชื่อนางมณฑา มีพระธิดา 7 องค์ ท้าวสามนต์ประสงค์จะหาบุตรเขยที่มีปัญญามาปกครองบ้านเมืองสืบต่อไป จึงให้พระธิดาทั้งเจ็ดเลือกคู่ด้วยการเสี่ยงพวงมาลัย พระธิดา 6 องค์เลือกได้โอรสท้าวพระยาเป็นคู่ครอง แต่นางรจนาพระธิดาองค์สุดท้องไม่พอใจชายใด ครั้นเมื่อเสนาทูลว่าในเมืองนี้มีผู้ชายมาให้นางรจนาเลือกหมดแล้วทุกคนเหลือแต่เจ้าเงาะ

อยู่คนเดียว ท้าวสามนต์กริ้วนางรจนาที่เลือกคู่ไม่ได้เสียที สั่งให้ทหารพาเจ้าเงาะมาให้นางรจนาเลือก ด้วยทั้งสองเป็นเนื้อคู่กัน นางรจนาเห็นรูปทองภายในรูปเงาะอัปลักษณ์ จึงเสี่ยงพวงมาลัยเลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ครอง ท้าวสามนต์เสียพระทัยและอับอายชาวเมืองจึงขับไล่เจ้าเงาะและนางรจนาไปอยู่กระท่อมปลายนานอกวัง

ต่อมาท้าวสามนต์คิดอุบายกำจัดเจ้าเงาะ จึงแกล้งให้เขยทั้งเจ็ดหาปลามาถวายพระสังข์ถอดรูปเงาะท่องมหาจินดามนต์เรียกปลามารวมไว้ทั้งหมด หกเขยพบพระสังข์คิดว่าเป็นรุกขเทวดา จึงขอแบ่งปลาไปถวายท้าวสามนต์ พระสังข์ก็ให้ไปโดยขอแลกกับปลายจมูก ต่อมาท้าวสามนต์แกล้งให้หาเนื้อมาถวายอีก คราวนี้พระสังข์ขอแลกเนื้อกับใบหู ส่วนพระสังข์ได้ปลาและเนื้อมาถวายท้าวสามนต์มากกว่าหกเขยทั้งสองครั้ง ท้าวสามนต์จึงเอาผิดเจ้าเงาะไม่ได้

กล่าวถึงพระอินทร์เล็งดูด้วยทิพยเนตรเห็นนางรจนาได้รับความลำบากจึงคิดหาวิธีให้พระสังข์ถอดรูปเงาะ ทรงเครื่องทิพย์ที่พระอินทร์ประทานให้ออกตีคลี พระสังข์ตีคลีเอาชนะพระอินทร์ได้ ท้าวสามนต์จึงมอบราชสมบัติและบ้านเมืองให้ครอบครอง

ต่อมาพระอินทร์ไปเตือนสติท้าวยศวิมลและบังคับให้ไปรับนางจันท์เทวีที่บ้านตายายรวมทั้งให้ติดตามหาพระสังข์ให้พบภายในเจ็ดวัน ในที่สุดท้าวยศวิมล นางจันท์เทวีและพระสังข์ก็ได้พบกันและเสด็จกลับยังบ้านเมือง

ผลการวิเคราะห์อวัจนสารที่ปรากฏจาก<u>บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง</u> พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ปรากฏดังนี้

<u>**ตอนที่ 1 กำเนิดพระสังข์**</u>

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งใช้ระยะห่างของตัวละครเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลรับสั่งให้บรรดานางสนมนอนที่ตำหนักของพระองค์ดังบทประพันธ์

.....	.....
จัดแจงแต่งเครื่องบูชา	**ธูปเทียนชวาลาต่างต่าง**
ทุกวันทุกเวรอย่าเว้นว่าง	**<u>นอนปรางค์ข้างที่เราทุกคน</u>**

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 32)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ <u>นอนปรางค์ข้างที่เราทุกคน</u> เป็นเทศภาษาที่กล่าวถึงสถานที่คือตำหนักและห้องบรรทมของท้าวยศวิมล อีกทั้งระยะห่างระหว่างห้องที่นางสนมใช้นอนกับห้องบรรทมของท้าวยศวิมล เทศภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลต้องการอยู่ใกล้ชิดกับพวกเหล่านางสนมของพระองค์ในเวลาค่ำคืนเพราะท้าวยศวิมลต้องการมีบุตร กล่าวคือ ท้าวยศวิมลต้องการมีบุตรตามที่ประชาชนร้องขอ จึงบวงสรวงเทวดาเพื่อขอบุตรดังกล่าวอีกทั้งยังมีรับสั่งว่าถ้ามเหสีหรือนางสนมคนใดมีบุญวาสนาก็ขอให้มีบุตรสมใจ ดังนั้นพระองค์จึงรับสั่งให้บรรดานางสนมนอนที่ห้องข้างๆ ห้องบรรทมของพระองค์

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครใช้แสดงพฤติกรรมและใช้กำหนดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ทหารคาดการณ์จำนวนวันเวลาที่นางจันท์เทวีต้องเดินทางถึงจะพ้นเขตเมือง ดังบทประพันธ์

.....	.....
ว่าพลางเชิญนางลงนาวา	มิช้าบ่ายบากจากสถาน
ทาง<u>สิบห้าวัน</u>กันดาร	พ้นบ้านไกลที่ไม่มีคน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 48)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>สิบห้าวัน</u> เป็นจำนวนวันที่ทหารคาดการณ์ในการควบคุมตัวนางจันท์เทวีไปส่งนอกเมือง สื่อให้ทราบว่าระยะทางที่นางจันท์เทวีจะต้องเดินทางออกจากเมืองนั้นมีระยะทางที่ไกลมาก อีกทั้งยังกันดารและปราศจากบ้านคน ซึ่งนั่นก็หมายความว่านางจะต้องได้รับความลำบากมากเพราะนางเคยอยู่แต่ในวัง เป็นมเหสีที่มีข้าราชบริพารคอยดูแลรับใช้ให้สะดวกสบายทุกสิ่งทุกอย่าง นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่า "สิบห้าวัน" จากนี้ไปนางจะต้องระหกระเหเร่ร่อนไปยัง ณ ที่แห่งใดก็มิอาจรู้ได้ อีกทั้งนางจะต้องเดินทางแต่เพียงผู้เดียวโดยไม่มีทหารควบคุมตัวซึ่งเป็นเรื่องที่น่าหวาดกลัวมากสำหรับผู้หญิงชาววังอย่างนาง

นอกจากนี้ยังปรากฏกาลภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางจันท์เทวีมาอาศัยอยู่กับตายายชาวไร่ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	โฉมจันท์กัลยามารศรี
อยู่ด้วยยายตาได้<u>ห้าปี</u>	ยากแค้นแสนทวี<u>ทุกเวลา</u>
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 50)

กาลภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>ห้าปี</u> เป็นระยะเวลาห้าปีที่นางจันท์เทวีมาอาศัยอยู่กับตายายชาวไร่ เนื่องจากนางคลอดลูกเป็นหอยสังข์จึงถูกท้าวยศวิมลเนรเทศออกจากเมือง นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าลูกน้อยหอยสังข์ของนางจันท์เทวีมีอายุได้ห้าปีแล้ว อีกทั้งยังเป็นระยะเวลาที่นางจันท์เทวีเฝ้ารอคอยเห็นหน้าลูกน้อยหอยสังข์ที่มีรูปร่างหน้าตาเหมือนอย่างคนทั่วไป และกาลภาษา <u>ทุกเวลา</u> สื่อให้ทราบว่านางจันท์เทวีมีความลำบากยากแค้นมาก หรืออาจจะเรียกได้ว่านางมีความทุกข์เพราะได้รับความลำบากทุกเวลานาทีตลอดระยะเวลาห้าปีที่ผ่านมาเลยก็ว่าได้ ซึ่งนางต้องทำงานบ้านเก็บผักหาฟืนมาขายเลี้ยงชีพไปวันๆ

3. **เนตรภาษา**

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลใช้สายตามองนางจันท์เทวีด้วยสายตาอาลัยอาวรณ์ ดังบทประพันธ์

.....	.....
<u>พินิจพิศพักตร์</u>อัคเรศ	คลอเนตรสะท้อนถอนใจใหญ่
จะออกปากก็คับอับใจ	ด้วยความรักใคร่ชายา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 45)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ <u>พินิจพิศพักตร์</u> เป็นลักษณะการใช้สายตามองที่ใบหน้าอย่างพิจารณาถี่ถ้วน ซึ่งเป็นเนตรภาษาของท้าวยศวิมลที่ใช้มองนางจันท์เทวี สื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลต้องการใช้สายตามองเพื่อจดจำนางจันท์เทวีไว้ในความทรงจำ อีกทั้งยังใช้สายตาเพื่อต้องการสื่อให้นางจันท์เทวีรับรู้ถึงความรู้สึกและคำพูดของตนว่า "รักและอาลัยอาวรณ์" ในตัวของนางจันท์เทวีมาก แต่ก็ต้อง "จำใจ" เนรเทศนางออกไปจากเมืองเพราะพระองค์เป็นกษัตริย์จะต้องเห็นแก่ประโยชน์สุขส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ทั้งๆ ที่เป็นสิ่งที่ท้าวยศวิมลมิได้ต้องการที่จะทำเช่นนั้นเลย ถึงแม้ว่านางจะคลอดลูกเป็นหอยสังข์ก็ตาม

4. **สัมผัสภาษา**

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางจันท์เทวีแสดงความอาลัยอาวรณ์ต่อท้าวยศวิมล ดังบทประพันธ์

ฟังเอยฟังสาร	**ดังคนผลาญชีวาให้อาสัญ**
นางตระหนกตกใจดังไฟกัลป์	**อกสั่นขวัญหนีไม่มีใจ**
<u>สวมสอดกอดบาทของผัวแก้ว</u>	**ข้อนทรวงเข้าแล้วก็ร้องไห้**
.....	.....
<u>ซบพักตร์กับตักพระทรงธรรม์</u>	หวาดหวั่นนิ่งไปไม่พาที

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 42)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ <u>สวมสอดกอดบาทของผัวแก้ว</u> และ <u>ซบพักตร์กับตักพระทรงธรรม์</u> สัมผัสภาษาดังกล่าวเป็นการสัมผัสของนางจันท์เทวีที่แสดงกับท้าวยศวิมล สื่อให้รับรู้ถึงความรู้สึกของนางจันท์เทวีว่านางรู้สึกอาลัยอาวรณ์และซาบซึ้งในความรักของท้าวยศวิมลที่มีต่อนางมาก อีกทั้งนางก็รักและเทิดทูนท้าวยศวิมลมากเช่นกัน และถ้าเป็นไปได้นางต้องการให้ท้าวยศวิมลฆ่านางให้ตายเสียยังดีกว่าที่ต้องขับไล่นางไปจากเมือง เพราะนางก็เข้าใจดีว่าท้าวยศวิมลรู้สึกผิดหวังและเสียพระทัยมากอีกทั้งก็อับอายชาวเมืองมากเช่นกันที่นางคลอดลูกเป็นหอยสังข์ แต่นางก็ไม่รู้ว่าจะแก้ไขอย่างไรได้

สัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางจันท์เทวีแสดงความรักต่อพระสังข์ ดังบทประพันธ์

ฟังเอยฟังลูกว่า	พระมารดาเสียวใจไหวหวั่น
<u>กอดจูบลูบ</u>เนตรเกศกรรณ	ร่วมวันขวัญตาพ่อว่าไย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 54)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คือ <u>กอด</u> <u>จูบ</u> และ <u>ลูบ</u> เป็นการใช้มือสัมผัสคู่สื่อสารอย่างทะนุถนอม ซึ่งสัมผัสภาษาดังกล่าวเป็นการสัมผัสของนางจันท์เทวีที่แสดงกับพระสังข์ สื่อให้ทราบถึงความรักของแม่ที่มีต่อลูก กล่าวคือ เมื่อนางจันท์เทวีรู้แน่ชัดแล้วว่าสิ่งที่ตนเฝ้ารอคอยมาเป็นเวลานานถึงห้าปีที่จะได้เห็นหน้าลูกของตนที่มีรูปร่างหน้าตาเหมือนอย่างเช่นคนทั่วๆ ไป นางจึงทุบหอยสังข์นั้นเสีย พระสังข์จึงต่อว่าพระมารดาว่าไม่รักตนเพราะหอยสังข์นั้นคือชีวิตคือที่ที่ปลอดภัยของตน นางจันท์เทวีจึงเข้าไปใช้สัมผัสภาษาดังกล่าวเพื่อแสดงให้รู้ว่านางรักพระสังข์และสามารถปกป้องพระสังข์ให้พ้นจากอันตรายทั้งปวงได้ นอกจากนี้สัมผัสภาษาที่ปรากฏยังสื่อให้ทราบว่านางจันท์เทวีดีใจและสุขสมหวังในสิ่งที่เฝ้ารอคอยมาเป็นเวลานานที่จะได้เห็นหน้าพระสังข์ ดังนั้นนางจึงอยากจะแสดงให้พระสังข์รู้ว่านางรักพระสังข์มาก

5. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละคร ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางจันท์เทวีเจ็บท้องกำลังจะคลอด ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	มเหสีโฉมฉินปิ่นห้าม
ค่อยเพียรรักษาพยายาม	พระครรภ์โฉมงามได้สิบเดือน
จวนใกล้ฤกษ์พานาที	นาภีใหญ่น้อยก็คล้อยเคลื่อน
ระดมลมเส้นก็เต้นเตือน	ลูกน้อยคล้อยเคลื่อนเลื่อนลง
เจ็บครรภ์กระสันขึ้นทุกที	พ่างเพียงชีวีจะผุยผง
ร้องเรียกแสนสาวเหล่าอนงค์	มาพร้อมล้อมองค์นางเทวี
เรียกพลางทางป่วนครวญครรภ์	ช่วยกันเร็วเร็วนางสาวศรี
องค์สั่นยันยุดทรุดอินทรีย์	มเหสีโอดโอยโรยแรง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 37-38)

อาการภาษาของนางจันท์เทวีที่เจ็บท้องกำลังจะคลอดที่ปรากฏ ได้แก่ นาภีใหญ่น้อยก็คล้อยเคลื่อน ระดมลมเส้นก็เต้นเตือน เป็นอาการภาษาสื่อให้ทราบว่านางจันท์เทวีใกล้คลอดแล้ว ส่วนอาการ เจ็บครรภ์กระสันขึ้นทุกที เรียกพลางทางป่วนครวญครรภ์ องค์สั่น ยันยุดทรุดอินทรีย์ เป็นอาการภาษาสื่อให้ทราบว่านางจันท์เทวีเจ็บท้องคลอดลูกมาก ซึ่งเจ็บปวดทรมานมากขึ้นเรื่อยๆ แทบจะขาดใจ เจ็บปวดจนตัวสั่นต้องใช้ร่างกายนอนยันพื้นเอาไว้ ซึ่งการคลอดบุตรนี้โบราณถือว่าเป็นเรื่องที่น่ากลัวและสำคัญมากถึงกับเปรียบเทียบหญิงมีครรภ์ว่าเหมือนกับการออกรบ

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลแสดงอาการภาษา เมื่อได้ฟังคำยืนยันจากโหรหลวงว่าต้องขับไล่นางจันท์เทวีออกไปจากเมือง บ้านเมืองจึงจะสงบสุข ดังบทประพันธ์

.....	.....
ว่าพลางสะท้อนถอนใจ	**กลั้นน้ำพระเนตรไว้แล้วผายผัน**
คืนเข้าห้องแก้วแพรวพรรณ	**หามิ่งเมียขวัญทันใด**

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 41)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ถอนใจ</u> เป็นอาการหายใจแรงและยาวในขณะที่รู้สึกกลุ้มอกกลุ้มใจ อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลกำลังทุกข์ใจและกลุ้มใจมาก ที่จะต้องขับไล่นางจันท์เทวีออกไปจากเมืองทั้งๆ ที่ยังรักนางจันท์เทวีอยู่มาก กล่าวคือ ท้าวยศวิมลได้สอบถามโหรหลวงว่าการที่นางจันท์เทวีคลอดลูกเป็นหอยสังข์นั้นจะมีผลเป็นประการใด โหรหลวงซึ่งได้รับค่าจ้างสินบนจากนางจันทาซึ่งเป็นสนมเอกของท้าวยศวิมลมาแล้ว จึงทำตามคำสั่งของนางจันทา โดยการทูลว่าถ้าลูกของนางจันท์เทวีที่เกิดมาเป็นมนุษย์บ้านเมืองก็จะเจริญรุ่งเรือง แต่ถ้าเป็นหอยสังข์อย่างเช่นในตอนนี้บ้านเมืองก็จะมีแต่ความหายนะ จึงเห็นสมควรให้ขับไล่นางจันท์เทวีและหอยสังข์ออกไปจากบ้านเมือง ดังนั้นท้าวยศวิมลจึงรู้สึกกลุ้มใจทุกข์ใจถ้าต้องทำตามคำกราบทูลของโหรหลวง ซึ่งท้าวยศวิมลก็ไม่สามารถทัดทานได้เพราะเหตุผลดังกล่าวมีผลกระทบต่อบ้านเมือง

6. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่ท้าวยศวิมลให้เหล่าข้าทาสบริพารจัดเตรียมสิ่งของเพื่อใช้ในพิธีบวงสรวงเทวดาเพื่อขอบุตร ดังบทประพันธ์

.....	.....
บอกเหล่าสาวศรีบริวาร	สั่งการให้ทั่วทุกตัวนาง
จัดแจงแต่ง<u>เครื่องบูชา</u>	<u>ธูปเทียนชวาลาต่างต่าง</u>
ทุกวันทุกเวรอย่าเว้นว่าง	นอนปรางค์ข้างที่เราทุกคน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 32)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>เครื่องบูชา</u> ซึ่งราชบัณฑิตยสถาน (2546. หน้า 261) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นสิ่งที่ใช้บูชาของไทย ใช้ของ 4 อย่างเป็นสำคัญ คือ ข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน ซึ่งเครื่องบูชาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>ธูป</u> <u>เทียน</u> สื่อให้ทราบถึงความเชื่อของท้าวยศวิมลในเรื่องการบวงสรวงบูชาเทวดาด้วยเครื่องสังเวยและดอกไม้ธูปเทียน เพื่อขอในสิ่งที่ตนปรารถนาอยากได้ นั่นคือการขอบุตรจากเทวดา อีกทั้งยังปรากฏวัตถุภาษา <u>ชวาลา</u> คือสิ่งของเครื่องใช้ซึ่งเป็นเครื่องตามไฟชนิดหนึ่งใช้ตั้งหรือแขวนก็ได้มีลักษณะเป็นหม้อกลมสำหรับใส่น้ำมันมีพวยยื่นออกมาใช้ใส่ไส้จุดไฟ ซึ่งวัตถุภาษาชวาลานี้ สื่อให้ทราบว่าในขณะที่กำลังจะบวงสรวงบูชาเทวดาจะต้องเป็นเวลากลางคืนเพราะการที่ได้ตระเตรียม "ชวาลา" แสดงว่าจะต้องนำมาใช้เพื่อจุดไฟให้สว่าง

วัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางจันทาสนมเอกของท้าวยศวิมลติดสินบนสาวรับใช้ให้ทำงานที่สำคัญและเป็นความลับให้ ดังบทประพันธ์

.....	.....
สาวศรีเจ้าจงเอ็นดูเรา	เบี้ยข้าวเงินทองจะกองให้
จงช่วยปิดงำอำไว้	เอาทองไปให้แก่โหรา
เขียนหนังสือลับกำชับสั่ง	เราหวังไว้ใจเจ้าหนักหนา
ถอดแหวนสั่งให้มิได้ช้า	นี่ข้าถึงใจให้พลาง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 36)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ เบี้ยข้าวเงินทอง ซึ่งเป็นสิ่งของและเงินรางวัล สื่อให้ทราบว่าเป็นค่าจ้างรางวัลที่นางจันทาจะมอบให้เป็นค่าจ้างแก่สาวรับใช้ถ้าสามารถทำงานตามที่ตนต้องการได้เป็นผลสำเร็จ กล่าวคือ ท้าวยศวิมลจะยกบ้านเมืองและทรัพย์สมบัติให้ ถ้ามเหสีหรือนางสนมคนใดมีพระโอรสให้พระองค์ได้ ซึ่งในขณะนี้หญิงที่มีทีท่าว่าจะตั้งครรภ์ก็มีมเหสีจันท์เทวีและนางสนมเอกจันทา ซึ่งโหรหลวงได้ทำนายว่านางจันท์เทวีจะได้บุตรเป็นพระโอรส ส่วนตัวนางจันทาจะได้บุตรเป็นพระธิดา นางจันทาจึงรุ่มร้อนใจมากเพราะรู้สึกอิจฉานางจันท์เทวี ดังนั้นนางจึงคิดกำจัดนางจันท์เทวีเสียให้พ้น นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าการว่าจ้างให้ทำงานในครั้งนี้ด้วยข้าวของเงินทองที่มากเช่นนี้ต้องเป็นงานที่สำคัญมาก

อีกทั้งยังปรากฏวัตถุภาษา คือ หนังสือลับ เป็นหนังสือที่นางจันทาให้สาวรับใช้ไปมอบให้แก่โหรหลวง สื่อให้ทราบว่าข้อความในหนังสือจะต้องเป็นเรื่องที่สำคัญและเป็นความลับซึ่งบุคคลอื่นจะล่วงรู้ไม่ได้เด็ดขาด แล้วนางจันทาก็ได้ถอด แหวน จากนิ้วของตนให้แก่สาวรับใช้เป็นรางวัลเบื้องต้นในการนำหนังสือไปส่งให้โหรหลวง วัตถุภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าเป็นรางวัลสำหรับข้ารับใช้ที่ซื่อสัตย์และมีความจงรักภักดี นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงลักษณะนิสัยของนางจันทาว่าเป็นหญิงที่มีความทะเยอทะยานและมีเล่ห์เหลี่ยมไม่น่าไว้วางใจ

และวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลรับสั่งให้นางจันทาจัดเตรียมข้าวของให้แก่นางจันท์เทวีที่ถูกเนรเทศออกจากเมือง ดังบทประพันธ์

.....	เจ้าเอาใจด้วยช่วยจัดแจง
ให้องค์นงเยาว์เจ้าไปกิน	ทรัพย์สินเงินทองของแห้ง
สั่งเสนาในให้จัดแจง	เรือแผงม่านวงให้จงดี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 44)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>ทรัพย์สินเงินทอง</u> <u>ของแห้ง</u> เป็นวัตถุภาษาที่ท้าวยศวิมลรับสั่งให้นางจันทาจัดเตรียมหาสิ่งของดังกล่าวให้นางจันท์เทวีนำติดตัวไปในขณะถูกเนรเทศ ซึ่งวัตถุภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลรักและเป็นห่วงนางจันท์เทวีมาก กลัวว่านางจะได้รับความลำบากในการออกไปใช้ชีวิตนอกวังจึงให้จัดหาทรัพย์สินเงินทองให้นางจันท์เทวีนำติดตัวไปใช้ ส่วนของแห้งให้นางนำไปกินขณะที่กำลังถูกควบคุมตัวไปปล่อยนอกเขตเมืองเพราะอาหารแห้งนั้นนางสามารถนำไปได้โดยสะดวกและเก็บไว้ได้นาน นอกจากนี้ยังปรากฏวัตถุภาษา <u>เรือแผงม่านวง</u> ซึ่งเป็นเรือที่มีม่านปิดมิดชิดอยู่กลางลำเรือสามารถกันแดดกันลมได้ วัตถุภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลต้องการใช้เรือเป็นพาหนะให้นางจันท์เทวีใช้เดินทางออกนอกเมือง เพื่อที่ว่านางจะได้ไม่ต้องได้รับความลำบากมากไปกว่านี้

7. **ปริภาษา**

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร อีกทั้งยังให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูด ซึ่งเป็นตอนที่นางจันท์เทวีเจ็บท้องกำลังจะคลอด ดังบทประพันธ์

.....	.....
เรียกพลางทางป่วน<u>ครวญ</u>ครรภ์	ช่วยกันเร็วเร็วนางสาวศรี
องค์สั่นยันยุดทรุดอินทรีย์	มเหสี<u>โอดโอยโรยแรง</u>

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 38)

ปริภาษาที่ปรากฏได้แก่ น้ำเสียง <u>ครวญ</u> เป็นการใช้น้ำเสียงร้องรำพันคร่ำครวญ น้ำเสียง <u>โอดโอย</u> เป็นการใช้น้ำเสียงร้องโหยหวนออกมาเพราะความเจ็บปวด ซึ่งปริภาษาที่ปรากฏเป็นน้ำเสียงของนางจันท์เทวีที่สื่อให้ทราบว่านางเจ็บท้องคลอดลูกมาก จึงใช้ปริภาษาร้องคร่ำครวญแสดงถึงความเจ็บปวดดังกล่าว

และปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ท้าวยศวิมลคร่ำครวญเรียกนางจันท์เทวีให้ฟื้น ดังบทประพันธ์

<u>โอ้</u>จันท์เทวีเจ้าพี่<u>เอ๋ย</u>	ทรามเชยเงยหน้าอย่าร้องไห้
อกของผัวรักจักหักไป	ลุกขึ้นดูใจปราศรัยกัน
พี่พูดด้วยเป็นไรไม่เจรจา	แน่แล้วแก้วตาพี่อาสัญ
เจ้าอ้อนวอนพี่ให้ฆ่าฟัน	จะทำกันฉันใดไฉนนา
ถึงจะพลัดพรากลำบากกาย	มิตายได้เห็นกันวันหน้า

ไม่เงยพักตร์ขึ้นบ้างสั่งพี่ยา แก้วตามาตีตัวตาย

....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 43)

ปริภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ โอ้ และ เอ๋ย เป็นการใช้น้ำเสียงของท้าวยศวิมล ที่สื่อให้ทราบถึงความรู้สึกโศกเศร้าเพราะสงสารนางจันท์เทวีที่ต้องถูกพระองค์เนรเทศออกไปจากเมืองทั้งๆ ที่พระองค์ไม่ได้ต้องการที่จะทำเช่นนั้นเลย อีกทั้งยังสื่อให้ทราบถึงความต้องการของท้าวยศวิมลที่จะปลอบประโลมนางจันท์เทวีให้คลายจากความทุกข์โศก กล่าวคือ นางจันท์เทวีเสียใจมากกับเหตุการณ์ที่นางคลอดลูกเป็นหอยสังข์ทำให้ท้าวยศวิมลต้องได้รับความอับอายต่อข้าราชบริพาร ซึ่งท้าวยศวิมลไม่ได้โกรธหรือรังเกียจนางแต่อย่างใดกลับสงสารนางจันท์เทวีมาก แต่ท้าวยศวิมลต้องจำใจขับไล่นางจันท์เทวีออกจากเมืองตามที่โหรหลวงได้กราบทูล นางจันท์เทวีจึงขอให้ท้าวยศวิมลฆ่านางเสียยังดีกว่าขับไล่นาง ท้าวยศวิมลจึงพูดปลอบประโลมนางด้วยน้ำเสียงโศกเศร้าสงสาร นอกจากนี้ปริภาษาที่ปรากฏยังสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลรักนางจันท์เทวีมากแล้วก็มีความหวังที่จะได้พบและอยู่ร่วมกันกับนางจันท์เทวีอีกในภายหน้า

นอกจากนี้ยังปรากฏปริภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งซึ่งเป็นตอนที่นางจันทาสั่งสาวรับใช้ไปบอกทหารให้ฆ่านางจันท์เทวี ดังบทประพันธ์

มิได้จัดแจงแต่งของ เงินทองข้าวปลาไม่หาให้
กระซิบสั่งสาวศรีที่ร่วมใจ เอาเงินไปให้แก่เสนา
ว่าเอ็นดูด้วยช่วยเรา พาเอานางไปอย่าไว้หน้า
ไกลคนพ้นแดนพารา เสนาฆ่าเสียให้วอดวาย
สุดแต่อย่าให้มันครองวัง ปิดความกำบังให้สูญหาย
จะทดแทนคุณให้มากมาย เจ้าอย่าแพร่งพรายให้ใครฟัง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 44)

ปริภาษาที่ปรากฏคือ น้ำเสียง กระซิบสั่ง เป็นลักษณะการพูดโดยใช้น้ำเสียงเบาๆ เพื่อไม่ให้ผู้อื่นได้ยิน ซึ่งปริภาษาดังกล่าวเป็นการใช้น้ำเสียงของนางจันทา สื่อให้ทราบว่าเรื่องที่นางพูดกับสาวรับใช้นั้นต้องเป็นเรื่องที่เป็นความลับและมีความสำคัญมาก กล่าวคือ นางจันทามีจิตริษยานางจันท์เทวี ดังนั้นนางจึงใช้เล่ห์กลมารยาทูลยุยงท้าวยศวิมลให้ขับไล่นางจันท์เทวีที่คลอดลูกเป็นหอยสังข์ออกไปจากเมือง ซึ่งท้าวยศวิมลก็หลงเชื่อแต่ยังไม่เป็นที่พอใจ นางจันทาจึงกระซิบสั่งสาวรับใช้ให้ไปจ้างทหารที่ควบคุมตัวนางจันท์เทวีไปปล่อยนอกเขตเมืองให้ฆ่านางในระหว่างทาง

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ-หล้านภาลัย เรื่อง<u>สังข์ทอง</u> ตอนกำเนิดพระสังข์ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงท้าวยศวิมลต้องการมีบุตรจึงบวงสรวงเทวดา ซึ่งเทวบุตรได้ลงมาจุติในครรภ์นางจันท์เทวีมเหสีของท้าวยศวิมล เมื่อครบกำหนดนางคลอดลูกออกมาเป็นหอยสังข์จึงต้องถูกเนรเทศออกจากเมือง ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงระยะห่างที่ท้าวยศวิมลต้องการอยู่ใกล้ชิดกับนางสนมเพื่อมีบุตร ส่วนกาลภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงจำนวนวันเวลาที่นางจันท์เทวีต้องเดินทางเพราะถูกเนรเทศและสื่อให้ทราบถึงอายุของพระสังข์ว่ามีอายุห้าขวบแล้ว กวีใช้เนตรภาษาสื่อให้ทราบถึงความรักของท้าวยศวิมลที่มีให้นางจันท์เทวี กวีใช้สัมผัสภาษาสื่อให้ทราบถึงความรักของนางจันท์เทวีที่มีต่อพระสังข์ซึ่งเป็นความรักของแม่ที่มีต่อลูก กวีใช้อาการ-ภาษาบรรยายลักษณะกิริยาอาการของนางจันท์เทวีที่เจ็บท้องคลอดลูก ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อคือสิ่งของเครื่องใช้ในพิธีบวงสรวงเพื่อขอบุตรจากเทวดา อีกทั้งกวียังใช้วัตถุภาษาสื่อให้ทราบถึงอำนาจของเงินตราที่มีอำนาจอยู่เหนือจิตใจของมนุษย์ ซึ่งสามารถให้คนทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องได้ และกวีใช้ปริภาษาซึ่งได้แก่ น้ำเสียงร้องคร่ำครวญโอดโอยสื่อให้ทราบถึงความเจ็บปวดทรมานในการคลอดลูก และน้ำเสียงกระซิบกระซาบสื่อให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูดซึ่งอาจจะเป็นเรื่องที่เป็นความลับ

<u>ตอนที่ 2 ถ่วงพระสังข์</u>

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งระยะห่างของตัวละครเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร ซึ่งเทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางจันทาเมื่องปรึกษาสาวรับใช้คนสนิทจึงเรียกสาวรับใช้เข้ามาในห้องบรรทมของนาง ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	จันทาตัวเข็ญจะเป็นใหญ่
ยังไม่เหมือนจิตที่คิดไว้	**มุ่งมาดหมายใจอยู่ไปมา**
จึงเรียกสาวใช้<u>เข้าในห้อง</u>	**ปรองดองตรองตรึกปรึกษา**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 58)

เทศภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>เข้าในห้อง</u> นางจันทามีเรื่องจะปรึกษาสาวรับใช้คนสนิท จึงเรียกสาวรับใช้เข้ามาในห้องบรรทมของนาง ซึ่งเป็นห้องที่มีความเป็นส่วนตัวและมิดชิด เทศภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าเรื่องที่นางจันทาจะปรึกษากับสาวรับใช้คนสนิทนั้นต้องเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากและต้องเป็นเรื่องที่เป็นความลับไม่ต้องการให้ผู้ใดล่วงรู้ นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อสะท้อนให้เห็นว่านางจันทามีความไว้เนื้อเชื่อใจสาวรับใช้คนนี้มาก ถึงเรียกมาเพื่อปรึกษาในเรื่องที่มีความสำคัญเช่นนี้

นอกจากนี้ยังปรากฏเทศภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พวกทหารวางกำลังคนเพื่อจับตัวพระสังข์ ดังบทประพันธ์

มาถึงซึ่งบ้านตายาย	<u>วางรายคน</u>ไว้มิให้หนี
<u>ซ่อนเร้น</u>แลเห็นนางเทวี	เสนีรู้จักไม่ทักทาย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 72)

เทศภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>วางรายคน</u> และ <u>ซ่อนเร้น</u> คือ การวางกำลังให้ทหารที่มาจับพระสังข์ซ่อนตัวอยู่ตามจุดต่างๆ ซึ่งอยู่ใกล้ๆ บ้านของตายาย สื่อให้ทราบว่าทหารที่มาจับตัวพระสังข์มีความชำนาญในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย อีกทั้งยังมีความรอบคอบมากนั่นคือการวาง-กำลังคนเป็นจุดๆ ซึ่งเป็นยุทธวิธีทางทหารในการล้อมจับตัวข้าศึกหรือผู้ต้องหา ซึ่งทหารคิดการณ์ล่วงหน้าเผื่อว่าพระสังข์จะรู้ตัวและหลบหนีไปได้เสียก่อน อีกทั้งพวกทหารต้องจับตัวพระสังข์ไปฆ่าให้ได้ตามคำบัญชาของท้าวยศวิมลที่กำลังลุ่มหลงและเชื่อในคำพูดของนางจันทาเพราะถูกมนต์เสน่ห์ของนาง นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าทหารที่มาจับตัวพระสังข์นั้นมีจำนวนหลายคน โดยจะเห็นได้จากเทศภาษา “วางรายคน”

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครใช้แสดงพฤติกรรมและใช้ในการกำหนดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่องได้อย่างเหมาะสม ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางจันทาให้สาวรับใช้คนสนิทไปพาหมอทำเสน่ห์มาพบตน ดังบทประพันธ์

.....	.....
จึงเรียกสาวศรีที่สนิท	เจ้าคิดไว้เหมาะช่วยเสาะสาง
คนดีที่เจ้าว่าอย่าพราง	สู้เสียสินจ้างให้ล้างอาย

ไปหาพามา<u>เวลาเย็น</u> อย่าให้ใครเห็นเงื่อนสาย
หยูกยาเสร็จสรรพสำหรับกาย เบี่ยงบ่ายเล็ดลอดดอดมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 63)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>เวลาเย็น</u> ซึ่งเป็นเวลาใกล้ค่ำประมาณ 16-18 นาฬิกา กาลภาษาดังกล่าวเป็นเวลาที่นางจันทาให้สาวรับใช้คนสนิทไปบอกหมอทำเสน่ห์มาพบนาง เพื่อมาทำเสน่ห์ให้ท้าวศวิมลหลงใหลในตัวของนาง เนื่องจากนางจันทาแค้นใจท้าวศวิมลมากที่บริภาษและขับไล่ตนต่อหน้าเหล่านางสนมกำนัน อีกทั้งท้าวศวิมลก็ไม่ยอมให้ตนอยู่ในตำแหน่งมเหสีอย่างที่คาดหวังเอาไว้ ดังนั้นนางจันทาจึงคิดทำเสน่ห์เพื่อให้ท้าวศวิมลลุ่มหลงในตัวนางและให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่นางปรารถนา ซึ่งกาลภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางจันทาแค้นใจท้าวศวิมลมากนางจึงต้องการเอาชนะท้าวศวิมลให้ได้อย่างทันทีทันใด อีกทั้งกาลภาษาที่ปรากฏดังกล่าวยังสะท้อนลักษณะอุปนิสัยของนางจันทาว่าเป็นหญิงที่ไม่รู้จักพอในสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่หรืออาจจะเรียกได้ว่านางเป็นหญิงที่ "โลภมาก"

และกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ยายเฒ่าสุเมธาซึ่งเป็นหมอทำเสน่ห์กำหนดเวลาที่ท้าวศวิมลจะต้องมาหานางจันทาที่ในห้องบรรทมของนาง ดังบทประพันธ์

....
ลงชื่อใส่ไส้เทียนตาม <u>สองยาม</u>ให้หลงลงมาหา
เสกหมากพลูไว้ให้มิได้ช้า มิมาอย่านับข้าสืบไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 65)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>สองยาม</u> คือ เวลาที่ยายเฒ่าสุเมธาหมอทำเสน่ห์ กำหนดเวลาให้ท้าวศวิมลทุรนทุรายใจจะต้องลงมาหานางจันทาเพราะความลุ่มหลงถวิลหาถึงแต่นางจันทา ซึ่งกาลภาษาสองยาม สื่อให้ทราบถึงความเชื่อมั่นในตนเองของยายเฒ่าสุเมธาว่าจะสามารถใช้เวทมนต์สะกดจิตให้ท้าวศวิมลลงมาหานางจันทาได้ภายในเวลาสองยามของคืนนั้น

3. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมายความรู้สึกนึกคิด ความต้องการและความเชื่อของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่นางจันทาแสดงอาการโกรธท้าวศวิมล ดังบทประพันธ์

ฟังตรัส สะบัดพักตร์<u>ควักค้อน</u>แล้วตอบสาร
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 62)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ควักค้อน</u> เป็นลักษณะการแสดงความไม่พอใจด้วยการตวัดสายตา ซึ่งเนตรภาษาที่ปรากฏเป็นการใช้สายตาของนางจันทาสื่อให้ทราบว่าโกรธท้าวยศวิมลมากที่ท้าวยศวิมลพูดแทงใจดำนาง ในเรื่องที่ว่านางจันทาจะต้องเป็นคนเสี้ยมสอนให้พระธิดาจันทีมาทูลขอตำแหน่งมเหสีให้นาง อีกทั้งท้าวยศวิมลยังบริภาษและขับไล่นางจันทาต่อหน้าข้าราชบริพารทำให้นางได้รับความอับอายมาก นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของนางจันทาได้ว่ามีนิสัยพาลและไม่มีความอดทนอดกลั้น

นอกจากนี้เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางจันท์เทวีซึ่งอยู่ในป่ามีความรู้สึกกังวลใจห่วงพระสังข์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	นางจันท์มารดาอยู่ป่าใหญ่
<u>เขม่นเนตร</u>เหตุมีไม่แจ้งใจ	เก็บได้ผักฟืนก็คืนมา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 80)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เขม่นเนตร</u> เป็นลักษณะอาการกระตุกเต้นเบาๆ ของกล้ามเนื้อตา ซึ่งคนโบราณถือว่าเป็นนิมิตบอกเหตุร้ายหรือดี การที่นางจันท์เทวีมีลักษณะอาการดังกล่าวเป็นเนตรภาษาสื่อให้ทราบถึงความเชื่อของนางจันท์เทวีว่าอาจมีเรื่องดีหรือเรื่องร้ายเกิดขึ้น นางจันท์เทวีจึงคิดเป็นห่วงพระสังข์ที่อยู่บ้านคนเดียวว่าอาจจะมีเรื่องอะไรเกิดขึ้นกับพระสังข์หรือไม่ นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้เห็นถึงสายใยความรักความผูกพันระหว่างนางจันท์เทวีกับพระสังข์ซึ่งเป็นแม่ลูกกันย่อมมีกระแสจิตสื่อถึงกันเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกำลังมีเรื่องไม่ดีเกิดขึ้นในชีวิต

และเนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ท้าวยศวิมลมีความรู้สึกสงสารพระสังข์มากที่ถูกนำตัวไปถ่วงน้ำ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระภูวดลยังหม่นไหม้
แสนสงสารบุตรนั้นสุดใจ	**<u>น้ำพระเนตรหลั่งไหลลงนองแนว</u>**
ขุ่นข้องต้องมนต์ของจันทา	**เสื่อมสร่างวิญญาณ์ถึงน้องแก้ว**
เจ้าว่าถูกทุกสิ่งจริงแล้ว	**คลาดแคล้วคืนหลังเข้าวังใน**

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 89)

เนตรภาษาที่ปรากฏ น้ำพระเนตรหลั่งไหลลงนองแนว เป็นเนตรภาษาของท้าวยศวิมล ซึ่งในขณะนั้นถูกมนต์เสน่ห์ของนางจันทาอยู่ สื่อให้ทราบว่าพระองค์มีความรู้สึกสงสารพระสังข์มาก ที่พระสังข์ถูกนำตัวไปถ่วงน้ำตามคำบัญชาของพระองค์เองจนมีน้ำตาไหลออกมานองแก้มทั้งสองข้าง ซึ่งความรู้สึกดังกล่าวเป็นความรู้สึกที่มีอยู่ในจิตใต้สำนึกของคนเป็นพ่อ นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงสายใยความสัมพันธ์ระหว่างท้าวยศวิมลกับพระสังข์ว่ามีสายใยของความเป็นพ่อลูกกัน กล่าวคือ ทั้งๆ ที่ขณะนั้นท้าวยศวิมลถูกมนต์เสน่ห์ของนางจันทาอยู่ก็ตาม ท้าวยศวิมลก็ยังมีน้ำตาไหลนองหน้าออกมาแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกสงสาร ซึ่งเป็นความรู้สึกที่อยู่ในจิตใต้สำนึกของผู้เป็นพ่อบังเกิดเกล้า

4. **สัมผัสภาษา**

กวีบรรยายถึงการสัมผัส ซึ่งเป็นลักษณะของการตอบสนองซึ่งกันและกันของตัวละครโดยใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายสัมผัสกันเพื่อสื่อถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดในความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางจันทาพาพระธิดาจันทีไปเข้าเฝ้าท้าวยศวิมลเพื่อทูลขอตำแหน่งมเหสีให้ตน ดังบทประพันธ์

ได้เอยได้ฟัง	สมดังใจจิตอิจฉา
ร้องเรียกบุตรีจันทีมา	เสี้ยมสอนให้ว่าสารพัน
.....	.....
ทั้งพระบุตรีพี่เลี้ยง	นบนอบหมอบเคียงเรียงหน้า
แล้วจึงสะกิดพระธิดา	พยักหน้าเข้าไปให้ใกล้องค์

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 59)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คือ สะกิด เป็นลักษณะการเอามือสะกิดแต่เพียงเบาๆ การที่นางจันทาใช้สัมผัสภาษาโดยการสะกิดพระธิดาจันทีนั้น เป็นสัมผัสภาษาสื่อให้ทราบว่านางจันทากระตุ้นเตือนให้พระธิดาจันทีพูดในเรื่องที่ตนได้ซักซ้อมสอนให้มาพูด นั่นคือ การทูลขอพระบิดายศวิมลให้แต่งตั้งพระมารดาของตนคือนางจันทาให้เป็นมเหสี นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางจันทาเป็นผู้หญิงที่เจ้าเล่ห์ฉลาดแกมโกง กล่าวคือ นางมีความโลภอยากเป็นมเหสีของท้าวยศวิมลแต่นางไม่เป็นผู้ลงมือทูลขอตำแหน่งเอง แต่นางกลับใช้ให้พระธิดาจันทีซึ่งมีอายุเพียงห้าขวบเท่านั้นทูลขอในเรื่องที่ใหญ่เกินตัวสำหรับเด็กในวัยขนาดนี้และก็เป็นเรื่องที่พระธิดาจันทีไม่ได้เป็นคนคิดเอง

และสัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลใช้สัมผัสภาษากับนางจันทา ดังบทประพันธ์

.....	.....
ว่าพลางตะโบมโลมลูบ	จับจูบพุ่มพวงดวงแก้ว
พี่จะให้ประเสริฐเพริศแพร้ว	น้องแก้วแววตาอย่าเกียจกล
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 70)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ตะโบมโลมลูบ และ จับจูบ เป็นสัมผัสภาษาของท้าวยศวิมลที่แสดงต่อนางจันทาสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลต้องการมีเสน่หากับนางจันทาซึ่งอารมณ์และความปรารถนาของท้าวยศวิมลที่มีต่อนางจันทานั้นมิได้เกิดมาจากความรักใคร่ในส่วนลึกของจิตใจ แต่เป็นเพราะฤทธิ์อำนาจของมนต์เสน่ห์ที่นางจันทาให้ยายเฒ่าสุเมธากระทำให้ต่างหาก ท้าวยศวิมลจึงได้แสดงการสัมผัสที่เร่าร้อน รุนแรงและร้อนรน แสดงให้เห็นว่าท้าวยศวิมลไม่ได้รักใคร่นางจันทาเหมือนอย่างกับที่รักใคร่นางจันท์เทวีพระมเหสีที่ถูกเนรเทศออกจากเมืองไปเพราะคลอดลูกเป็นหอยสังข์

5. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึกและบุคลิกลักษณะของตัวละครที่แสดงออกมา อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลคิดถึงนางจันท์เทวีที่ถูกเนรเทศจากไปจึงแสดงกิริยาอาการทุกข์ใจ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ท้าวยศวิมลหมองศรี
ไสยาสน์เหนืออาสน์รูจี	คิดถึงมเหสีที่จากไป
ยกหัตถ์พาดพักตร์พูนเทวษ	น้ำเนตรอาบหมอนถอนใจใหญ่
โอ้เจ้างามทรามกอดยอดจิตใจ	เจ้าจะเป็นฉันใดไม่รู้เลย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 57)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ยกหัตถ์พาดพักตร์</u> เป็นลักษณะการนอนหงายแล้วเอามือวางพาดลงบนหน้าผากของตัวเอง อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลกำลังครุ่นคิดในเรื่องที่ไม่สบายใจ อีกทั้งยังแสดงอาการภาษา <u>ถอนใจใหญ่</u> เป็นลักษณะอาการหายใจแรงและยาวในขณะที่รู้สึกกลุ้มอกกลุ้มใจ ซึ่งท้าวยศวิมลมีความกังวลใจและเป็นห่วงนางจันท์เทวีที่ถูกเนรเทศออกจากเมือง ว่าตอนนี้นางจะตกระกำลำบากหรือเป็นตายร้ายดีอย่างไรก็มิอาจรู้ได้ นอกจากนี้อาการภาษาที่ปรากฏดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลรักใคร่นางจันท์เทวีมาก จึงแสดงอาการภาษาที่สื่อให้ทราบถึงความทุกข์ใจ

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางจันทาพาพระธิดาจันทีเข้าเฝ้าท้าวยศวิมลเพื่อทูลขอตำแหน่งมเหสีให้แก่ตน ดังบทประพันธ์

.....	.....
แต่งลูกแล้วแต่งตัวนาง	ชำระสระสางให้ปลั่งเปล่ง
แสนสาวชาวแม่แซ่เซ็ง	<u>รีบเร่ง</u>อุ้มพาธิดาตาม
มาถึงซึ่งที่พระบรรทม	ชื่นชมในจิตไม่คิดขาม
แหวกม่านเห็นองค์พระทรงนาม	ก้มเกล้ากราบงามสามลา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 59)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>รีบเร่ง</u> เป็นกิริยาอาการของนางจันทาที่แสดงให้เห็นถึงความรีบด่วน อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของนางจันทาได้ว่านางมีนิสัยใจร้อนและมีความโลภ กล่าวคือ เมื่อนางจันทาคิดได้ว่านางควรให้พระธิดาจันทีขอตำแหน่งมเหสีให้ตน ดังนั้นนางจึงไม่ปล่อยโอกาสให้ผ่านไป นางจึงรีบเร่งพาพระธิดาจันทีไปเข้าเฝ้าท้าวยศวิมลทันที ถึงแม้ว่าพระองค์จะประทับอยู่ในห้องบรรทมซึ่งเป็นห้องส่วนตัวก็ตามก็มิใช่อุปสรรคที่จะหยุดนางได้เนื่องจากนางมีความโลภอยากได้ตำแหน่งมเหสีมาก นางจึงไม่สนใจว่าจะเหมาะสมกับเวลาและโอกาสหรือไม่ นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางจันทามั่นใจว่านางจะต้องสมหวังในสิ่งที่นางปรารถนา นั่นคือ คำตอบที่ท้าวยศวิมลจะให้นางเป็นมเหสี

และอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางจันท์เทวีตามไปหาพระสังข์ที่กำลังจะถูกถ่วงน้ำ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	นางจันท์ชนนีศรีใส
ได้ข่าวลูกแก้วแววไว	ดังจะขาดใจตายด้วยลูกยา
<u>สองกรข้อนทรวงเข้าผางผาง</u>	ดังนางจะม้วยสังขาร์

ผุดลุกหันหุนหมุนมา ตรงไปยังท่าชลาลัย
บาทาแตกคุพุพอง หนามต้องตามติดหาปลิดไม่
ล้มลุกคลุกคลานทะยานไป กลัวจะไม่เห็นองค์พระลูกยา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 86-87)

อาการภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ สองกรข้อนทรวงเข้าผางผาง ผุดลุกหันหุนหมุนมา ล้มลุกคลุกคลานทะยานไป ซึ่งเป็นกิริยาอาการของนางจันท์เทวี สื่อให้ทราบว่านางมีความรีบร้อนมาก เพราะกลัวว่าจะไปไม่ทันเห็นหน้าพระสังข์ก่อนที่พระสังข์จะถูกถ่วงน้ำ ซึ่งถ้านางไปถึงทันเวลานางอาจจะมีโอกาสได้กราบทูลขอชีวิตพระสังข์จากท้าวยศวิมล ถึงแม้ว่าจะเป็นความหวังที่ริบรี่ก็ตาม นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้เห็นถึงความรักของนางจันท์เทวีที่มีต่อพระสังข์ ซึ่งเป็นความรักของแม่ที่มีต่อลูกเพราะแม้ว่านางจะได้รับความลำบากและเจ็บตัวในการรีบติดตามหาพระสังข์ นางก็ไม่ใส่ใจเพราะนางขอเพียงเห็นหน้าและได้ช่วยเหลือพระสังข์ก็เพียงพอ ซึ่งถ้าหากนางสามารถตายแทนพระสังข์ได้นางก็คงจะไม่รอช้าอย่างแน่นอน

6. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่ยายเฒ่าสุเมธาซึ่งเป็นหมอทำเสน่ห์กำลังทำพิธีเพื่อให้ท้าวยศวิมลลุ่มหลงในตัวนางจันทา ดังบทประพันธ์

ว่าแล้วจุดเทียนเข้าติดพาน โหงพรายลนลานหาญกล้า
ปลุกเสกด้วยฤทธิ์วิทยา มิช้าลุกขึ้นทั้งโหงพราย
ยายเฒ่าจึงลนเอาน้ำมัน ต่อหน้านางจันท์น่าขวัญหาย
ขี้ผึ้งปิดปากผีพราย ปั้นเป็นรูปกายพระภูมี
กับนางจันทาให้กอดกัน แล้วผูกพันไปด้วยด้ายผี
เอาใส่ใต้ที่นอนนางเทวี น้ำมันผีเสกใส่ในเครื่องทา
ลงชื่อใส่ไส้เทียนตาม สองยามให้หลงลงมาหา
เสกหมากพลูไว้ให้มิได้ช้า มิมาอย่านับข้าสืบไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 65)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ วัตถุสิ่งของที่ยายเฒ่าสุเมธาใช้ในพิธีฝังรูปทำเสน่ห์ ได้แก่ โหงพราย ขี้ผึ้งปิดปากผีพราย(ขี้ผึ้งปากผี) สื่อให้ทราบว่าพิธีดังกล่าวเป็นพิธีทางไสยศาสตร์ซึ่งต้องใช้สิ่งของที่เกี่ยวข้องกับภูตผีด้วย ส่วนวัตถุภาษา ด้ายผี เป็นด้ายที่ใช้พันรอบรูปปั้นของ

ท้าวยศวิมลกับนางจันทา สื่อให้ทราบถึงจุดประสงค์ของยายเฒ่าสุเมธาว่าต้องการให้ทั้งคู่เกิดความรักต่อกันและอยู่ด้วยกันด้วยความลุ่มหลง อีกทั้งยายเฒ่าสุเมธาก็ให้ น้ำมันผี แก่นางจันทาไว้เพื่อใช้สำหรับทาตัว ซึ่งสื่อให้ทราบว่าต้องการให้ท้าวยศวิมลลุ่มหลงในรูปกายของนางจันทา และยังเสก หมากพลู ให้นางจันทาเอาไว้ให้ท้าวยศวิมลเสวย เพราะถ้าท้าวยศวิมลเสวยแล้ว นางจันทาจะพูดหรือขอสิ่งใดท้าวยศวิมลก็จะคล้อยตามในทุกๆ เรื่องที่นางปรารถนา ซึ่งการทำเสน่ห์ของยายเฒ่าสุเมธาในครั้งนี้ก็ประสบผลสำเร็จเพราะในเวลาสองยามของคืนนั้นท้าวยศวิมลได้เข้ามาหานางจันทาถึงในห้องบรรทมของนาง

นอกจากนี้ยังปรากฏวัตถุภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พวกทหารเห็นสภาพความเป็นอยู่และการแต่งกายของนางจันท์เทวีแล้วรู้สึกสงสาร ดังบทประพันธ์

มาถึงซึ่งบ้านตายาย	วางรายคนไว้มิให้หนี
ซ่อนเร้นแลเห็นนางเทวี	เสนีรู้จักไม่ทักทาย
ซูบผอมผ้าผ่อนก็ปะปุ	ขาดทะลุปรุโปร่งน่าใจหาย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 72)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ลักษณะรูปร่างและเครื่องแต่งกายของนางจันท์เทวี นั่นก็คือ ซูบผอม ผ้าผ่อนก็ปะปุขาดทะลุปรุโปร่ง สื่อให้ทราบว่านางจันท์เทวียากจนและมีความลำบากยากแค้นมากจากการที่นางต้องถูกเนรเทศออกจากเมืองเมื่อ 5 ปีก่อน ซึ่งนางมาอาศัยอยู่กับตายายชาวไร่ ต้องทำงานทุกอย่าง เช่น ทำงานบ้าน เก็บผักหาฟืนมาขายเลี้ยงชีพ ข้าวปลาอาหารก็มีกินไม่สมบูรณ์พูนสุขเหมือนดังเช่นอยู่ในวัง อีกทั้งเสื้อผ้าที่นางสวมใส่ก็ขาดแล้วขาดอีก นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางจันท์เทวีไม่ใส่ใจในรูปกายของตน คงจะเนื่องมาจากไม่มีเวลาดูแลตัวเองเพราะต้องทำมาหากินหรืออาจจะเนื่องมาจากนางหมดอาลัยตายอยากกับชีวิตแต่นางก็ต้องมีชีวิตอยู่เพื่อ "ลูก"

และวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พวกทหารพยายามฆ่าพระสังข์ด้วยอาวุธและวิธีการต่างๆ แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ ดังบทประพันธ์

.....	.....
อาเพศด้วยเดชกุมารา	เทวารักษาพระไทรศรี
ออกช่วยป้องกันทันที	เมื่อเสนีมันทุบด้วยท่อนจันทน์

.....	.....
เสนาขืนทำด้วยจำเป็น	หอกหักกระเด็นเป็นสองท่อน
ดาบบิ่นสิ้นคมระทมบอน	มิได้ม้วยมรณ์เร่งสงกา
.....	.....
ช้างร้องระรัวตัวสั่น	งาดันปักดินดิ้นแหยง
ควาญไสเท่าไรก็ไม่แทง	ยิ่งคิดยิ่งแหนงแคลงใจ
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 76-77)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ท่อนจันทน์ หอก ดาบ ช้าง สื่อให้ทราบว่าเป็นสิ่งของเครื่องใช้และสัตว์ที่ทหารนำมาใช้เพื่อฆ่าพระสังข์ให้ตายตามคำบัญชาของท้าวยศวิมลที่ถูกมนต์เสน่ห์ของนางจันทากระทำให้ลุ่มหลงและเชื่อในคำพูดของนาง ซึ่งทหารใช้วัตถุภาษาเช่นฆ่าพระสังข์ดังนี้ ทุบพระสังข์ด้วย "ท่อนจันทน์" ขณะที่นอนหลับอยู่ใต้ต้นไทรแต่เทวาอารักษ์ปกป้องไว้ ทหารจึงใช้ "หอก" และ "ดาบ" ฆ่าฟันแต่หอกกลับหักเป็นสองท่อน อีกทั้งดาบก็บิ่นไม่สามารถฆ่าพระสังข์ได้ ทหารจึงไปนำ "ช้างตกมัน" มากรอกเหล้าช้างให้เมาแล้วให้ทำร้ายพระสังข์โดยการใช้งาทิ่มแทงพระสังข์แต่ช้างกลับร้องตัวสั่นใช้งาทิ่มแทงแต่พื้นดิน ทหารจึงหมดปัญญาที่จะใช้อาวุธและวิธีการอื่นๆ ฆ่าพระสังข์ นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะพิเศษในตัวพระสังข์ นั่นคือ พระสังข์เป็นผู้ที่มีบุญญาธิการมากถึงแม้จะเข่นฆ่าอย่างไรก็ไม่ตาย

7. **ปริภาษา**

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละครเพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์ ความรู้สึกของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลมาหานางจันทาเพราะตกอยู่ภายใต้อำนาจมนต์เสน่ห์ที่นางกระทำ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ถึงเตียงค่อยนั่งลงข้างองค์	พบลูกโฉมยงยอดสงสาร
แล้วคว้าคลำซ้ำปะเยาวมาลย์	สั่นองค์นงคราญไม่ฟื้นกาย
ค่อยค่อยกระซิบเจรจา	ลุกขึ้นเถิดพี่มาหาโฉมฉาย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 68)

ปริภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ค่อยค่อยกระซิบ</u> เป็นลักษณะการใช้น้ำเสียงพูดเบาๆ ของท้าวยศวิมลที่ใช้พูดกับนางจันทา สื่อให้ทราบว่าไม่ต้องการให้พระธิดาจันทีซึ่งนอนหลับอยู่บนเตียงเดียวกันกับนางจันทาได้ยิน อีกทั้งยังกลัวว่าพระธิดาจันทีจะตื่นก่อนที่ตนจะได้เชยชมนางจันทาด้วยความลุ่มหลงเพราะถูกมนต์เสน่ห์ที่นางกระทำ นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพิธีการทำเสน่ห์ของยายเฒ่าสุเมธาหมอทำเสน่ห์ให้นางจันทาในครั้งนี้ประสบผลสำเร็จ เพราะในเวลาสองยามของคืนนั้น ท้าวยศวิมลได้เข้ามาหานางจันทาตามอิทธิฤทธิ์ของมนต์เสน่ห์

นอกจากนี้ยังมีปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระสังข์ร้องเรียกให้พระมารดามาช่วยเหลือก่อนที่ตนจะถูกถ่วงน้ำ ดังบทประพันธ์

ฝ่ายองค์พระสังข์กุมารน้อย	ตั้งแต่ละห้อยโหยไห้
แลเห็นมารดามาแต่ไกล	ดีใจ<u>ร้องเรียก</u>พระมารดา
แม่คุณจงช่วยลูกด้วยที	เขาผูกมัดรัดตีแล้วทุบด่า
แล้วมิหนำซ้ำมัดรัดกรมา	มารดานิ่งได้ไม่ปรานี
เขาจะโยนลูกลงในคงคา	ไม่ช้าจะม้วยไปเป็นผี
แม่วานเขาส่งลงมาที	ชนนีนิ่งได้ไม่เอ็นดู

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 87)

ปริภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ร้องเรียก</u> คือลักษณะการเปล่งเสียงดังเพื่อให้มาช่วยเหลือ การที่พระสังข์ใช้ปริภาษาร้องเรียกนางจันท์เทวี สื่อให้ทราบถึงความรู้สึกของพระสังข์ในขณะนั้นว่า "ดีใจมากที่สุด" เพราะ "แม่" ซึ่งเป็นที่รักของตนเพียงคนเดียวกำลังวิ่งมาแต่ไกล พระสังข์จึงร้องเรียกออกไปด้วยความรู้สึกดีใจ อบอุ่นใจเพราะเห็นแม่ ซึ่งในขณะนั้นพระสังข์กำลังถูกนำตัวไปฆ่าถ่วงน้ำ นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระสังข์ต้องการขอความช่วยเหลืออย่างทันทีทันใดให้พ้นจากการถูกจับตัวไปฆ่าถ่วงน้ำ ซึ่งบุคคลที่พระสังข์เห็นก็คือคนที่ให้ความรู้สึกอบอุ่นใจและปลอดภัยทุกครั้งเมื่ออยู่ใกล้ อีกทั้งยังสามารถปกป้องตนได้จากทุกสิ่งทุกอย่าง นั่นก็คือ "แม่"

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องสังข์ทอง ตอนถ่วงพระสังข์ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงนางจันทาต้องการเป็นใหญ่ จึงทูลยุยงให้ท้าวยศวิมลฆ่าพระสังข์ด้วยวิธีการต่างๆ และโดยการจับถ่วงน้ำ ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อในเรื่องนี้จึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาสื่อให้ทราบถึงการเลือกใช้สถานที่ที่มิดชิดในการพูดเรื่องที่สำคัญและเป็นความลับ อีกทั้งกวีใช้เทศภาษาสื่อให้ทราบถึงยุทธวิธีการวางกำลังทหารในการล้อมจับตัวพระสังข์ ส่วนกาลภาษากวีใช้เวลาสื่อให้ทราบถึงความสำเร็จในการทำเสน่ห์ของนางจันทาเพื่อให้ท้าวยศวิมลลุ่มหลงในตัวนาง กวีใช้เนตรภาษาสื่อให้ทราบถึงอารมณ์แค้นอาฆาตของนางจันทาที่มีต่อท้าวยศวิมล อีกทั้งกวียังใช้เนตรภาษาสื่อให้ทราบถึงความเชื่อว่าอาจมีเหตุร้ายเกิดขึ้นกับพระสังข์ กวีใช้สัมผัสภาษาสื่อถึงอารมณ์ความต้องการและความปรารถนาในความใคร่ที่รุนแรงเพราะไม่ได้เกิดจากความต้องการในส่วนลึกของจิตใจแต่เกิดมาจากอำนาจมนต์เสน่ห์ กวีใช้อาการภาษาสื่อให้ทราบถึงความทุกข์ใจของท้าวยศวิมลเพราะคิดถึงนางจันท์เทวี และอาการรีบเร่งสื่อให้ทราบถึงความใจร้อนของนางจันทาเพราะเกิดความโลภ อีกทั้งกวียังบรรยายลักษณะกิริยาอาการของนางจันท์เทวีที่ต้องรีบไปให้ทันเห็นหน้าพระสังข์ก่อนที่จะถูกถ่วงน้ำ ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อได้แก่ วัตถุสิ่งของที่ใช้ในพิธีการทำเสน่ห์ยาแฝดของนางจันทา อีกทั้งกวียังใช้วัตถุภาษาสื่อให้ทราบถึงความลำบากของนางจันท์เทวีกับพระสังข์ที่ถูกเนรเทศออกจากเมือง และวัตถุภาษาได้แก่ ท่อนจันทน์ หอก ดาบ และช้างซึ่งเป็นสิ่งของและสัตว์ที่ทหารใช้ฆ่าพระสังข์แต่พระสังข์ไม่ตาย สะท้อนให้ทราบว่าพระสังข์มีบุญญาธิการมาก และกวีใช้ปริภาษาซึ่งเป็นน้ำเสียงกระซิบสื่อให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูด และน้ำเสียงร้องเรียกสื่อให้ทราบถึงความต้องการให้ช่วยเหลือ

ตอนที่ 3 นางพันธุรัตเลี้ยงพระสังข์

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งระยะทางใกล้ไกลเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร ซึ่งเทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวภุชงค์ซึ่งเป็นพญานาคต้องการให้พระสังข์ไปอยู่ที่เมืองยักษ์ของนางพันธุรัต ดังบทประพันธ์

ขึ้นจากฟากฝั่งพระสมุทร พ้นแดนมนุษย์สุดสถาน
ริมสะดือทะเลคะเนการ หมายมุ่งกรุงมารไม่ใกล้ไกล

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 96)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ ไม่ใกล้ไกล ซึ่งเป็นการเดินทางในระยะทางที่ไม่ได้อยู่ใกล้ๆ แต่ก็ไม่ไกลเกินไปนัก กล่าวคือ เป็นระยะห่างระหว่าง "สะดือทะเล" ซึ่งเป็นที่อยู่ของท้าวภุชงค์กับ "กรุงมาร" ซึ่งเป็นเมืองยักษ์ของนางพันธุรัต ที่ท้าวภุชงค์ต้องการให้พระสังข์ไปอยู่ที่เมืองของนางพันธุรัตซึ่งเป็นยักษ์ภรรยาของสหายที่ล่วงลับไปแล้วแต่ยังไม่มีบุตร สื่อให้ทราบว่าพระสังข์สามารถเดินทางไปถึงเมืองของนางพันธุรัตได้โดยปลอดภัย

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครแสดงพฤติกรรมตามระยะเวลาที่กำหนดและใช้เวลาเพื่อสื่อถึงอายุของตัวละคร ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางพันธุรัตกำหนดระยะเวลาฉลองงานสมโภชให้แก่พระสังข์ ดังบทประพันธ์

ฝ่ายเจ้าพนักงานการเล่น	ทั้งมวยปล้ำรำเต้นถ้วนถี่
โขนละครไก่ป่าชาตรี	เป่าปี่ตีกลองกึกก้องไป
หกคะเมนไต่ลวดกวดขัน	เจ็ดคืนเจ็ดวันหวั่นไหว
ครั้นราตรีมีดอกไม้ไฟ	หนังจีนหนังไทยดอกไม้กล
อีกทั้งครึ่งท่อนมอญรำ	จับระบำรำท่าโกลาหล
งิ้วง้าวฉาวแฉ่งแต่งตน	เกลื่อนกล่นอื้ออึงคะนึงไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 106)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ เจ็ดคืนเจ็ดวัน ซึ่งเป็นจำนวนเวลาที่นางพันธุรัตกำหนดให้จัดพิธีงานสมโภชเพื่อต้อนรับพระสังข์ที่มาเป็นบุตรบุญธรรม สื่อให้ทราบว่างานสมโภชในครั้งนี้จะต้องเป็นงานสมโภชที่ยิ่งใหญ่มากเพราะจัดขึ้นเป็นระยะเวลานานถึงเจ็ดคืนเจ็ดวัน นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบว่านางพันธุรัตมีความยินดีอย่างยิ่งที่ได้พระสังข์มาเป็นบุตรบุญธรรม

และกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่กวีบรรยายถึงอายุของพระสังข์ ดังบทประพันธ์

.....	.....
นางถนอมกล่อมเกลี้ยงรักษา	**มิให้พระลูกยาเจ้าหมองศรี**
จนพระชันษาสิบห้าปี	**ยังทวีความรักอยู่ทุกวัน**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 107)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>พระชันษาสิบห้าปี</u> ซึ่งเป็นอายุของพระสังข์ สื่อให้ทราบว่าพระสังข์มาเป็นบุตรบุญธรรมของนางพันธุรัตเป็นเวลาถึง "สิบปี" แล้ว และยังสะท้อนให้เห็นว่านางพันธุรัตได้เลี้ยงดูพระสังข์อย่างมีความสุขกายสุขใจและไม่เห็นว่าจะมีสิ่งผิดปกติใดๆ เกิดขึ้นตามคำทำนายของโหรยักษ์ที่ว่านางพันธุรัตไม่ควรรับพระสังข์มาเป็นบุตรบุญธรรม เพราะนั่นหมายความว่านางพันธุรัตจะต้องถึงแก่ความตายเพราะพระสังข์ ซึ่งเวลาก็ได้ผ่านพ้นไปเป็นสิบปีแล้ว แต่นางพันธุรัตก็ยังคงมีชีวิตอยู่ และกาลภาษา <u>ทุกวัน</u> สื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตรักพระสังข์มากและระยะเวลาสิบปีที่นางพันธุรัตได้พระสังข์มาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมนั้นนางมีแต่จะรักพระสังข์เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ทุกวัน นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตมีความสุขใจมากที่ได้พระสังข์มาเป็นบุตรบุญธรรม

3. **เนตรภาษา**

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่พระสังข์กลับมาจากการไปยังสถานที่ที่นางพันธุรัตหวงห้าม ดังบทประพันธ์

เหาะลองดูเล่นพอเห็นดี กลัวพระชนนีไม่ช้าได้
ถอดออกแล้ววางดังเก่าไว้ ดีใจ<u>สอดมองดู</u>มารดา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 109)

เนตรภาษาที่ปรากฏ <u>สอดมองดู</u> เป็นลักษณะการใช้สายตามองไปทั่วๆ เป็นเนตรภาษาของพระสังข์สื่อให้ทราบว่าพระสังข์ต้องการดูให้แน่ใจว่านางพันธุรัตยังไม่กลับจากการไปเที่ยวป่า นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าพระสังข์รู้ตัวว่ากำลังทำความผิด นั่นคือ การที่พระสังข์ละเมิดคำสั่งของนางพันธุรัตเข้าไปยังสถานที่ที่นางหวงห้ามแล้วก็ได้ไปพบกับของวิเศษของนางพันธุรัต ซึ่งเป็นสิ่งของที่ถูกใจพระสังข์มากเพราะพระสังข์คิดการอื่นนอกเหนือจากการลองสวมใส่เล่น นั่นคือ การคิดหนีไปจากนางพันธุรัตเพื่อตามหาพระมารดาจันท์เทวี

4. **สัมผัสภาษา**

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดซึ่งเป็นความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน สัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางพันธุรัตแสดงความรักต่อพระสังข์ ดังบทประพันธ์

ถึงรับขวัญ<u>อุ้ม</u>พระลูกรัก <u>จูบ</u>พักตร์เศียรเกล้าเกศา
<u>กอด</u>ชมดังดวงนัยนา นางแสนเสน่หาดังดวงใจ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 111)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ อุ้ม จูบ และ กอด เป็นสัมผัสภาษาของนางพันธุรัตที่มีต่อพระสังข์ สื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตรักใคร่และเอ็นดูพระสังข์มาก ซึ่งพระสังข์เปรียบเสมือนดัง "แก้วตาดวงใจ" ของนาง นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะอุปนิสัยอีกด้านหนึ่งของนางพันธุรัตเมื่อแปลงเป็นมนุษย์ว่านางมีจิตใจที่ละเอียดอ่อนละเมียดละไม มีเมตตากรุณา เลี้ยงดูพระสังข์ซึ่งเป็นบุตรบุญธรรมด้วยความบริสุทธิ์ใจราวกับพระสังข์เป็นลูกในไส้ของนางเอง

5. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึกและบุคลิกลักษณะของตัวละคร ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางพันธุรัตออกไปล่าสัตว์เพื่อจับกินเป็นอาหาร ดังบทประพันธ์

ครั้นมาถึงป่าพนาลัย	จับได้ช้างเสือเนื้อสมัน
ฟาดฟันล้มตายวายชีวัน	ได้ห้าหกตัวนั้นไม่พอพุง
ครั้นเหลือบเห็นช้างฝูงใหญ่	ดีใจฟาดด้วยกระบองผลุง
หักคอตายกลาดฟาดดังปุง	ทหารหอบพะรุงพะรังมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 108)

อาการภาษาที่ปรากฏ จับได้ช้างเสือเนื้อสมัน ฟาดฟันล้มตาย ดีใจฟาดด้วยกระบอง หักคอตายกลาดฟาดดังปุง เป็นอาการภาษาของนางยักษ์พันธุรัตที่เข้าป่าหาสัตว์กินเป็นอาหาร สื่อให้ทราบถึงลักษณะนิสัยของนางพันธุรัตเมื่อกลายร่างสู่สภาพเดิม นางก็จะเป็นผู้ที่มีจิตใจแข็งแกร่ง ดุร้ายป่าเถื่อน โหดเหี้ยมและไร้มนุษยธรรมตามลักษณะนิสัยของยักษ์ ซึ่งจะมีลักษณะนิสัยที่ตรงกันข้ามกับตอนที่แปลงเป็นมนุษย์ ซึ่งนางจะมีจิตใจละเอียดอ่อนละเมียดละไม มีเมตตากรุณา ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏดังกล่าวนางได้เก็บกดเอาไว้นับเป็นสิบปี เพราะนางพันธุรัตรับเอาพระสังข์ซึ่งเป็นมนุษย์มาเป็นบุตรบุญธรรม ดังนั้นนางจึงต้องอดทนอดอยากมานานนับสิบปี เพราะนางต้องอยู่แต่ในวังกลัวว่าพระสังข์จะรู้ว่านางเป็นยักษ์

6. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวภุชงค์พบพระสังข์ที่ปล่องเมืองบาดาล ดังบทประพันธ์

.....	.....
จับกรช้อนองค์เห็นกงจักร	น้อยหรือบุญหนักศักดิ์ใหญ่
จะเกิดเหตุเภทพาลประการใด	ใครช่างทำได้ไม่ปรานี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 93)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ กงจักร ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปวงกลมมีริมเป็นแฉกๆ โดยรอบ เป็นวัตถุภาษาที่ท้าวภุชงค์เห็นวนอยู่รอบๆ ตัวพระสังข์ ขณะที่พระสังข์นอนสลบอยู่ในน้ำตรงปล่องเมืองบาดาล สื่อให้ทราบว่าพระสังข์เป็นผู้ที่มีบุญญาธิการ ซึ่งท้าวภุชงค์จะต้องให้ความช่วยเหลือพระสังข์ เนื่องจากว่าท้าวภุชงค์สามารถเห็นกงจักรที่วนอยู่รอบๆ ตัวพระสังข์ได้ซึ่งนั่นก็หมายความว่าท้าวภุชงค์เห็นรัศมีของผู้มีบุญญาธิการ

อีกทั้งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ท้าวภุชงค์มีราชสารถึงนางพันธุรัต ดังบทประพันธ์

จึงอุ้มลูกน้อยกลอยสวาท	นาคราชทูนเกล้าเศร้าหมอง
วางไว้ในลำสำเภาทอง	ทั้งสองโศกาด้วยปรานี
แล้วเอาแผ่นสุวรรณบันทึก	จารึกเป็นราชสารศรี
สั่งลูกชายพลันทันที	จงส่งให้ยักษีที่ลงมา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 96)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ วัตถุสิ่งของของท้าวภุชงค์ที่ใช้เพื่อสื่อสารไปถึงนางพันธุรัต แผ่นสุวรรณ ซึ่งเป็นราชสารที่เป็นแผ่นทองคำ สื่อให้ทราบว่าเนื้อความที่ท้าวภุชงค์เขียนลงไปนั้น**จะต้องเป็นเรื่องที่ดีมีค่าและมีความสำคัญมาก ซึ่งท้าวภุชงค์ก็ได้ฝากราชสารที่เป็นแผ่นทองคำนั้นให้พระสังข์ถือไปให้นางพันธุรัต นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าเป็นสิ่งของเครื่องใช้เฉพาะตัวของท้าวภุชงค์ ซึ่งถ้ามีบุคคลใดก็ตามที่เห็นก็จะรู้ได้ทันทีว่าเป็นของท้าวภุชงค์ ดังจะเห็นได้จากคำพูดของพวกยักษ์ที่กำลังไล่จับพระสังข์กินแต่เห็น "แผ่นสุวรรณ" เสียก่อน ดังข้อความ "สารทองของท้าวเจ้านาคา" (หน้า 99)**

วัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่กวีบรรยายถึงจำนวนยักษ์ที่เฝ้ารักษาเมืองยักษ์ของนางพันธุรัต ดังบทประพันธ์

บัดนั้น	**<u>กุมภัณฑ์ยักษาอยู่กว่าแสน</u>**
ลาดตระเวนเกณฑ์กันปันแดน	**แว่นแคว้นนางมารชาญชัย**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 97)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ จำนวนของตัวละครที่เป็นยักษ์มีจำนวนนับแสนตน นั่นคือ <u>กุมภัณฑ์ยักษาอยู่กว่าแสน</u> สื่อให้ทราบว่าหากมีข้าศึกศัตรูหรือผู้ใดมากล้ำกรายในเขตเมืองของนางพันธุรัตแล้ว บุคคลนั้นจะไม่มีทางรอดชีวิตกลับไปได้เพราะจะต้องถูกยักษ์ที่มีเป็นแสนๆ ตน ซึ่งคอยลาดตระเวนอยู่เวรยามคอยเฝ้ารักษาเขตแดนจับกินเป็นแน่ นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบว่านางพันธุรัตเป็นหญิงที่เก่งและมีฤทธิ์อำนาจมากถึงสามารถปกครองยักษ์ทั้งหลายนับเป็นแสนๆ ตนได้

นอกจากนี้ยังมีวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางพันธุรัตจัดให้มีพิธีงานสมโภชแก่พระสังข์ ดังบทประพันธ์

ให้แต่งโรงราชพิธี	<u>เทียนชัยบายศรี</u>ทั้งซ้ายขวา
<u>หุ่นละครโขนหนัง</u>ช่องระทา	เครื่องเล่นนานาบรรดามี
<u>ทั้งระเบ็งระบำปล้ำมวย</u>	พร้อมด้วย<u>สังคีตดีดสี</u>
<u>งิ้วง้าวเสภาชาตรี</u>	<u>มโหรีครึ่งท่อนมอญรำ</u>

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 105)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ มโหรสพต่างๆ ที่แสดงในงานสมโภช ซึ่งเป็นงานฉลองในพิธีมงคลเพื่อแสดงความยินดีที่นางพันธุรัตได้พระสังข์มาเป็นบุตรบุญธรรม ในงานสมโภชมี <u>หุ่นละคร</u> <u>โขน</u> <u>หนัง</u> <u>ระเบ็ง</u> <u>ระบำ</u> <u>ปล้ำมวย</u> <u>งิ้ว</u> <u>ง้าว</u> <u>เสภา</u> <u>ชาตรี</u> <u>มอญรำ</u> ซึ่งเป็นชื่อเรียกการละเล่นต่างๆ ของไทยแต่โบราณ อีกทั้งยังมีเครื่องเล่น <u>สังคีตดีดสี</u> วัตถุภาษาที่ปรากฏดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้พระสังข์มาเป็นบุตรบุญธรรมถึงได้ให้มีงานมโหรสพซึ่งมีการละเล่นต่างๆ ที่หลากหลายเช่นนี้ นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าจะต้องเป็นงานสมโภชที่มีความยิ่งใหญ่และสนุกสนานรื่นเริงมาก

และวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระสังข์แอบไปยังสถานที่ที่นางพันธุรัตหวงห้ามแล้วเจอวัตถุสิ่งของของนาง ดังบทประพันธ์

เห็นโครงเสือช้างกวางทราย	ทั้งกายมนุษย์กับซากผี
ตกใจไม่เป็นสมประดี	ผิดแล้วชนนีเห็นสำคัญ
.....	.....
ค่อยเอานิ้วพระหัตถ์ชี้	จุ่มจี้บ่อเงินที่ผ่องใส
เปิดบ่อขวาพลันทันใด	แจ่มใสสว่างอยู่เรืองรอง
.....	.....
แลเห็นรูปเงาะเหมาะสุดใจ	พระจึงสวมใส่เข้าลองดู
สอดใส่เกือกแก้วทั้งซ้ายขวา	ประดับเพชรพรายตาทั้งคู่
จับไม้เท้าทองลองฤทธิ์ดู	เหาะวู่ตามช่องบัญชรชัย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 109)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ โครงเสือ โครงช้าง โครงกวางทราย กายมนุษย์ และ ซากผี ซึ่งเป็นซากโครงกระดูกของคนและสัตว์ที่นางพันธุรัตจับมากินเป็นอาหารกองเกลื่อนกลาดอยู่ในห้องที่นางพันธุรัตหวงห้ามไม่ให้พระสังข์เข้าไป สื่อให้ทราบถึงสถานภาพที่แท้จริงของนางพันธุรัตว่าเป็น "ยักษ์" ที่มีจิตใจโหดเหี้ยม ดุร้ายป่าเถื่อนและไร้มนุษยธรรม

และวัตถุภาษา บ่อเงิน บ่อทอง รูปเงาะ เกือกแก้ว และ ไม้เท้าทอง สื่อให้ทราบว่าจะต้องเป็นของวิเศษของนางพันธุรัต เพราะเป็นสิ่งของที่อยู่ในสถานที่ที่นางหวงห้ามมากแม้แต่พระสังข์ที่นางพันธุรัตรักมากดังแก้วตาดวงใจก็ไม่ควรมาเห็นหรือมีสิทธิ์ในวัตถุสิ่งของเหล่านั้น ซึ่งพระสังข์ก็ได้พิสูจน์ความวิเศษของวัตถุภาษาดังกล่าว ดังนี้ "บ่อเงิน" และ "บ่อทอง" ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความงดงามและมีคุณค่าต่อผู้ที่ได้ใช้และสัมผัส "รูปเงาะ" เป็นวัตถุที่ใช้สวมใส่เพื่อพรางตาให้เห็นแต่ความน่ารังเกียจและความอัปลักษณ์ "เกือกแก้ว" และ "ไม้เท้าทอง" เป็นวัตถุภาษาที่สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ นอกจากนี้วัตถุภาษาที่ปรากฏดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าจะต้องเป็นสิ่งของที่สำคัญที่พระสังข์ใช้หนีนางพันธุรัตไปตามหาพระมารดาจันท์เทวีได้

7. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครซึ่งปริภาษาที่ปรากฏเป็นตอนที่นางพันธุรัตใช้น้ำเสียงแสดงความโกรธโหรยักษ์ ดังบทประพันธ์

ได้เอยได้ฟัง	มืดคลุ้มกลุ้มคลั่งดังเพลิงผลาญ
เหม่อ้ายโหรใหญ่ใจพาล	ช่างเปรียบเทียบทัดทานด้วยมารยา
มึงนี้ผูกจิตคิดคด	จะขบถจริงจังกระมังหนา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 101)

ปริภาษาที่ปรากฏ คือ เหม่ ซึ่งเป็นน้ำเสียงของนางยักษ์พันธุรัตที่สื่อให้ทราบว่าโกรธโหรยักษ์มากที่ทำนายว่าถ้านางพันธุรัตรับพระสังข์ไว้เป็นบุตรบุญธรรม นางก็จะถึงแก่ความตาย นอกจากนางพันธุรัตจะไม่เชื่อโหรยักษ์แล้วยังสั่งให้ทหารและนางสนมช่วยกันขับไล่โหรยักษ์ไปให้พ้นไม่ต้องมาให้เห็นหน้าอีก นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงบุคลิกลักษณะของนางพันธุรัตว่าเป็นหญิงที่มีความมั่นใจในตนเองสูง กล่าวคือ ถ้านางปรารถนาในสิ่งใดหรือคิดว่าสิ่งนั้นดีนางก็จะยืนยันความคิดเดิมของตัวเอง อีกทั้งนางก็เชื่อมั่นในสายตาและความหวังดีของท้าวภุชงค์ซึ่งเป็นสหายของสามีนางและนางก็ให้ความเคารพนับถือท้าวภุชงค์มากอีกด้วย

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องสังข์ทอง ตอนนางพันธุรัตเลี้ยงพระสังข์ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงนางพันธุรัตมีความรักใคร่เอ็นดูพระสังข์เหมือนดังลูกในไส้แต่พระสังข์มีภาระหน้าที่ที่ต้องทำ คือ การติดตามหาพระมารดาจันท์เทวี พระสังข์จึงไม่อาจอยู่กับนางพันธุรัตได้ ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อในบทละครตอนนี้ จึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงระยะทางที่พระสังข์เดินทางไปอยู่กับนางยักษ์พันธุรัต ส่วนกาลภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงจำนวนวันเวลาที่นางพันธุรัตจัดงานสมโภชต้อนรับพระสังข์ที่มาเป็นบุตรบุญธรรมเป็นระยะเวลาเจ็ดคืนเจ็ดวัน และกาลภาษาที่กวีสื่อให้ทราบว่าพระสังข์มีอายุสิบห้าปีแล้ว และนั่นก็หมายความว่าพระสังข์อยู่กับนางพันธุรัตมาเป็นระยะเวลาสิบปี กวีใช้เนตรภาษาสื่อให้เห็นถึงลักษณะของบุคคลที่แอบทำความผิด ซึ่งจะใช้สายตามองสอดดูให้แน่ใจว่าไม่มีใครมาเห็น กวีใช้สัมผัสภาษาสื่อให้ทราบถึงความรักของนางพันธุรัตที่มีให้พระสังข์ ถึงแม้ว่านางจะเป็นยักษ์แต่ก็มีความอ่อนโยนละเมียดละไม กวีใช้อาการภาษาบรรยายให้ทราบถึงลักษณะนิสัยของนางพันธุรัตว่าเป็นยักษ์ที่มีใจคอโหดเหี้ยม กวีใช้วัตถุภาษาสื่อให้ทราบถึงลักษณะพิเศษของผู้มีบุญญาธิการ และของใช้เฉพาะตัวของบุคคลซึ่งผู้ใดที่พบเห็นก็จะสามารถทราบได้ทันทีว่าเป็นของใคร วัตถุภาษาที่เป็นจำนวนข้าราชบริพารสะท้อนให้ทราบถึงผู้ที่ปกครองเมืองว่ามีอำนาจมาก อีกทั้งชื่อเรียกการละเล่นต่างๆ ของไทยแต่โบราณในพิธีฉลองงานสมโภช และกวีใช้ปริภาษาซึ่งเป็นน้ำเสียงที่สื่อให้ทราบว่าโกรธมาก

<u>ตอนที่ 4 พระสังข์หนีนางพันธุรัต</u>

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งใช้ระยะห่างของตัวละครเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่พระสังข์ใช้สถานที่ คือภูเขาสูงใหญ่เป็นที่พักเหนื่อยระหว่างหนีนางพันธุรัต ดังบทประพันธ์

.....	.....
จำจะหยุดพักสักหน่อยก่อน	ทินกรร้อนแรงแสงสี
จึง<u>เลื่อนลงยังยอดคีรี</u>	จรลีเข้าใต้ร่มไทร

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 121)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เลื่อนลงยังยอดคีรี</u> ซึ่งเป็นสถานที่ที่พระสังข์เลือกหยุดพัก สื่อให้ทราบว่าพระสังข์ต้องการพักเหนื่อยจากการเหาะหนีนางพันธุรัตซึ่งเป็นมารดาเลี้ยงมาเป็นเวลานานถึงเจ็ดวันเจ็ดคืนแล้ว เพื่อออกติดตามหาพระมารดาจันท์เทวีที่ได้รับความลำบากยากแค้นจากการถูกท้าวยศวิมลเนรเทศเมื่อครั้งที่นางคลอดลูกเป็นหอยสังข์ นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าภูเขาสูงใหญ่คือสถานที่ที่มีความปลอดภัยมากกว่าสถานที่อื่นๆ จากการถูกนางพันธุรัตติดตาม

และเทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระสังข์ลงจากภูเขามาหานางพันธุรัต เมื่อรู้ว่านางสิ้นใจแล้ว ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระสังข์ทรงสวัสดิ์รัศมี
เห็นมารดาล้มดิ้นสิ้นชีวี	ตกใจแล่นตะลีตะลานมา
<u>เข้าไปนั่งใกล้</u>ดังใจจง	กราบลงแทบเท้าทั้งซ้ายขวา
ชลเนตรคลอคลองนัยนา	โศการ่ำรักชนนี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 129)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>เข้าไปนั่งใกล้</u> เป็นระยะห่างที่พระสังข์ใช้สื่อสารกับนางพันธุรัตที่นอนสิ้นใจตาย สื่อให้ทราบว่าพระสังข์ต้องการกราบขอโทษนางพันธุรัตที่ตนเป็นสาเหตุทำให้นางต้องสิ้นใจตาย นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระสังข์รักและเทิดทูน รู้สำนึกในบุญคุณของนางพันธุรัตและไม่ได้รังเกียจนางแต่อย่างใดถึงแม้ว่าพระสังข์จะรู้ว่านางเป็นยักษ์ก็ตาม แต่ที่พระสังข์ต้องหนีนางพันธุรัตก็เพราะว่าพระสังข์ต้องติดตามหาพระมารดาจันท์เทวี

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครใช้แสดงพฤติกรรมและใช้กำหนดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระสังข์ใช้เวลาในตอนกลางคืนหนีไปจากนางพันธุรัต ดังบทประพันธ์

ครั้นกลางคืนดื่นดึกเดือนเที่ยง เห็นพี่เลี้ยงหลับสนิทถ้วนหน้า
ค่อยย่องลงจากเตียงเมียงออกมา จากห้องไสยาทันที
(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 119)

กาลภาษาที่ปรากฏ กลางคืนดื่นดึกเดือนเที่ยง เป็นเวลาดึกที่เงียบสงัดปลอดจากผู้คนพลุกพล่าน ซึ่งจะทำการสิ่งใดก็จะสำเร็จเพราะทุกคนต่างก็นอนหลับสนิท กาลภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบว่าคนสมัยก่อนใช้ดวงจันทร์เป็นเครื่องบอกเวลา ซึ่งเดือนเที่ยงก็คือเวลาเที่ยงคืนในปัจจุบัน นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระสังข์ ใช้เวลากลางดึกหนีออกจากเมืองยักษ์ของนางพันธุรัตเพื่อติดตามหาพระมารดาจันท์เทวี

กาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง คือระยะวันเวลาที่พระสังข์ใช้เหาะหนีนางพันธุรัตเพื่อออกติดตามหาพระมารดาจันท์เทวี ดังบทประพันธ์

เหาะระเห็จเจ็ดคืนถึงเขาหลวง สูงกว่าเขาทั้งปวงที่ในป่า
....
(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 121)

กาลภาษาที่ปรากฏ เจ็ดคืน ซึ่งเป็นจำนวนวันเวลาที่พระสังข์ใช้เหาะหนีนางพันธุรัตมาเป็นเวลาเจ็ดวันเจ็ดคืน สื่อให้ทราบถึงระยะทางที่พระสังข์ออกจากเมืองยักษ์ของนางพันธุรัตมาเป็นระยะทางที่ไกลมาก เพราะว่าพระสังข์ไม่ได้เดินทางด้วยเท้าแต่พระสังข์เดินทางโดยการใช้อิทธิฤทธิ์ นั่นคือ "การเหาะ" ซึ่งเป็นการเคลื่อนที่ไปในอากาศด้วยฤทธิ์ เพราะถ้านางพันธุรัตกลับจากการไปเที่ยวป่าก็ไม่น่าจะตามพระสังข์ทัน นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นตั้งใจจริงของพระสังข์ในการออกติดตามหาพระมารดาจันท์เทวี

และกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางพันธุรัตสั่งให้พวกยักษ์ช่วยกันติดตามหาพระสังข์ที่ลอบลักรูปเงาะ เกือกแก้ว และไม้เท้าวิเศษของนางเหาะหนีไป ดังบทประพันธ์

.....	.....
เร่งไปตามหาอย่าช้าที	<u>วันนี้</u>ให้ได้ตัวมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 123)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>วันนี้</u> เป็นระยะเวลาที่นางพันธุรัตกำหนดให้พวกยักษ์ออกติดตามหาพระสังข์ ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตเป็นยักษ์ที่มีอำนาจมาก สามารถปกครองยักษ์ทั้งหลายให้อยู่ในอำนาจของนางดังเช่นการที่นางสั่งให้พวกยักษ์ออกติดตามหาพระสังข์ ซึ่งพวกยักษ์จะตามหาพระสังข์ด้วยวิธีใดก็ตามจะต้องพาพระสังข์กลับมาให้ได้ภายใน "วันนี้" และพวกยักษ์จะต้องรีบออกค้นหาพระสังข์เพราะนางพันธุรัตรู้ถึงอิทธิฤทธิ์ของรูปเงาะเกือกแก้วและไม้เท้าวิเศษของนางดีว่าเป็นของวิเศษที่สามารถนำพาพระสังข์หนีไปพ้นจากนางได้ นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตรักพระสังข์มากเสียจนไม่ต้องการให้พระสังข์จากตนไปไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดๆ ก็ตาม

3. **เนตรภาษา**

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระสังข์มองดูรูปเงาะซึ่งเป็นของวิเศษของนางพันธุรัตแล้วรำลึกถึงนาง ดังบทประพันธ์

.....	.....
แล้วขึ้นไปบนปราสาทชัย	ที่ไว้รูปเงาะศักดิ์สิทธิ์
หยิบขึ้น<u>แลเล็งเพ่งพิศ</u>	ขุกคิดขึ้นมาก็อาลัย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 119)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ <u>แลเล็งเพ่งพิศ</u> เป็นลักษณะการใช้สายตามองไปที่จุดมุ่งหมายนิ่งนาน ซึ่งการใช้สายตาดังกล่าวของพระสังข์ที่มองดูรูปเงาะที่เป็นของวิเศษของนางพันธุรัตพระมารดาเลี้ยง สื่อให้ทราบว่าพระสังข์มีความอาลัยอาวรณ์และสำนึกในบุญคุณของนางพันธุรัตที่ชุบเลี้ยงตนมาให้มีความเป็นอยู่ที่สุขสบายดังลูกในไส้ของนางแต่พระสังข์ก็ต้องตัดใจ เพราะตนมีภาระหน้าที่ที่ต้องออกติดตามหาพระมารดาจันท์เทวีซึ่งในขณะนี้นางมีความลำบากยากแค้นมาก

และเนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางพันธุรัตพยายามอ้อนวอนให้พระสังข์ลงจากภูเขามาหานางแต่พระสังข์ไม่ยอมลงมา นางจึงแสดงเนตรภาษาสื่อให้รู้ว่าแค้นใจมาก ดังบทประพันธ์

.....	.....
แม่อ้อนวอนว่านักหนาแล้ว	น้อยหรือลูกแก้วไม่มาหา
ทุ่มทอดตัวลงทรงโศกา	<u>สองตาแดงเดือดดังเลือดนก</u>
ทั้งรักทั้งแค้นแน่นจิต	ยิ่งคิดเคืองขุ่นมุ่นหมก
กลิ้งกลับสับส่ายเพ้อพก	นางร่ำร้องจนอกแตกตาย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 129)

เนตรภาษาที่ปรากฏ <u>สองตาแดงเดือดดังเลือดนก</u> เป็นเนตรภาษาของนางพันธุรัตสื่อให้ทราบถึงความรู้สึกของนางพันธุรัตได้ว่าเสียใจมากที่พระสังข์คิดหนีจากนางไป และนางก็น้อยใจพระสังข์มากที่หวาดกลัวนางที่เป็นยักษ์ อีกทั้งก็แค้นใจพระสังข์มากที่ไม่ยอมลงจากภูเขามาหานาง แม้ว่านางจะพยายามอ้อนวอนขอร้องพระสังข์สักเพียงใดก็ตาม การที่นางพันธุรัตมีความรู้สึกดังกล่าวเป็นเพราะนางรักพระสังข์มากต้องการพระสังข์ไว้เป็นของตัว แต่เมื่อไม่เป็นไปตามที่นางต้องการนางจึงเสียใจ น้อยใจ และแค้นใจจนไม่อาจควบคุมความรู้สึกได้ เป็นเหตุให้นางต้องสิ้นชีวิตลง

4. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละคร ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระสังข์คิดวิตกกังวลถึงพระมารดา-จันท์เทวีว่าจะได้รับความทุกข์ยากลำบากอย่างไรบ้าง ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	องค์พระสังข์ทองผ่องใส
ราตรีเข้าที่บรรทมใน	**<u>ถอนฤทัย</u>รำลึกตรึกตรา**
คิดถึงชนนีที่เกิดเกล้า	**จะโศกเศร้าทุกข์ทนบ่นหา**
แต่มาอยู่เมืองมารก็นานช้า	**ไม่รู้ว่าจะเป็นตายร้ายดี**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 118)

อาการภาษาที่ปรากฏ <u>ถอนฤทัย</u> คืออาการหายใจแรงและยาวในขณะที่รู้สึกทุกข์ใจ อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระสังข์ทุกข์ใจเพราะคิดถึงพระมารดาจันท์เทวีว่าจะเป็นตายร้ายดีหรือได้รับความลำบากยากแค้นอย่างไรบ้าง นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของพระสังข์ได้ว่าเป็นผู้ที่มีความกตัญญูรู้คุณและไม่ลืมตัว กล่าวคือ เมื่อครั้งที่พระสังข์อยู่กับพระมารดาจันท์เทวีจนถึงอายุห้าขวบ พระสังข์ได้รับความลำบากยากแค้นมาก แต่เมื่อพระสังข์ได้รับความสุขสบายจากการที่ได้มาอยู่กับนางพันธุรัตพระมารดาเลี้ยงเป็นเวลานานถึงสิบปีแต่พระสังข์ก็ไม่เคยลืมที่จะคิดถึงและคิดหาหนทางออกติดตามหาพระมารดาจันท์เทวีเลย

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางพันธุรัตออกติดตามหาพระสังข์ที่เหาะหนีไปจากนางจนพบ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ยืนพินิจพิศเพ่งอยู่เป็นครู่	ลูกรักของกูแล้วสิหน่า
<u>ตบมือหัวเราะทั้งน้ำตา</u>	ร้องเรียกลูกยาด้วยยินดี
นั่งอยู่ไยนั่นพ่อขวัญข้าว	ขัดเคืองอะไรเล่าเจ้าจึงหนี
มาเถิดทูนหัวอย่ากลัวตี	ดูเอาเถิดชียังมิมา
นางร้องไห้ร่ำแล้วซ้ำเรียก	<u>ปีนตะกายตะเกียก</u>ขึ้นไปหา
ด้วยเดชะอำนาจสัตยา	เผอิญให้เลื่อยล้าสิ้นกำลัง
<u>พลัดตกหกล้มนอนตะแคง</u>	ขาแข้งสีข้างขัดขึ้นดัดหลัง
โศกี<u>ตีอกเพียงจะพัง</u>	<u>ทรุดนั่งกระแทกก้น</u>จนใจ
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 126)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ตบมือหัวเราะทั้งน้ำตา</u> เป็นกิริยาอาการตบมือไปหัวเราะไปอีกทั้งน้ำตาก็ไหลริน สื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตดีใจมากที่สุดที่พบพระสังข์นั่งอยู่บนภูเขาสูงใหญ่ เพราะนางหวั่นวิตกกลัวว่าจะติดตามหาพระสังข์ไม่พบ เนื่องจากว่าพระสังข์ลอบลักเอา รูปเงาะเกือกแก้วและไม้เท้าวิเศษของนางเหาะหนีไป ซึ่งนางรู้อิทธิฤทธิ์ในของวิเศษของนางดีว่าจะสามารถนำพาพระสังข์หนีไปพ้นจากตนได้ นางพันธุรัตจึงแสดงกิริยาอาการ <u>ปีนตะเกียกตะกาย</u> เป็นอาการภาษาที่สื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตต้องการขึ้นไปหาพระสังข์ที่นั่งอยู่บนยอดเขาที่สูงใหญ่ แต่นางพันธุรัตไม่สามารถปีนขึ้นไปได้เพราะพระสังข์ตั้งจิตอธิษฐานไว้ว่าตนต้องการไปติดตามหาพระมารดาจันท์เทวีจึงไม่ต้องการให้นางพันธุรัตขึ้นมาบนภูเขาได้ นางพันธุรัตจึง <u>พลัดตกหกล้ม-นอนตะแคง</u> เป็นอาการภาษาสื่อให้ทราบว่าคำอธิษฐานของพระสังข์สัมฤทธิ์ผล นางพันธุรัตจึง

แสดงกิริยา ตีอกเพียงจะพัง ของตัวเองเป็นการลงโทษเป็นอาการภาษาสื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตแค้นใจตัวเองมากที่ไม่สามารถปีนขึ้นไปบนภูเขาได้ นางจึงแสดงอาการภาษา ทรุดนั่งกระแทกก้น สื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตหมดหวังที่จะได้ตัวพระสังข์กลับคืนมาเป็นลูกของตนอีกแล้ว ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตรักพระสังข์มากจนไม่ต้องการให้พระสังข์จากไป

5. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางพันธุรัตเขียนมนต์ชื่อว่า "มหาจินดามนต์" ไว้บนแผ่นหินเชิงเขาสูงใหญ่ให้แก่พระสังข์ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ยังมนต์บทหนึ่งของมารดา	ชื่อว่ามหาจินดามนต์
ถึงจะเรียกเต่าปลามัจฉาชาติ	ฝูงสัตว์จัตุบาทในไพรสณฑ์
ครุฑาเทวัญชั้นบน	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 127)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ มนต์คาถาของนางพันธุรัต คือ มหาจินดามนต์ ซึ่งเป็นมนต์ที่ใช้เรียกเต่า ปลา สัตว์สี่เท้าในป่าหรือแม้กระทั่งพญาครุฑให้มาอยู่รวมกันตรงหน้าได้ ซึ่งมนต์คาถาดังกล่าวนางพันธุรัตเขียนให้พระสังข์ด้วยความเต็มใจเพื่อให้พระสังข์เอาไว้ใช้ในยามคับขันอับจน สื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตรักและมีความเมตตาต่อพระสังข์มาก ถึงแม้ว่าพระสังข์จะคิดหนีไปจากนางก็ตามแต่นางพันธุรัตก็ยังมีน้ำใจต่อพระสังข์ นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นว่านางพันธุรัตเป็นหญิงที่เก่งและมีความรู้ อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีน้ำใจเป็นผู้ให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

6. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร อีกทั้งยังให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูดซึ่งเป็นตอนที่นางพันธุรัตเห็นพระสังข์นั่งอยู่บนยอดเขาสูงใหญ่ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ยืนพินิจพิศเพ่งอยู่เป็นครู่	ลูกรักของกูแล้วสิหน่า
ตบมือหัวเราะทั้งน้ำตา	ร้องเรียกลูกยาด้วยยินดี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 126)

ปริภาษาที่ปรากฏ <u>หัวเราะ</u> เป็นการใช้น้ำเสียงของนางพันธุรัต สื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตดีใจมากที่สุดที่ตามหาพระสังข์ที่นั่งอยู่บนยอดเขาสูงใหญ่จนพบ นางพันธุรัตจึงเปล่งเสียงหัวเราะออกไปอย่างยินดี อีกทั้งนางพันธุรัตก็ใช้ปริภาษา <u>ร้องเรียก</u> พระสังข์ที่นั่งอยู่บนยอดภูเขาสูงใหญ่ ดังนั้นนางจึงต้องใช้น้ำเสียงที่ดังมากในการร้องเรียกพระสังข์ให้ลงมาหานาง สื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตมีความหวังว่าจะได้พระสังข์กลับคืนมาเป็นบุตรบุญธรรมเหมือนเดิม

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่อง<u>สังข์ทอง</u> ตอนพระสังข์หนีนางพันธุรัต พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงพระสังข์ลอบลักรูปเงาะ เกือกแก้ว และไม้เท้าวิเศษเหาะหนีไปจากนางพันธุรัตพระมารดาเลี้ยงซึ่งพระสังข์ก็รู้แก่ใจดีว่านางพันธุรัตรักพระสังข์มาก แต่พระสังข์ก็มีภาระหน้าที่คือการติดตามหาพระมารดาจันท์เทวี ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาสื่อให้ทราบว่าภูเขาสูงใหญ่คือสถานที่ที่พระสังข์หยุดพักเหนื่อยจากการหนีนางพันธุรัตมาเป็นระยะเวลาเจ็ดคืนเจ็ดวัน ส่วนกาลภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงช่วงเวลาที่ดึกสงัดปลอดจากผู้คนเหมาะแก่การหลบหนี อีกทั้งกาลภาษาที่เป็นระยะเวลาเจ็ดคืนเจ็ดวันกับการเหาะหนี สื่อให้ทราบว่าเป็นระยะทางที่ไกลมาก และกาลภาษาที่สื่อให้ทราบว่าเป็นระยะเวลาที่นางพันธุรัตเลี้ยงดูพระสังข์ด้วยความรักและเมตตา เนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความรักและอาลัยอาวรณ์ในตัวนางพันธุรัตเมื่อพระสังข์มองเห็นรูปเงาะของนางและคิดจะลักเหาะหนีไปตามหาพระมารดาจันท์เทวี และการใช้สายตาที่สื่อให้ทราบถึงความรักที่ไม่ได้ดังใจ จึงกลายเป็นความแค้นของนางพันธุรัตที่แสดงต่อพระสังข์ อาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความทุกข์ใจของพระสังข์ที่คิดถึงพระมารดาจันท์เทวี และอาการดีอกดีใจของนางพันธุรัตที่ตามหาพระสังข์จนพบ ซึ่งเปรียบเสมือนกับนางได้แก้วตาดวงใจของตนกลับคืนมา วัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงอิทธิฤทธิ์ของมนต์ มหาจินดามนต์ที่สามารถเรียกปลาเรียกเนื้อให้มารวมกันตรงหน้าได้ และปริภาษาที่กวีใช้สื่อ ได้แก่ น้ำเสียงของนางพันธุรัตที่รู้สึกยินดีที่ตามหาพระสังข์พบ และน้ำเสียงแสดงความต้องการให้พระสังข์มาหานาง

<u>ตอนที่ 5 ท้าวสามนต์ให้นางทั้งเจ็ดเลือกคู่</u>

1. **กาลภาษา**

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครใช้แสดงพฤติกรรมและใช้กำหนดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวสามนต์กำหนดอายุของว่าที่ราชบุตรเขยและกำหนด ระยะวันเวลาที่จะมาให้พระธิดาทั้งเจ็ดของตนได้เลือก ดังบทประพันธ์

.....	.....
ผู้ใดมีโอรสรูปงาม	แต่ใน<u>สามสิบเศษขันษา</u>
.....	.....
กำหนดไว้โดยช้า<u>สิบห้าวัน</u>	ให้มาถึงพร้อมกันยังธานี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 139)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>สามสิบเศษขันษา</u> คืออายุของเหล่าบรรดาพระโอรสเมืองต่างๆ ที่เป็นเมืองขึ้นของท้าวสามนต์ ที่จะมาให้พระธิดาทั้งเจ็ดเลือกเป็นคู่ครอง ซึ่งต้องมีอายุไม่เกินสามสิบปี และนั่นก็หมายความว่าต้องเป็นคนหนุ่ม สะท้อนให้เห็นว่าพระธิดาทั้งเจ็ดจะต้องมีอายุไม่เกินสามสิบปีอย่างแน่นอน เพราะค่านิยมของคนไทยส่วนใหญ่มักนิยมให้ชายหญิงที่จะมาเป็นคู่ครองกัน มักนิยมให้ฝ่ายชายมีอายุมากกว่าฝ่ายหญิง อาจจะเนื่องมาจากว่าผู้ชายต้องเป็นหัวหน้าครอบครัว ซึ่งต้องนำพาครอบครัวให้มีความเป็นอยู่ที่สุขสบายจึงต้องให้ผู้ชายมีอายุมากกว่าฝ่ายหญิงเพราะความคิดความอ่านก็จะมากกว่าตามไปด้วย นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์เป็นผู้ที่มีพร้อมไปด้วยราชทรัพย์และอำนาจราชศักดิ์ เพราะสามารถที่จะกำหนดกฎเกณฑ์ผู้ที่จะมาเป็นราชบุตรเขยได้ และกาลภาษา <u>สิบห้าวัน</u> คือระยะเวลาที่ท้าวสามนต์กำหนดให้พระโอรสเมืองต่างๆ ต้องมาถึงเมืองสามนต์อย่างช้าคือสิบห้าวัน

2. **เนตรภาษา**

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึกและความต้องการ **ของตัวละคร เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่บรรดาพระโอรสจากเมืองต่างๆ เห็นพระธิดา-ทั้งเจ็ดเป็นครั้งแรก ดังบทประพันธ์**

เมื่อนั้น	**หน่อกษัตริย์นับร้อยน้อยใหญ่**
<u>เห็น</u>เจ็ดพระธิดายาใจ	**ให้คิดพิสมัยในรูปทรง**

ตั้งใจดูนางไม่วางตา **เสน่หารุมรึงตะลึงหลง**
งานโฉมชะอ้อนอ่อนเอวองค์ **งามขนงวงพักตร์โสภา**
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 149-150)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ เห็น และ ดูนางไม่วางตา เป็นลักษณะการใช้สายตามองดูนิ่งนานโดยไม่ละสายตา ซึ่งเป็นสายตาของเหล่าบรรดาพระโอรสจากเมืองต่างๆ ที่มองพระธิดาทั้งเจ็ด สื่อให้ทราบว่าพระโอรสจากเมืองต่างๆ มีความสนใจในเสน่ห์รูปทรงของพระธิดาทั้งเจ็ดมาก อาจจะเรียกได้ว่า "ตะลึงหลง" เลยก็ว่าได้ นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงบุคลิกลักษณะและรูปร่างหน้าตาของพระธิดาทั้งเจ็ดว่าพวกนางต้องมีเสน่ห์รูปโฉมที่งดงามมาก

และเนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางรจนาพระธิดาองค์สุดท้องของท้าวสามนต์กำลังเลือกคู่ครองในครั้งที่สอง ดังบทประพันธ์

เดินดูเสนาข้าเฝ้า ทั้งเหล่าเศรษฐีผู้ดีไพร่
ให้เคืองคายนัยเนตรนางทรามวัย มิได้ประกอบชอบวิญญาณ์
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 156)

เนตรภาษาที่ปรากฏ ดู ซึ่งเป็นการใช้สายตาที่ปราศจากความรู้สึกใดๆ เป็นเนตรภาษาของนางรจนา สื่อให้ทราบว่านางทำตามความต้องการของท้าวสามนต์ นั่นคือ การออกมาเลือกคู่ครองอีกครั้งหนึ่งโดยการเดินดูเหล่าบรรดาผู้ที่เข้ามาให้นางได้เลือกเป็นคู่ครอง ซึ่งมีตั้งแต่ทหารที่อยู่ในวัง เหล่าบรรดาเศรษฐี จนกระทั่งคนยากจนง่อยเปลี้ยเสียขา ซึ่งนางก็ได้เพียงแต่ "ดู" เท่านั้น มิได้มีความต้องการที่จะเลือกผู้ใดมาเป็นคู่ครองซึ่งผู้คนเหล่านั้นยังทำให้นางรจนารู้สึก เคืองคายนัยเนตร เป็นเนตรภาษาสื่อให้ทราบว่าบุคคลทั้งหลายที่มาให้นางเลือกเป็นคู่ครองนั้นไม่เป็นที่ต้องตาต้องใจนาง นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าบุคคลเหล่านั้นมิใช่เนื้อคู่ของนางรจนา

3. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละคร ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระธิดาทั้งเจ็ดแสดงกิริยาอาการเขินอายที่จะต้องออกไปเลือกเหล่าบรรดาพระโอรสจากเมืองต่างๆ เป็นคู่ครอง ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ทั้งเจ็ดบุตรีศรีใส
ผูกคิ้วนิ่วหน้าไม่คลาไคล	ก้มแกะเสื่อลันไตไปมา
.....	.....
แต่ทำม่อยม้วนกระบวนกระบิด	แก้เก้อสะกิดพี่ผู้ใหญ่
.....	.....
ทำลับลับล่อล่อรอรั้ง	เบียดบังพี่เลี้ยงเมียงม่าย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 147-149)

อาการภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ผูกคิ้วนิ่วหน้า ก้มแกะเสื่อลันไต ม่อยม้วนกระบวนกระบิด ลับลับล่อล่อรอรั้ง เป็นกิริยาอาการของพระธิดาทั้งเจ็ด สื่อให้ทราบว่าพระธิดาทั้งเจ็ดมีความรู้สึกกระดากอายและละอายใจมากที่ตนต้องออกไปเลือกเหล่าบรรดาพระโอรสจากเมืองต่างๆ เพราะว่าค่านิยมของสังคมประเพณีและวัฒนธรรมของคนไทยนั้น ฝ่ายหญิงจะต้องเป็นฝ่ายที่ถูกผู้ชายเลือกมากกว่า แต่การที่พระธิดาทั้งเจ็ดซึ่งเป็นหญิงต้องเป็นฝ่ายเลือกชายที่จะมาเป็นคู่ครองก็เป็นเพราะว่าท้าวสามนต์ต้องการให้พวกนางทั้งเจ็ดมีคู่ครองเพื่อที่ว่าจะได้ปกครองเมืองสามนต์ต่อไป

4. **วัตถุภาษา**

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางมณฑาแต่งตัวให้พระธิดาทั้งเจ็ดออกไปเลือกคู่ครอง ดังบทประพันธ์

แต่งตัวตั้งใจจะให้งาม	ขมิ้นใส่ส้มมะขามขัดสี
แล้วอาบน้ำชำระอินทรีย์	ทาแป้งสารภีรื่นรวย
กระจกตั้งคันฉ่องส่องเงา	ผิวพรรณผมเผ้างามฉลวย
ใส่น้ำมันกันกวดกระหมวดมวย	ผัดหน้าด้วยแป้งญวนเป็นนวลแตง
นุ่งผ้ายกอย่างต่างกัน	ซ่อซั้นเชิงซายลายก้านแย่ง
สไบหน้าเจียระบาดตาดทองแดง	เข็มขัดสายลายแทงประจำยาม
สร้อยนวมสวมสอดสังวาลวรรณ	ตาบกุดั่นเรืองรองทองอร่าม
กำไลสวมเก้าคู่ดูงาม	ใส่แหวนเพชรแวววามครามสอดซับ
ทรงกรอบพักตร์พรรณรายพรายแพรว	กรรเจียกแก้วมณีสีสลับ
ใส่ตุ้มหูห้อยพลอยระยับ	ครั้นเสร็จสรรพขึ้นเฝ้าท้าวไท

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 146)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ สิ่งของเครื่องใช้ เครื่องแต่งกาย และเครื่องประดับที่นางมณฑาให้พระธิดาทั้งเจ็ดใช้ คือ ขมิ้น ใช้สำหรับทาตัวเพื่อให้ผิวพรรณเหลืองสวย ส้มมะขาม ใช้สำหรับขัดเนื้อตัวให้ผิวพรรณเปล่งปลั่งสวยสดใส แป้งสารภี เป็นแป้งหอมใช้สำหรับทาตัว กระจกตั้งคันฉ่องส่องเงา ผิวพรรณผมเผ้างามฉลวย น้ำมันกันกวดกระหมวดมวย เป็นน้ำมันที่ใช้ทาผมเพื่อทำให้แน่นหรือให้ตึงยิ่งขึ้น แป้งญวน เป็นแป้งสำหรับทาหน้าให้สวยนวลเนียน ผ้ายกช่อชั้นเชิงชายลายก้านแย่ง เป็นผ้านุ่งที่ผู้หญิงสมัยนั้นนิยมนุ่ง สไบหน้าเจียระบาดตาด-ทองแดง เข็มขัดสายลายแทงประจำยาม สร้อยนวมสวมกอดสังวาลวรรณ ตาบกุดั่นเรืองรอง-ทองอร่าม คือเครื่องประดับคอหรือประดับอกเป็นแผ่นๆ ทำด้วยทองคำ กำไล แหวนเพชร-แววว่ามครามสอดขับ ทรงกรอบพักตร์พรรณรายพรายแพรว เป็นเครื่องประดับล้อมกรอบหน้า กรรเจียกแก้วมณีสีสลับ เป็นเครื่องประดับหูลายกนก และ ตุ้มหูห้อยพลอยระยับ วัตถุภาษาต่างๆ เหล่านี้สื่อให้ทราบว่านางมณฑาต้องการให้พระธิดาทั้งเจ็ดสวยงดงามให้มากที่สุด เพราะพระธิดาทั้งเจ็ดต้องออกไปเลือกคู่ครอง นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงค่านิยมของหญิงที่มีชาติตระกูลสูงศักดิ์ว่าจะต้องใช้เครื่องแต่งกายรวมทั้งเครื่องประดับที่งดงามและสูงค่าเหมาะสมกับฐานะของตน

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ-หล้านภาลัย เรื่องสังข์ทอง ตอนท้าวสามนต์ให้นางทั้งเจ็ดเลือกคู่ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงท้าวสามนต์ให้พระธิดาทั้งเจ็ดเลือกคู่ครอง ซึ่งนางรจนาพระธิดาองค์สุดท้องไม่พึงใจชายคนใด ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ กาลภาษา เนตรภาษา อาการภาษา และวัตถุภาษา กล่าวคือ กวีใช้กาลภาษาสื่อให้ทราบถึงค่านิยมของคนไทยในสมัยก่อนว่ามักให้ชายที่มาเป็นคู่ครองมีอายุมากกว่าฝ่ายหญิง ส่วนเนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความงดงามของพระธิดาทั้งเจ็ดซึ่งเป็นที่หมายปองของเหล่าบรรดาพระโอรสจากเมืองต่างๆ และการใช้สายตาของนางรจนาที่สื่อให้ทราบว่าไม่ต้องการเลือกชายใด ส่วนอาการภาษาที่กวีบรรยายสื่อให้ทราบถึงความเขินอายของพระธิดาทั้งเจ็ดที่ต้องออกไปเลือกคู่ครอง และกวีใช้วัตถุภาษาบรรยายให้ทราบถึงค่านิยมในการแต่งกายของหญิงที่สูงศักดิ์ที่ต้องใช้เครื่องแต่งกายเครื่องประดับที่งดงามและสูงค่า

<u>ตอนที่ 6 พระสังข์ได้นางรจนา</u>

1. **เทศภาษา**

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งระยะห่างของตัวละคร เพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร ซึ่งเทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่เด็กๆ เลี้ยงวัวแนะนำทหารให้ใช้ดอกไม้สีแดงล่อหลอกเจ้าเงาะอยู่ในระยะห่างแต่ไกลไกล ดังบทประพันธ์

.....	.....
จงให้ไปเก็บดอกไม้แดง	มาผูกปลายไม้แกว่ง<u>แต่ไกลไกล</u>
ค่อยวิ่งรอรอล่อเล่น	เงาะเห็นก็จะผลุนหมุนไล่
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 163)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>แต่ไกลไกล</u> ซึ่งเป็นคำแนะนำของเด็กๆ เลี้ยงวัวที่ให้ทหารนำดอกไม้สีแดงมาผูกไว้ที่ปลายไม้แกว่งไปมาล่อหลอกเจ้าเงาะให้ตามไปชิงเอามาไว้เป็นของตัว สื่อให้ทราบถึงระยะห่างที่ทหารต้องคอยวิ่งล่อหลอกเจ้าเงาะว่าควรอยู่ในระยะห่างที่ไกลไกลจากเจ้าเงาะ นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าเจ้าเงาะมีกำลังเรี่ยวแรงมาก เพราะถ้าทหารใช้ดอกไม้สีแดงล่อหลอกในระยะใกล้ๆ เจ้าเงาะก็คงจะติดตามไปช่วงชิงได้ง่ายและเร็ว แต่ถ้าทหารใช้ระยะไกลๆ ตามที่พวกเด็กๆ เลี้ยงวัวแนะนำ ทหารก็จะสามารถพาเจ้าเงาะเข้าไปในวังเข้าเฝ้าท้าวสามนต์เพื่อให้นางรจนาเลือกเป็นคู่ครองได้

นอกจากนี้ยังปรากฏเทศภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระสังข์ขยับเข้าไปใกล้นางรจนาหลังจากที่ได้เปิดเผยฐานะที่แท้จริงของตนให้นางรจนาได้รับรู้เมื่ออยู่ที่กระท่อมปลายนานอกวังตามลำพังกันสองคน ดังบทประพันธ์

.....	.....
ว่าพลางทาง<u>ถดเข้าชิด</u>	จะอายเอียงเบี่ยงบิดไปข้างไหน
ยื้อยุดฉุดชักชายสไบ	**คว้าไขว่สัพยอกหยอกเย้า**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 183)

เทศภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>ถดเข้าชิด</u> ซึ่งเป็นระยะห่างระหว่างพระสังข์กับนางรจนาที่พระสังข์จงใจกระเถิบเข้าไปใกล้ๆ นางรจนา สื่อให้ทราบว่าพระสังข์ต้องการเชยชมนางรจนาดังเช่นสามีภรรยาพึงกระทำต่อกัน

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครใช้แสดงพฤติกรรมและใช้ในการกำหนดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวสามนต์มีรับสั่งให้พระธิดาทั้งเจ็ดเข้าหออยู่กับคู่ครองที่พวกนางเลือกตามเวลาฤกษ์ยามที่กำหนด ดังบทประพันธ์

.....	.....
แต่แรกกูตั้งจิตคิดหวัง	จะแต่งทั้งเจ็ดคนให้หนักหนา
อีเจ้ากรรมทำให้ขายหน้าตา	จะแต่งการวิวาห์ก็ขี้คร้าน
ให้อยู่เสียด้วยกันเถิดตามที	ใน<u>ข้างขึ้นเดือนสี่ปีขาล</u>
ตรัสพลางทางคิดเดือดดาล	ปิดบานพระแกลไม่แลไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 170)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>ข้างขึ้น</u> คือส่วนของเดือนจันทรคติที่มีพระจันทร์สว่าง คือ ตั้งแต่ค่ำหนึ่งไปถึงกลางเดือน <u>เดือนสี่</u> คือ เดือนมีนาคมในปัจจุบัน <u>ปีขาล</u> คือ ชื่อปีที่ 3 ของรอบปีนักษัตรมีเสือเป็นเครื่องหมาย กาลภาษาที่ปรากฏดังกล่าว คือ ฤกษ์ยามที่ท้าวสามนต์ตั้งใจจะจัดพิธีอภิเษกสมรสให้แก่พระธิดาทั้งเจ็ดแต่เป็นเพราะนางรจนาพระธิดาองค์สุดท้องได้เลือกเงาะเป็นคู่ครอง ซึ่งเป็นเหตุให้ท้าวสามนต์โกรธมากพาลไม่จัดพิธีอภิเษกสมรสให้แก่พวกนาง แต่ก็มีรับสั่งให้พระธิดาทั้งเจ็ดเข้าหออยู่กับคู่ครองที่พวกนางได้เลือกตามฤกษ์ยามที่กำหนดไว้แล้วแทน กาลภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบว่าคนในสมัยนั้นนิยมแต่งงานในเดือนคู่ เพราะถือว่าเดือนคู่เป็นฤกษ์ดี อีกทั้งในเวลาข้างขึ้นซึ่งเป็นช่วงเวลาพระจันทร์ส่องสว่างเป็นความเชื่อที่ว่าชีวิตคู่จะสว่างไสวตามไปด้วย

3. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมายความรู้สึกนึกคิด ความต้องการและความเชื่อของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่นางรจนามองดูเจ้าเงาะอย่างตั้งอกตั้งใจเพราะนางเห็นรูปทองที่อยู่ภายใน ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	**รจนานารีมีศักดิ์**
เทพไทอุปถัมภ์นำชัก	**นงลักษณ์<u>ดูเงาะเจาะจง</u>**
นางเห็นรูปสุวรรณอยู่ขั้นใน	**รูปเงาะสวมไว้ให้คนหลง**
ใครใครไม่เห็นรูปทรง	**พระเป็นทองทั้งองค์อร่ามตา**

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 167)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ ดูเงาะเจาะจง เป็นลักษณะการตั้งใจดูพร้อมกับคิดพิจารณา สื่อให้ทราบว่านางรจนาเห็นถึงลักษณะพิเศษในตัวของเจ้าเงาะ นั่นก็คือ "รูปทอง" ที่ซ่อนอยู่ภายในรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์น่ารังเกียจของเจ้าเงาะ ซึ่งในครั้งแรกนางต้องการดูเพียงแค่ว่ารูปร่างหน้าตาของเงาะป่าเป็นเช่นไรแต่เมื่อได้เห็นแล้วนางกลับต้องตั้งใจดูเจ้าเงาะโดยมองลึกเข้าไปถึงข้างในจนเห็นรูปทองซ่อนอยู่

4. **สัมผัสภาษา**

กวีบรรยายถึงการสัมผัส ซึ่งเป็นลักษณะของการตอบสนองซึ่งกันและกันของตัวละคร โดยใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายสัมผัสกันเพื่อสื่อถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดในความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางรจนารู้ตัวว่าการที่นางนำรูปเงาะของพระสังข์ไปเผาไฟนั้นทำให้พระสังข์โกรธมาก นางจึงใช้สัมผัสภาษาแสดงการง้อขอโทษ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ว่าพลางนางเข้าไปนวดฟั้น	หลังไหล่ไหนคันจะช่วยเกา
ยื่นมือมาจี้ที่สีข้าง	จะหย่าร้างกันจริงเจียวหรือเจ้า
เอนอิงพิงทับลงกับเพลา	ถอนหนวดถอนเครา ให้เจ้าเงาะ
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 187)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ นวดฟั้น ยื่นมือมาจี้ที่สีข้าง เอนอิงพิงทับลงกับเพลา และ ถอนหนวดถอนเครา เป็นสัมผัสภาษาของนางรจนาที่แสดงต่อพระสังข์ สื่อให้ทราบว่านางรจนาต้องการขอโทษและต้องการง้องอนพระสังข์ให้หายโกรธจากการที่นางได้ลักเอารูปเงาะซึ่งเป็นของรักของหวงของพระสังข์ที่ถอดซ่อนไว้ไปสับและเผาไฟ ซึ่งพระสังข์ตื่นมาเห็นแล้วรีบเข้าแย่งชิงรูปเงาะจากนางรจนาและแสดงกิริยาอาการโกรธนางมาก ดังนั้นเมื่อนางรจนาได้สติและเห็นว่าพระสังข์โกรธมาก นางจึงตามมาง้องอนขอโทษโดยใช้สัมผัสภาษาดังกล่าว นอกจากนี้สัมผัสภาษาที่ปรากฏสะท้อนให้ทราบถึงบุคลิกลักษณะของนางรจนาว่านางเป็นผู้หญิงฉลาด เมื่อรู้ว่าสิ่งที่นางกระทำเป็นสิ่งที่พระสังข์โกรธและไม่พอใจ นางก็ไม่ดื้อรั้นแต่กลับใช้ความอ่อนโยนของความเป็นผู้หญิงเข้าสัมผัสแสดงการง้อขอโทษแทน ซึ่งจะทำให้ผู้ที่ถูกสัมผัสใจอ่อนยอมยกโทษให้

5. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึกและบุคลิกลักษณะของตัวละครที่แสดงออกมา อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวสามนต์เห็นเงาะป่าที่ทหารไปล่อหลอกเข้ามาให้พระธิดารจนาเลือกเป็นคู่ครองแล้วแสดงกิริยาอาการเมินหน้าไม่อยากมอง ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์เห็นเงาะซังน้ำหน้า
เนื้อตัวเป็นลายคล้ายเสือปลา	ไม่กลัวใครใจกล้าดุดัน
ผมหยิกยุ่งเหยิงเหมือนเซิงฟัก	หน้าตาตละยักษ์มักกะสัน
<u>พระเมิน</u>เสียมิได้ดูมัน	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 165)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>พระเมิน</u> เป็นลักษณะกิริยาอาการหันหน้าหนีไม่ต้องการมอง ซึ่งเป็นกิริยาอาการของท้าวสามนต์ที่เห็นเงาะป่ามีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์น่ารังเกียจจึงไม่อยากมอง สื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์มีความรังเกียจเงาะมากเนื่องจากเจ้าเงาะที่ทหารพามาเพื่อให้พระธิดารจนาเลือกเป็นคู่ครองนั้นมีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์และน่ารังเกียจ เนื้อตัวเป็นลายคล้ายเสือหรือคล้ายปลา นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของท้าวสามนต์ว่าเป็นคนชอบดูถูกคนและมีอคติในสิ่งที่ตนไม่พึงใจดังเช่นที่เห็นเจ้าเงาะในขณะนี้ ซึ่งท้าวสามนต์แสดงกิริยาอาการ "เมิน" เพราะรังเกียจเจ้าเงาะ

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางรจนาต้องออกจากราชวังเพื่อไปอยู่กับเจ้าเงาะที่กระท่อมปลายนานอกวัง ดังบทประพันธ์

ครั้นออกมานอกทวารวัง	<u>เหลียวหลัง</u>มาดูปราสาทศรี
เคยอยู่สุขเกษมเปรมปรีดิ์	อนิจจาครานี้จะจำไกล
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 174)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เหลียวหลัง</u> เป็นกิริยาอาการของนางรจนาสื่อให้ทราบว่านางรจนาตัดสินใจไปอยู่กับเจ้าเงาะที่กระท่อมปลายนานอกวัง คนที่ใครๆ ก็เห็นและเข้าใจว่าเป็นเงาะป่าบ้าใบ้มีหน้าตาอัปลักษณ์น่ารังเกียจ ซึ่งนางรจนาก็รู้สึกหวั่นใจและมีความวิตกกังวลว่าเจ้าเงาะจะมีนิสัยใจคอเป็นอย่างไร เพราะรูปกายภายนอกของเจ้าเงาะนั้นก็เหมือนอย่างกับที่

คนทั่วไปเห็น คือ "น่ารังเกียจ" แต่นางก็ยังเลือกเงาะเพราะเพียงแค่เห็น "รูปทอง" ที่แฝงอยู่ภายในตัวของเงาะเท่านั้น แต่ลักษณะนิสัยของเงาะนางยังไม่เคยเห็นและเคยสัมผัส นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางรจนาต้องการจดจำ "บ้าน" ซึ่งให้ความสุข ความสบายและความอบอุ่นแก่นางเมื่อครั้งที่นางยังอยู่ในวังในฐานะพระธิดาองค์สุดท้องของท้าวสามนต์กับนางมณฑา

นอกจากนี้ยังปรากฏอาการภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางรจนาหันหน้ามาจะหยิกข่วนเจ้าเงาะที่พูดจาและแสดงอาการเกี้ยวพาราสีนาง เมื่ออยู่ที่กระท่อมปลายนาเพียงลำพังกันสองคนแต่นางกลับเห็นเป็นพระสังข์รูปงามแทน ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	รจนาไม่ทะยาทะแยแส
คิดว่าเงาะลูบหลังทำรังแก	ไม่เหลียวแลร้องอึงคะนึงไป
โมโห<u>หันหน้ามาหยิกทิ้ง</u>	เห็นรูปงามก็<u>ตะลึงหลงใหล</u>
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 180)

อาการภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>หันหน้ามาหยิกทิ้ง</u> และ <u>ตะลึงหลงใหล</u> เป็นกิริยาอาการที่ชะงักงันนิ่งอึ้งไปชั่วขณะหนึ่งเพราะคาดไม่ถึง ซึ่งเป็นกิริยาอาการของนางรจนาเมื่อหันหน้ามาจะหยิกข่วนเจ้าเงาะที่มาหยอกเย้าแต่นางกลับเห็นเป็นพระสังข์รูปงามแทน อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางรจนาตกใจแฝงไปด้วยความดีใจเพราะคาดไม่ถึงว่า "รูปทอง" ที่นางเห็นจะซ่อนอยู่ภายในตัวเจ้าเงาะจริงๆ กล่าวคือ เมื่อครั้งที่นางเสี่ยงพวงมาลัยให้เจ้าเงาะนั้นเป็นเพราะนางเห็นรูปทองซ่อนอยู่ภายใน ซึ่งนางก็มีความเคลือบแคลงสงสัยอยู่ตลอดเวลาว่าจะเป็นจริงอย่างที่นางเห็นหรือไม่ แต่มา ณ บัดนี้ สิ่งที่นางเห็นกลับเป็นเรื่องจริงเพราะเงาะป่าที่นางเลือกเป็นคู่ครองนั้นมิใช่เป็นคนบ้าใบ้อัปลักษณ์และน่ารังเกียจอย่างที่คนทั่วไปเห็น แต่เป็นพระสังข์รูปงามที่มีความเหมาะสมกับนางเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางรจนาก็เหมือนคนปกติธรรมดาทั่วๆ ไป ที่ชอบสิ่งสวยงามเจริญหูเจริญตา ซึ่งการที่นางเสี่ยงพวงมาลัยให้เจ้าเงาะนั้นมิใช่ว่านางหลงรักรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ของเจ้าเงาะ แต่เป็นเพราะนางเห็นรูปทองที่ซ่อนอยู่ภายในตัวเจ้าเงาะต่างหาก

และอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางรจนาต้องการเอาใจพระสังข์ เนื่องจากนางคิดจะทำลายรูปเงาะ ดังบทประพันธ์

.....	.....
แล้วนั่งนวดฟั้นคั้นบาทา	คลี่ผ้าของตัวให้ผัวห่ม
ปรนนิบัติพัดวีโบกลม	นงเยาว์นิยมสมปอง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 185)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ นั่งนวดฟั้นคั้นบาทา คลี่ผ้าของตัวให้ผัวห่ม และ ปรนนิบัติ-พัดวีโบกลม เป็นอาการภาษาของนางรจนาที่แสดงต่อพระสังข์ สื่อให้ทราบว่าเป็นหน้าที่ของภรรยาที่ดีที่ต้องคอยดูแลปรนนิบัติสามีให้มีความสุขใจสบายกาย นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่านางรจนาต้องการเอาใจพระสังข์ให้พระสังข์ตายใจเพราะนางต้องการที่จะลักรูปเงาะซึ่งเป็นของรักของหวงของพระสังข์ที่ถอดซ่อนไว้ไปเผาทิ้งเสีย เนื่องจากนางไม่ต้องการให้ใครมาดูถูกนางว่ามีสามีหน้าตาอัปลักษณ์น่ารังเกียจ อีกทั้งนางก็อยากจะอวดโฉมของพระสังข์ให้คนทั่วไปได้เห็นว่านางเลือกคู่ครองที่มีความเหมาะสมกับนางทุกประการ

6. **วัตถุภาษา**

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่ทหารใช้กลวิธีโดยใช้วัตถุภาษาหลอกล่อเจ้าเงาะเพื่อพาเข้าไปในวังเข้าเฝ้าท้าวสามนต์ ดังบทประพันธ์

บัดนั้น	อำมาตย์ตบมือหัวเราะร่า
ต่างวิ่งชิงเก็บดอกชบา	ผูกปลายไม้มาล่อเงาะ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 163)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ ดอกชบา ซึ่งเป็นดอกไม้ดอกใหญ่มีสีแดงสวย สื่อให้ทราบว่าเป็นดอกไม้สีแดงที่เจ้าเงาะชอบและจะต้องตามพวกทหารเข้าไปในวัง ซึ่งในครั้งแรกพวกทหารช่วยกันล้อมจับตัวเจ้าเงาะแต่ไม่เป็นผลสำเร็จ ทหารจึงได้ทำตามคำแนะนำของเด็กๆ เลี้ยงวัวว่าต้องเก็บดอกไม้ที่มีสีแดงแล้วให้นำมาผูกไว้ที่ปลายไม้แกว่งไปมาและต้องอยู่ในระยะไกลๆ เพื่อหลอกล่อให้เจ้าเงาะติดตามไปแย่งชิง ซึ่งทหารก็ได้ใช้วิธีการของเด็กๆ เลี้ยงวัว หลอกล่อพาเจ้าเงาะไปในวังเข้าเฝ้าท้าวสามนต์เพื่อให้นางรจนาเลือกเป็นคู่ครองได้เป็นผลสำเร็จ

นอกจากนี้ยังปรากฏวัตถุภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ทหารช่วยกันจัดหาสิ่งของเครื่องใช้และปลูกกระท่อมให้เจ้าเงาะกับนางรจนาได้อยู่อาศัย ดังบทประพันธ์

ครั้นถึงจึงเที่ยวเกี่ยวแฝก	ตัดไม้ไผ่แบกมาอึงมี่
บ้างกล่อมเสาเกลาฟากมากมี	ปลูกกระท่อมลงที่ท้องนา
แล้วปัดปูเสื่อฟูกผูกมุ้งม่าน	หม้อข้าวเชิงกรานตุ่มน้ำท่า
ทั้งปลูกผักฟักแฟงแตงกวา	จอบเสียมมีดพร้าหาพร้อมไว้

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 171)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ แฝก ไม้ไผ่ เสา ฟาก ซึ่งเป็นสิ่งของวัสดุอุปกรณ์สำหรับปลูกสร้างบ้านที่พวกทหารช่วยกันก่อสร้าง กระท่อม ซึ่งเป็นเรือนเล็กๆ พออาศัยอยู่ได้ สื่อให้ทราบว่าเป็นที่อยู่อาศัยของนางรจนากับเจ้าเงาะที่จะต้องอยู่ที่กระท่อมปลายนานี้อีกทั้งยังปรากฏวัตถุภาษา เสื่อ ฟูก มุ้ง ม่าน หม้อข้าว เชิงกราน ตุ่มน้ำ ผัก ฟัก แฝง แตงกวา จอบ เสียม มีด พร้า ซึ่งเป็นสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องครัว และอาหารการกินที่ทหารช่วยกันจัดเตรียมไว้ให้นางรจนากับเจ้าเงาะ สื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์ได้ลงโทษนางรจนาที่เลือกเงาะป่าบ้าใบ้เป็นคู่ครอง โดยการให้นางได้อยู่กับเงาะป่าที่กระท่อมตามยะถากรรม ซึ่งนางรจนาจะต้องได้รับความลำบากมาก เพราะนางเป็นพระธิดาซึ่งได้รับความสะดวกสบายมาตั้งแต่เกิด แต่ตอนนี้นางจะต้องทำงานบ้านหุงหา-อาหารกินเองและอยู่ในกระท่อมที่คับแคบ นอกจากนี้วัตถุภาษาที่ปรากฏดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงความรู้สึกของท้าวสามนต์ว่ามีความรังเกียจเจ้าเงาะและโกรธนางรจนามาก

7. **ปริภาษา**

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละครเพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์ ความรู้สึกของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่ท้าวสามนต์ผิดหวังในตัวของนางรจนามากที่เลือกเงาะป่าบ้าใบ้เป็นคู่ครอง ดังบทประพันธ์

.....	.....
ลุกขึ้นกระทืบบาทตวาดอึง	อีรจนาดูดู๋มึงช่างมักง่าย
ทรลักษณ์อัปรีย์ไม่มีอาย	หน่อกษัตริย์ทั้งหลายไม่เอื้อเฟื้อ
มารักเงาะทรพลคนอุบาทว์	ทุดช่างชั่วชาติประหลาดเหลือ
แค้นนักจักใคร่ให้แล่เนื้อ	แล้วเอาเกลือทาซ้ำให้หนำใจ
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 167)

ปริภาษาที่ปรากฏ คือ น้ำเสียง <u>ตวาดอึง</u> ซึ่งเป็นน้ำเสียงของท้าวสามนต์ สื่อให้ทราบว่าโกรธและผิดหวังในตัวของนางรจนาพระธิดาองค์สุดท้องมากที่เลือกเจ้าเงาะรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์น่ารังเกียจ อีกทั้งก็ไม่มีหัวนอนปลายเท้ามาเป็นคู่ครอง ซึ่งหาความเหมาะสมกับฐานะและชาติตระกูลของนางรจนาไม่ได้แม้แต่เพียงนิดเดียว นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของท้าวสามนต์ได้ว่าเป็นคนเอาแต่ใจตัวเอง กล่าวคือ หากว่าท้าวสามนต์มีความรังเกียจเจ้าเงาะ คนอื่นๆ ก็ควรที่จะรังเกียจเจ้าเงาะตามไปด้วย แต่นางรจนากลับทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่ท้าวสามนต์ต้องการ นั่นคือ นางเลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ครอง ท้าวสามนต์จึงแสดงความโกรธโดยใช้น้ำเสียงตวาดบริภาษนางดังกล่าว

นอกจากนี้ยังมีปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางมณฑาทูลขอท้าวสามนต์ให้ผ่อนผันโทษทัณฑ์แก่นางรจนา ดังบทประพันธ์

.....	.....
ว่าพลางนางกลับเข้ามาเฝ้า	<u>กระซิบทูล</u>แบ่งเบาเบี่ยงบ่าย
ข้าไปถามอีลูกแสนร้าย	มันพูดเป็นแยบคายไม่เข้าใจ
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 170)

ปริภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ น้ำเสียง <u>กระซิบทูล</u> ซึ่งเป็นน้ำเสียงของนางมณฑา ที่สื่อให้ทราบว่านางมณฑาไม่ต้องการให้พระธิดารจนาได้ยินในเรื่องที่ตนกระซิบทูลขอให้ท้าวสามนต์ผ่อนผันโทษทัณฑ์ให้แก่พระธิดารจนาที่เลือกเจ้าเงาะรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์น่ารังเกียจเป็นคู่ครอง เพราะนางมณฑากลัวว่าพระธิดารจนาจะได้ใจที่มีแม่คอยให้ท้ายช่วยเหลือ นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงบุคลิกและอุปนิสัยของนางมณฑาว่าเป็นมเหสีที่มีสติรู้จักควบคุมอารมณ์ตนเองและเป็นแม่ที่ฉลาดในการดูแลลูกซึ่งจะเห็นได้จากปริภาษาที่ปรากฏ เนื่องจากนางใช้หลักจิตวิทยาในขณะที่ท้าวสามนต์ใช้น้ำเสียงตวาดอึงเพราะโกรธพระธิดารจนา แต่นางมณฑากลับใช้น้ำเสียงกระซิบทูลเพื่อคลี่คลายสถานการณ์ที่ตึงเครียดระหว่างพ่อกับลูกให้ดียิ่งขึ้น

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์ได้นางรจนา พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงนางรจนาได้เลี่ยงพวงมาลัยเลือกเงาะเป็นคู่ครอง เนื่องจากนางเห็นรูปทองที่ซ่อนอยู่ภายในเป็นเหตุให้ท้าวสามนต์โกรธมากจึงขับไล่นางรจนากับเจ้าเงาะไปอยู่ที่กระท่อมปลายนานอกวัง ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงระยะห่างในการล่อหลอกเจ้าเงาะให้เข้าไปในวัง และเทศภาษาในระยะแนบชิดที่พระสังข์แสดงกับนางรจนาสื่อให้ทราบว่าพระสังข์รักใคร่เสน่หาในตัวของนางรจนา ส่วนกาลภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงค่านิยมเกี่ยวกับฤกษ์แต่งงานว่าควรเป็นเดือนคู่และเป็นวันข้างขึ้นเพราะจะทำให้ชีวิตคู่มีแต่ความสว่างไสว กวีใช้เนตรภาษาสื่อให้ทราบถึงความมีปัญญาเฉลียวฉลาดของนางรจนาที่มองคนได้อย่างลึกซึ้งถึงเนื้อใน นั่นคือ การมองเห็นคุณค่าและความดีงามที่มีอยู่ในตัวของเจ้าเงาะ กวีใช้สัมผัสภาษาสื่อให้ทราบว่านางรจนาต้องการง้อขอโทษพระสังข์ที่นางลอบลักเอารูปเงาะไปเผาไฟ ส่วนอาการภาษากวีบรรยายสื่อให้ทราบถึงอาการของท้าวสามนต์ที่รังเกียจเจ้าเงาะ อีกทั้งอาการเหลียวหลังของนางรจนาที่จะต้องจากวังไปอยู่ที่กระท่อมปลายนากับเจ้าเงาะ และอาการตกตะลึงของนางรจนาเมื่อเห็นรูปทองของพระสังข์ วัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความตกยากของนางรจนาที่ต้องไปอยู่กับเจ้าเงาะที่กระท่อมปลายนานอกวัง และปริภาษาซึ่งเป็นน้ำเสียงตวาดอึงของท้าวสามนต์ที่โกรธนางรจนาที่เลือกเงาะมาเป็นคู่ครอง อีกทั้งน้ำเสียงกระซิบของนางมณฑาที่ต้องการขอให้ท้าวสามนต์ยกโทษให้นางรจนา

ตอนที่ 7 ท้าวสามนต์ให้ลูกเขยหาปลาหาเนื้อ

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งใช้ระยะห่างของตัวละครเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่เจ้าเงาะเข้าขวางกั้นพระธิดาทั้งหกที่จะเข้ามาทำร้ายตบตีนางรจนา ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	เจ้าเงาะเห็นวุ่นวางเข้ากางกั้น
ทำบอกใบ้ให้รู้สำคัญ	แกล้งกระชั้นกระโชกโบกมือ
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 210)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>เข้ากางกั้น</u> คือการเข้าไปอยู่ตรงหน้าระหว่างฝ่ายหนึ่งกับอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นระยะห่างที่เจ้าเงาะอยู่ข้างหน้านางรจนากับพระธิดาทั้งหกองค์ สื่อให้ทราบว่าเจ้าเงาะต้องการปกป้องนางรจนาให้พ้นจากการถูกพระธิดาทั้งหกเข้ามาใกล้เพื่อทำร้ายตบตีนางรจนา นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงบุคลิกลักษณะของเจ้าเงาะว่ามีนิสัยไม่เกรงกลัวใคร ถึงแม้ว่าในขณะนั้นจะมีเพียงเจ้าเงาะกับนางรจนาที่เป็นฝ่ายหนึ่งกับอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งมีพระธิดาทั้งหกและราชบุตรเขยทั้งหก อีกทั้งข้าราชบริพารที่คอยให้ความช่วยเหลือหากว่ามีการทำร้ายกันเกิดขึ้น

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครใช้แสดงพฤติกรรมและใช้กำหนดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่หกเขยกำหนดวันเวลาที่จะออกหาปลาตามรับสั่งของท้าวสามนต์ผู้เป็นพ่อตา ดังบทประพันธ์

.....	.....
ว่าพลางทางสั่งบ่าวไพร่	<u>พรุ่งนี้</u>กูจะไปแต่<u>ไก่ขัน</u>
เรือแพแหอวนทุกสิ่งอัน	เร่งรัดจัดกันให้พร้อมไว้

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 194)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>พรุ่งนี้</u> <u>ไก่ขัน</u> เป็นวันเวลาที่หกเขยกำหนดนัดแนะกับพวกทหารที่จะออกหาปลาตามรับสั่งของท้าวสามนต์ในวันพรุ่งนี้เวลาเช้าตรู่ สื่อให้ทราบว่าคนสมัยก่อนใช้เสียงของสัตว์ เช่น ไก่ นก เป็นเครื่องบอกเวลาซึ่งเป็นที่เข้าใจตรงกันโดยทั่วไป นอกจากนี้วันเวลาการออกหาปลาของหกเขย เป็นกาลภาษาสื่อให้ทราบถึงความเชื่อมั่นของหกเขยว่าจะสามารถหาปลามาให้ท้าวสามนต์ได้ไม่น้อยกว่าคนละหนึ่งร้อยตัวตามที่ท้าวสามนต์รับสั่งหรืออาจจะหาปลามาได้มากกว่าที่รับสั่งอย่างแน่นอน

นอกจากนี้ยังปรากฏกาลภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ทหารมาบอกกับนางรจนาว่าท้าวสามนต์ให้เจ้าเงาะหาปลามาให้ทันตามวันเวลาที่กำหนด ดังบทประพันธ์

.....	.....
บัดนี้มีรับสั่งใช้มา	ให้เจ้าเงาะเสาะหาปลาสด
ทั้งหกเขยใหญ่ก็ไม่ลด	กำหนดให้ทัน<u>วันพรุ่งนี้</u>
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 196)

กาลภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>วันพรุ่งนี้</u> เป็นวันเวลาที่ท้าวสามนต์กำหนดให้เจ้าเงาะรวมทั้งหกเขยหาปลามาให้ได้ทัน สื่อให้ทราบว่าเจ้าเงาะต้องออกหาปลามาให้ได้ไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยตัว อีกทั้งยังต้องหามาให้ทันตามวันเวลาที่กำหนดนั่นก็คือวันพรุ่งนี้ ซึ่งเวลาเพียงแค่วันเดียวที่เจ้าเงาะจะต้องหาปลาตามลำพังคนเดียวในจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยตัวมาให้ได้นั้น เป็นไปได้ยากมากที่จะหาปลาได้ทัน ไม่เหมือนกับหกเขยที่มีข้าราชบริพารอีกทั้งก็มีบ่าวไพร่และมีอุปกรณ์ในการหาปลาเพียบพร้อมซึ่งจะต้องหาปลาได้ทันตามกำหนดอย่างแน่นอน นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบว่าท้าวสามนต์ต้องการหาเรื่องพาลฆ่าเจ้าเงาะเพราะมีความอับอายและแค้นใจที่นางรจนาเลือกเงาะป่าบ้าใบ้เป็นคู่ครอง

และกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่เจ้าเงาะกำหนดระยะเวลาให้แก่ตัวเองที่จะออกไปหาปลา ดังบทประพันธ์

.....	.....
สั่งเสียรจนาด้วยอาลัย	พี่จะไป<u>สักประเดี๋ยว</u>เที่ยวหาปลา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 198)

กาลภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>สักประเดี๋ยว</u> เป็นระยะเวลาที่เจ้าเงาะกำหนดในการออกไปหาปลา สื่อให้ทราบว่าเจ้าเงาะต้องการออกไปหาปลาตามที่ท้าวสามนต์รับสั่งเพียงคนเดียว โดยให้นางรจนารอตนอยู่ที่กระท่อมปลายนา นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าเจ้าเงาะมีความมั่นใจในตนเองมากที่จะสามารถหาปลามาได้ทันตามวันเวลาที่กำหนดอย่างแน่นอน เพราะเจ้าเงาะมีมนต์คาถาเรียกปลาชื่อว่า "มหาจินดามนต์" ที่นางพันธุรัตมารดาเลี้ยงมอบไว้ให้ก่อนที่นางจะสิ้นใจ

3. **เนตรภาษา**

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระธิดาทั้งหกแค้นใจพระสวามีของตนที่หาปลามาได้เพียงคนละสองตัว ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	**ทั้งหกบุตรีพี่ผู้ใหญ่**
เห็นผัวแพ้เงาะป่าขัดใจ	**ผักปลาหาได้มานิดเดียว**
มิหนำซ้ำจมูกแหว่งหวะ	**แล้วพระบิดาก็โกรธเกรี้ยว**

ขายหน้าทุกสิ่งจริงเจียว นางเหลียวชำเลืองเคืองค้อน
หกนางต่างคนบ่นบ้า มันไม่น่าร่วมเรียงเคียงหมอน
บ้างกอดเข่าเจ่าจุกทุกข์ร้อน มืออ่อนตีนอ่อนเสียน้ำใจ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 207)

เนตรภาษาที่ปรากฏ ชำเลืองเคืองค้อน เป็นลักษณะการใช้สายตาสื่อแสดงความ-ไม่พอใจด้วยการตวัดสายตา ซึ่งเป็นเนตรภาษาของพระธิดาทั้งหกที่แสดงต่อพระสวามีของตน สื่อให้ทราบว่าพระธิดาทั้งหกเสียหน้ามาก เพราะเคยดูถูกและบริภาษนางรจนาว่าได้สามีเป็นเงาะป่าบ้าใบ้และอัปลักษณ์ อีกทั้งก็แค้นใจพระสวามีของตนมากที่หาปลามาได้เพียงคนละสองตัวเท่านั้น ทั้งๆ ที่มีบ่าวไพร่จำนวนมากไปช่วยเหลือจับปลา ซ้ำร้ายจมูกของหกเขยก็แหว่งโหว่น่าเกลียดหมดสง่าราศี และพระบิดาท้าวสามนต์ก็กริ้วมากที่แพ้เจ้าเงาะป่าบ้าใบ้ นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงความรู้สึกของพระธิดาทั้งหกว่าเริ่มจะสำนึกแล้วว่าพระสวามีของพวกตนด้อยความรู้ ความสามารถ ดังข้อความที่ว่า "มันไม่น่าร่วมเรียงเคียงหมอน"

นอกจากนี้ยังปรากฏเนตรภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่เจ้าเงาะใช้สายตาสื่อสารกับนางรจนาแทนคำพูด ดังบทประพันธ์

....
พอรู้เช่นเห็นอยู่ว่าเท็จจริง สู้ปิดปากหากนิ่งเสียดอกพี่
จะให้ว่าหรือจะว่าออกเดี๋ยวนี้ แล้วเหลียวดูสามีเห็นขึงตา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 209)

เนตรภาษาที่ปรากฏ ขึงตา เป็นการใช้สายตาของเจ้าเงาะที่สื่อสารกับนางรจนา สื่อให้ทราบว่าห้ามนางรจนาพูดความจริงที่ว่าจมูกของหกเขยที่แหว่งโหว่นั้นไม่ได้เป็นเพราะถูกปลา-ปากเป้ากัดตามที่หกเขยกล่าวอ้างแต่เป็นเพราะถูกพระสังข์หรือเจ้าเงาะสามีของตนเชือด เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับปลาที่หกเขยได้มาให้ท้าวสามนต์คนละสองตัว นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าว**ยังสื่อให้ทราบว่าพระสังข์ไม่ต้องการที่จะเปิดเผยถึงฐานะที่แท้จริงของตัวเอง นั่นคือ พระสังข์ไม่ได้เป็นเงาะป่าบ้าใบ้มีหน้าตาอัปลักษณ์น่ารังเกียจ แต่เป็นพระสังข์รูปงามที่มีวิชาความรู้เหมาะสมกับนางรจนาทุกประการ**

4. สัมผัสภาษา

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน เป็นตอนที่นางรจนาต้องการสัมผัสเพื่อสื่อให้รู้ว่ารักพระสังข์มากที่ต้องออกไปหาปลาตามรับสั่งของท้าวสามนต์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น รจนาอกสั่นหวั่นไหว
เข้าไปในกระท่อมทันใด กอดตีนผัวไว้แล้วโศกา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 196)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ กอดตีนผัว ซึ่งเป็นการสัมผัสของนางรจนาที่แสดงต่อพระสังข์สื่อให้ทราบว่านางรจนารู้เท่าทันความคิดของท้าวสามนต์ที่ต้องการหาเรื่องพาลฆ่าเจ้าเงาะเพราะรังเกียจในรูปร่างที่อัปลักษณ์ของเงาะ นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่านางรจนารักและสงสารพระสังข์ (เจ้าเงาะ) มากกลัวว่าพระสังข์จะทำตามที่ท้าวสามนต์รับสั่งไม่ได้เนื่องจากการหาปลาจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยตัวมิใช่เรื่องง่ายสำหรับตนกับพระสังข์ เพราะนางกับพระสังข์อยู่กันตามประสาคนยากจนไม่มีอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้และบ่าวไพร่คอยช่วยเหลือหาปลา ซึ่งถ้าพระสังข์ทำไม่ได้ตามที่รับสั่งก็จะถูกฆ่าแล้วตัวของนางจะทนอยู่ได้อย่างไรถ้าไม่มีพระสังข์

นอกจากนี้สัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระสังข์ปลอบประโลมนางรจนาให้คลายจากความทุกข์ใจที่จะต้องออกหาปลามาให้ทันตามเวลาที่กำหนด ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น เจ้าเงาะยิ่งคิดพิสมัย
ปลอบนางพลางเช็ดชลนัยน์ โลมเล้าเอาใจให้เคลื่อนคลาย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 197)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ เช็ดชลนัยน์ และ โลมเล้าเอาใจ ซึ่งเป็นกิริยากอดจูบลูบคลำที่พระสังข์แสดงต่อนางรจนา สื่อให้ทราบว่าต้องการปลอบประโลมนางรจนาให้คลายจากความทุกข์ใจกังวลใจ เพราะนางกลัวว่าตนจะไม่สามารถหาปลามาได้ตามจำนวนที่ท้าวสามนต์กำหนด พระสังข์จึงรู้สึกซาบซึ้งใจในความรักและความห่วงใยของนางรจนาที่มีให้เป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระสังข์มีความมั่นใจในตนเองว่าจะสามารถหาปลามาได้ตามจำนวนที่ท้าวสามนต์กำหนดอย่างแน่นอน

สัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางมณฑาแสดงสัมผัสภาษาต่อท้าวสามนต์เพื่อเรียกสติสัมปชัญญะของท้าวสามนต์ให้กลับคืนมา ดังบทประพันธ์

.....	.....
ว่าแล้วลากลู่ถูกัง	**ผลักให้นั่งบนเตียงเสียงตึง**
เห็นผัวตัวสั่นขวัญแขวน	คอยจะแล่นลุกยืนตื่นทะลึ่ง
นางฉวยฉุดยุดมืออย่าดื้อดึง	หยิกทิ้งทุบหลังให้นั่งลง
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 231)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ ลากลู่ถูกัง คือ การลากหรือฉุดไปอย่างไม่ปรานี ผลักให้นั่ง คือ ลักษณะการใช้มือดันให้นั่งลงบนเตียง ฉวยฉุดยุดมือ คือ ลักษณะการดึงข้อมือไม่ให้ไป หยิกทิ้ง คือ การใช้เล็บ 2 เล็บ จิกลงไปที่เนื้อแล้วบิดและ ทุบหลัง เป็นการใช้มือทุบหลังเพื่อเรียกสติ ซึ่งการสัมผัสดังกล่าวเป็นสัมผัสภาษาของนางมณฑาที่แสดงต่อท้าวสามนต์ กล่าวคือ ท้าวสามนต์มีอาการกลัวเจ้าเงาะผู้เป็นบุตรเขยมากถึงกับขาดสติแสดงกิริยาอาการตื่นกลัวแปลกๆ ออกมาอย่างไม่รู้เนื้อรู้ตัว นางมณฑาจึงใช้สัมผัสภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางมณฑาต้องการให้ท้าวสามนต์หยุดแสดงกิริยาอาการตื่นกลัวเจ้าเงาะผู้เป็นบุตรเขย และต้องการเรียกสติ-สัมปชัญญะของท้าวสามนต์ให้กลับคืนมาอยู่กับเนื้อกับตัว

5. **อาการภาษา**

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละคร ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระสังข์ขอแลกปลากับปลายจมูกของหกเขย ดังบทประพันธ์

.....	.....
หกเขยรีรอท้อจิต	**สุดคิดสุดที่จะผ่อนผัน**
นั่งนิ่งก้มหน้าดูตากัน	**เชือดเสียเห็นวันจะได้ไป**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 202)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>นั่งนิ่งก้มหน้า</u> ซึ่งเป็นกิริยาอาการของหกเขยสื่อให้ทราบว่าหกเขยตัดสินใจยอมแลกปลายจมูกของตนกับปลาของพระสังข์ ซึ่งหกเขยเข้าใจว่าเป็นรุกขเทวดา นอกจากนี้อาการภาษาที่ปรากฏยังสื่อให้ทราบอีกว่าหกเขยอับจนปัญญาและหมดหนทางที่จะหาปลาไปให้ท้าวสามนต์ อีกประการหนึ่งหกเขยกลัวว่าจะแพ้เงาะป่าบ้าใบ้ ดังนั้นหกเขยจึงยอมแลกปลายจมูกของตนกับปลาของพระสังข์ดังกล่าว

และอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่หกเขยกลัวเจ้าเงาะ เมื่อเห็นเจ้าเงาะหาเนื้อมาได้มากกว่าพวกตนอีกทั้งยังแบกหามเนื้อจำนวนยี่สิบตัวมาเพียงลำพังคนเดียว ดังบทประพันธ์

.....	.....
เห็นเนื้อเงาะหนักหนาช่างหาได้	หลากใจใครช่วยมันหาบหาม
คิดกลัว<u>ตัวสั่นครั่นคร้าม</u>	กราบสามทีแล้วลง<u>ก้มพักตร์</u>

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 225)

อาการภาษาที่ปรากฏ <u>ตัวสั่นครั่นคร้าม</u> ซึ่งเป็นกิริยาอาการของหกเขย สื่อให้ทราบว่าหกเขยรู้สึกหวาดกลัวเจ้าเงาะมากจนตัวสั่นสะท้าน เนื่องจากหกเขยเห็นเนื้อที่เจ้าเงาะหามาได้จำนวนมากที่วางอยู่ตรงหน้า ซึ่งหกเขยคิดว่าเจ้าเงาะเพียงคนเดียวหามาได้อย่างไร ทั้งๆ ที่พวกตนหกคนและพรานป่าอีกทั้งบ่าวไพร่อีกเป็นจำนวนมากช่วยกันออกหาเนื้อทั่วทั้งป่า แต่ไม่สามารถหาเนื้อมาได้ เขยทั้งหกคนจึงยอมแลกใบหูกับเนื้อของพระสังข์จึงได้เนื้อมาถวายท้าวสามนต์คนละหนึ่งตัว แต่เนื้อจำนวนมากเช่นนั้นเจ้าเงาะแบกหามมาได้อย่างไร เมื่อคิดดังนี้แล้วหกเขยจึงแสดงอาการตัวสั่นสะท้านและอาการภาษาของหกเขย <u>ก้มพักตร์</u> สื่อให้ทราบว่าหกเขยยอมรับความพ่ายแพ้ของพวกตนที่ไม่สามารถหาเนื้อสู้กับเจ้าเงาะเพียงคนเดียวได้ อีกทั้งหกเขยก็กลัวว่าท้าวสามนต์จะกริ้ว เนื่องจากท้าวสามนต์ตั้งความหวังไว้กับพวกตนมากว่าจะสามารถหาเนื้อมาได้มากกว่าเจ้าเงาะ

6. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่กวีบรรยายถึงบ่าวไพร่และอุปกรณ์ในการหาปลาของหกเขย ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	**ฝ่ายเจ้าเหล่าหกเขยใหญ่**
ครั้นรุ่งเรียกหาข้าไท	**<u>บ่าวไพร่นับร้อย</u>ไม่น้อยเลย**

แต่งองค์ทรงเสื้อลงเรือญวน แหอวนของใครเอาไปเหวย
ภรรยาหาขนมนมเนย ตามเคยขนส่งลงมาพลัน
พ้นด่านบ้านช่องล่องเลย ถึงท้องคุ้งที่เคยมีมัจฉา
หกองค์ทรงแหทอดปลา ลอยมาสองฟากลากเบ็ดราว
บ้างเอาลอบลงดักตักสวิง ริมตลิ่งลากอวนอื้อฉาว
ติดแต่จระเข้อยู่เกรียวกราว นายบ่าวต่างโกรธโทษกัน
แล้วพายเลียบริมฝั่งมาทั้งพวก ถือฉมวกยืนคอยแทงหวั่น
บ้างลงเฝือกปิดคลองไว้สองชั้น แล้วช่วยกันตีน้ำร่ำมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 198-199)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ จำนวนบ่าวไพร่ วัสดุอุปกรณ์ในการจับปลาและอาหารการกิน บ่าวไพร่นับร้อย เป็นจำนวนบ่าวไพร่ที่หกเขยให้ไปช่วยกันจับปลาตามรับสั่งของท้าวสามนต์ สื่อให้ทราบถึงฐานะของหกเขยว่าเป็นเจ้านายมีบ่าวไพร่คอยรับใช้เป็นจำนวนมาก ซึ่งต่างจากเจ้าเงาะที่ต้องไปหาปลาแต่เพียงลำพังผู้เดียวและนั่นก็หมายความว่าหกเขยจะต้องได้ปลาจำนวนคนละไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยตัวตามที่ท้าวสามนต์กำหนดอย่างแน่นอน อีกทั้งวัตถุภาษา เรือญวน สื่อให้ทราบว่าเป็นยานพาหนะที่ใช้ในการออกหาปลาและนำปลาจำนวนมากใส่กลับมาให้ท้าวสามนต์ และวัตถุภาษา แห อวน เบ็ดราว ลอบ สวิง ฉมวก ซึ่งเป็นอุปกรณ์ในการจับปลา สื่อให้ทราบว่าบ่าวไพร่ที่หกเขยให้ไปช่วยกันจับปลาในครั้งนี้มีความชำนาญในการใช้อุปกรณ์แต่ละชนิดในการจับปลามาก นอกจากนี้ยังปรากฏวัตถุภาษา ขนมนมเนย ซึ่งเป็นของกินที่ไม่ใช่กับข้าวมักปรุงด้วยแป้ง กะทิ น้ำตาล ซึ่งพระธิดาทั้งหกจัดเตรียมไว้ให้หกเขยรับประทานแก้เหนื่อยระหว่างที่ออกไปหาปลา สื่อให้ทราบว่าการไปหาปลาของหกเขยในครั้งนี้มิใช่เป็นเรื่องที่ยุ่งยากลำบากมากนัก คงเนื่องมาจากว่าอาจจะมีบ่าวไพร่จำนวนมากไปช่วยกันจับปลาและการจับปลาในสมัยก่อนนี้เป็นเรื่องที่ง่ายมากเพราะปลามีชุกชุม

วัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่กวีบรรยายถึงบ่าวไพร่และอุปกรณ์ในการหาเนื้อของหกเขย ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น หกเขยคิดวิตกหนักหนา
ครั้นรุ่งรีบแต่งตัวกลัวจะช้า เรียกหาบ่าวไพร่พร้อมพรัก
บ้างหาแร้วบ่วงหวายหลายอย่าง ไปถึงกลางพงไพรจะได้ดัก
บ้างเอาผ้าพันพุงจูงสุนัข คึกคักขนข่ายขึ้นหลังช้าง

แล้วผูกม้าเคยขับสำหรับขา บังเหียนอานพานหน้าซองหาง
ม้าหลังเปล่าบ้างผูกเบาะบาง ต่างต่างแต่งอวดประกวดกัน
เกณฑ์กองกระบือบ่าวชาวบ้านนอก ล้วนถือหอกเสวียนแทงแข็งขัน
พรานปืนพื้นแม่นหมายสำคัญ โผงไรโผงนั้นไม่ผิดเลย
บ่าวผู้ซายตะพายย่ามถือกล่อง หิ้วปิ่นโตลายทองของเสวย
บ้างแบกเสบียงหาบหามตามเคย อย่าช้าเลยจวนสายจะเสียการ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 219)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ จำนวนคน วัสดุอุปกรณ์ในการจับเนื้อและข้าวปลาอาหาร บ่าวไพร่ พรานปืน สุนัข เป็นวัตถุภาษาที่เป็นจำนวนคนและสัตว์ สื่อให้ทราบว่าหกเขยมีผู้ช่วยที่มีความชำนาญในการหาเนื้อ ซึ่งมีทั้งบ่าวไพร่และพรานป่าผู้มีความชำนาญในการใช้ปืนยิงสัตว์ อีกทั้งวัตถุภาษา ม้า ช้าง กระบือ สื่อให้ทราบว่าเป็นพาหนะที่ใช้ในการออกหาเนื้อและจะนำเนื้อจำนวนมากใส่หลังม้า ช้าง และกระบือ กลับมาให้ท้าวสามนต์และวัตถุภาษา แร้วบ่วงหวาย ข่าย หอก เสวียน ซึ่งเป็นอุปกรณ์ของใช้ชนิดหนึ่งทำด้วยไม้ไผ่หรือหวายถักมัดเป็นวงกลมสำหรับรองหรือรับสิ่งต่างๆ มักมีหูสองข้างสำหรับหิ้ว สื่อให้ทราบว่าบ่าวไพร่รวมทั้งนายพรานที่หกเขยให้ไปช่วยกันจับเนื้อในครั้งนี้มีความชำนาญมากในการใช้อุปกรณ์แต่ละชนิด และวัตถุภาษา ปิ่นโตลายทองของเสวย เสบียง ซึ่งเป็นข้าวปลาอาหาร สื่อให้ทราบว่าในการออกหาเนื้อของหกเขยในครั้งนี้จะต้องเป็นงานที่เหนื่อยและค่อนข้างยาก จึงต้องมีอาหารไว้สำหรับรับประทานระหว่างการหาเนื้อ นอกจากนี้วัตถุภาษาที่ปรากฏข้างต้นยังสื่อสะท้อนให้ทราบว่าหกเขยมีความ-ทุกข์ใจและกังวลใจมากกลัวว่าจะหาเนื้อไม่ได้ ซึ่งจะมีผลทำให้แพ้เจ้าเงาะป่าบ้าใบ้เป็นครั้งที่สอง

7. **ปริภาษา**

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร อีกทั้งยังให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูด ซึ่งเป็นตอนที่หกเขยแสดงการใช้น้ำเสียงกับพระสังข์เพราะคิดว่าเป็นรุกขเทวดาในคราวที่ออกหาเนื้อ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น หกเขยละห้อยสร้อยเศร้า
คำนับรับสั่งแต่เบาเบา แล้วบังคมก้มเกล้าลามา
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 222)

ปริภาษาที่ปรากฏได้แก่ รับสั่งแต่เบาเบา เป็นน้ำเสียงของหกเขย สื่อให้ทราบว่าหกเขยไม่ต้องการเนื้อทรายจากพระสังข์อีกแล้ว เพราะกลัวว่าพระสังข์จะขอแลกเปลี่ยนเนื้อกับอวัยวะส่วนอื่นๆ ในร่างกายของพวกตนอีก กล่าวคือ หกเขยขอเนื้อจากพระสังข์ซึ่งพระสังข์ก็ยินยอมให้ แต่ขอแลกเปลี่ยนกับใบหูของหกเขยแต่ละคน ใบหู 1 ข้าง แลกกับเนื้อ 1 ตัว ดังนั้นหกเขยจึงไม่ต้องการเนื้ออีกแล้ว นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าหกเขยมีความทุกข์ใจและกังวลใจ กล่าวคือ ประการที่หนึ่งหกเขยกลัวว่าท้าวสามนต์จะกริ้วเหมือนดังเช่นในครั้งที่ออกหาปลาแต่พวกตนหาปลามาให้ได้แค่เพียงคนละสองตัวซ้ำจมูกก็แหว่งโหว่ ประการที่สองหกเขยกลัวว่าภรรยาของพวกตนจะไม่รักเพราะการออกหาเนื้อในครั้งนี้พวกตนถูกตัดใบหูอีกคนละข้าง ทำให้หมดความงามในรูปสมบัติ และประการสุดท้ายหกเขยกลัวว่าจะแพ้เงาะเป็นครั้งที่สอง

และปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่หกเขยจำใจตอบคำถามของท้าวสามนต์ว่าใบหูไปถูกอะไรมาถึงแหว่งวิ่น ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	หกเขยก้มหน้าน้ำตาไหล
กราบทูลเยื้องยักกระอักกระไอ	ผันแปรแก้ไขตามจน
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 226)

ปริภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ กระอักกระไอ เป็นการใช้น้ำเสียงของหกเขยที่ใช้ตอบคำถามของท้าวสามนต์ สื่อให้ทราบว่าหกเขยจำใจตอบคำถามของท้าวสามนต์โดยหาคำพูดมาโกหกแก้ตัวไปตามเรื่อง ซึ่งหกเขยได้ตอบคำถามของท้าวสามนต์ว่าที่ใบหูของพวกตนแหว่งวิ่นก็เพราะผีป่าเอามีดมาตัดใบหูในขณะที่ออกหาเนื้อกลางป่า นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าหกเขยรู้สึกประหม่าที่หาเนื้อแพ้เจ้าเงาะและกลัวท้าวสามนต์จะกริ้วแล้วฆ่าฟันตามที่ได้ประกาศไว้

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องสังข์ทอง ตอนท้าวสามนต์ให้ลูกเขยหาปลาหาเนื้อ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงท้าวสามนต์ต้องการกำจัดเจ้าเงาะ จึงให้เจ้าเงาะรวมทั้งหกเขยออกหาปลาหาเนื้อมาถวาย ถ้าผู้ใดหาปลาหาเนื้อมาถวายไม่ได้ก็จะถูกฆ่า ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงเจ้าเงาะเข้าขวางกั้นไม่ให้พระธิดาทั้งหกเข้ามาทำร้ายนางรจนา ส่วนกาลภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงระยะวันเวลาที่หกเขยและเจ้าเงาะต้องรีบออกหาปลาหาเนื้อ

มาถวาย และเวลาที่เจ้าเงาะกำหนดไปหาปลาหาเนื้อสื่อให้ทราบว่าเจ้าเงาะมีความมั่นใจในตนเอง เนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงพระธิดาทั้งหกมีความแค้นใจในตัวหกเขยที่หาปลาแพ้เจ้าเงาะ และการใช้สายตาโดยการขึงตาของเจ้าเงาะที่ห้ามไม่ให้นางรจนาเปิดเผยความจริง สัมผัสภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความรักของนางรจนาที่มีให้พระสังข์และการปลอบประโลมให้คลายจากความทุกข์กังวล และการสัมผัสที่กระตุ้นเตือนเรียกสติสัมปชัญญะกลับคืนมา อาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงการก้มหน้ายอมรับความพ่ายแพ้ของหกเขยที่หาปลาแพ้เจ้าเงาะ อีกทั้งอาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์กลัวเจ้าเงาะป่าบ้าใบ้ ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อได้แก่ จำนวนบ่าวไพร่ อุปกรณ์ในการหาปลาหาเนื้อ ทำให้ทราบถึงชื่อเรียกและหน้าที่ของอุปกรณ์แต่ละชนิด และปริภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงการยอมรับความพ่ายแพ้และการหาคำพูดมาแก้ตัวของหกเขย

<u>ตอนที่ 8 พระสังข์ตีคลี</u>

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งใช้ระยะห่างของตัวละครเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่พระวิษณุกรรมบุกเข้าไปในเมืองสามนต์ เห็นท้าวสามนต์นั่งอยู่โดยมีข้าราชบริพารคอยเฝ้าระวังภัยอันตรายให้ ดังบทประพันธ์

.....	.....
เห็น<u>ท้าวสามนต์อยู่บนอาสน์</u>	<u>หมู่อำมาตย์เฝ้าแหนแน่นหนา</u>
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 240)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ท้าวสามนต์อยู่บนอาสน์</u> และ <u>หมู่อำมาตย์เฝ้าแหนแน่นหนา</u> เป็นเทศภาษาสื่อให้ทราบถึงเจ้าเมืองสามนต์ว่าเป็นผู้ที่มีอำนาจราชศักดิ์ซึ่งต้องอยู่บนพื้นที่เฉพาะของกษัตริย์ และมีข้าราชบริพารที่คอยดูแลรับใช้ ซึ่งนั่งหรือยืนอยู่ห่างออกไปในระดับที่ต่ำกว่าลดหลั่นกันไปตามระดับตำแหน่งของแต่ละบุคคล นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงความจงรักภักดีของทหารที่มีต่อกษัตริย์ท้าวสามนต์ที่เฝ้าคอยระวังป้องกันอันตรายจากข้าศึกศัตรูที่มารุกรานล้อมเมืองสามนต์ไว้และอยู่ตรงหน้าในขณะนี้

นอกจากนี้เทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ท้าวสามนต์เสวยอาหารกับพระสังข์ ดังบทประพันธ์

.....	.....
<u>พระสังข์นั่งกินกับพ่อตา</u>	<u>นางเมียมาหมอบพัดปัดแมงวัน</u>

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 284)

เทศภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ การกล่าวถึงสถานที่และความใกล้ชิดระหว่างท้าวสามนต์ซึ่งเป็นพ่อตากับพระสังข์ซึ่งเป็นราชบุตรเขย ที่ตอนนี้ถอดรูปเงาะเปิดเผยฐานะและรูปโฉมที่งดงามของตนต่อคนทั่วไปออกตีคลีกับพระอินทร์และสามารถตีคลีเอาชนะพระอินทร์ได้ การที่ท้าวสามนต์รับสั่งให้ <u>พระสังข์นั่งกินกับพ่อตา</u> สื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์มีความรักใคร่เอ็นดูพระสังข์เป็นอย่างมากและจะต้องให้พระสังข์ครอบครองบ้านเมืองแทนท้าวสามนต์อย่างแน่นอน อีกทั้งเทศภาษาที่ปรากฏ ได้แก่การกล่าวถึงระยะห่างที่นางมณฑาและนางรจนาต้องคอยดูแลปรนนิบัติท้าวสามนต์และพระสังข์ให้ได้รับความสะดวกสบายระหว่างที่เสวยอาหาร ดังเทศภาษา <u>นางเมียมาหมอบพัดปัดแมงวัน</u> สื่อให้ทราบว่าเป็นหน้าที่ของหญิงสมัยก่อนที่ต้องคอยดูแลสามีให้ได้รับความสะดวกสบายในขณะที่รับประทานอาหาร นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงค่านิยมในการรับประทานอาหารของคนชั้นสูงว่าผู้ชายจะต้องรับประทานอาหารก่อนผู้หญิงและจะไม่ร่วมโต๊ะอาหารกับผู้หญิง

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครใช้แสดงพฤติกรรมและใช้กำหนดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระอินทร์กำหนดเวลาให้ท้าวสามนต์ออกมาตีคลีพนันบ้านเมือง ดังบทประพันธ์

.....	.....
<u>ในวันนี้</u>มิออกมาเล่นคลี	จะเข้าตีกรุงไกรเอาไฟเผา
ท้าวสามนต์แม้นรู้อย่าดูเบา	จะวอดวายตายเปล่าทั้งเวียงชัย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 241)

กาลภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>ในวันนี้</u> เป็นกาลภาษาที่สื่อให้ทราบว่าพระอินทร์ต้องการข่มขวัญท้าวสามนต์ให้กลัว ซึ่งท้าวสามนต์ที่แก่ชรามากแล้วไม่มีทางที่จะออกมาตีคลีเองได้ และในที่สุดท้าวสามนต์ก็จะต้องไปหาเจ้าเงาะง้องอนให้มาช่วยตีคลีแทนตนเพื่อกอบกู้บ้านเมือง

นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระอินทร์ต้องการให้พระสังข์ถอดรูปเงาะโดยเร็ว เพราะสงสารนางรจนาที่ได้รับความลำบากตกทุกข์ได้ยากเพราะพระสังข์ไม่ยอมเปิดเผยฐานะที่แท้จริงของตัวเองต่อคนทั่วไป

นอกจากนี้ยังปรากฏกาลภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ท้าวสามนต์ขอเวลาเตรียมตัวในการออกไปตีคลีกับพระอินทร์ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ท่านจงกลับออกไปบอกนาย	ผัดพอ<u>ตะวันบ่าย</u>สักหน่อยหนึ่ง
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 242)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>ตะวันบ่าย</u> ซึ่งเป็นเวลาที่ท้าวสามนต์ขอผัดเวลากับพระวิษณุกรรม เป็นกาลภาษาสื่อให้ทราบว่าคนสมัยก่อนใช้ดวงอาทิตย์เป็นเครื่องบอกเวลา ซึ่งเป็นที่เข้าใจตรงกันโดยทั่วไป นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์ต้องการยืดเวลาในการออกไปตีคลีกับพระอินทร์เพื่อตั้งสติและหาผู้ที่จะออกไปตีคลีกับพระอินทร์แทนตนเนื่องจากท้าวสามนต์แก่ชรามากแล้วไม่สามารถตีคลีกับพระอินทร์ได้

3. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระธิดาทั้งหกเห็นพระสังข์ที่ถอดรูปเงาะแล้วรู้สึกต้องใจในความสง่างาม จึงส่งสายตาให้ ดังบทประพันธ์

.....	.....
<u>เมียงชม้อย</u>คอยรับนัยนา	เสน่หาต้องจิตติดใจ
แล้ว<u>เหลียวดูผัว</u>ของตัวมั่ง	เห็นนั่งทุกข์ร้อนก็<u>ค้อน</u>ให้
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 271)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เมียงชม้อย</u> คือลักษณะการใช้สายตามองด้วยความเขินอาย การใช้สายตาเมียงชม้อยเป็นสายตาของพระธิดาทั้งหก ที่มองพระสังข์สื่อให้ทราบว่าพระธิดาทั้งหกมีความสนใจในความสง่างามของพระสังข์มาก ซึ่งสายตาที่พระธิดาทั้งหกส่งสารให้พระสังข์เป็นสายตาที่ตรงกันข้ามกับสายตาที่ใช้มองพระสวามีของตัวเองที่ <u>เหลียวดูผัว</u> และ <u>ค้อน</u> สื่อให้ทราบ

ว่าพระธิดาทั้งหกไม่พึงพอใจในรูปร่างหน้าตาพระสวามีของพวกตนที่จมูกแหว่งใบหูวิ่นมองดูครั้งใดก็ไม่เจริญหูเจริญตา อีกทั้งหน้าตาก็มีแต่ความทุกข์กังวล นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของพระธิดาทั้งหกพระองค์ว่ามองคนที่รูปโฉมภายนอก ซึ่งเมื่อครั้งที่พวกนางเสี่ยงพวงมาลัยเลือกหกเขยเป็นคู่ครองนั้น ก็เป็นเพราะพวกนางเห็นความสง่างามที่รูปภายนอกแต่ครั้นเมื่อหกเขยเริ่มมีความอัปลักษณ์จมูกแหว่งใบหูวิ่น พวกนางก็เริ่มตั้งข้อรังเกียจ

4. **สัมผัสภาษา**

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวสามนต์แสดงการสัมผัสกับพระสังข์เมื่อพระสังข์ตีคลีเอาชนะพระอินทร์ได้ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ลนลานลงไปหา
<u>จูงกร</u>ต้อนรับขึ้นพลับพลา	แม่ยายพ่อตาเข้าเชยชม
ปราศรัย<u>สวมสอดกอดจูบ</u>	<u>โลมลูบหลังไหล่ลูกเขย</u>
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 283)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ <u>จูงกร</u> <u>สวมสอดกอดจูบ</u> และ <u>โลมลูบหลังไหล่ลูกเขย</u> เป็นสัมผัสภาษาของท้าวสามนต์ที่แสดงต่อพระสังข์ สื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์มีความชื่นชมยินดีและมีความภาคภูมิใจในตัวของพระสังข์เป็นอย่างมากที่สามารถตีคลีเอาชนะพระอินทร์ได้ ส่งผลให้ไม่ต้องถูกริบบ้านเมือง นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์รักใคร่และเอ็นดูพระสังข์เป็นอย่างมากด้วยน้ำใสใจจริง ซึ่งท้าวสามนต์จะต้องให้พระสังข์ปกครองบ้านเมืองแทนตนตามที่ได้ตรัสไว้อย่างแน่นอน

5. **อาการภาษา**

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละคร ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระอินทร์ท้าตีคลีพนันบ้านเมืองกับท้าวสามนต์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์<u>ตัวสั่น</u>พรั่นนักหนา
ทำ<u>หน้าเซียว</u>เหลียวดูนางมณฑา	หูตาบ้องแบวเหมือนแมวคราว

เรียกเมียว่าช่วยพี่ด้วยซิ	สิ้นสติตกประหม่าตาขาว
ความกลัวตัวสั่นอยู่ท้าวท้าว	มันให้หนาวสะท้านรำคาญใจ
แล้วคิดว่าหกเขยของเรานี้	จะตีคลีต้านต่อเห็นพอได้
ลุกขึ้นยืนยิ้มย่องร้องตอบไป	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 242)

อาการภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ตัวสั่น หน้าเซียว เป็นลักษณะการมีสีหน้าไม่สดใสเพราะตกใจ อาการ สิ้นสติตกประหม่า เป็นลักษณะอาการตกใจกลัวจนขาดสติสัมปชัญญะแสดงกิริยาท่าทางออกไปโดยไม่รู้สึกตัว และกิริยาอาการ ตัวสั่นอยู่ท้าวท้าว เป็นลักษณะอาการกลัวจนตัวสั่นรัวๆ อย่างคนเป็นไข้ อาการภาษาที่ปรากฏเป็นกิริยาอาการของท้าวสามนต์สื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์ตกใจกลัวในคำขู่ขวัญของพระอินทร์มากที่จะริบบ้านเมืองหากท้าวสามนต์แพ้การเล่นตีคลี นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์ไม่สามารถออกตีคลีกับพระอินทร์ได้ เนื่องจากท้าวสามนต์แก่ชรามากแล้วแต่เมื่อท้าวสามนต์ฉุกคิดได้ว่ายังมีหกเขยที่จะสามารถออกตีคลีแทนตนได้ท้าวสามนต์จึงรีบ ลุกขึ้นยืน และ ยิ้มย่อง สื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์ดีใจมากเพราะมีทางออกสำหรับบ้านเมืองแล้วว่าจะให้หกเขยออกตีคลีแทนตน นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์แกล้งแสดงกิริยาอาการ "ยิ้มย่อง" เพื่อข่มขวัญผู้ที่มาท้าทายว่าไม่เกรงกลัวและสามารถจะเอาชนะได้

นอกจากนี้ยังปรากฏอาการภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่หกเขยได้รับคำสั่งจากท้าวสามนต์ให้ออกตีคลีแทนพระองค์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	หกเขยคิดพรั่นขวัญหาย
มิรู้ที่ทำกระไรให้วุ่นวาย	แต่เหลียวซ้ายเหลียวขวาดูตากัน
.....	.....
นั่งแอบแนบนางเมียรัก	ทุกข์นักก้มหน้าไม่พาที

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 242-243)

อาการภาษาที่ปรากฏ เหลียวซ้ายเหลียวขวา ซึ่งเป็นกิริยาอาการของหกเขยที่ต่างคนก็ต่างเหลียวมองดูกันเมื่อท้าวสามนต์รับสั่งให้ออกตีคลีแทน สื่อให้ทราบว่าหกเขยขาดความเชื่อมั่นในตนเองที่จะออกตีคลีกับพระอินทร์เนื่องจากหกเขยไม่มีความรู้ในเรื่องการตีคลีและก็ไม่ได้เรียนมา ดังข้อความที่ยกมาสนับสนุน "อันวิชาเช่นนี้เจ้าพี่เอ๋ย ไม่ได้ร่ำเรียนเลยแต่สักหนิด" (หน้า 244) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าหกเขยมีเพียงรูปสมบัติกับทรัพย์สมบัติแต่หกเขยไม่มีคุณสมบัติที่เป็นวิชา-

ความรู้ หาคุณค่าอะไรไม่ได้ในตัวเอง และอาการภาษาที่ปรากฏ นั่งแอบ และ ก้มหน้า สื่อให้ทราบว่าหกเขยมีความทุกข์ใจมากที่จะต้องออกตีคลีแทนท้าวสามนต์เนื่องจากท้าวสามนต์ขอร้องแกมบังคับหกเขยให้ออกตีคลี เพราะการออกตีคลีในครั้งนี้เป็นเรื่องใหญ่มากสำหรับหกเขยที่ไม่มีความรู้ความชำนาญในการตีคลี อีกทั้งถ้าหากหกเขยตีคลีแพ้พระอินทร์ก็จะถูกริบเมืองสามนต์มิใช่แลกกับปลายจมูกหรือใบหูของตนอย่างที่ผ่านมา นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าหกเขยยอมรับความพ่ายแพ้ที่จะต้องเกิดขึ้นอยู่ภายในใจแล้ว แต่หกเขยก็ต้องออกไปต่อสู้เพื่อความสบายใจของท้าวสามนต์ผู้เป็นพ่อตา

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางรจนาอ้อนวอนขอร้องให้พระสังข์ออกตีคลีกอบกู้บ้านเมือง ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	รจนาฟังเล่าก็เศร้าสร้อย
สงสารมารดาน้ำตาย้อย	นางพลอยโศกศัลย์พันทวี
กราบบาทภัสดาแล้วว่าวอน	พระมารดรอุตส่าห์มาถึงนี่
พ่อไม่เมตตาปรานี	ช่วยกู้บูรีให้พ้นภัย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 255)

อาการภาษาที่ปรากฏ กราบบาทภัสดา ซึ่งเป็นกิริยาอาการของนางรจนาที่ต้องการขอให้เจ้าเงาะไปช่วยตีคลีกับพระอินทร์กอบกู้เอาบ้านเมืองกลับคืนมา ซึ่งอาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางรจนาเป็นผู้ที่มีความกตัญญูรู้คุณพระบิดา พระมารดา และคุณของบ้านเมืองซึ่งนางถือว่า "ทุกข์ของมารดาเหมือนทุกข์ตัว" (หน้า 258) และถือว่าความเดือดร้อนของบ้านเมืองเป็นเรื่องใหญ่จึงเข้าอ้อนวอนโดยใช้อาการภาษาดังกล่าว นอกจากนี้อาการภาษาที่ปรากฏยังสื่อให้ทราบถึงความเฉลียวฉลาดของนางรจนาที่เห็นว่าเป็นโอกาสเหมาะที่จะช่วยสนับสนุนให้พระสังข์ออกตีคลีเพื่อที่ว่าพระสังข์จะได้ถอดรูปเงาะเปิดเผย "รูปทอง" ของตัวเองต่อคนทั่วไปเสียที

6. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่ท้าวสามนต์ใช้เสื้อผ้า เครื่องประดับตกแต่งร่างกายเพื่อไปดูหกเขยตีคลี ดังบทประพันธ์

.....	.....
ใส่เสื้อก้านแย่งแต่งเต็มที่	ผ้ายกอย่างดีเอาออกนุ่ง
แล้วหยิบเจียระบาดมาคาดพุง	ทรงเครื่องเรืองรุ่งระยับตา
สวมสอดกำไลใส่แหวนหัว	เพ่งพิศดูตัวงามหนักหนา
นั่งมองส่องกระจกใส่ชฎา	เจ้ามณฑาดูทีดีหรือเอียง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 245)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ เสื้อก้านแย่ง ผ้ายกอย่างดี เจียระบาดมาคาดพุง ทรงเครื่องเรืองรุ่งระยับตา กำไล แหวนหัว ชฎา ซึ่งเป็นเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับที่ท้าวสามนต์ใช้สวมใส่ไปดูหกเขยตีคลี สื่อให้ทราบถึงฐานะและชาติตระกูลของท้าวสามนต์ว่าเป็น "กษัตริย์" นอกจากนี้การที่ท้าวสามนต์แต่งองค์ทรงเครื่องเช่นนี้สื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์ต้องการสร้างความมั่นใจให้แก่ตนเอง อีกทั้งยังเป็นการแสดงให้ผู้ที่มาท้าพนันทราบถึงความมีสง่าราศีของตน

วัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระอินทร์ประทานเครื่องทรงที่สูงค่าให้แก่พระสังข์เพื่อออกตีคลี ดังบทประพันธ์

แล้วขัดสีฉวีวรรณผุดผ่อง	ดังทองชมพูนุทเนื้อเก้า
สุคนธาประทิ่นกลิ่นเกลา	สนับเพลาเชิงงอนซ้อนซับ
ภูษาผ้าทิพย์กระสันทรง	จีบโจงหางหงส์ประจงจับ
ปั้นเหน่งเพชรพรรณรายสายพานพับ	เฟื่องห้อยพลอยประดับทับทรวง
ทองกรแก้วพุกามงามเงา	ทับทิมเท่าเม็ดข้าวโพดโชติช่วง
สร้อยสนสังวาลวรรณกุดั่นดวง	รุ้งร่วงธำมรงค์เรือนครุฑ
กรรเจียกจอนจำหลักลายซ้ายขวา	บรรจงทรงมหามงกุฎ
ห้อยอุบะนฤมิตผิดมนุษย์	งามดังเทพบุตรในชั้นฟ้า

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 264-265)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ สนับเพลาเชิงงอนซ้อนซับ ภูษาผ้าทิพย์ จีบโจงหางหงส์-ประจงจับ ปั้นเหน่งเพชรพรรณรายสายพานพับ เฟื่องห้อยพลอยประดับทับทรวง ทองกรแก้ว-พุกามงามเงา ทับทิมเท่าเม็ดข้าวโพดโชติช่วง สร้อยสนสังวาลวรรณกุดั่นดวง รุ้งร่วงธำมรงค์-เรือนครุฑ กรรเจียกจอนจำหลักลายซ้ายขวา ทรงมหามงกุฎ ห้อยอุบะนฤมิต ซึ่งเป็นเครื่อง-ทรงที่งดงามและสูงค่า ที่พระอินทร์ประทานให้พระสังข์ใช้สวมใส่เพื่อออกตีคลีอวดท้าวสามนต์

สื่อให้ทราบว่าพระสังข์เพียบพร้อมไปด้วยรูปสมบัติและคุณสมบัติ มีความเหมาะสมคู่ควรกับเครื่องทรงที่งดงามและสูงค่าที่พระอินทร์ประทานให้เป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าในการออกตีคลีครั้งนี้พระสังข์จะต้องได้รับชัยชนะกอบกู้บ้านเมืองได้อย่างแน่นอน ซึ่งจะเห็นได้จากเครื่องทรงที่พระอินทร์ประทานให้พระสังข์ด้วยความเมตตา

7. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร อีกทั้งยังให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูด ซึ่งเป็นตอนที่ท้าวสามนต์คาดคั้นหกเขยถึงข้อเท็จจริงในสาเหตุที่จมูกแหว่งและใบหูวิ่น ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	หกเขยสุดรู้ทำอู้อี้
กระอักกระไอมิใคร่จะพาที	มือขยี้หูตาประหม่าใจ
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 276)

ปริภาษาที่ปรากฏได้แก่ น้ำเสียง อู้อี้ และ กระอักกระไอ ซึ่งเป็นน้ำเสียงของหกเขยสื่อให้ทราบว่าหกเขยเกิดความประหม่าและขาดความมั่นใจในตนเอง ทั้งนี้เป็นเพราะหกเขยพูดปดกับท้าวสามนต์ไว้ว่าที่จมูกแหว่งก็เป็นเพราะปลาปากเป้ากัด และที่ใบหูขาดวิ่นก็เป็นเพราะผีป่าตัดใบหู ดังนั้นหกเขยจึงตอบคำถามของท้าวสามนต์ผู้เป็นพ่อตาด้วยน้ำเสียง "อู้อี้" และ "กระอักกระไอ"

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์ตีคลี พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงพระอินทร์ท้าพนันตีคลีกับท้าวสามนต์ถ้าแพ้ก็จะริบบ้านเมือง ท้าวสามนต์จึงให้หกเขยออกตีคลีแทนแต่ไม่สามารถตีคลีเอาชนะพระอินทร์ได้ ท้าวสามนต์จึงไปง้อเจ้าเงาะให้ออกตีคลี พระอินทร์ได้ประทานเครื่องทรงให้พระสังข์ออกตีคลีและสามารถตีคลีชนะพระอินทร์ได้ ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษาและปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของทหารที่ต้องคอยเฝ้าระวังภัยอันตรายให้กษัตริย์ และหน้าที่ของภรรยาที่ดีที่ต้องคอยดูแลปรนนิบัติสามี ส่วนกาลภาษากวีใช้เวลาสื่อให้ทราบถึงการขอผัดผ่อนเวลาของท้าวสามนต์เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาในการออกตีคลีกับพระอินทร์ เนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยที่แท้จริงของพระธิดาทั้งหก

ที่ตีค่าของคนที่รูปโฉมภายนอกสะท้อนให้เห็นว่าพวกนางเป็นคนที่ด้อยความรู้ สัมผัสภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์มีความภาคภูมิใจในตัวของพระสังข์ที่สามารถตีคลีเอาชนะพระอินทร์ได้ อาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความประหม่าตกใจกลัวผู้ที่มาท้าทายข่มขู่ในเรื่องที่ท้าวสามนต์ไม่สามารถออกตีคลีเองได้ อีกทั้งอาการก้มหน้าสื่อให้ทราบว่าหกเขยไม่มีความรู้ที่จะออกตีคลี ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อได้แก่ เครื่องแต่งกายของกษัตริย์และเครื่องทรงที่พระอินทร์ประทานให้พระสังข์ออกตีคลีอวดท้าวสามนต์ สื่อให้ทราบว่าพระสังข์เป็นคนที่มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับเครื่องทรงที่สูงค่าที่พระอินทร์ประทานให้ และปริภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงน้ำเสียงที่ขาดความมั่นใจในตนเองของหกเขยที่ต้องจำใจเปิดเผยความจริงที่พวกตนได้ปลาได้เนื้อมาถวายท้าวสามนต์นั้น เป็นเพราะพวกตนทั้งหกขอแลกปลายจมูกกับปลาและแลกใบหูกับเนื้อของพระสังข์

<u>ตอนที่ 9 ท้าวยศวิมลตามพระสังข์</u>

1. **เทศภาษา**

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งใช้ระยะห่างของตัวละครเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลกับนางจันท์เทวีปลอมตัวเป็นสามัญชนเข้าไปในเมืองสามนต์เพื่อตามหาพระสังข์ ดังบทประพันธ์

.....	.....
เห็นถิ่นฐานบ้านช่องแน่นหนา	ริมแถวมรคาทั้งสองข้าง
เหย้าเรือนฝากระดานบ้านขุนนาง	รั้วทึบรั้วตารางเรียงราย
ร้านตลาดสองแถวแนวถนน	เกลื่อนกล่นข้าวของกองขาย
สินค้าหลายหลากมากมาย	ที่หน้าวังนั่งรายเรียงไป
บ้างขายเครื่องเงินเครื่องทอง	แพรดวงม่วงตองโหมดไหม
ซมพลางทางทำตะลึงตะไล	ท่านยายเตือนให้ไคลคลา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 314)

เทศภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ สถานที่ที่กวีบรรยายสื่อให้ทราบถึงความอุดมสมบูรณ์ของเมืองสามนต์ที่พระสังข์ปกครองอยู่ ซึ่งมีประชากรปลูกบ้านอยู่กันอย่างหนาแน่นริมแม่น้ำใกล้ๆ กับวังหลวง ถ้าเป็นบ้านของขุนนางหรือบ้านที่มีฐานะก็จะมีรั้วรอบขอบชิดปลูกเรียงรายเป็นระเบียบและใกล้ๆ กันนั้นก็มีตลาดซึ่งมีร้านค้าตั้งเป็นทิวแถวตามริมถนนทั้งสองข้างและในแต่ละร้านก็จะมีสินค้ามากมายขายอยู่เต็มร้าน อีกทั้งที่หน้าวังหลวงก็มีร้านขายสินค้าตั้งขายเรียงรายอยู่ที่หน้าวัง

บ้างก็ขายเครื่องเงิน บ้างก็ขายเครื่องทอง และบางร้านก็ขายผ้า นอกจากนี้เทศภาษาที่ปรากฏยังสื่อให้ทราบถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยสมัยก่อนว่ามักนิยมปลูกบ้านอยู่ริมแม่น้ำ ซึ่งอาจจะมีความสะดวกในหลายๆ ประการด้วยกัน เช่น การคมนาคม การค้าขาย การดำเนินชีวิต

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครใช้แสดงพฤติกรรมและใช้กำหนดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระอินทร์กำหนดเวลาให้ท้าวยศวิมลออกติดตามหานางจันท์เทวีกับพระสังข์ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ท้าวจงรีบร้อนอย่านอนใจ	ตามไปรับลูกกับเมียมา
ให้ได้สำเร็จ<u>ในเจ็ดวัน</u>	มิให้ผ่อนผันผัดผา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 295)

กาลภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>ในเจ็ดวัน</u> เป็นจำนวนวันเวลาที่พระอินทร์กำหนดให้ท้าวยศวิมลออกติดตามหานางจันท์เทวีซึ่งอยู่กับตายายชาวไร่นอกเขตเมืองและพระสังข์ซึ่งได้นางรจนาเป็นชายาครองเมืองสามนต์อยู่ในขณะนี้ กาลภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลจะต้องรีบออกติดตามหานางจันท์เทวีกับพระสังข์ให้พบมิเช่นนั้นพระอินทร์จะมาลงโทษท้าวยศวิมลให้ตาย นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของพระอินทร์ว่ามีบทบาทเกี่ยวข้องกับผู้มีบุญญาธิการและจะต้องคอยให้ความช่วยเหลือ พิทักษ์รักษาความยุติธรรมให้กับผู้มีบุญญาธิการ

นอกจากนี้ยังปรากฏกาลภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระสังข์กำหนดวันเวลาที่จะออกไปเที่ยวเล่นนอกวังให้สบายใจ ดังบทประพันธ์

คิดจะใคร่ไปเลียบพระนคร	ให้สบายคลายร้อนที่หม่นไหม้
จึงตรัสสั่งรจนายาใจ	**<u>พรุ่งนี้</u>พี่จะไปเลียบธานี**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 316)

กาลภาษาที่ปรากฏ พรุ่งนี้ ซึ่งเป็นวันเวลาที่พระสังข์กำหนดที่จะออกไปเที่ยวเล่นนอกวัง สื่อให้ทราบว่าพระสังข์ต้องการออกไปเที่ยวเล่นนอกวัง เนื่องจากว่าพระสังข์มีความไม่สบายใจและกังวลใจ ซึ่งพระสังข์ก็ไม่ทราบสาเหตุเหมือนกันว่าทำไมจิตใจของตนจึงมีแต่ความวิตกกังวล นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่า "วันพรุ่งนี้" เป็นวันที่พระสังข์จะได้พบกับพระมารดาจันท์เทวีที่พลัดพรากจากกันนับสิบปี ซึ่งเป็นคนที่พระสังข์คิดคำนึงถึงอยู่ตลอดเวลา

3. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลแสดงความหวาดกลัวพระอินทร์ที่มาบังคับให้ท้าวยศวิมลออกตามหานางจันท์เทวีกับพระสังข์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ท้าวยศวิมลไม่มีขวัญ
ทำตาปลกปลกงกงัน	ปากสั่นเสียงสั่นขอโทษตัว
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 294)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ ตาปลกปลก เป็นการใช้สายตาของท้าวยศวิมล สื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลมีอาการตกใจกลัวพระอินทร์มากที่ลงมาบังคับให้ท้าวยศวิมลออกตามหานางจันท์เทวีกับพระสังข์ ซึ่งถ้าท้าวยศวิมลไม่ทำตามก็จะถูกพระอินทร์ฆ่าตาย นอกจากนี้เนตรภาษาที่ปรากฏยังสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลรู้สึกสำนึกผิดที่ตนเนรเทศนางจันท์เทวีออกจากเมือง อีกทั้งยังตามไปจับพระสังข์ฆ่าถ่วงน้ำ ซึ่งการที่ท้าวยศวิมลกระทำต่อพระมเหสีจันท์เทวีกับพระสังข์เช่นนั้น ก็เป็นเพราะถูกมนต์เสน่ห์ของนางจันทาเข้าครอบงำ

และเนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระสังข์มองดูหญิงชาวบ้านคนหนึ่ง แล้วเกิดความสงสัยเพราะนางมีหน้าตาคล้ายกับพระมารดาจันท์เทวีของตนมาก ดังบทประพันธ์

.....	.....
พลางพินิจพิศดูเหมือนผู้ดี	ให้เมตตาปรานีหนักหนา
ดูท่านยายคล้ายกันกับมารดา	.....
แต่พินิจพิศดูตะลึงตะไล	นึกพะวงสงสัยในวิญญาณ์
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 318)

เนตรภาษาที่ปรากฏ <u>พินิจพิศดู</u> ซึ่งเป็นลักษณะการใช้สายตามองอย่างพิจารณาถี่ถ้วน ซึ่งเป็นการใช้สายตาของพระสังข์ที่มองดูหญิงชาวบ้านคนหนึ่งแล้วเกิดสะดุดตา เพราะว่านางเหมือนกับพระมารดาจันท์เทวีมาก เนตรภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบว่าพระสังข์มีความสงสัยว่าหญิงคนนี้จะใช่พระมารดาจันท์เทวีหรือไม่ เพราะพระสังข์พลัดพรากจากพระมารดาไปเป็นเวลานานนับสิบปีซึ่งตอนนั้นพระสังข์มีอายุเพียงห้าขวบเท่านั้นก็อาจจะลืมเลือนรูปร่างหน้าตาของพระมารดาจันท์เทวีไปบ้างแต่ก็ยังคงมีรูปเค้าอยู่ในความทรงจำของพระสังข์ ซึ่งพระสังข์ไม่กล้าถามนางเพราะนึกอายเหล่าบรรดาเสนาอำมาตย์ที่ติดตาม นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงความรู้สึกของพระสังข์ได้ว่าพระสังข์คิดถึงพระมารดาจันท์เทวีมากหรืออาจจะเรียกได้ว่าอยู่ในความคิดคำนึงของพระสังข์ตลอดเวลาเลยก็ว่าได้

4. **สัมผัสภาษา**

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลตามไปง้อขอโทษและขอคืนดีกับนางจันท์เทวีที่ตนเนรเทศออกจากเมือง ดังบทประพันธ์

.....	.....
นิจจาเอ๋ยแต่พรากจากมา	ดูมอมแมมนักหนาน่าสงสาร
ว่าพลาง<u>กอดองค์นงคราญ</u>	ภูบาล<u>ซบลง</u>ทรงโศกา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 307)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ <u>กอดองค์นงคราญ</u> และ <u>ซบลง</u> เป็นสัมผัสภาษาของท้าวยศวิมลที่แสดงต่อนางจันท์เทวีสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลต้องการขอโทษนางจันท์เทวีที่ทำให้นางต้องมาได้รับความลำบากยากแค้นเช่นนี้ เนื่องจากว่าท้าวยศวิมลถูกมนต์เสน่ห์ของนางจันทา จึงลุ่มหลงและเชื่อในคำพูดของนางที่ต้องการเป็นใหญ่ทูลยุยงให้เนรเทศนางจันท์เทวีออกจากเมือง อีกทั้งยังให้จับพระสังข์ถ่วงน้ำ นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลรักนางจันท์เทวีมาก ถึงแม้ว่าในตอนนี้นางจันท์เทวีจะมีรูปโฉมที่ไม่ค่อยน่าพิสมัยซักเท่าใดนักเพราะนางตรากตรำทำงานหนักทำให้ดูสกปรกมอมแมม ซูบผอมและแก่ชรามากกว่าที่ควรจะเป็น อีกทั้งนางก็ยังยากจนมาก แต่ท้าวยศวิมลก็มิได้รังเกียจกลับใช้สัมผัสภาษาดังกล่าวแสดงต่อนาง

และสัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระสังข์เห็นพระมารดาจันท์เทวี จึงวิ่งเข้าไปใช้สัมผัสภาษากับนาง ดังบทประพันธ์

.....	.....
ลดองค์ลงจากบัลลังก์อาสน์	วิ่งเข้า<u>กอดบาทนางโฉมศรี</u>
มิทันจะพูดจาพาที	โศกี<u>เสือกซบ</u>สลบไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 324)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ <u>กอดบาทนางโฉมศรี</u> และ <u>เสือกซบ</u> เป็นสัมผัสภาษาของพระสังข์ที่แสดงต่อพระมารดาจันท์เทวี สื่อให้ทราบว่าพระสังข์ดีใจมากที่สุด ที่ได้พบพระมารดาอย่างไม่ได้คาดคิดมาก่อน เพราะนางคือคนที่พระสังข์คิดจะไปตามหาอยู่ตลอดเวลาด้วยความรักและคิดถึง อีกทั้งยังเป็นห่วงพระมารดาจันท์เทวีว่าจะได้รับความลำบากยากแค้นมากซักเพียงใด นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระสังข์รักและเทิดทูนพระมารดาจันท์เทวีเหนือเกล้ายิ่งกว่าสิ่งใดๆ อีกทั้งพระสังข์ก็คิดถึงพระมารดาจันท์เทวีมาก เพราะพระสังข์พลัดพรากจากนางไปเป็นเวลานานนับสิบปี เมื่อได้พบอีกครั้งพระสังข์จึงไม่รอช้าที่จะใช้สัมผัสภาษาดังกล่าวกับนาง

5. **อาการภาษา**

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละคร ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลเข้าไปในกระท่อมที่เก่าคร่ำคร่าเพื่อค้นหานางจันท์เทวี ดังบทประพันธ์

.....	.....
ดูฟากตงคร่ำคร่านักหนานัก	พรั่นตัวกลัวจะหัก<u>ค่อยย่างย่อง</u>
ครัวฟืนครัวไฟเที่ยวไล่มอง	แล้วเข้าไปในห้องเห็นเทวี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 307)

อาการภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>ค่อยย่างย่อง</u> คือการเดินโดยใช้ปลายเท้าจดลงเบาๆ ซึ่งเป็นกิริยาอาการของท้าวยศวิมลที่เข้าไปในกระท่อมเพื่อค้นหานางจันท์เทวี สื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลกลัวว่าพื้นกระท่อมจะหัก เนื่องจากว่ากระท่อมของนางมีสภาพที่ทรุดโทรมเก่าคร่ำคร่ามากเหลือเกิน นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบว่านางจันท์เทวีมีความเป็นอยู่ที่ลำบากยากแค้นมาก

นอกจากนี้ยังปรากฏอาการภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระสังข์แสดงกิริยาอาการกระวนกระวายใจเมื่อจะมีเหตุ ดังบทประพันธ์

.....	.....
เมื่อมารดามาถึงพระนคร	**ให้เดือดร้อนเคืองขุ่นงุ่นง่าน**
.....	.....
แต่พลบค่ำย่ำฆ้องจนเคาะระฆัง	เวียนนั่งเวียนลุกขลุกขลุ่ยไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 316)

อาการภาษาที่ปรากฏ งุ่นง่าน ซึ่งมีลักษณะอาการกระวนกระวายผุดลุกผุดนั่ง เวียนนั่งเวียนลุก ซึ่งมีลักษณะกิริยาอาการไม่อยู่นิ่งประเดี๋ยวก็ลุกประเดี๋ยวก็นั่ง อาการภาษาดังกล่าวเป็นกิริยาอาการของพระสังข์ สื่อให้ทราบว่าพระสังข์ไม่สบายใจและรู้สึกกังวลใจ พระสังข์จึงแสดงกิริยาอาการไม่เป็นปรกติดังเช่นทุกวัน นอกจากนี้อาการภาษาที่ปรากฏยังสะท้อนให้ทราบถึงสายใยของความผูกพันระหว่างแม่กับลูกว่ามีกระแสจิตสื่อถึงกัน เพราะการที่พระสังข์แสดงกิริยาอาการงุ่นง่านและเวียนลุกเวียนนั่งนั้น ก็เนื่องมาจากว่านางจันท์เทวีมาตามหาพระสังข์ที่เมืองสามนต์ ซึ่งในตอนนี้นางจันท์เทวีทำงานอยู่ในห้องเครื่องปรุงอาหารให้พระสังข์เสวยทุกเวลา เพียงแต่พระสังข์ไม่ทราบ

6. **วัตถุภาษา**

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่ท้าวยศวิมลกับนางจันท์เทวีปลอมตัวเป็นสามัญชนเพื่อเข้าไปตามหาพระสังข์ที่เมืองสามนต์ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ภูมีคลี่ผ้าตาโถงนุ่ง	คาดพุงเขียวครามงามนักหนา
โฉมยงทรงนุ่งตาเล็ดงา	ห่อผ้าขาวมุ้งรุงรัง
พระหยิบย่ามละว้ามาตะพาย	**นางกระเดียดกระทายตามหลัง**
ออกจากที่ประทับยับยั้ง	**ไปยังพาราสามนต์**

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 313)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ผ้าตาโถงนุ่ง คาดพุงเขียวคราม ย่ามละว้า ซึ่งเป็นเสื้อผ้าและของใช้ของท้าวยศวิมล นุ่งตาเล็ดงา ห่อผ้าขาวมุ้งรุงรัง กระทาย ซึ่งเป็นเสื้อผ้าและของใช้ของนางจันท์เทวี วัตถุภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลและนางจันท์เทวีต้องการปลอมตัวเป็นสามัญชนธรรมดาทั่วไป เพื่อติดตามหาพระสังข์ที่เมืองสามนต์ นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงค่านิยมการใช้เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายที่คนสามัญชนในสมัยนั้นนิยมสวมใส่

วัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางจันท์เทวีสลักฟักเป็นเรื่องราวระหว่างตนกับพระสังข์ ดังบทประพันธ์

ชิ้นหนึ่งทรงครรภ์กัลยา	คลอดลูกออกมาเป็นหอยสังข์
ชิ้นสองต้องขับเที่ยวเซซัง	อุ้มลูกไปยังพนาลัย
ชิ้นสามเมื่ออยู่ด้วยยายตา	ลูกยาออกช่วยขับไก่
ชิ้นสี่กัลยามาแต่ไพร	ทุบสังข์ป่นไปกับนอกชาน
ชิ้นห้าบิตุรงค์ทรงศักดิ์	ให้จับตัวลูกรักมาจากบ้าน
ชิ้นหกจองจำทำประจาน	ให้ประหารฆ่าฟันไม่บรรลัย
ชิ้นเจ็ดเพชฌฆาตเอาลูกยา	ไปถ่วงลงคงคาน้ำไหล
เป็นเจ็ดชิ้นสิ้นเรื่องอรไท	ใครใครไม่ทันจะสงกา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 321-322)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ชิ้นฟักที่นางจันท์เทวีสลักเป็นเรื่องราวเจ็ดชิ้น สื่อให้ทราบว่านางจันท์เทวีต้องการให้พระสังข์รู้ว่าตนมาติดตามหา เพราะถ้าพระสังข์ได้เห็นชิ้นฟักที่นางสลักแล้วพระสังข์ก็จะสามารถตีความได้ทันทีว่าพระมารดาจันท์เทวีมาตามหา นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านอกจากนางจันท์เทวีจะมีฝีมือในการสลักชิ้นฟักแล้ว นางจันท์เทวียังมีปัญญาเฉลียวฉลาดมากที่สุดที่ใช้กลวิธีที่แยบคายในการสื่อให้พระสังข์รู้ว่าพระมารดามาตามหาโดยการสลักชิ้นฟักเจ็ดชิ้นเป็นเรื่องราวระหว่างตนกับพระสังข์

7. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร อีกทั้งยังให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูด ซึ่งเป็นตอนที่พระสังข์ร้องห้ามทหารไม่ให้ทำร้ายตายายชาวบ้านที่ลุกขึ้นยืนเมื่อเห็นพระสังข์ขี่ช้างใกล้เข้ามา ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระสังข์ทองร้องห้ามคนถือหวาย
ช่างเถิดเสนาอย่าวุ่นวาย	ตายายชาวบ้านนอกขอกนา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 318)

ปริภาษาที่ปรากฏได้แก่ น้ำเสียง ร้องห้าม ซึ่งเป็นน้ำเสียงของพระสังข์ที่ร้องห้ามทหารที่จะเฆี่ยนตีตายายชาวบ้าน สื่อให้ทราบว่าพระสังข์ไม่ถือสาหาความตายายชาวบ้านที่ไม่รู้ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ห้ามไม่ให้แหงนเงยหน้าหรือมองพระมหากษัตริย์ ซึ่งคนในสมัยก่อนจะยกย่องและเชื่อว่ากษัตริย์คือเทพที่จุติลงมา ดังนั้นไพร่หรือสามัญชนจึงไม่มีสิทธิ์มองแต่ถ้ามองก็จะมีความผิดอย่างร้ายแรงหรืออาจจะถูกประหารชีวิต นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงอุปนิสัยของพระสังข์ได้ว่าเป็นผู้ที่มีความเมตตากรุณาโอบอ้อมอารี เพราะการที่ตายายชาวบ้านสองคนนั้นละเมิดกฎระเบียบดังกล่าวพระสังข์ก็ทรงให้อภัย

และปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลกับนางจันท์เทวีต้องการทำงานเป็นคนเฝ้าประตูและทำงานในห้องเครื่องเพื่อที่ว่าจะได้พบพระสังข์ ดังบทประพันธ์

ครั้นถึงจึงเห็นนายประตู	นั่งอยู่บนร้านสานตะกร้า
ตรงเข้าไปไต่ถามพูดจา	แกล้งเจ้าคะเจ้าขาให้ชอบใจ
.....	.....
จงได้เมตตาการุญ	จะมาขอพึ่งบุญอยู่ในท่าน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 319-320)

ปริภาษาที่ปรากฏ เจ้าคะเจ้าขา ซึ่งเป็นการใช้น้ำเสียงที่ไพเราะอ่อนหวานและอ่อนน้อมถ่อมตนของท้าวยศวิมลและนางจันท์เทวีที่พูดกับนายประตูเฝ้าวังและหัวหน้าห้องเครื่อง สื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลและนางจันท์เทวีต้องการให้นายประตูและคนในห้องเครื่องเกิดความเมตตาตนและยอมทำตามความประสงค์ของตน กล่าวคือ ท้าวยศวิมลขออยู่เฝ้าประตูวังและนางจันท์เทวีขอเป็นคนทำอาหารในห้องเครื่อง นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงจิตใจของมนุษย์ที่ว่าไม่ว่าจะเป็นผู้ดีหรือไพร่ก็มักจะชอบคนที่พูดจาไพเราะอ่อนหวาน

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่อง<u>สังข์ทอง</u> ตอนท้าวยศวิมลตามพระสังข์ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงพระอินทร์ขู่บังคับให้ท้าวยศวิมลออกตามหานางจันท์เทวีกับพระสังข์ ซึ่งท้าวยศวิมลได้มาขอโทษนางจันท์เทวีและช่วยกันออกตามหาพระสังข์ที่เมืองสามนต์โดยที่ท้าวยศวิมลปลอมตัวไปขอเฝ้าประตูหน้าวัง ส่วนนางจันท์เทวีปลอมตัวไปเป็นคนปรุงอาหารอยู่ในห้องเครื่องและได้สลักชิ้นฟักสื่อให้พระสังข์ทราบว่าพระมารดามาตามแล้ว ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสมัยก่อนว่ามักนิยมปลูกบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำ ซึ่งอาจจะมีความสะดวกสบายในหลายๆ ประการ เช่น การคมนาคม การค้าขาย การดำเนินชีวิต ส่วนกาลภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงท้าวยศวิมลต้องออกติดตามหานางจันท์เทวีและพระสังข์ให้พบภายในเจ็ดวัน เนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความรู้สึกของท้าวยศวิมลที่หวาดกลัวพระอินทร์ที่ขู่บังคับให้ตามหานางจันท์เทวีกับพระสังข์ และการใช้สายตาของพระสังข์ที่จ้องมองดูเพราะสะดุดใจในรูปร่างหน้าตาของยายชาวบ้านที่คล้ายกับพระมาดาจันท์เทวี สัมผัสภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงการขอโทษเพราะรู้ตัวว่าผิด และสัมผัสภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความรู้สึกดีใจของพระสังข์ที่ได้พบพระมารดาบังเกิดเกล้าหลังจากที่ไม่ได้เจอกันมานานนับสิบปี อาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงอาการกระวนกระวายใจเพราะรู้สึกไม่สบายใจ วัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อ ได้แก่ เครื่องแต่งกายของสามัญชนที่ท้าวยศวิมลกับนางจันท์เทวีใช้แต่งกายเพื่อไปตามหาพระสังข์ และวัตถุภาษาชิ้นฟักที่นางจันท์เทวีสลักเป็นเรื่องราวระหว่างนางจันท์เทวีกับพระสังข์เพื่อต้องการสื่อให้พระสังข์ทราบว่าพระมารดามาตาม ปริภาษาที่กวีใช้สื่อได้แก่น้ำเสียงร้องห้ามทหารไม่ให้ทำร้ายตายายชาวบ้านที่ลุกขึ้นยืนมองดูพระมหากษัตริย์ สะท้อนให้ทราบถึงขนบธรรมเนียมประเพณีของคนไทยสมัยก่อนว่าห้ามไม่ให้ไพร่หรือสามัญชนทั่วไปมองพระมหากษัตริย์ และปริภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบว่าไม่ว่าจะเป็นผู้ดีหรือไพร่มักชอบคนที่พูดจาอ่อนหวาน

<u>เรื่องย่อไกรทอง</u>

ณ เมืองพิจิตรมีถ้ำจระเข้อยู่ใต้น้ำเป็นถ้ำแก้ววิเศษ ซึ่งมีอำนาจบันดาลให้ถ้ำสว่างเหมือนเวลากลางวันตลอดเวลา หากจระเข้ตัวใดเข้าไปอยู่ในถ้ำจะกลายร่างเป็นมนุษย์และอิ่มทิพย์ ชาลวันซึ่งปกครองถ้ำแห่งนี้ มีภรรยา 2 คน คือ นางวิมาลาและนางเลื่อมลายวรรณ

วันหนึ่ง ชาลวันออกไปนอกถ้ำเห็นนางตะเภาทองลูกสาวเศรษฐีเมืองพิจิตรที่กำลังเล่นน้ำก็นึกรักจึงคาบเอาไปไว้ในถ้ำแล้วได้นางเป็นภรรยา นางวิมาลากับนางเลื่อมลายวรรณเกิดความหึงหวงนางตะเภาทอง แต่ในที่สุดชาลวันก็บังคับให้ภรรยาทั้งสามปรองดองกันได้

เมื่อเศรษฐีทราบว่า จระเข้คาบลูกสาวไปจึงขอให้หมอจระเข้ช่วยกันจับจระเข้ที่กัดลูกสาวของตน แต่ไม่มีผู้ใดจับได้อีกทั้งยังถูกจระเข้กัดตายไปเป็นจำนวนมาก เศรษฐีจึงประกาศตั้งรางวัลให้แก่ผู้ที่สามารถจับจระเข้ตัวนั้นได้ โดยจะแบ่งสมบัติให้และยกลูกสาวอีกคนหนึ่ง คือ ตะเภาแก้วให้เป็นภรรยา

ไกรทองหนุ่มชาวเมืองนนทบุรี ซึ่งไปค้าขายอยู่ที่เมืองพิจิตร และเรียนคาถาอาคมกับพระครูที่วัดหน้าพระธาตุ เมื่อทราบข่าว จึงปรึกษาท่านพระครูและได้หอกสัตโลหะสำหรับปราบจระเข้ที่มีเขี้ยวแก้วกายสิทธิ์และของป้องกันตัวจากท่านพระครู ไกรทองอาสาเศรษฐีออกปราบชาลวันได้เป็นผลสำเร็จ ไกรทองจึงพานางตะเภาทองซึ่งพูดไม่ได้กลับคืนมาพร้อมกับชาลวันที่ได้รับบาดเจ็บสาหัส มายังท่าน้ำหน้าบ้านเศรษฐี พระยาพิจิตรกล่าวว่าชาลวันเป็นจระเข้ที่ดุร้ายกินคนมามาก จึงให้ชาวบ้านช่วยกันฆ่าชาลวัน แต่ทำอย่างไรชาลวันก็ไม่ตาย เพราะมีอำนาจเขี้ยวแก้วปกป้องอยู่ ไกรทองจึงให้เอาหอกสัตโลหะไปแทง ชาลวันจึงตาย นางตะเภาทองก็กลับเป็นปรกติ เศรษฐีให้รางวัลไกรทองตามที่สัญญา อีกทั้งยังยกนางตะเภาทองให้ด้วย

ต่อมา ไกรทองคิดถึงนางวิมาลา เพราะเคยเห็นนางเมื่อครั้งลงไปปราบชาลวัน ดังนั้นจึงออกอุบายบอกภรรยาทั้งสองว่าจะไปปรนนิบัติพระอาจารย์ แต่ไกรทองกลับไปหานางวิมาลาในถ้ำ นางวิมาลาต้องมนต์เทพรัญจวนของไกรทองจึงยอมเป็นภรรยา

ไกรทองอยู่กินกับนางวิมาลาด้วยความสุขใจเป็นเวลาถึง 7 วัน ไกรทองจึงคิดถึงนางตะเภาแก้วกับนางตะเภาทอง อีกทั้งก็เกรงว่าถ้าตนหลงใหลอยู่ในถ้ำเป็นเวลานานมากกว่านี้จะเสื่อมเสียวิชาความรู้ จึงชวนนางวิมาลาขึ้นไปเมืองมนุษย์ แต่นางวิมาลาบ่ายเบี่ยงว่าเมื่อออกนอกถ้ำตนจะกลายเป็นจระเข้ไม่อาจจะอยู่ร่วมกับมนุษย์ได้ ในที่สุดไกรทองก็ลงเลขยันต์ที่ศีรษะนางวิมาลาป้องกันไม่ให้นางกลายรูปเป็นจระเข้ แล้วพานางขึ้นมาอาศัยอยู่ที่ศาลาในบริเวณสวนของเศรษฐี นางตะเภาแก้วและนางตะเภาทองทราบข่าวจากตายายคนเฝ้าสวนก็ติดตามมาทะเลาะวิวาทกับนางวิมาลาซึ่งต่างฝ่ายต่างก็หึงหวงกัน นางตะเภาแก้วและนางตะเภาทองเกิดอารมณ์โมโหจึงให้คนรับใช้ช่วยกันรุมตบตีนางวิมาลา นางวิมาลาทนไม่ไหวจึงเลิกยันต์ออก

กลายร่างเป็นจระเข้ไล่กัดนางตะเภาแก้วกับตะเภาทองแล้วลาไกรทองกลับถ้ำ ไกรทองจึงให้สัญญากับนางวิมาลาว่าจะตามลงไปภายหลัง

เมื่อไกรทองคืนดีกับนางตะเภาแก้วและนางตะเภาทองแล้ว จึงวางอุบายจะไปหานางวิมาลาอีก ซึ่งนางทั้งสองก็รู้เท่าทันแต่ไม่อาจทัดทานได้ต้องยินยอมให้ไกรทองไปหานางวิมาลาในถ้ำทอง

อวัจนสารจากบทละครนอกเรื่องไกรทอง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ปรากฏดังนี้

ตอนที่ 1 นางวิมาลาตามไกรทองมาจากถ้ำ

1. **เทศภาษา**

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งระยะทางใกล้ไกลเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่ไกรทองพานางวิมาลาไปอยู่ด้วยกันที่เมืองพิจิตร ดังบทประพันธ์

ครั้นถึงซึ่งสวนเศรษฐี	ไม่ใกล้ไกลกับที่เคหา
จึงแวะนั่งยั้งหยุดในศาลา	มีฝายกพื้นอยู่ห้องใน
แล้วเล้าโลมโฉมนางกุมภีล์	เจ้าพี่อย่าร้อนรนหม่นไหม้
จงอยู่คนเดียวประเดี๋ยวใจ	พี่จะไปบอกสองภรรยา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 34)

เทศภาษาที่ปรากฏ ในศาลา คือ ศาลาที่พักมีพื้นกระดานและมีข้างฝาปิดมิดชิดตั้งอยู่ในสวนพ่อตาแม่ยายของไกรทองซึ่งอยู่ไม่ไกลจากตัวบ้านเท่าใดนัก เทศภาษาที่ปรากฏคือสถานที่ที่ไกรทองเลือกใช้ให้ตนกับนางวิมาลาหยุดพัก สื่อให้ทราบว่าไกรทองต้องการที่จะไปเกลี้ยกล่อมบอกกล่าวนางตะเภาทองกับนางตะเภาแก้วให้รู้ตัวเสียก่อน เพื่อที่นางจะได้เบาความหึงหวงโกรธแค้นตนกับนางวิมาลา นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าไกรทองเป็นผู้ชายนักรักที่ฉลาดและมีความรอบคอบ รู้ซึ้งถึงจิตใจของผู้หญิงว่าการที่ผู้ชายจะมีภรรยาน้อย ภรรยาหลวงย่อมต้องมีความหึงหวงเป็นธรรมดา ดังนั้นไกรทองจึงต้องการไปเกลี้ยกล่อมภรรยาทั้งสองคนให้รู้ตัวเสียก่อน

และเทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง คือ ตอนที่นางตะเภาทองใช้ระยะห่างเพื่อต้องการลงโทษนางวิมาลาให้หายเจ็บใจ ดังบทประพันธ์

ได้เอยได้ฟัง	ตะเภาทองแค้นคั่งเคืองจิต
เจ็บแสบแปลบใจดังไฟพิษ	ด้วยว่าถูกที่คิดก็โกรธา
กระทืบเท้าก้าวเดิน<u>เข้าไปใกล้</u>	ถ่มน้ำลายรดให้แล้วร้องว่า
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 40)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เข้าไปใกล้</u> เป็นการใช้ระยะห่างระหว่างนางตะเภาทองกับนางวิมาลาที่สื่อให้ทราบว่านางตะเภาทองต้องการ "ลงโทษ" นางวิมาลาให้หายแค้นใจโดยการถ่มน้ำลายรดใส่นางวิมาลา ซึ่งอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่านางเพราะเป็นภรรยาน้อยของไกรทอง แต่นางวิมาลายังอาจหาญพูดจาให้นางได้อายและเจ็บใจต่อหน้าไกรทองและพวกบ่าวไพร่ในเรื่องที่นางตะเภาทองอยากจะลืม เพราะเป็นเรื่องที่เป็นปมด้อยของนางที่ในครั้งหนึ่งนางก็เคยเป็นภรรยาน้อยของชาลวันสามีของนางวิมาลา

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อเพื่อให้ทราบถึงจำนวนวันและช่วงเวลาของเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นระยะเวลาที่ไกรทองอยู่กับนางวิมาลาในถ้ำ ดังบทประพันธ์

วันเอยวันหนึ่ง	ให้คิดคำนึงถึงบ้าน
แต่กูมาอยู่ก็ช้านาน	สักกี่วันวารไม่แจ้งใจ
ด้วยคูหาสว่างอยู่อย่างนั้น	จะสำคัญวันคืนก็ไม่ได้
แต่คิดคะเนนึกตรึกไตร	เห็นจะได้สัก<u>เจ็ดวัน</u>มา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 19)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เจ็ดวัน</u> เป็นกาลภาษาสื่อให้ทราบว่าไกรทองได้ลงมาอยู่กับนางวิมาลาในถ้ำเป็นเวลาถึงเจ็ดวันแล้ว กล่าวคือ หลังจากที่ไกรทองปราบชาลวันได้เป็นผลสำเร็จ ไกรทองก็ได้รับทรัพย์สมบัติครึ่งหนึ่งจากเศรษฐีเมืองพิจิตร อีกทั้งยังได้แต่งงานกับนางตะเภาแก้วและนางตะเภาทองซึ่งเป็นลูกสาวของเศรษฐีเมืองพิจิตรนั้นด้วย เมื่อไกรทองแต่งงานอยู่กินกับภรรยาทั้งสองคนได้ชักระยะหนึ่ง ไกรทองก็อดคิดถึงนางวิมาลาซึ่งเป็นจระเข้ภรรยาของชาลวัน

ที่อาศัยอยู่ในถ้ำที่ตนเคยลงไปปราบชาลวันและได้พบนางวิมาลาครั้งหนึ่งไม่ไหว ไกรทองจึงลงมาหานางวิมาลาและได้นางเป็นภรรยา นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าถึงเวลาที่ไกรทองจะต้องกลับไปหานางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วแล้ว เพราะไกรทองจากนางซึ่งเป็นภรรยาที่เพิ่งแต่งงานกันใหม่ๆ มานานพอสมควรแล้ว

3. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึก และความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่นางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วใช้สายตามองนางวิมาลาด้วยความรู้สึกดูถูกเหยียดหยาม ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	นวลนางพี่น้องสองศรี
ได้ฟังวาจาสามี	<u>ชำเลือง</u><u>แลดู</u>ทีวิมาลา
ยิ่งคิดยิ่งแค้นถึงความหลัง	มิได้ฟังเจ้าไกรทองว่า
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 39)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ชำเลือง</u><u>แลดู</u> เป็นลักษณะการดูที่ไม่ได้ดูตรงไปข้างหน้าแต่เป็นการใช้หางตาแลดู สื่อให้ทราบว่านางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วมองนางวิมาลาด้วยสายตาดูถูกเหยียดหยาม กล่าวคือ นางตะเภาทองกับนางตะเภาแก้วซึ่งเป็นภรรยาหลวงของไกรทอง อีกทั้งนางทั้งสองคนก็เป็นมนุษย์มองผู้หญิงที่ไกรทองพามาและจะยกย่องนางให้เป็นภรรยาน้อย นั่นคือ นางวิมาลา ซึ่งเป็นจระเข้ภรรยาของชาลวันอีกทั้งยังเป็นสัตว์เดียรฉาน แต่ไกรทองก็ยังจะไปคบค้าพามาเป็นภรรยาออกหน้าออกตาอีก ซึ่งนางทั้งสองคนไม่ยอมรับโดยเฉพาะนางตะเภาทอง เพราะครั้งหนึ่งนางเคยเป็นภรรยาน้อยของชาลวันมาก่อนและเคยถูกนางวิมาลาทำร้ายตบตี นางจึงมีความแค้นฝังใจเป็นการส่วนตัว นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วอยู่ในฐานะที่เหนือกว่า นั่นคือ นางทั้งสองคนถือตัวว่าเป็นมนุษย์และก็เป็นภรรยาหลวง แต่นางวิมาลาเป็นสัตว์เดียรฉานและเป็นภรรยาน้อยของสามีตน

4. สัมผัสภาษา

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางวิมาลาต้องการแสดงการขอโทษไกรทองที่นางไม่รู้จักเจียมเนื้อเจียมตัวระงับอารมณ์โกรธ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	วิมาลาตามไปพิไรบ่น
เจ้าพาน้องขึ้นมาถึงเมืองคน	คิดว่าจะเป็นผลสืบไป
มิรู้กลับอับอายขายหน้า	สุดปัญญาที่จะงดอดได้
ว่าพลางทาง<u>กอด</u>เจ้าไกร	สะอึกสะอื้นให้ไปมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 44)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คือ <u>กอด</u> เป็นสัมผัสภาษาของนางวิมาลาที่แสดงต่อไกรทอง สื่อให้ทราบว่านางวิมาลาต้องการ "ขอโทษ" ไกรทองที่นางไม่รู้จักเจียมเนื้อเจียมตัวระงับใจ ระงับสติอารมณ์ที่จะไม่โต้ตอบนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วที่มาดูถูกเหยียดหยามตนว่าเป็นสัตว์เดียรฉาน อีกทั้งนางก็ยังไม่รู้จักระงับสติอารมณ์โกรธที่ตรงเข้าไปหยิกข่วนไกรทองเพื่อให้หายแค้นใจที่ไกรทองพานางมายังเมืองมนุษย์ แต่ไม่สามารถปกป้องนางให้พ้นจากการดูถูก-เหยียดหยามและถูกทำร้ายร่างกายจากภรรยาหลวงทั้งสองคนของไกรทองได้ นอกจากนี้สัมผัส-ภาษาดังกล่าวยังสะท้อนถึงบุคลิกลักษณะของนางวิมาลาได้ว่านางเป็นหญิงที่มีเสน่ห์ ซึ่งความมีเสน่ห์ของนางวิมาลาก็คือ นางรู้จัก "ขอโทษ" เมื่อรู้ตัวว่าทำผิด ถึงแม้ว่านางจะได้รับการดูถูก-เหยียดหยามว่าเป็นสัตว์เดียรฉานก็ตาม

5. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละครที่แสดงออกมา ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ไกรทองอยู่ในถ้ำกับนางวิมาลา แต่แล้วไกรทองก็เกิดอาการสำลักบ่อยๆ จึงนึกถึงนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วว่าคงจะบ่นถึงตน ดังบทประพันธ์

.....	.....
ปานนี้น้องสองคนจะบ่นถึง	วันนี้จึง<u>สำลัก</u>เป็นหนักหนา
ตัวกูหลงอยู่ด้วยกุมภา	จะเสื่อมเสียวิชาที่เรียนรู้
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 19)

อาการภาษาของไกรทองที่ปรากฏ คือ <u>สำลัก</u> เป็นลักษณะอาการที่เกิดขึ้นเมื่อมีอาหารหรือน้ำเข้าไปในหลอดลม ซึ่งอาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบถึงความเชื่อของไกรทองว่าจะต้องมีคนพูดหรือบ่นถึงตนเป็นแน่ และนั่นก็คือจะต้องเป็นนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้ว

ภรรยาหลวงทั้งสองคนของไกรทองที่เพิ่งแต่งงานกันใหม่ๆ ว่าต้องกำลังบ่นถึงตน กล่าวคือ ไกรทองอดใจคิดถึงนางวิมาลาไม่ไหว ไกรทองจึงโกหกนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วว่าตนจะขอไปดูแลพระอาจารย์ที่ได้สั่งสอนวิชาความรู้ให้ซักระยะหนึ่ง แต่เมื่อไกรทองได้เดินทางไปจริงๆ กลับลงไปหานางวิมาลาในถ้ำและได้นางเป็นภรรยาอีกคนหนึ่ง และไกรทองก็ได้อยู่กินกับนางวิมาลาเป็นระยะเวลานานประมาณ 7 วันแล้ว เกิดอาการสำลักบ่อยๆ จึงเชื่อว่าจะต้องเป็นภรรยาทั้งสองคนที่บ่นถึง นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าถึงเวลาที่ไกรทองจะต้องกลับขึ้นไปหานางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วแล้วเพราะนางทั้งสองคนคือภรรยาหลวง อีกทั้งนางทั้งสองคนก็เป็นมนุษย์เหมือนกับตน

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ไกรทองแสดงกิริยาอาการตกใจเมื่อได้ยินเสียงร้องเรียกของนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วให้เปิดประตู ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	เจ้าไกรทองเอนหลังยังไม่หลับ
ได้ยินเรียกเข้าไป<u>ตกใจวับ</u>	<u>ลุกขยับสับสนลนลาน</u>
จึงร้องทักออกไปว่าใครนั่น	ไม่เกรงใจกันทำหักหาญ
ครั้นแจ้งว่าสองนงคราญ	ออกมา<u>ดันบานประตู</u>ไว้

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 36)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ตกใจวับ</u> เป็นลักษณะอาการตกใจอย่างฉับพลันทันทีทันใดเพราะไม่ทันตั้งตัวมาก่อน อาการภาษาดังกล่าวเป็นกริยาอาการของไกรทองที่แสดงออกมาสื่อให้ทราบว่าไกรทองเกิดความตระหนกตกใจเพราะคิดไม่ถึงว่าจะมีคนมาเรียกตนที่ศาลาแห่งนี้ก่อนที่ไกรทองจะพานางวิมาลาขึ้นไปบนบ้านกลับมีเสียงคนมาร้องเรียกให้เปิดประตู ซึ่งไกรทองก็ได้แสดงกิริยาอาการ <u>ลุกขยับสับสนลนลาน</u> เป็นลักษณะกิริยาอาการลุกขึ้นจากการนอนอยู่อย่างสับสนทำอะไรไม่ถูกและก็ไม่รู้ว่าจะทำอะไรก่อนหรือหลังดี ซึ่งอาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าไกรทองรู้สึกประหม่าเพราะรู้ตัวว่าสิ่งที่กำลังทำคือสิ่งที่ "ผิด" ที่ไม่ซื่อสัตย์ต่อภรรยา นั่นคือการพานางวิมาลาซึ่งเป็นจระเข้ภรรยาของชาลวันที่ล่วงลับไปแล้วเข้ามาอยู่ในบ้านด้วยโดยไม่บอกนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วให้ทราบเสียก่อน ไกรทองจึงแสดงอาการภาษา <u>ดันบานประตู</u>ไว้ไม่ให้เปิด ซึ่งอาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าไกรทองกลัวภรรยาทั้งสองคนมาก อาจจะเป็นเพราะว่าสถานที่แห่งนี้คือสมบัติของภรรยาทั้งสองคน อีกประการหนึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าไกรทองรู้ซึ้งถึงฐานะที่แท้จริงของตนดีว่าเป็นผู้ชายต่ำต้อยไม่มีทรัพย์สมบัติติดตัวมา แต่ที่ได้อยู่ดีกินดีทุกวันนี้ก็คือทรัพย์สมบัติของภรรยาทั้งสอง

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ไกรทองแสดงอาการภาษาเป็นการตอบคำถามนางวิมาลา ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	เจ้าไกรทอง<u>ยิ้มแห้ง</u>แถลงไข
ซึ่งมาเรียกพี่บัดนี้ไซร้	โฉมงามทรามวัยตะเภาทอง
ทั้งนางตะเภาแก้วแววตา	ภรรยาของพี่ทั้งสอง
เจ้าอย่าตกใจไปเลยน้อง	พี่มิให้ขัดข้องเคืองกัน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 37)

อาการภาษาที่ปรากฏ <u>ยิ้มแห้ง</u> คือ การยิ้มแบบจำใจยิ้มของไกรทอง กล่าวคือ นางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วทราบข่าวจากคนเฝ้าสวนว่าไกรทองกลับมาแล้วและพาผู้หญิงมาด้วยคนหนึ่งซึ่งตอนนี้อยู่ที่ศาลาในสวนใกล้บ้าน เมื่อไปถึงนางได้ตัดพ้อต่อว่าไกรทองว่าทำไมไม่ขึ้นบ้านมาอยู่ทำไมที่ศาลาหลังนี้ ส่วนข้างฝ่ายนางวิมาลาเมื่อได้ยินเสียงร้องเรียกไกรทองจึงถามไกรทองว่าคือเสียงของใครใช่เสียงภรรยาของไกรทองหรือไม่ ไกรทองจึงได้แต่แสดงอาการภาษาสื่อออกมา นั่นคือ ยิ้มแห้ง ซึ่งเป็นการยิ้มแบบจำใจยิ้ม เป็นยิ้มแหยๆ สื่อให้ทราบว่าไกรทองตอบรับคำถามของนางวิมาลา ที่ว่าเสียงที่ร้องเรียกอยู่ข้างนอกศาลานั้นคือเสียงของนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วภรรยาทั้งสองคนของไกรทอง เมื่อผู้ชายนักรักอย่างไกรทองจนมุมสิ่งที่ทำได้ดีที่สุดในขณะนั้นก็คือ การฝืนยิ้ม

อีกทั้งยังปรากฏอาการภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางตะเภาทองแสดงกิริยาอาการโกรธนางวิมาลาและต้องการลงโทษนางให้หายแค้นใจ ดังบทประพันธ์

ได้เอยได้ฟัง	ตะเภาทองแค้นคั่งเคืองจิต
เจ็บแสบแปลบใจดังไฟพิษ	ด้วยว่าถูกที่คิดก็โกรธา
<u>กระทืบเท้า</u>ก้าวเดินเข้าไปใกล้	<u>ถ่มน้ำลายรด</u>ให้แล้วร้องว่า
เดิมทีผัวมึงอ้ายกุมภา	ขึ้นมาคร่าคาบกูลงไป
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 40)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>กระทืบเท้า</u> เป็นลักษณะกิริยาอาการใช้เท้าข้างใดข้างหนึ่งหรือทั้งสองข้างกระทืบลงบนพื้นเพราะถูกขัดใจ ไม่ถูกใจ ซึ่งอาการภาษาดังกล่าวเป็นกิริยาอาการของนางตะเภาทองที่แสดงออกมาสื่อให้ทราบว่านางเคืองแค้นและโกรธนางวิมาลามากที่กล้าพูดจา

ในเรื่องที่นางไม่อยากได้ยินได้ฟัง นั่นคือ เรื่องที่ในครั้งหนึ่งนางตะเภาทองเคยเป็นภรรยาน้อยของซาลวัน สามีของนางวิมาลาผู้ที่กำลังพูดจารื้อฟื้นถึงความหลังที่เป็นปมด้อยของนางต่อหน้าไกรทอง และพวกบ่าวไพร่ให้นางได้รับความเจ็บใจและอับอาย นางตะเภาทองจึงแสดงกิริยาอาการเพื่อลงโทษนางวิมาลา นั่นคือ ถ่มน้ำลาย รดใส่นางวิมาลา

นอกจากนี้ยังปรากฏอาการภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางวิมาลาแสดงความทุกข์ใจเพราะตัดสินใจไม่ถูกว่าจะอยู่หรือจะไปจากไกรทอง ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	วิมาลาแค้นขัดสหัสสา
จะแก้แหวนเลิกยันต์แล้วรั้งรา	ด้วยแสนเสน่หาเจ้าไกรทอง
ความรักรุมรึงตะลึงหลง	นางนั่งลงกอดเข่าเศร้าหมอง
หน่วงหนักรักพี่เสียดายน้อง	ฟูมฟองน้ำตาแล้วว่าไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 47)

อาการภาษาที่ปรากฏ กอดเข่า เป็นลักษณะอาการนั่งชันเข่าแล้วใช้วงแขนโอบกอดไว้ อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางวิมาลามีความทุกข์ใจมากในเรื่องความรักระหว่างตนกับไกรทอง อีกทั้งนางก็ตัดสินใจไม่ถูกว่านางจะ "ไป" หรือจะ "อยู่" ที่อยากอยู่เพราะนางรักไกรทองมาก แต่ก็อยากไปเพราะนางไม่สามารถอดทนต่อการดูถูกเหยียดหยามและถูกข่มเหงทำร้ายจากนางตะเภาทองและตะเภาแก้วได้

และอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางวิมาลาหมดความอดทนกลับกลายร่างเป็นจระเข้ดังเดิมเพื่อกลับไปยังถ้ำทอง ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	นางกุมภีล์เศร้าสร้อยละห้อยไห้
อาวรณ์ร้อนรุ่มกลุ้มใจ	ดังถ่านไฟฟื้นสุมทุ่มทับ
จนอยู่มิรู้ที่จะเจรจา	แต่พริบตาอ้าปากหงุบหงับ
ลาผัวซบหัวลงคำนับ	คลานตะกุบตะกับกลับไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 51)

อาการภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ อ้าปากหงุบหงับ ซบหัวลงคำนับ คลานตะกุบตะกับ อาการภาษาดังกล่าวเป็นกิริยาอาการของนางวิมาลาที่กลับกลายร่างเป็นจระเข้เพื่อกลับไปยังถิ่นที่อยู่เดิม คือ ถ้ำทอง ซึ่งอาการ อ้าปากหงุบหงับ เป็นอาการภาษาที่สื่อให้ทราบว่านางวิมาลาอยากจะบอกว่ารักไกรทองมาก ซึ่งนางก็ได้แต่แสดงกิริยาท่าทางออกมาเพื่อสื่อให้ทราบถึง

ความหมายนั้น อีกทั้งนางยังแสดงกิริยา ซบหัวลงคำนับ เป็นอาการภาษาที่สื่อให้ทราบว่านางวิมาลาบอกลาไกรทอง ถึงแม้ว่านางกับไกรทองจะรักกันไม่ได้แต่นางก็ยังให้ความเคารพต่อไกรทองเสมอ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ คือ เสน่ห์ของนางวิมาลาที่รู้จักว่าเวลาใดนางควรที่จะแสดงกิริยามารยาทใดๆ ออกมา และนางวิมาลาก็แสดงกิริยา คลานตะกุบตะกับ เป็นอาการภาษาสื่อให้ทราบว่านางวิมาลาไปจากไกรทองแล้ว

6. **วัตถุภาษา**

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมภายในห้องที่อยู่ของตัวละครและวัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่นางวิมาลาเก็บของเพื่อตามไกรทองไปยังเมืองพิจิตร ดังบทประพันธ์

จึงลุกเข้าไปในห้อง	จัดแจงสิ่งของจะตามผัว
ผ้าผ่อนเงินทองของแต่งตัว	แหวนหัวแหวนมณฑปครบครัน
แล้วเลือกของรักใคร่ใส่กระทาย	มากมายสารพัดจัดสรร
พลางพิศดูห้องแก้วแพรวพรรณ	เตียงสุวรรณเคยนอนแต่ก่อนมา
เสียดายของต่างต่างอย่างดี	เสียดายดวงมณีในคูหา
มีคุณแก่ฝูงภุมภา	จะปรารถนาสิ่งใดก็สมคิด
ให้อิ่มไปด้วยทิพอาหาร	ไม่มีความรำคาญแต่สักหนิด
โอ้แต่นี้ไปจะมืดมิด	เร่งคิดสร้อยเศร้าโศกา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 30-31)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ เครื่องแต่งตัวและเครื่องประดับของนางวิมาลา ได้แก่ ผ้าผ่อนเงินทอง ของแต่งตัว และแหวนชนิดต่างๆ ได้แก่ แหวนหัว แหวนมณฑป ซึ่งวัตถุภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางวิมาลามีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย อีกทั้งยังสื่อให้ทราบถึงลักษณะนิสัยของนางวิมาลาว่าเมื่อนางอยู่ในร่างมนุษย์นางเป็นหญิงที่รักสวยรักงามและมีรสนิยมในการแต่งกายให้ดูดีเป็นที่น่าประทับใจต่อผู้พบเห็น

อีกทั้งวัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ สภาพของห้องนอนและวัตถุเครื่องใช้ภายในห้องนอนของนางวิมาลา ได้แก่ ห้องแก้วแพรวพรรณ ซึ่งเป็นห้องนอนของนางวิมาลาที่งดงามวิจิตรตระการตา เป็นห้องที่ทำให้นางมีแต่ความสุขความสบาย ซึ่งประกอบไปด้วย เตียงสุวรรณ คือ เตียงนอนที่ทำด้วยทองคำ เป็นเตียงทองที่ให้ความสุขแก่นางทั้งในยามหลับและยามตื่น สื่อให้ทราบถึงฐานะและความเป็นอยู่ของนางวิมาลาว่านางมีความเป็นอยู่ที่สุขสบายสมกับฐานะที่ครั้งหนึ่งนางเคยเป็น

ภรรยาหลวงของพระยาชาลวันผู้ปกครองถ้ำทองแห่งนี้ ถึงแม้ว่าพระยาชาลวันจะล่วงลับไปแล้วก็ตามแต่ก็ยังมีข้าวของเครื่องใช้ที่สูงค่า ล้ำค่า คงไว้ให้นาง

และวัตถุภาษาที่สำคัญอีกสิ่งหนึ่งคือ <u>ดวงมณี</u> ซึ่งเป็นแก้วมณีที่มีความสำคัญแก่บรรดาจระเข้ที่อาศัยอยู่ในถ้ำทอง กล่าวคือ แก้วมณีมีคุณประโยชน์ต่อพวกจระเข้และผู้ที่อยู่ในถ้ำทองแห่งนี้ เพราะเมื่อใครที่ต้องการสิ่งใดก็จะได้มาซึ่งสิ่งนั้นสมความมุ่งมาดปรารถนา อีกทั้งเมื่อต้องการอาหารก็จะอิ่มไปด้วยอาหารที่ต้องการกิน หรือที่เรียกกันว่า "อิ่มทิพย์" นอกจากนี้แก้วมณียังมีอานุภาพที่ทำให้ถ้ำทองแห่งนี้สว่างอยู่ตลอดเวลาอีกด้วย

วัตถุภาษาดังกล่าวข้างต้นสื่อให้ทราบว่านางวิมาลาเกิดความลังเลใจในการตัดสินใจว่าจะ "ไป" หรือจะ "ไม่ไป" กับไกรทอง กล่าวคือ ใจหนึ่งนางก็รักไกรทองมากจึงคิดจะยอมสละความสุขความสบายของตนที่ได้รับจากถ้ำทองเพื่อติดตามไกรทองไปอยู่ที่เมืองพิจิตร แต่อีกใจหนึ่งนางก็ไม่อยากจากถ้ำทองไปเพราะนางรู้สึกเสียดายในความสุขความสบายของตัวเองที่ได้รับอย่างล้นเหลือจากถ้ำทองแห่งนี้

นอกจากนี้ยังปรากฏวัตถุภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งด้วย ซึ่งเป็นตอนที่ไกรทองเห็นนางวิมาลาเกิดความลังเลใจ ไกรทองจึงใช้คาถาอาคมให้นางตัดสินใจตามตนไป ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	โฉมเจ้าไกรทองพงศา
ค่อยย่องตามนางวิมาลา	เข้ามายังที่ห้องใน
เห็นนางโศกศัลย์เศร้าหมอง	เป็นห่วงด้วยข้าวของไม่ไปได้
จึงร่าย<u>เทพรำจวน</u>ป่วนใจ	เป่าไปให้ต้องนางกุมภีล์

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 31)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เทพรำจวน</u> เป็นชื่อเวทมนตร์อย่างหนึ่งที่ไกรทองใช้เป่าใส่นางวิมาลาเพื่อต้องการให้นางวิมาลาไม่รู้สึกเป็นห่วงและเสียดายสิ่งของเครื่องใช้ของนาง กล่าวคือ นางวิมาลาเกิดความลังเลใจเพราะใจหนึ่งก็รักไกรทองอยากจะตามไปอยู่ด้วย แต่อีกใจหนึ่งก็รู้สึกเสียดายสิ่งของเครื่องใช้ที่ให้ความสุขความสบายแก่นางในขณะที่อยู่ภายในถ้ำทองแห่งนี้ ดังนั้นเมื่อไกรทองเห็นนางวิมาลาเศร้าใจและเกิดความลังเลใจที่จะไปกับตน ไกรทองจึงร่ายเวทมนตร์เทพรำจวนใส่นางวิมาลา ซึ่งสื่อให้ทราบว่าไกรทองรักและหลงใหลในตัวนางวิมาลามาก ทั้งๆ ที่ไกรทองก็รู้ว่านางวิมาลาเป็นจระเข้ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์เดียรฉานจะต้องไปอยู่ร่วมกับตนซึ่งได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ และอีกประการหนึ่งไกรทองก็มีภรรยาอยู่แล้ว แต่ไกรทองก็ยังต้องการให้นางวิมาลาไปอยู่กับตนให้ได้ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าไกรทองใช้วิธี "ไม่ได้ด้วยเล่ห์ก็ต้องใช้เวทมนตร์"

นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบว่าไกรทองเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านเวทมนต์คาถาอาคม อีกทั้งยังเป็นผู้ชายที่เจ้าชู้เพราะว่าไกรทองมีภรรยาอยู่แล้วแต่ก็ยังอยากได้นางวิมาลาไปเป็นภรรยาอีกคนหนึ่งด้วย

7. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร อีกทั้งยังให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูด เป็นตอนที่นางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วต่อว่าไกรทองซึ่งไกรทองใช้ปริภาษาตอบเพื่อแก้ตัว ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	เจ้าไกรทองฟังคำทำไถล
<u>พูดจากุกกักกระอักกระไอ</u>	เก้อเก้อแก้ไขไปตามจน
พี่จะเข้าไปบ้านเดี๋ยวนี้	พอเดินมาถึงนี่ก็ปะฝน
เห็นศาลาฝารอบขอบกล	จึงแวะนั่งหนีฝนอยู่บนนี้

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 36)

ปริภาษาที่ปรากฏคือ น้ำเสียง <u>กุกกักกระอักกระไอ</u> คือลักษณะการพูดโดยมีน้ำเสียงติดๆ ขัดๆ พูดไม่เต็มเสียง ซึ่งเป็นน้ำเสียงของไกรทองที่ตอบคำถามของภรรยาทั้งสองด้วยน้ำเสียงติดๆ ขัดๆ ตอบกลับไปโดยพูดไม่เต็มเสียง สื่อให้ทราบว่าไกรทองเกิดความประหม่าเพราะรู้ว่าสิ่งที่ตัวเองกำลังทำ คือ สิ่งที่ผิด ผิดที่ไกรทองไม่ซื่อสัตย์ต่อนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วซึ่งเป็นภรรยาของตนโดยการพานางวิมาลาซึ่งเป็นภรรยาน้อยเข้ามาในบ้านของภรรยาหลวง นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าไกรทองเป็นผู้ชายกระล่อนเอาตัวรอดได้ เพราะแม้แต่กำลังถูกดักคอและถูกจับได้ว่าทำผิด ไกรทองยังพูดจาแก้ไขเอาตัวรอด

และปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางวิมาลาหมดความอดทนอดกลั้นในการถูกนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วดูถูกเหยียดหยาม นางวิมาลาจึงใช้ปริภาษาตอบกลับไป ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	**วิมาลาได้ฟังนั่งเกาหัว**
ครั้นจะว่าบ้างนางก็กลัว	**เจ้าไกรทองผู้ผัวจะโกรธา**
แต่อดอดก็เหลือที่อดกลั้น	**ปาคันยิบยิบ<u>กระซิบด่า</u>**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 39)

ปริภาษาที่ปรากฏ <u>กระซิบด่า</u> คือลักษณะการใช้น้ำเสียงบริภาษคู่สื่อสารเบาๆ โดยไม่ต้องการให้บุคคลที่อยู่ใกล้ๆ ได้ยิน ซึ่งเป็นน้ำเสียงของนางวิมาลาที่ใช้บริภาษนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วภรรยาหลวงของไกรทอง ที่ใช้วาจาดูถูกเหยียดหยามตนให้ได้รับความเจ็บใจและอับอายว่าเป็นสัตว์เดียรฉานไม่รู้จักเจียมตัวยังจะตามไกรทองมาอีก การที่นางวิมาลาใช้ปริภาษากระซิบด่า สื่อให้ทราบว่านางวิมาลากลัวว่าไกรทองจะโกรธและจะไม่รักตน ซึ่งนางต้องใช้ความอดทนมากที่จะไม่บริภาษโต้ตอบออกไปตามนิสัยสันดานของตัวเอง เพราะนางเป็นหญิงที่มีความมั่นใจในตัวเองสูงอีกทั้งนางก็เป็นหญิงที่ปากคอจัดจ้านคนหนึ่ง กล่าวคือ ครั้งหนึ่งนางวิมาลาเคยเป็นใหญ่มาตลอดเมื่ออยู่ในถ้ำทองเพราะนางเป็นภรรยาหลวงของพระยาชาลวัน ซึ่งจระเข้หรือหญิงอื่นๆ จะต้องเกรงกลัว เกรงใจ แต่ในตอนนี้ฐานะของนางได้เปลี่ยนไปแล้วจากที่เคยเป็นภรรยาหลวงตอนนี้นางกลับกลายเป็นภรรยาน้อย นางวิมาลาจึงต้องใช้ความอดทนอดกลั้นพอสมควรที่จะไม่หลุดนิสัยเดิมของตัวเองออกไป

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่อง<u>ไกรทอง</u> ตอนนางวิมาลาตามไกรทองมาจากถ้ำ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงความรักของนางวิมาลาที่มีให้แก่ไกรทอง นางจึงยอมสละทรัพย์สมบัติและความสุขสบายที่ได้รับจากถ้ำทองเพื่อตามไกรทองขึ้นไปยังเมืองมนุษย์ ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงความฉลาดของไกรทองที่หยุดพักที่ศาลาใกล้บ้านเพื่อไปบอกกล่าวให้ภรรยาหลวงรู้ตัวเสียก่อนว่าจะพาภรรยาน้อยเข้าบ้าน และเทศภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงระยะห่างที่นางตะเภาทองใช้เพื่อเข้าไปทำร้ายตบตีนางวิมาลาเพราะความหึงหวงไกรทอง ส่วนกาลภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงระยะเวลาที่ไกรทองลงไปอยู่ในถ้ำกับนางวิมาลา เนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงสายตาที่นางตะเภาทองกับนางตะเภาแก้วมองนางวิมาลาด้วยสายตาดูถูกเหยียดหยามซึ่งเป็นสายตาของภรรยาหลวงที่มองภรรยาน้อย สัมผัสภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความเป็นผู้มีเสน่ห์ในตัวเองของภรรยาน้อย ซึ่งนางวิมาลาใช้สัมผัสภาษาเพื่อขอโทษไกรทองที่นางไม่รู้จักเจียมตัว ส่วนอาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความเชื่อที่ว่าหากมีคนบ่นถึงจะมีอาการสำลัก อีกทั้งกิริยาอาการตระหนกตกใจแล้วแปรเปลี่ยนเป็นอาการฝืนยิ้มของไกรทองเมื่อถูกจับได้ว่าแอบทำผิดที่พาภรรยาน้อยเข้าบ้านภรรยาหลวง และอาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงฐานะของภรรยาหลวงย่อมมีความเหนือกว่าภรรยาน้อยเพราะว่าสามารถใช้กิริยาหยาบคายและไร้มารยาทต่อภรรยาน้อยได้โดยไม่ต้องเกรงกลัวว่าสามีจะโกรธและ

ไม่รัก ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อ ได้แก่ สิ่งของเครื่องใช้ที่ให้ความสุขสบายแก่นางวิมาลาแต่นางก็ต้องสละทิ้งเพื่อความรักที่มีให้แก่ไกรทอง และวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบว่าไกรทองเป็นชายนักรักที่มีความรู้ความสามารถในการใช้เวทมนต์คาถาอาคม และปริภาษาที่กวีใช้สื่อ ได้แก่ น้ำเสียงตะกุกตะกักของไกรทอง ซึ่งเป็นน้ำเสียงของคนที่มีความผิด และน้ำเสียงกระซิบด่าของนางวิมาลาสื่อให้ทราบว่าการเป็นภรรยาน้อยต้องรู้จักเจียมตัว

<u>ตอนที่ 2 ไกรทองตามนางวิมาลากลับไปถ้ำ</u>

1. **เทศภาษา**

กวีเลือกใช้ระยะห่างของตัวละครในการสื่อถึงความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร อีกทั้งกวียังเลือกใช้สถานที่ให้ตัวละครใช้กำบังตัวแอบมองคู่สื่อสาร เป็นตอนที่ไกรทองแอบมองดูวิมาลาที่กำลังเศร้าโศกเสียใจในเรื่องที่ไกรทองไม่สามารถช่วยเหลือนางจากการถูกนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วรุมทำร้ายจนนางต้องหนีกลับมาอยู่ที่ถ้ำทองดังเดิม ดังบทประพันธ์

ค่อยย่องเข้าไปดังใจจง สำคัญมั่นคงไม่หลงห้อง
หยุดยืน<u>แฝงม่าน</u>เมียงมอง ดูทำนองวิมาลาจะว่าไร
(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 64)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ <u>แฝงม่าน</u> ซึ่งเป็นสถานที่ที่ไกรทองใช้เพื่อกำบังกายไม่ให้นางวิมาลาเห็นสื่อให้ทราบถึงระยะห่างระหว่างไกรทองกับนางวิมาลาซึ่งอยู่ในระยะใกล้กันเพียงแค่มีม่านมากางกั้นขวางไว้เท่านั้น นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงความต้องการของไกรทองว่าต้องการดูและฟังนางรำพึงรำพันถึงความรู้สึกที่อยู่ภายในใจของนางวิมาลาว่านางรู้สึกและคิดอย่างไร ซึ่งนางวิมาลาก็ได้คร่ำครวญโศกเศร้าทุกข์ใจในเรื่องที่นางต้องอยู่คนเดียวเช่นนี้ก็เพราะไกรทองเป็นต้นเหตุ และนางก็รู้สึกเจ็บใจและแค้นใจที่นางตะเภาทองกับนางตะเภาแก้วใช้ให้พวกบ่าวไพร่มารุมทำร้ายนาง และที่นางวิมาลาเจ็บใจแค้นใจมากที่สุดก็คือ ไกรทองพานางไปอยู่ด้วยแต่ไม่สามารถปกป้องนางให้พ้นจากการถูกทำร้ายได้

2. **เนตรภาษา**

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึก และความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่ไกรทองบรรยายลักษณะของนางวิมาลาที่กำลังงอนตนเองอยู่ ดังบทประพันธ์

....

อะไรเล่าเฝ้าขำเลืองเคืองค้อน ทำแสนงอนทุ้งทิ้งยิ่งกว่าสาว

ข่วนคนเจ็บเจ็บเจ้าเล็บยาว น่าซังรังหยาวสุดใจ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 76)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ ขำเลืองเคืองค้อน เป็นลักษณะการใช้หางตามองแล้วรีบตวัดสายตาเพื่อแสดงให้รู้ถึงอารมณ์แค้นเคือง การที่นางวิมาลาใช้เนตรภาษาที่ปรากฏดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางวิมาลายัง "งอน" เพราะแค้นเคืองไกรทองไม่หาย กล่าวคือ นางวิมาลาแค้นใจไกรทองที่ไกรทองไม่ได้ปกป้องนางให้พ้นจากการที่นางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วภรรยาหลวงของไกรทองดูถูกเหยียดหยามและรุมตบตีทำร้าย ซึ่งสร้างความเจ็บแค้นใจแก่นางวิมาลามาก เพราะนางอุตส่าห์ยอมสละทรัพย์สมบัติและความสุขสบายที่ได้รับเมื่ออยู่ในถ้ำทองติดตามไกรทองไปเป็นภรรยาน้อยที่เมืองมนุษย์ ก็เพราะว่ารักไกรทองมากแต่สิ่งที่นางวิมาลาได้รับกลับเป็นวาจาและการกระทำที่ป่าเถื่อนดูถูกเหยียดหยามนางจากภรรยาทั้งสองคนของไกรทองซึ่งไกรทองก็ไม่ได้ปกป้องนางดังที่ได้สัญญาไว้ นางวิมาลาจึงมีความรู้สึกแค้นใจโดยแสดงเนตรภาษาขำเลืองเคือง-ค้อนไกรทองดังกล่าว

3. สัมผัสภาษา

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางวิมาลากับไกรทองคืนดีกันแล้ว ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น วิมาลาสรวลเสเสน่หา

คลึงเคล้าเย้ายวนขวนภัสดา ให้พูดจาเรื่องราวเล่านิทาน

....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 77)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คลึงเคล้า คือ การลูบคลำกอดรัด ซึ่งสัมผัสภาษาดังกล่าวเป็นการสัมผัสของนางวิมาลาที่สัมผัสกับไกรทองสื่อให้ทราบถึงความรู้สึกของนางวิมาลาได้ว่ารักใคร่ไกรทองมาก อีกทั้งการสัมผัสดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกลักษณะของนางวิมาลาว่าเป็นหญิงที่มีความมั่นใจในตนเองที่กล้าคิด กล้าทำ กล้าเริ่มต้นก่อน ซึ่งหญิงสมัยก่อนส่วนใหญ่จะได้รับการปลูกฝังให้รู้จักระงับใจและต้องปกปิดอารมณ์ความรู้สึก ความปรารถนาของตนให้อยู่ในกรอบและจะต้องเป็นแต่ผู้ตาม ไม่ควรที่จะกล้าแสดงความรู้สึกความต้องการของตนก่อนฝ่ายชาย

นอกจากนี้ยังปรากฏสัมผัสภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ไกรทองต้องการบอกถึงความรู้สึกและความต้องการของตนต่อนางวิมาลา ดังบทประพันธ์

.....	.....
ไหนเล่าเจ้าจะตกรางวัลพี่	หันหน้ามานี่จะบอกให้
สะกิดแก้มแนมนมชมสไบ	คว้าไขว่ขวนเย้าเฝ้าตอแย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 79)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ สะกิดแก้ม คือลักษณะการเอามือสะกิดที่แก้มของคู่สื่อสารแต่เพียงเบาๆ เพื่อบอกถึงความรู้สึกและความต้องการ การที่ไกรทองใช้สัมผัสภาษาแสดงอาการหยอกเย้าโดยการสะกิดแก้มนางวิมาลานั้น สื่อให้ทราบว่าไกรทองมีความรักใคร่และเอ็นดูนางวิมาลามาก

4. **อาการภาษา**

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละครที่แสดงออกมา ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ไกรทองแสดงกิริยาอาการคิดถึงนางวิมาลา ดังบทประพันธ์

ทุ่มทอดตัวตนลงบนเตียง	เอนเอียงแอบอิงพิงหมอน
คิดถึงวิมาลายิ่งอาวรณ์	ทุกข์ร้อนร่ำไรไปมา
ให้ผุดลุกผุดนั่งคลั่งเคลิ้มจิต	สำคัญคิดว่าอยู่ในคูหา
งวยงงหลงเรียกวิมาลา	ขึ้นมานั่งนี่ด้วยพี่ชาย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 56)

อาการภาษาที่ปรากฏ ผุดลุกผุดนั่ง คือการเปลี่ยนอากัปกิริยาลุกนั่งไปมาอย่างรวดเร็ว อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าไกรทองคิดถึงและคลั่งไคล้หลงใหลในตัวนางวิมาลามาก และต้องการให้นางวิมาลาอยู่ใกล้ ดังนั้นไกรทองจึงมีกิริยาอาการเหมือนกับคนขาดสติสัมปชัญญะเพราะความคิดถึงลุ่มหลงนางวิมาลา

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางวิมาลาเก้อเขินเมื่อรู้ว่าเรื่องที่นางคร่ำครวญทุกข์ใจ ไกรทองแอบได้ยินทั้งหมด ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	วิมาลาสะดุ้งจิตคิดบัดสี
รู้ว่าหม่อมผัวตัวดี	ลงมาเมื่อไรนี่ไม่ทันรู้
สาละวนนินทาว่าร้าย	ให้สะเทินเขินอายอดสู
แก้เก้อนั่งกัดปูนพลู	ก้มแกะเล็บอยู่ไม่เจรจา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 65)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ นั่งกัดปูนพลู และ ก้มแกะเล็บ ซึ่งเป็นอาการภาษาของนางวิมาลา สื่อให้ทราบว่านางวิมาลาเก้อเขินไกรทองมากที่ไกรทองได้ล่วงรู้ความในใจที่นางได้คร่ำครวญตัดพ้อต่อว่าไกรทองออกมาเพราะต้นเหตุแห่งความทุกข์ใจของนางในเรื่องทั้งหมดก็คือไกรทอง ในขณะที่นางวิมาลาคร่ำครวญตัดพ้อ ไกรทองได้แสดงตัวให้เห็นจึงทำให้นางวิมาลารู้สึกอายและเก้อเขินไกรทองมากจนแสดงกิริยาอาการดังกล่าวออกมา นอกจากนี้อาการภาษานั่งกัดปูนพลูยังสื่อให้ทราบถึงค่านิยมของคนในสมัยนั้นว่านิยมกินหมาก

และอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางวิมาลาไม่ต้องการให้ไกรทองไปจากตน ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	วิมาลาฉวยฉุดยุดคร่า
ทำกระบวนข่วนหยิกด้วยมารยา	นี่ร่ำลาใครแล้วหรือจะไป
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 71)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ ฉวยฉุดยุดคร่า เป็นลักษณะอาการรีบคว้าเพื่อดึงไว้ไม่ให้ไป อาการภาษาดังกล่าวเป็นกริยาอาการของนางวิมาลาสื่อให้ทราบว่าไม่ต้องการให้ไกรทองไปจากตน กล่าวคือ ไกรทองพานางวิมาลาขึ้นไปอยู่ด้วยกันในเมืองมนุษย์ แต่นางวิมาลาไม่อาจทนต่อการดูถูกเหยียดหยามและทนการถูกรุมทำร้ายจากนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วภรรยาหลวงของไกรทองได้ นางวิมาลาจึงซมซานกลับมาอยู่ที่ถ้ำทองดังเดิม เวลาผ่านไประยะหนึ่งไกรทองทนคิดถึงนางวิมาลาไม่ไหวจึงตามลงมาหานางวิมาลาที่ถ้ำทองเป็นครั้งที่สองก็เพื่อต้องการมาง้องอน

นางวิมาลาให้หายโกรธ อีกทั้งไกรทองก็รักและลุ่มหลงในเสน่ห์รูปกายของนางวิมาลามาก เมื่อไกรทองถูกนางวิมาลาตัดพ้อต่อว่าก็อยากแกล้งจึงทำทีว่าจะกลับขึ้นไป นางวิมาลาได้ฉุดรั้งไกรทองไว้ไม่ให้ไปเพราะนางเพียงแค่แง่งอนไกรทองเท่านั้น นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่านางวิมาลารักไกรทองมากจึงไม่อยากให้จากไป

5. **วัตถุภาษา**

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมภายในห้องที่อยู่ของตัวละครและวัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ไกรทองใช้วัตถุสิ่งของประกอบการเดินทางไปหานางวิมาลาที่ในถ้ำทอง ดังบทประพันธ์

ครั้นถึงฝั่งวังวนชลธาร	จึงโอมอ่านอาคมคาถา
แล้วจุดเทียนชัยมิได้ช้า	คงคาแหวกช่องเป็นปล่องเปลว
เจ้าไกรทองด่วนเดินมาตามทาง	น้ำแห้งแข็งกระด้างไม่ไหลเหลว
มีดหมอเหน็บมั่นกับบั้นเอว	ตรงไปปากเหวถ้ำทอง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 63)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ อาคมคาถา เป็นคาถาอาคมที่ไกรทองได้ร่ำเรียนมาแล้วนำมาใช้ในการเดินทางซึ่งมีผลทำให้น้ำในแม่น้ำที่กว้างใหญ่แหวกเป็นช่องเป็นแนวทางเดิน ซึ่งไกรทองก็ไม่รอช้ารีบจุด เทียนชัย ซึ่งเป็นวัตถุภาษาที่มีอานุภาพส่องแสงสว่างได้โดยไม่ดับเมื่อไกรทองกำลังเดินอยู่ในน้ำที่แหวกเป็นทาง อีกทั้งยังปรากฏวัตถุภาษาที่ผิดธรรมชาติ นั่นคือ น้ำแห้งแข็งกระด้างไม่ไหลเหลว ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วน้ำเป็นของเหลวที่ไม่รวมตัวเป็นก้อนหรือเป็นแนวทางเดินอย่างที่ปรากฏซึ่งเป็นเพราะคาถาอาคมของไกรทอง อีกทั้งยังปรากฏวัตถุภาษาคือ มีดหมอ ซึ่งเป็นอาวุธประจำกายของไกรทอง วัตถุภาษาที่ปรากฏดังกล่าวข้างต้นสื่อให้ทราบว่าไกรทองเป็นผู้ที่มีเวทมนต์คาถาอาคมที่เก่งกาจคนหนึ่ง

6. **ปริภาษา**

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร เป็นตอนที่นางเลื่อมลายวรรณออกมาพูดเตือนสติไกรทองกับนางวิมาลา ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	**นางเลื่อมลายวรรณ<u>เถียงเสียงแข็ง</u>**
ช่างไม่ขันดันแดกแหกกระแซง	**มาตะแคงแว้งวัดเอากันเอง**
เห็นอื้ออึงจึงออกมาห้ามปราม	**กลับใส่ถ้อยร้อยความไม่เหมาะเหม็ง**
ข้าเป็นคนเจียมตัวกลัวเกรง	**ไม่เป็นโตงเป็นเตงน่าอายใจ**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 75)

ปริภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เถียงเสียงแข็ง</u> คือลักษณะการพูดโต้แย้งโดยใช้น้ำเสียงยืนยันหนักแน่น เป็นการใช้น้ำเสียงของนางเลื่อมลายวรรณ สื่อให้ทราบว่านางเลื่อมลายวรรณต้องการยืนยันในเจตนาที่บริสุทธิ์ของนางที่ต้องการให้ไกรทองและนางวิมาลาได้คืนดีกัน กล่าวคือ นางเลื่อมลายวรรณรู้สึกรำคาญที่ไกรทองกับนางวิมาลาโต้แย้งเหน็บแนมกันให้เจ็บใจ นางจึงออกมาพูดเตือนสติว่าไม่ควรจะ "สาวไส้ให้กากิน" และเห็นว่าควรจะพูดจากันดีๆ ได้แล้วซึ่งนางวิมาลาที่กำลังแง่งอนไกรทองอยู่นั้นได้หันมาว่ากล่าวเหน็บแนมนางเลื่อมลายวรรณ นางจึงใช้น้ำเสียงดังกล่าวโต้แย้งเพื่อยืนยันในเจตนาของนางว่าต้องการให้ทั้งไกรทองและนางวิมาลาได้คืนดีกัน

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่อง<u>ไกรทอง</u> ตอนไกรทองตามนางวิมาลากลับไปถ้ำ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงความรักและความคิดถึงของไกรทองที่มีให้นางวิมาลา ไกรทองจึงไม่อาจทนต่อความรู้สึกคิดถึงที่มารุมเร้าได้ จึงหาเหตุผลมากล่าวอ้างกับภรรยาหลวงของตนเพื่อกลับไปหานางวิมาลาที่ถ้ำทอง ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงการเลือกใช้สถานที่คือม่าน ใช้กำบังกายไม่ให้คู่สื่อสารเห็นเพื่อต้องการดูกิริยาอาการและฟังคำรำพันที่อยู่ในใจของคู่สื่อสาร ส่วนเนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงการใช้สายตาของนางวิมาลาที่แง่งอนไกรทอง สัมผัสภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความรักของนางวิมาลากับไกรทองที่มีให้แก่กัน อาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงอาการคลั่งไคล้ลุ่มหลงในเสน่ห์ของนางวิมาลา อีกทั้งอาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความเก้อเขินของนางวิมาลาเมื่อถูกไกรทองล่วงรู้ถึงความรู้สึกที่อยู่ภายในใจของนาง วัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบว่าไกรทองเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการใช้เวทมนต์คาถาอาคม และปริภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงน้ำเสียงยืนยันหนักแน่นแสดงถึงเจตนาที่บริสุทธิ์

<u>เรื่องย่อมณีพิชัย</u>

พระมณีพิชัยเป็นโอรสท้าวพิชัยนุราชเจ้าเมืองอยุธยากับนางจันทร วันหนึ่งพระมณีพิชัยเสด็จประพาสป่าพบไม้ไผ่ลำใหญ่มีกลิ่นหอมจึงอธิฐานขอตัดไม้ไผ่ลำนั้น พบนางยอพระกลิ่นรูปร่างหน้าตางดงามก็นึกรัก นางยอพระกลิ่นเล่าให้พระมณีพิชัยฟังว่านางเป็นพระธิดาของพระอินทร์กับนางเกศนีซึ่งเป็นมนุษย์ เมื่อครรภ์แก่พระอินทร์พานางเกศนีลงมาคลอดลูกที่เมืองมนุษย์เพราะเกรงว่านางจะร้องอ้อนเสียงดังรบกวนเหล่าเทวดาก่อนที่พระอินทร์จะพานางเกศนีกลับไปยังเมืองสวรรค์ได้เนรมิตเสื้อผ้าเครื่องทิพย์ให้แก่นางแล้วนำนางไปไว้ในปล้องไม้ไผ่ พร้อมกับกล่าวว่ามิให้ผู้ใดตัดไม้ไผ่ลำนั้นได้นอกจากเนื้อคู่ของนางเอง พระมณีพิชัยพึงพอใจและหลงรักนางยอพระกลิ่นจึงแอบพานางไปอยู่ในปราสาทของตน

พระเจ้ากรุงจีนมีราชสาสน์มาเชิญพระมณีพิชัยให้อภิเษกกับพระธิดาตน ท้าวพิชัยนุราชกับนางจันทรยินดีมากจึงไปบอกพระมณีพิชัยและได้พบนางยอพระกลิ่น ท้าวพิชัยนุราชทรงเมตตายอพระกลิ่นมากแต่นางจันทรรังเกียจและคิดหาทางกำจัดนาง คืนหนึ่งนางจันทรฆ่าแมวแล้วนำหางแมวไปเหน็บไว้ที่ผมยอพระกลิ่นและเอาเลือดแมวป้ายปากนาง เมื่อพระมณีพิชัยตื่นมาเห็นคราบเลือดกับหางแมวก็เข้าใจผิดคิดว่าเป็นผีกระสือ นางจันทรจึงสั่งทหารให้จับยอพระกลิ่นไปฝังแต่พวกทหารเพียงแต่นำไปทิ้งไว้ ยอพระกลิ่นได้รับความลำบากมากพระอินทร์จึงลงมาช่วยเหลือโดยเนรมิตอาศรมไว้กลางป่าแล้วแปลงยอพระกลิ่นให้เป็นพราหมณ์พร้อมกับสอนคาถาอาคมให้

วันหนึ่งนางจันทรกำลังอาบน้ำที่แม่น้ำเห็นดอกบัวลอยมาจึงหยิบขึ้นมาดม งูในดอกบัวกัดนางจนหมดสติไป ไม่มีผู้ใดสามารถรักษานางได้ พราหมณ์ยอพระกลิ่นจึงอาสารักษาให้ โดยมีข้อแม้ว่าพระมณีพิชัยจะต้องไปเป็นทาสรับใช้ตนพระมณีพิชัยก็ตกลง พราหมณ์ได้เรียกงูนั้นมาดูดพิษกลับคืนไป นางจันทรจึงฟื้นคืนสติและสารภาพเรื่องที่ใส่ร้ายยอพระกลิ่น

พราหมณ์ยอพระกลิ่นคิดอยากลองใจพระมณีพิชัย จึงแปลงกายเป็นหญิงรูปงามเหมือนยอพระกลิ่นมายั่วยวนพระมณีพิชัยแต่พระมณีพิชัยหักห้ามใจได้ เมื่ออยู่ด้วยกันหลายวันยอพระกลิ่นเห็นว่าพระมณีพิชัยมีความซื่อสัตย์ต่อนางจึงอนุญาตให้กลับวังได้

เจ้ากรุงจีนส่งทูตมาถามเรื่องการอภิเษก ท้าวพิชัยนุราชจึงให้พระมณีพิชัยเดินทางไปกับราชทูต ยอพระกลิ่นคิดถึงพระมณีพิชัยจึงตามเข้าไปในเมือง เมื่อรู้เรื่องก็ขอตามไปด้วยเจ้ากรุงจีนโกรธมากเมื่อรู้ความจริงว่า ที่พระมณีพิชัยไม่เดินทางไปอภิเษกในตอนแรกเพราะมีเมียอยู่ก่อนแล้ว จึงหาเหตุให้พระมณีพิชัยทำขันหมากหนึ่งพันชุด ถ้าไม่ได้ทันตามเวลาจะถูกลงโทษพระมณีพิชัยจึงปรึกษากับพราหมณ์ยอพระกลิ่นแล้วชวนกันหนีออกจากเมืองจีน จนมานอนหลับอยู่ในป่าซึ่งเป็นเขตแดนของยักษ์

นนทการจับพระมณีพิชัยไปให้นางยักษ์วาสัน นางยักษ์วาสันจึงส่งพระมณีพิชัยไปให้นางยักษ์ผกาลูกสาวของตนซึ่งยังไม่เคยกินเนื้อมนุษย์ แต่นางยักษ์ผกากลับอยากได้พระมณีพิชัยเป็นคู่ครอง พระมณีพิชัยจึงต้องยอมเป็นสามีของนางยักษ์ผกาเพราะความกลัว ส่วนพราหมณ์-ยอพระกลิ่นออกตามหาพระมณีพิชัยจนพบ แต่ต้องผิดหวังเมื่อเห็นพระมณีพิชัยอยู่กับนางยักษ์ผกาก็โกรธและหึงหวงจึงตัดพ้อต่อว่า พระมณีพิชัยจึงแน่ใจว่าพราหมณ์ผู้นี้คือยอพระกลิ่นและขอคืนดีด้วย ยอพระกลิ่นกลัวพระอินทร์จะไม่ยอมให้คืนดีกัน พระมณีพิชัยเสียใจจนสลบไป พระอินทร์จึงต้องลงมาช่วยเหลือแล้วพามาส่งที่เมืองอยุธยา ท้าวพิชัยนุราชจึงอภิเษกทั้งสองให้ครองคู่กัน

อวัจนสารจาก<u>บทละครนอกเรื่องมณีพิชัย</u> ตอน พราหมณ์ยอพระกลิ่นขอมณีพิชัยไปเป็นทาส พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ปรากฏดังนี้

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่ในการสนทนาของตัวละครเพื่อเค้นถามความจริง รวมทั้งกำหนดระยะห่างระหว่างตัวละครในขณะเปิดเผยความจริง ตลอดจนใช้ระยะห่างในการยั่วยวนลองใจของตัวละครได้อย่างเหมาะสม ซึ่งเป็นตอนที่พราหมณ์ยอพระกลิ่นเข้าไปในห้องบรรทมของนางจันทรเพื่อสอบถามความจริงว่ายอพระกลิ่นกินแมวจริงหรือไม่ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ว่าแล้วเข้าไป<u>ในที่</u>	เฝ้าพระชนนีศรีใส
จึงบังคมทูลถามความใน	เขาเลื่องลือฮือไปทั้งพารา
ก็มิใช่กลการของชีพราหมณ์	แต่มีความสงสัยอยู่หนักหนา
นึกแหนงจะใคร่แจ้งกิจจา	พระมารดาจงเล่าให้เข้าใจ
ไหนว่ายอพระกลิ่นนั้นกินแมว	จริงแล้วเหมือนลือหรือไฉน
สับปลับก็จะกลับตายไป	ลูกช่วยไม่ได้พระมารดา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 41)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>ในที่</u> คือ ห้องบรรทมของนางจันทรซึ่งเป็นห้องที่มีความเป็นส่วนตัวมิดชิด การที่พราหมณ์ยอพระกลิ่นเลือกใช้สถานที่ในการเค้นถามความจริงจากนางจันทรว่ายอพระกลิ่นกินแมวดังที่คนเขาล่ำลือกันจริงๆ หรือไม่ "ในที่" จึงเป็นเทศภาษาที่สื่อให้เห็นว่ายอพระกลิ่นรู้จักกาลเทศะในการเลือกใช้สถานที่ได้อย่างเหมาะสม กล่าวคือ ยอพระกลิ่นใช้ห้องบรรทมของนางจันทรเป็นสถานที่ในการเค้นถามความจริงว่ายอพระกลิ่นกินแมวจริงหรือไม่

ซึ่งในเรื่องนี้ยอพระกลิ่นก็รู้ดีอยู่แก่ใจแล้วว่าตนไม่ได้กินแมวตามที่คนร่ำลือ แต่ที่ต้องมาเค้นถามความจริงเพียงเพราะต้องการล้างมลทินให้กับตัวเอง และเทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้เห็นว่ายอพระกลิ่นให้เกียรตินางจันทรอีกด้วย กล่าวคือ แม้ว่ายอพระกลิ่นจะเป็นผู้ที่มีบุญคุณที่ช่วยชีวิตนางจันทรจากการถูกงูกัด แต่ในฐานะลูกสะใภ้ ยอพระกลิ่นก็ยังให้ความเคารพและให้เกียรตินางจันทรมากที่เลือกใช้สถานที่ที่มิดชิดให้นางจันทรได้สารภาพเรื่องที่ไม่ดี ซึ่งเป็นความลับของตัวเองแทนที่จะให้พูดต่อหน้าคนอื่นๆ เพื่อจะได้ประจานความเลวของนางจันทรให้สาสมแก่ใจ แต่ยอพระกลิ่นก็ไม่ทำเช่นนั้น นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้เห็นว่ายอพระกลิ่นเป็นผู้มีคุณธรรมและมีจิตใจที่ดีงาม ที่แม้ว่าจะถูกนางจันทรใส่ความว่ากินแมวแต่ยอพระกลิ่นก็ยังรับอาสามารักษานางจันทรให้ฟื้นจากการถูกงูกัด

เทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง คือ ตอนที่นางจันทรรู้สึกละอายใจที่จะต้องสารภาพความจริงแก่พราหมณ์ยอพระกลิ่นว่าแท้ที่จริงตนเองเป็นผู้บงการและใส่ร้ายยอพระกลิ่นว่ากินแมว ดังบทประพันธ์

.....	.....
แต่เหลียวหน้าเหลียวหลังกระทั่งไอ	ละอายใจอิดเอื้อนเบือนบิด
ค่อยขยดเข้าไป<u>ให้ชิด</u>	แล้วสะกิดบอกความเจ้าพราหมณ์ไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 41)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ให้ชิด</u> เป็นการใช้ระยะห่างระหว่างนางจันทรกับพราหมณ์-ยอพระกลิ่น ที่สื่อให้ทราบว่าเรื่องที่นางจันทรจะพูดกับพราหมณ์ยอพระกลิ่นนั้นต้องเป็นเรื่องที่ไม่ดีและเป็นความลับ ซึ่งลักษณะของการอยู่ให้ชิดเป็นลักษณะของบุคคลที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกัน แต่นางจันทรกับพราหมณ์ยอพระกลิ่นมิได้เป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ต่อกันหรือสนิทสนมคุ้นเคยกันมาก่อน อีกทั้งการที่นางจันทรต้องขยับเข้าไปให้ชิดติดกับพราหมณ์ก็เพื่อที่จะสารภาพความจริงในเรื่องที่ตนเป็นคนบ่งการและใส่ร้ายยอพระกลิ่นว่ากินแมว ซึ่งการที่นางจันทรยอมสารภาพความจริงก็เพราะว่านางกลัวตาย เนื่องจากถูกพราหมณ์ยอพระกลิ่นขู่ว่าถ้าไม่บอกความจริงก็จะตายเป็นครั้งที่สอง นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าการที่นางจันทรต้องขยับเข้าไปให้ชิดก็เพราะกลัวว่าจะมีบุคคลอื่นได้ยินล่วงรู้ความจริงว่าแท้ที่จริงแล้วตนเองเป็นผู้บ่งการและใส่ร้ายยอพระกลิ่นว่ากินแมว

และเทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง คือ ตอนที่ยอพระกลิ่นแปลงเป็นน้องสาวพราหมณ์ไปยั่วยวนพระมณีพิชัย ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ยอพระกลิ่นกลั้นยิ้มมิใคร่ได้
จึงแกล้งแสร้งเสใส่ไคล้	เข้าไปในบรรณศาลา
ทำเป็นไม่เห็นพระโฉมยง	หยุดยั้งนั่งลงที่ตรงหน้า
แกล้งขยดถดถอยหลังมา	ให้ใกล้หัตถ์ภัสดาจะดูที
เมื่อนั้น	ยอพระกลิ่นผินหลังเข้านั่งใกล้
ทำเป็นมดกัดสะบัดสไบ	ล่อเล่นลองใจพระสามี
หันหลังให้กระทั่งถูกกาย	แล้วร้องกรีดหวีดว้ายน่าบัดสี
เออออะไรใครมานั่งอยู่ที่นี้	ฟ้าผี่เถิดไม่ทันเห็นเลย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 54)

เทศภาษาที่ปรากฏ เป็นเทศภาษาที่ยอพระกลิ่นต้องการลองใจพระมณีพิชัยว่าจะยังคงมีความซื่อสัตย์ต่อนางอยู่หรือไม่ โดยการแปลงเป็นน้องสาวพราหมณ์เข้าไปในอาศรม ซึ่งเทศภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบถึงระยะห่างระหว่างน้องสาวพราหมณ์กับพระมณีพิชัย ซึ่งแบ่งระยะห่างเป็น 3 ระดับ กล่าวคือ ระยะห่างระดับที่ 1 น้องสาวพราหมณ์แกล้งเดินมาแล้วนั่งหันหลังอยู่ที่ตรงหน้า พระมณีพิชัย ซึ่งเป็นเทศภาษาสื่อให้ทราบถึงระยะห่างระหว่างน้องสาวพราหมณ์กับพระมณีพิชัยว่านั่งอยู่ในระยะใกล้ซึ่งก็ยังไม่เป็นที่พอใจของน้องสาวพราหมณ์ นางจึงสื่อเทศภาษาระดับที่ 2 โดยแกล้งนั่งขยับถอยหลังมาให้ ใกล้หัตถ์ภัสดา มากขึ้นอีก ซึ่งเป็นเทศภาษาสื่อให้ทราบถึงระยะใกล้ชิดมากกว่าในครั้งแรก กล่าวคือ เพียงถ้าหากพระมณีพิชัยยื่นมือออกไปก็จะถูกเนื้อต้องตัวน้องสาวพราหมณ์ได้ แต่ก็ยังไม่เป็นที่พอใจของน้องสาวพราหมณ์อยู่ดี นางจึงใช้เทศภาษาระดับที่ 3 โดยแกล้งทำเป็นถูกมดกัดแล้วสะบัดผ้าสะไบนั่งขยับถอยหลังเข้ามาจนกระทั่ง ถูกกาย พระมณีพิชัย ซึ่งเป็นเทศภาษาสื่อให้ทราบถึงระยะแนบชิด กล่าวคือ การที่มีหญิงสาวมายั่วยวนโดยการนั่งชิดติดกันหรืออยู่ในระยะแนบชิดกับชายอื่นที่ไม่ใช่สามีของตัวเอง เป็นสิ่งที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง ยิ่งเป็นผู้หญิงในสมัยก่อนจะต้องรู้จักรักนวลสงวนตัวไม่ควรยั่วยวนให้ท่าผู้ชายก่อนแต่การที่น้องสาวพราหมณ์ใช้เทศภาษาดังกล่าวยั่วยวนพระมณีพิชัยอย่างจงใจก็เพื่อให้พระมณีพิชัยเกิดความสนใจรักใคร่ตน

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครใช้แสดงพฤติกรรมและใช้ในการกำหนดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พราหมณ์ยอพระกลิ่นให้พระมณีพิชัยอยู่ยามคอยดูแลตน ดังบทประพันธ์

.....	.....
<u>วันนี้</u>เหนื่อยนักจักเอนหลัง	พระองค์จงนั่งระวังข้า
ต่อ<u>ดึก</u>หน่อยจึงค่อยนิทรา	แล้วหลับตานิ่งอยู่ดูท่วงที

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 48)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>วันนี้</u> เป็นกาลภาษาที่พราหมณ์ยอพระกลิ่นใช้กล่าวอ้างกับพระมณีพิชัยว่าในวันนี้ตนรู้สึกเหนื่อยมากจึงจะนอนแล้ว และให้พระมณีพิชัยคอยนั่งดูแลความปลอดภัยให้แก่ตน เมื่อถึงเวลา <u>ดึก</u> พระมณีพิชัยจึงจะค่อยเข้านอนได้ กาลภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าการที่ยอพระกลิ่นให้พระมณีพิชัยเข้านอนได้ในเวลาดึกก็เพื่อต้องการจะอยู่ใกล้ชิดกับพระมณีพิชัยในช่วงเวลาหัวค่ำซึ่งเป็นช่วงเวลายังไม่ดึกนักและจะได้มีเวลาแกล้งดูใจพระมณีพิชัยว่าคิดอย่างไร ซึ่งถ้าหากยอพระกลิ่นไม่แกล้งทำเป็นว่าเหนื่อยแล้วให้พระมณีพิชัยคอยนั่งดูแลตนก็อาจจะต่างคนต่างอยู่ในที่ของตน นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงฐานะของพราหมณ์ยอพระกลิ่นกับพระมณีพิชัยว่าเป็นเจ้านายกับข้ารับใช้ กล่าวคือ พราหมณ์ยอพระกลิ่นเป็นเจ้านายซึ่งสามารถเป็นผู้กำหนดเวลาในการนอนของข้ารับใช้อย่างพระมณีพิชัยได้

กาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ยอพระกลิ่นใช้เวลาครุ่นคิดลองใจพระมณีพิชัยว่ายังคงมีความซื่อสัตย์ต่อนางอยู่หรือไม่ ดังบทประพันธ์

<u>รุ่งเอยรุ่งราง</u>	<u>แสงทองส่องสว่างเวหา</u>
เจ้าพราหมณ์นิ่งนึกตรึกตรา	จะลองใจภัสดาสามี
ท้าวเธอจะสัตย์ซื่ออยู่หรือไม่	หรือจะเป็นไฉนให้รู้ที่
คิดพลางทางว่าไปทันที	นี่แน่พระมณีสุริย์วงศ์
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 49)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>รุ่งราง</u> เป็นเวลาจวนสว่างพอมองเห็นรางๆ ยังไม่กระจ่างชัด ซึ่งในเวลาดังกล่าวนี้ ยอพระกลิ่นใช้ครุ่นคิดที่จะลองใจพระมณีพิชัยว่ายังคงมีความซื่อสัตย์ต่อนางอยู่หรือไม่จวบจนมี <u>แสงทองส่องสว่างเวหา</u> คือแสงที่ปรากฏอยู่บนขอบฟ้าส่องสว่าง ยอพระกลิ่น

จึงตัดสินใจดำเนินการเรื่องที่ครุ่นคิดลองใจพระมณีพิชัยทันที ระยะเวลาดังกล่าวเป็นกาลภาษาที่สะท้อนให้ทราบถึงบุคลิกภาพของยอพระกลิ่นว่าเป็นผู้หญิงช่างคิด ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ายอพระกลิ่นเป็นผู้หญิงที่มีความฉลาดละเอียดรอบคอบ ที่แม้แต่จะลองใจสามีของตัวเองยังต้องใช้ระยะเวลาในการคิดใคร่ครวญวางแผน นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านับตั้งแต่เวลารุ่งเช้าเป็นต้นไป เป็นเวลาที่ยอพระกลิ่นจะได้ทดสอบลองใจพระมณีพิชัยว่ายังคงรักและซื่อสัตย์ต่อนางอยู่หรือไม่

กาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ยอพระกลิ่นใช้ช่วงเวลากำหนดการแกล้งยั่วเย้าพระมณีพิชัยให้โกรธ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ยอพระกลิ่นเย้ายั่วผัวขวัญ
ครั้น<u>บ่ายแสงสุริยาสายัณห์</u>	จึงผ่อนผันพูดจาให้อาลัย
เข้านั่งชิดสะกิดว่าหม่อมพี่	จะทำทีโกรธขึ้งไปถึงไหน
<u>เย็น</u>แล้วน้องจะลาคลาไคล	นี่แนะคะข้าไหว้อยู่จงดี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 61)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>บ่ายแสงสุริยาสายัณห์</u> และ <u>เย็น</u> ซึ่งเป็นเวลานี้มีความหมายเหมือนกัน ตามที่ราชบัณฑิตยสถาน (2546. หน้า 913) ให้ความหมายเวลาเย็นไว้ว่าเป็นเวลาใกล้ค่ำประมาณ 16-18 นาฬิกา กาลภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าเป็นเวลาที่ยอพระกลิ่นกำหนดการหยุดยั่วเย้าหยอกล้อพระมณีพิชัยให้โกรธ กล่าวคือ ยอพระกลิ่นแปลงเป็นน้องสาวพราหมณ์มาแกล้งยั่วเย้าหยอกล้อพระมณีพิชัยให้โกรธจนถึงเวลาเย็นนางจึงเลิกยั่วเย้าเนื่องจากว่าถึงเวลาที่นางต้องลากลับไปแล้ว นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าเวลาเย็นยอพระกลิ่นต้องแปลงกายเป็นพราหมณ์กลับมาที่อาศรม

3. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึก และความต้องการของตัวละคร อีกทั้งใช้เพื่อปกปิดความรู้สึกที่แท้จริงของตัวละคร เป็นตอนที่พระมณีพิชัยเดินไปฉุดข้อมือพราหมณ์เพราะคิดว่าเป็นยอพระกลิ่นภรรยาของตนจึงถูกพราหมณ์ใช้เนตรภาษาค้อนคม ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	เจ้าพราหมณ์ปัดกร<u>ค้อน</u>ให้
<u>แลสบหลบเนตร</u>ภูวไนย	แย้มยิ้มละไมไปมา
คิดคะนึงถึงความเมื่อยามรัก	สงสารพระทรงศักดิ์เป็นหนักหนา

ชลเนตรคลอคลองนัยนา เมียงเมินพักตราไม่พาที

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 34)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ ค้อน เป็นลักษณะการสื่อแสดงความไม่พอใจด้วยการตวัด-สายตา ซึ่งเนตรภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบว่าพราหมณ์ไม่พอใจพระมณีพิชัยที่มาดึงข้อมือให้เข้าไปใกล้ๆ เพราะในขณะนั้นยอพระกลิ่นอยู่ในฐานะพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้รักษาศีลต้องมีความสำรวม แต่เนตรภาษาดังกล่าวมีความขัดแย้งกับกิริยาอาการของพราหมณ์ที่ยิ้มแย้มแสดงออกถึงความ-พึงพอใจ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการที่ยอพระกลิ่นใช้เนตรภาษาค้อนให้พระมณีพิชัย จึงเป็นการใช้เนตรภาษาเพื่อปกปิดความรู้สึกที่แท้จริงของตัวเอง ซึ่งความรู้สึกต้องการเห็นหน้าพระมณีพิชัยมีมากล้นในหัวใจ ยอพระกลิ่นจึงอดใจใช้เนตรภาษา แลสบหลบเนตร กับพระมณีพิชัยไม่ได้ ซึ่งเนตรภาษาดังกล่าวเป็นลักษณะการใช้สายตามองสบตาแล้วรีบหลบสายตาทันทีเป็นเนตรภาษาที่สื่อให้ทราบว่ายอพระกลิ่นรักและคิดถึงพระมณีพิชัยมาก

เนตรภาษาที่ปรากฏตามมาคือ ชลเนตรคลอคลองนัยนา เป็นลักษณะมีน้ำตาคลอเต็มลูกตาแต่ยังไม่ถึงกับไหลออกมา ซึ่งสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกเศร้าใจของยอพระกลิ่นว่ารักและคิดถึงอีกทั้งยังสงสารพระมณีพิชัยมากเต็มหัวใจจนล้นออกมาเป็นน้ำตาคลอเต็มตา ซึ่งยอพระกลิ่นไม่สามารถที่จะพูดให้รู้ได้จึงได้แต่เก็บความรักและความคิดถึงไว้ในหัวใจทะลักล้นเป็นน้ำตาคลอเต็มตาจนต้องรีบ เมียงเมิน คือลักษณะของการเบือนหน้าหนีไม่ต้องการดู สื่อให้ทราบว่าถ้าหากยอพระกลิ่นยังคงใช้สายตามองสบตาพระมณีพิชัยอยู่อย่างนั้น น้ำตาอาจไม่เพียงแต่คลออยู่ที่ลูกตาแต่น้ำตาอาจจะไหลออกมาเพราะความอัดอั้นในรักและคิดถึงก็เป็นได้

เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระมณีพิชัยแสดงอาการกลัวงูจนตาเหลือกลาน ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น พระมณีตระหนกตกประหม่า
สิ้นสติตกใจภาวนา กลัวงูหูตาเหลือกลาน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 39)

เนตรภาษาที่ปรากฏ "ตาเหลือกลาน" คือลักษณะตาที่เบิกกว้างแสดงความตกใจกลัว การที่พระมณีพิชัยแสดงเนตรภาษาตาเหลือก เนื่องจากว่าพระมณีพิชัยเห็นงูที่พราหมณ์เป่ามนต์เรียกมาให้สูบเอาพิษที่กัดนางจันทรกลับคืนไป เนตรภาษาดังกล่าวจึงสื่อให้ทราบว่าพระมณีกลัวงูมาก จึงแสดงอาการตกใจกลัวด้วยเนตรภาษาตาเหลือกลาน นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้เห็นถึงบุคลิกลักษณะของพระมณีพิชัยว่าเป็นคนอ่อนแอ ขี้ขลาดตาขาว

อีกทั้งเนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระมณีพิชัยนั่งมองดูหน้าพราหมณ์อย่างพินิจพิเคราะห์ เพราะรู้สึกว่ารูปร่างหน้าตาของพราหมณ์เหมือนกับยอพระกลิ่นมาก ดังบทประพันธ์

นั่งพินิจพิศโฉมเจ้าพราหมณ์น้อย แซ่มช้อยน่ารักเป็นนักหนา
พิศพักตร์ผ่องผิวโสภา ดังจันทราทรงกลดหมดมลทิน
รูปทรงสารพัดไม่ขัดขวาง เหมือนละม้ายคล้ายนางยอพระกลิ่น
นวลละอองสองแก้มดังลูกอิน จะแย้มเยื้อนเหมือนสิ้นทุกสิ่งอัน
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 48)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ พินิจ เป็นลักษณะการใช้สายตามองอย่างพิจารณาถี่ถ้วน สื่อให้ทราบว่าการที่พระมณีพิชัยใช้สายตามองพราหมณ์อย่างละเอียดทั้ง พิศโฉม เป็นการเพ่งดูรูปร่างและ พิศพักตร์ เป็นการเพ่งดูหน้าตาของพราหมณ์อย่างละเอียดถี่ถ้วนนั้น เป็นเพราะพราหมณ์มีรูปร่างและหน้าตาเหมือนกับยอพระกลิ่นภรรยาของพระมณีพิชัยที่ถูกขับไล่ให้พลัด-พรากจากกันทั้งที่ยังรักกันมาก นอกจากนี้ยังสื่อให้ทราบว่าการที่พระมณีพิชัยใช้สายตามองอย่างพิจารณาถี่ถ้วน ก็เพราะมีความเคลือบแคลงสงสัยในตัวพราหมณ์ว่าอาจเป็นยอพระกลิ่น จึงใช้สายตามองพิจารณาเปรียบเทียบความเหมือนระหว่างพราหมณ์กับยอพระกลิ่น

และเนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ยอพระกลิ่นแปลงเป็นน้องสาวพราหมณ์เข้าไปยั่วยวนพระมณีพิชัย แต่เมื่อเห็นว่าพระมณีพิชัยทำหน้าตาเฉยจึงแกล้งพูดกลบเกลื่อน ดังบทประพันธ์

....
ว่าพลางทางชม้ายชายหางตา สบเนตรเชษฐาทำหน้าเฉย
จึงเสแสร้งกล่าวภิปรายเปรย อกเอ๋ยเป็นน่าละอายใจ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 55)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ ชม้ายชายหางตา เป็นลักษณะการดูที่ไม่ได้ดูตรงไปข้างหน้า แต่เป็นการใช้หางตาดูเพื่อสื่อความหมาย เป็นเนตรภาษาสื่อให้ทราบว่ายอพระกลิ่นกำลังยั่วยวนพระมณีพิชัยโดยใช้สายตาสื่อแสดงความหมายให้ท่า และยอพระกลิ่นยังใช้สายตา สบเนตร ซึ่งเป็นลักษณะการใช้สายตามองนิ่ง เป็นเนตรภาษาที่สื่อให้ทราบว่ายอพระกลิ่นกำลังดูท่าทีพระมณีพิชัยว่าจะแสดงกิริยาอาการเช่นใดกลับมา

นอกจากนี้เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง คือ ตอนที่พระมณีพิชัยเห็นน้องสาว-พราหมณ์ซึ่งมีหน้าตาเหมือนยอพระกลิ่นมากแต่ต้องระงับใจด้วยการหลับตา ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	**พระมณีผันแปร<u>แลหา</u>**
<u>เห็น</u>นางสาวสรรค์กัลยา	**ทรงโฉมโสภาลาวัณย์**
คิดพะวงสงสัยใครนี่หนอ	เหมือนนางยอพระกลิ่นดังแกล้งสรรค์
แก้มคางขนงเนตรเกศกรรณ	สารพันไม่ผิดสักนิดเดียว
พระนิ่งนึกตรึกไตรไปมา	เสน่หาป่วนปั่นกระสันเสียว
งามละม่อมพร้อมพริ้งจริงเจียว	พิศวงหลง<u>เหลียวไม่วางตา</u>

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 53)

.....	.....
ซะรอยนางนฤมลคนนี้	เป็นน้องเจ้าพราหมณ์ชีแม่นมั่น
พี่ชายเขาจะโกรธทำโทษทัณฑ์	ตีรันเล่นเปล่าเปล่าไม่เข้ายา
พระอุตสาห์เงือดงดสะกดจิต	มิได้คิดมุ่งมาดปรารถนา
แกล้งทำสำรวม<u>หลับตา</u>	ก้มหน้านิ่งอยู่ไม่ดูไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 54)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ พระมณีพิชัยใช้สายตา <u>แลหา</u> เป็นการใช้สายตามองค้นหาหญิงสาวคนหนึ่งซึ่งมีความงดงามทั้งรูปร่างและหน้าตา อีกทั้งยังเหมือนยอพระกลิ่นมากแม้กระทั่งแก้ม คาง คิ้ว ดวงตา ผม และใบหู พระมณีพิชัยจึงใช้สายตามอง <u>เหลียวไม่วางตา</u> เป็นลักษณะการใช้สายตามองอย่างไม่ละสายตาจนต้องเอี้ยวคอเหลียวมอง เนตรภาษาในตอนนี้สื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยรักและผูกพันกับยอพระกลิ่นมากจึงจดจำรายละเอียดในรูปร่างหน้าตาของยอพระกลิ่นได้ นอกจากนี้ยังสื่อให้ทราบว่าในส่วนลึกแล้วพระมณีพิชัยก็มีใจให้แก่น้องสาว-พราหมณ์ ซึ่งอาจเป็นเพราะนางมีรูปร่างหน้าตาสวยเหมือนกับยอพระกลิ่นและอาจเพราะเป็นธรรมดาของผู้ชายส่วนใหญ่ที่มักชอบหญิงที่มีรูปร่างหน้าตาสวยงามจึงมองเหลียวไม่วางตา **แต่เมื่อพระมณีพิชัยนึกได้ว่าสาวสวยผู้นี้คือน้องสาวของพราหมณ์ก็ไม่อยากยุ่งเกี่ยวด้วย จึงใช้เนตรภาษา คือ <u>หลับตา</u> ปกปิดความรู้สึกรักใคร่เสน่หาต่อนาง เป็นการหลับตาเพื่อข่มใจและที่มากไปกว่านั้นเป็นเพราะพระมณีพิชัยกลัวถูกพราหมณ์ลงโทษซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกภาพของพระมณีพิชัยได้ว่าเป็นผู้ที่ขาดความเป็นผู้นำ คือ ไม่กล้านั่นเอง**

4. **สัมผัสภาษา**

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระมณีพิชัยต้องการรู้ว่าพราหมณ์ใช่ยอพระกลิ่นหรือไม่จึงเดินไปกุมมือพราหมณ์มาสอบถาม ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระมณีพิชัยโฉมศรี
จึงกุมกรเจ้าพราหมณ์จรลี	มานั่งเหนือแทนที่อันเดียวกัน
คิดพะวงสงสัยอยู่ไม่วาย	เหมือนละม้ายยอพระกลิ่นเมียขวัญ
จะใคร่รู้ข้อขำสำคัญ	จึงถามไถ่ไปพลันทันที

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 34)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คือ กุมกร เป็นลักษณะการใช้อุ้งมือกุมมือของอีกฝ่ายหนึ่งไว้ ซึ่งการกุมมือกันมักใช้แสดงความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันหรือใช้แสดงความรู้สึกของคนที่รักกันแต่พระมณีพิชัยกับพราหมณ์ยอพระกลิ่นเพิ่งพบกันเป็นครั้งแรก ดังนั้นการที่พระมณีพิชัยกุมมือพราหมณ์ จึงเป็นกิริยาที่สื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยต้องการยึดมือพราหมณ์ไว้ไม่ให้หนีเพื่อจะได้สอบถามข้อสงสัยว่าใช่ยอพระกลิ่นหรือไม่ นอกจากนี้ยังสื่อให้ทราบอีกว่าพระมณีพิชัยคิดถึงยอพระกลิ่นมากที่แม้แต่เห็นอยู่เต็มตาว่าเป็นพราหมณ์ซึ่งก็เป็นผู้ชายแต่ก็ยังอยากสัมผัสด้วยโดยการกุมมือพราหมณ์เพื่อบอกความรู้สึกว่าคิดถึงยอพระกลิ่นมาก

สัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางจันทรกำลังจะสารภาพความจริงแก่พราหมณ์ยอพระกลิ่น ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	นางจันทรร้อนใจเป็นหนักหนา
ครั้นจะไม่แจ้งอรรถดังสัจจา	ก็กลัวว่าจะตายวายชีวิต
แต่เหลียวหน้าเหลียวหลังกระทั่งไอ	ละอายใจอิดเอื้อนเบือนบิด
ค่อยขยดเข้าไปให้ชิด	แล้วสะกิดบอกความเจ้าพราหมณ์ไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 41)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คือ สะกิด เป็นลักษณะการเอามือสะกิดแต่เพียงเบาๆ การที่นางจันทรใช้สัมผัสภาษาโดยการสะกิดพราหมณ์ ซึ่งในขณะนั้นนางจันทรกับพราหมณ์ก็อยู่กันเพียงลำพังสองคนในห้องบรรทมที่มีความมิดชิดและมีความเป็นส่วนตัวแต่นางจันทรก็ยังสะกิดเพื่อจะบอกความจริง สัมผัสภาษาดังกล่าวจึงสื่อให้ทราบว่าเรื่องที่นางจันทรจะพูดต้องเป็นเรื่องที่มี

ลับลมคมในและมีความสำคัญมากๆ อีกทั้งนางจันทรก็ไม่อยากให้ใครมาล่วงรู้ความลับในเรื่องไม่ดีของตนว่าเหตุการณ์ทั้งที่เกิดขึ้นนั้นตนเป็นผู้บงการและใส่ร้ายยอพระกลิ่นว่ากินแมว

นอกจากนี้ยังมีสัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระมณีพิชัยเผลอตัวกอดพราหมณ์ยอพระกลิ่น ดังบทประพันธ์

ค่อย<u>ยกพระหัตถ์สัมผัสต้อง</u>	ยิ้มพลางทางมองดูหน้า
เห็นคล้ายละม้ายเหมือนไม่เคลื่อนคลา	พระราชา<u>สวมสอดกอดรัด</u>
ครั้นเจ้าพราหมณ์ถามมาว่าอะไร	ก็ตกใจแก้เก้อว่ายุงกัด
ทำเหลียวหลังเหลียวหน้าคว้าพัด	โบกปัดพัดวีไปมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 49)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ยกพระหัตถ์สัมผัสต้อง</u> เป็นลักษณะการค่อยๆ ใช้มือสัมผัสอย่างเบามือและมีความนุ่มนวล ซึ่งการที่พระมณีพิชัยค่อยๆ ใช้มือแตะต้องสัมผัสแต่เพียงเบาๆ ที่ร่างกายของพราหมณ์ซึ่งกำลังหลับอยู่นั้น เป็นเพราะพระมณีพิชัยเห็นว่าพราหมณ์มีรูปร่างหน้าตาเหมือนกับยอพระกลิ่นมากจึงอดใจที่จะยกมือแตะต้องสัมผัสไม่ได้ อีกทั้งพระมณีพิชัยก็ยังรู้สึกกล้าๆ กลัวๆ กล่าวคือ กลัวว่าพราหมณ์จะรู้สึกตัวตื่นขึ้นมาก่อนที่ตนจะได้ทำตามที่ใจปรารถนาจึงต้องค่อยๆ ยกมือเพื่อแตะต้องสัมผัสแต่เพียงเบาๆ อย่างนุ่มนวล เมื่อได้แตะต้องสัมผัสแล้วพระมณีพิชัยก็เผลอใจคิดว่าเป็นยอพระกลิ่นจริงๆ จึงเผลอตัว <u>สวมสอดกอดรัด</u> พราหมณ์ซึ่งสื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยรู้สึกดีใจคิดว่าใช่ยอพระกลิ่นจึงแสดงสัมผัสภาษาสวมสอดกอดรัดพราหมณ์ นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวเป็นการสัมผัสที่พระมณีพิชัยแสดงออกมาจากความ-ปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจตนเองว่ารักและคิดถึงยอพระกลิ่นมาก

5. **อาการภาษา**

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละคร เป็นตอนที่พระมณีพิชัยเก้อเขินกระดากอายพราหมณ์ยอพระกลิ่น ดังบทประพันธ์

.....	.....
นิ่งนึกตรึกถวิลยังกินแหนง	**จึงเสแสร้งแกล้งกล่าวถามไถ่**
ยามร้อนผ้าผ่อนเจ้าห่มไย	**ซื้อหรือใครให้จึงได้มา**
เนื้อหนังดีหนอจะขอชม	**เจ้าพราหมณ์ห่มสมตัวหนักหนา**
ฉุดชิงชายสไบไขว่คว้า	**นัยนาแลลอดสอดดู**

ไม่เห็นแยบคายก็อายใจ ทอดถอนใจใหญ่แล้วยิ้มอยู่
แก้เก้อนั่งกัดปูนพลู อดสูแก่ใจไม่เจรจา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 35)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ เก้อ เป็นลักษณะการแสดงสีหน้าเจื่อนเพราะรู้สึกผิดคาด ไม่เป็นอย่างที่คิด ซึ่งอาการภาษาของพระมณีพิชัยดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยเก้อเขินพราหมณ์มาก ที่ทำทีแกล้งขอชมเนื้อผ้าที่พราหมณ์สวมใส่อยู่แต่มีจุดประสงค์จะดึงผ้าสะไบเพื่อพิสูจน์และเปิดเผยให้ได้ว่าพราหมณ์คือยอพระกลิ่น ดังนั้นพระมณีพิชัยจึงดึงผ้าสะไบของพราหมณ์ให้หลุดเพื่อจะได้เห็นสิ่งสำคัญที่อยู่ภายใต้เนื้อผ้านั้นแต่แล้วก็ไม่มีสิ่งใดผิดปกติ พระมณีพิชัยจึงมีสีหน้าเจื่อนแสดงอาการเก้อเขินกระดากอายออกมาจึงแก้ "เก้อ" โดยการนั่งกัดปูนพลูไม่พูดไม่จา

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระมณีพิชัยแสดงกิริยาอาการกลัวงูที่พราหมณ์ยอพระกลิ่นเสกคาถาเรียกมาให้สูบเอาพิษที่กัดนางจันทรกลับคืนไป ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น พระมณีตระหนกตกประหม่า
สิ้นสติตกใจภาวนา กลัวงูหูตาเหลือกลาน
ร้องเรียกเจ้าพราหมณ์ให้ช่วยด้วย พี่จะม้วยชีวังสังขาร
น้อยหรือนั่นมันเลิกพังพาน ไม่ได้การแล้วจะไปข้างไหนดี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 39)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ สิ้นสติตกใจ เป็นลักษณะอาการตกใจกลัวจนขาดสติสัมปชัญญะ กล่าวคือ เป็นการแสดงกิริยาท่าทางออกไปโดยไม่รู้สึกตัว อาการภาษาดังกล่าวเป็นกิริยาอาการของพระมณีพิชัยแสดงออกมาสื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยกลัวงูมาก ซึ่งเป็นงูที่ยอพระกลิ่นเสกคาถาเรียกมาให้สูบเอาพิษที่กัดนางจันทรกลับคืนไป จนต้องแสดงอาการภาษาคือ ภาวนา ออกมาซึ่งเป็นลักษณะการสำรวมใจให้แน่วแน่ โดยสวดมนต์เพื่อขอให้คุณพระคุณเจ้าช่วย นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกลักษณะของพระมณีพิชัยว่าเป็นคนอ่อนแอและขี้ขลาดตาขาว เพราะถ้าหากพระมณีพิชัยไม่อ่อนแอและมีความกล้าหาญมากกว่านี้ทั้งพระมณีพิชัยและยอพระกลิ่นก็คงจะไม่พลัดพรากจากกัน

และอาการภาษาที่แสดงถึงอาการกลัวของพระมณีพิชัยที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระมณีพิชัยเดินอยู่ในป่ากับพราหมณ์ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ครั้นเจ้าพราหมณ์เหลียวมาทำ<u>หน้าม่อย</u>	**อุยหน่าหนามยอกน้อยไปหรือนั่น**
ทำ<u>นิ่วพักตร์</u>ชักหนามฉับพลัน	<u>ค่อยเหยียบยันโขยกเขยกมา</u>

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 46)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>หน้าม่อย</u> เป็นลักษณะอาการแสดงออกมาทางสีหน้าโดยมีสีหน้าสลดลง กล่าวคือ พระมณีพิชัยจำเป็นที่จะต้องตามพราหมณ์ไปเป็นข้ารับใช้ เนื่องจากว่าได้รับปากกับพราหมณ์ไว้แล้วว่าหากพราหมณ์ช่วยรักษาแม่ของตนฟื้นจากการถูกงูกัดได้ ตนก็ยินดีที่จะไปเป็นข้ารับใช้ตามที่พราหมณ์ต้องการ ดังนั้นในระหว่างทางการเดินอยู่ในป่าเพื่อไปยังอาศรมของพราหมณ์ พระมณีพิชัยได้รับความลำบากมากและเฝ้าครุ่นคิดอยู่ตลอดเวลาว่าพราหมณ์จะมีจิตใจดีหรือร้ายอย่างไรบ้าง เมื่อพราหมณ์หันมามองพระมณีพิชัยจึงแสดงอาการภาษาดังกล่าวซึ่งสื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยกลัวพราหมณ์และกำลังเศร้าใจในโชคชะตาของตัวเองที่ต้องมาตกระกำลำบากทั้งในการเดินอยู่ในป่าและต้องตามไปอยู่กับคนที่ไม่เคยรู้จักมักคุ้นกันมาก่อนอีกทั้งก็ไม่รู้ว่านิสัยใจคอจะเป็นอย่างไร นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสะท้อนบุคลิกภาพของพระมณีพิชัยได้ว่าเป็นคนที่ไม่มีความมั่นใจในตนเองเพราะเพียงแต่พราหมณ์หันมามองเท่านั้นก็ยังแสดงอาการกลัวจนหน้าม่อย

และอาการภาษาที่ปรากฏ <u>นิ่วพักตร์</u> เป็นลักษณะอาการทำหน้าย่นขมวดคิ้ว เป็นอาการภาษาสื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยได้รับความเจ็บปวดจากการเดินเหยียบหนามและยังสื่อสะท้อนถึงบุคลิกลักษณะของพระมณีพิชัยว่าเป็นคนอ่อนแอไม่มีความเข้มแข็งอดทนเพราะเพียงแค่ถูกหนามตำเท้าเท่านั้นก็ยังแสดงท่าทางเจ็บปวดถึงขนาดต้อง <u>ค่อยเหยียบยันโขยกเขยกมา</u> ซึ่งสื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยเจ็บเท้ามากและอาการภาษาดังกล่าวข้างต้นยังสื่อให้รับรู้ถึงความรู้สึกของพระมณีพิชัยได้ว่า "กลัว" พราหมณ์ผู้เป็นนายมาก

นอกจากนี้ยังปรากฏอาการภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งที่ตอกย้ำความอ่อนแอ ความขี้ขลาดตาขาวของพระมณีพิชัย ได้แก่ตอนที่ยอพระกลิ่นแปลงเป็นน้องสาวพราหมณ์แล้วแกล้งหลอกให้พระมณีพิชัยตกใจโดยที่ยังไม่ปรากฏตัวให้เห็น ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระมณีนึกพะวงสงสัย
อะไรผีสางหรืออย่างไร	อกใจทึกทึกนึกภาวนา
ตัวสั่นเทาเทาหนาวสะท้าน	แอบบานประตูนิ่งพิงฝา
ให้สยดสยองพองโลมา	ตกประหม่าหน้าซีดไม่สมประดี
แล้วแข็งจิตคิดมานะเหน็บรั้ง	ลูกผู้ชายจะมานั่งกลัวผี
ลุกขยับลับล่ออยู่หลายที	ภูมีย่างย่องไปมองดู

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 52)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ ตัวสั่นเทาเทา เป็นอาการภาษาที่พระมณีพิชัยแสดงออกมา ซึ่งมีลักษณะท่าทางอาการตัวสั่นรัวๆ เคลื่อนไหวถี่ๆ อย่างกับคนที่เป็นไข้ พระมณีพิชัยจึงต้องแอบนั่งพิงฝาบานประตูกลัวผีจนขนลุกขนผอง อีกทั้งพระมณีพิชัยยังแสดงอาการ หน้าซีด ออกมา ซึ่งเป็นการแสดงอาการออกมาทางสีหน้าที่มีลักษณะไม่มีสีเลือดที่หน้า อาการภาษาดังกล่าวจึงสื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยมีอาการกลัวผีอย่างมากจน "ตัวสั่นเทาเทา" และ "หน้าซีด" แต่เป็นเพราะศักดิ์ศรีของลูกผู้ชายพระมณีพิชัยจึงคิดว่าไม่ควรที่จะมานั่งกลัวผี จึงแสดงอาการภาษา ลุกขยับ และ ลับๆ ล่อๆ เป็นลักษณะอาการกล้าๆ กลัวๆ กล่าวคือ ที่อยากจะกล้าก็เนื่องจากเป็นเพราะศักดิ์ศรีของลูกผู้ชาย แต่ที่ยังกลัวๆ อยู่ก็เพราะความกลัวอยู่ในสามัญสำนึก กิริยาอาการ "กลัวผี" ของพระมณีพิชัยจึงสื่อให้เห็นถึงบุคลิกภาพที่แท้จริงว่าไม่มีความกล้าหาญและเป็นคนขี้ขลาด

นอกจากนี้ยังปรากฏอาการภาษาของยอพระกลิ่นที่เด่นชัด ซึ่งเป็นตอนที่ยอพระกลิ่นมีความรู้สึกพึงพอใจที่ได้อยู่กันเพียงลำพังสองคนกับพระมณีพิชัยอีกครั้งหนึ่ง ดังบทประพันธ์

.....	.....
ครั้นจะลามลวนซวนซิด	ก็เกรงเดชโกสิตบิดาอยู่
แต่ยิ้มใหญ่ยิ้มน้อยชม้อยดู	คิดอดสูแสร้งกล่าวเป็นมารยา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 48)

อาการภาษาที่ปรากฏ ยิ้มใหญ่ยิ้มน้อย เป็นลักษณะอาการยิ้มแล้วยิ้มอีกด้วยความดีใจหรืออิ่มใจ กล่าวคือ ยอพระกลิ่นได้ไปรักษานางจันทรให้ฟื้นจากการถูกงูกัดโดยมีข้อแลกเปลี่ยนคือพระมณีพิชัยต้องไปเป็นข้ารับใช้ตนที่อาศรมกลางป่าและเมื่อได้อยู่กันตามลำพังสองคนหลังจากที่ต้องพลัดพรากจากกันมานาน ยอพระกลิ่นจึงแสดงอาการภาษา คือ "ยิ้มน้อยยิ้มใหญ่" ซึ่งเป็นอาการที่ยอพระกลิ่นยิ้มแล้วยิ้มอีกด้วยความสุขใจ สื่อให้รับรู้ถึงอารมณ์และความรู้สึกของยอพระกลิ่นได้ว่าพึงพอใจและมีความสุขมากกับการที่มีพระมณีพิชัยอยู่เคียงข้าง

6. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่พระมณีพิชัยกำลังเดินอยู่ในป่า ซึ่งกวีได้บรรยายถึงสภาพแวดล้อมของป่า ดังบทประพันธ์

.....	.....
เห็นสุมทุมพุ่มไม้ในไพรชัฏ	เกรงกริ่งสิงสัตว์ที่ในป่า
เดินพลางทางนึกภาวนา	ร้องเตือนนายขาระวังตัว
ได้ยินเสียงสกุณีมี่ก้อง	ชะนีเหนี่ยวไม้ร้องเรียกผัว
ใจหายกายสั่นอยู่รัวรัว	คิดกลัวผีสางปะรางควาน
ดำเนินเดินตามเจ้าพราหมณ์ไป	เปลี่ยวเปล่าเศร้าใจในไพรสาณฑ์
ขึ้นเขาข้ามน้ำลำธาร	ดัดดั้นดงดานเดินมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 46)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ สุมทุมพุ่มไม้ และ ไพรชัฏ ที่สื่อให้ทราบถึงความรกทึบน่ากลัวของป่า อีกทั้งยังมี สิงสัตว์ ที่อยู่ในป่ายิ่งเพิ่มความน่ากลัวอันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากสัตว์ป่าเหล่านั้นได้ ทั้งเสียงของ สกุณี ที่ส่งเสียงร้องดัง เป็นวัตถุภาษาที่สื่อให้ทราบว่ามีนกจำนวนมากที่ส่งเสียงร้องก้องทั้งป่าและยังมี ชะนี ส่งเสียงร้องเรียกกันอยู่ในป่าผสานกันเพิ่มความน่ากลัวให้มากยิ่งขึ้นไปอีก แต่พระมณีพิชัยก็ต้องทนกับความน่ากลัวในวัตถุภาษาเหล่านั้น จึงได้แต่เดินตามพราหมณ์ไปเรื่อยๆ ทั้งต้อง ขึ้นเขา และ ข้ามลำธาร บุกป่าฝ่าดงเดินไป วัตถุภาษาที่ปรากฏดังกล่าวนอกจากจะสื่อให้เห็นถึงสภาพความน่ากลัวของป่าแล้ว ยังสื่อสะท้อนให้ทราบถึงความอ่อนแอ ความขี้ขลาดตาขาวของพระมณีพิชัยเพราะในขณะนั้นก็ไม่ได้เดินอยู่ในป่าคนเดียว และในขณะเดียวกันวัตถุภาษาดังกล่าวได้สื่อสะท้อนให้ทราบถึงบุคลิกภาพของยอพระกลิ่นว่าเป็นผู้หญิงที่มีความกล้าหาญและอดทน เพราะที่ผ่านมานางสามารถอยู่ที่อาศรมกลางป่าคนเดียวได้และในการเดินทางกลางป่ายอพระกลิ่นก็มีความกล้าหาญไม่เกรงกลัวอันตรายจากสัตว์ป่าเหล่านั้น

นอกจากนี้ยังปรากฏวัตถุภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งด้วย ซึ่งเป็นตอนที่กวีบรรยายถึงความงดงามของน้องสาวพราหมณ์ โดยใช้วัตถุภาษาในการแต่งกาย ได้แก่ เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ ดังบทประพันธ์

รูปทรงคงเป็นยอพระกลิ่น	งามสิ้นสารพัดไม่ขัดข้อง
ผิวพรรณโสภาดังทาทอง	ผัดหน้านวลละอองยองใย

นุ่งโกไสยะพัสตร์ผ้าทิพย์ ห่มสีทับทิมขลิบสุกใส
เข็มขัดประจำยามงามวิไล สอดใส่สร้อยสะอิ้งพริ้งพราย
สวมกำไลใส่แหวนงูเพชร แต่ละเม็ดค่าเมืองเรืองฉาย
อรชรอ้อนแอ้นกรีดกราย ดำเนินเดินชายเข้ามา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 50)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ การแต่งตัว เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับที่พระอินทร์ประทานให้ยอพระกลิ่นซึ่งเป็นเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับที่สูงค่าและงดงาม ยอพระกลิ่นจึงใช้แต่งกายสวมใส่เพื่อไปยั่วยวนลองใจพระมณีพิชัย โดยผัดหน้าขาวนวลเป็นยองใย และสวมใส่เสื้อผ้าซึ่งได้แก่ ผ้านุ่ง และผ้าห่มสะไบสีทับทิมขลิบสีเหลืองทองสวยสดใส และใช้เครื่องประดับที่สูงค่าสวมใส่เพิ่มความงดงามให้เด่นสง่ามากยิ่งขึ้น ได้แก่ เข็มขัดประจำยามซึ่งเป็นเข็มขัดที่แสดงถึงฐานะที่สูงส่ง ใส่สร้อยสะอิ้งที่มีลวดลายสวยงามซึ่งเป็นสร้อยเส้นยาวใส่พาดไขว้กับตัว สวมกำไลข้อมือและใส่แหวนงูซึ่งเป็นแหวนที่คนสมัยก่อนที่มีฐานะดีนิยมสวมใส่ที่เพชรแต่ละเม็ดสูงค่ามาก วัตถุภาษาต่างๆ เหล่านี้สื่อให้ทราบว่ายอพระกลิ่นบรรจงแต่งตัวให้สวยงามเป็นพิเศษก็เพื่อที่ว่าจะได้ไปยั่วยวนลองใจพระมณีพิชัยให้รักและลุ่มหลงในตัวน้องสาวของพราหมณ์

7. **ปริภาษา**

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร อีกทั้งยังให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูด ซึ่งเป็นตอนที่ท้าวพิชัยนุราชแอบฟังนางจันทรสารภาพความผิดกับพราหมณ์ว่าเป็นผู้บงการและใส่ร้ายยอพระกลิ่นว่ากินแมว ท้าวพิชัยนุราชจึงด่านางจันทร ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น ท้าวพิชัยนุราชเรืองศรี
แอบองค์แฝงบังฟังคดี ภูมีกริ้วกราดตวาดไป
ชิชะพระมเหสีเอก ทำย้อนยอกโหยกเหยกอย่างนี้ได้
ใส่ถ้อยร้อยความลูกสะใภ้ ช่างไม่สมเพชเวทนา
ขับเมียเขาพรากไปจากผัว ทำตามใจตัวไม่ปรึกษา
ถึงกรุงจีนจะยกทัพมา ก็สู้กันสิหนาไม่พรั่นใจ
ทั้งแก่กระนี้ไม่หนีเลย มึงไม่เคยเห็นฝีมือหรือไฉน
ชาติเจ๊กกินหมูจะสู้ไทย โกฏิแสนแน่นไปก็ไม่กลัว
น้อยหรืออีเฒ่าเจ้าความคิด ทุจริตอิจฉาขายหน้าผัว

เสกสรรปั้นน้ำเป็นตัว เออออะไรไม่กลัวเขานินทา
นั่นแลเทวดาจึงอาเพศ ปฏิเหตุงูขบสมน้ำหน้า
เจ้าพราหมณ์แก้ไขขึ้นไยนา ให้มันม้วยชีวาสาแก่ใจ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 42)

ปริภาษาที่ปรากฏคือเสียง ตวาดไป เป็นลักษณะการใช้น้ำเสียงแผดดังออกไป ปริภาษาชิชะ เป็นน้ำเสียงของท้าวพิชัยนุราชที่สื่อให้ทราบถึงอารมณ์ท้าวพิชัยนุราชในขณะนั้นได้ว่าฉุนเฉียวและโกรธมาก ที่นางจันทรกล้าใส่ความลูกสะใภ้ของตัวเองได้ทำให้สามีภรรยาซึ่งรักกันอยู่ดีๆ ต้องพลัดพรากจากกัน อีกทั้งถ้อยคำที่ท้าวพิชัยนุราชใช้ด่านางจันทรยังพาดพึงไปถึงเจ้ากรุงเมืองจีนที่ปรากฏในถ้อยคำ "ชาติเจ็กกินหมูจะสู้ไทย" เป็นถ้อยคำที่สื่อให้ทราบว่าท้าวพิชัยนุราชโกรธนางจันทรมากจนพาลใช้น้ำเสียงดูถูกเจ้ากรุงเมืองจีนว่าเป็น "ชาติเจ็ก" นอกจากนี้ยังปรากฏปริภาษาในถ้อยคำ สมน้ำหน้า ซึ่งเป็นถ้อยคำที่ท้าวพิชัยนุราชใช้ด่านางจันทรสื่อให้ทราบว่าท้าวพิชัยนุราชใช้น้ำเสียงด่าแดกดันซ้ำเติมนางจันทรว่าสมควรแล้วที่ถูกงูกัดและงูก็น่าจะกัดนางให้ตายเพราะอยากไปพรากผัวพรากเมียเขา

และปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระมณีพิชัยจำใจต้องไปอยู่กับพราหมณ์ที่อาศรมเพื่อเป็นข้ารับใช้ พระมณีพิชัยจึงได้แต่รำพึงรำพันในโชคชะตาของตัวเองดังบทประพันธ์

เดินพลางมากลางมรคา พระราชาทอดถอนใจใหญ่
โอ้ว่าเวรกรรมได้ทำไว้ จำไปเป็นข้าเจ้าพราหมณ์ชี
อกเอ๋ยไม่เคยจะตกยาก ลำบากเคืองข้องหมองศรี
ไม่รู้ใจนายร้ายหรือดี แล้วจะตีกันเล่นไม่เว้นวัน
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 46)

ปริภาษาที่ปรากฏ โอ้ และ เอ๋ย เป็นน้ำเสียงของพระมณีพิชัย ที่สื่อให้ทราบถึงความทุกข์ใจและเศร้าใจในโชคชะตาของตัวเองที่ต้องมาตกระกำลำบากเดินอยู่ในป่า ตามไปเป็นข้ารับใช้พราหมณ์ที่ยังอาศรมกลางป่าปลายแดนเมืองอยุธยา อีกทั้งพระมณีพิชัยก็ไม่รู้ว่าพราหมณ์มีนิสัยใจคอร้ายหรือดีอย่างไรเพราะว่าเพิ่งจะรู้จักกันเป็นครั้งแรกแต่ก็ต้องตามไปเป็นข้ารับใช้ดังนั้นพระมณีพิชัยจึงรู้สึกทุกข์ใจมาก

นอกจากนี้ยังปรากฏปริภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง ซึ่งเป็นตอนที่น้องสาวพราหมณ์มายั่วเย้าพูดจาเซ้าซี้พระมณีพิชัย ดังบทประพันธ์

ไม่เอยไม่รู้	**จะเซ้าซี้มิให้อยู่สุขได้**
ใครใช้ให้มาเป็นข้าไท	**อย่าพักคิดติดใจได้แคะ**
จะเป็นกระไรก็ให้เป็น	จะลากลู่ถูเล่นกระนั้นแหละ
สาแก่ใจไม่เสงี่ยมเลียมและ	อย่าพักแกะไปเลยไม่วางมือ
ตัวข้าเป็นน้องของนาย	จะล้อเล่นตามสบายไม่ได้หรือ
จะตะโกนโพนทะนาว่ายุดยื้อ	ก็ตามเถิดไม่ถือกับนินทา
ยืนอยู่นี่ทีเดียวให้แน่นิ่ง	อย่าไหวติงนิ่งอยู่อย่าเงยหน้า
อย่าแลอย่าเหลียวอย่าพูดจา	หลับหูหลับตาเสียอย่าดู
แม้นไม่ฟังยังขืนจะดุกดิก	จะหยิกให้กลัวตัวเป็นหนู
ว่าคนพล่อยพล่อยร้อยประตู	เจ้าช่างรู้ชอบผิดความคิดดี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 59)

ปริภาษาที่ปรากฏในถ้อยคำ เซ้าซี้ ซึ่งเป็นลักษณะการพูดจารบเร้าเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการเป็นปริภาษาของน้องสาวพราหมณ์ที่สื่อให้ทราบว่าเป็นผู้หญิงที่เอาแต่ใจตัวเอง กล่าวคือ ยอพระกลิ่นแปลงเป็นน้องสาวพราหมณ์เข้ามาพูดยั่วเย้าเซ้าซี้พระมณีพิชัยให้ได้รับความรำคาญใจ ซึ่งพระมณีพิชัยก็ไม่อยากยุ่งเกี่ยวด้วย เพราะคิดว่านางคือน้องสาวของพราหมณ์ผู้เป็นนาย แต่น้องสาวพราหมณ์ก็ยังมาพูดรบเร้าให้พระมณีพิชัยไม่เป็นสุขอยู่นั่นเอง อีกทั้งน้องสาวพราหมณ์ได้บังคับพระมณีพิชัยให้ทำในสิ่งที่ตนต้องการ ซึ่งได้แก่ อย่าพักคิด อย่าพักแกะมือ อย่าไหวติง อย่าเงยหน้า อย่าแล อย่าเหลียว อย่าพูดจา และ อย่าดู ซึ่งถ้าหากพระมณีพิชัยไม่เชื่อตามที่ตนห้ามก็จะ หยิกให้กลัวตัวเป็นหนู ซึ่งเป็นการใช้น้ำเสียงข่มขู่ให้กลัว จากปริภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบว่ายอพระกลิ่นเป็นผู้หญิงฉลาด กล่าวคือ ในขณะที่ยอพระกลิ่นอยู่ในสภาพของน้องสาวพราหมณ์ยอพระกลิ่นก็จะแสดงบุคลิกลักษณะนิสัยที่เอาแต่ใจตัวเอง แต่เมื่ออยู่ในสภาพของพราหมณ์ก็จะแสดงบุคลิกลักษณะนิ่งสุขุม เป็นที่น่าเกรงขาม

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องมณีพิชัย ตอนพราหมณ์ยอพระกลิ่นขอมณีพิชัยไปเป็นทาส นี้ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงความรักและความคิดถึงของพระมณีพิชัยกับยอพระกลิ่น แต่ต้องแยกทางกันทั้งยังรักก็เพราะนางจันทรเป็นต้นเหตุ ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงการเลือกใช้สถานที่ของยอพระกลิ่นในการสอบถามความจริงจากนางจันทร สื่อให้ทราบว่ายอพระกลิ่นรู้จักกาลเทศะและมารยาท อีกทั้งกวีใช้เทศภาษาเพื่อกำหนดระยะห่างของนางจันทรในขณะเปิดเผยความจริงกับพราหมณ์ และกวีบรรยายระยะห่างของน้องสาวพราหมณ์ที่เข้าไปยั่วยวนพระมณีพิชัยให้รักและหลงในเสน่ห์ของนาง ส่วนกาลภาษากวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ยอพระกลิ่นใช้กำหนดเวลาเข้านอนของพระมณีพิชัยซึ่งในขณะนั้นเป็นข้ารับใช้พราหมณ์ และใช้กาลภาษากำหนดการยั่วยวนลองใจพระมณีพิชัย กวีใช้เนตรภาษาสื่อให้ทราบถึงความรักและความคิดถึงของพระมณีพิชัยกับยอพระกลิ่น อีกทั้งยังสื่อให้ทราบถึงความรู้สึกกลัวโดยใช้สายตาเหลือกลานบอกความรู้สึกกลัวได้อย่างเด่นชัด นอกจากนี้กวียังใช้การหลับตาซึ่งเป็นการใช้สายตาเพื่อปกปิดความรู้สึกที่แท้จริงของพระมณีพิชัยที่มีความเสน่หาต่อน้องสาวพราหมณ์ กวีใช้สัมผัสภาษาโดยให้พระมณีพิชัยใช้การสัมผัส คือ กุมมือ แตะต้องและกอดรัดพราหมณ์ด้วยความดีใจอย่างเผลอตัวคิดว่าเป็นยอพระกลิ่นเพื่อสื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยรักและคิดถึงยอพระกลิ่นมาก นอกจากนี้กวียังใช้การสัมผัสของนางจันทร คือ สะกิดพราหมณ์เพื่อจะบอกความจริงกับพราหมณ์ทั้งๆ ที่ในขณะนั้นก็อยู่ในห้องบรรทมที่มิดชิด ซึ่งสื่อให้ทราบว่าเรื่องที่จะพูดนั้นต้องเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก กวีใช้อาการภาษาบรรยายลักษณะกิริยาอาการกลัวงูและกลัวผีของพระมณีพิชัยทำให้ทราบถึงบุคลิกลักษณะที่แท้จริงของพระมณีพิชัยว่าเป็นคนอ่อนแอและขี้ขลาดตาขาว ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อ คือสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในป่าที่มีแต่ความรกทึบและน่ากลัวอีกทั้งยังมีสัตว์ต่างๆ ที่ส่งเสียงร้องเพิ่มความน่ากลัวมากยิ่งขึ้น อีกทั้งกวียังใช้วัตถุภาษาสื่อให้ทราบถึงการแต่งตัวของน้องสาวพราหมณ์ที่ใช้เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับที่งดงามและสูงค่าไปยั่วยวนพระมณีพิชัยให้รักและลุ่มหลง และกวีใช้ปริภาษา ซึ่งได้แก่ น้ำเสียงของท้าวพิชัยนุราชใช้ด่านางจันทรสื่อให้ทราบว่าโกรธมาก อีกทั้งการใช้น้ำเสียงรำพึงรำพันของพระมณีพิชัยที่สื่อให้ทราบว่ากำลังมีความทุกข์ใจและโศกเศร้าใจที่ต้องไปเป็นข้ารับใช้พราหมณ์ นอกจากนี้กวียังใช้ น้ำเสียงของน้องสาวพราหมณ์ที่สื่อให้ทราบว่าเป็นผู้หญิงที่เอาแต่ใจตัวเอง

<u>เรื่องย่อคาวี</u>

ครั้งหนึ่งยังมีเสือแม่ลูกอ่อนกับโคแม่ลูกอ่อน วันหนึ่งแม่เสือออกล่าเหยื่อจนเพลิน เป็นเหตุให้ลูกเสืออดนมหิวโหยมาก ขณะนั้นโคแม่ลูกอ่อนเดินผ่านมาทางปากถ้ำ ลูกเสือจึงร้องขอนมแม่โคกิน แม่โคไม่ยอมให้กินเพราะเห็นเป็นลูกของศัตรูแต่ลูกโคสงสารจึงช่วยอ้อนวอน เมื่อได้กินนมของแม่โคแล้วลูกเสือรู้สำนึกในบุญคุณ จึงสัญญากับลูกโคว่าจะเป็นเพื่อนที่ดีต่อกันตลอดไป และนับถือแม่โคเป็นเหมือนแม่ของตน แล้วชักชวนให้แม่โคและลูกโคหากินอยู่ด้วยกัน ลูกเสือสัญญาว่าจะขอร้องไม่ให้แม่เสือทำร้ายแม่โคและลูก หากแม่เสือทำร้ายตนจะแก้แค้นให้ แม่โคไม่ค่อยวางใจแต่ก็ยอมอยู่ด้วย ฝ่ายแม่เสือเมื่อกลับมาจากหาอาหารได้ฟังเรื่องราวต่างๆ จากลูกเสือก็ยินดีให้อยู่ด้วยแต่ในใจของแม่เสือคิดจะจับแม่โคกินเป็นอาหาร ในระยะแรกๆ จึงแกล้งทำดีด้วย จนวันหนึ่งได้โอกาสแม่เสือจึงจับแม่โคกินเป็นอาหาร เมื่อลูกเสือรู้จึงกัดแม่เสือในเวลากินนม ฝ่ายลูกโคก็ตรงเข้าขวิดจนแม่เสือถึงแก่ความตาย แล้วก็ชวนกันออกจากถ้ำไปอยู่ในที่แห่งใหม่

ทางที่ลูกเสือกับลูกโคเดินผ่านนั้นเป็นที่ตั้งอาศรมพระฤๅษีผู้มีวิทยาอาคม พระฤๅษีเห็นลูกเสือกับลูกโคเดินมาด้วยกันก็ประหลาดใจเพราะสัตว์สองจำพวกนี้เป็นศัตรูกัน จึงสอบถามเรื่องราวความเป็นมา พระฤๅษีทำพิธีชุบทั้งสองให้กลายเป็นมนุษย์ โดยตั้งชื่อลูกเสือว่าหลวิชัย ส่วนลูกโคชื่อว่าคาวี พระฤๅษีสอนวิชาความรู้ให้และได้มอบพระขรรค์ไว้ใช้เพื่อป้องกันตัวคนละเล่ม อีกทั้งพระฤๅษีก็ได้ถอดดวงใจของทั้งสองใส่ในพระขรรค์ของแต่ละคน

หลวิชัยและคาวีเดินทางมาถึงเมืองจันทรบุรีจึงหยุดแวะพัก หลวิชัยเผลอหลับส่วนคาวีไปหาน้ำมาเตรียมไว้ให้พี่ชายจึงได้พบยักษ์ซึ่งอยู่ในสระน้ำ คาวีต่อสู้กับยักษ์จนชนะ เมื่อเจ้าเมือง-จันทรบุรีทราบก็โปรดให้ตามตัวหลวิชัยกับคาวีเข้าเฝ้าและยกพระธิดาให้เป็นรางวัลแก่คนที่ฆ่ายักษ์ คาวีขอให้พระราชทานพระธิดาแก่หลวิชัยในฐานะที่เป็นพี่ชาย หลังจากเสร็จพิธีอภิเษกสมรสแล้ว คาวีทูลลาเพื่อออกแสวงหาบ้านเมือง ก่อนจากกันหลวิชัยและคาวีเสี่ยงทายดอกบัวคนละดอก โดยอธิษฐานว่าถ้าฝ่ายใดมีภัยอันตรายขอให้ดอกบัวเหี่ยวเฉา

คาวีเดินทางต่อจนไปพบเมืองหนึ่งปราสาทราชวังยังดีอยู่แต่ร้างผู้คน คาวีนึกประหลาดใจ จึงเดินสำรวจพบกลองใหญ่ใบหนึ่งลองตีดูปรากฏว่าไม่ดัง จึงใช้พระขรรค์กรีดหนังกลองพบนางจันท์สุดา นางจึงเล่าเรื่องราวให้คาวีฟังว่ามีนกอินทรียักษ์ออกอาละวาดจับคนกินเป็นอาหารจนหมดรวมทั้งพระบิดาพระมารดาของนางด้วยส่วนนางนั้นพระบิดาเกรงว่าจะได้รับอันตรายจึงนำมาซ่อนไว้ในกลอง ซึ่งวิธีที่จะกำจัดนกอินทรีนั้นต้องก่อกองไฟแล้วนกจะบินมา คาวีได้ก่อกองไฟและใช้พระขรรค์สังหารนกอินทรีตายและครองรักกับนางจันท์สุดา

วันหนึ่งคาวีและนางจันท์สุดาไปสรงน้ำที่สระ นางจันท์สุดาหยิบเส้นผมที่มีกลิ่นหอมของนางใส่ผอบลอยน้ำไป ผอบลอยไปถึงเมืองพัทธวิสัยซึ่งมีท้าวสันนุราชเป็นผู้ครองเมืองมีมเหสีชื่อนางคันธมาลี ท้าวสันนุราชพบผอบลอยน้ำมาจึงเปิดดูและลุ่มหลง ประสงค์จะได้นางผมหอมมาเป็นของพระองค์ จึงรับสั่งว่าหากใครสามารถนำตัวนางมาถวายได้จะให้รางวัลอย่างงาม

ยายเฒ่าทัศประสาทซึ่งเป็นข้าเก่าของนางจันท์สุดาปรารถนาที่จะได้รางวัลจึงอาสาไปนำตัวนางจันท์สุดามา เมื่อไปถึงกลับพบว่านางจันท์สุดามีพระสวามีแล้ว ยายเฒ่าทัศประสาทพยายามตีสนิทกับนางจันท์สุดาจนเป็นที่ไว้วางใจ วันหนึ่งยายเฒ่าทัศประสาทถามนางจันท์สุดาว่าเพราะเหตุใดคาวีจึงนำพระขรรค์ติดตัวตลอดเวลาแม้แต่เวลานอน นางจันท์สุดาก็เกิดความสงสัยเช่นกัน คาวีจึงเล่าให้นางจันท์สุดาฟังด้วยความไว้ใจว่าได้ถอดหัวใจไว้ในพระขรรค์ หากผู้ใดเอาไปเผาไฟก็จะถึงแก่ความตาย เมื่อยายเฒ่าทัศประสาทรู้ความลับจากนางจันท์สุดา จึงคิดอุบายให้คาวีทำพิธีสรงน้ำและให้ถอดเครื่องทรงรวมทั้งพระขรรค์ฝากไว้กับนาง คาวีหลงเชื่อ ยายเฒ่า-ทัศประสาท จึงนำพระขรรค์ไปเผาไฟจนคาวีถึงกับสลบแน่นิ่ง แล้วได้นำนางจันท์สุดาไปถวายท้าวสันนุราช

ฝ่ายหลวิชัยเห็นดอกบัวที่เสี่ยงทายเหี่ยวเฉา จึงรู้ว่าคาวีมีภัยอันตรายจึงรีบออกติดตามช่วยเหลือ พบพระขรรค์ถูกเผาไฟ หลวิชัยจึงทำพิธีชุบชีวิตเมื่อคาวีฟื้นได้เล่าเรื่องราวต่างๆ ให้หลวิชัยฟัง ทั้งสองออกติดตามไปช่วยนางจันท์สุดา เมื่อมาถึงเมืองพัทธวิสัยก็ทราบว่าท้าวสันนุราชประกาศจะยกเมืองให้กึ่งหนึ่งหากผู้ใดสามารถชุบพระองค์จากคนแก่ชราให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่นได้

หลวิชัยแปลงกายเป็นพระฤาษี ส่วนคาวีแปลงกายเป็นตุ๊กตาอยู่ในย่าม ฤาษีแปลงอาสาชุบตัวท้าวสันนุราชและให้จัดเตรียมสถานที่สำหรับทำพิธี โดยให้กั้นม่านเจ็ดชั้นและให้ขุดหลุมก่อกองไฟในนั้น ในระหว่างพิธีการฤาษีแปลงได้ผลักท้าวสันนุราชตกลงไปในหลุมกองไฟ แล้วให้คาวีแสดงตัวเป็นท้าวสันนุราชคนใหม่

ฝ่ายยายเฒ่าทัศประสาทจำได้ว่าท้าวสันนุราชคนใหม่คือคาวี นางเกรงกลัวมากจึงได้นำเรื่องเข้าไปบอกนางคันธมาลีมเหสีของท้าวสันนุราช นางคันธมาลีโกรธแค้นมากจึงมีสารไปถึงไวยทัตพระนัดดาให้ยกทัพมาช่วยแก้แค้นให้แก่ท้าวสันนุราช ไวยทัตไม่สามารถสู้กับคาวีได้จึงถูกจับขังไว้ ส่วนนางคันธมาลีและยายเฒ่าทัศประสาทถูกจับนำตัวแห่ประจานและทั้งสามคนก็ถูกประหารชีวิตในเวลาต่อมา

อวัจนสารจาก<u>บทละครนอกเรื่องคาวี</u> พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ-หล้านภาลัย ปรากฏดังนี้

<u>ตอนที่ 1 ท้าวสันนุราชหานางผมหอม</u>

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งระยะห่างใกล้ไกลเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่ท้าวสันนุราชต้องการเข้ามาพูดจาเกี้ยวพาราสีนางจันท์สุดา ดังบทประพันธ์

.....	.....
เห็นนางซบพักตราโศกาอยู่	จะเหลียวดูภูมีก็หาไม่
ค่อย<u>นั่งลงข้างองค์อรไท</u>	แล้วปราศรัยเกี้ยวพานหว่านล้อม

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 50)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>นั่งลงข้างองค์อรไท</u> ซึ่งเป็นการใช้ระยะห่างของท้าวสันนุราชที่ใช้กับนางจันท์สุดา สื่อให้ทราบว่าท้าวสันนุราชต้องการนั่งใกล้ชิดนางจันท์สุดาเพื่อพูดจาเกี้ยวพาราสีนางให้ลุ่มหลงในถ้อยคำของพระองค์

เทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางจันท์สุดาถอยหลังออกห่างจากท้าวสันนุราช ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	โฉมจันท์สุดามารศรี
ฟังท้าวเจ้าพาราพาที	เทวีกลุ้มกลัดขัดใจ
<u>ถอยองค์ออกไปเสียให้ห่าง</u>	แล้วนางค่อนว่าไม่ปราศรัย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 51)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ถอยองค์ออกไปเสียให้ห่าง</u> สื่อให้ทราบว่านางจันท์สุดามีความรังเกียจและโกรธท้าวสันนุราชมากที่ไม่รู้จักเจียมตัวเจียมตนว่าแก่ชรามากแล้วยังจะมาพูดจาเกี้ยวพาราสีนางซึ่งเป็นสาวแรกรุ่น อีกทั้งยังไปพรากลูกพรากเมียคนอื่นมาเป็นของตัว นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของนางจันท์สุดาได้ว่าเป็นหญิงที่มีความมั่นคงในรัก **และที่นางจันท์สุดาก็ใช้เทศภาษาถอยห่างก็เพื่อที่จะได้บริภาษท้าวสันนุราชให้ได้เจ็บได้อาย**

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อเพื่อให้ทราบถึงจำนวนวันและช่วงเวลาของเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่กวีบรรยายถึงอายุของท้าวสันนุราช เจ้าเมืองพัทธวิสัย ดังบทประพันธ์

มาจะกล่าวบทไป	ถึงท้าวสันนุราชจอมกษัตริย์
เสวยราชย์ธานีบุรีรัตน์	กรุงพัทธวิสัยสวรรยา
ท้าวมีอัคเรศมเหสี	ชื่อคันธมาลีเสนหา
อยู่ด้วยกันแต่หนุ่มคุ้มชรา	<u>ชันษาหกสิบสี่ปีปลาย</u>
หน้าพระทนต์บนล่างห่างหัก	ดวงพระพักตร์เหี่ยวเห็นเส้นสาย
เกศาพึ่งจะประปราย	รูปกายซายจะพีมีเนื้อ
พระเสวยมื้อละชามสามเวลา	ทรงกำลังวังชาประหลาดเหลือ
พอใจเกี้ยวผู้หญิงริงเรือ	ผูกพันฟั่นเฝือไม่เบื่อใจ
ราวกับหนุ่มคลุ้มคลั่งนั่งบ่น	จะหางามเล่นสักคนหนึ่งให้ได้
รำพึงคะนึงคิดเป็นนิจไป	มิได้ว่างเว้นสักเวลา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 31)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ชันษาหกสิบสี่ปีปลาย</u> เป็นกาลภาษาสื่อให้ทราบถึงอายุของท้าวสันนุราช เจ้าเมืองพัทธวิสัยว่ามีอายุ 64 พรรษา มีพระมเหสีชื่อนางคันธมาลีซึ่งอยู่ด้วยกันมาตั้งแต่หนุ่มจนแก่ชรา ถึงแม้ว่าท้าวสันนุราชจะมีอายุถึง 64 พรรษา ซึ่งนับว่าแก่ชรามากแล้ว แต่ท้าวสันนุราชทำตัวเหมือนคนหนุ่มที่คลั่งในรัก ฝักใฝ่ในกิเลสตัณหาและหมกมุ่นในสตรีเพศ มีความพึงพอใจที่จะได้หญิงสาวมาบำเรอความสุขมิได้เว้นแต่ละวัน

3. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึก และความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่ท้าวสันนุราชเห็นนางจันท์สุดาในครั้งแรก ดังบทประพันธ์

พระ<u>พินิจพิศโฉม</u>จันท์สุดา	**นางในใต้ฟ้าไม่มีสอง**
ผิวเนื้อเรื่อเหลืองเรืองรอง	**พักตร์ผ่องเพียงดวงจันทรา**
อรชรอ้อนแอ้นเอวองค์	**เนตรขนงน่ารักนักหนา**
ตะลึง<u>แลดูนางไม่วางตา</u>	**พระราชาแย้มยิ้มกระหยิ่มใจ**

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 49)

เนตรภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>พินิจพิศโฉม</u> คือลักษณะการมองดูรูปร่างอย่างพิจารณาในรายละเอียด <u>แลดูนางไม่วางตา</u> เป็นลักษณะการใช้สายตามองนิ่งนานอย่างไม่ละสายตา เนตรภาษาดังกล่าวเป็นการใช้สายตาของท้าวสันนุราช สื่อให้ทราบว่าท้าวสันนุราชพึงพอใจในรูปโฉมของนางจันท์สุดามาก กล่าวคือ ท้าวสันนุราชคลั่งไคล้ลุ่มหลงปรารถนาที่จะได้นางจันท์สุดามาเป็นมเหสีของพระองค์ที่เพียงแต่ได้กลิ่นหอมของเส้นผมและยิ่งเมื่อได้เห็นรูปโฉมของนางแล้วพระองค์ก็ยิ่งหลงใหลคลั่งไคล้เพิ่มขึ้นอีก ท้าวสันนุราชจึงให้ยายเฒ่าทัศประสาทไปนำตัวนางจันท์สุดามาโดยจะให้รางวัลตอบแทนอย่างงามถ้างานสำเร็จ นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงเสน่ห์รูปกายของนางจันท์สุดาว่านางมีรูปโฉมที่งดงามหาใครมาเปรียบด้วยมิได้ นอกจากนี้นางจันท์สุดายังมีกลิ่นผมที่หอมเย้ายวนใจและเป็นที่ต้องใจแก่ผู้ที่ได้สัมผัสในกลิ่นหอมของเส้นผมนั้น

4. **สัมผัสภาษา**

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ยายเฒ่าทัศประสาทแสดงการสัมผัสให้รู้ว่ารักและภักดีต่อนางจันท์สุดา ดังบทประพันธ์

บัดนั้น	ยายเฒ่าฟังคำทำรับขวัญ
<u>จูบบาทซ้ายขวา</u>แล้วว่าพลัน	ลูกไม่เป็นเช่นนั้นดอกแม่คุณ
เกลือกสามีมิรักจึงได้ถาม	ใช่จะแกล้งกล่าวความให้เคืองขุ่น
ข้าเป็นผู้น้อยพลอยพึ่งบุญ	ไม่โว้เว้เนรคุณอย่าแคลงใจ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 42)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คือ <u>จูบบาทซ้ายขวา</u> เป็นสัมผัสภาษาของยายเฒ่าทัศประสาทที่แสดงต่อนางจันท์สุดา สื่อให้ทราบว่ายายเฒ่าทัศประสาทต้องการแสดงให้นางจันท์สุดาทราบว่าตนเป็นข้ารับใช้ที่มีความจงรักภักดีต่อนางจันท์สุดามากจึงต้องคอยเป็นห่วงเป็นใย ซึ่งการที่ตนสงสัยว่าทำไมพระคาวีจึงเหน็บพระขรรค์ไว้ไม่ห่างกายแม้กระทั่งเวลานอน ก็เป็นเพราะตนเพียงแต่เป็นห่วงนางจันท์สุดามากเท่านั้น กลัวว่าพระคาวีจะไม่รักนางจันท์สุดาจริง นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่ายายเฒ่าทัศประสาทดีใจมากที่สุดเพราะมีหนทางที่จะกำจัดพระคาวีให้พ้นแล้ว เพื่อที่จะได้นำตัวนางจันท์สุดาไปถวายให้ท้าวสันนุราชและตนก็จะได้รับรางวัลที่ท้าวสันนุราชประกาศว่าจะมอบให้

5. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละครที่แสดงออกมาซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวสันนุราชเห็นผอบลอยน้ำมา เมื่อเปิดผอบจึงเห็นเส้นผมซึ่งมีกลิ่นหอมเย้ายวนใจให้ลุ่มหลง ดังบทประพันธ์

ครั้นถึงจึงเข้าในห้อง ขึ้นบนแท่นทองผ่องใส
<u>กอดผอบประทับกับทรวง</u>ไว้ <u>ถอนฤทัย</u>ครวญคร่ำรำพัน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 32)

อาการภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>กอดผอบประทับกับทรวง</u> <u>ถอนฤทัย</u> ซึ่งเป็นกิริยาอาการของท้าวสันนุราช สื่อให้ทราบว่ารักใคร่และหวงแหนสิ่งที่อยู่ในผอบอันนั้นมาก ซึ่งเป็นเส้นผมที่ส่งกลิ่นหอมอบอวลเย้ายวนใจให้ลุ่มหลง กล่าวคือ ท้าวสันนุราชเห็นผอบลอยน้ำมาจึงเปิดผอบออกดู ปรากฏว่าในผอบนั้นมีเส้นผมที่ส่งกลิ่นหอม ท้าวสันนุราชจึงพร่ำรำพันคร่ำครวญหาแต่เจ้าของเส้นผมหอมนั้น อีกทั้งก็มั่นใจว่าเจ้าของเส้นผมได้เสี่ยงผอบหาคู่ ซึ่งพระองค์จะต้องเป็นคู่ครองของนางผมหอมเป็นแน่ ดังนั้นท้าวสันนุราชจึงเก็บกอดผอบนั้นด้วยความหวงแหนและทะนุถนอมเหมือนประหนึ่งว่ากลัวใครจะมาแย่งชิงเอาไป นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงบุคลิกลักษณะของท้าวสันนุราชได้ว่าเป็นกษัตริย์ที่แก่ชรามากแล้วแต่ก็ยังมีความลุ่มหลงในสตรีเพศและหลงตัวเองเป็นที่สุด

6. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและวัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวสันนุราชประกาศว่าจะมอบรางวัลให้แก่ผู้ที่สามารถไปนำตัวนางผมหอมมาให้พระองค์ได้ ดังบทประพันธ์

....

ผู้ใดใครรู้เห็นบ้าง ตำแหน่งนางผมหอมเสน่หา
ถ้าแม้นนำไปได้นางมา <u>เงินทองเสื้อผ้า</u>จะรางวัล
ทั้ง<u>เหย้าเรือนไร่นา</u>จะหาให้ <u>ข้าไท</u>ชายหญิงทุกสิ่งสรรพ์
จงเร่งรีบรัดจัดกัน ไปป่าวร้องให้ทันวันนี้

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 34)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>เงินทอง</u> <u>เสื้อผ้า</u> <u>เหย้าเรือน</u> <u>ไร่นา</u> <u>ข้าไท</u> ซึ่งเป็นสิ่งของทรัพย์สมบัติของท้าวสันนุราช สื่อให้ทราบว่าเป็นของรางวัลที่ท้าวสันนุราชประกาศว่าจะยกให้ถ้าหากมีผู้ใดสามารถไปนำตัวนางผมหอมมาให้พระองค์ได้ กล่าวคือ ท้าวสันนุราชเก็บผอบที่ลอยน้ำมาแล้วเปิดดูเห็นเส้นผมซึ่งมีกลิ่นหอมเย้ายวนใจ ท้าวสันนุราชจึงรักใคร่ลุ่มหลงปรารถนาที่จะได้นางผมหอมมาเป็นมเหสี ซึ่งถ้าผู้ใดสามารถไปนำตัวนางผมหอมมาได้พระองค์ก็จะให้รางวัลดังที่ปรากฏข้างต้น

นอกจากนี้ยังปรากฏวัตถุภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งด้วย ซึ่งเป็นตอนที่พระคาวีกล่าวถึงความวิเศษของพระขรรค์ ดังบทประพันธ์

.....	เจ้าผันหน้ามานี่จะบอกให้
<u>พระขรรค์</u>นี้พี่ฝังชีวิตไว้	ใครลักเข้าเผาไฟจะมรณา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 41)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>พระขรรค์</u> สื่อให้ทราบว่าเป็นอาวุธประจำกายของพระคาวีที่พระฤาษีมอบไว้ให้ตอนที่พระคาวีร่ำเรียนวิชาอยู่กับพระฤาษีในป่า นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าเป็นสิ่งของที่มีความสำคัญเท่ากับชีวิตของพระคาวี เพราะพระคาวีได้ถอดจิตฝังไว้ในพระขรรค์ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าพระขรรค์คือชีวิตของพระคาวีเพราะถ้าผู้ใดนำพระขรรค์ของพระคาวีไปเผาไฟจนไหม้ พระคาวีก็จะสิ้นพระชนม์ทันที

และวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่หมอทำเสน่ห์บรรยายสรรพคุณในความเก่งกาจของตนที่จะทำเสน่ห์เล่ห์กลให้นางจันท์สุดารักใคร่ลุ่มหลงในตัวท้าวสันนุราช ดังบทประพันธ์

.....	.....
ได้ทราบว่าฝ่าละอองต้องประสงค์	นางโฉมยงยังระคางขนางหนี
จะอาสาหน้าที่นั่งครั้งนี้	ให้สิ้นดีโดยอุบายถ่ายเท
<u>ผงดินสอ</u>ขอถวายให้ผัดพักตร์	นารีรักรูปทรงหลงเล่ห์
<u>ขี้ผึ้งเสก</u>ด้วยฤทธิ์<u>อิทธิเจ</u>	เป็นเสน่ห์พูดผู้หญิงให้ยิงยอม
<u>เครื่องสุคนธ์มนต์เทพรำจวน</u>	ให้เนื้อหนังนุ่มนวลหวนหอม
สรงสนาน<u>น้ำทิพย์สิบกละออม</u>	นางผมหอมเห็นพระองค์คงทักทาย

ทูลพลางพลิกหาตำราเสน่ห์ อุปเท่ห์ที่ใบลานอ่านถวาย
เคยทำเป็นเห็นจริงหญิงรักชาย บ้าน้ำลายพูดโผงโป้งไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 62)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ วัตถุสิ่งของที่ใช้ในการทำเสน่ห์ ซึ่งหมอทำเสน่ห์บอกให้ท้าวสันนุราชใช้และท่องเพื่อเพิ่มเสน่ห์ให้แก่พระองค์ มีดังนี้ ผงดินสอ ให้ท้าวสันนุราชไว้ใช้ผัดหน้าเพื่อที่ว่านางจันท์สุดาจะได้หลงใหลในเสน่ห์รูปกาย ขี้ผึ้งเสก เป็นขี้ผึ้งสีปากเสกด้วยคาถาอาคมใช้สีปากท้าวสันนุราชเพื่อให้นางจันท์สุดาเชื่อถือในถ้อยคำวาจาของพระองค์ อิทธิเจ เป็นชื่อมนต์-คาถาชนิดหนึ่งที่หมอทำเสน่ห์ใช้ท่องมนต์คาถาเสกใส่ในขี้ผึ้งทาปาก เครื่องสุคนธ์ เป็นเครื่องหอมใช้สำหรับทาตัวให้หอมเสกใส่ด้วย มนต์เทพรำจวน ซึ่งเป็นชื่อคาถาชนิดหนึ่งเชื่อว่าจะทำให้เกิดเมตตารักใคร่ ให้ท้าวสันนุราชทาเครื่องสุคนธ์นั้นที่เนื้อตัวเพื่อให้นางจันท์สุดาหลงรักในตัวของพระองค์ อีกทั้งหมอทำเสน่ห์ก็ให้ท้าวสันนุราชอาบ น้ำทิพย์สิบกระออม เพื่อเป็นการเพิ่มเสน่ห์ให้แก่พระองค์มากยิ่งขึ้น ตำราเสน่ห์ ซึ่งเป็นตำราของหมอทำเสน่ห์ที่ว่าด้วยวิธีการทำเสน่ห์เล่ห์กลให้หญิงหรือชายหลงรัก วัตถุภาษาที่ปรากฏดังกล่าวข้างต้นสื่อให้ทราบว่าหมอทำเสน่ห์ต้องการให้ท้าวสันนุราชเชื่อมั่นว่าตนเป็นผู้ที่มีวิชาความรู้ความสามารถในการทำเสน่ห์ เพราะมีวิธีการทำเสน่ห์ที่หลากหลายเพื่อให้นางจันท์สุดาหลงใหลรักใคร่ในตัวของท้าวสันนุราชที่แก่ชรามากได้ ดังนั้นหมอทำเสน่ห์จึงต้องอวดตัวว่าเป็นผู้มีวิชาความรู้ในการทำเสน่ห์เล่ห์กลโดยการบรรยายถึงสรรพคุณของวัตถุสิ่งของในแต่ละชนิดเพื่อให้ท้าวสันนุราชเกิดความเชื่อมั่นว่าจะสามารถทำได้

7. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร อีกทั้งยังให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูด เป็นตอนที่ท้าวสันนุราชใช้มนต์คาถาของหมอทำเสน่ห์แล้วแต่ไม่สมหวังในตัวของนางจันท์สุดา ดังบทประพันธ์

....
ให้เวียนหัวมัวตาหน้ามืด ครางอึดบ่นออดทอดใจใหญ่
ดูดู๋เดิมเห็นดีมีน้ำใจ หมายได้ไม่แคล้วแล้วทีเดียว

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 70)

ปริภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ น้ำเสียง ครางอึดบ่นออด คือลักษณะการพูดโดยมีน้ำเสียงครวญครางคร่ำครวญซึ่งเป็นน้ำเสียงของท้าวสันนุราช สื่อให้ทราบถึงความรู้สึกของท้าวสันนุราชว่าผิดหวังในสิ่งที่พระองค์ปรารถนามาก นั่นคือ การทำเสน่ห์เล่ห์กลให้นางจันท์สุดาหลงใหลรักใคร่

ซึ่งพระองค์ก็ได้ปฏิบัติตามที่หมอทำเสน่ห์แนะนำทุกประการ ดังเช่น เป่ามนต์ใส่นางขณะพูดจาเกี้ยวพาราสีนางเพื่อให้รักใคร่ลุ่มหลงในตัวของพระองค์ ซึ่งผลลัพธ์ที่ออกมาก็คือ นอกจากนางจันท์สุดาจะไม่ลุ่มหลงในเวทมนต์ที่ท้าวสันนุราชเป่าใส่แล้ว นางกลับด่าทอให้ได้เจ็บได้อายอีกด้วย นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบอีกว่าพิธีการทำเสน่ห์และมนต์คาถาที่หมอทำเสน่ห์ให้ท้าวสันนุราชใช้ท่องเป่าใส่นางจันท์สุดานั้นไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะเนื่องมาจากว่าหมอทำเสน่ห์เป็นผู้ที่หากิน หลอกลวงชาวบ้านไปวันๆ

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องคาวี ตอนท้าวสันนุราชหานางผมหอม พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงท้าวสันนุราชที่มีความรักใคร่หลงใหลในตัวนางจันท์สุดาที่เพียงแต่เห็นและได้กลิ่นของเส้นผมที่หอมเย้ายวนใจของนาง ท้าวสันนุราชถึงกับประกาศจะมอบรางวัลให้แก่ผู้ที่สามารถไปนำนางผมหอมมาได้ ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงระยะห่างที่ท้าวสันนุราชใช้ในการเกี้ยวพาราสีนางจันท์สุดา และเทศภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงระยะห่างของนางจันท์สุดาที่มีความรังเกียจท้าวสันนุราชมาก ส่วนกาลภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงอายุของท้าวสันนุราชซึ่งมีอายุ 64 พรรษาแล้วแต่ก็ยังมีกิเลสตัณหาหมกมุ่นในสตรี เนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงท้าวสันนุราชมีความพึงพอใจในรูปโฉมของนางจันท์สุดามาก สัมผัสภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงการสัมผัสเพื่อหลอกลวงให้อีกฝ่ายหนึ่งตายใจมั่นใจว่ารักใคร่และห่วงใย อาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงอาการหวงแหนในสิ่งของอันเป็นที่รักของตัวเองกลัวว่าคนอื่นจะมาแย่งชิงเอาไป ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงของรางวัลที่ท้าวสันนุราชจะมอบให้แก่ผู้ที่ไปนำตัวนางผมหอมมาได้ อีกทั้งวัตถุภาษาที่สื่อให้ทราบว่าเป็นอาวุธประจำกายของพระคาวีที่มีค่ามากเท่าชีวิตเพราะได้ถอดจิตฝังใส่ไว้ในพระขรรค์ และวัตถุภาษาที่ใช้ในพิธีกรรมทำเสน่ห์เพื่อให้นางจันท์สุดารักใคร่ลุ่มหลงในตัวท้าวสันนุราช และปริภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงน้ำเสียงที่ท้าวสันนุราชแสดงความผิดหวังที่มนต์เสน่ห์ใช้ไม่ได้ผล

<u>ตอนที่ 2 ท้าวสันนุราชซุบตัว</u>

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งระยะห่างใกล้ไกลของตัวละครในการสื่อถึงความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่พระฤาษีแปลงให้ท้าวสันนุราชจัดเตรียมสถานที่ที่จะใช้ ในการทำพิธีซุบตัวท้าวสันนุราช ดังบทประพันธ์

.....	.....
<u>เฉพาะแต่ตัวรูปกับท้าวไท</u>	ใครใครมิให้เข้ามาเร้ารุม
จงเอา<u>ม่านมาบังไว้เจ็ดชั้น</u>	<u>ที่ในนั้นขุดลงให้เป็นหลุม</u>
แล้วเอาฟืนใส่ไฟประชุม	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 83)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ สถานที่ที่พระหลวิชัยที่แปลงเป็นพระฤาษีประสงค์จะใช้ในการทำพิธีซุบตัวท้าวสันนุราชโดยให้จัดเตรียมสถานที่ไว้ดังนี้ <u>เฉพาะแต่ตัวรูปกับท้าวไท</u> <u>ม่านมาบังไว้-เจ็ดชั้น</u> สื่อให้ทราบว่าพระหลวิชัยมีปัญญาเฉลียวฉลาดมาก เพราะใช้วิธีการอันแยบคายที่ท้าวสันนุราชรู้ได้ไม่เท่าทัน คือการที่พระหลวิชัยอยู่กันเพียงลำพังกับท้าวสันนุราชในม่านกั้นเจ็ดชั้นโดยปราศจากบุคคลอื่นเข้ามาร่วมในพิธีซุบตัวนั้นด้วย เพื่อที่ว่าเวลาที่พระหลวิชัยใช้เล่ห์กลลวงฆ่าท้าวสันนุราชคนอื่นๆ จะได้ไม่เห็น อีกทั้งเทศภาษา <u>ที่ในนั้นขุดลงให้เป็นหลุม</u> ซึ่งเป็นสถานที่ที่อยู่ในม่านเจ็ดชั้นให้ขุดเป็นหลุมแล้วเอาฟืนมาใส่สุมเอาไว้ สื่อให้ทราบว่าพระหลวิชัยจะต้องใช้สถานที่นั้นลวงฆ่าท้าวสันนุราชเพื่อแก้แค้นที่ท้าวสันนุราชไปพรากนางจันท์สุดามาจากพระคาวี นอกจากนี้เทศภาษาที่ปรากฏยังสะท้อนให้เห็นว่านอกจากท้าวสันนุราชจะเป็นกษัตริย์ที่เมามัวหลงใหลในสตรีเพศแล้วยังมีสติปัญญาที่โง่เขลาอีกด้วย เพราะสถานที่ที่พระฤาษีต้องการใช้ในการทำพิธีซุบตัวนั้นเป็นสถานที่ที่น่ากลัวและอันตรายมาก อีกทั้งท้าวสันนุราชก็ไม่มีอิทธิฤทธิ์แต่ต้องไปอยู่กับพระฤาษีที่มีอิทธิฤทธิ์เวทมนต์จึงนับว่าเสี่ยงมากสำหรับท้าวสันนุราช

นอกจากนี้ยังปรากฏเทศภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ท้าวสันนุราชตัดสินพระทัย**เข้าไปนั่งใกล้หลุมกองไฟ ดังบทประพันธ์**

.....	.....
โยมจะไปนั่งอยู่อย่างเก่า	**ถึงร้อนเร่าเท่าไรไม่ถอยหนี**
แล้วลุก<u>เข้าไปใกล้อัคคี</u>	**ภูมีนั่งนิ่งพนมมือ**

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 86)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>เข้าไปใกล้อัคคี</u> ซึ่งเป็นระยะที่ท้าวสันนุราชเข้าไปนั่งอยู่ใกล้กองไฟเพื่อทำพิธีชุบตัวจากคนแก่ชราอายุ 64 ปี ให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่น สื่อให้ทราบว่าท้าวสันนุราชมีความมุ่งมั่นตั้งใจมากที่จะชุบองค์ให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่น เพื่อที่นางจันท์สุดาจะได้รักใคร่ลุ่มหลงในตัวของพระองค์และพระองค์ก็จะได้นางมาครอบครองตามที่ปรารถนาเสียที นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าท้าวสันนุราชโง่เขลาเบาปัญญาลุ่มหลงหมกมุ่นในกิเลสตัณหามากเพราะการเข้าไปนั่งอยู่ใกล้หลุมกองไฟนั้นนับว่าเสี่ยงและอันตรายมากเพราะหากเกิดพลาดพลั้งพลัดตกลงไปก็จะเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิตได้

และเทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระฤาษีแปลงใช้ระยะห่างในการทำพิธีชุบตัวท้าวสันนุราชจากคนแก่ชราให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่น ดังบทประพันธ์

.....	.....
แล้วเดินเวียนวนบ่นบริกรรม	งึมงึมพึมพำ<u>เข้ามาใกล้</u>
ได้ทีผลักท้าวเจ้ากรุงไกร	คะมำม้วนลงไปในอัคคี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 86)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เข้ามาใกล้</u> สื่อให้ทราบถึงระยะที่พระหลวิชัยเดินเข้าไปใกล้ท้าวสันนุราชที่นั่งหันหน้าเข้าหาหลุมกองไฟซึ่งกำลังลุกโพลง ว่าอยู่ในระยะใกล้มาก ซึ่งถ้าหากท้าวสันนุราชมีสติปัญญาก็จะฉุกใจคิดได้ว่าทำไมพระฤาษีตนนี้จึงเข้ามาใกล้พระองค์ในขณะที่พระองค์นั่งอยู่ที่ปากหลุมกองไฟเพราะถ้าหากท้าวสันนุราชคิดได้ทันโศกนาฏกรรมที่ถึงแก่ชีวิตของพระองค์ก็คงไม่เกิดขึ้น นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าพระฤาษีแปลงต้องการปลิดชีพท้าวสันนุราชโดยการผลักพระองค์ที่นั่งพนมมือหันหน้าเข้าหาหลุมกองไฟให้คะมำหน้าลงไปในหลุมกองไฟนั้นเพื่อแก้แค้นแทนพระคาวีที่ท้าวสันนุราชไปพรากนางจันท์สุดามาจากพระคาวี

2. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึก และความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่นางคันธมาลีมเหสีของท้าวสันนุราชเห็นท้าวสันนุราชองค์ใหม่ ดังบทประพันธ์

.....	.....
จึงวิ่งออกไปรับถึงลับแล	จะเจียมตัวว่าแก่ก็หาไม่
<u>ชม้อยชม้ายชายดูภูวไนย</u>	ยิ้มใหญ่ยิ้มน้อยลอยหน้าตา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 89)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ ชม้อยชม้ายชายดู เป็นลักษณะการชายสายตามองด้วยความเขินอาย ซึ่งเป็นสายตาของนางคันธมาลีมเหสีคู่ทุกข์คู่ยากของท้าวสันนุราช สื่อให้ทราบว่านางคันธมาลีเชื่อว่าหนุ่มแรกรุ่นที่นางเห็นคือท้าวสันนุราชพระสวามีของนางและนั่นก็หมายความว่าพิธีการชุบตัวจากคนแก่ชราเป็นชายหนุ่มแรกรุ่นของท้าวสันนุราชประสบผลสำเร็จ นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่านางคันธมาลีมีความพึงพอใจในรูปโฉมของท้าวสันนุราช-องค์ใหม่นี้มาก

3. สัมผัสภาษา

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระฤาษีแปลงกำลังทำพิธีชุบตัวท้าวสันนุราชจากคนแก่ชราให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่น ดังบทประพันธ์

.....	.....
แล้วเดินเวียนวนบ่นบริกรรม	งึมงึมพึมพำเข้ามาใกล้
ได้ทีผลักท้าวเจ้ากรุงไกร	คะมำม้วนลงไปในอัคคี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 86)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ ผลักท้าวเจ้ากรุงไกร ซึ่งเป็นลักษณะการใช้มือข้างใดข้างหนึ่งหรือทั้งสองข้างดันไปข้างหน้าอย่างรวดเร็ว ซึ่งสัมผัสภาษาที่ปรากฏเป็นการสัมผัสของพระหลวิชัยที่แปลงองค์เป็นพระฤาษีแสดงการสัมผัสต่อท้าวสันนุราชที่นั่งหันหน้าเข้าหาหลุมกองไฟซึ่งกำลังลุกโพลง สื่อให้ทราบว่าพระหลวิชัยต้องการปลิดชีพท้าวสันนุราชโดยการผลักให้คะมำลงไปในหลุมกองไฟเบื้องหน้านั้น กล่าวคือ ท้าวสันนุราชมีความประสงค์ที่จะชุบองค์ใหม่จากคนแก่ชราให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่นก็เพื่อต้องการให้นางจันท์สุดามีความรักใคร่หลงใหลในตัวของพระองค์ เนื่องมาจากว่าท้าวสันนุราชเข้าใจว่าที่นางจันท์สุดาไม่ยินยอมรักใคร่พระองค์นั้นก็เป็นเพราะความ-แก่ชราของพระองค์ ดังนั้นท้าวสันนุราชจึงยินดีทำทุกอย่างเพื่อที่จะพิชิตหัวใจของนางจันท์สุดาได้

4. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละครที่แสดงออกมา ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวสันนุราชนั่งลงใกล้กองไฟแล้วรู้สึกว่าร้อนมาก ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	**ท้าวสันนุราชร้อนเหลือจนเหงื่อไหล**
<u>ลุกทะลึ่งตึงตังตกใจ</u>	**แล้วว่าทนไม่ได้พระมุนี**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 84)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ลุกทะลึ่งตึงตังตกใจ</u> เป็นลักษณะลุกขึ้นจากการนั่งอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นกิริยาอาการของท้าวสันนุราช สื่อให้ทราบว่าท้าวสันนุราชตกใจมาก เพราะได้รับความร้อนจากเปลวไฟที่กำลังลุกโพลงอยู่ในหลุมเบื้องหน้าพระองค์ นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าท้าวสันนุราชไม่ต้องการทำพิธีชุบตัวจากความแก่ชราของพระองค์เพื่อทำให้กลับกลายเป็นชายหนุ่มแรกรุ่นอีกแล้วเพราะทนความร้อนของเปลวเพลิงที่ลุกโพลงอยู่ตรงหน้าไม่ได้

5. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและวัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวสันนุราชประกาศจะยกเมืองให้กึ่งหนึ่งถ้าหากผู้ใดสามารถชุบตัวให้พระองค์เป็นชายหนุ่มแรกรุ่นได้ ดังบทประพันธ์

.....	.....
จะให้ชุบรูปกูแก่ชรา	เป็นหนุ่มน้อยโสภาพึ่งแรกรุ่น
ถ้าสมคิดกัลยาการุญ	จะแทนคุณ<u>แบ่งเมืองให้กึ่งกัน</u>

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 80)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>แบ่งเมืองให้กึ่งกัน</u> ซึ่งเป็นทรัพย์สมบัติของท้าวสันนุราชที่ประกาศจะยกให้หากมีผู้ใดสามารถชุบตัวให้พระองค์เป็นชายหนุ่มแรกรุ่นได้ วัตถุภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบว่าท้าวสันนุราชมีความรักใคร่ในตัวของนางจันท์สุดามาก ปรารถนาที่จะได้นางมาครอบครองทั้งกายและใจ แต่พระองค์ไม่สามารถแตะเนื้อต้องตัวนางได้เพราะนางมีจิตอธิษฐานแรงกล้าในความซื่อสัตย์ต่อพระคาวีพระสวามีของนาง นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของท้าวสันนุราชได้ว่าเป็นกษัตริย์ที่เห็นแก่ตัวมาก ที่ประกาศจะยกบ้านเมืองกึ่งหนึ่งให้ผู้ที่สามารถชุบตัวพระองค์ให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่นได้ ซึ่งการที่ท้าวสันนุราชกระทำเช่นนี้ก็เหมือนกับว่าพระองค์ไม่รักบ้านเมืองและไม่รับผิดชอบต่อชีวิตของประชาชนเมืองพัทธวิสัย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าท้าวสันนุราชเห็นแก่ตัวมากเพราะเห็นแก่ประโยชน์สุขส่วนตัวมากกว่าประโยชน์สุขส่วนรวม

6. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร เป็นตอนที่ท้าวสันนุราชใช้ถ้อยคำน้ำเสียงเพื่อให้พระฤาษีช่วยชุบพระองค์ให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่น ดังบทประพันธ์

แล้วตรัสปราศรัยสนทนา	ด้วยวาจาสุนทรอ่อนหวาน
ทุกวันนี้มีธุระรำคาญ	เกี้ยวพานผู้หญิงเขาชิงชัง
เพราะแก่หง่อมผอมซูบรูปร่าง	แก้มคางไม่ครัดเคร่งเปล่งปลั่ง
ฟันฟางห่างหักระยำมัง	ถอยกำลังพลังลงมากมาย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 82)

ปริภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ น้ำเสียง วาจาสุนทรอ่อนหวาน ซึ่งเป็นน้ำเสียงของท้าวสันนุราชที่ใช้พูดกับพระฤาษีแปลง สื่อให้ทราบว่าท้าวสันนุราชต้องการให้พระฤาษีเกิดความเมตตาและช่วยเหลือชุบตัวพระองค์จากคนแก่ชราให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่น ซึ่งท้าวสันนุราชได้อธิบายชี้แจงถึงสาเหตุที่ทำให้พระองค์เกิดความทุกข์ใจ นั่นคือ ความแก่ชราเป็นอุปสรรคอย่างมากที่ทำให้ผู้หญิงไม่รักในตัวพระองค์ และพระฤาษีก็คือความหวังของพระองค์ที่จะสามารถชุบตัวให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่นรูปงามได้ นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของท้าวสันนุราชได้ว่าเป็นคนเจ้าชู้ เพราะคนเจ้าชู้มักพูดจาหวานหูต่อผู้อื่นเสมอ

และปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระฤาษีแปลงเปิดเผยความจริงให้นางจันท์สุดาได้รู้ว่าพระคาวียังไม่ตาย ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระมุนีเห็นนางระคางขาม
จึงขยดเข้าไปใกล้โฉมงาม	แล้วกระซิบบอกความแต่เบาเบา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 96)

ปริภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ น้ำเสียง กระซิบบอกความแต่เบาเบา ซึ่งเป็นน้ำเสียงของพระฤาษีแปลงที่ใช้พูดกับนางจันท์สุดา สื่อให้ทราบว่าเรื่องที่พูดนั้นมีความสำคัญมากและเป็นความลับ ซึ่งเรื่องที่พระฤาษีแปลงกระซิบบอกนางจันท์สุดานั้นคือเรื่องที่พระคาวียังไม่ตายและก็คือบุคคลที่อยู่ตรงหน้านางจันท์สุดาในขณะนี้ มิใช่ท้าวสันนุราชที่ชุบองค์ใหม่อย่างที่คนทั่วไปเข้าใจ เพราะท้าวสันนุราชผู้นั้นบัดนี้ถูกพระองค์ผลักตกลงในหลุมกองไฟตายไปแล้วในขณะที่ทำพิธีชุบตัว

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องคาวี ตอนท้าวสันนุราชซุบตัว พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงท้าวสันนุราชที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะซุบตัวจากคนแก่ชราให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่น เพื่อให้นางจันท์สุดารักใคร่หลงใหล แต่ท้าวสันนุราชก็ต้องพบกับจุดจบของชีวิตเพราะความมัวเมาในกิเลสตัณหาของพระองค์ ดังนั้น อวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงการเลือกใช้สถานที่ในการทำพิธีซุบตัวท้าวสันนุราช ซึ่งถ้าท้าวสันนุราชมีสติปัญญาก็จะฉุกคิดได้ว่าเป็นสถานที่ที่อันตรายมาก อีกทั้งเทศภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงระยะใกล้ที่ท้าวสันนุราชเข้าไปนั่งใกล้หลุมกองไฟที่เสี่ยงและอาจเกิดอันตรายถึงแก่ชีวิตได้หากพลาดพลั้งตกลงไป ส่วนเนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงการใช้สายตาของนางคันธมาลีที่แสดงความพึงพอใจในรูปโฉมของท้าวสันนุราชองค์ใหม่ สัมผัสภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความต้องการของพระฤาษีแปลงที่จะปลิดชีพท้าวสันนุราชโดยการผลักพระองค์ให้คะมำลงไปในกองไฟเบื้องหน้า อาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงกิริยาอาการตกใจของท้าวสันนุราช ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงสิ่งของค่าจ้างรางวัลให้แก่ผู้ที่สามารถซุบตัวท้าวสันนุราชจากคนแก่ชราให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่นได้ และปริภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงวาจาที่ไพเราะอ่อนหวานซึ่งเป็นน้ำเสียงที่ใครๆ ก็มักให้ความช่วยเหลือ และน้ำเสียงกระซิบสื่อให้ทราบว่าเรื่องที่พูดนั้นมีความสำคัญมากและเป็นความลับ

ตอนที่ 3 นางคันธมาลีขึ้นเฝ้า

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งระยะห่างใกล้ไกลของตัวละครในการสื่อถึงความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่ท้าวสันนุราชองค์ใหม่เข้าไปหานางคันธมาลี ดังบทประพันธ์

.....	.....
เห็นนางนั่งกอดเข่าเข้าโศกา	เช็ดน้ำตาน้ำหูยู่ยี่
นั่งลงเคียงข้างนางเทวี	**แล้วทำทีสนิทชิดเชื้อ**

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 118)

เทศภาษาที่ปรากฏ นั่งลงเคียงข้างนางเทวี ซึ่งเป็นระยะใกล้ที่พระคาวีหรือที่คนทั่วๆ ไปคิดว่าเป็นท้าวสันนุราชที่ซุบตัวใหม่ใช้นั่งใกล้นางคันธมาลี สื่อให้ทราบว่าพระคาวีต้องการตามมาปลอบใจนางคันธมาลีให้หายเจ็บช้ำน้ำใจที่ถูกนางจันท์สุดาพูดจาเหน็บแนม ซึ่งทั้งท้าวสันนุราช-

องค์ใหม่กับพระฤาษีแปลงก็พลอยเข้าข้างนางจันท์สุดากันทั้งหมด ทำให้นางคันธมาลีซึ่งแก่ชรามากแล้วเกิดความน้อยอกน้อยใจเสียใจว่าเป็นเพราะตัวเองที่แก่ชราเกินไปจึงไม่มีใครรัก แม้กระทั่งท้าวสันนุราชองค์ใหม่พระสวามีคู่ทุกข์คู่ยากก็ยังไม่เข้าข้างนาง นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าพระคาวีต้องฝืนใจตัวเองอย่างมากที่ต้องมาทำสนิทชิดเชื้อกับนางคันธมาลีเพราะว่าพระองค์มิใช่ท้าวสันนุราชพระสวามีของนาง ซึ่งท้าวสันนุราชผู้นั้นถูกผลักตกลงในหลุมกองไฟสิ้นพระชนม์ไปแล้ว

นอกจากนี้ยังปรากฏเทศภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางคันธมาลีเข้าไปนั่งใกล้หลุมกองไฟซึ่งกำลังลุกโพลง ดังบทประพันธ์

.....	เทวีนึกมานะแข็งใจ
ตรงเข้าไป<u>นั่งลงข้างหลุม</u>	เพลิงรุมร้อนรนไม่ทนได้
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 127-128)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>นั่งลงข้างหลุม</u> ซึ่งเป็นระยะที่นางคันธมาลีเข้าไปนั่งข้างหลุมกองไฟเพื่อทำพิธีชุบตัวจากหญิงแก่ชราให้เป็นหญิงสาวแรกรุ่น สื่อให้ทราบถึงระยะที่นางคันธมาลีนั่งลงข้างหลุมกองไฟซึ่งกำลังลุกโพลงว่าเป็นระยะใกล้มากๆ ซึ่งถ้าหากนางประมาทพลาดพลั้งก็จะตกลงไปในหลุมกองไฟนั้นได้ นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่านางคันธมาลีตัดสินใจที่จะชุบตัวจากหญิงแก่ชราให้เป็นหญิงสาวแรกรุ่นตามคำยุยงของพระคาวีที่ปลอมเป็นท้าวสันนุราชองค์ใหม่ อีกทั้งก็เป็นเพราะตัวของนางคันธมาลีเองที่ในส่วนลึกของจิตใจนางก็มีกิเลสตัณหาในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส นางจึงได้ตัดสินใจที่จะชุบตัวโดยเข้าไปนั่งลงข้างหลุมกองไฟที่อาจเผาผลาญชีวิตของนางได้ถ้าหากเกิดพลาดพลั้งตกลงไป

2. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึก และความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่นางคันธมาลีแกล้งใช้สายตาค้อนท้าวสันนุราชองค์ใหม่ ดังบทประพันธ์

.....	.....
แกล้งทำแยบคายกระต่ายแก่	แสนแง่แสนงอน<u>ค้อน</u>ให้
จะมาเรียกมาหาข้าไย	มันไม่เหมือนเมื่อกระนั้นแล้ว
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 104)

เนตรภาษาที่ปรากฏ <u>ค้อน</u> เป็นลักษณะการสื่อแสดงความไม่พอใจด้วยการตวัดสายตา ซึ่งเป็นการใช้สายตาของนางคันธมาลีที่แสดงต่อท้าวสันนุราชองค์ใหม่ สื่อให้ทราบว่านางคันธมาลีแกล้งแง่งอนโกรธท้าวสันนุราชองค์ใหม่ที่เมื่อชุบตัวเป็นชายหนุ่มแรกรุ่นได้เป็นผลสำเร็จแล้ว แต่ไม่ไปหานางแต่กลับมาหานางจันท์สุดา ซึ่งท้าวสันนุราชองค์ใหม่ได้พูดแก้ตัวโดยใช้ถ้อยคำหวานหูพูดชมนางต่อหน้าคนอื่นๆ ว่ามีกิริยาอาการน่ารักน่าเอ็นดูเหมือนอย่างกับสาวอายุสิบห้าสิบหกปี หน้าตาก็ดูขาวนวลสวย ทำให้พระองค์รู้สึกชื่นใจมากเมื่อได้เห็นหน้า อีกทั้งท้าวสันนุราชองค์ใหม่ก็ยังเชื้อเชิญนางไปนั่งบนเตียงเคียงคู่กับพระองค์อีก นางคันธมาลีจึงแสดงเนตรภาษาดังกล่าวเพื่อเป็นการแต่งจริตให้เป็นกิริยาอาการที่น่ารักน่าเอ็นดูมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่านางคันธมาลีเป็นหญิงที่มีชั้นเชิงในเรื่องชู้สาวมากคนหนึ่ง ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากนางมีประสบการณ์ในการใช้ชีวิตคู่มานานนั่นเอง

3. สัมผัสภาษา

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระหลวิชัยซึ่งปลอมตัวเป็นพระฤาษีแสดงสัมผัสภาษากับพระคาวีเพื่อเตือนสติ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระดาบสอดยิ้มมิใคร่ได้
<u>สะกิด</u>องค์อนุชาแล้วว่าไป	อีจัญไรมันจะทำให้รำคาญ
เจ้าจงทายทักเสียสักนิด	ป้องปิดอย่าให้ความฟุ้งซ่าน
ถึงเฒ่าแก่แต่ยังไม่เกินการ	จงคิดอ่านหว่านล้อมไว้ให้ดี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 103)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ <u>สะกิด</u> ซึ่งเป็นการสัมผัสของพระหลวิชัยที่แสดงต่อพระคาวี สื่อให้ทราบว่าพระหลวิชัยต้องการเตือนสติพระคาวีให้มีความอดทนต่อการที่นางคันธมาลีมเหสีคู่ทุกข์คู่ยากของท้าวสันนุราชมาแสดงกิริยาอาการเย้ายวนเชิญชวนพระคาวี เพราะนางคันธมาลีเข้าใจว่าพระคาวีคือท้าวสันนุราชที่ชุบองค์ใหม่ นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบว่าพระหลวิชัยเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดมาก เพราะการที่พระหลวิชัยเตือนสติให้พระคาวีพูดจามีไมตรีกับนางคันธมาลีซึ่งมีอายุแก่ชราพอๆ กันกับท้าวสันนุราชนั้นก็เพื่อที่ว่าแผนการณ์ที่พระหลวิชัยกับพระคาวีดำเนินการมาทั้งหมดจะได้ไม่เสียแผนกลางคัน

ป.
PL
4202
อ7ร๒
2550

สำนักหอสมุด

14734993

29 ต.ค. 2552

บทที่ 3

วิเคราะห์อวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ในการศึกษาวิเคราะห์อวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น ผู้ศึกษาค้นคว้าได้ศึกษาวิเคราะห์เรียงตามลำดับเรื่องดังนี้ คือ เรื่องไชยเชษฐ์ สังข์ทอง ไกรทอง มณีพิชัย และคาวี โดยวิเคราะห์อวัจนสารที่ปรากฏเด่นชัดจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในแต่ละเรื่องแต่ละตอน เรียงตามลำดับอวัจนสารดังนี้ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา

เรื่องย่อไชยเชษฐ์

พระไชยเชษฐ์ซึ่งเป็นโอรสท้าวธรรมีกเจ้าเมืองเหมันต์และนางแก้วสัจจา มีนางสนมอยู่เจ็ดคน วันหนึ่งพระไชยเชษฐ์เสด็จประพาสป่าหลงเข้าไปในสวนหลวงของเมืองสิงหลซึ่งเป็นเมืองยักษ์จึงถูกจับกุม พระไชยเชษฐ์เห็นนางสุวิญชาเป็นมนุษย์และเป็นเจ้านายยักษ์ ก็ขอร้องให้ไว้ชีวิต พระไชยเชษฐ์รู้สึกพึงพอใจนางสุวิญชามากจนไม่ยอมกลับบ้านเมืองของตน ซึ่งในขณะนั้นรณพักตร์ยกกองทัพมาล้อมเมืองสิงหลไว้เพื่อจะชิงตัวนางสุวิญชาไปเป็นมเหสี พระไชยเชษฐ์จึงอาสาออกรบจนได้รับชัยชนะ ท้าวสิงหลจึงยกนางสุวิญชาให้ พระไชยเชษฐ์จึงพานางสุวิญชากลับมาอยู่ที่เมืองเหมันต์

นางสุวิญชาท้องแก่ใกล้คลอดนางสนมทั้งเจ็ดคนเกิดความอิจฉาริษยาจึงสร้างข่าวลือว่ามีช้างเผือกเข้ามาในเขตเมืองเหมันต์ พระไชยเชษฐ์จึงไปหาช้างเผือกตัวนั้นเป็นเวลา 7 วัน แต่ก็ไม่พบ เมื่อพระไชยเชษฐ์กลับถึงเมืองนางสนมทั้งเจ็ดคนได้เข้ามาทูลว่า นางสุวิญชาคลอดลูกเป็นท่อนไม้ พระไชยเชษฐ์หลงเชื่อคำยุยงจึงสั่งให้ประหารชีวิตนางสุวิญชา แต่พระพี่เลี้ยงทั้งสี่คนได้เข้าห้ามไว้ พระไชยเชษฐ์จึงขับไล่นางสุวิญชาออกจากเมืองเหมันต์แทน

นางวิฬาร์ สาวใช้ของนางสุวิญชาเห็นนางสนมทั้งเจ็ดคนลักพระโอรสใส่หีบแล้วนำไปฝังไว้ที่โคนต้นไทรนอกเมือง จึงช่วยกันขุดหาพระโอรสที่ถูกฝังทั้งเป็นจนพบ นางสุวิญชาคิดจะนำพระโอรสกลับเข้าเมืองเหมันต์เพื่อยืนยันต่อพระไชยเชษฐ์ แต่นางวิฬาร์ไม่เห็นด้วย นางสุวิญชาจึงตัดสินใจกลับเมืองสิงหล โดยมีพระอินทร์ให้ความช่วยเหลือในการเดินทาง

เมื่อท้าวสิงหลทราบเรื่องทั้งหมดจากนางวิฬาร์ก็โกรธพระไชยเชษฐ์มาก จึงเตรียมไพร่พลเพื่อจะยกทัพไปเมืองเหมันต์ แต่นางสุวิญชาขอร้องให้เห็นแก่โอรสของนาง ท้าวสิงหลรักพระโอรสมากจึงยอมทำตามที่นางสุวิญชาขอร้องและได้ตั้งชื่อพระโอรสว่านารายณ์ธิเบศร์

ท้าวธรรมึกและนางแก้วสัจจาได้ทราบเรื่องก็รู้สึกขัดเคืองใจมากจึงรับสั่งให้พระไชยเชษฐ์ติดตามหานางสุวิญชา พระไชยเชษฐ์จึงออกตามหานางสุวิญชาไปจนถึงเขตเมืองสิงหลแล้วให้ตั้งพลับพลาในป่าใกล้เมืองสิงหล วันหนึ่งพระนารายณ์ธิเบศร์เสด็จประพาสป่ายิงศรไปที่ต้นไม้เสียงดังได้ยินไปถึงพระไชยเชษฐ์และพี่เลี้ยงทั้งสี่คนจึงออกมาดูเห็นเป็นเด็กตัวเล็กๆ หน้าตาน่ารักน่าเอ็นดูพระไชยเชษฐ์นึกรักจึงเข้าไปขออุ้ม พระนารายณ์ธิเบศร์โกรธมากจึงยิงศรเพื่อฆ่าพระไชยเชษฐ์แต่ศรกลับกลายเป็นดอกไม้ ส่วนพระไชยเชษฐ์เห็นดังนั้นจึงยิงศรบ้างพร้อมกับอธิษฐานว่าหากเด็กคนนี้ไม่ใช่พระโอรสของตนก็ขอให้ศรประหารชีวิตเด็กนั้นเสีย ปรากฏว่าศรกลับกลายเป็นอาหารทิพย์ อีกทั้งพระไชยเชษฐ์เห็นแหวนที่พระนารายณ์ธิเบศร์สวมอยู่ก็จำได้ว่าเป็นแหวนของตนที่ให้นางสุวิญชาไว้ จึงมั่นใจว่าเด็กคนนี้จะต้องเป็นพระโอรสของตน ส่วนพระนารายณ์ธิเบศร์สอบถามความจริงจากพี่เลี้ยงจึงทราบว่าพระไชยเชษฐ์คือพระบิดาก็ยินดีและรับปากว่าจะช่วยทูลขอพระมารดาและท้าวสิงหลให้ยกโทษให้

ท้าวสิงหลเห็นแก่พระนารายณ์ธิเบศร์จึงให้อภัยพระไชยเชษฐ์แต่ก็ได้ลองใจพระไชยเชษฐ์จนเป็นที่พอใจ ส่วนนางสุวิญชาเมื่อรู้ว่าพระไชยเชษฐ์ติดตามมาก็รู้สึกสงสารแต่ก็ยังแค้นใจอีกทั้งยังเกรงกลัวท้าวสิงหลอยู่มากจึงแกล้งแสดงท่าทีว่าจะไม่ยอมคืนดีด้วย พระไชยเชษฐ์เสียใจมากจนสิ้นสติ นางสุวิญชาเห็นดังนั้นจึงยอมคืนดีด้วย และเพื่อเป็นการแก้ความอับอายท้าวสิงหลจึงรับสั่งให้พระไชยเชษฐ์จัดการอภิเษกกับนางสุวิญชาเป็นครั้งที่สองและให้ไปทูลเชิญท้าวธรรมึกและนางแก้วสัจจามาร่วมงานอภิเษกในครั้งนี้ด้วย

ผลการวิเคราะห์อวัจนสารที่ปรากฏจาก<u>บทละครนอกเรื่องไชยเชษฐ์</u> พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ปรากฏดังนี้

<u>ตอนที่ 1 นางสุวิญชาถูกขับไล่</u>

1. เทศภาษา

กวีใช้ระยะห่างของตัวละครสื่อให้ทราบถึงการเป็นผู้นำและการแบ่งพื้นที่ของตัวละคร เป็นตอนที่นางวิฬาร์พานางสุวิญชาออกจากเมืองเหมันต์ ดังบทประพันธ์

บัดนั้น	วิฬาร์น้อยใจเป็นนักหนา
คิดแค้นแล่นไปด้วยโกรธา	ฉุดมือนางมาแล้วว่าไป
.....	.....
ว่าพลางพานางลีลาศ	ลงจากปราสาทเฉิดฉัน
วิฬาร์<u>นำหน้า</u>จรจรัล	นางโศกศัลย์ดำเนินเดินมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 38)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>นำหน้า</u> คือ การเดินอยู่ข้างหน้าโดยมีผู้เดินตามอยู่ข้างหลัง การที่วิฬาร์พี่เลี้ยงกึ่งสาวรับใช้เดินนำหน้านางสุวิญชาซึ่งเป็นเจ้านายของตน เป็นเทศภาษาสื่อให้ทราบว่าวิฬาร์ได้ทำหน้าที่การเป็นพี่เลี้ยงนางสุวิญชาได้อย่างเหมาะสมกับหน้าที่ของตน กล่าวคือ วิฬาร์แสดงความเป็นผู้นำและกล้าตัดสินใจพานางสุวิญชาที่กำลังเกิดความสับสนในชีวิต และไม่กล้าตัดสินใจ "ไป" ซึ่งในขณะนั้นถ้ามีผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือนางสุวิญชาก็สามารถตัดสินใจไปจากพระไชยเชษฐ์ได้ วิฬาร์จึงเดินนำหน้าเพื่อสื่อให้รู้ว่าการกระทำดังกล่าวคือการตัดสินใจพานางสุวิญชาไปจากเมืองเหมันต์ นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางสุวิญชาไม่ต้องการไปจากพระไชยเชษฐ์นางจึงเป็นผู้เดินตามทั้งๆ ที่นางก็เป็นเจ้านายของวิฬาร์ ซึ่งโดยปรกติเจ้านายต้องเดินอยู่ข้างหน้าส่วนข้ารับใช้จะเดินตามอยู่ข้างหลัง

นอกจากนี้ยังปรากฏเทศภาษาเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่กวีกล่าวถึงพระยายักษ์-ท้าวสิงหลพร้อมกับข้าทาสบริวารที่มาเข้าเฝ้าท้าวสิงหล ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ท้าวสิงหลราชนเรนทร์สูร
<u>สถิตเหนือแท่นรัตน์เรืองจำรูญ</u>	**พร้อมมูลข้า<u>เฝ้า</u>ท้าวพระยา**
ว่าขานกิจการนคเรศ	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 50)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>สถิตเหนือแท่นรัตน์เรืองจำรูญ</u> และ <u>เฝ้า</u> เป็นเทศภาษาสื่อให้ทราบถึงการแบ่งพื้นที่ของบุคคลตามฐานะในสังคม กล่าวคือ พระยายักษ์ท้าวสิงหลซึ่งเป็นเจ้าเมือง-ยักษ์ เป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าใครๆ ณ ที่นั้น จึงต้องนั่งอยู่บนพื้นที่เฉพาะของเจ้าเมือง นั่นคือ "สถิตเหนือแท่นรัตน์เรืองจำรูญ" ซึ่งเป็นที่นั่งเตียงแก้วสูงค่าดูโดดเด่นเป็นสง่าและตั้งอยู่บนพื้นที่ที่สูงกว่าที่นั่งของพวกข้าทาสบริวารที่มาเข้า "เฝ้า" ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างออกไปและนั่งอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าลดหลั่นกันไปตามระดับตำแหน่งของแต่ละตน

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อเพื่อให้ทราบถึงจำนวนวันและช่วงเวลาของเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นช่วงเวลาที่พระไชยเชษฐ์ประพาสป่าเพื่อคล้องช้างป่า ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	องค์พระไชยเชษฐ์เรืองศรี
แต่มาอยู่ป่าพนาลี	ได้<u>เจ็ดราตรีทิวาวัน</u>
ให้หมอเฒ่าเอาช้างไปเที่ยวค้น	ทุกตำบลโป่งป่าพนาสัณฑ์
ไม่ประสบพบช้างตัวสำคัญ	จนสิ้นแดนเหมันต์พารา
เมื่อพระมเหสีจะมีเหตุ	ให้เขม่นนัยน์เนตรทั้งซ้ายขวา
พระทอดถอนหฤทัยไปมา	หวนรำลึกตรึกตราถึงเวียงวัง
.....	.....
คิดพลางทางสั่งเสนี	จงตระเตรียมโยธีทั้งซ้ายขวา
เร่งรัดผูกช้างผูกม้า	จะคืนเข้าพารา<u>เวลานี้</u>

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 25-26)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>เจ็ดราตรีทิวาวัน</u> หมายถึงเป็นเวลาเจ็ดคืนเจ็ดวัน เป็นกาลภาษาสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์ไม่พบช้างเผือกตัวที่นางสนมทั้งเจ็ดสร้างข่าวลือว่ามีอยู่ในป่าเมืองเหมันต์ ซึ่งถ้ามีช้างเผือกจริงๆ พระไชยเชษฐ์คงใช้จำนวนวันเวลาในการค้นหาไม่มากอย่างนี้ เพราะว่าในการออกไปจับช้างเผือกนั้นพระไชยเชษฐ์มีกำลังทหารติดตามไปเป็นจำนวนมาก ดังข้อความ "จำจะเลิกพหลพลไกร" และที่สำคัญพระไชยเชษฐ์ก็มี "หมอเฒ่า" ซึ่งเป็นหมอช้างอาวุโส เป็นผู้ที่มีความรู้และมีความชำนาญในการจับช้าง ซึ่งถ้าหากมีช้างเผือกจริงพระไชยเชษฐ์คงจับช้างได้แล้ว และกาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เวลานี้</u> เป็นเวลาในขณะนี้ทันทีทันใด เป็นกาลภาษาที่สื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์มีความรุ่มร้อนใจอยากกลับวังเพราะเป็นห่วงนางสุวิญชาที่ท้องแก่ใกล้คลอดว่าจะมี

คนคอยดูแลนางหรือไม่เพราะนางไม่มีญาติพี่น้องอยู่ใกล้ๆ นอกจากนี้กาลภาษา "เวลานี้" ยังสื่อให้ทราบถึงความเชื่อของพระไชยเชษฐ์ที่ว่าหากตาเขม่นทั้งข้างซ้ายและข้างขวาต้องมีเรื่องดีหรือไม่ดีเกิดขึ้น พระไชยเชษฐ์จึงต้องรีบเสด็จกลับเมืองเหมันต์ในเวลานั้นทันที

นอกจากนี้กาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งคือตอนที่นางสุวิญชาถูกขับไล่ออกจากเมืองเหมันต์แต่นางทูลขออยู่ที่เมืองเหมันต์ต่ออีกหนึ่งคืน ดังบทประพันธ์

.....	.....
เมื่อเมียได้กุมภามาเลี้ยงไว้	ก็จากเวียงชัยไปในไพรศรี
มาเป็นบาทบริจาพระสามี	พอประจบครบปีจะจำไกล
<u>เที่ยงนางกลางคืน</u>ถึงเพียงนี้	จะเดินดงพงพีกระไรได้
ตัวเป็นผู้หญิงจะวิ่งไป	หนทางกลางไพรพนาดร
โปรดให้เมียพักแต่<u>สักคืน</u>	พออยู่ไฟอยู่ฟื้นเสียหน่อยก่อน
ร่ำพลางนางคิดอาวรณ์	สองกรข้อนทรวงเข้าโศกา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 36)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>เที่ยงนางกลางคืน</u> เป็นเวลากลางคืน การที่กวีใช้กาลภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าเวลานั้นเป็นเวลากลางคืนที่มืดสนิทก่อให้เกิดความรู้สึกมืดมิดน่ากลัวและมืดมนอับจนในหนทางที่จะไป กาลภาษา <u>สักคืน</u> เป็นจำนวนเวลาหนึ่งคืนที่นางสุวิญชาขอร้องพระไชยเชษฐ์ขออยู่ในเมืองเหมันต์ กาลภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าต้องเป็นเวลาจำนวนหนึ่งคืนที่มีความหมายและมีความสำคัญต่อชีวิตของนางสุวิญชามาก เพราะนางเพิ่งคลอดลูกจึงจำเป็นต้องอยู่ไฟตามความเชื่อของคนในสมัยนั้น ที่เชื่อว่าความร้อนจะทำให้มดลูกกลับคืนเข้าสู่สภาวะปรกติได้เร็วมากขึ้น การที่กวีใช้กาลภาษาดังกล่าวทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจสงสารนางสุวิญชามากยิ่งขึ้นในเหตุที่ว่าผู้หญิงตัวคนเดียวอีกทั้งก็เพิ่งจะคลอดลูกจะต้องถูกเนรเทศออกจากเมืองในเวลากลางคืน

3. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมายความรู้สึกนึกคิด ความต้องการและความเชื่อของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์ตาเต้นกระตุกทั้งข้างซ้ายและข้างขวา ดังบทประพันธ์

เมื่อพระมเหสีจะมีเหตุ	<u>ให้เขม่นนัยน์เนตรทั้งซ้ายขวา</u>
พระทอดถอนหฤทัยไปมา	หวนรำลึกตรึกตราถึงเวียงวัง

สงสารสุวิญชาโฉมศรี	เทวีมีครรภ์อยู่ข้างหลัง
จะประสูติลูกแก้วแล้วหรือยัง	ไม่มีที่หวังที่ไว้ใจ
นางก็ไร้สุริย์วงศ์พงศ์เผ่า	ใครจะเอาใจดูหูใส่
จำจะเลิกพหลพลไกร	กลับคืนเข้าไปยังพารา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 25)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เขม่นนัยน์เนตรทั้งซ้ายขวา</u> เป็นลักษณะอาการกล้ามเนื้อตาเต้นกระตุก พระไชยเชษฐ์มีอาการตาเต้นกระตุกทั้งข้างซ้ายและข้างขวา สื่อให้ทราบถึงความเชื่อของพระไชยเชษฐ์ว่าอาจจะมีเรื่องดีหรือร้ายเกิดขึ้น พระไชยเชษฐ์คิดเป็นห่วงนางสุวิญชาที่ท้องแก่ใกล้คลอดว่าตอนนี้นางจะคลอดลูกแล้วหรือยัง เนื่องจากว่านางไม่มีญาติพี่น้องอยู่ในวังอีกทั้งจะมีใครคอยดูแลนางอย่างใกล้ชิดหรือไม่ ดังนั้นพระไชยเชษฐ์จึงให้พวกทหารเลิกค้นหาช้างเผือกแล้วกลับเข้าวังทันที นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้เห็นถึงสายใยความรักความผูกพันระหว่างพระไชยเชษฐ์กับนางสุวิญชาซึ่งเป็นสามีภรรยากันย่อมมีกระแสจิตสื่อถึงกันเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกำลังมีเรื่องไม่ดีเกิดขึ้น

นอกจากนี้เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ท้าวสิงหลแสดงความโกรธออกมาทางดวงตาเมื่อรู้ความจริงจากวิฬาร์ว่านางสุวิญชาถูกพระไชยเชษฐ์ขับไล่มาโดยไม่พิจารณาไตร่ตรองเสียก่อน ดังบทประพันธ์

.....	<u>นัยนาดังแสงพระสุริย์ศรี</u>
สำแดงแผลงฤทธิ์อสุรี	เพียงพื้นปัถพีจะโทรมทรุด

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 54)

เนตรภาษาของท้าวสิงหลที่ปรากฏ คือ <u>นัยนาดังแสงพระสุริย์ศรี</u> ซึ่งมีลักษณะดวงตาลุกโพลงสว่างจ้าเหมือนกับแสงพระอาทิตย์ สื่อให้ทราบถึงอารมณ์ของท้าวสิงหลว่า "โกรธจัด" ที่พระไชยเชษฐ์กล้าขับไล่นางสุวิญชาและพระโอรสซึ่งเป็นลูกและหลานของพระยายักษ์อย่างตนได้ การกระทำดังกล่าวถือว่าพระไชยเชษฐ์ดูถูกและไม่ให้เกียรติพระยายักษ์ท้าวสิงหลเป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่านางสุวิญชาจะเป็นเพียงพระธิดาบุญธรรมของท้าวสิงหลก็ตาม แต่ท้าวสิงหลก็รักใคร่นางเหมือนดังลูกในไส้ การที่กวีใช้เนตรภาษาดังกล่าวทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงอารมณ์และความรู้สึกของท้าวสิงหลได้ว่าเจ็บแค้นใจกับการกระทำของพระไชยเชษฐ์มาก

4. สัมผัสภาษา

กวีบรรยายถึงการสัมผัส ซึ่งเป็นลักษณะของการตอบสนองซึ่งกันและกันของตัวละคร โดยใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายสัมผัสกันเพื่อสื่อถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ในความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ปรากฏในตอนที่นางสุวิญชาแสดงความอาลัยอาวรณ์ต่อพระไชยเชษฐ์ ดังบทประพันธ์

ยอกรกราบลงกับเบื้องบาท ใจจะขาดด้วยความเสน่หา
เป็นกรรมตามสนองทั้งสองรา พระจะทรงโศกาไปว่าไร
ธรรมดาจารีตเป็นกษัตริย์ โองการตรัสขาดแล้วไม่คืนได้
น้องนี้จะขอลาคลาไคล สัญจรไปตามกรรมได้ทำมา
นางยกบาทผัวขึ้นทูนเกศ ชลเนตรไหลหลั่งทั้งซ้ายขวา
ตีอกชกเกล้าเข้าโศกา ซบกับบาทาพระสามี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 39-40)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ ยอกรกราบลงกับเบื้องบาท เป็นลักษณะการก้มกราบลงไปที่เท้าของพระไชยเชษฐ์ นางยกบาทผัวขึ้นทูนเกศ เป็นลักษณะการยกเท้าของสามีมาไว้บนศีรษะตน และสัมผัสภาษา ซบกับบาทาพระสามี เป็นการนำ "หน้า" ซึ่งเป็นอวัยวะที่สำคัญและถือกันว่าเป็นของสูงมาแนบกับ "เท้า" ที่ถือกันว่าเป็นของต่ำ การใช้สัมผัสภาษาของนางสุวิญชาดังกล่าวจึงเป็นการสัมผัสที่สื่อให้รับรู้ถึงความรู้สึกของนางสุวิญชาว่ารักและเทิดทูนพระไชยเชษฐ์มาก แต่นางก็จะต้องจากไปเพราะพระไชยเชษฐ์ได้ออกปากขับไล่นางต่อหน้าคนอื่นๆ แล้วและไม่ควรที่จะกลับคำพูด นางสุวิญชาจึงแสดงสัมผัสภาษาดังกล่าวแทนคำว่า "รักและเทิดทูน"

และสัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง คือ ตอนที่นางสุวิญชากำลังโอบอุ้มให้พระโอรสกินนมตน ดังบทประพันธ์

ครั้นพระสุริยันตะวันชาย แสงสายบ่ายบังพฤกษา
พระกุมารก็ฟื้นตื่นนิทรา กัลยาโอบอุ้มเอามาพลัน
โลมลูบจูบกอดให้กินนม เชยชมรับมิ่งสิ่งขวัญ
แล้ววางองค์ลงเหนือรถสุวรรณ วิษณุกรรม์นำหน้าพาจรลี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 49)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คือ โอบอุ้ม เป็นลักษณะการอุ้มอย่างทะนุถนอม กล่าวคือ หลังจากที่นางสุวิญชาหาพระโอรสจนเจอแล้วนางจึงพาพระโอรสกลับไปที่เมืองสิงหล โดยมีพระวิษณุกรรม์พาไปส่งถึงเมืองสิงหล ซึ่งในระหว่างทางได้หยุดแวะพักให้พระโอรสกินนมและ

นอนหลับ นางสุวิญชาจึงมีโอกาสแสดงความรักต่อพระโอรสโดยใช้สัมผัสภาษาดังกล่าว อีกทั้งนางสุวิญชายังใช้สัมผัสภาษา <u>โลมลูบ</u> เป็นการใช้มือสัมผัสพระโอรสอย่างแผ่วเบาและอ่อนโยนให้รู้ว่ารักมาก นอกจากนี้นางสุวิญชายังแสดงการสัมผัส <u>จูบ</u> และ <u>กอด</u> พระโอรสอย่างรักใคร่และทะนุถนอม ซึ่งสัมผัสภาษาดังกล่าวเป็นการสัมผัสที่สื่อให้ทราบถึงความรักของแม่ที่มีต่อลูก

5. **อาการภาษา**

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึกและบุคลิกลักษณะของตัวละครที่แสดงออกมา อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์แสดงอาการชะงักงันไปชั่วขณะเมื่อเห็นท่อนไม้ที่นางสนมทั้งเจ็ดอ้างว่าเป็นพระโอรสของนางสุวิญชา ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐ์ฟังคำที่ร่ำว่า
เห็นทั้งท่อนไม้ใส่พานมา	ผ่านฟ้า<u>นิ่งอึ้งตะลึงตะไล</u>
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 27)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>นิ่งอึ้งตะลึงตะไล</u> เป็นลักษณะอาการที่ชะงักงันจนพูดไม่ออกไปชั่วขณะหนึ่งเพราะคาดไม่ถึง อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบถึงความรู้สึกของพระไชยเชษฐ์ว่าผิดหวังจนพูดไม่ออก การที่พระไชยเชษฐ์แสดงอาการภาษาดังกล่าวเป็นเพราะพระไชยเชษฐ์ไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่านางสุวิญชาจะคลอดลูกออกมาเป็นท่อนไม้ ทั้งๆ ที่ตัวของพระไชยเชษฐ์กับนางสุวิญชาก็เป็นมนุษย์

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์ขับไล่นางสุวิญชาแต่ก็เกิดความลังเลไม่แน่ใจในสิ่งที่ทำลงไป พระไชยเชษฐ์จึงทุรนทุรายใจเพราะยังอาลัยอาวรณ์นางสุวิญชา ดังบทประพันธ์

.....	.....
นิจจาเอ๋ยเดินพลางร้องไห้พลาง	สงสารนางนักหนาน่าอกหัก
จะเรียกกลับอับอายเสนานัก	พระทรงศักดิ์อักอ่วนป่วนใจ
ไม่มีสุข<u>ผุดลุกผุดนั่ง</u>	ร้อนรุมคลุ้มคลั่งดังเพลิงไหม้
แต่รัญจวนครวญคร่ำร่ำไร	ภูวไนยโศกาจาบัลย์

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 39)

อาการภาษาที่ปรากฏ <u>ผุดลุกผุดนั่ง</u> คือการเปลี่ยนอากัปกิริยาลุกนั่งไปมาอย่างรวดเร็ว อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์เกิดความลังเลไม่แน่ใจในสิ่งที่ตัวเองทำ เพราะในส่วนลึกของหัวใจแล้วพระไชยเชษฐ์รักนางสุวิญชามาก ซึ่งกว่าที่พระไชยเชษฐ์จะฝ่าฟันอุปสรรคได้นางมาเป็นคู่ครองนั้นมีความลำบากยากเย็นเหลือเกิน เนื่องจากว่านางสุวิญชาเป็นธิดาบุญธรรมของพระยายักษ์ท้าวสิงหลที่ให้ความรักใคร่เอ็นดูนางมาก อีกทั้งพระไชยเชษฐ์เพิ่งจะครองรักกับนางได้เพียงแค่ปีเดียวก็ต้องมาหย่าร้างกันในเรื่องที่ไม่เคยคาดคิดมาก่อน ดังนั้นพระไชยเชษฐ์จึงอาลัยอาวรณ์นางสุวิญชามากเมื่อเห็นนางต้องเดินจากไปต่อหน้าต่อตา

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ท้าวสิงหลโกรธนางสุวิญชาและแค้นใจพระไชยเชษฐ์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ท้าวสิงหลพิโรธโกรธขึ้ง
<u>ลุกขึ้นกระทืบบาท</u>ตวาดอึง	สุวิญชาดูดู๋มึงไม่บอกกู
.....	.....
ชะอ้ายไชยเชษฐ์ลูกเขย	คงได้เล่นกันเหวยอย่าคึกขัน
<u>ขัดเขมรเป็นเกลียวเคี้ยวฟัน</u>	<u>โจนจากแท่นสุวรรณ</u>ทันที
<u>เขี้ยวงอกออกข้างละสามวา</u>	นัยนาดังแสงพระสุริย์ศรี
<u>สำแดงแผลงฤทธิ์</u>อสุรี	เพียงพื้นปัถพีจะโทรมทรุด

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 53-54)

อาการภาษาของท้าวสิงหลที่ปรากฏ ได้แก่ <u>ลุกขึ้นกระทืบบาท</u> เป็นกิริยาอาการลุกขึ้นยืนกระทืบเท้าข้างใดข้างหนึ่งซึ่งเป็นการกระทำที่รวดเร็วและรุนแรง สื่อให้ทราบว่าโกรธมาก ทั้งโกรธลูกของตัวเองที่ปกป้องสามีทั้งๆ ที่ถูกขับไล่มาแท้ๆ และแค้นใจลูกเขยที่ไม่พิจารณาไตร่ตรองให้ถ่องแท้เสียก่อนโดยสั่งฆ่าและขับไล่ลูกเมียของตัวได้อย่างไม่มีเยื่อใยถือว่าเป็นการไม่เกรงกลัวอำนาจของพระยายักษ์อย่างตน ซึ่งการที่พระไชยเชษฐ์ทำเช่นนี้เหมือนกับเป็นการดูถูกกัน ถึงแม้ว่าท้าวสิงหลจะอายุมากแล้วก็ตามเวลาที่โกรธ กิริยาท่าทางที่แสดงออกมาก็ว่องไวและรุนแรงสมกับที่เป็นพระยายักษ์เพราะแสดงอาการโกรธได้อย่างน่ากลัว ด้วยอาการกระชับผ้านุ่งให้แน่นโดยการ<u>ขัดเขมรเป็นเกลียว</u> และอาการ <u>เคี้ยวฟัน</u> แสดงอาการโกรธออกมาแล้ว <u>โจนจากแท่นสุวรรณ</u> เป็นอาการกระโดดจากที่นั่งโดยลืมความแก่ไปชั่วขณะและ <u>เขี้ยวงอกออกข้างละสามวา</u> พร้อมกับ<u>สำแดงแผลงฤทธิ์</u> เผยสถานภาพที่แท้จริงของตนเองออกมาได้อย่างน่ากลัว ทั้งหมดนี้เป็นอาการภาษาของพระยายักษ์ท้าวสิงหลที่สื่อให้ทราบว่า "โกรธจัด" จนไม่สามารถควบคุมตนเองได้

นอกจากนี้ยังปรากฏอาการภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางสุวิญชาห้ามไม่ให้ท้าวสิงหลไปฆ่าพระไชยเชษฐ์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	สุวิญชาขวัญหนีดีฝ่อ
วิ่งตะกายน้ำลายไม่ติดคอ	กลัวพ่อจะไปฆ่าพระสามี
ตามยุดท้ายรถกำสรดพลาง	นวลนางร้องทูลท้าวยักษี
จงผินพักตรามาพาที	เทวีครวญคร่ำร่ำวิงวอน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 54-55)

อาการภาษาของนางสุวิญชาที่ปรากฏ คือ วิ่งตะกายน้ำลายไม่ติดคอ เป็นลักษณะอาการรีบวิ่งตามไปเพื่อให้ทันการ เป็นอาการภาษาที่นางสุวิญชาวิ่งตะเกียกตะกายเพื่อ ตามยุดท้ายรถ ซึ่งเป็นลักษณะอาการวิ่งไปรั้งท้ายรถที่ท้าวสิงหลใช้เป็นพาหนะไปเมืองเหมันต์ ที่กำลังเคลื่อนออกจากวังเพื่อไปฆ่าพระไชยเชษฐ์ให้หายแค้นใจ และพร้อมกันนั้นนางสุวิญชาก็ขอร้องท้าวสิงหลให้ฟังเหตุผลของนาง ซึ่งการที่นางสุวิญชาแสดงอาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางสุวิญชารักพระไชยเชษฐ์มาก จึงกลัวว่าพระไชยเชษฐ์จะถูกท้าวสิงหลฆ่าตาย ถึงแม้ว่านางจะถูกพระไชยเชษฐ์ขับไล่ออกจากเมืองเหมันต์ทำให้ต้องระหกระเหินกลับมายังเมืองสิงหลก็ตาม นางก็ยังคงรักพระไชยเชษฐ์ไม่เสื่อมคลาย

6. **วัตถุภาษา**

กวีบรรยายถึงวัตถุสิ่งของของตัวละคร วัตถุภาษาที่ปรากฏจึงสื่อให้ทราบถึงความหมายแฝงที่กวีได้บรรยายไว้ จากเรื่องนี้ปรากฏวัตถุภาษาจากฉากที่กวีบรรยายถึงพระโอรสนารายณ์ธิเบศร์ที่มีวัตถุสิ่งของที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	สุวิญชาปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
เอาหีบมาเปิดฝาดูพลัน	จึงเห็นโอรสนั้นเป็นชาย
ยกพระลูกน้อยขึ้นใส่ตัก	พิศพักตร์ลักขณาเฉิดฉาย
ทรงศรพระขรรค์สำหรับกาย	**ทั้งม้ารถพรรณรายก็มีมา**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 44)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ศร คืออาวุธชนิดหนึ่งซึ่งประกอบไปด้วยคันสำหรับยิงและลูกศรที่มีปลายแหลม พระขรรค์ คือศัสตราวุธชนิดหนึ่งมีคม 2 ข้างที่กลางใบมีดทั้งหน้าและหลังเป็นสันคล้ายคมรูปหอกและมีด้ามสั้น อีกทั้งยังมี ม้า และ รถ เป็นพาหนะที่ติดตัวพระโอรสมาตั้งแต่เกิด ซึ่งวัตถุภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระโอรสต้องเป็นผู้ที่มีลักษณะพิเศษในตัวเอง

นอกจากนี้ยังปรากฏวัตถุภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง ที่สะท้อนให้เห็นถึงความลำบากของนางสุวิญชากับพระโอรส ดังบทประพันธ์

ครั้นชำระสระสรงพระลูกแก้ว คลาดแคล้วจากเชิงเขาใหญ่
นางเปลื้องภูษาผ้าสไบ ผูกเป็นเปลให้เจ้าไสยา
กอดจูบลูกแก้วแล้วเชยชม ค่อยวางลงบรรทมในเปลผ้า
นอนเสียเถิดพ่ออย่าโศกา ปลอบพลางกัลยาก็กล่อมไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 48)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ เปลผ้า เป็นผ้าสะไบของนางสุวิญชาที่นำมาผูกเป็นเปลเพื่อให้พระโอรสได้นอน วัตถุภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางสุวิญชากับพระโอรสมีความลำบากมาก เพราะถ้าหากนางสุวิญชากับพระโอรสยังอยู่ในเมืองเหมันต์ พระโอรสก็คงจะได้นอนเปลใหญ่ๆ สบายตัว อีกทั้งเมื่อตื่นขึ้นมาก็จะมีพี่เลี้ยงหลายคนคอยดูแลอย่างใกล้ชิดแต่ตอนนี้พระโอรสต้องมาตกระกำลำบากนอนในเปลผ้าและมีแม่เพียงคนเดียวเท่านั้นที่คอยดูแลทั้งนี้เป็นเพราะพระไชยเชษฐ์หลงเชื่อคำยุยงของนางสนมทั้งเจ็ดคนที่กล่าวหาว่านางสุวิญชาคลอดลูกเป็นท่อนไม้ พระไชยเชษฐ์จึงขับไล่นางกับพระโอรสออกจากเมืองเหมันต์

7. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละครเพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์ ความรู้สึกและความต้องการให้ช่วยเหลือ ซึ่งเป็นตอนที่นางสุวิญชาร้องเรียกพระพี่เลี้ยงทั้งสี่คนเข้ามาช่วยเหลือก่อนที่นางจะถูกนำไปประหารชีวิต ดังบทประพันธ์

ครั้นออกมานอกทวารวัง พอเห็นพี่เลี้ยงนั่งอยู่พร้อมหน้า
นางร้องเรียกไปมิได้ช้า เชษฐาโปรดด้วยช่วยน้องไว้

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 32)

ปริภาษาที่ปรากฏ <u>ร้องเรียก</u> ซึ่งเป็นน้ำเสียงของนางสุวิญชาที่ร้องเรียกพระพี่เลี้ยงทั้งสี่คนของพระไชยเชษฐ์ สื่อให้ทราบว่านางสุวิญชาต้องการให้มาช่วยเหลืออย่างทันทีทันใด เพราะความกลัวตาย ซึ่งในขณะนั้นนางกำลังถูกทหารจับตัวไปประหารชีวิต พอเห็นพระพี่เลี้ยงทั้งสี่คนนางจึงไม่รอช้าที่จะร้องเรียกให้ช่วย นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพี่เลี้ยงทั้งสี่คนสามารถช่วยเหลือนางไม่ให้ต้องถูกประหารชีวิตได้

นอกจากนี้ยังมีปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์โกรธนางสุวิญชามากจนบริภาษออกไป ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐ์ฟังคำที่ร่ำว่า
ยิ่งมีโมโหโกรธา	จึง<u>ร้องด่าสำทับ</u>ขับไป
เหม่อีอัปรีย์ทรลักษณ์	มึงอย่าพักมานั่งร้องไห้
ยังขืนขัดผัดวันขออยู่ไฟ	หัวจะขาดปลิวไปไม่ทันรู้
อย่าว่าแต่คืนหนึ่งถึงครู่เดียว	พระอินทร์มาเขียวเขียวไม่ให้อยู่
เร่งไปให้พ้นบ้านเมืองกู	ค่ำมืดไม่รู้ไม่เข้าใจ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 37)

ปริภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ร้องด่าสำทับ</u> เป็นการใช้น้ำเสียงที่ดังและเน้นหนักในถ้อยคำที่ใช้บริภาษ การที่พระไชยเชษฐ์ใช้ปริภาษาดังกล่าวต่อนางสุวิญชา สื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์ยังคงยืนยันที่จะเนรเทศนางสุวิญชาออกจากเมืองเหมันต์ในขณะนั้นทันที การที่กวีใช้ปริภาษาดังกล่าวทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสงสารนางสุวิญชามาก เพราะนางทูลขอผัดผ่อนเวลาเพื่อขออยู่ไฟเพียงแค่คืนเดียวแล้วจะออกไปจากเมืองเหมันต์ในตอนเช้า ช่วงเวลาเพียงเท่านี้พระไชยเชษฐ์ก็ไม่มีน้ำใจให้อยู่ แต่กลับขับไล่ไสส่งนางสุวิญชาและพระโอรสอย่างไม่มีเยื่อใย

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธ-เลิศหล้านภาลัย เรื่องไชยเชษฐ์ ตอนนางสุวิญชาถูกขับไล่ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงพระไชยเชษฐ์ขับไล่นางสุวิญชาออกจากเมืองเหมันต์เพราะหลงเชื่อนางสนมทั้งเจ็ดที่กล่าวหาว่านางสุวิญชาคลอดลูกเป็นท่อนไม้ ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อในเรื่องนี้จึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาแสดงความกล้าเป็นผู้นำของนางวิฬาร์ที่ตัดสินใจพานางสุวิญชากลับเมืองสิงหล และกวียังใช้เทศภาษาสื่อให้ทราบถึงการแบ่งพื้นที่ของบุคคลตามฐานะในสังคม ส่วนกาลภาษากวีใช้เวลาเป็นสื่อเพื่อให้ทราบถึงจำนวนวันที่พระไชยเชษฐ์ออกค้นหาช้างเผือกแล้วต้องรีบกลับเข้าวังเพราะเป็นห่วงนางสุวิญชาที่ท้องแก่ใกล้คลอด อีกทั้งกวีใช้เวลาเป็นเครื่องต่อรองของนางสุวิญชาที่จะยังไม่ไปจากเมืองเหมันต์ในตอนนี้เพราะว่าเป็นเวลามืดค่ำนางไม่สามารถเดินในป่าคนเดียวได้ ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่าน กวีใช้เนตรภาษาตาเต้นกระตุกสื่อให้เห็นถึงความเชื่อของพระไชยเชษฐ์ว่าอาจจะมีเรื่องดีหรือร้ายเกิดขึ้น อีกทั้งกวียังใช้เนตรภาษาสื่อแสดงความรู้สึกโกรธออกมาทางดวงตา กวีใช้สัมผัสภาษาแสดงถึงความรักความอาลัยอาวรณ์ของนางสุวิญชาที่มีต่อพระไชยเชษฐ์ อีกทั้งกวีใช้สัมผัสภาษาแสดงความรักของแม่ที่มีต่อลูก กวีใช้อาการภาษาแสดงอาการนิ่งอึ้งชะงักงันของพระไชยเชษฐ์เพราะผิดหวังและไม่คาดคิดมาก่อนว่านางสุวิญชาจะคลอดลูกเป็นท่อนไม้ อีกทั้งกวียังบรรยายลักษณะกิริยาอาการของท้าวสิงหลที่แสดงอาการโกรธจัดออกมาได้อย่างน่ากลัว ทำให้ทราบถึงอารมณ์โกรธและทราบถึงบุคลิกลักษณะนิสัยที่ไม่เกรงกลัว-ใครของท้าวสิงหล ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อ ได้แก่ สิ่งของที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดของพระโอรสนารายณ์ธิเบศร์ซึ่งสื่อให้ทราบว่าพระโอรสนั้นจะต้องมีลักษณะพิเศษในตัวเอง อีกทั้งกวียังใช้วัตถุ-ภาษาสื่อให้ทราบถึงความลำบากของนางสุวิญชากับพระโอรสที่ต้องนอนในเปลผ้า เนื่องจากถูกพระไชยเชษฐ์ขับไล่ออกจากเมืองเหมันต์ และกวีใช้ปริภาษาของนางสุวิญชาที่ร้องเรียกให้พระพี่เลี้ยงทั้งสี่คนช่วยในขณะที่จะถูกนำไปประหารชีวิต อีกทั้งกวียังใช้ปริภาษาซึ่งเป็นน้ำเสียงของพระไชยเชษฐ์ที่ขับไล่นางสุวิญชาออกไปจากเมืองเหมันต์ ทำให้รู้สึกสงสารนางสุวิญชามาก

<u>ตอนที่ 2 พระไชยเชษฐ์ตามนางสุวิญชา</u>

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งระยะทางใกล้ไกลเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์พร้อมกับพวกทหารเดินทางมาถึงเขตแดนเมืองสิงหล ดังบทประพันธ์

ครั้นถึง<u>ปลายแดน</u>เมืองสิงหล ให้พักพลหยุดอยู่ในป่าใหญ่
พระตรัสแก่พี่เลี้ยงทันใด เราจะตั้งแรมไพรอยู่ที่นี้
จะได้ซับซาบดูให้รู้ข่าว ว่านางมาถึงท้าวยักษี
หรือเวียนวงหลงอยู่พนาลี จะได้ยกโยธีไปเที่ยวค้น
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 73-75)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>ปลายแดน</u> คือชายแดนเมืองสิงหลซึ่งเป็นเมืองยักษ์ เทศภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์ต้องการสืบข่าวนางสุวิญชากับพระโอรสก่อนว่ายังอยู่ในป่าหรือว่าอยู่ในเมืองสิงหลแล้วเพราะถ้านางสุวิญชากับพระโอรสยังเดินทางอยู่ในป่าก็จะออกค้นหาต่อไป แต่ถ้านางกับพระโอรสอยู่ในเมืองสิงหลแล้วก็จะคิดหาวิธีไปพบ นอกจากนี้ยังสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์กลัวพระยายักษ์ท้าวสิงหลมากจึงตั้งพลับพลาที่ยังปลายแดนเพื่อรอดูเหตุการณ์ก่อน

นอกจากนี้ยังปรากฏเทศภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระนารายณ์ธิเบศร์พบและพิสูจน์ได้ว่าพระไชยเชษฐ์คือพระบิดาตนจึงให้ความช่วยเหลือพาเข้าเมืองสิงหล ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น พระนารายณ์ธิเบศร์หัวเราะร่า
ชะงามพ้นคิดพระบิดา ขายหน้าขายตาชนนี
ว่าพลางทางทรงอาชาไนย ให้เลิกพลกลับไปกรุงศรี
พระบิดา<u>เดินหลังรั้งโยธี</u> กับสี่พี่เลี้ยงจรจรัล
ครั้นถึงที่ประตูเวียงชัย ลงจากมโนมัยผายผัน
มาบังคมบิตุรงค์ทรงธรรม์ พลางทูลไปพลันทันที
พระจง<u>นั่งในทิมริมประตู</u> อย่าให้ใครรู้ว่าอยู่นี่
ลูกยาจะลาจรลี ไปเฝ้าชนนีกับเจ้าตา
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 92)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>เดินหลังรั้งโยธี</u> คือ การเดินอยู่ข้างหลังพวกทหาร การที่พระไชยเชษฐ์ต้องเดินอยู่ข้างหลังรั้งท้ายพวกทหาร เป็นเทศภาษาสื่อให้ทราบว่าไพร่หรือสามัญชนต้องเดินอยู่ท้ายสุดของขบวน กล่าวคือ พระไชยเชษฐ์ต้องการเข้าเฝ้าท้าวสิงหลเพื่อที่จะขอพบและปรับความเข้าใจกับนางสุวิญชา ดังนั้นพระไชยเชษฐ์กับพระนารายณ์ธิเบศร์จึงเห็นพร้องต้องกันว่าพระไชยเชษฐ์กับพระพี่เลี้ยงทั้งสี่คนควรปลอมตัวเป็นสามัญชนเข้าไปนั่งรออยู่หน้าประตูวัง และเพื่อไม่ให้เป็นที่สงสัยต่อคนอื่นๆ พระนารายณ์ธิเบศร์จึงให้พระไชยเชษฐ์ซึ่งเป็นถึงพระมหากษัตริย์เมืองเหมันต์ และเป็นพระบิดาของตนเดินอยู่ข้างหลังพวกทหารที่ติดตาม

และเทศภาษาที่ปรากฏ <u>ในทิมริมประตู</u> ซึ่งเป็นโรงแถวที่พักอยู่ใกล้กับประตูเข้าเมืองสิงหล กล่าวคือ เมื่อพระนารายณ์ธิเบศร์พาพระไชยเชษฐ์ไปถึงหน้าประตูเข้าเมืองสิงหลแล้ว พระนารายณ์ธิเบศร์ให้พระไชยเชษฐ์นั่งรอบริเวณโรงแถวที่พัก ซึ่งเทศภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระนารายณ์ธิเบศร์ต้องการเข้าไปทูลขออนุญาตจากท้าวสิงหลก่อนแล้วจึงจะพาพระไชยเชษฐ์เข้าเฝ้า เพราะถ้าหากท้าวสิงหลเห็นพระไชยเชษฐ์โดยไม่ได้ตั้งสติก่อน ท้าวสิงหลอาจจะลืมตัวทำร้ายหรืออาจจะฆ่าพระไชยเชษฐ์ด้วยความโกรธแค้นได้ นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระนารายณ์ธิเบศร์มีความมั่นใจในตัวเองมาก ว่าจะสามารถใช้ความน่ารักและความ-เฉลียวฉลาดของตนอ้อนวอนขอท้าวสิงหลยกโทษให้พระไชยเชษฐ์ได้ ดังนั้นพระนารายณ์ธิเบศร์จึงให้พระไชยเชษฐ์นั่งรออยู่ที่ "ในทิมริมประตู" เพื่อรอเข้าเมืองสิงหลได้ในทันทีทันใด

2. **กาลภาษา**

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครแสดงพฤติกรรมตามระยะเวลาที่กำหนดและใช้เวลาเพื่อสื่อถึงอายุของตัวละคร ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวธรรมึกให้พระไชยเชษฐ์ออกตาม-หานางสุวิญชา ดังบทประพันธ์

.....	.....
จงเร่งคิดติดตามทรามวัย	ไปแก้ไขทูลความตามเรื่อง
ชี้แจงบรรยายให้หายเคือง	เร่งออกจากเมือง<u>ในวันนี้</u>
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 66)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ในวันนี้</u> สื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์ต้องรีบออกติดตามหานางสุวิญชากับพระโอรสในเวลาวันนี้ตามคำสั่งของท้าวธรรมึก อีกทั้งยังต้องอธิบายเรื่องราวต่างๆ ให้นางสุวิญชาหายโกรธเคืองโดยเร็วเพราะถ้าหากนางสุวิญชากลับถึงเมืองสิงหลแล้ว ท้าวสิงหลจะ

ต้องรู้ความจริงและต้องโกรธแค้นพระไชยเชษฐ์ที่ขับไล่ลูกเมียโดยไม่คิดไตร่ตรองสอบถามเนื้อความเสียก่อน อีกทั้งจะทำให้ผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายต้องผิดใจกัน

นอกจากนี้กาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง ซึ่งเป็นตอนที่กวีบรรยายกาลภาษาที่บ่งบอกถึงอายุของพระนารายณ์ธิเบศร์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระนารายณ์ธิเบศร์โอรสา
อยู่ในสิงหลพารา	จนชันษา<u>อายุได้เจ็ดปี</u>
รูปทรงละม่อมพร้อมพริ้ง	งามยิ่งเทวาในราศี
เสวยรมย์สมบัติสวัสดี	กับพระชนนีโฉมตรู
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 76)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เจ็ดปี</u> เป็นกาลภาษาที่สื่อให้ทราบว่าพระนารายณ์ธิเบศร์มีอายุเจ็ดปี ซึ่งพระนารายณ์ธิเบศร์อยู่กับนางสุวิญชาอย่างมีความสุขที่เมืองสิงหล นอกจากนี้ระยะเวลาที่ยาวนานดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าเหตุการณ์ที่พระไชยเชษฐ์ขับไล่นางสุวิญชาออกจากเมืองเหมันต์เพราะหลงเชื่อในคำยุยงของนางสนมทั้งเจ็ดว่านางสุวิญชาคลอดลูกเป็นท่อนไม้ ซึ่งพระไชยเชษฐ์ก็ได้สำนึกในความผิดของตนออกติดตามหานางสุวิญชากับพระโอรสมาเป็นเวลา 7 ปีแล้ว และพระไชยเชษฐ์ก็ยังคงตั้งพลับพลาอยู่ในกลางป่าใกล้ชายแดนเมืองสิงหลและยังคงสืบข่าวติดตามหานางสุวิญชากับพระโอรสไม่พบ

3. **เนตรภาษา**

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์เห็นดอกจำปาทองกับผ้าสไบของนางสุวิญชาแล้วยิ่งเกิดความสำนึกผิด ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐ์สุริย์วงศ์เรืองศรี
<u>เห็น</u>องค์สมเด็จพระชนนี	โศกีรำพันว่าไป
คิดถึงเมียเสียใจอาลัยนัก	พระเมินพักตร์ผินผันกลั้นร้องไห้
พลางหยิบดอกจำปาผ้าสไบ	ภูวไนย<u>แลเล็งเพ่งพิศ</u>
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 65)

เนตรภาษาของพระไชยเชษฐ์ที่ปรากฏ คือ <u>เห็น</u> กล่าวคือ พระไชยเชษฐ์มองเห็นนางแก้วสัจจาร้องไห้เพราะสงสารนางสุวิญชากับพระโอรสที่ถูกขับไล่ไปตกระกำลำบากอยู่ในป่า พระไชยเชษฐ์ยิ่งโศกเศร้าเสียใจมากกับสิ่งที่ตัวเองกระทำ ส่วนเนตรภาษา <u>แลเล็งเพ็งพิศ</u> เป็นลักษณะการใช้สายตามองนิ่งนานไปที่ดอกจำปาทองกับผ้าสไบ ซึ่งเนตรภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์สำนึกในความผิดของตนที่ไม่คิดไตร่ตรองสอบถามนางสุวิญชาเสียก่อนว่าเรื่องราวเป็นเช่นใด ก่อนที่จะโมโหหุนหันขับไล่นางออกจากเมืองเหมันต์ อีกทั้งเนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์อยากจะบอกว่ารักและคิดถึงนางสุวิญชามากส่งผ่านไปกับดอกจำปาทองกับผ้าสไบซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นตัวแทนของนางให้นางได้รับรู้

4. **สัมผัสภาษา**

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดซึ่งเป็นความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน เป็นตอนที่นางสุริยาซึ่งเป็นนางสนมคนหนึ่งในเจ็ดคนของพระไชยเชษฐ์ เกิดความร้อนใจมากเมื่อเห็นพระไชยเชษฐ์คร่ำครวญคิดถึงนางสุวิญชา นางจึงเข้าไปแสดงอารมณ์ไม่พอใจพระไชยเชษฐ์ ดังบทประพันธ์

ครั้นถึงจึงเข้า<u>ผลักไส</u>	ทุกข์ร้อนถึงใครกระนี้หนอ
เฝ้าครวญคร่ำน้ำเนตรยังคลอคลอ	เห็นต่อจะรำลึกถึงเมียรัก
นางสุวิญชาเป็นกาลี	เผอิญมีลูกอ่อนเป็นท่อนสัก
ยังอาลัยในหญิงทรลักษณ์	ไม่อายพักตร์นักสนมกรมใน
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 68)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ผลักไส</u> เป็นลักษณะการใช้มือดันออกไปข้างหน้าอย่างเร็วและแรง สัมผัสภาษาดังกล่าวเป็นการแสดงกิริยาของนางสุริยา สื่อให้ทราบว่านางหึงหวงและไม่พอใจพระไชยเชษฐ์ที่เฝ้าคร่ำครวญคิดถึงแต่นางสุวิญชา นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงอุปนิสัยของนางสุริยาได้ว่าเป็นหญิงที่มีนิสัยพาล ก้าวร้าว ไม่มีคุณธรรมจริยธรรมและไม่มีความซื่อสัตย์ต่อสามี

นอกจากนี้ยังปรากฏสัมผัสภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ท้าวสิงหลแสดงถึงความรักที่มีต่อพระนารายณ์ธิเบศร์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ท่านท้าวสิงหลทรงศักดิ์
เชยชมโลมลูบจูบพักตร์	พลางอุ้มหลานรักใส่ตักไว้

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 78)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ โลมลูบ เป็นลักษณะการใช้มือค่อยๆ สัมผัสร่างกายอย่างเบามือและทะนุถนอมของท้าวสิงหลที่มีต่อพระนารายณ์ธิเบศร์ ซึ่งกิริยาดังกล่าวขัดกับบุคลิกลักษณะของท้าวสิงหลอย่างมาก เพราะท้าวสิงหลเป็นพระยายักษ์ที่มีความดุร้ายน่าเกรงขามดังเช่นเวลาที่โกรธจะไม่มีใครหน้าไหนมาหยุดยั้งความโกรธของท้าวสิงหลได้ นอกจากนี้ท้าวสิงหลยังแสดงการสัมผัสต่อพระนารายณ์ธิเบศร์อีก นั่นคือ จูบพักตร์ เป็นการจูบไปที่ใบหน้าของพระนารายณ์ธิเบศร์พร้อมกับ อุ้ม พระนารายณ์ธิเบศร์ไว้บนตักของตน สัมผัสภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบว่าท้าวสิงหลทั้งรักทั้งหลงพระนารายณ์ธิเบศร์มาก

5. **อาการภาษา**

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึกและบุคลิกลักษณะของตัวละคร ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่กวีบรรยายกิริยาอาการของพระไชยเชษฐ์เมื่อรู้ตัวว่าทำผิดที่ขับไล่นางสุวิญชาออกจากเมืองเหมันต์โดยไม่ทูลให้ท้าวธรรมึกและนางแก้วสัจจาทรงทราบเสียก่อน ดังนั้นพระไชยเชษฐ์จึงเกิดอาการกลัวไม่กล้าพบหน้าท้าวธรรมึกและนางแก้วสัจจา ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐ์ทอดถอนใจใหญ่
แว่วเสียงพระชนกก็ตกใจ	พรั่นตัวกลัวภัยเป็นสุดคิด
ด้วยขับไล่สุวิญชาบังอร	ไม่ทูลก่อนทำตามอำเภอจิต
กลัวความทั้งนี้จะมิมิด	ทรงฤทธิ์อ้นอั้นตันใจ
จึงค่อยย่องมามองเมียงดู	เปิดประตูมิใคร่จะออกได้
จำเป็นก็จำออกไป	บังคมไหว้ทั้งสองกษัตรา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 60)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ ทอดถอนใจใหญ่ เป็นอาการหายใจแรงและยาวในขณะที่รู้สึกกลุ้มอกกลุ้มใจ อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์มีเรื่องไม่สบายใจ คิดมากจนกลุ้มใจ ทั้งกลุ้มใจที่ไล่นางสุวิญชาไปโดยไม่บอกให้ท้าวธรรมึกกับนางแก้วสัจจาทราบเสียก่อน และกลุ้มใจที่นางสุวิญชามาพรากจากไปทั้งยังรักเพราะความไม่ยั้งคิดของตน พระไชยเชษฐ์จึงมีอาการ ตกใจ เมื่อได้ยินเสียงร้องเรียกของท้าวธรรมึก และมีอาการ พรั่นตัว เป็นอาการภาษาที่สื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์รู้สึกหวั่นเกรงความผิดครั้งนี้มากจนแสดงอาการภาษา อ้นอั้นตันใจ เป็นอาการเก็บอัดความรู้สึกแน่นอยู่ในใจเพราะไม่รู้ว่าจะบรรยายความรู้สึกผิดของตนให้กระจ่างชัดได้อย่างไร ซึ่งพระไชยเชษฐ์ก็ได้แสดงอาการค่อยๆ แอบย่อง มองดูท้าวธรรมึกกับนางแก้วสัจจา ไม่กล้าเปิดประตูออกไปพบแต่ก็ต้องตัดสินใจเปิดประตูออกไปต้อนรับท้าวธรรมึกกับนางแก้วสัจจา

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์มีอาการกลุ้มใจในการกระทำที่ผิดพลาดของตัวเอง ดังบทประพันธ์

ทอดองค์ลงนอนเหนืออาสน์ กรก่ายพระนลาฏละห้อยหา
คิดคะนึงถึงโฉมสุวิญชา ให้มีความเมตตาอาลัยนัก
แต่เจ้าพลัดพรากจากบุรี พี่นี้วิตกเพียงอกหัก
จากเมียเสียทั้งพระลูกรัก ทรงศักดิ์รัญจวนครวญคราง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 67)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ กรก่ายพระนลาฏ เป็นลักษณะการนอนหงายแล้วเอามือวางพาดลงบนหน้าผากของตัวเอง อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์กำลังมีเรื่องทุกข์ใจไม่สบายใจด้วยความห่วงใยและสงสารนางสุวิญชากับพระโอรส ซึ่งพระไชยเชษฐ์ขับไล่นางและลูกออกจากเมืองเหมันต์ เพราะหลงเชื่อในคำยุยงของนางสนมทั้งเจ็ดที่กล่าวหาว่านางสุวิญชาคลอดลูกเป็นท่อนไม้ ซึ่งพระไชยเชษฐ์ไม่ได้ไตร่ตรองสอบถามเรื่องราวให้ดีเสียก่อน

6. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงวัตถุสิ่งของซึ่งได้แก่ เสื้อผ้าของตัวละครที่ใช้ในการปิดบังอำพรางฐานะที่แท้จริงของตน ซึ่งเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์ปลอมตัวเป็นสามัญชนเข้าไปในเมืองสิงหลเพื่อขอคืนดีกับนางสุวิญชา ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น องค์พระไชยเชษฐ์เรืองศรี
ฟังลูกทูลความเห็นงามดี สมที่พระทัยนึกตรึกไตร
จะเข้าไปตรงตรงคงพรายแพร่ง จำจะแปลงปลอมองค์ให้สงสัย

คิดพลางเปลื้องเครื่องออกทันใด ให้พี่เลี้ยงซ่อนใส่ย่ามตะพาย
พระจึงจัดแจงแปลงองค์ แกล้งทรงผ้าตาเล็ดงาด้าย
ห่มแพรเพลาะดำเนินกราย มาชวนพระลูกชายไคลคลา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 90)

วัตถุภาษาที่ปรากฏเป็นสิ่งของและเสื้อผ้าซึ่งได้แก่ ย่ามตะพาย ซึ่งเป็นย่ามใส่ของใช้คล้องไหล่เพื่อสะพาย ผ้าตาเล็ดงา เป็นผ้านุ่งทอเป็นลายดอกเล็กๆ กระจายทั่วทั้งผืนและห่มแพรเพลาะ เป็นผ้าไหม 2 ผืนเย็บริมติดกัน วัตถุภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าเป็นเสื้อผ้าที่พระไชยเชษฐ์กับพระพี่เลี้ยงทั้งสี่คนใช้สวมใส่เพื่อปลอมตัวเป็นสามัญชนเข้าไปในเมืองสิงหลเพื่อความปลอดภัย นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงวัฒนธรรมการแต่งกายของคนในสังคมที่มีความแตกต่างกันในแต่ละชนชั้น กล่าวคือ ถ้าเป็นผ้านุ่งลายดอกพวกไพร่หรือสามัญชนมักใช้สวมใส่เพราะราคาไม่แพง

7. **ปริภาษา**

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครซึ่งปริภาษาที่ปรากฏเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์สำนึกผิดและคร่ำครวญคิดถึงนางสุวิญชาดังบทประพันธ์

โอ้สุวิญชาของผัวเอ๋ย บาปสิ่งไรเลยเราเคยสร้าง
บันดาลดลให้มีอีเจ็ดนาง มันเกิดมาตามล้างในชาตินี้
จึงเผอิญให้ผัวมัวนิยม สมาคมคบพวกเดียรถีย์
ไม่รู้กลคนกาลกิณี จึงเสียมิ่งมารศรีน่าน้อยใจ
สงสารปานนี้นางโฉมตรู จะไปอยู่แห่งหนตำบลไหน
หรือจะตายวายวางเสียกลางไพร หรือจะไปได้ถึงพระบิดร
ยิ่งคิดยิ่งแค้นแสนเทวษ ชลเนตรซึมซาบอาบหมอน
พระโศกศัลย์กันแสงถึงบังอร แน่นอนสะอื้นให้ไปมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 67)

ปริภาษาที่ปรากฏ โอ้ น่า และ ปานนี้ เป็นการใช้น้ำเสียงของพระไชยเชษฐ์ที่คร่ำครวญตัดพ้อต่อโชคชะตาปะปนกับน้ำเสียงโศกเศร้าสงสารนางสุวิญชาที่ถูกขับไล่ออกจากเมืองเหมันต์ต้องระหกระเหินอยู่ ณ ที่แห่งใดและจะเป็นตายร้ายดีอย่างไรก็ไม่อาจรู้ได้ ส่วนปริภาษา อี และ เดียรถีย์ เป็นถ้อยคำน้ำเสียงที่พระไชยเชษฐ์ใช้ปริภาษแสดงความโกรธแค้นนางสนม

ทั้งเจ็ดคน ซึ่งพระไชยเชษฐ์ทั้งแค้นใจตัวเองที่ใจเบาหลงเชื่อนางสนมทั้งเจ็ด และโกรธแค้นนางสนมทั้งเจ็ดคนที่กล้าหลอกลวงตนให้หลงเชื่อ อีกทั้งยังสงสารนางสุวิญชาที่ต้องมาพลัดพรากจากไปทั้งที่ยัง "รักมาก" เมื่อพระไชยเชษฐ์เกิดอารมณ์และความรู้สึกที่หลากหลายในคราวเดียวกันจึงไม่สามารถระงับความโศกเศร้าเสียใจและแค้นใจของตัวเองได้จนต้องร้องไห้สะอึกสะอื้นออกมา

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องไชยเชษฐ์ ตอนพระไชยเชษฐ์ตามนางสุวิญชา พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงพระไชยเชษฐ์โศกเศร้าเสียใจกับความผิดพลาดในความใจเบาหลงเชื่อนางสนมทั้งเจ็ดคนง่ายๆ ว่านางสุวิญชาคลอดลูกเป็นท่อนไม้ทำให้ตนต้องขับไล่นางออกจากเมืองเหมันต์ ซึ่งพระไชยเชษฐ์ได้แก้ไขความผิดพลาดของตนโดยการออกตามหานางสุวิญชากับพระโอรสไปที่เมืองสิงหล โดยใช้ระยะเวลานานถึง 7 ปี ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อในบทละครตอนนี้ จึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงสถานที่ที่พระไชยเชษฐ์ให้ตั้งพลับพลาที่ปลายแดนเมืองสิงหลเพื่อสืบข่าวนางสุวิญชาและพระโอรส อีกทั้งกวียังใช้เทศภาษาสื่อให้ทราบถึงการแบ่งชนชั้นของคนในสังคมตามการเดินอยู่ในขบวนหรือในกลุ่มว่าไพร่หรือสามัญชนต้องเดินอยู่ท้ายสุดของขบวนเสด็จ ส่วนกาลภาษากวีใช้เวลาสื่อถึงความเร่งรีบในการแก้ไขความผิดมิฉะนั้นจะไม่ทันการซึ่งอาจเป็นผลเสียใหญ่หลวงทั้งต่อตนเองและส่วนรวม อีกทั้งกวียังใช้เวลาบอกถึงอายุของพระนารายณ์ธิเบศร์ซึ่งหมายความว่าเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นผ่านพ้นไปเป็นเวลา 7 ปีแล้ว กวีใช้เนตรภาษาสื่อให้ทราบถึงการใช้สายตาของพระไชยเชษฐ์ที่จ้องมองดอกจำปาทองกับผ้าสไบของนางสุวิญชาเพื่อจะบอกว่ารักส่งผ่านไปถึงนาง กวีใช้สัมผัสภาษาเพื่อสื่อให้ทราบถึงลักษณะนิสัยของนางสนมทั้งเจ็ดคนโดยเฉพาะนางสุริยาที่มีนิสัยพาลและก้าวร้าว ซึ่งนิสัยสันดานของคนเป็นอย่างไรก็สามารถดูได้จากการกระทำ อีกทั้งกวียังใช้สัมผัสภาษาสื่อให้ทราบถึงความรักของท้าวสิงหลที่มีต่อพระนารายณ์ธิเบศร์อย่างมากล้น กวีใช้อาการภาษาบรรยายลักษณะกิริยาอาการของคนที่มีความผิด ซึ่งจะมีอาการถอนหายใจ ตกใจ และไม่กล้า อีกทั้งอาการของคนที่มีความกลุ้มใจทุกข์ใจมีเรื่องให้คิดจะแสดงอาการนอนเอามือก่ายหน้าผาก ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อได้แก่สิ่งของและเสื้อผ้า ซึ่งเป็นวัตถุภาษาที่พระไชยเชษฐ์สวมใส่เพื่อปลอมตัวเป็นสามัญชนเข้าไปในเมืองสิงหล สื่อให้ทราบถึงการแบ่งชนชั้นของคนในสังคม ซึ่งส่วนหนึ่งอาจดูได้จากเสื้อผ้าที่สวมใส่ และกวีใช้ปริภาษาซึ่งเป็นการใช้น้ำเสียงของพระไชยเชษฐ์ที่ตัดพ้อต่อโชคชะตา อีกทั้งน้ำเสียงที่โศกเศร้าสงสารนางสุวิญชาและใช้น้ำเสียงแสดงความโกรธแค้นนางสนมทั้งเจ็ดคน

<u>ตอนที่ 3 พระไชยเชษฐ์เข้าเฝ้าท้าวสิงหล</u>

1. เทศภาษา

กวีใช้ระยะห่างของตัวละครในการสื่อถึงความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร ดังเช่นในตอนนี้กวีเลือกใช้สถานที่ให้ตัวละครกำบังตัวใช้แอบมองคู่สื่อสาร เป็นตอนที่นางสุวิญชา แอบมองพระไชยเชษฐ์เดินผ่านตำหนักของตนเพื่อไปเข้าเฝ้าท้าวสิงหล ซึ่งไม่ได้เจอกันเป็นเวลา-นานถึง 7 ปี ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	สุวิญชาได้ยินยิ่งสงสัย
แซ่เสียงสาวสรรค์ด้วยอันใด	จึงแย้มแกลแลไปมิได้ช้า
นางเห็นพระราชสามี	จูงลูกจรลี<u>มาตรงหน้า</u>
ให้สงสารสมเพชเวทนา	กัลยาโศกศัลย์ตันใจ
แล้ว<u>แอบบานบัญชร</u>ซ่อนพักตร์	นงลักษณ์บังคมประนมไหว้
พลางพินิจพิศดูพระภูวไนย	ผิวพักตร์หมองไหม้โรยรา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 107)

เทศภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>มาตรงหน้า</u> และ <u>แอบบานบัญชร</u> สื่อให้ทราบถึงระยะห่างระหว่างนางสุวิญชากับพระไชยเชษฐ์ ซึ่งอยู่ในระยะใกล้กันเพียงแค่มีหน้าต่างมาปิดกั้นขวางหน้าเท่านั้น กล่าวคือนางสุวิญชาได้ยินเสียงเหล่านางสนมกำนัลพูดจาส่งเสียงดังไปทั่วทั้งวังจึงสงสัยว่ามีอะไรเกิดขึ้น นางจึงค่อยๆ แย้มหน้าต่างออกดูซึ่งภาพที่นางเห็นก็คือพระไชยเชษฐ์กำลังเดินจูงมือพระนารายณ์ธิเบศร์ผ่านมาตรงหน้าแต่นางก็ไม่อาจเปิดเผยตัวเดินเข้าไปทักทายพระไชยเชษฐ์ได้ เพราะนางกับพระไชยเชษฐ์ไม่ได้อยู่ในฐานะที่เป็นสามีภรรยากันแล้ว ดังนั้นนางจึงได้แต่แอบมองพระไชยเชษฐ์ที่เดินผ่านไปด้วยความรักและความคิดถึงปะปนกับความสงสารและแค้นใจเมื่อนึกได้ว่านางต้องตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ก็เพราะนางถูกพระไชยเชษฐ์ขับไล่ออกมาจากเมืองเหมันต์

นอกจากนี้เทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์สลบหมดสติ นางสุวิญชาจึงรีบเข้ามาช่วยเหลือแก้ไขให้ฟื้น ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	สุวิญชาแจ้งเหตุสังเวชผัว
วิ่งวางตัวสั่นอยู่รัวรัว	ตีอกชกหัวร้องไห้พลาง
ถึงปราสาทบิดาเห็นสามี	ไม่ไหวติงอินทรีย์เหมือนผีสาง
ลืมองค์ลืมอายกำนัลนาง	<u>เข้านั่งหนุนปฤษฎางค์ภัสดา</u>

แล้วเอาสุคนธ์โซมชโลมให้ นางร่ำไรเรียกร้องเป็นหนักหนา
สิ้นอายสิ้นกลัวพระอาญา ออกปากว่าข้าจะดีด้วยแล้ว

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 121-122)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เข้านั่งหนุนปฤษฎางค์ภัสดา</u> เป็นเทศภาษาที่ใช้ระยะห่างระหว่างนางสุวิญชากับพระไชยเชษฐ์ที่อยู่ในระยะแนบชิดสนิทสนมกันในฐานะที่เคยเป็นสามี-ภรรยากันมาก่อนซึ่งยังรักกันอยู่มาก เมื่อพระไชยเชษฐ์ตามมาง้องอนขอคืนดีกับนางสุวิญชาที่เมืองสิงหลแต่กลับถูกนางปฏิเสธพระไชยเชษฐ์จึงผิดหวังอย่างมากจนหมดสติ นางสุวิญชาจึงเลิกงอนเลิกอายท้าวสิงหลและพวกเหล่านางสนมกำนัล โดยรีบ "เข้านั่งหนุนปฤษฎางค์ภัสดา" ซึ่งเป็นเทศภาษาสื่อให้ทราบว่า นางสุวิญชาตกใจมากกลัวว่าพระไชยเชษฐ์จะตายจึงรีบเข้านั่งหนุนหลังพระไชยเชษฐ์เพื่อช่วยเหลือแก้ไขให้ฟื้นคืนสติโดยไม่เกรงกลัวท้าวสิงหลโกรธ อีกทั้งไม่อายใครๆ แม้แต่พวกเหล่านางสนมกำนัล นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางสุวิญชายอมให้อภัยและยอมคืนดีกับพระไชยเชษฐ์

2. **กาลภาษา**

กวีใช้เวลาเพื่อสื่อให้ทราบถึงความเชื่อในเรื่องวันและเวลาของตัวละคร ดังตอนที่นางสุวิญชาตัดรอนไม่ยอมคืนดีกับพระไชยเชษฐ์ พระไชยเชษฐ์จึงคร่ำครวญขอลาตายดังบทประพันธ์

....
ก็จะสู้มรณาไม่ว่าเล่น ให้มารดาเจ้าเห็นใจประจักษ์
<u>ชาติหน้า</u>บุญมาช่วยนำชัก ขอให้ได้พบพักตร์ร่วมรักกัน
จงบอกแม่ว่าพ่อนี้ขอลา ตายไปคอยท่าอยู่เมืองสวรรค์
ลูกเอ๋ยเป็นกรรมมาตามทัน จอมขวัญจำหน้าบิดาไว้
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 120)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ชาติหน้า</u> เป็นกาลภาษาที่สื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์สิ้นหวังที่จะได้คืนดีกับนางสุวิญชา กล่าวคือ พระไชยเชษฐ์ใช้ระยะเวลาตามมาง้องอนนางสุวิญชาที่เมืองสิงหล โดยใช้ระยะเวลานานถึง 7 ปี จึงมีโอกาสได้เข้าเฝ้าท้าวสิงหลและขอคืนดีกับนางสุวิญชาแต่พระไชยเชษฐ์กลับถูกนางตัดไมตรีไม่ยอมคืนดีด้วย พระไชยเชษฐ์จึงเสียใจมากและพูดคร่ำครวญขอลาตายกับพระนารายณ์ธิเบศร์ เพราะหมดหวังที่จะได้อยู่พร้อมหน้ากันทั้งพ่อ

แม่ และลูกแล้ว นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงความตั้งใจจริงของพระไชยเชษฐ์ที่จะยังคงมีความรักต่อนางสุวิญชาไปจนถึงชาติหน้า

3. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาที่แสดงอารมณ์ความรู้สึกของนางสุวิญชาให้เข้าใจความรู้สึกที่อยู่ในใจได้อย่างชัดแจ้ง ถึงแม้ว่านางสุวิญชาจะพยายามปิดบังอำพรางความรู้สึกที่แท้จริงของตนก็ตาม ดังบทประพันธ์

ครั้นถึงมนเทียรท้าวยักษี	เห็นพระสามีหมอบอยู่นั่น
ดูผิดรูปซูบผอมลงไปครัน	สารพัดผิวพรรณก็หมองมัว
ชะรอยพระคิดถึงน้องรัก	จึงโศกนักนึกน่าสงสารผัว
ครั้นเห็นพ่อแลดูก็นึกกลัว	ทำแก้ตัวคมค้อนให้สามี
คลานเข้าไปวันทาพระยายักษ์	แล้วนงลักษณ์ไหว้พี่เลี้ยงทั้งสี่
มิได้พูดจาพาที	เทวีนั่งก้มพักตรา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 115-116)

เนตรภาษาของนางสุวิญชาที่ปรากฏ ได้แก่ เห็น ดู แลดู และ คมค้อน ซึ่งเป็นลักษณะการใช้สายตามองแล้วรีบตวัดสายตาเพื่อแสดงให้รู้ถึงอารมณ์แค้นเคือง การที่นางสุวิญชาใช้เนตรภาษาที่ปรากฏดังกล่าว สื่อให้ทราบว่านางสุวิญชาต้องการปิดบังความรู้สึกที่แท้จริงของตัวเอง กล่าวคือ นางสุวิญชามองดูพระไชยเชษฐ์ด้วยความรู้สึกสงสารระคนกับความรักและคิดถึง แต่นางก็ต้องรีบใช้สายตามอง "ค้อน" พระไชยเชษฐ์ออกไปเพื่อไม่ให้ท้าวสิงหลซึ่งนั่งมองดูอยู่ล่วงรู้ถึงความรู้สึกที่แท้จริงของนางที่ซ่อนไว้ได้ แต่การใช้สายตาก็ไม่อาจปกปิดความรู้สึกที่แท้จริงได้ นางจึงต้องก้มหน้าเพื่อปิดบังการใช้สายตาของตนเอง

นอกจากนี้เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์ได้รับการช่วยเหลือจากนางสุวิญชาให้ฟื้นคืนสติซึ่งพอลืมตาก็เห็นลูกเมียนั่งอยู่พร้อมหน้า ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	องค์พระไชยเชษฐ์ผ่องแผ้ว
ค่อยฟื้นองค์ลืมเนตรขึ้นแววแวว	เห็นลูกแก้วกับเมียนั่งโศกี
พระขืนแข็งฤทัยดำรงองค์	กราบลงแทบบาทท้าวยักษี
สุวิญชานึกอายพระสามี	ลุกหนีมานั่งหลังบิดา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 122)

เนตรภาษาที่ปรากฏ <u>ลืมเนตรขึ้นแววแวว</u> คือลักษณะดวงตาเป็นประกายวาวแวว ฉายแสงแห่งความสุขใจ ซึ่งเป็นสายตาของพระไชยเชษฐ์ที่แสดงออกมาเพราะว่านางสุวิญชารับปากว่าจะยอมคืนดีด้วยขอให้พระไชยเชษฐ์ฟื้นตื่นขึ้นมา ซึ่งก่อนหน้านั้นนางสุวิญชาปฏิเสธพระไชยเชษฐ์ว่าจะไม่ยอมคืนดีด้วยเพราะยังรู้สึกเจ็บแค้นและอับอายคนอื่นๆ ที่ถูกขับไล่มา ซึ่งเนตรภาษา "ตาแววแวว" สื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์มีความหวังที่จะได้คืนดีกับนางสุวิญชา พระไชยเชษฐ์จึงมีเนตรภาษาที่แวววาวฉายแสงแห่งความสุขความสมหวังออกมาทางดวงตา

4. สัมผัสภาษา

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกันซึ่งสัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่กวีสื่อให้เห็นถึงความรักความเอื้ออาทรของท้าวสิงหลที่มีต่อพระนารายณ์ธิเบศร์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ท่านท้าวสิงหลยักษา
<u>อุ้ม</u>องค์พระราชนัดดา	<u>ลูบหลังลูบหน้า</u>แล้วว่าไป
พ่อมาจนเย็นหลงเล่นอยู่	ต่อนกสีชมพูหรือต่อไก่
ดูมอมแมมแก้มคางช่างกระไร	เออนี่มิไปเที่ยวชอนขุก
เก็บบุปผามาบ้างหรือไม่เล่า	ให้แม่เขาร้อยมาลัยใส่จุก
ตานั่งคอยเจ้าเฝ้าเป็นทุกข์	กลัวจะล้มลุกเจ็บป่วยไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 95)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ <u>อุ้ม</u> และ <u>ลูบหลังลูบหน้า</u> เป็นลักษณะการสัมผัสของท้าวสิงหลที่กวีสื่อถึงบุคลิกลักษณะของท้าวสิงหลอีกด้านหนึ่ง ที่นอกจากจะมีลักษณะอุปนิสัยดุร้ายไม่เกรงกลัวใครแต่เมื่อได้รับบทบาทเป็นตาก็สามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างเหมาะสมตามฐานะ นั่นคือท้าวสิงหลได้แสดงสัมผัสภาษาที่สื่อให้เห็นถึงความรัก ความห่วงใย ความเอื้ออาทรต่อพระนารายณ์ธิเบศร์ซึ่งเป็นหลานอย่างมาก นอกจากนี้สัมผัสภาษาที่ปรากฏยังสื่อให้ทราบถึงอุปนิสัยใจคอของท้าวสิงหลว่าเป็นผู้ใหญ่ที่มีความเมตตาและมีเหตุผล

นอกจากนี้สัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์แสดงความรู้สึกดีใจที่จะได้ไปเข้าเฝ้าท้าวสิงหลโดยใช้สัมผัสภาษากับพระนารายณ์ธิเบศร์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐ์เชยชมโอรสา
<u>จูบกอด</u>ลูกแก้วแล้วบัญชา	ดวงตาของพ่อเพื่อนชีวิต
เจ้าเมตตาบิดาค่อยผาสุก	เสื่อมคลายวายทุกข์ออกไปหนิด

พ่อยังพรั่นแต่จะเข้าเฝ้าซิด จวนตัวกลัวฤทธิ์พระยายักษ์
ตรัสสั่งพี่เลี้ยงแล้วคลาไคล รีรอท้อใจหน่วงหนัก
ฉวยฉุดยุดกรพระลูกรัก กลัวนักหักใจจรลี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 106)

สัมผัสภาษาของพระไชยเชษฐ์ที่ปรากฏ คือ จูบ และ กอด พระนารายณ์ธิเบศร์ สื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์รู้สึกดีใจมากที่จะได้ไปเข้าเฝ้าท้าวสิงหล อีกทั้งยังเป็นสัมผัสภาษาที่พระไชยเชษฐ์แสดงความขอบคุณพระนารายณ์ธิเบศร์ที่สามารถทูลขอท้าวสิงหลอนุญาตให้ตนเข้าเฝ้าได้ และสัมผัสภาษาของพระไชยเชษฐ์ที่ปรากฏ คือ ฉวยฉุดยุดกร พระนารายณ์ธิเบศร์ไว้เป็นที่พึ่ง กล่าวคือ พระนารายณ์ธิเบศร์มาพบพระไชยเชษฐ์เพื่อแจ้งให้ทราบว่าท้าวสิงหลยอมยกโทษให้พระไชยเชษฐ์และให้ไปเข้าเฝ้าได้ พระไชยเชษฐ์ดีใจมากแต่ก็ยังรู้สึกหวาดกลัวท้าวสิงหล ซึ่งเมื่อเดินทางไปเข้าเฝ้าท้าวสิงหล พระไชยเชษฐ์จึงใช้สัมผัสภาษาดังกล่าว ซึ่งสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์ต้องการเสริมสร้างความมั่นใจให้แก่ตนเองโดยการยึดพระนารายณ์ธิเบศร์เป็นที่พึ่ง นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระนารายณ์ธิเบศร์เป็นศูนย์รวมแห่งความรัก

5. **อาการภาษา**

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึกและบุคลิกลักษณะของตัวละคร เป็นตอนที่กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการของท้าวสิงหลที่ทรุดนั่งลงทั้งยืนเพราะสงสารหลาน ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น ท้าวสิงหลเศร้าจิตคิดหน่วงหนัก
ฟังถ้อยคำหลานสงสารนัก พระยายักษ์ทรุดนั่งลงทั้งยืน
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 98)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ ทรุดนั่งลงทั้งยืน เป็นลักษณะการทรุดตัวลงนั่งอย่างหมดเรี่ยวแรง อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าท้าวสิงหลสงสารพระนารายณ์ธิเบศร์มาก นอกจากนี้ยังสื่อให้ทราบถึงลักษณะนิสัยของพระยายักษ์ท้าวสิงหลว่าเป็นผู้ใหญ่ที่มีเหตุผลรับฟังความคิดเห็นและความต้องการของผู้อื่นซึ่งเป็นสิ่งที่น่ายกย่องสรรเสริญอย่างยิ่ง ถึงแม้ว่าท้าวสิงหลจะเป็นพระยายักษ์ที่ดุร้ายเป็นที่เกรงกลัวต่อผู้อื่นและผู้พบเห็นแต่ในฐานะที่เป็นตา ท้าวสิงหลก็ทำหน้าที่ของตนได้เหมาะสมอย่างยิ่ง

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง คือตอนที่นางสุวิญชาแย้มหน้าต่างแอบดูพระไชยเชษฐ์ซึ่งกำลังเดินจูงมือพระนารายณ์ธิเบศร์ผ่านหน้าต่างตรงหน้าไป ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	สุวิญชาได้ยินยิ่งสงสัย
แซ่เสียงสาวสรรค์ด้วยอันใด	จึงแย้มแกลแลไปมิได้ช้า
นางเห็นพระราชสามี	จูงลูกจรลีมาตรงหน้า
ให้สงสารสมเพชเวทนา	กัลยาโศกศัลย์ตันใจ
แล้วแอบบานบัญชรซ่อนพักตร์	นงลักษณ์บังคมประนมไหว้
พลางพินิจพิศดูพระภูวไนย	ผิวพักตร์หมองไหม้โรยรา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 107)

อาการภาษาของนางสุวิญชาที่ปรากฏ แย้มแกล เป็นลักษณะการเปิดหน้าต่างแต่เพียงเล็กน้อยเพื่อไม่ให้เป็นที่สังเกต สื่อให้ทราบว่านางสุวิญชาต้องการดูให้รู้ว่าคือใคร เนื่องจากว่านางได้ยินเสียงพวกเหล่านางสนมกำนัลส่งเสียงดังถึงบุคคลที่เข้ามาในวัง ซึ่งเมื่อนางสุวิญชาแย้มหน้าต่างออกดูก็เห็นเป็นพระไชยเชษฐ์ซึ่งกำลังเดินจูงมือพระนารายณ์ธิเบศร์ผ่านมาตรงหน้าต่างบานนั้น แต่พระไชยเชษฐ์มองไม่เห็นนางสุวิญชาเพราะนางแสดงอาการภาษา แอบบานบัญชร-ซ่อนพักตร์ สื่อให้ทราบว่านางไม่ต้องการให้พระไชยเชษฐ์เห็นตน อีกทั้งนางสุวิญชายังแสดงอาการภาษา บังคมประนมไหว้ เป็นกิริยาอาการของนางสุวิญชาที่ถวายความเคารพพระไชยเชษฐ์ สื่อให้ทราบว่านางยังรักและเทิดทูนพระไชยเชษฐ์มาก ถึงแม้ว่านางจะถูกพระไชยเชษฐ์ขับไล่ไสส่งให้ออกจากเมืองเหมันต์มาก็ตาม

นอกจากนี้ยังปรากฏอาการภาษาที่เด่นชัดของพระไชยเชษฐ์ที่รู้สึกกลัวท้าวสิงหล ซึ่งเมื่อได้รับอนุญาตให้เข้าเฝ้าได้ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐ์เมิดเมินเดินเฉย
ไม่ตอบวาจาวิฬาร์เลย	มันเยาะเย้ยอดสูก็สู้ทน
ทำสงบเสงี่ยมเจียมตัว	ด้วยกลัวอาญาท้าวสิงหล
หยุดหยุดยั้งยั้งระวังตน	ปากบ่นภาวนาทุกหายใจ
ได้ยินท้าวดำรัสตรัสเสียงดัง	ก็ตกใจลงนั่งบังคมไหว้
พระกุมารยืดกรบิดรไว้	นี่กราบใครกลางถนนหนทาง

ครั้นคิดมาได้ให้ย่อท้อ จึงว่าพ่อกลัวเหลือยิ่งเสือสาง
ยุดมือลูกไว้ไม่ละวาง ให้พี่เลี้ยงเคียงข้างจรลี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 109)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ เมิดเมินเดินเฉย เป็นลักษณะการเดินโดยไม่สนใจใครจะว่าหรือกระทำสิ่งใด ซึ่งอาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์สามารถข่มใจตัวเองได้โดยทำเป็นไม่สนใจในคำพูดของนางวิฬาร์ที่พูดจาเยาะเย้ยเสียดสีประชดประชันว่าคนที่กำลังเดินมาคือใคร ส่วนอาการภาษา สงบเสงี่ยมเจียมตัว เป็นลักษณะอาการนิ่งเฉยรู้จักประมาณฐานะของตน กล่าวคือ พระไชยเชษฐ์ยอมลดศักดิ์ศรีของตัวเองตามมาง้องอนนางสุวิญชาเพื่อขอคืนดี ซึ่งอาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์ต้องสะกดกั้นอารมณ์และความรู้สึกของตนที่หวาดกลัวท้าวสิงหลมาก เพราะรู้ตัวว่าตนเองทำผิดกับนางสุวิญชาไว้มาก และเมื่อพระไชยเชษฐ์เดินเข้ามาใกล้ถึงบริเวณที่ท้าวสิงหลนั่งอยู่พระไชยเชษฐ์จึงแสดงอาการภาษา หยุดหยุดยั้งยั้ง-ระวังตน เป็นลักษณะการเดินแล้วก็หยุดสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์กำลังระวังตัวเพราะกลัวโทษจากท้าวสิงหล เพียงแต่ได้ยินเสียงของท้าวสิงหลเท่านั้นพระไชยเชษฐ์ก็แสดงอาการภาษา ตกใจ-ลงนั่งบังคมไหว้ เป็นลักษณะอาการตกใจกลัวจนลืมตัวรีบนั่งลงไหว้ท้าวสิงหลทั้งๆ ที่ยังไม่เห็นตัวสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์กลัวท้าวสิงหลมาก ดังนั้นพระไชยเชษฐ์จึงแสดงอาการภาษา ยุดมือ-ลูกไว้ เป็นลักษณะอาการที่พระไชยเชษฐ์จับมือพระนารายณ์ธิเบศร์ไว้ไม่ยอมปล่อย อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระนารายณ์ธิเบศร์คือที่พึ่งของพระไชยเชษฐ์

นอกจากนี้การที่พระไชยเชษฐ์มีความรู้สึกหวั่นกลัวท้าวสิงหล ส่งผลให้เกิดอาการภาษาอีกตอนหนึ่งที่ปรากฏเด่นชัดในลักษณะอาการที่น่าขบขัน ซึ่งเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์เกิดอาการตกประหม่ากลัวท้าวสิงหล ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น พระไชยเชษฐ์ตกประหม่าหน้าเสีย
ความกลัวพ่อตาแข้งขาเพลีย ยืนเงี่ยหูฟังระวังภัย
แต่ขยับลับล่ออยู่ช้านาน ตัวสั่นสะท้านเหงื่อกาฬไหล
เอาคุณพระเป็นที่พึ่งดึงเข้าไว้ อกสั่นหวั่นไหวอยู่ทึกทัก
เมื่อนั้น พระไชยเชษฐ์ตัวสั่นสิ้นสติ
ก้มหน้าภาวนานั่งนิ่งมิ มิได้ปริปากทูลขอโทษทัณฑ์
เห็นขุนมารโกรธาเข้ามาใกล้ สะดุ้งโดดโลดไปใจพรั่นพรั่น
จวนตัวกลัวพ่อตาจะฆ่าฟัน กอดลูกพัลวันไม่วางเลย

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐ์บังคมก้มหน้า
ความกลัวตัวเย็นเป็นเหน็บชา	จะรับผิดพ่อตาให้คร้ามใจ
เหงื่อไคลอาบหน้าเอาผ้าซับ	แต่เวียนกราบเวียนกลับไม่นับได้
คอแห้งสำลักกระอักกระไอ	แข็งใจพิดทูลขอโทษทัณฑ์

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 110-111)

อาการภาษาของพระไชยเชษฐ์ที่กำลังเดินไปเข้าเฝ้าท้าวสิงหลปรากฏดังนี้ ตกประหม่า-หน้าเสีย การที่พระไชยเชษฐ์มีสีหน้าแสดงอาการตกใจเพราะรู้สึกหวั่นกลัวท้าวสิงหลจนแข็งขาอ่อนแทบจะก้าวเดินต่อไปไม่ไหวจึงหยุด ยืนเงี่ยหูฟังระวังภัย ซึ่งเป็นกิริยาอาการของพระไชยเชษฐ์ที่คอยฟังท้าวสิงหลว่าจะพูดหรือแสดงปฏิกิริยาอย่างไรออกมา พระไชยเชษฐ์จึงได้แต่ ขยับลับล่อ เป็นอาการภาษาที่ทำท่าผลุบๆ โผล่ๆ อยากจะเดินแต่ก็ไม่กล้าเดินไป จึงเกิดอาการภาษาตามมา คือ ตัวสั่นสะท้านเหงื่อกาฬไหล ซึ่งพระไชยเชษฐ์เหงื่อแตกด้วยความตกใจกลัวท้าวสิงหลจนต้องยึดคุณพระคุณเจ้าเป็นที่พึ่งทางใจไม่ให้กลัวท้าวสิงหล แต่พระไชยเชษฐ์ก็อดที่จะรู้สึกใจเต้นแรงเพราะความกลัวไม่ได้

อีกทั้งอาการภาษาของพระไชยเชษฐ์ที่ปรากฏ ตัวสั่นสิ้นสติ คือมีอาการใจไม่อยู่กับเนื้อกับตัว กล่าวคือ ท้าวสิงหลเห็นพระไชยเชษฐ์เดินเข้ามาจึงแกล้งร้องข่มขู่ด้วยเสียงอันดัง พระไชยเชษฐ์จึงเกิดอาการกลัวท้าวสิงหลจนเกิดอาการภาษาดังกล่าว พระไชยเชษฐ์จึงแสดงอาการภาษา ก้มหน้าภาวนานั่งนิ่ง ขอให้คุณพระคุณเจ้าช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัย ซึ่งการ-ภาวนาขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยดังกล่าวเป็นการขอที่ไม่ถูกคนเลยเพราะถ้าพระไชยเชษฐ์ขอท้าวสิงหลให้ยกโทษให้ตนน่าจะได้ผลมากกว่า อย่างไรก็ตามเมื่อพระไชยเชษฐ์เห็นท้าวสิงหลเดินเข้ามาใกล้จึงมีอาการภาษา สะดุ้งโดดโลดไปใจพรั่นพรั่น คือ อาการสะดุ้งเพราะตกใจจึงกระโดดหนีไปเพราะความกลัวว่าท้าวสิงหลจะเดินเข้ามาฆ่าตน พระไชยเชษฐ์จึงกอดพระนารายณ์ธิเบศร์ไว้ไม่ยอมปล่อยเพราะหวังจะให้ลูกช่วย

และอาการภาษาที่ปรากฏ ก้มหน้า เป็นอาการภาษาของพระไชยเชษฐ์ที่แสดงออกมาเมื่อถูกท้าวสิงหลถามเชิงต่อว่าพระไชยเชษฐ์ว่านางสุวิญชาชั่วช้ามากนักหรืออย่างไร จึงขับไล่ไสส่งนางมาซึ่งการกระทำดังกล่าวเหมือนกับว่านางเป็นคนไม่มีพ่อมีแม่ พระไชยเชษฐ์จึงแสดงอาการ-ภาษาก้มหน้าออกมา ซึ่งสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์ยอมรับผิดในเรื่องที่เกิดขึ้นทั้งหมด ดังนั้นพระไชยเชษฐ์จึงแสดงอาการภาษา เวียนกราบเวียนกลับไม่นับได้ คืออาการกราบแล้วกราบอีกจนนับครั้งไม่ถ้วน ซึ่งสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์ต้องการขอโทษท้าวสิงหลในสิ่งที่ตัวเองกระทำโดยไม่ยั้งคิดพิจารณาเสียก่อน

อาการภาษาของพระไชยเชษฐ์ที่แสดงออกมาทั้งหมด สื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์มีความหวั่นกลัวท้าวสิงหลมาก จนส่งผลให้ขาดสติแสดงบุคลิกลักษณะที่ขาดความมั่นใจในตัวเองออกมาจนต้องยึดลูกซึ่งมีอายุเพียงน้อยนิดให้คอยช่วยเหลือ

6. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัด คือตอนที่พระไชยเชษฐ์รอฟังข่าวจากพระนารายณ์ธิเบศร์อยู่ที่ประตูทางเข้าเมืองสิงหล ดังบทประพันธ์

.....	.....
โอ้ว่าสุวิญชาผู้เพื่อนยาก	พี่สู้แสนลำบากเข้ามาอยู่
อนาถนอนในทิมริมประตู	<u>ลำแพน</u>ขาดลาดปูกับ<u>เสื่อเตย</u>
พี่เลี้ยงช่วยปัดจัดที่นอน	ทอด<u>ท่อนไม้</u>วางต่างเขนย
ผัวเอนลงมิใคร่จะได้เลย	นิจจาเอ๋ยเคยสุขมาทุกข์ทน
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 105)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>ลำแพน</u> คือเสื่อลำแพนซึ่งเป็นเครื่องจักรสานชนิดหนึ่งมักสานด้วยตอกไม้ไผ่เส้นใหญ่แบนๆ ใช้ปูกับพื้นหรือทำเป็นแผงใช้กั้นเป็นฝาเรือน <u>เสื่อเตย</u> คือเสื่อที่สานด้วยเตย และ <u>ท่อนไม้</u> ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเป็นเครื่องนอนของพระไชยเชษฐ์ที่ใช้รองนอนบริเวณโรงแถวที่พักเพื่อรอพระนารายณ์ธิเบศร์กลับมาจากการไปทูลขอท้าวสิงหลให้ยกโทษให้ตน การที่พระไชยเชษฐ์ต้องนอนบนเสื่อลำแพนขาดๆ แล้วปูทับด้วยเสื่อเตยและใช้ท่อนไม้รองหัวนอนแทนหมอนสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์ได้รับความลำบากมาก กล่าวคือ พระไชยเชษฐ์เป็นถึงพระมหากษัตริย์เมืองเหมันต์ ซึ่งมีชีวิตความเป็นอยู่สะดวกสบายแม้แต่เวลานอนก็จะมีข้าราชบริพารคอยดูแล นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระไชยเชษฐ์มีความตั้งใจจริงที่จะมาขอคืนดีกับนางสุวิญชาถึงยอมทนทุกข์ทนทรมานนอนบนเสื่อขาดๆ อีกทั้งยังใช้ท่อนไม้หนุนหัวรองนอนแทนหมอน

นอกจากนี้ยังปรากฏวัตถุภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง ซึ่งเป็นตอนที่กวีบรรยายการเลือกใช้เสื้อผ้าของนางสุวิญชาเพื่อสวมใส่ไปพบพระไชยเชษฐ์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	สุวิญชาร้อนจิตคิดพรั่น
ซักไซ้ไต่ถามนางกำนัล	ครั้นแจ้งความสำคัญก็คลายใจ

มาสระสรงทรงเครื่องสุคนธา นุ่งผ้ายกแย่งระกำไหม
ห่มริ้วทองระยับซับใน แล้วทรามวัยเสด็จจรจรัล

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 115)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ นางสุวิญชา นุ่งผ้ายกแย่งระกำไหม ซึ่งมีลักษณะเป็นผ้านุ่งยกลายก้านแย่งทอสอดด้วยเส้นไหมสีระกำ ส่วนผ้าที่ห่มเป็น ริ้วทองระยับ กล่าวคือ ผ้าที่นำมาห่มเป็นริ้วดิ้นทองคาดห่มทับผ้าซับใน การที่กวีบรรยายให้นางสุวิญชาบรรจงแต่งตัวให้สวยงามเป็นพิเศษสมกับฐานะของตนเช่นนี้ก็เพื่อต้องการสื่อให้ทราบว่านางสุวิญชาต้องออกไปพบกับพระไชยเชษฐ์ ซึ่งไม่ได้เจอกันมาเป็นเวลานานถึง 7 ปี ดังนั้นนางจึงจะต้อง "สวย" และ "งดงาม" ให้มากที่สุดเพื่อที่จะได้เป็นที่ประทับใจของพระไชยเชษฐ์ นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงค่านิยมของหญิงที่มีชาติตระกูลสูงศักดิ์จะต้องใช้เสื้อผ้ารวมทั้งเครื่องประดับที่งดงามและสูงค่าเหมาะสมกับฐานะของตน

7. **ปริภาษา**

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละครในการสนทนาเพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดของตัวละครอีกทั้งยังสื่อให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่จะพูด ซึ่งเป็นตอนที่กวีบรรยายความฉลาดในการพูดของพระนารายณ์ธิเบศร์ ซึ่งใช้น้ำเสียงออดอ้อนยกย่องให้เกียรติท้าวสิงหล ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น พระนารายณ์ธิเบศร์ไม่บอกแจ้ง
เห็นพ่อตาโกรธหนักพระพักตร์แดง ก็กันแสงโศกาจาบัลย์
กอดบาทาไว้พิไรวอน ประทานโทษโปรดก่อนอย่างหุนหัน
จะเป็นเวราด้วยฆ่าฟัน จงอดกลั้นโทษาเสียเอาบุญ
เขาจะได้ว่าน้ำพระทัยดี ผิดทีสองทีไม่เคืองขุ่น
ขอพระพ่อตาจงการุญ ให้ลูกได้แทนคุณพระบิดา
ถ้าแม้นพ่อข้าตายวายชนม์ ไม่ขออยู่ให้คนเห็นหน้า
เขาจะล่วงดูถูกลูกกำพร้า ทูลพลางโศกาสะอื้นฮัก

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 97-98)

ปริภาษาในที่นี้ ได้แก่ น้ำเสียง พิไรวอน เป็นน้ำเสียงออดอ้อนของพระนารายณ์ธิเบศร์ซึ่งมีน้ำเสียงเศร้าสร้อย กล่าวคือ พระนารายณ์ธิเบศร์เห็นว่าท้าวสิงหลโกรธที่ตนขอร้องให้ยกโทษให้พระไชยเชษฐ์ ดังนั้นพระนารายณ์ธิเบศร์จึงพูดจาใช้น้ำเสียงออดอ้อนท้าวสิงหล โดยให้เหตุผล

ต่างๆ สื่อให้ทราบว่าพระนารายณ์ธิเบศร์มีความเฉลียวฉลาดมากซึ่งเด็กวัย 7 ปี สามารถนำเหตุผลมากล่าวอ้างแสดงความต้องการของตนโดยที่ท้าวสิงหลไม่อาจปฏิเสธได้

ปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งคือ การใช้น้ำเสียงของนางวิฬาร์ ดังบทประพันธ์

ครั้นถึงแถวทิมริมประตู	**แกล้งหยุดอยู่ดูคนทั้งซ้ายขวา**
พอแลสบพบพักตร์พระราชา	นางวิฬาร์ร่ององัน
แล้วทำเสียงแห้งแทบแสบคอ	พูดพ้อเปรียบเปรยเย้ยหยัน
นี่หรือภูมินทร์ปิ่นเหมันต์	โอ๊ยไม่ทันเห็นเลยประหลาดนัก
แต่แรกคิดว่าใครหาไหนหนอ	เออมิรู้หม่อมพ่อเจ้าท่อนสัก
ข้าแปลกหน้าไปไม่ได้ทัก	ยังมืดมนมัวนักมาทำไม
อันผู้หญิงสิงหลคนแสนร้าย	มาติดตามความอายไปเสียไหน
หรือเอาอายขายฝากไว้กับใคร	จึงอุตส่าห์มาได้จะใคร่รู้

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 101)

ปริภาษาที่ปรากฏ ร่ององัน คือการหัวเราะจนตัวงอเป็นปริภาษาที่สื่อให้ทราบว่านางวิฬาร์กำลังเปล่งเสียงหัวเราะเยาะพระไชยเชษฐ์ด้วยน้ำเสียงที่ดัง อีกทั้งนางวิฬาร์ยังแกล้งทำเสียงแห้งแทบแสบคอ เป็นการสอดใส่อารมณ์เสียงในถ้อยคำที่เปล่งออกมาเพื่อสื่อให้พระไชยเชษฐ์ทราบว่าไม่มีหวังที่จะได้คืนดีกับนางสุวิญชาแน่ๆ เพราะท้าวสิงหลคงจะยังโกรธพระไชยเชษฐ์ไม่หาย การที่นางวิฬาร์ใช้ปริภาษาดังกล่าวก็เพื่อต้องการเย้ยหยันให้พระไชยเชษฐ์เกิดความทุกข์กังวลใจเพิ่มมากขึ้น ซึ่งการที่พระไชยเชษฐ์มาขอเข้าเฝ้าท้าวสิงหลเพื่อขอคืนดีกับนางสุวิญชานั้นพระไชยเชษฐ์ก็รู้สึกวิตกกังวลมากพออยู่แล้วยิ่งนางวิฬาร์มาใช้ปริภาษาเยาะเย้ยตนอีกก็ยิ่งเพิ่มความทุกข์ใจมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้นางวิฬาร์ยังใช้ปริภาษา นี่ โอ๊ย เออ ซึ่งปริภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางวิฬาร์ต้องการใช้ถ้อยคำน้ำเสียงเยาะเย้ยพระไชยเชษฐ์ให้เจ็บใจและเกิดความอับอายเป็นสำคัญ

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธ-เลิศหล้านภาลัย เรื่องไชยเชษฐ์ ตอนพระไชยเชษฐ์เข้าเฝ้าท้าวสิงหล พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงความตั้งใจของพระไชยเชษฐ์ที่ต้องการเข้าเฝ้าท้าวสิงหลเพื่อขอคืนดีกับนางสุวิญชา โดยมีพระนารายณ์ธิเบศร์เป็นสื่อกลางระหว่างพระไชยเชษฐ์กับท้าวสิงหลและนางสุวิญชา ดังนั้น อวัจนสารที่กวีใช้สื่อในบทละครตอนนี้ จึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงระยะห่างระหว่างนางสุวิญชากับพระไชยเชษฐ์ที่มีเพียงหน้าต่างขวางกั้นเท่านั้น แต่ก็ไม่อาจแสดงตัวให้เห็นได้เพราะไม่ได้อยู่ในฐานะที่เป็นสามีภรรยากันแล้ว อีกทั้งกวียังใช้เทศภาษาแสดงความใกล้ชิดสนิทสนมของนางสุวิญชาสื่อให้ทราบว่ายอมให้อภัยพระไชยเชษฐ์แล้ว ส่วนกาลภาษา กวีใช้เวลา คือ ชาติหน้า แสดงความสิ้นหวังของพระไชยเชษฐ์ที่จะได้คืนดีกับนางสุวิญชา กวีใช้เนตรภาษาสื่อให้ทราบถึงการใช้สายตาเพื่อปกปิดความรู้สึกที่แท้จริงของนางสุวิญชาที่มีต่อพระไชยเชษฐ์ นอกจากนี้กวียังใช้เนตรภาษาสื่อแสดงความสมหวังในแววตาของพระไชยเชษฐ์ที่จะได้คืนดีกับนางสุวิญชา กวีใช้สัมผัสภาษาสื่อให้ทราบถึงความรักของท้าว-สิงหลที่มีต่อพระนารายณ์ธิเบศร์ อีกทั้งสัมผัสภาษาของพระไชยเชษฐ์ที่แสดงความดีใจและขอบคุณพระนารายณ์ธิเบศร์ที่ช่วยเหลือให้ได้เข้าเฝ้าท้าวสิงหล กวีใช้อาการภาษาบรรยายให้ทราบถึงกิริยาอาการของท้าวสิงหลที่ทรุดนั่งลงอย่างหมดเรี่ยวแรงเพราะสงสารพระนารายณ์ธิเบศร์ กวีสื่อให้ทราบถึงอาการภาษาของนางสุวิญชาที่แอบดูพระไชยเชษฐ์ด้วยความรักและความสงสารปะปนกับความแค้นใจ และกวีสื่ออาการภาษาของพระไชยเชษฐ์ที่กลัวท้าวสิงหลจนแสดงกิริยาอาการตกใจจนขาดสติ แสดงบุคลิกลักษณะขาดความมั่นใจในตัวเองออกมา ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อได้แก่ เสื่อลำแพน เสื่อเตย และท่อนไม้ ซึ่งเป็นเครื่องนอนของพระไชยเชษฐ์ที่ใช้รองนอนแสดงถึงความลำบากในการรอเข้าเฝ้าท้าวสิงหล นอกจากนี้กวียังใช้วัตถุภาษาสื่อถึงเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายของนางสุวิญชาเพื่อใช้ใส่ไปพบพระไชยเชษฐ์หลังจากที่ไม่ได้พบกันนานถึง 7 ปี ซึ่งสื่อให้ทราบว่านางสุวิญชาจะต้องแต่งตัวให้สวยงามเป็นพิเศษเพื่อพระไชยเชษฐ์จะได้เกิดความ-ประทับใจ และกวีใช้ปริภาษาซึ่งเป็นน้ำเสียงของพระนารายณ์ธิเบศร์ที่ใช้ออดอ้อนขอร้องจนท้าวสิงหลใจอ่อนยอมยกโทษให้พระไชยเชษฐ์ อีกทั้งกวียังใช้ปริภาษาซึ่งเป็นน้ำเสียงของนางวิฬาร์ใช้เยาะเย้ยพระไชยเชษฐ์ให้เจ็บและอับอาย

<u>ตอนที่ 4 อภิเษกพระไชยเชษฐ์</u>

1. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อเพื่อกำหนดระยะเวลาในการดำเนินการของตัวละคร ซึ่งปรากฏตอนที่ท้าวสิงหลให้พระไชยเชษฐ์ยกขันหมากมาสู่ขอนางสุวิญชากำหนดเวลาสิบห้าวัน ดังบทประพันธ์

.....	.....
จะอยู่ด้วยกันไปพ่อไม่ห้าม	อย่าให้เมียมีความอัปลักษณ์
แม้นเจ้าทำตามจะงามพักตร์	ปรากฏยศศักดิ์ทั้งแดนไตร
จงให้ไปเชิญสองกษัตรา	มาแต่งการวิวาห์กันเสียใหม่
อันการเมื่อครั้งหลังนั้นอย่างไร	คราวนี้ก็ให้เหมือนครั้งนั้น
ล้างอายขายหน้าพ่อตาเสีย	ทั้งลูกเมียไม่มีใครเย้ยหยัน
ให้เสนีรีบกลับไปฉับพลัน	กำหนด<u>สิบห้าวัน</u>ให้ยกมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 125)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>สิบห้าวัน</u> สื่อให้ทราบว่าเป็นระยะเวลาที่ท้าวสิงหลกำหนดเวลาให้พระไชยเชษฐ์มาสู่ขอเพื่อแต่งงานใหม่กับนางสุวิญชา ซึ่งในครั้งแรกมีพิธีการอย่างไรในการแต่งงานครั้งนี้ก็ให้กระทำเหมือนเช่นกันกับครั้งแรกและให้เชิญท้าวธรรมึกและนางแก้วสัจจามาร่วมในงานพิธีครั้งนี้ด้วย โดยกำหนดระยะเวลาสิบห้าวันในการนำขันหมากมาสู่ขอตามประเพณี นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงลักษณะนิสัยของท้าวสิงหลว่าเป็นผู้ใหญ่ที่มีความเมตตาและมีเหตุผลซึ่งการที่พระไชยเชษฐ์ต้องไปแจ้งข่าวและเชิญท้าวธรรมึกและนางแก้วสัจจามาร่วมในงานพิธีครั้งนี้นั้น คงต้องใช้เวลาในการเดินทางหลายวันพอสมควรเพราะเนื่องจากว่าเมืองเหมันต์เป็นเมืองมนุษย์และเมืองสิงหลเป็นเมืองยักษ์ ซึ่งทั้งสองเมืองต้องไม่อยู่ในสภาพที่มีเขตแดนติดต่อกันอย่างแน่นอน

2. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึกนึกคิด ความต้องการของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่พระไชยเชษฐ์มองนางสุวิญชาด้วยความเสน่หาหลังจากที่ท้าวสิงหลได้ประกาศยกนางสุวิญชาให้แต่งงานใหม่กับพระไชยเชษฐ์เป็นครั้งที่สอง ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐ์รับคำท้าวยักษา
พลาง<u>ชม้ายชาย</u>ดูสุวิญชา	เสน่หารัญจวนป่วนใจ

เมื่อนั้น สุวิญชาให้คิดพิสมัย
แลสบหลบเนตรภูวไนย อายใจก็ถวายบังคมลา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 125)

เนตรภาษาของพระไชยเชษฐ์ คือ ชม้ายชายดู เป็นลักษณะการค่อยๆ ใช้หางตาแลดูด้วยความรักความเสน่หา ซึ่งในขณะนั้นนางสุวิญชาก็แอบมองพระไชยเชษฐ์อยู่ด้วยเหมือนกัน ดังข้อความ แลสบหลบเนตร เมื่อนางสุวิญชาอ่านสายตาของพระไชยเชษฐ์ที่สื่อความหมายความต้องการออกมาทางดวงตาแล้ว นางสุวิญชาก็ต้องรีบหลบสายตานั้นด้วยความเก้อเขินและกระดากอาย ถึงแม้ว่านางจะเคยเป็นพระมเหสีของพระไชยเชษฐ์มาแล้วก็ตามแต่ก็ห่างเหินกันมาเป็นเวลานานถึงเจ็ดปี เหตุผลนี้ก็มีส่วนที่ทำให้นางเขินอายสายตาของพระไชยเชษฐ์ได้

3. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการของตัวละครเพื่อปกปิดความเก้อเขิน ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเป็นตอนที่นางสุวิญชาคว้าไม้ไล่ตีนางวิฬาร์ที่พูดมากให้ตัวเองต้องได้อาย ดังบทประพันธ์

อีเอยอีวิฬาร์ ปากบอนค่อนว่าน่าบัดสี
นางขัดใจฉวยไม้ไล่ตี วิฬารีหนีซุกซ่อนไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 126)

อาการภาษา ฉวยไม้ไล่ตี สื่อให้ทราบว่านางสุวิญชามีความเขินอายนางวิฬาร์ที่หยอกล้อว่าถ้าได้แต่งงานใหม่กับพระไชยเชษฐ์แล้วก็อย่าได้ลืมตนไปเสียก่อน นางสุวิญชาจึงใช้อาการภาษาแก้ไขความเขินอายโดยการคว้าไม้มาไล่ตีนางวิฬาร์แก้เก้อ ส่วนนางวิฬาร์ก็แสดงอาการภาษาคือ หนีซุกซ่อนไป ซึ่งเป็นกิริยาอาการของแมว ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าอาการภาษาที่ปรากฏเป็นกิริยาอาการที่แสดงออกมาแฝงไปด้วยความสุขความสมหวังของตัวละคร

4. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละครในการหยอกล้อและข่มขู่คู่สื่อสาร เพราะต้องการปกปิดความรู้สึกที่แท้จริงของตน ซึ่งเป็นตอนที่นางวิฬาร์พูดจาเหน็บแนมหยอกล้อสุวิญชาให้อายและเก้อเขิน ดังบทประพันธ์

บัดนั้น วิฬาร์ลับปากไว้คอยท่า
ครั้นเห็นนางเสด็จกลับมา หัวร่อแล้วว่าเป็นแยบคาย
วันนี้แลดูแม่สุวิญชา พักตราผ่องเหมือนกับเดือนหงาย

คราวจะได้สุขสนุกสบาย	กระไรไม่ทักทายอีวิฟาร์
คิดบ้างเป็นไรเมื่อได้ทุกข์	อีขี้ข้าพาบุกมาในป่า
ลืมสิ้นแล้วกระมังแต่หลังมา	อนิจจานิจจาเป็นน่าอาย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 126)

ปริภาษาที่ปรากฏ หัวร่อ คือเสียงหัวเราะของนางวิฟาร์ก่อนที่จะต่อว่านางสุวิญชาให้เขินอาย ดังคำพูดที่นางวิฟาร์ใช้ว่า "พักตราผ่องเหมือนกับเดือนหงาย" ซึ่งหมายถึง ตอนนี้ใบหน้าของนางสุวิญชาสวยสดใส ซึ่งไม่เหมือนคืนก่อนๆ ที่ผ่านมาซึ่งหน้าตามีแต่ความหมองเศร้า แล้วนางวิฟาร์ก็หยอกล้อให้นางสุวิญชาได้เขินอายอีก ดังปริภาษาที่ว่า อนิจจานิจจาเป็นน่าอาย นอกจากนี้การที่นางวิฟาร์ใช้ปริภาษาเหน็บแนมหยอกล้อนางสุวิญชาให้ได้เขินอาย ยังสื่อให้ทราบว่าในขณะนั้นนางสุวิญชากำลังมีความสุขใจที่จะได้กลับไปรักพระไชยเชษฐ์ดังเช่นในครั้งก่อน อีกทั้งก็จะได้อยู่กันพร้อมหน้า พ่อ แม่ ลูก เป็นครอบครัวที่ครบสมบูรณ์และมีความสุข

นางสุวิญชาได้ฟังนางวิฟาร์เหน็บแนมก็ออกตัวด้วยการด่าวิฟาร์กลับไป ดังบทประพันธ์

ได้เอยได้ฟัง	นางแค้นคั่งด่าว่าอีฉิบหาย
มึงมาพูดแอบเป็นแยบคาย	กูไม่ดีง่ายง่ายอย่าเจรจา
พระบิดาจะให้แต่งขันหมากใหม่	มึงรู้มั่งหรือไม่อีชาติข้า
ดื้อดึงขืนขัดพระอัชฌา	จะโกรธขึ้นมาเป็นฟืนไฟ
ทั้งลูกเต้าก็ร้องไห้งองอ	จะให้ดีด้วยพ่อจงได้
มึงอย่ามาเช้าชี้พิรี้พิไร	กูจะปิดหูไว้ไม่ขอฟัง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2538. หน้า 126)

ปริภาษาที่ปรากฏ อีฉิบหาย อีชาติข้า สื่อให้ทราบว่านางสุวิญชาใช้วาจาด่าข่มนางวิฟาร์แก้ความเขินอายให้แก่ตัวเอง กล่าวคือ นางสุวิญชาถูกนางวิฟาร์เหน็บแนมหยอกล้อว่าตอนนี้หน้าสวยสดใสเพราะพระไชยเชษฐ์ตามมาง้องอนจนคืนดีกันได้ นางสุวิญชาจึงข่มความอายของตัวเองด้วยการด่านางวิฟาร์ นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างนางสุวิญชากับนางวิฟาร์ว่าเป็นเจ้านายกับข้าทาสรับใช้ กล่าวคือ ถึงแม้ว่านางวิฟาร์จะเป็นผู้ที่เคยช่วยเหลือนางสุวิญชาเวลาตกทุกข์ได้ยากในเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผ่านมา อีกทั้งนางวิฟาร์ก็ยังเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขที่ใกล้ชิดสนิทแนบแน่น อย่างไรก็ตามนางวิฟาร์ก็ยังคือสาวรับใช้อยู่นั่นเองเพราะไม่มีวันที่จะเอาชนะเจ้านายได้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดๆ ก็ตาม

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องไชยเชษฐ์ ตอนอภิเษกพระไชยเชษฐ์ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงความสมหวังของพระไชยเชษฐ์ที่สามารถคืนดีกับนางสุวิญชาได้ โดยที่ท้าวสิงหลให้พระไชยเชษฐ์นำขันหมากมาสู่ขอนางสุวิญชาตามประเพณีโดยกำหนดเวลาสิบห้าวัน ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อในบทละครตอนนี้ จึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ กาลภาษา เนตรภาษา อาการภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้กาลภาษาเพื่อสื่อถึงระยะเวลาที่ท้าวสิงหลกำหนดเวลาสิบห้าวันให้พระไชยเชษฐ์จัดเตรียมงานอภิเษกระหว่างพระไชยเชษฐ์กับนางสุวิญชา กวีใช้เนตรภาษาสื่อให้ทราบถึงความรักความเสน่หาของพระไชยเชษฐ์ที่มีต่อนางสุวิญชา ส่วนอาการภาษากวีสื่อให้เห็นถึงวิธีการแก้ความเขินอายของนางสุวิญชาด้วยการคว้าไม้มาไล่ตีนางวิฬาร์และนางวิฬาร์ก็แสดงอาการวิ่งหนีไปอย่างมีความสุข และปริภาษาที่กวีใช้สื่อถึงน้ำเสียงแสดงการหยอกล้อให้นางสุวิญชาได้อายทำให้ทราบว่าขณะนั้นนางสุวิญชาจะต้องมีความสุขมากถึงถูกนางวิฬาร์ว่าเหน็บแนมเอาได้

<u>เรื่องย่อสังข์ทอง</u>

ท้าวยศวิมลมีมเหสีชื่อนางจันท์เทวี มีสนมเอกชื่อนางจันทา ไม่มีโอรสธิดา จึงบวงสรวงเทวดาเพื่อขอบุตร อยู่มานางทั้งสองทรงครรภ์เทวบุตรลงมาจุติในพระครรภ์นางจันท์เทวี เมื่อครบกำหนดจึงประสูติเป็นหอยสังข์ นางจันทามีจิตริษยาหวังได้ตำแหน่งมเหสีจึงติดสินบนโหรหลวงให้ทำนายในทางร้ายว่าหอยสังข์จะทำให้บ้านเมืองเกิดความหายนะ ท้าวยศวิมลหลงเชื่อจึงเนรเทศนางจันท์เทวีและหอยสังข์ออกจากวัง

นางจันท์เทวีอาศัยอยู่กับตายายชาวไร่ ช่วยทำงานบ้านและเก็บผักหาฟืนมาขายเลี้ยงชีพ เวลาผ่านไป 5 ปี วันหนึ่งพระโอรสในหอยสังข์สงสารพระมารดาจึงออกมาช่วยหุงหาอาหาร เมื่อนางรู้ว่าพระโอรสซ่อนองค์อยู่ในหอยสังข์จึงทุบหอยสังข์แตกแล้วเลี้ยงดูพระสังข์ต่อมา

นางจันทารู้ว่าพระสังข์ยังมีชีวิตอยู่ ทูลยุยงท้าวยศวิมลว่านานไปเด็กน้อยหอยสังข์จะเป็นเสี้ยนหนามแก่แผ่นดิน ท้าวยศวิมลถูกมนต์เสน่ห์ของนางจันทาจึงรับสั่งให้เสนาไปจับพระสังข์ประหารเสียแต่ด้วยบุญญาบารมีพระสังข์จึงมิได้เป็นอันตราย พระองค์จึงรับสั่งให้นำพระสังข์ไปถ่วงน้ำแม้นางจันท์เทวีตามมากราบทูลขอร้องก็ไม่ทรงผ่อนผันให้

พระสังข์ถูกถ่วงน้ำจมลงตรงปล่องเมืองบาดาลแต่ยังไม่สิ้นชีวิต ท้าวภุชงค์พญานาคผู้ปกครองเมืองบาดาลมาพบและเลี้ยงดูไว้ ต่อมาได้ส่งพระสังข์ไปเป็นบุตรบุญธรรมของนางยักษ์ชื่อพันธุรัตภรรยาของสหาย นางพันธุรัตและพี่เลี้ยงแปลงเป็นมนุษย์เลี้ยงดูพระสังข์ให้อยู่สุขสบายด้วยความรักใคร่ แต่ห้ามเด็ดขาดไม่ให้พระสังข์เข้าไปในสถานที่หวงห้ามแห่งหนึ่ง ซึ่งมีบ่อเงินบ่อทอง เกือกแก้วที่สวมแล้วเหาะเหินเดินอากาศได้ รูปเงาะที่สวมเพื่อพรางกายและไม้เท้าวิเศษ พระสังข์อยู่กับนางพันธุรัตจนอายุได้ 15 ปี วันหนึ่งพระสังข์ลอบเข้าไปยังสถานที่ที่นางหวงห้ามจึงพบกับสิ่งของดังกล่าว และทราบว่านางพันธุรัตเป็นยักษ์เกิดความกลัวจึงคิดหนีด้วยตั้งใจติดตามหาพระมารดา เมื่อนางพันธุรัตออกไปเที่ยวป่าพระสังข์เห็นเป็นโอกาสดีจึงแอบลงซุบตัวในบ่อทอง สวมรูปเงาะและเกือกแก้ว ถือไม้เท้าวิเศษเหาะหนีไป นางพันธุรัตตามไปทันที่ภูเขาใหญ่แห่งหนึ่ง พระสังข์ตั้งจิตอธิษฐานมิให้นางพันธุรัตขึ้นมาบนภูเขาได้และพระสังข์ก็ไม่ยอมลงไปพบนางพันธุรัตเสียใจมากจนอกแตกตาย แต่ก่อนตายได้เขียนมหาจินดามนต์เรียกปลาเรียกเนื้อไว้ที่แผ่นหินเชิงเขา พระสังข์ท่องมนต์จนจำได้เมื่อปลงศพนางพันธุรัตแล้วก็เหาะต่อไปจนถึงเขตเมือง-สามนต์อาศัยอยู่กับเด็กๆ เลี้ยงวัวควายไปตามประสา

ท้าวสามนต์มีมเหสีชื่อนางมณฑา มีพระธิดา 7 องค์ ท้าวสามนต์ประสงค์จะหาบุตรเขยที่มีปัญญามาปกครองบ้านเมืองสืบต่อไป จึงให้พระธิดาทั้งเจ็ดเลือกคู่ด้วยการเสี่ยงพวงมาลัย พระธิดา 6 องค์เลือกได้โอรสท้าวพระยาเป็นคู่ครอง แต่นางรจนาพระธิดาองค์สุดท้องไม่พอใจชายใด ครั้นเมื่อเสนาทูลว่าในเมืองนี้มีผู้ชายมาให้นางรจนาเลือกหมดแล้วทุกคนเหลือแต่เจ้าเงาะ

อยู่คนเดียว ท้าวสามนต์กริ้วนางรจนาที่เลือกคู่ไม่ได้เสียที สั่งให้ทหารพาเจ้าเงาะมาให้นางรจนาเลือก ด้วยทั้งสองเป็นเนื้อคู่กัน นางรจนาเห็นรูปทองภายในรูปเงาะอัปลักษณ์ จึงเสี่ยงพวงมาลัยเลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ครอง ท้าวสามนต์เสียพระทัยและอับอายชาวเมืองจึงขับไล่เจ้าเงาะและนางรจนาไปอยู่กระท่อมปลายนานอกวัง

ต่อมาท้าวสามนต์คิดอุบายกำจัดเจ้าเงาะ จึงแกล้งให้เขยทั้งเจ็ดหาปลามาถวายพระสังข์ถอดรูปเงาะท่องมหาจินดามนต์เรียกปลามารวมไว้ทั้งหมด หกเขยพบพระสังข์คิดว่าเป็นรุกขเทวดา จึงขอแบ่งปลาไปถวายท้าวสามนต์ พระสังข์ก็ให้ไปโดยขอแลกกับปลายจมูก ต่อมาท้าวสามนต์แกล้งให้หาเนื้อมาถวายอีก คราวนี้พระสังข์ขอแลกเนื้อกับใบหู ส่วนพระสังข์ได้ปลาและเนื้อมาถวายท้าวสามนต์มากกว่าหกเขยทั้งสองครั้ง ท้าวสามนต์จึงเอาผิดเจ้าเงาะไม่ได้

กล่าวถึงพระอินทร์เล็งดูด้วยทิพยเนตรเห็นนางรจนาได้รับความลำบากจึงคิดหาวิธีให้พระสังข์ถอดรูปเงาะ ทรงเครื่องทิพย์ที่พระอินทร์ประทานให้ออกตีคลี พระสังข์ตีคลีเอาชนะพระอินทร์ได้ ท้าวสามนต์จึงมอบราชสมบัติและบ้านเมืองให้ครอบครอง

ต่อมาพระอินทร์ไปเตือนสติท้าวยศวิมลและบังคับให้ไปรับนางจันท์เทวีที่บ้านตายายรวมทั้งให้ติดตามหาพระสังข์ให้พบภายในเจ็ดวัน ในที่สุดท้าวยศวิมล นางจันท์เทวีและพระสังข์ก็ได้พบกันและเสด็จกลับยังบ้านเมือง

ผลการวิเคราะห์อวัจนสารที่ปรากฏจาก<u>บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง</u> พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ปรากฏดังนี้

<u>**ตอนที่ 1 กำเนิดพระสังข์**</u>

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งใช้ระยะห่างของตัวละครเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลรับสั่งให้บรรดานางสนมนอนที่ตำหนักของพระองค์ดังบทประพันธ์

.....	.....
จัดแจงแต่งเครื่องบูชา	**ธูปเทียนชวาลาต่างต่าง**
ทุกวันทุกเวรอย่าเว้นว่าง	**<u>นอนปรางค์ข้างที่เราทุกคน</u>**

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 32)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ <u>นอนปรางค์ข้างที่เราทุกคน</u> เป็นเทศภาษาที่กล่าวถึงสถานที่คือตำหนักและห้องบรรทมของท้าวยศวิมล อีกทั้งระยะห่างระหว่างห้องที่นางสนมใช้นอนกับห้องบรรทมของท้าวยศวิมล เทศภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลต้องการอยู่ใกล้ชิดกับพวกเหล่านางสนมของพระองค์ในเวลาค่ำคืนเพราะท้าวยศวิมลต้องการมีบุตร กล่าวคือ ท้าวยศวิมลต้องการมีบุตรตามที่ประชาชนร้องขอ จึงบวงสรวงเทวดาเพื่อขอบุตรดังกล่าวอีกทั้งยังมีรับสั่งว่าถ้ามเหสีหรือนางสนมคนใดมีบุญวาสนาก็ขอให้มีบุตรสมใจ ดังนั้นพระองค์จึงรับสั่งให้บรรดานางสนมนอนที่ห้องข้างๆ ห้องบรรทมของพระองค์

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครใช้แสดงพฤติกรรมและใช้กำหนดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ทหารคาดการณ์จำนวนวันเวลาที่นางจันท์เทวีต้องเดินทางถึงจะพ้นเขตเมือง ดังบทประพันธ์

.....	.....
ว่าพลางเชิญนางลงนาวา	มิช้าบ่ายบากจากสถาน
ทาง<u>สิบห้าวัน</u>กันดาร	พ้นบ้านไกลที่ไม่มีคน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 48)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>สิบห้าวัน</u> เป็นจำนวนวันที่ทหารคาดการณ์ในการควบคุมตัวนางจันท์เทวีไปส่งนอกเมือง สื่อให้ทราบว่าระยะทางที่นางจันท์เทวีจะต้องเดินทางออกจากเมืองนั้นมีระยะทางที่ไกลมาก อีกทั้งยังกันดารและปราศจากบ้านคน ซึ่งนั่นก็หมายความว่านางจะต้องได้รับความลำบากมากเพราะนางเคยอยู่แต่ในวัง เป็นมเหสีที่มีข้าราชบริพารคอยดูแลรับใช้ให้สะดวกสบายทุกสิ่งทุกอย่าง นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่า "สิบห้าวัน" จากนี้ไปนางจะต้องระหกระเหเร่ร่อนไปยัง ณ ที่แห่งใดก็มิอาจรู้ได้ อีกทั้งนางจะต้องเดินทางแต่เพียงผู้เดียวโดยไม่มีทหารควบคุมตัวซึ่งเป็นเรื่องที่น่าหวาดกลัวมากสำหรับผู้หญิงชาววังอย่างนาง

นอกจากนี้ยังปรากฏกาลภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางจันท์เทวีมาอาศัยอยู่กับตายายชาวไร่ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	โฉมจันท์กัลยามารศรี
อยู่ด้วยยายตาได้<u>ห้าปี</u>	ยากแค้นแสนทวี<u>ทุกเวลา</u>
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 50)

กาลภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>ห้าปี</u> เป็นระยะเวลาห้าปีที่นางจันท์เทวีมาอาศัยอยู่กับตายายชาวไร่ เนื่องจากนางคลอดลูกเป็นหอยสังข์จึงถูกท้าวยศวิมลเนรเทศออกจากเมือง นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าลูกน้อยหอยสังข์ของนางจันท์เทวีมีอายุได้ห้าปีแล้ว อีกทั้งยังเป็นระยะเวลาที่นางจันท์เทวีเฝ้ารอคอยเห็นหน้าลูกน้อยหอยสังข์ที่มีรูปร่างหน้าตาเหมือนอย่างคนทั่วไป และกาลภาษา <u>ทุกเวลา</u> สื่อให้ทราบว่านางจันท์เทวีมีความลำบากยากแค้นมาก หรืออาจจะเรียกได้ว่านางมีความทุกข์เพราะได้รับความลำบากทุกเวลานาทีตลอดระยะเวลาห้าปีที่ผ่านมาเลยก็ว่าได้ ซึ่งนางต้องทำงานบ้านเก็บผักหาฟืนมาขายเลี้ยงชีพไปวันๆ

3. **เนตรภาษา**

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลใช้สายตามองนางจันท์เทวีด้วยสายตาอาลัยอาวรณ์ ดังบทประพันธ์

.....	.....
<u>พินิจพิศพักตร์</u>อัคเรศ	คลอเนตรสะท้อนถอนใจใหญ่
จะออกปากก็คับอับใจ	ด้วยความรักใคร่ชายา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 45)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ <u>พินิจพิศพักตร์</u> เป็นลักษณะการใช้สายตามองที่ใบหน้าอย่างพิจารณาถี่ถ้วน ซึ่งเป็นเนตรภาษาของท้าวยศวิมลที่ใช้มองนางจันท์เทวี สื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลต้องการใช้สายตามองเพื่อจดจำนางจันท์เทวีไว้ในความทรงจำ อีกทั้งยังใช้สายตาเพื่อต้องการสื่อให้นางจันท์เทวีรับรู้ถึงความรู้สึกและคำพูดของตนว่า "รักและอาลัยอาวรณ์" ในตัวของนางจันท์เทวีมาก แต่ก็ต้อง "จำใจ" เนรเทศนางออกไปจากเมืองเพราะพระองค์เป็นกษัตริย์จะต้องเห็นแก่ประโยชน์สุขส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ทั้งๆ ที่เป็นสิ่งที่ท้าวยศวิมลมิได้ต้องการที่จะทำเช่นนั้นเลย ถึงแม้ว่านางจะคลอดลูกเป็นหอยสังข์ก็ตาม

4. **สัมผัสภาษา**

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางจันท์เทวีแสดงความอาลัยอาวรณ์ต่อท้าวยศวิมล ดังบทประพันธ์

ฟังเอยฟังสาร	**ดังคนผลาญชีวาให้อาสัญ**
นางตระหนกตกใจดังไฟกัลป์	**อกสั่นขวัญหนีไม่มีใจ**
<u>สวมสอดกอดบาทของผัวแก้ว</u>	**ข้อนทรวงเข้าแล้วก็ร้องไห้**
.....	.....
<u>ซบพักตร์กับตักพระทรงธรรม์</u>	หวาดหวั่นนิ่งไปไม่พาที

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 42)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ <u>สวมสอดกอดบาทของผัวแก้ว</u> และ <u>ซบพักตร์กับตักพระทรงธรรม์</u> สัมผัสภาษาดังกล่าวเป็นการสัมผัสของนางจันท์เทวีที่แสดงกับท้าวยศวิมล สื่อให้รับรู้ถึงความรู้สึกของนางจันท์เทวีว่านางรู้สึกอาลัยอาวรณ์และซาบซึ้งในความรักของท้าวยศวิมลที่มีต่อนางมาก อีกทั้งนางก็รักและเทิดทูนท้าวยศวิมลมากเช่นกัน และถ้าเป็นไปได้นางต้องการให้ท้าวยศวิมลฆ่านางให้ตายเสียยังดีกว่าที่ต้องขับไล่นางไปจากเมือง เพราะนางก็เข้าใจดีว่าท้าวยศวิมลรู้สึกผิดหวังและเสียพระทัยมากอีกทั้งก็อับอายชาวเมืองมากเช่นกันที่นางคลอดลูกเป็นหอยสังข์ แต่นางก็ไม่รู้ว่าจะแก้ไขอย่างไรได้

สัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางจันท์เทวีแสดงความรักต่อพระสังข์ ดังบทประพันธ์

ฟังเอยฟังลูกว่า	พระมารดาเสียวใจไหวหวั่น
<u>กอดจูบลูบ</u>เนตรเกศกรรณ	ร่วมวันขวัญตาพ่อว่าไย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 54)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คือ <u>กอด</u> <u>จูบ</u> และ <u>ลูบ</u> เป็นการใช้มือสัมผัสคู่สื่อสารอย่างทะนุถนอม ซึ่งสัมผัสภาษาดังกล่าวเป็นการสัมผัสของนางจันท์เทวีที่แสดงกับพระสังข์ สื่อให้ทราบถึงความรักของแม่ที่มีต่อลูก กล่าวคือ เมื่อนางจันท์เทวีรู้แน่ชัดแล้วว่าสิ่งที่ตนเฝ้ารอคอยมาเป็นเวลานานถึงห้าปีที่จะได้เห็นหน้าลูกของตนที่มีรูปร่างหน้าตาเหมือนอย่างเช่นคนทั่วๆ ไป นางจึงทุบหอยสังข์นั้นเสีย พระสังข์จึงต่อว่าพระมารดาว่าไม่รักตนเพราะหอยสังข์นั้นคือชีวิตคือที่ที่ปลอดภัยของตน นางจันท์เทวีจึงเข้าไปใช้สัมผัสภาษาดังกล่าวเพื่อแสดงให้รู้ว่านางรักพระสังข์และสามารถปกป้องพระสังข์ให้พ้นจากอันตรายทั้งปวงได้ นอกจากนี้สัมผัสภาษาที่ปรากฏยังสื่อให้ทราบว่านางจันท์เทวีดีใจและสุขสมหวังในสิ่งที่เฝ้ารอคอยมาเป็นเวลานานที่จะได้เห็นหน้าพระสังข์ ดังนั้นนางจึงอยากจะแสดงให้พระสังข์รู้ว่านางรักพระสังข์มาก

5. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละคร ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางจันท์เทวีเจ็บท้องกำลังจะคลอด ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	มเหสีโฉมฉินปิ่นห้าม
ค่อยเพียรรักษาพยายาม	พระครรภ์โฉมงามได้สิบเดือน
จวนใกล้ฤกษ์พานาที	นาภีใหญ่น้อยก็คล้อยเคลื่อน
ระดมลมเส้นก็เต้นเตือน	ลูกน้อยคล้อยเคลื่อนเลื่อนลง
เจ็บครรภ์กระสันขึ้นทุกที	พ่างเพียงชีวีจะผุยผง
ร้องเรียกแสนสาวเหล่าอนงค์	มาพร้อมล้อมองค์นางเทวี
เรียกพลางทางป่วนครวญครรภ์	ช่วยกันเร็วเร็วนางสาวศรี
องค์สั่นยันยุดทรุดอินทรีย์	มเหสีโอดโอยโรยแรง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 37-38)

อาการภาษาของนางจันท์เทวีที่เจ็บท้องกำลังจะคลอดที่ปรากฏ ได้แก่ นาภีใหญ่น้อยก็คล้อยเคลื่อน ระดมลมเส้นก็เต้นเตือน เป็นอาการภาษาสื่อให้ทราบว่านางจันท์เทวีใกล้คลอดแล้ว ส่วนอาการ เจ็บครรภ์กระสันขึ้นทุกที เรียกพลางทางป่วนครวญครรภ์ องค์สั่น ยันยุดทรุดอินทรีย์ เป็นอาการภาษาสื่อให้ทราบว่านางจันท์เทวีเจ็บท้องคลอดลูกมาก ซึ่งเจ็บปวดทรมานมากขึ้นเรื่อยๆ แทบจะขาดใจ เจ็บปวดจนตัวสั่นต้องใช้ร่างกายนอนยันพื้นเอาไว้ ซึ่งการคลอดบุตรนี้โบราณถือว่าเป็นเรื่องที่น่ากลัวและสำคัญมากถึงกับเปรียบเทียบหญิงมีครรภ์ว่าเหมือนกับการออกรบ

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลแสดงอาการภาษา เมื่อได้ฟังคำยืนยันจากโหรหลวงว่าต้องขับไล่นางจันท์เทวีออกไปจากเมือง บ้านเมืองจึงจะสงบสุข ดังบทประพันธ์

.....	.....
ว่าพลางสะท้อนถอนใจ	**กลั้นน้ำพระเนตรไว้แล้วผายผัน**
คืนเข้าห้องแก้วแพรวพรรณ	**หามิ่งเมียขวัญทันใด**

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 41)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ถอนใจ</u> เป็นอาการหายใจแรงและยาวในขณะที่รู้สึกกลุ้มอกกลุ้มใจ อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลกำลังทุกข์ใจและกลุ้มใจมาก ที่จะต้องขับไล่นางจันท์เทวีออกไปจากเมืองทั้งๆ ที่ยังรักนางจันท์เทวีอยู่มาก กล่าวคือ ท้าวยศวิมลได้สอบถามโหรหลวงว่าการที่นางจันท์เทวีคลอดลูกเป็นหอยสังข์นั้นจะมีผลเป็นประการใด โหรหลวงซึ่งได้รับค่าจ้างสินบนจากนางจันทาซึ่งเป็นสนมเอกของท้าวยศวิมลมาแล้ว จึงทำตามคำสั่งของนางจันทา โดยการทูลว่าถ้าลูกของนางจันท์เทวีที่เกิดมาเป็นมนุษย์บ้านเมืองก็จะเจริญรุ่งเรือง แต่ถ้าเป็นหอยสังข์อย่างเช่นในตอนนี้บ้านเมืองก็จะมีแต่ความหายนะ จึงเห็นสมควรให้ขับไล่นางจันท์เทวีและหอยสังข์ออกไปจากบ้านเมือง ดังนั้นท้าวยศวิมลจึงรู้สึกกลุ้มใจทุกข์ใจถ้าต้องทำตามคำกราบทูลของโหรหลวง ซึ่งท้าวยศวิมลก็ไม่สามารถทัดทานได้เพราะเหตุผลดังกล่าวมีผลกระทบต่อบ้านเมือง

6. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่ท้าวยศวิมลให้เหล่าข้าทาสบริพารจัดเตรียมสิ่งของเพื่อใช้ในพิธีบวงสรวงเทวดาเพื่อขอบุตร ดังบทประพันธ์

.....	.....
บอกเหล่าสาวศรีบริวาร	สั่งการให้ทั่วทุกตัวนาง
จัดแจงแต่ง<u>เครื่องบูชา</u>	<u>ธูปเทียนชวาลาต่างต่าง</u>
ทุกวันทุกเวรอย่าเว้นว่าง	นอนปรางค์ข้างที่เราทุกคน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 32)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>เครื่องบูชา</u> ซึ่งราชบัณฑิตยสถาน (2546. หน้า 261) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นสิ่งที่ใช้บูชาของไทย ใช้ของ 4 อย่างเป็นสำคัญ คือ ข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน ซึ่งเครื่องบูชาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>ธูป</u> <u>เทียน</u> สื่อให้ทราบถึงความเชื่อของท้าวยศวิมลในเรื่องการบวงสรวงบูชาเทวดาด้วยเครื่องสังเวยและดอกไม้ธูปเทียน เพื่อขอในสิ่งที่ตนปรารถนาอยากได้ นั่นคือการขอบุตรจากเทวดา อีกทั้งยังปรากฏวัตถุภาษา <u>ชวาลา</u> คือสิ่งของเครื่องใช้ซึ่งเป็นเครื่องตามไฟชนิดหนึ่งใช้ตั้งหรือแขวนก็ได้มีลักษณะเป็นหม้อกลมสำหรับใส่น้ำมันมีพวยยื่นออกมาใช้ใส่ไส้จุดไฟ ซึ่งวัตถุภาษาชวาลานี้ สื่อให้ทราบว่าในขณะที่กำลังจะบวงสรวงบูชาเทวดาจะต้องเป็นเวลากลางคืนเพราะการที่ได้ตระเตรียม "ชวาลา" แสดงว่าจะต้องนำมาใช้เพื่อจุดไฟให้สว่าง

วัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางจันทาสนมเอกของท้าวยศวิมลติดสินบนสาวรับใช้ให้ทำงานที่สำคัญและเป็นความลับให้ ดังบทประพันธ์

.....	.....
สาวศรีเจ้าจงเอ็นดูเรา	เบี้ยข้าวเงินทองจะกองให้
จงช่วยปิดงำอำไว้	เอาทองไปให้แก่โหรา
เขียนหนังสือลับกำชับสั่ง	เราหวังไว้ใจเจ้าหนักหนา
ถอดแหวนสั่งให้มิได้ช้า	นี่ข้าถึงใจให้พลาง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 36)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ เบี้ยข้าวเงินทอง ซึ่งเป็นสิ่งของและเงินรางวัล สื่อให้ทราบว่าเป็นค่าจ้างรางวัลที่นางจันทาจะมอบให้เป็นค่าจ้างแก่สาวรับใช้ถ้าสามารถทำงานตามที่ตนต้องการได้เป็นผลสำเร็จ กล่าวคือ ท้าวยศวิมลจะยกบ้านเมืองและทรัพย์สมบัติให้ ถ้ามเหสีหรือนางสนมคนใดมีพระโอรสให้พระองค์ได้ ซึ่งในขณะนี้หญิงที่มีทีท่าว่าจะตั้งครรภ์ก็มีมเหสีจันท์เทวีและนางสนมเอกจันทา ซึ่งโหรหลวงได้ทำนายว่านางจันท์เทวีจะได้บุตรเป็นพระโอรส ส่วนตัวนางจันทาจะได้บุตรเป็นพระธิดา นางจันทาจึงรุ่มร้อนใจมากเพราะรู้สึกอิจฉานางจันท์เทวี ดังนั้นนางจึงคิดกำจัดนางจันท์เทวีเสียให้พ้น นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าการว่าจ้างให้ทำงานในครั้งนี้ด้วยข้าวของเงินทองที่มากเช่นนี้ต้องเป็นงานที่สำคัญมาก

อีกทั้งยังปรากฏวัตถุภาษา คือ หนังสือลับ เป็นหนังสือที่นางจันทาให้สาวรับใช้ไปมอบให้แก่โหรหลวง สื่อให้ทราบว่าข้อความในหนังสือจะต้องเป็นเรื่องที่สำคัญและเป็นความลับซึ่งบุคคลอื่นจะล่วงรู้ไม่ได้เด็ดขาด แล้วนางจันทาก็ได้ถอด แหวน จากนิ้วของตนให้แก่สาวรับใช้เป็นรางวัลเบื้องต้นในการนำหนังสือไปส่งให้โหรหลวง วัตถุภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าเป็นรางวัลสำหรับข้ารับใช้ที่ซื่อสัตย์และมีความจงรักภักดี นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงลักษณะนิสัยของนางจันทาว่าเป็นหญิงที่มีความทะเยอทะยานและมีเล่ห์เหลี่ยมไม่น่าไว้วางใจ

และวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลรับสั่งให้นางจันทาจัดเตรียมข้าวของให้แก่นางจันท์เทวีที่ถูกเนรเทศออกจากเมือง ดังบทประพันธ์

.....	เจ้าเอาใจด้วยช่วยจัดแจง
ให้องค์นงเยาว์เจ้าไปกิน	ทรัพย์สินเงินทองของแห้ง
สั่งเสนาในให้จัดแจง	เรือแผงม่านวงให้จงดี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 44)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>ทรัพย์สินเงินทอง</u> <u>ของแห้ง</u> เป็นวัตถุภาษาที่ท้าวยศวิมลรับสั่งให้นางจันทาจัดเตรียมหาสิ่งของดังกล่าวให้นางจันท์เทวีนำติดตัวไปในขณะถูกเนรเทศ ซึ่งวัตถุภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลรักและเป็นห่วงนางจันท์เทวีมาก กลัวว่านางจะได้รับความลำบากในการออกไปใช้ชีวิตนอกวังจึงให้จัดหาทรัพย์สินเงินทองให้นางจันท์เทวีนำติดตัวไปใช้ ส่วนของแห้งให้นางนำไปกินขณะที่กำลังถูกควบคุมตัวไปปล่อยนอกเขตเมืองเพราะอาหารแห้งนั้นนางสามารถนำไปได้โดยสะดวกและเก็บไว้ได้นาน นอกจากนี้ยังปรากฏวัตถุภาษา <u>เรือแผงม่านวง</u> ซึ่งเป็นเรือที่มีม่านปิดมิดชิดอยู่กลางลำเรือสามารถกันแดดกันลมได้ วัตถุภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลต้องการใช้เรือเป็นพาหนะให้นางจันท์เทวีใช้เดินทางออกนอกเมือง เพื่อที่ว่านางจะได้ไม่ต้องได้รับความลำบากมากไปกว่านี้

7. **ปริภาษา**

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร อีกทั้งยังให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูด ซึ่งเป็นตอนที่นางจันท์เทวีเจ็บท้องกำลังจะคลอด ดังบทประพันธ์

.....	.....
เรียกพลางทางป่วน<u>ครวญ</u>ครรภ์	ช่วยกันเร็วเร็วนางสาวศรี
องค์สั่นยันยุดทรุดอินทรีย์	มเหสี<u>โอดโอยโรยแรง</u>

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 38)

ปริภาษาที่ปรากฏได้แก่ น้ำเสียง <u>ครวญ</u> เป็นการใช้น้ำเสียงร้องรำพันคร่ำครวญ น้ำเสียง <u>โอดโอย</u> เป็นการใช้น้ำเสียงร้องโหยหวนออกมาเพราะความเจ็บปวด ซึ่งปริภาษาที่ปรากฏเป็นน้ำเสียงของนางจันท์เทวีที่สื่อให้ทราบว่านางเจ็บท้องคลอดลูกมาก จึงใช้ปริภาษาร้องคร่ำครวญแสดงถึงความเจ็บปวดดังกล่าว

และปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ท้าวยศวิมลคร่ำครวญเรียกนางจันท์เทวีให้ฟื้น ดังบทประพันธ์

<u>โอ้</u>จันท์เทวีเจ้าพี่<u>เอ๋ย</u>	ทรามเชยเงยหน้าอย่าร้องไห้
อกของผัวรักจักหักไป	ลุกขึ้นดูใจปราศรัยกัน
พี่พูดด้วยเป็นไรไม่เจรจา	แน่แล้วแก้วตาพี่อาสัญ
เจ้าอ้อนวอนพี่ให้ฆ่าฟัน	จะทำกันฉันใดไฉนนา
ถึงจะพลัดพรากลำบากกาย	มิตายได้เห็นกันวันหน้า

ไม่เงยพักตร์ขึ้นบ้างสั่งพี่ยา แก้วตามาตีตัวตาย

....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 43)

ปริภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ โอ้ และ เอ๋ย เป็นการใช้น้ำเสียงของท้าวยศวิมล ที่สื่อให้ทราบถึงความรู้สึกโศกเศร้าเพราะสงสารนางจันท์เทวีที่ต้องถูกพระองค์เนรเทศออกไปจากเมืองทั้งๆ ที่พระองค์ไม่ได้ต้องการที่จะทำเช่นนั้นเลย อีกทั้งยังสื่อให้ทราบถึงความต้องการของท้าวยศวิมลที่จะปลอบประโลมนางจันท์เทวีให้คลายจากความทุกข์โศก กล่าวคือ นางจันท์เทวีเสียใจมากกับเหตุการณ์ที่นางคลอดลูกเป็นหอยสังข์ทำให้ท้าวยศวิมลต้องได้รับความอับอายต่อข้าราชบริพาร ซึ่งท้าวยศวิมลไม่ได้โกรธหรือรังเกียจนางแต่อย่างใดกลับสงสารนางจันท์เทวีมาก แต่ท้าวยศวิมลต้องจำใจขับไล่นางจันท์เทวีออกจากเมืองตามที่โหรหลวงได้กราบทูล นางจันท์เทวีจึงขอให้ท้าวยศวิมลฆ่านางเสียยังดีกว่าขับไล่นาง ท้าวยศวิมลจึงพูดปลอบประโลมนางด้วยน้ำเสียงโศกเศร้าสงสาร นอกจากนี้ปริภาษาที่ปรากฏยังสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลรักนางจันท์เทวีมากแล้วก็มีความหวังที่จะได้พบและอยู่ร่วมกันกับนางจันท์เทวีอีกในภายหน้า

นอกจากนี้ยังปรากฏปริภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งซึ่งเป็นตอนที่นางจันทาสั่งสาวรับใช้ไปบอกทหารให้ฆ่านางจันท์เทวี ดังบทประพันธ์

มิได้จัดแจงแต่งของ เงินทองข้าวปลาไม่หาให้
กระซิบสั่งสาวศรีที่ร่วมใจ เอาเงินไปให้แก่เสนา
ว่าเอ็นดูด้วยช่วยเรา พาเอานางไปอย่าไว้หน้า
ไกลคนพ้นแดนพารา เสนาฆ่าเสียให้วอดวาย
สุดแต่อย่าให้มันครองวัง ปิดความกำบังให้สูญหาย
จะทดแทนคุณให้มากมาย เจ้าอย่าแพร่งพรายให้ใครฟัง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 44)

ปริภาษาที่ปรากฏคือ น้ำเสียง กระซิบสั่ง เป็นลักษณะการพูดโดยใช้น้ำเสียงเบาๆ เพื่อไม่ให้ผู้อื่นได้ยิน ซึ่งปริภาษาดังกล่าวเป็นการใช้น้ำเสียงของนางจันทา สื่อให้ทราบว่าเรื่องที่นางพูดกับสาวรับใช้นั้นต้องเป็นเรื่องที่เป็นความลับและมีความสำคัญมาก กล่าวคือ นางจันทามีจิตริษยานางจันท์เทวี ดังนั้นนางจึงใช้เล่ห์กลมารยาทูลยุยงท้าวยศวิมลให้ขับไล่นางจันท์เทวีที่คลอดลูกเป็นหอยสังข์ออกไปจากเมือง ซึ่งท้าวยศวิมลก็หลงเชื่อแต่ยังไม่เป็นที่พอใจ นางจันทาจึงกระซิบสั่งสาวรับใช้ให้ไปจ้างทหารที่ควบคุมตัวนางจันท์เทวีไปปล่อยนอกเขตเมืองให้ฆ่านางในระหว่างทาง

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ-หล้านภาลัย เรื่อง<u>สังข์ทอง</u> ตอนกำเนิดพระสังข์ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงท้าวยศวิมลต้องการมีบุตรจึงบวงสรวงเทวดา ซึ่งเทวบุตรได้ลงมาจุติในครรภ์นางจันท์เทวีมเหสีของท้าวยศวิมล เมื่อครบกำหนดนางคลอดลูกออกมาเป็นหอยสังข์จึงต้องถูกเนรเทศออกจากเมือง ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงระยะห่างที่ท้าวยศวิมลต้องการอยู่ใกล้ชิดกับนางสนมเพื่อมีบุตร ส่วนกาลภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงจำนวนวันเวลาที่นางจันท์เทวีต้องเดินทางเพราะถูกเนรเทศและสื่อให้ทราบถึงอายุของพระสังข์ว่ามีอายุห้าขวบแล้ว กวีใช้เนตรภาษาสื่อให้ทราบถึงความรักของท้าวยศวิมลที่มีให้นางจันท์เทวี กวีใช้สัมผัสภาษาสื่อให้ทราบถึงความรักของนางจันท์เทวีที่มีต่อพระสังข์ซึ่งเป็นความรักของแม่ที่มีต่อลูก กวีใช้อาการ-ภาษาบรรยายลักษณะกิริยาอาการของนางจันท์เทวีที่เจ็บท้องคลอดลูก ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อคือสิ่งของเครื่องใช้ในพิธีบวงสรวงเพื่อขอบุตรจากเทวดา อีกทั้งกวียังใช้วัตถุภาษาสื่อให้ทราบถึงอำนาจของเงินตราที่มีอำนาจอยู่เหนือจิตใจของมนุษย์ ซึ่งสามารถให้คนทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องได้ และกวีใช้ปริภาษาซึ่งได้แก่ น้ำเสียงร้องคร่ำครวญโอดโอยสื่อให้ทราบถึงความเจ็บปวดทรมานในการคลอดลูก และน้ำเสียงกระซิบกระซาบสื่อให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูดซึ่งอาจจะเป็นเรื่องที่เป็นความลับ

<u>ตอนที่ 2 ถ่วงพระสังข์</u>

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งระยะห่างของตัวละครเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร ซึ่งเทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางจันทาเมื่องปรึกษาสาวรับใช้คนสนิทจึงเรียกสาวรับใช้เข้ามาในห้องบรรทมของนาง ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	จันทาตัวเข็ญจะเป็นใหญ่
ยังไม่เหมือนจิตที่คิดไว้	**มุ่งมาดหมายใจอยู่ไปมา**
จึงเรียกสาวใช้<u>เข้าในห้อง</u>	**ปรองดองตรองตรึกปรึกษา**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 58)

เทศภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>เข้าในห้อง</u> นางจันทามีเรื่องจะปรึกษาสาวรับใช้คนสนิท จึงเรียกสาวรับใช้เข้ามาในห้องบรรทมของนาง ซึ่งเป็นห้องที่มีความเป็นส่วนตัวและมิดชิด เทศภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าเรื่องที่นางจันทาจะปรึกษากับสาวรับใช้คนสนิทนั้นต้องเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากและต้องเป็นเรื่องที่เป็นความลับไม่ต้องการให้ผู้ใดล่วงรู้ นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อสะท้อนให้เห็นว่านางจันทามีความไว้เนื้อเชื่อใจสาวรับใช้คนนี้มาก ถึงเรียกมาเพื่อปรึกษาในเรื่องที่มีความสำคัญเช่นนี้

นอกจากนี้ยังปรากฏเทศภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พวกทหารวางกำลังคนเพื่อจับตัวพระสังข์ ดังบทประพันธ์

มาถึงซึ่งบ้านตายาย	<u>วางรายคน</u>ไว้มิให้หนี
<u>ซ่อนเร้น</u>แลเห็นนางเทวี	เสนีรู้จักไม่ทักทาย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 72)

เทศภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>วางรายคน</u> และ <u>ซ่อนเร้น</u> คือ การวางกำลังให้ทหารที่มาจับพระสังข์ซ่อนตัวอยู่ตามจุดต่างๆ ซึ่งอยู่ใกล้ๆ บ้านของตายาย สื่อให้ทราบว่าทหารที่มาจับตัวพระสังข์มีความชำนาญในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย อีกทั้งยังมีความรอบคอบมากนั่นคือการวาง-กำลังคนเป็นจุดๆ ซึ่งเป็นยุทธวิธีทางทหารในการล้อมจับตัวข้าศึกหรือผู้ต้องหา ซึ่งทหารคิดการณ์ล่วงหน้าเผื่อว่าพระสังข์จะรู้ตัวและหลบหนีไปได้เสียก่อน อีกทั้งพวกทหารต้องจับตัวพระสังข์ไปฆ่าให้ได้ตามคำบัญชาของท้าวยศวิมลที่กำลังลุ่มหลงและเชื่อในคำพูดของนางจันทาเพราะถูกมนต์เสน่ห์ของนาง นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าทหารที่มาจับตัวพระสังข์นั้นมีจำนวนหลายคน โดยจะเห็นได้จากเทศภาษา “วางรายคน”

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครใช้แสดงพฤติกรรมและใช้ในการกำหนดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่องได้อย่างเหมาะสม ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางจันทาให้สาวรับใช้คนสนิทไปพาหมอทำเสน่ห์มาพบตน ดังบทประพันธ์

.....	.....
จึงเรียกสาวศรีที่สนิท	เจ้าคิดไว้เหมาะช่วยเสาะสาง
คนดีที่เจ้าว่าอย่าพราง	สู้เสียสินจ้างให้ล้างอาย

ไปหาพามา<u>เวลาเย็น</u> อย่าให้ใครเห็นเงื่อนสาย
หยูกยาเสร็จสรรพสำหรับกาย เบี่ยงบ่ายเล็ดลอดดอดมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 63)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>เวลาเย็น</u> ซึ่งเป็นเวลาใกล้ค่ำประมาณ 16-18 นาฬิกา กาลภาษาดังกล่าวเป็นเวลาที่นางจันทาให้สาวรับใช้คนสนิทไปบอกหมอทำเสน่ห์มาพบนาง เพื่อมาทำเสน่ห์ให้ท้าวศวิมลหลงใหลในตัวของนาง เนื่องจากนางจันทาแค้นใจท้าวศวิมลมากที่บริภาษและขับไล่ตนต่อหน้าเหล่านางสนมกำนัน อีกทั้งท้าวศวิมลก็ไม่ยอมให้ตนอยู่ในตำแหน่งมเหสีอย่างที่คาดหวังเอาไว้ ดังนั้นนางจันทาจึงคิดทำเสน่ห์เพื่อให้ท้าวศวิมลลุ่มหลงในตัวนางและให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่นางปรารถนา ซึ่งกาลภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางจันทาแค้นใจท้าวศวิมลมากนางจึงต้องการเอาชนะท้าวศวิมลให้ได้อย่างทันทีทันใด อีกทั้งกาลภาษาที่ปรากฏดังกล่าวยังสะท้อนลักษณะอุปนิสัยของนางจันทาว่าเป็นหญิงที่ไม่รู้จักพอในสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่หรืออาจจะเรียกได้ว่านางเป็นหญิงที่ "โลภมาก"

และกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ยายเฒ่าสุเมธาซึ่งเป็นหมอทำเสน่ห์กำหนดเวลาที่ท้าวศวิมลจะต้องมาหานางจันทาที่ในห้องบรรทมของนาง ดังบทประพันธ์

....
ลงชื่อใส่ไส้เทียนตาม <u>สองยาม</u>ให้หลงลงมาหา
เสกหมากพลูไว้ให้มิได้ช้า มิมาอย่านับข้าสืบไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 65)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>สองยาม</u> คือ เวลาที่ยายเฒ่าสุเมธาหมอทำเสน่ห์ กำหนดเวลาให้ท้าวศวิมลทุรนทุรายใจจะต้องลงมาหานางจันทาเพราะความลุ่มหลงถวิลหาถึงแต่นางจันทา ซึ่งกาลภาษาสองยาม สื่อให้ทราบถึงความเชื่อมั่นในตนเองของยายเฒ่าสุเมธาว่าจะสามารถใช้เวทมนต์สะกดจิตให้ท้าวศวิมลลงมาหานางจันทาได้ภายในเวลาสองยามของคืนนั้น

3. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมายความรู้สึกนึกคิด ความต้องการและความเชื่อของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่นางจันทาแสดงอาการโกรธท้าวศวิมล ดังบทประพันธ์

ฟังตรัส สะบัดพักตร์<u>ควักค้อน</u>แล้วตอบสาร
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 62)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ควักค้อน</u> เป็นลักษณะการแสดงความไม่พอใจด้วยการตวัดสายตา ซึ่งเนตรภาษาที่ปรากฏเป็นการใช้สายตาของนางจันทาสื่อให้ทราบว่าโกรธท้าวยศวิมลมากที่ท้าวยศวิมลพูดแทงใจดำนาง ในเรื่องที่ว่านางจันทาจะต้องเป็นคนเสี้ยมสอนให้พระธิดาจันทีมาทูลขอตำแหน่งมเหสีให้นาง อีกทั้งท้าวยศวิมลยังบริภาษและขับไล่นางจันทาต่อหน้าข้าราชบริพารทำให้นางได้รับความอับอายมาก นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของนางจันทาได้ว่ามีนิสัยพาลและไม่มีความอดทนอดกลั้น

นอกจากนี้เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางจันท์เทวีซึ่งอยู่ในป่ามีความรู้สึกกังวลใจห่วงพระสังข์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	นางจันท์มารดาอยู่ป่าใหญ่
<u>เขม่นเนตร</u>เหตุมีไม่แจ้งใจ	เก็บได้ผักฟืนก็คืนมา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 80)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เขม่นเนตร</u> เป็นลักษณะอาการกระตุกเต้นเบาๆ ของกล้ามเนื้อตา ซึ่งคนโบราณถือว่าเป็นนิมิตบอกเหตุร้ายหรือดี การที่นางจันท์เทวีมีลักษณะอาการดังกล่าวเป็นเนตรภาษาสื่อให้ทราบถึงความเชื่อของนางจันท์เทวีว่าอาจมีเรื่องดีหรือเรื่องร้ายเกิดขึ้น นางจันท์เทวีจึงคิดเป็นห่วงพระสังข์ที่อยู่บ้านคนเดียวว่าอาจจะมีเรื่องอะไรเกิดขึ้นกับพระสังข์หรือไม่ นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้เห็นถึงสายใยความรักความผูกพันระหว่างนางจันท์เทวีกับพระสังข์ซึ่งเป็นแม่ลูกกันย่อมมีกระแสจิตสื่อถึงกันเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกำลังมีเรื่องไม่ดีเกิดขึ้นในชีวิต

และเนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ท้าวยศวิมลมีความรู้สึกสงสารพระสังข์มากที่ถูกนำตัวไปถ่วงน้ำ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระภูวดลยังหม่นไหม้
แสนสงสารบุตรนั้นสุดใจ	**<u>น้ำพระเนตรหลั่งไหลลงนองแนว</u>**
ขุ่นข้องต้องมนต์ของจันทา	**เสื่อมสร่างวิญญาณ์ถึงน้องแก้ว**
เจ้าว่าถูกทุกสิ่งจริงแล้ว	**คลาดแคล้วคืนหลังเข้าวังใน**

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 89)

เนตรภาษาที่ปรากฏ น้ำพระเนตรหลั่งไหลลงนองแนว เป็นเนตรภาษาของท้าวยศวิมล ซึ่งในขณะนั้นถูกมนต์เสน่ห์ของนางจันทาอยู่ สื่อให้ทราบว่าพระองค์มีความรู้สึกสงสารพระสังข์มาก ที่พระสังข์ถูกนำตัวไปถ่วงน้ำตามคำบัญชาของพระองค์เองจนมีน้ำตาไหลออกมานองแก้มทั้งสองข้าง ซึ่งความรู้สึกดังกล่าวเป็นความรู้สึกที่มีอยู่ในจิตใต้สำนึกของคนเป็นพ่อ นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงสายใยความสัมพันธ์ระหว่างท้าวยศวิมลกับพระสังข์ว่ามีสายใยของความเป็นพ่อลูกกัน กล่าวคือ ทั้งๆ ที่ขณะนั้นท้าวยศวิมลถูกมนต์เสน่ห์ของนางจันทาอยู่ก็ตาม ท้าวยศวิมลก็ยังมีน้ำตาไหลนองหน้าออกมาแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกสงสาร ซึ่งเป็นความรู้สึกที่อยู่ในจิตใต้สำนึกของผู้เป็นพ่อบังเกิดเกล้า

4. **สัมผัสภาษา**

กวีบรรยายถึงการสัมผัส ซึ่งเป็นลักษณะของการตอบสนองซึ่งกันและกันของตัวละครโดยใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายสัมผัสกันเพื่อสื่อถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดในความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางจันทาพาพระธิดาจันทีไปเข้าเฝ้าท้าวยศวิมลเพื่อทูลขอตำแหน่งมเหสีให้ตน ดังบทประพันธ์

ได้เอยได้ฟัง	สมดังใจจิตอิจฉา
ร้องเรียกบุตรีจันทีมา	เสี้ยมสอนให้ว่าสารพัน
.....	.....
ทั้งพระบุตรีพี่เลี้ยง	นบนอบหมอบเคียงเรียงหน้า
แล้วจึงสะกิดพระธิดา	พยักหน้าเข้าไปให้ใกล้องค์

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 59)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คือ สะกิด เป็นลักษณะการเอามือสะกิดแต่เพียงเบาๆ การที่นางจันทาใช้สัมผัสภาษาโดยการสะกิดพระธิดาจันทีนั้น เป็นสัมผัสภาษาสื่อให้ทราบว่านางจันทากระตุ้นเตือนให้พระธิดาจันทีพูดในเรื่องที่ตนได้ซักซ้อมสอนให้มาพูด นั่นคือ การทูลขอพระบิดายศวิมลให้แต่งตั้งพระมารดาของตนคือนางจันทาให้เป็นมเหสี นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางจันทาเป็นผู้หญิงที่เจ้าเล่ห์ฉลาดแกมโกง กล่าวคือ นางมีความโลภอยากเป็นมเหสีของท้าวยศวิมลแต่นางไม่เป็นผู้ลงมือทูลขอตำแหน่งเอง แต่นางกลับใช้ให้พระธิดาจันทีซึ่งมีอายุเพียงห้าขวบเท่านั้นทูลขอในเรื่องที่ใหญ่เกินตัวสำหรับเด็กในวัยขนาดนี้และก็เป็นเรื่องที่พระธิดาจันทีไม่ได้เป็นคนคิดเอง

และสัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลใช้สัมผัสภาษากับนางจันทา ดังบทประพันธ์

.....	.....
ว่าพลางตะโบมโลมลูบ	จับจูบพุ่มพวงดวงแก้ว
พี่จะให้ประเสริฐเพริศแพร้ว	น้องแก้วแววตาอย่าเกียจกล
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 70)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ตะโบมโลมลูบ และ จับจูบ เป็นสัมผัสภาษาของท้าวยศวิมลที่แสดงต่อนางจันทาสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลต้องการมีเสน่หากับนางจันทาซึ่งอารมณ์และความปรารถนาของท้าวยศวิมลที่มีต่อนางจันทานั้นมิได้เกิดมาจากความรักใคร่ในส่วนลึกของจิตใจ แต่เป็นเพราะฤทธิ์อำนาจของมนต์เสน่ห์ที่นางจันทาให้ยายเฒ่าสุเมธากระทำให้ต่างหาก ท้าวยศวิมลจึงได้แสดงการสัมผัสที่เร่าร้อน รุนแรงและร้อนรน แสดงให้เห็นว่าท้าวยศวิมลไม่ได้รักใคร่นางจันทาเหมือนอย่างกับที่รักใคร่นางจันท์เทวีพระมเหสีที่ถูกเนรเทศออกจากเมืองไปเพราะคลอดลูกเป็นหอยสังข์

5. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึกและบุคลิกลักษณะของตัวละครที่แสดงออกมา อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลคิดถึงนางจันท์เทวีที่ถูกเนรเทศจากไปจึงแสดงกิริยาอาการทุกข์ใจ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ท้าวยศวิมลหมองศรี
ไสยาสน์เหนืออาสน์รูจี	คิดถึงมเหสีที่จากไป
ยกหัตถ์พาดพักตร์พูนเทวษ	น้ำเนตรอาบหมอนถอนใจใหญ่
โอ้เจ้างามทรามกอดยอดจิตใจ	เจ้าจะเป็นฉันใดไม่รู้เลย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 57)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ยกหัตถ์พาดพักตร์</u> เป็นลักษณะการนอนหงายแล้วเอามือวางพาดลงบนหน้าผากของตัวเอง อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลกำลังครุ่นคิดในเรื่องที่ไม่สบายใจ อีกทั้งยังแสดงอาการภาษา <u>ถอนใจใหญ่</u> เป็นลักษณะอาการหายใจแรงและยาวในขณะที่รู้สึกกลุ้มอกกลุ้มใจ ซึ่งท้าวยศวิมลมีความกังวลใจและเป็นห่วงนางจันท์เทวีที่ถูกเนรเทศออกจากเมือง ว่าตอนนี้นางจะตกระกำลำบากหรือเป็นตายร้ายดีอย่างไรก็มิอาจรู้ได้ นอกจากนี้อาการภาษาที่ปรากฏดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลรักใคร่นางจันท์เทวีมาก จึงแสดงอาการภาษาที่สื่อให้ทราบถึงความทุกข์ใจ

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางจันทาพาพระธิดาจันทีเข้าเฝ้าท้าวยศวิมลเพื่อทูลขอตำแหน่งมเหสีให้แก่ตน ดังบทประพันธ์

.....	.....
แต่งลูกแล้วแต่งตัวนาง	ชำระสระสางให้ปลั่งเปล่ง
แสนสาวชาวแม่แซ่เซ็ง	<u>รีบเร่ง</u>อุ้มพาธิดาตาม
มาถึงซึ่งที่พระบรรทม	ชื่นชมในจิตไม่คิดขาม
แหวกม่านเห็นองค์พระทรงนาม	ก้มเกล้ากราบงามสามลา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 59)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>รีบเร่ง</u> เป็นกิริยาอาการของนางจันทาที่แสดงให้เห็นถึงความรีบด่วน อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของนางจันทาได้ว่านางมีนิสัยใจร้อนและมีความโลภ กล่าวคือ เมื่อนางจันทาคิดได้ว่านางควรให้พระธิดาจันทีขอตำแหน่งมเหสีให้ตน ดังนั้นนางจึงไม่ปล่อยโอกาสให้ผ่านไป นางจึงรีบเร่งพาพระธิดาจันทีไปเข้าเฝ้าท้าวยศวิมลทันที ถึงแม้ว่าพระองค์จะประทับอยู่ในห้องบรรทมซึ่งเป็นห้องส่วนตัวก็ตามก็มิใช่อุปสรรคที่จะหยุดนางได้เนื่องจากนางมีความโลภอยากได้ตำแหน่งมเหสีมาก นางจึงไม่สนใจว่าจะเหมาะสมกับเวลาและโอกาสหรือไม่ นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางจันทามั่นใจว่านางจะต้องสมหวังในสิ่งที่นางปรารถนา นั่นคือ คำตอบที่ท้าวยศวิมลจะให้นางเป็นมเหสี

และอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางจันท์เทวีตามไปหาพระสังข์ที่กำลังจะถูกถ่วงน้ำ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	นางจันท์ชนนีศรีใส
ได้ข่าวลูกแก้วแววไว	ดังจะขาดใจตายด้วยลูกยา
<u>สองกรข้อนทรวงเข้าผางผาง</u>	ดังนางจะม้วยสังขาร์

ผุดลุกหันหุนหมุนมา ตรงไปยังท่าชลาลัย
บาทาแตกคุพุพอง หนามต้องตามติดหาปลิดไม่
ล้มลุกคลุกคลานทะยานไป กลัวจะไม่เห็นองค์พระลูกยา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 86-87)

อาการภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ สองกรข้อนทรวงเข้าผางผาง ผุดลุกหันหุนหมุนมา ล้มลุกคลุกคลานทะยานไป ซึ่งเป็นกิริยาอาการของนางจันท์เทวี สื่อให้ทราบว่านางมีความรีบร้อนมาก เพราะกลัวว่าจะไปไม่ทันเห็นหน้าพระสังข์ก่อนที่พระสังข์จะถูกถ่วงน้ำ ซึ่งถ้านางไปถึงทันเวลานางอาจจะมีโอกาสได้กราบทูลขอชีวิตพระสังข์จากท้าวยศวิมล ถึงแม้ว่าจะเป็นความหวังที่ริบรี่ก็ตาม นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้เห็นถึงความรักของนางจันท์เทวีที่มีต่อพระสังข์ ซึ่งเป็นความรักของแม่ที่มีต่อลูกเพราะแม้ว่านางจะได้รับความลำบากและเจ็บตัวในการรีบติดตามหาพระสังข์ นางก็ไม่ใส่ใจเพราะนางขอเพียงเห็นหน้าและได้ช่วยเหลือพระสังข์ก็เพียงพอ ซึ่งถ้าหากนางสามารถตายแทนพระสังข์ได้นางก็คงจะไม่รอช้าอย่างแน่นอน

6. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่ยายเฒ่าสุเมธาซึ่งเป็นหมอทำเสน่ห์กำลังทำพิธีเพื่อให้ท้าวยศวิมลลุ่มหลงในตัวนางจันทา ดังบทประพันธ์

ว่าแล้วจุดเทียนเข้าติดพาน โหงพรายลนลานหาญกล้า
ปลุกเสกด้วยฤทธิ์วิทยา มิช้าลุกขึ้นทั้งโหงพราย
ยายเฒ่าจึงลนเอาน้ำมัน ต่อหน้านางจันท์น่าขวัญหาย
ขี้ผึ้งปิดปากผีพราย ปั้นเป็นรูปกายพระภูมี
กับนางจันทาให้กอดกัน แล้วผูกพันไปด้วยด้ายผี
เอาใส่ใต้ที่นอนนางเทวี น้ำมันผีเสกใส่ในเครื่องทา
ลงชื่อใส่ไส้เทียนตาม สองยามให้หลงลงมาหา
เสกหมากพลูไว้ให้มิได้ช้า มิมาอย่านับข้าสืบไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 65)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ วัตถุสิ่งของที่ยายเฒ่าสุเมธาใช้ในพิธีฝังรูปทำเสน่ห์ ได้แก่ โหงพราย ขี้ผึ้งปิดปากผีพราย(ขี้ผึ้งปากผี) สื่อให้ทราบว่าพิธีดังกล่าวเป็นพิธีทางไสยศาสตร์ซึ่งต้องใช้สิ่งของที่เกี่ยวข้องกับภูตผีด้วย ส่วนวัตถุภาษา ด้ายผี เป็นด้ายที่ใช้พันรอบรูปปั้นของ

ท้าวยศวิมลกับนางจันทา สื่อให้ทราบถึงจุดประสงค์ของยายเฒ่าสุเมธาว่าต้องการให้ทั้งคู่เกิดความรักต่อกันและอยู่ด้วยกันด้วยความลุ่มหลง อีกทั้งยายเฒ่าสุเมธาก็ให้ น้ำมันผี แก่นางจันทาไว้เพื่อใช้สำหรับทาตัว ซึ่งสื่อให้ทราบว่าต้องการให้ท้าวยศวิมลลุ่มหลงในรูปกายของนางจันทา และยังเสก หมากพลู ให้นางจันทาเอาไว้ให้ท้าวยศวิมลเสวย เพราะถ้าท้าวยศวิมลเสวยแล้ว นางจันทาจะพูดหรือขอสิ่งใดท้าวยศวิมลก็จะคล้อยตามในทุกๆ เรื่องที่นางปรารถนา ซึ่งการทำเสน่ห์ของยายเฒ่าสุเมธาในครั้งนี้ก็ประสบผลสำเร็จเพราะในเวลาสองยามของคืนนั้นท้าวยศวิมลได้เข้ามาหานางจันทาถึงในห้องบรรทมของนาง

นอกจากนี้ยังปรากฏวัตถุภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พวกทหารเห็นสภาพความเป็นอยู่และการแต่งกายของนางจันท์เทวีแล้วรู้สึกสงสาร ดังบทประพันธ์

มาถึงซึ่งบ้านตายาย	วางรายคนไว้มิให้หนี
ซ่อนเร้นแลเห็นนางเทวี	เสนีรู้จักไม่ทักทาย
ซูบผอมผ้าผ่อนก็ปะปุ	ขาดทะลุปรุโปร่งน่าใจหาย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 72)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ลักษณะรูปร่างและเครื่องแต่งกายของนางจันท์เทวี นั่นก็คือ ซูบผอม ผ้าผ่อนก็ปะปุขาดทะลุปรุโปร่ง สื่อให้ทราบว่านางจันท์เทวียากจนและมีความลำบากยากแค้นมากจากการที่นางต้องถูกเนรเทศออกจากเมืองเมื่อ 5 ปีก่อน ซึ่งนางมาอาศัยอยู่กับตายายชาวไร่ ต้องทำงานทุกอย่าง เช่น ทำงานบ้าน เก็บผักหาฟืนมาขายเลี้ยงชีพ ข้าวปลาอาหารก็มีกินไม่สมบูรณ์พูนสุขเหมือนดังเช่นอยู่ในวัง อีกทั้งเสื้อผ้าที่นางสวมใส่ก็ขาดแล้วขาดอีก นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางจันท์เทวีไม่ใส่ใจในรูปกายของตน คงจะเนื่องมาจากไม่มีเวลาดูแลตัวเองเพราะต้องทำมาหากินหรืออาจจะเนื่องมาจากนางหมดอาลัยตายอยากกับชีวิตแต่นางก็ต้องมีชีวิตอยู่เพื่อ "ลูก"

และวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พวกทหารพยายามฆ่าพระสังข์ด้วยอาวุธและวิธีการต่างๆ แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ ดังบทประพันธ์

.....	.....
อาเพศด้วยเดชกุมารา	เทวารักษาพระไทรศรี
ออกช่วยป้องกันทันที	เมื่อเสนีมันทุบด้วยท่อนจันทน์

.....	.....
เสนาขืนทำด้วยจำเป็น	หอกหักกระเด็นเป็นสองท่อน
ดาบบิ่นสิ้นคมระทมบอน	มิได้ม้วยมรณ์เร่งสงกา
.....	.....
ช้างร้องระรัวตัวสั่น	งาดันปักดินดิ้นแหยง
ควาญไสเท่าไรก็ไม่แทง	ยิ่งคิดยิ่งแหนงแคลงใจ
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 76-77)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ท่อนจันทน์ หอก ดาบ ช้าง สื่อให้ทราบว่าเป็นสิ่งของเครื่องใช้และสัตว์ที่ทหารนำมาใช้เพื่อฆ่าพระสังข์ให้ตายตามคำบัญชาของท้าวยศวิมลที่ถูกมนต์เสน่ห์ของนางจันทากระทำให้ลุ่มหลงและเชื่อในคำพูดของนาง ซึ่งทหารใช้วัตถุภาษาเช่นฆ่าพระสังข์ดังนี้ ทุบพระสังข์ด้วย "ท่อนจันทน์" ขณะที่นอนหลับอยู่ใต้ต้นไทรแต่เทวาอารักษ์ปกป้องไว้ ทหารจึงใช้ "หอก" และ "ดาบ" ฆ่าฟันแต่หอกกลับหักเป็นสองท่อน อีกทั้งดาบก็บิ่นไม่สามารถฆ่าพระสังข์ได้ ทหารจึงไปนำ "ช้างตกมัน" มากรอกเหล้าช้างให้เมาแล้วให้ทำร้ายพระสังข์โดยการใช้งาทิ่มแทงพระสังข์แต่ช้างกลับร้องตัวสั่นใช้งาทิ่มแทงแต่พื้นดิน ทหารจึงหมดปัญญาที่จะใช้อาวุธและวิธีการอื่นๆ ฆ่าพระสังข์ นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะพิเศษในตัวพระสังข์ นั่นคือ พระสังข์เป็นผู้ที่มีบุญญาธิการมากถึงแม้จะเข่นฆ่าอย่างไรก็ไม่ตาย

7. **ปริภาษา**

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละครเพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์ ความรู้สึกของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลมาหานางจันทาเพราะตกอยู่ภายใต้อำนาจมนต์เสน่ห์ที่นางกระทำ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ถึงเตียงค่อยนั่งลงข้างองค์	พบลูกโฉมยงยอดสงสาร
แล้วคว้าคลำซ้ำปะเยาวมาลย์	สั่นองค์นงคราญไม่ฟื้นกาย
ค่อยค่อยกระซิบเจรจา	ลุกขึ้นเถิดพี่มาหาโฉมฉาย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 68)

ปริภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ค่อยค่อยกระซิบ</u> เป็นลักษณะการใช้น้ำเสียงพูดเบาๆ ของท้าวยศวิมลที่ใช้พูดกับนางจันทา สื่อให้ทราบว่าไม่ต้องการให้พระธิดาจันทีซึ่งนอนหลับอยู่บนเตียงเดียวกันกับนางจันทาได้ยิน อีกทั้งยังกลัวว่าพระธิดาจันทีจะตื่นก่อนที่ตนจะได้เชยชมนางจันทาด้วยความลุ่มหลงเพราะถูกมนต์เสน่ห์ที่นางกระทำ นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพิธีการทำเสน่ห์ของยายเฒ่าสุเมธาหมอทำเสน่ห์ให้นางจันทาในครั้งนี้ประสบผลสำเร็จ เพราะในเวลาสองยามของคืนนั้น ท้าวยศวิมลได้เข้ามาหานางจันทาตามอิทธิฤทธิ์ของมนต์เสน่ห์

นอกจากนี้ยังมีปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระสังข์ร้องเรียกให้พระมารดามาช่วยเหลือก่อนที่ตนจะถูกถ่วงน้ำ ดังบทประพันธ์

ฝ่ายองค์พระสังข์กุมารน้อย	ตั้งแต่ละห้อยโหยไห้
แลเห็นมารดามาแต่ไกล	ดีใจ<u>ร้องเรียก</u>พระมารดา
แม่คุณจงช่วยลูกด้วยที	เขาผูกมัดรัดตีแล้วทุบด่า
แล้วมิหนำซ้ำมัดรัดกรมา	มารดานิ่งได้ไม่ปรานี
เขาจะโยนลูกลงในคงคา	ไม่ช้าจะม้วยไปเป็นผี
แม่วานเขาส่งลงมาที	ชนนีนิ่งได้ไม่เอ็นดู

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 87)

ปริภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ร้องเรียก</u> คือลักษณะการเปล่งเสียงดังเพื่อให้มาช่วยเหลือ การที่พระสังข์ใช้ปริภาษาร้องเรียกนางจันท์เทวี สื่อให้ทราบถึงความรู้สึกของพระสังข์ในขณะนั้นว่า "ดีใจมากที่สุด" เพราะ "แม่" ซึ่งเป็นที่รักของตนเพียงคนเดียวกำลังวิ่งมาแต่ไกล พระสังข์จึงร้องเรียกออกไปด้วยความรู้สึกดีใจ อบอุ่นใจเพราะเห็นแม่ ซึ่งในขณะนั้นพระสังข์กำลังถูกนำตัวไปฆ่าถ่วงน้ำ นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระสังข์ต้องการขอความช่วยเหลืออย่างทันทีทันใดให้พ้นจากการถูกจับตัวไปฆ่าถ่วงน้ำ ซึ่งบุคคลที่พระสังข์เห็นก็คือคนที่ให้ความรู้สึกอบอุ่นใจและปลอดภัยทุกครั้งเมื่ออยู่ใกล้ อีกทั้งยังสามารถปกป้องตนได้จากทุกสิ่งทุกอย่าง นั่นก็คือ "แม่"

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องสังข์ทอง ตอนถ่วงพระสังข์ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงนางจันทาต้องการเป็นใหญ่ จึงทูลยุยงให้ท้าวยศวิมลฆ่าพระสังข์ด้วยวิธีการต่างๆ และโดยการจับถ่วงน้ำ ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อในเรื่องนี้จึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาสื่อให้ทราบถึงการเลือกใช้สถานที่ที่มิดชิดในการพูดเรื่องที่สำคัญและเป็นความลับ อีกทั้งกวีใช้เทศภาษาสื่อให้ทราบถึงยุทธวิธีการวางกำลังทหารในการล้อมจับตัวพระสังข์ ส่วนกาลภาษากวีใช้เวลาสื่อให้ทราบถึงความสำเร็จในการทำเสน่ห์ของนางจันทาเพื่อให้ท้าวยศวิมลลุ่มหลงในตัวนาง กวีใช้เนตรภาษาสื่อให้ทราบถึงอารมณ์แค้นอาฆาตของนางจันทาที่มีต่อท้าวยศวิมล อีกทั้งกวียังใช้เนตรภาษาสื่อให้ทราบถึงความเชื่อว่าอาจมีเหตุร้ายเกิดขึ้นกับพระสังข์ กวีใช้สัมผัสภาษาสื่อถึงอารมณ์ความต้องการและความปรารถนาในความใคร่ที่รุนแรงเพราะไม่ได้เกิดจากความต้องการในส่วนลึกของจิตใจแต่เกิดมาจากอำนาจมนต์เสน่ห์ กวีใช้อาการภาษาสื่อให้ทราบถึงความทุกข์ใจของท้าวยศวิมลเพราะคิดถึงนางจันท์เทวี และอาการรีบเร่งสื่อให้ทราบถึงความใจร้อนของนางจันทาเพราะเกิดความโลภ อีกทั้งกวียังบรรยายลักษณะกิริยาอาการของนางจันท์เทวีที่ต้องรีบไปให้ทันเห็นหน้าพระสังข์ก่อนที่จะถูกถ่วงน้ำ ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อได้แก่ วัตถุสิ่งของที่ใช้ในพิธีการทำเสน่ห์ยาแฝดของนางจันทา อีกทั้งกวียังใช้วัตถุภาษาสื่อให้ทราบถึงความลำบากของนางจันท์เทวีกับพระสังข์ที่ถูกเนรเทศออกจากเมือง และวัตถุภาษาได้แก่ ท่อนจันทน์ หอก ดาบ และช้างซึ่งเป็นสิ่งของและสัตว์ที่ทหารใช้ฆ่าพระสังข์แต่พระสังข์ไม่ตาย สะท้อนให้ทราบว่าพระสังข์มีบุญญาธิการมาก และกวีใช้ปริภาษาซึ่งเป็นน้ำเสียงกระซิบสื่อให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูด และน้ำเสียงร้องเรียกสื่อให้ทราบถึงความต้องการให้ช่วยเหลือ

ตอนที่ 3 นางพันธุรัตเลี้ยงพระสังข์

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งระยะทางใกล้ไกลเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร ซึ่งเทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวภุชงค์ซึ่งเป็นพญานาคต้องการให้พระสังข์ไปอยู่ที่เมืองยักษ์ของนางพันธุรัต ดังบทประพันธ์

ขึ้นจากฟากฝั่งพระสมุทร พ้นแดนมนุษย์สุดสถาน
ริมสะดือทะเลคะเนการ หมายมุ่งกรุงมารไม่ใกล้ไกล

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 96)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ ไม่ใกล้ไกล ซึ่งเป็นการเดินทางในระยะทางที่ไม่ได้อยู่ใกล้ๆ แต่ก็ไม่ไกลเกินไปนัก กล่าวคือ เป็นระยะห่างระหว่าง "สะดือทะเล" ซึ่งเป็นที่อยู่ของท้าวภุชงค์กับ "กรุงมาร" ซึ่งเป็นเมืองยักษ์ของนางพันธุรัต ที่ท้าวภุชงค์ต้องการให้พระสังข์ไปอยู่ที่เมืองของนางพันธุรัตซึ่งเป็นยักษ์ภรรยาของสหายที่ล่วงลับไปแล้วแต่ยังไม่มีบุตร สื่อให้ทราบว่าพระสังข์สามารถเดินทางไปถึงเมืองของนางพันธุรัตได้โดยปลอดภัย

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครแสดงพฤติกรรมตามระยะเวลาที่กำหนดและใช้เวลาเพื่อสื่อถึงอายุของตัวละคร ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางพันธุรัตกำหนดระยะเวลาฉลองงานสมโภชให้แก่พระสังข์ ดังบทประพันธ์

ฝ่ายเจ้าพนักงานการเล่น	ทั้งมวยปล้ำรำเต้นถ้วนถี่
โขนละครไก่ป่าชาตรี	เป่าปี่ตีกลองกึกก้องไป
หกคะเมนไต่ลวดกวดขัน	เจ็ดคืนเจ็ดวันหวั่นไหว
ครั้นราตรีมีดอกไม้ไฟ	หนังจีนหนังไทยดอกไม้กล
อีกทั้งครึ่งท่อนมอญรำ	จับระบำรำท่าโกลาหล
งิ้วง้าวฉาวแฉ่งแต่งตน	เกลื่อนกล่นอื้ออึงคะนึงไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 106)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ เจ็ดคืนเจ็ดวัน ซึ่งเป็นจำนวนเวลาที่นางพันธุรัตกำหนดให้จัดพิธีงานสมโภชเพื่อต้อนรับพระสังข์ที่มาเป็นบุตรบุญธรรม สื่อให้ทราบว่างานสมโภชในครั้งนี้จะต้องเป็นงานสมโภชที่ยิ่งใหญ่มากเพราะจัดขึ้นเป็นระยะเวลานานถึงเจ็ดคืนเจ็ดวัน นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบว่านางพันธุรัตมีความยินดีอย่างยิ่งที่ได้พระสังข์มาเป็นบุตรบุญธรรม

และกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่กวีบรรยายถึงอายุของพระสังข์ ดังบทประพันธ์

.....	.....
นางถนอมกล่อมเกลี้ยงรักษา	**มิให้พระลูกยาเจ้าหมองศรี**
จนพระชันษาสิบห้าปี	**ยังทวีความรักอยู่ทุกวัน**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 107)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>พระชันษาสิบห้าปี</u> ซึ่งเป็นอายุของพระสังข์ สื่อให้ทราบว่าพระสังข์มาเป็นบุตรบุญธรรมของนางพันธุรัตเป็นเวลาถึง "สิบปี" แล้ว และยังสะท้อนให้เห็นว่านางพันธุรัตได้เลี้ยงดูพระสังข์อย่างมีความสุขกายสุขใจและไม่เห็นว่าจะมีสิ่งผิดปกติใดๆ เกิดขึ้นตามคำทำนายของโหรยักษ์ที่ว่านางพันธุรัตไม่ควรรับพระสังข์มาเป็นบุตรบุญธรรม เพราะนั่นหมายความว่านางพันธุรัตจะต้องถึงแก่ความตายเพราะพระสังข์ ซึ่งเวลาก็ได้ผ่านพ้นไปเป็นสิบปีแล้ว แต่นางพันธุรัตก็ยังคงมีชีวิตอยู่ และกาลภาษา <u>ทุกวัน</u> สื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตรักพระสังข์มากและระยะเวลาสิบปีที่นางพันธุรัตได้พระสังข์มาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมนั้นนางมีแต่จะรักพระสังข์เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ทุกวัน นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตมีความสุขใจมากที่ได้พระสังข์มาเป็นบุตรบุญธรรม

3. **เนตรภาษา**

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่พระสังข์กลับมาจากการไปยังสถานที่ที่นางพันธุรัตหวงห้าม ดังบทประพันธ์

เหาะลองดูเล่นพอเห็นดี กลัวพระชนนีไม่ช้าได้
ถอดออกแล้ววางดังเก่าไว้ ดีใจ<u>สอดมองดู</u>มารดา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 109)

เนตรภาษาที่ปรากฏ <u>สอดมองดู</u> เป็นลักษณะการใช้สายตามองไปทั่วๆ เป็นเนตรภาษาของพระสังข์สื่อให้ทราบว่าพระสังข์ต้องการดูให้แน่ใจว่านางพันธุรัตยังไม่กลับจากการไปเที่ยวป่า นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าพระสังข์รู้ตัวว่ากำลังทำความผิด นั่นคือ การที่พระสังข์ละเมิดคำสั่งของนางพันธุรัตเข้าไปยังสถานที่ที่นางหวงห้ามแล้วก็ได้ไปพบกับของวิเศษของนางพันธุรัต ซึ่งเป็นสิ่งของที่ถูกใจพระสังข์มากเพราะพระสังข์คิดการอื่นนอกเหนือจากการลองสวมใส่เล่น นั่นคือ การคิดหนีไปจากนางพันธุรัตเพื่อตามหาพระมารดาจันท์เทวี

4. **สัมผัสภาษา**

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดซึ่งเป็นความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน สัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางพันธุรัตแสดงความรักต่อพระสังข์ ดังบทประพันธ์

ถึงรับขวัญ<u>อุ้ม</u>พระลูกรัก <u>จูบ</u>พักตร์เศียรเกล้าเกศา
<u>กอด</u>ชมดังดวงนัยนา นางแสนเสน่หาดังดวงใจ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 111)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ อุ้ม จูบ และ กอด เป็นสัมผัสภาษาของนางพันธุรัตที่มีต่อพระสังข์ สื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตรักใคร่และเอ็นดูพระสังข์มาก ซึ่งพระสังข์เปรียบเสมือนดัง "แก้วตาดวงใจ" ของนาง นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะอุปนิสัยอีกด้านหนึ่งของนางพันธุรัตเมื่อแปลงเป็นมนุษย์ว่านางมีจิตใจที่ละเอียดอ่อนละเมียดละไม มีเมตตากรุณา เลี้ยงดูพระสังข์ซึ่งเป็นบุตรบุญธรรมด้วยความบริสุทธิ์ใจราวกับพระสังข์เป็นลูกในไส้ของนางเอง

5. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึกและบุคลิกลักษณะของตัวละคร ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางพันธุรัตออกไปล่าสัตว์เพื่อจับกินเป็นอาหาร ดังบทประพันธ์

ครั้นมาถึงป่าพนาลัย	จับได้ช้างเสือเนื้อสมัน
ฟาดฟันล้มตายวายชีวัน	ได้ห้าหกตัวนั้นไม่พอพุง
ครั้นเหลือบเห็นช้างฝูงใหญ่	ดีใจฟาดด้วยกระบองผลุง
หักคอตายกลาดฟาดดังปุง	ทหารหอบพะรุงพะรังมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 108)

อาการภาษาที่ปรากฏ จับได้ช้างเสือเนื้อสมัน ฟาดฟันล้มตาย ดีใจฟาดด้วยกระบอง หักคอตายกลาดฟาดดังปุง เป็นอาการภาษาของนางยักษ์พันธุรัตที่เข้าป่าหาสัตว์กินเป็นอาหาร สื่อให้ทราบถึงลักษณะนิสัยของนางพันธุรัตเมื่อกลายร่างสู่สภาพเดิม นางก็จะเป็นผู้ที่มีจิตใจแข็งแกร่ง ดุร้ายป่าเถื่อน โหดเหี้ยมและไร้มนุษยธรรมตามลักษณะนิสัยของยักษ์ ซึ่งจะมีลักษณะนิสัยที่ตรงกันข้ามกับตอนที่แปลงเป็นมนุษย์ ซึ่งนางจะมีจิตใจละเอียดอ่อนละเมียดละไม มีเมตตากรุณา ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏดังกล่าวนางได้เก็บกดเอาไว้นับเป็นสิบปี เพราะนางพันธุรัตรับเอาพระสังข์ซึ่งเป็นมนุษย์มาเป็นบุตรบุญธรรม ดังนั้นนางจึงต้องอดทนอดอยากมานานนับสิบปี เพราะนางต้องอยู่แต่ในวังกลัวว่าพระสังข์จะรู้ว่านางเป็นยักษ์

6. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวภุชงค์พบพระสังข์ที่ปล่องเมืองบาดาล ดังบทประพันธ์

.....	.....
จับกรช้อนองค์เห็นกงจักร	น้อยหรือบุญหนักศักดิ์ใหญ่
จะเกิดเหตุเภทพาลประการใด	ใครช่างทำได้ไม่ปรานี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 93)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ กงจักร ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปวงกลมมีริมเป็นแฉกๆ โดยรอบ เป็นวัตถุภาษาที่ท้าวภุชงค์เห็นวนอยู่รอบๆ ตัวพระสังข์ ขณะที่พระสังข์นอนสลบอยู่ในน้ำตรงปล่องเมืองบาดาล สื่อให้ทราบว่าพระสังข์เป็นผู้ที่มีบุญญาธิการ ซึ่งท้าวภุชงค์จะต้องให้ความช่วยเหลือพระสังข์ เนื่องจากว่าท้าวภุชงค์สามารถเห็นกงจักรที่วนอยู่รอบๆ ตัวพระสังข์ได้ซึ่งนั่นก็หมายความว่าท้าวภุชงค์เห็นรัศมีของผู้มีบุญญาธิการ

อีกทั้งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ท้าวภุชงค์มีราชสารถึงนางพันธุรัต ดังบทประพันธ์

จึงอุ้มลูกน้อยกลอยสวาท	นาคราชทูนเกล้าเศร้าหมอง
วางไว้ในลำสำเภาทอง	ทั้งสองโศกาด้วยปรานี
แล้วเอาแผ่นสุวรรณบันทึก	จารึกเป็นราชสารศรี
สั่งลูกชายพลันทันที	จงส่งให้ยักษีที่ลงมา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 96)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ วัตถุสิ่งของของท้าวภุชงค์ที่ใช้เพื่อสื่อสารไปถึงนางพันธุรัต แผ่นสุวรรณ ซึ่งเป็นราชสารที่เป็นแผ่นทองคำ สื่อให้ทราบว่าเนื้อความที่ท้าวภุชงค์เขียนลงไปนั้น**จะต้องเป็นเรื่องที่ดีมีค่าและมีความสำคัญมาก ซึ่งท้าวภุชงค์ก็ได้ฝากราชสารที่เป็นแผ่นทองคำนั้นให้พระสังข์ถือไปให้นางพันธุรัต นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าเป็นสิ่งของเครื่องใช้เฉพาะตัวของท้าวภุชงค์ ซึ่งถ้ามีบุคคลใดก็ตามที่เห็นก็จะรู้ได้ทันทีว่าเป็นของท้าวภุชงค์ ดังจะเห็นได้จากคำพูดของพวกยักษ์ที่กำลังไล่จับพระสังข์กินแต่เห็น "แผ่นสุวรรณ" เสียก่อน ดังข้อความ "สารทองของท้าวเจ้านาคา" (หน้า 99)**

วัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่กวีบรรยายถึงจำนวนยักษ์ที่เฝ้ารักษาเมืองยักษ์ของนางพันธุรัต ดังบทประพันธ์

บัดนั้น	**<u>กุมภัณฑ์ยักษาอยู่กว่าแสน</u>**
ลาดตระเวนเกณฑ์กันปันแดน	**แว่นแคว้นนางมารชาญชัย**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 97)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ จำนวนของตัวละครที่เป็นยักษ์มีจำนวนนับแสนตน นั่นคือ <u>กุมภัณฑ์ยักษาอยู่กว่าแสน</u> สื่อให้ทราบว่าหากมีข้าศึกศัตรูหรือผู้ใดมากล้ำกรายในเขตเมืองของนางพันธุรัตแล้ว บุคคลนั้นจะไม่มีทางรอดชีวิตกลับไปได้เพราะจะต้องถูกยักษ์ที่มีเป็นแสนๆ ตน ซึ่งคอยลาดตระเวนอยู่เวรยามคอยเฝ้ารักษาเขตแดนจับกินเป็นแน่ นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบว่านางพันธุรัตเป็นหญิงที่เก่งและมีฤทธิ์อำนาจมากถึงสามารถปกครองยักษ์ทั้งหลายนับเป็นแสนๆ ตนได้

นอกจากนี้ยังมีวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางพันธุรัตจัดให้มีพิธีงานสมโภชแก่พระสังข์ ดังบทประพันธ์

ให้แต่งโรงราชพิธี	<u>เทียนชัยบายศรี</u>ทั้งซ้ายขวา
<u>หุ่นละครโขนหนัง</u>ช่องระทา	เครื่องเล่นนานาบรรดามี
<u>ทั้งระเบ็งระบำปล้ำมวย</u>	พร้อมด้วย<u>สังคีตดีดสี</u>
<u>งิ้วง้าวเสภาชาตรี</u>	<u>มโหรีครึ่งท่อนมอญรำ</u>

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 105)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ มโหรสพต่างๆ ที่แสดงในงานสมโภช ซึ่งเป็นงานฉลองในพิธีมงคลเพื่อแสดงความยินดีที่นางพันธุรัตได้พระสังข์มาเป็นบุตรบุญธรรม ในงานสมโภชมี <u>หุ่นละคร</u> <u>โขน</u> <u>หนัง</u> <u>ระเบ็ง</u> <u>ระบำ</u> <u>ปล้ำมวย</u> <u>งิ้ว</u> <u>ง้าว</u> <u>เสภา</u> <u>ชาตรี</u> <u>มอญรำ</u> ซึ่งเป็นชื่อเรียกการละเล่นต่างๆ ของไทยแต่โบราณ อีกทั้งยังมีเครื่องเล่น <u>สังคีตดีดสี</u> วัตถุภาษาที่ปรากฏดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้พระสังข์มาเป็นบุตรบุญธรรมถึงได้ให้มีงานมโหรสพซึ่งมีการละเล่นต่างๆ ที่หลากหลายเช่นนี้ นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าจะต้องเป็นงานสมโภชที่มีความยิ่งใหญ่และสนุกสนานรื่นเริงมาก

และวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระสังข์แอบไปยังสถานที่ที่นางพันธุรัตหวงห้ามแล้วเจอวัตถุสิ่งของของนาง ดังบทประพันธ์

เห็นโครงเสือช้างกวางทราย	ทั้งกายมนุษย์กับซากผี
ตกใจไม่เป็นสมประดี	ผิดแล้วชนนีเห็นสำคัญ
.....	.....
ค่อยเอานิ้วพระหัตถ์ชี้	จุ่มจี้บ่อเงินที่ผ่องใส
เปิดบ่อขวาพลันทันใด	แจ่มใสสว่างอยู่เรืองรอง
.....	.....
แลเห็นรูปเงาะเหมาะสุดใจ	พระจึงสวมใส่เข้าลองดู
สอดใส่เกือกแก้วทั้งซ้ายขวา	ประดับเพชรพรายตาทั้งคู่
จับไม้เท้าทองลองฤทธิ์ดู	เหาะวู่ตามช่องบัญชรชัย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 109)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ โครงเสือ โครงช้าง โครงกวางทราย กายมนุษย์ และ ซากผี ซึ่งเป็นซากโครงกระดูกของคนและสัตว์ที่นางพันธุรัตจับมากินเป็นอาหารกองเกลื่อนกลาดอยู่ในห้องที่นางพันธุรัตหวงห้ามไม่ให้พระสังข์เข้าไป สื่อให้ทราบถึงสถานภาพที่แท้จริงของนางพันธุรัตว่าเป็น "ยักษ์" ที่มีจิตใจโหดเหี้ยม ดุร้ายป่าเถื่อนและไร้มนุษยธรรม

และวัตถุภาษา บ่อเงิน บ่อทอง รูปเงาะ เกือกแก้ว และ ไม้เท้าทอง สื่อให้ทราบว่าจะต้องเป็นของวิเศษของนางพันธุรัต เพราะเป็นสิ่งของที่อยู่ในสถานที่ที่นางหวงห้ามมากแม้แต่พระสังข์ที่นางพันธุรัตรักมากดังแก้วตาดวงใจก็ไม่ควรมาเห็นหรือมีสิทธิ์ในวัตถุสิ่งของเหล่านั้น ซึ่งพระสังข์ก็ได้พิสูจน์ความวิเศษของวัตถุภาษาดังกล่าว ดังนี้ "บ่อเงิน" และ "บ่อทอง" ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความงดงามและมีคุณค่าต่อผู้ที่ได้ใช้และสัมผัส "รูปเงาะ" เป็นวัตถุที่ใช้สวมใส่เพื่อพรางตาให้เห็นแต่ความน่ารังเกียจและความอัปลักษณ์ "เกือกแก้ว" และ "ไม้เท้าทอง" เป็นวัตถุภาษาที่สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ นอกจากนี้วัตถุภาษาที่ปรากฏดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าจะต้องเป็นสิ่งของที่สำคัญที่พระสังข์ใช้หนีนางพันธุรัตไปตามหาพระมารดาจันท์เทวีได้

7. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครซึ่งปริภาษาที่ปรากฏเป็นตอนที่นางพันธุรัตใช้น้ำเสียงแสดงความโกรธโหรยักษ์ ดังบทประพันธ์

ได้เอยได้ฟัง	มืดคลุ้มกลุ้มคลั่งดังเพลิงผลาญ
เหม่อ้ายโหรใหญ่ใจพาล	ช่างเปรียบเทียบทัดทานด้วยมารยา
มึงนี้ผูกจิตคิดคด	จะขบถจริงจังกระมังหนา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 101)

ปริภาษาที่ปรากฏ คือ เหม่ ซึ่งเป็นน้ำเสียงของนางยักษ์พันธุรัตที่สื่อให้ทราบว่าโกรธโหรยักษ์มากที่ทำนายว่าถ้านางพันธุรัตรับพระสังข์ไว้เป็นบุตรบุญธรรม นางก็จะถึงแก่ความตาย นอกจากนางพันธุรัตจะไม่เชื่อโหรยักษ์แล้วยังสั่งให้ทหารและนางสนมช่วยกันขับไล่โหรยักษ์ไปให้พ้นไม่ต้องมาให้เห็นหน้าอีก นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงบุคลิกลักษณะของนางพันธุรัตว่าเป็นหญิงที่มีความมั่นใจในตนเองสูง กล่าวคือ ถ้านางปรารถนาในสิ่งใดหรือคิดว่าสิ่งนั้นดีนางก็จะยืนยันความคิดเดิมของตัวเอง อีกทั้งนางก็เชื่อมั่นในสายตาและความหวังดีของท้าวภุชงค์ซึ่งเป็นสหายของสามีนางและนางก็ให้ความเคารพนับถือท้าวภุชงค์มากอีกด้วย

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องสังข์ทอง ตอนนางพันธุรัตเลี้ยงพระสังข์ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงนางพันธุรัตมีความรักใคร่เอ็นดูพระสังข์เหมือนดังลูกในไส้แต่พระสังข์มีภาระหน้าที่ที่ต้องทำ คือ การติดตามหาพระมารดาจันท์เทวี พระสังข์จึงไม่อาจอยู่กับนางพันธุรัตได้ ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อในบทละครตอนนี้ จึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงระยะทางที่พระสังข์เดินทางไปอยู่กับนางยักษ์พันธุรัต ส่วนกาลภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงจำนวนวันเวลาที่นางพันธุรัตจัดงานสมโภชต้อนรับพระสังข์ที่มาเป็นบุตรบุญธรรมเป็นระยะเวลาเจ็ดคืนเจ็ดวัน และกาลภาษาที่กวีสื่อให้ทราบว่าพระสังข์มีอายุสิบห้าปีแล้ว และนั่นก็หมายความว่าพระสังข์อยู่กับนางพันธุรัตมาเป็นระยะเวลาสิบปี กวีใช้เนตรภาษาสื่อให้เห็นถึงลักษณะของบุคคลที่แอบทำความผิด ซึ่งจะใช้สายตามองสอดดูให้แน่ใจว่าไม่มีใครมาเห็น กวีใช้สัมผัสภาษาสื่อให้ทราบถึงความรักของนางพันธุรัตที่มีให้พระสังข์ ถึงแม้ว่านางจะเป็นยักษ์แต่ก็มีความอ่อนโยนละเมียดละไม กวีใช้อาการภาษาบรรยายให้ทราบถึงลักษณะนิสัยของนางพันธุรัตว่าเป็นยักษ์ที่มีใจคอโหดเหี้ยม กวีใช้วัตถุภาษาสื่อให้ทราบถึงลักษณะพิเศษของผู้มีบุญญาธิการ และของใช้เฉพาะตัวของบุคคลซึ่งผู้ใดที่พบเห็นก็จะสามารถทราบได้ทันทีว่าเป็นของใคร วัตถุภาษาที่เป็นจำนวนข้าราชบริพารสะท้อนให้ทราบถึงผู้ที่ปกครองเมืองว่ามีอำนาจมาก อีกทั้งชื่อเรียกการละเล่นต่างๆ ของไทยแต่โบราณในพิธีฉลองงานสมโภช และกวีใช้ปริภาษาซึ่งเป็นน้ำเสียงที่สื่อให้ทราบว่าโกรธมาก

<u>ตอนที่ 4 พระสังข์หนีนางพันธุรัต</u>

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งใช้ระยะห่างของตัวละครเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่พระสังข์ใช้สถานที่ คือภูเขาสูงใหญ่เป็นที่พักเหนื่อยระหว่างหนีนางพันธุรัต ดังบทประพันธ์

.....	.....
จำจะหยุดพักสักหน่อยก่อน	ทินกรร้อนแรงแสงสี
จึง<u>เลื่อนลงยังยอดคีรี</u>	จรลีเข้าใต้ร่มไทร

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 121)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เลื่อนลงยังยอดคีรี</u> ซึ่งเป็นสถานที่ที่พระสังข์เลือกหยุดพัก สื่อให้ทราบว่าพระสังข์ต้องการพักเหนื่อยจากการเหาะหนีนางพันธุรัตซึ่งเป็นมารดาเลี้ยงมาเป็นเวลานานถึงเจ็ดวันเจ็ดคืนแล้ว เพื่อออกติดตามหาพระมารดาจันท์เทวีที่ได้รับความลำบากยากแค้นจากการถูกท้าวยศวิมลเนรเทศเมื่อครั้งที่นางคลอดลูกเป็นหอยสังข์ นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าภูเขาสูงใหญ่คือสถานที่ที่มีความปลอดภัยมากกว่าสถานที่อื่นๆ จากการถูกนางพันธุรัตติดตาม

และเทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระสังข์ลงจากภูเขามาหานางพันธุรัต เมื่อรู้ว่านางสิ้นใจแล้ว ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระสังข์ทรงสวัสดิ์รัศมี
เห็นมารดาล้มดิ้นสิ้นชีวี	ตกใจแล่นตะลีตะลานมา
<u>เข้าไปนั่งใกล้</u>ดังใจจง	กราบลงแทบเท้าทั้งซ้ายขวา
ชลเนตรคลอคลองนัยนา	โศการ่ำรักชนนี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 129)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>เข้าไปนั่งใกล้</u> เป็นระยะห่างที่พระสังข์ใช้สื่อสารกับนางพันธุรัตที่นอนสิ้นใจตาย สื่อให้ทราบว่าพระสังข์ต้องการกราบขอโทษนางพันธุรัตที่ตนเป็นสาเหตุทำให้นางต้องสิ้นใจตาย นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระสังข์รักและเทิดทูน รู้สำนึกในบุญคุณของนางพันธุรัตและไม่ได้รังเกียจนางแต่อย่างใดถึงแม้ว่าพระสังข์จะรู้ว่านางเป็นยักษ์ก็ตาม แต่ที่พระสังข์ต้องหนีนางพันธุรัตก็เพราะว่าพระสังข์ต้องติดตามหาพระมารดาจันท์เทวี

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครใช้แสดงพฤติกรรมและใช้กำหนดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระสังข์ใช้เวลาในตอนกลางคืนหนีไปจากนางพันธุรัต ดังบทประพันธ์

ครั้นกลางคืนดื่นดึกเดือนเที่ยง เห็นพี่เลี้ยงหลับสนิทถ้วนหน้า
ค่อยย่องลงจากเตียงเมียงออกมา จากห้องไสยาทันที
(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 119)

กาลภาษาที่ปรากฏ กลางคืนดื่นดึกเดือนเที่ยง เป็นเวลาดึกที่เงียบสงัดปลอดจากผู้คนพลุกพล่าน ซึ่งจะทำการสิ่งใดก็จะสำเร็จเพราะทุกคนต่างก็นอนหลับสนิท กาลภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบว่าคนสมัยก่อนใช้ดวงจันทร์เป็นเครื่องบอกเวลา ซึ่งเดือนเที่ยงก็คือเวลาเที่ยงคืนในปัจจุบัน นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระสังข์ ใช้เวลากลางดึกหนีออกจากเมืองยักษ์ของนางพันธุรัตเพื่อติดตามหาพระมารดาจันท์เทวี

กาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง คือระยะวันเวลาที่พระสังข์ใช้เหาะหนีนางพันธุรัตเพื่อออกติดตามหาพระมารดาจันท์เทวี ดังบทประพันธ์

เหาะระเห็จเจ็ดคืนถึงเขาหลวง สูงกว่าเขาทั้งปวงที่ในป่า
....
(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 121)

กาลภาษาที่ปรากฏ เจ็ดคืน ซึ่งเป็นจำนวนวันเวลาที่พระสังข์ใช้เหาะหนีนางพันธุรัตมาเป็นเวลาเจ็ดวันเจ็ดคืน สื่อให้ทราบถึงระยะทางที่พระสังข์ออกจากเมืองยักษ์ของนางพันธุรัตมาเป็นระยะทางที่ไกลมาก เพราะว่าพระสังข์ไม่ได้เดินทางด้วยเท้าแต่พระสังข์เดินทางโดยการใช้อิทธิฤทธิ์ นั่นคือ "การเหาะ" ซึ่งเป็นการเคลื่อนที่ไปในอากาศด้วยฤทธิ์ เพราะถ้านางพันธุรัตกลับจากการไปเที่ยวป่าก็ไม่น่าจะตามพระสังข์ทัน นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นตั้งใจจริงของพระสังข์ในการออกติดตามหาพระมารดาจันท์เทวี

และกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางพันธุรัตสั่งให้พวกยักษ์ช่วยกันติดตามหาพระสังข์ที่ลอบลักรูปเงาะ เกือกแก้ว และไม้เท้าวิเศษของนางเหาะหนีไป ดังบทประพันธ์

.....	.....
เร่งไปตามหาอย่าช้าที	<u>วันนี้</u>ให้ได้ตัวมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 123)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>วันนี้</u> เป็นระยะเวลาที่นางพันธุรัตกำหนดให้พวกยักษ์ออกติดตามหาพระสังข์ ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตเป็นยักษ์ที่มีอำนาจมาก สามารถปกครองยักษ์ทั้งหลายให้อยู่ในอำนาจของนางดังเช่นการที่นางสั่งให้พวกยักษ์ออกติดตามหาพระสังข์ ซึ่งพวกยักษ์จะตามหาพระสังข์ด้วยวิธีใดก็ตามจะต้องพาพระสังข์กลับมาให้ได้ภายใน "วันนี้" และพวกยักษ์จะต้องรีบออกค้นหาพระสังข์เพราะนางพันธุรัตรู้ถึงอิทธิฤทธิ์ของรูปเงาะเกือกแก้วและไม้เท้าวิเศษของนางดีว่าเป็นของวิเศษที่สามารถนำพาพระสังข์หนีไปพ้นจากนางได้ นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตรักพระสังข์มากเสียจนไม่ต้องการให้พระสังข์จากตนไปไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดๆ ก็ตาม

3. **เนตรภาษา**

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระสังข์มองดูรูปเงาะซึ่งเป็นของวิเศษของนางพันธุรัตแล้วรำลึกถึงนาง ดังบทประพันธ์

.....	.....
แล้วขึ้นไปบนปราสาทชัย	ที่ไว้รูปเงาะศักดิ์สิทธิ์
หยิบขึ้น<u>แลเล็งเพ่งพิศ</u>	ขุกคิดขึ้นมาก็อาลัย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 119)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ <u>แลเล็งเพ่งพิศ</u> เป็นลักษณะการใช้สายตามองไปที่จุดมุ่งหมายนิ่งนาน ซึ่งการใช้สายตาดังกล่าวของพระสังข์ที่มองดูรูปเงาะที่เป็นของวิเศษของนางพันธุรัตพระมารดาเลี้ยง สื่อให้ทราบว่าพระสังข์มีความอาลัยอาวรณ์และสำนึกในบุญคุณของนางพันธุรัตที่ชุบเลี้ยงตนมาให้มีความเป็นอยู่ที่สุขสบายดังลูกในไส้ของนางแต่พระสังข์ก็ต้องตัดใจ เพราะตนมีภาระหน้าที่ที่ต้องออกติดตามหาพระมารดาจันท์เทวีซึ่งในขณะนี้นางมีความลำบากยากแค้นมาก

และเนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางพันธุรัตพยายามอ้อนวอนให้พระสังข์ลงจากภูเขามาหานางแต่พระสังข์ไม่ยอมลงมา นางจึงแสดงเนตรภาษาสื่อให้รู้ว่าแค้นใจมาก ดังบทประพันธ์

.....	.....
แม่อ้อนวอนว่านักหนาแล้ว	น้อยหรือลูกแก้วไม่มาหา
ทุ่มทอดตัวลงทรงโศกา	<u>สองตาแดงเดือดดังเลือดนก</u>
ทั้งรักทั้งแค้นแน่นจิต	ยิ่งคิดเคืองขุ่นมุ่นหมก
กลิ้งกลับสับส่ายเพ้อพก	นางร่ำร้องจนอกแตกตาย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 129)

เนตรภาษาที่ปรากฏ <u>สองตาแดงเดือดดังเลือดนก</u> เป็นเนตรภาษาของนางพันธุรัตสื่อให้ทราบถึงความรู้สึกของนางพันธุรัตได้ว่าเสียใจมากที่พระสังข์คิดหนีจากนางไป และนางก็น้อยใจพระสังข์มากที่หวาดกลัวนางที่เป็นยักษ์ อีกทั้งก็แค้นใจพระสังข์มากที่ไม่ยอมลงจากภูเขามาหานาง แม้ว่านางจะพยายามอ้อนวอนขอร้องพระสังข์สักเพียงใดก็ตาม การที่นางพันธุรัตมีความรู้สึกดังกล่าวเป็นเพราะนางรักพระสังข์มากต้องการพระสังข์ไว้เป็นของตัว แต่เมื่อไม่เป็นไปตามที่นางต้องการนางจึงเสียใจ น้อยใจ และแค้นใจจนไม่อาจควบคุมความรู้สึกได้ เป็นเหตุให้นางต้องสิ้นชีวิตลง

4. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละคร ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระสังข์คิดวิตกกังวลถึงพระมารดา-จันท์เทวีว่าจะได้รับความทุกข์ยากลำบากอย่างไรบ้าง ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	องค์พระสังข์ทองผ่องใส
ราตรีเข้าที่บรรทมใน	**<u>ถอนฤทัย</u>รำลึกตรึกตรา**
คิดถึงชนนีที่เกิดเกล้า	**จะโศกเศร้าทุกข์ทนบ่นหา**
แต่มาอยู่เมืองมารก็นานช้า	**ไม่รู้ว่าจะเป็นตายร้ายดี**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 118)

อาการภาษาที่ปรากฏ <u>ถอนฤทัย</u> คืออาการหายใจแรงและยาวในขณะที่รู้สึกทุกข์ใจ อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระสังข์ทุกข์ใจเพราะคิดถึงพระมารดาจันท์เทวีว่าจะเป็นตายร้ายดีหรือได้รับความลำบากยากแค้นอย่างไรบ้าง นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของพระสังข์ได้ว่าเป็นผู้ที่มีความกตัญญูรู้คุณและไม่ลืมตัว กล่าวคือ เมื่อครั้งที่พระสังข์อยู่กับพระมารดาจันท์เทวีจนถึงอายุห้าขวบ พระสังข์ได้รับความลำบากยากแค้นมาก แต่เมื่อพระสังข์ได้รับความสุขสบายจากการที่ได้มาอยู่กับนางพันธุรัตพระมารดาเลี้ยงเป็นเวลานานถึงสิบปีแต่พระสังข์ก็ไม่เคยลืมที่จะคิดถึงและคิดหาหนทางออกติดตามหาพระมารดาจันท์เทวีเลย

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางพันธุรัตออกติดตามหาพระสังข์ที่เหาะหนีไปจากนางจนพบ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ยืนพินิจพิศเพ่งอยู่เป็นครู่	ลูกรักของกูแล้วสิหน่า
<u>ตบมือหัวเราะทั้งน้ำตา</u>	ร้องเรียกลูกยาด้วยยินดี
นั่งอยู่ไยนั่นพ่อขวัญข้าว	ขัดเคืองอะไรเล่าเจ้าจึงหนี
มาเถิดทูนหัวอย่ากลัวตี	ดูเอาเถิดชียังมิมา
นางร้องไห้ร่ำแล้วซ้ำเรียก	<u>ปีนตะกายตะเกียก</u>ขึ้นไปหา
ด้วยเดชะอำนาจสัตยา	เผอิญให้เลื่อยล้าสิ้นกำลัง
<u>พลัดตกหกล้มนอนตะแคง</u>	ขาแข้งสีข้างขัดขึ้นดัดหลัง
โศกี<u>ตีอกเพียงจะพัง</u>	<u>ทรุดนั่งกระแทกก้น</u>จนใจ
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 126)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ตบมือหัวเราะทั้งน้ำตา</u> เป็นกิริยาอาการตบมือไปหัวเราะไปอีกทั้งน้ำตาก็ไหลริน สื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตดีใจมากที่สุดที่พบพระสังข์นั่งอยู่บนภูเขาสูงใหญ่ เพราะนางหวั่นวิตกกลัวว่าจะติดตามหาพระสังข์ไม่พบ เนื่องจากว่าพระสังข์ลอบลักเอา รูปเงาะเกือกแก้วและไม้เท้าวิเศษของนางเหาะหนีไป ซึ่งนางรู้อิทธิฤทธิ์ในของวิเศษของนางดีว่าจะสามารถนำพาพระสังข์หนีไปพ้นจากตนได้ นางพันธุรัตจึงแสดงกิริยาอาการ <u>ปีนตะเกียกตะกาย</u> เป็นอาการภาษาที่สื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตต้องการขึ้นไปหาพระสังข์ที่นั่งอยู่บนยอดเขาที่สูงใหญ่ แต่นางพันธุรัตไม่สามารถปีนขึ้นไปได้เพราะพระสังข์ตั้งจิตอธิษฐานไว้ว่าตนต้องการไปติดตามหาพระมารดาจันท์เทวีจึงไม่ต้องการให้นางพันธุรัตขึ้นมาบนภูเขาได้ นางพันธุรัตจึง <u>พลัดตกหกล้ม-นอนตะแคง</u> เป็นอาการภาษาสื่อให้ทราบว่าคำอธิษฐานของพระสังข์สัมฤทธิ์ผล นางพันธุรัตจึง

แสดงกิริยา ตีอกเพียงจะพัง ของตัวเองเป็นการลงโทษเป็นอาการภาษาสื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตแค้นใจตัวเองมากที่ไม่สามารถปีนขึ้นไปบนภูเขาได้ นางจึงแสดงอาการภาษา ทรุดนั่งกระแทกก้น สื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตหมดหวังที่จะได้ตัวพระสังข์กลับคืนมาเป็นลูกของตนอีกแล้ว ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตรักพระสังข์มากจนไม่ต้องการให้พระสังข์จากไป

5. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางพันธุรัตเขียนมนต์ชื่อว่า "มหาจินดามนต์" ไว้บนแผ่นหินเชิงเขาสูงใหญ่ให้แก่พระสังข์ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ยังมนต์บทหนึ่งของมารดา	ชื่อว่ามหาจินดามนต์
ถึงจะเรียกเต่าปลามัจฉาชาติ	ฝูงสัตว์จัตุบาทในไพรสณฑ์
ครุฑาเทวัญชั้นบน	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 127)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ มนต์คาถาของนางพันธุรัต คือ มหาจินดามนต์ ซึ่งเป็นมนต์ที่ใช้เรียกเต่า ปลา สัตว์สี่เท้าในป่าหรือแม้กระทั่งพญาครุฑให้มาอยู่รวมกันตรงหน้าได้ ซึ่งมนต์คาถาดังกล่าวนางพันธุรัตเขียนให้พระสังข์ด้วยความเต็มใจเพื่อให้พระสังข์เอาไว้ใช้ในยามคับขันอับจน สื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตรักและมีความเมตตาต่อพระสังข์มาก ถึงแม้ว่าพระสังข์จะคิดหนีไปจากนางก็ตามแต่นางพันธุรัตก็ยังมีน้ำใจต่อพระสังข์ นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นว่านางพันธุรัตเป็นหญิงที่เก่งและมีความรู้ อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีน้ำใจเป็นผู้ให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

6. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร อีกทั้งยังให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูดซึ่งเป็นตอนที่นางพันธุรัตเห็นพระสังข์นั่งอยู่บนยอดเขาสูงใหญ่ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ยืนพินิจพิศเพ่งอยู่เป็นครู่	ลูกรักของกูแล้วสิหน่า
ตบมือหัวเราะทั้งน้ำตา	ร้องเรียกลูกยาด้วยยินดี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 126)

ปริภาษาที่ปรากฏ <u>หัวเราะ</u> เป็นการใช้น้ำเสียงของนางพันธุรัต สื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตดีใจมากที่สุดที่ตามหาพระสังข์ที่นั่งอยู่บนยอดเขาสูงใหญ่จนพบ นางพันธุรัตจึงเปล่งเสียงหัวเราะออกไปอย่างยินดี อีกทั้งนางพันธุรัตก็ใช้ปริภาษา <u>ร้องเรียก</u> พระสังข์ที่นั่งอยู่บนยอดภูเขาสูงใหญ่ ดังนั้นนางจึงต้องใช้น้ำเสียงที่ดังมากในการร้องเรียกพระสังข์ให้ลงมาหานาง สื่อให้ทราบว่านางพันธุรัตมีความหวังว่าจะได้พระสังข์กลับคืนมาเป็นบุตรบุญธรรมเหมือนเดิม

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่อง<u>สังข์ทอง</u> ตอนพระสังข์หนีนางพันธุรัต พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงพระสังข์ลอบลักรูปเงาะ เกือกแก้ว และไม้เท้าวิเศษเหาะหนีไปจากนางพันธุรัตพระมารดาเลี้ยงซึ่งพระสังข์ก็รู้แก่ใจดีว่านางพันธุรัตรักพระสังข์มาก แต่พระสังข์ก็มีภาระหน้าที่คือการติดตามหาพระมารดาจันท์เทวี ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาสื่อให้ทราบว่าภูเขาสูงใหญ่คือสถานที่ที่พระสังข์หยุดพักเหนื่อยจากการหนีนางพันธุรัตมาเป็นระยะเวลาเจ็ดคืนเจ็ดวัน ส่วนกาลภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงช่วงเวลาที่ดึกสงัดปลอดจากผู้คนเหมาะแก่การหลบหนี อีกทั้งกาลภาษาที่เป็นระยะเวลาเจ็ดคืนเจ็ดวันกับการเหาะหนี สื่อให้ทราบว่าเป็นระยะทางที่ไกลมาก และกาลภาษาที่สื่อให้ทราบว่าเป็นระยะเวลาที่นางพันธุรัตเลี้ยงดูพระสังข์ด้วยความรักและเมตตา เนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความรักและอาลัยอาวรณ์ในตัวนางพันธุรัตเมื่อพระสังข์มองเห็นรูปเงาะของนางและคิดจะลักเหาะหนีไปตามหาพระมารดาจันท์เทวี และการใช้สายตาที่สื่อให้ทราบถึงความรักที่ไม่ได้ดังใจ จึงกลายเป็นความแค้นของนางพันธุรัตที่แสดงต่อพระสังข์ อาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความทุกข์ใจของพระสังข์ที่คิดถึงพระมารดาจันท์เทวี และอาการดีอกดีใจของนางพันธุรัตที่ตามหาพระสังข์จนพบ ซึ่งเปรียบเสมือนกับนางได้แก้วตาดวงใจของตนกลับคืนมา วัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงอิทธิฤทธิ์ของมนต์ มหาจินดามนต์ที่สามารถเรียกปลาเรียกเนื้อให้มารวมกันตรงหน้าได้ และปริภาษาที่กวีใช้สื่อ ได้แก่ น้ำเสียงของนางพันธุรัตที่รู้สึกยินดีที่ตามหาพระสังข์พบ และน้ำเสียงแสดงความต้องการให้พระสังข์มาหานาง

<u>ตอนที่ 5 ท้าวสามนต์ให้นางทั้งเจ็ดเลือกคู่</u>

1. **กาลภาษา**

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครใช้แสดงพฤติกรรมและใช้กำหนดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวสามนต์กำหนดอายุของว่าที่ราชบุตรเขยและกำหนด ระยะวันเวลาที่จะมาให้พระธิดาทั้งเจ็ดของตนได้เลือก ดังบทประพันธ์

.....	.....
ผู้ใดมีโอรสรูปงาม	แต่ใน<u>สามสิบเศษขันษา</u>
.....	.....
กำหนดไว้โดยช้า<u>สิบห้าวัน</u>	ให้มาถึงพร้อมกันยังธานี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 139)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>สามสิบเศษขันษา</u> คืออายุของเหล่าบรรดาพระโอรสเมืองต่างๆ ที่เป็นเมืองขึ้นของท้าวสามนต์ ที่จะมาให้พระธิดาทั้งเจ็ดเลือกเป็นคู่ครอง ซึ่งต้องมีอายุไม่เกินสามสิบปี และนั่นก็หมายความว่าต้องเป็นคนหนุ่ม สะท้อนให้เห็นว่าพระธิดาทั้งเจ็ดจะต้องมีอายุไม่เกินสามสิบปีอย่างแน่นอน เพราะค่านิยมของคนไทยส่วนใหญ่มักนิยมให้ชายหญิงที่จะมาเป็นคู่ครองกัน มักนิยมให้ฝ่ายชายมีอายุมากกว่าฝ่ายหญิง อาจจะเนื่องมาจากว่าผู้ชายต้องเป็นหัวหน้าครอบครัว ซึ่งต้องนำพาครอบครัวให้มีความเป็นอยู่ที่สุขสบายจึงต้องให้ผู้ชายมีอายุมากกว่าฝ่ายหญิงเพราะความคิดความอ่านก็จะมากกว่าตามไปด้วย นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์เป็นผู้ที่มีพร้อมไปด้วยราชทรัพย์และอำนาจราชศักดิ์ เพราะสามารถที่จะกำหนดกฎเกณฑ์ผู้ที่จะมาเป็นราชบุตรเขยได้ และกาลภาษา <u>สิบห้าวัน</u> คือระยะเวลาที่ท้าวสามนต์กำหนดให้พระโอรสเมืองต่างๆ ต้องมาถึงเมืองสามนต์อย่างช้าคือสิบห้าวัน

2. **เนตรภาษา**

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึกและความต้องการ **ของตัวละคร เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่บรรดาพระโอรสจากเมืองต่างๆ เห็นพระธิดา-ทั้งเจ็ดเป็นครั้งแรก ดังบทประพันธ์**

เมื่อนั้น	**หน่อกษัตริย์นับร้อยน้อยใหญ่**
<u>เห็น</u>เจ็ดพระธิดายาใจ	**ให้คิดพิสมัยในรูปทรง**

ตั้งใจดูนางไม่วางตา **เสน่หารุมรึงตะลึงหลง**
งานโฉมชะอ้อนอ่อนเอวองค์ **งามขนงวงพักตร์โสภา**
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 149-150)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ เห็น และ ดูนางไม่วางตา เป็นลักษณะการใช้สายตามองดูนิ่งนานโดยไม่ละสายตา ซึ่งเป็นสายตาของเหล่าบรรดาพระโอรสจากเมืองต่างๆ ที่มองพระธิดาทั้งเจ็ด สื่อให้ทราบว่าพระโอรสจากเมืองต่างๆ มีความสนใจในเสน่ห์รูปทรงของพระธิดาทั้งเจ็ดมาก อาจจะเรียกได้ว่า "ตะลึงหลง" เลยก็ว่าได้ นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงบุคลิกลักษณะและรูปร่างหน้าตาของพระธิดาทั้งเจ็ดว่าพวกนางต้องมีเสน่ห์รูปโฉมที่งดงามมาก

และเนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางรจนาพระธิดาองค์สุดท้องของท้าวสามนต์กำลังเลือกคู่ครองในครั้งที่สอง ดังบทประพันธ์

เดินดูเสนาข้าเฝ้า ทั้งเหล่าเศรษฐีผู้ดีไพร่
ให้เคืองคายนัยเนตรนางทรามวัย มิได้ประกอบชอบวิญญาณ์
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 156)

เนตรภาษาที่ปรากฏ ดู ซึ่งเป็นการใช้สายตาที่ปราศจากความรู้สึกใดๆ เป็นเนตรภาษาของนางรจนา สื่อให้ทราบว่านางทำตามความต้องการของท้าวสามนต์ นั่นคือ การออกมาเลือกคู่ครองอีกครั้งหนึ่งโดยการเดินดูเหล่าบรรดาผู้ที่เข้ามาให้นางได้เลือกเป็นคู่ครอง ซึ่งมีตั้งแต่ทหารที่อยู่ในวัง เหล่าบรรดาเศรษฐี จนกระทั่งคนยากจนง่อยเปลี้ยเสียขา ซึ่งนางก็ได้เพียงแต่ "ดู" เท่านั้น มิได้มีความต้องการที่จะเลือกผู้ใดมาเป็นคู่ครองซึ่งผู้คนเหล่านั้นยังทำให้นางรจนารู้สึก เคืองคายนัยเนตร เป็นเนตรภาษาสื่อให้ทราบว่าบุคคลทั้งหลายที่มาให้นางเลือกเป็นคู่ครองนั้นไม่เป็นที่ต้องตาต้องใจนาง นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าบุคคลเหล่านั้นมิใช่เนื้อคู่ของนางรจนา

3. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละคร ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระธิดาทั้งเจ็ดแสดงกิริยาอาการเขินอายที่จะต้องออกไปเลือกเหล่าบรรดาพระโอรสจากเมืองต่างๆ เป็นคู่ครอง ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ทั้งเจ็ดบุตรีศรีใส
ผูกคิ้วนิ่วหน้าไม่คลาไคล	ก้มแกะเสื่อลันไตไปมา
.....	.....
แต่ทำม่อยม้วนกระบวนกระบิด	แก้เก้อสะกิดพี่ผู้ใหญ่
.....	.....
ทำลับลับล่อล่อรอรั้ง	เบียดบังพี่เลี้ยงเมียงม่าย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 147-149)

อาการภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ผูกคิ้วนิ่วหน้า ก้มแกะเสื่อลันไต ม่อยม้วนกระบวนกระบิด ลับลับล่อล่อรอรั้ง เป็นกิริยาอาการของพระธิดาทั้งเจ็ด สื่อให้ทราบว่าพระธิดาทั้งเจ็ดมีความรู้สึกกระดากอายและละอายใจมากที่ตนต้องออกไปเลือกเหล่าบรรดาพระโอรสจากเมืองต่างๆ เพราะว่าค่านิยมของสังคมประเพณีและวัฒนธรรมของคนไทยนั้น ฝ่ายหญิงจะต้องเป็นฝ่ายที่ถูกผู้ชายเลือกมากกว่า แต่การที่พระธิดาทั้งเจ็ดซึ่งเป็นหญิงต้องเป็นฝ่ายเลือกชายที่จะมาเป็นคู่ครองก็เป็นเพราะว่าท้าวสามนต์ต้องการให้พวกนางทั้งเจ็ดมีคู่ครองเพื่อที่ว่าจะได้ปกครองเมืองสามนต์ต่อไป

4. **วัตถุภาษา**

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางมณฑาแต่งตัวให้พระธิดาทั้งเจ็ดออกไปเลือกคู่ครอง ดังบทประพันธ์

แต่งตัวตั้งใจจะให้งาม	ขมิ้นใส่ส้มมะขามขัดสี
แล้วอาบน้ำชำระอินทรีย์	ทาแป้งสารภีรื่นรวย
กระจกตั้งคันฉ่องส่องเงา	ผิวพรรณผมเผ้างามฉลวย
ใส่น้ำมันกันกวดกระหมวดมวย	ผัดหน้าด้วยแป้งญวนเป็นนวลแตง
นุ่งผ้ายกอย่างต่างกัน	ซ่อซั้นเชิงซายลายก้านแย่ง
สไบหน้าเจียระบาดตาดทองแดง	เข็มขัดสายลายแทงประจำยาม
สร้อยนวมสวมสอดสังวาลวรรณ	ตาบกุดั่นเรืองรองทองอร่าม
กำไลสวมเก้าคู่ดูงาม	ใส่แหวนเพชรแวววามครามสอดซับ
ทรงกรอบพักตร์พรรณรายพรายแพรว	กรรเจียกแก้วมณีสีสลับ
ใส่ตุ้มหูห้อยพลอยระยับ	ครั้นเสร็จสรรพขึ้นเฝ้าท้าวไท

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 146)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ สิ่งของเครื่องใช้ เครื่องแต่งกาย และเครื่องประดับที่นางมณฑาให้พระธิดาทั้งเจ็ดใช้ คือ ขมิ้น ใช้สำหรับทาตัวเพื่อให้ผิวพรรณเหลืองสวย ส้มมะขาม ใช้สำหรับขัดเนื้อตัวให้ผิวพรรณเปล่งปลั่งสวยสดใส แป้งสารภี เป็นแป้งหอมใช้สำหรับทาตัว กระจกตั้งคันฉ่องส่องเงา ผิวพรรณผมเผ้างามฉลวย น้ำมันกันกวดกระหมวดมวย เป็นน้ำมันที่ใช้ทาผมเพื่อทำให้แน่นหรือให้ตึงยิ่งขึ้น แป้งญวน เป็นแป้งสำหรับทาหน้าให้สวยนวลเนียน ผ้ายกช่อชั้นเชิงชายลายก้านแย่ง เป็นผ้านุ่งที่ผู้หญิงสมัยนั้นนิยมนุ่ง สไบหน้าเจียระบาดตาด-ทองแดง เข็มขัดสายลายแทงประจำยาม สร้อยนวมสวมกอดสังวาลวรรณ ตาบกุดั่นเรืองรอง-ทองอร่าม คือเครื่องประดับคอหรือประดับอกเป็นแผ่นๆ ทำด้วยทองคำ กำไล แหวนเพชร-แววว่ามครามสอดขับ ทรงกรอบพักตร์พรรณรายพรายแพรว เป็นเครื่องประดับล้อมกรอบหน้า กรรเจียกแก้วมณีสีสลับ เป็นเครื่องประดับหูลายกนก และ ตุ้มหูห้อยพลอยระยับ วัตถุภาษาต่างๆ เหล่านี้สื่อให้ทราบว่านางมณฑาต้องการให้พระธิดาทั้งเจ็ดสวยงดงามให้มากที่สุด เพราะพระธิดาทั้งเจ็ดต้องออกไปเลือกคู่ครอง นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงค่านิยมของหญิงที่มีชาติตระกูลสูงศักดิ์ว่าจะต้องใช้เครื่องแต่งกายรวมทั้งเครื่องประดับที่งดงามและสูงค่าเหมาะสมกับฐานะของตน

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ-หล้านภาลัย เรื่องสังข์ทอง ตอนท้าวสามนต์ให้นางทั้งเจ็ดเลือกคู่ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงท้าวสามนต์ให้พระธิดาทั้งเจ็ดเลือกคู่ครอง ซึ่งนางรจนาพระธิดาองค์สุดท้องไม่พึงใจชายคนใด ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ กาลภาษา เนตรภาษา อาการภาษา และวัตถุภาษา กล่าวคือ กวีใช้กาลภาษาสื่อให้ทราบถึงค่านิยมของคนไทยในสมัยก่อนว่ามักให้ชายที่มาเป็นคู่ครองมีอายุมากกว่าฝ่ายหญิง ส่วนเนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความงดงามของพระธิดาทั้งเจ็ดซึ่งเป็นที่หมายปองของเหล่าบรรดาพระโอรสจากเมืองต่างๆ และการใช้สายตาของนางรจนาที่สื่อให้ทราบว่าไม่ต้องการเลือกชายใด ส่วนอาการภาษาที่กวีบรรยายสื่อให้ทราบถึงความเขินอายของพระธิดาทั้งเจ็ดที่ต้องออกไปเลือกคู่ครอง และกวีใช้วัตถุภาษาบรรยายให้ทราบถึงค่านิยมในการแต่งกายของหญิงที่สูงศักดิ์ที่ต้องใช้เครื่องแต่งกายเครื่องประดับที่งดงามและสูงค่า

<u>ตอนที่ 6 พระสังข์ได้นางรจนา</u>

1. **เทศภาษา**

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งระยะห่างของตัวละคร เพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร ซึ่งเทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่เด็กๆ เลี้ยงวัวแนะนำทหารให้ใช้ดอกไม้สีแดงล่อหลอกเจ้าเงาะอยู่ในระยะห่างแต่ไกลไกล ดังบทประพันธ์

.....	.....
จงให้ไปเก็บดอกไม้แดง	มาผูกปลายไม้แกว่ง<u>แต่ไกลไกล</u>
ค่อยวิ่งรอรอล่อเล่น	เงาะเห็นก็จะผลุนหมุนไล่
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 163)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>แต่ไกลไกล</u> ซึ่งเป็นคำแนะนำของเด็กๆ เลี้ยงวัวที่ให้ทหารนำดอกไม้สีแดงมาผูกไว้ที่ปลายไม้แกว่งไปมาล่อหลอกเจ้าเงาะให้ตามไปชิงเอามาไว้เป็นของตัว สื่อให้ทราบถึงระยะห่างที่ทหารต้องคอยวิ่งล่อหลอกเจ้าเงาะว่าควรอยู่ในระยะห่างที่ไกลไกลจากเจ้าเงาะ นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าเจ้าเงาะมีกำลังเรี่ยวแรงมาก เพราะถ้าทหารใช้ดอกไม้สีแดงล่อหลอกในระยะใกล้ๆ เจ้าเงาะก็คงจะติดตามไปช่วงชิงได้ง่ายและเร็ว แต่ถ้าทหารใช้ระยะไกลๆ ตามที่พวกเด็กๆ เลี้ยงวัวแนะนำ ทหารก็จะสามารถพาเจ้าเงาะเข้าไปในวังเข้าเฝ้าท้าวสามนต์เพื่อให้นางรจนาเลือกเป็นคู่ครองได้

นอกจากนี้ยังปรากฏเทศภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระสังข์ขยับเข้าไปใกล้นางรจนาหลังจากที่ได้เปิดเผยฐานะที่แท้จริงของตนให้นางรจนาได้รับรู้เมื่ออยู่ที่กระท่อมปลายนานอกวังตามลำพังกันสองคน ดังบทประพันธ์

.....	.....
ว่าพลางทาง<u>ถดเข้าชิด</u>	จะอายเอียงเบี่ยงบิดไปข้างไหน
ยื้อยุดฉุดชักชายสไบ	**คว้าไขว่สัพยอกหยอกเย้า**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 183)

เทศภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>ถดเข้าชิด</u> ซึ่งเป็นระยะห่างระหว่างพระสังข์กับนางรจนาที่พระสังข์จงใจกระเถิบเข้าไปใกล้ๆ นางรจนา สื่อให้ทราบว่าพระสังข์ต้องการเชยชมนางรจนาดังเช่นสามีภรรยาพึงกระทำต่อกัน

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครใช้แสดงพฤติกรรมและใช้ในการกำหนดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวสามนต์มีรับสั่งให้พระธิดาทั้งเจ็ดเข้าหออยู่กับคู่ครองที่พวกนางเลือกตามเวลาฤกษ์ยามที่กำหนด ดังบทประพันธ์

.....	.....
แต่แรกกูตั้งจิตคิดหวัง	จะแต่งทั้งเจ็ดคนให้หนักหนา
อีเจ้ากรรมทำให้ขายหน้าตา	จะแต่งการวิวาห์ก็ขี้คร้าน
ให้อยู่เสียด้วยกันเถิดตามที	ใน<u>ข้างขึ้นเดือนสี่ปีขาล</u>
ตรัสพลางทางคิดเดือดดาล	ปิดบานพระแกลไม่แลไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 170)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>ข้างขึ้น</u> คือส่วนของเดือนจันทรคติที่มีพระจันทร์สว่าง คือ ตั้งแต่ค่ำหนึ่งไปถึงกลางเดือน <u>เดือนสี่</u> คือ เดือนมีนาคมในปัจจุบัน <u>ปีขาล</u> คือ ชื่อปีที่ 3 ของรอบปีนักษัตรมีเสือเป็นเครื่องหมาย กาลภาษาที่ปรากฏดังกล่าว คือ ฤกษ์ยามที่ท้าวสามนต์ตั้งใจจะจัดพิธีอภิเษกสมรสให้แก่พระธิดาทั้งเจ็ดแต่เป็นเพราะนางรจนาพระธิดาองค์สุดท้องได้เลือกเงาะเป็นคู่ครอง ซึ่งเป็นเหตุให้ท้าวสามนต์โกรธมากพาลไม่จัดพิธีอภิเษกสมรสให้แก่พวกนาง แต่ก็มีรับสั่งให้พระธิดาทั้งเจ็ดเข้าหออยู่กับคู่ครองที่พวกนางได้เลือกตามฤกษ์ยามที่กำหนดไว้แล้วแทน กาลภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบว่าคนในสมัยนั้นนิยมแต่งงานในเดือนคู่ เพราะถือว่าเดือนคู่เป็นฤกษ์ดี อีกทั้งในเวลาข้างขึ้นซึ่งเป็นช่วงเวลาพระจันทร์ส่องสว่างเป็นความเชื่อที่ว่าชีวิตคู่จะสว่างไสวตามไปด้วย

3. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมายความรู้สึกนึกคิด ความต้องการและความเชื่อของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่นางรจนามองดูเจ้าเงาะอย่างตั้งอกตั้งใจเพราะนางเห็นรูปทองที่อยู่ภายใน ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	**รจนานารีมีศักดิ์**
เทพไทอุปถัมภ์นำชัก	**นงลักษณ์<u>ดูเงาะเจาะจง</u>**
นางเห็นรูปสุวรรณอยู่ขั้นใน	**รูปเงาะสวมไว้ให้คนหลง**
ใครใครไม่เห็นรูปทรง	**พระเป็นทองทั้งองค์อร่ามตา**

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 167)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ ดูเงาะเจาะจง เป็นลักษณะการตั้งใจดูพร้อมกับคิดพิจารณา สื่อให้ทราบว่านางรจนาเห็นถึงลักษณะพิเศษในตัวของเจ้าเงาะ นั่นก็คือ "รูปทอง" ที่ซ่อนอยู่ภายในรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์น่ารังเกียจของเจ้าเงาะ ซึ่งในครั้งแรกนางต้องการดูเพียงแค่ว่ารูปร่างหน้าตาของเงาะป่าเป็นเช่นไรแต่เมื่อได้เห็นแล้วนางกลับต้องตั้งใจดูเจ้าเงาะโดยมองลึกเข้าไปถึงข้างในจนเห็นรูปทองซ่อนอยู่

4. **สัมผัสภาษา**

กวีบรรยายถึงการสัมผัส ซึ่งเป็นลักษณะของการตอบสนองซึ่งกันและกันของตัวละคร โดยใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายสัมผัสกันเพื่อสื่อถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดในความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางรจนารู้ตัวว่าการที่นางนำรูปเงาะของพระสังข์ไปเผาไฟนั้นทำให้พระสังข์โกรธมาก นางจึงใช้สัมผัสภาษาแสดงการง้อขอโทษ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ว่าพลางนางเข้าไปนวดฟั้น	หลังไหล่ไหนคันจะช่วยเกา
ยื่นมือมาจี้ที่สีข้าง	จะหย่าร้างกันจริงเจียวหรือเจ้า
เอนอิงพิงทับลงกับเพลา	ถอนหนวดถอนเครา ให้เจ้าเงาะ
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 187)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ นวดฟั้น ยื่นมือมาจี้ที่สีข้าง เอนอิงพิงทับลงกับเพลา และ ถอนหนวดถอนเครา เป็นสัมผัสภาษาของนางรจนาที่แสดงต่อพระสังข์ สื่อให้ทราบว่านางรจนาต้องการขอโทษและต้องการง้องอนพระสังข์ให้หายโกรธจากการที่นางได้ลักเอารูปเงาะซึ่งเป็นของรักของหวงของพระสังข์ที่ถอดซ่อนไว้ไปสับและเผาไฟ ซึ่งพระสังข์ตื่นมาเห็นแล้วรีบเข้าแย่งชิงรูปเงาะจากนางรจนาและแสดงกิริยาอาการโกรธนางมาก ดังนั้นเมื่อนางรจนาได้สติและเห็นว่าพระสังข์โกรธมาก นางจึงตามมาง้องอนขอโทษโดยใช้สัมผัสภาษาดังกล่าว นอกจากนี้สัมผัสภาษาที่ปรากฏสะท้อนให้ทราบถึงบุคลิกลักษณะของนางรจนาว่านางเป็นผู้หญิงฉลาด เมื่อรู้ว่าสิ่งที่นางกระทำเป็นสิ่งที่พระสังข์โกรธและไม่พอใจ นางก็ไม่ดื้อรั้นแต่กลับใช้ความอ่อนโยนของความเป็นผู้หญิงเข้าสัมผัสแสดงการง้อขอโทษแทน ซึ่งจะทำให้ผู้ที่ถูกสัมผัสใจอ่อนยอมยกโทษให้

5. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึกและบุคลิกลักษณะของตัวละครที่แสดงออกมา อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวสามนต์เห็นเงาะป่าที่ทหารไปล่อหลอกเข้ามาให้พระธิดารจนาเลือกเป็นคู่ครองแล้วแสดงกิริยาอาการเมินหน้าไม่อยากมอง ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์เห็นเงาะซังน้ำหน้า
เนื้อตัวเป็นลายคล้ายเสือปลา	ไม่กลัวใครใจกล้าดุดัน
ผมหยิกยุ่งเหยิงเหมือนเซิงฟัก	หน้าตาตละยักษ์มักกะสัน
<u>พระเมิน</u>เสียมิได้ดูมัน	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 165)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>พระเมิน</u> เป็นลักษณะกิริยาอาการหันหน้าหนีไม่ต้องการมอง ซึ่งเป็นกิริยาอาการของท้าวสามนต์ที่เห็นเงาะป่ามีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์น่ารังเกียจจึงไม่อยากมอง สื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์มีความรังเกียจเงาะมากเนื่องจากเจ้าเงาะที่ทหารพามาเพื่อให้พระธิดารจนาเลือกเป็นคู่ครองนั้นมีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์และน่ารังเกียจ เนื้อตัวเป็นลายคล้ายเสือหรือคล้ายปลา นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของท้าวสามนต์ว่าเป็นคนชอบดูถูกคนและมีอคติในสิ่งที่ตนไม่พึงใจดังเช่นที่เห็นเจ้าเงาะในขณะนี้ ซึ่งท้าวสามนต์แสดงกิริยาอาการ "เมิน" เพราะรังเกียจเจ้าเงาะ

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางรจนาต้องออกจากราชวังเพื่อไปอยู่กับเจ้าเงาะที่กระท่อมปลายนานอกวัง ดังบทประพันธ์

ครั้นออกมานอกทวารวัง	<u>เหลียวหลัง</u>มาดูปราสาทศรี
เคยอยู่สุขเกษมเปรมปรีดิ์	อนิจจาครานี้จะจำไกล
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 174)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เหลียวหลัง</u> เป็นกิริยาอาการของนางรจนาสื่อให้ทราบว่านางรจนาตัดสินใจไปอยู่กับเจ้าเงาะที่กระท่อมปลายนานอกวัง คนที่ใครๆ ก็เห็นและเข้าใจว่าเป็นเงาะป่าบ้าใบ้มีหน้าตาอัปลักษณ์น่ารังเกียจ ซึ่งนางรจนาก็รู้สึกหวั่นใจและมีความวิตกกังวลว่าเจ้าเงาะจะมีนิสัยใจคอเป็นอย่างไร เพราะรูปกายภายนอกของเจ้าเงาะนั้นก็เหมือนอย่างกับที่

คนทั่วไปเห็น คือ "น่ารังเกียจ" แต่นางก็ยังเลือกเงาะเพราะเพียงแค่เห็น "รูปทอง" ที่แฝงอยู่ภายในตัวของเงาะเท่านั้น แต่ลักษณะนิสัยของเงาะนางยังไม่เคยเห็นและเคยสัมผัส นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางรจนาต้องการจดจำ "บ้าน" ซึ่งให้ความสุข ความสบายและความอบอุ่นแก่นางเมื่อครั้งที่นางยังอยู่ในวังในฐานะพระธิดาองค์สุดท้องของท้าวสามนต์กับนางมณฑา

นอกจากนี้ยังปรากฏอาการภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางรจนาหันหน้ามาจะหยิกข่วนเจ้าเงาะที่พูดจาและแสดงอาการเกี้ยวพาราสีนาง เมื่ออยู่ที่กระท่อมปลายนาเพียงลำพังกันสองคนแต่นางกลับเห็นเป็นพระสังข์รูปงามแทน ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	รจนาไม่ทะยาทะแยแส
คิดว่าเงาะลูบหลังทำรังแก	ไม่เหลียวแลร้องอึงคะนึงไป
โมโห<u>หันหน้ามาหยิกทิ้ง</u>	เห็นรูปงามก็<u>ตะลึงหลงใหล</u>
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 180)

อาการภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>หันหน้ามาหยิกทิ้ง</u> และ <u>ตะลึงหลงใหล</u> เป็นกิริยาอาการที่ชะงักงันนิ่งอึ้งไปชั่วขณะหนึ่งเพราะคาดไม่ถึง ซึ่งเป็นกิริยาอาการของนางรจนาเมื่อหันหน้ามาจะหยิกข่วนเจ้าเงาะที่มาหยอกเย้าแต่นางกลับเห็นเป็นพระสังข์รูปงามแทน อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางรจนาตกใจแฝงไปด้วยความดีใจเพราะคาดไม่ถึงว่า "รูปทอง" ที่นางเห็นจะซ่อนอยู่ภายในตัวเจ้าเงาะจริงๆ กล่าวคือ เมื่อครั้งที่นางเสี่ยงพวงมาลัยให้เจ้าเงาะนั้นเป็นเพราะนางเห็นรูปทองซ่อนอยู่ภายใน ซึ่งนางก็มีความเคลือบแคลงสงสัยอยู่ตลอดเวลาว่าจะเป็นจริงอย่างที่นางเห็นหรือไม่ แต่มา ณ บัดนี้ สิ่งที่นางเห็นกลับเป็นเรื่องจริงเพราะเงาะป่าที่นางเลือกเป็นคู่ครองนั้นมิใช่เป็นคนบ้าใบ้อัปลักษณ์และน่ารังเกียจอย่างที่คนทั่วไปเห็น แต่เป็นพระสังข์รูปงามที่มีความเหมาะสมกับนางเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางรจนาก็เหมือนคนปกติธรรมดาทั่วๆ ไป ที่ชอบสิ่งสวยงามเจริญหูเจริญตา ซึ่งการที่นางเสี่ยงพวงมาลัยให้เจ้าเงาะนั้นมิใช่ว่านางหลงรักรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ของเจ้าเงาะ แต่เป็นเพราะนางเห็นรูปทองที่ซ่อนอยู่ภายในตัวเจ้าเงาะต่างหาก

และอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางรจนาต้องการเอาใจพระสังข์ เนื่องจากนางคิดจะทำลายรูปเงาะ ดังบทประพันธ์

.....	.....
แล้วนั่งนวดฟั้นคั้นบาทา	คลี่ผ้าของตัวให้ผัวห่ม
ปรนนิบัติพัดวีโบกลม	นงเยาว์นิยมสมปอง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 185)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ นั่งนวดฟั้นคั้นบาทา คลี่ผ้าของตัวให้ผัวห่ม และ ปรนนิบัติ-พัดวีโบกลม เป็นอาการภาษาของนางรจนาที่แสดงต่อพระสังข์ สื่อให้ทราบว่าเป็นหน้าที่ของภรรยาที่ดีที่ต้องคอยดูแลปรนนิบัติสามีให้มีความสุขใจสบายกาย นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่านางรจนาต้องการเอาใจพระสังข์ให้พระสังข์ตายใจเพราะนางต้องการที่จะลักรูปเงาะซึ่งเป็นของรักของหวงของพระสังข์ที่ถอดซ่อนไว้ไปเผาทิ้งเสีย เนื่องจากนางไม่ต้องการให้ใครมาดูถูกนางว่ามีสามีหน้าตาอัปลักษณ์น่ารังเกียจ อีกทั้งนางก็อยากจะอวดโฉมของพระสังข์ให้คนทั่วไปได้เห็นว่านางเลือกคู่ครองที่มีความเหมาะสมกับนางทุกประการ

6. **วัตถุภาษา**

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่ทหารใช้กลวิธีโดยใช้วัตถุภาษาหลอกล่อเจ้าเงาะเพื่อพาเข้าไปในวังเข้าเฝ้าท้าวสามนต์ ดังบทประพันธ์

บัดนั้น	อำมาตย์ตบมือหัวเราะร่า
ต่างวิ่งชิงเก็บดอกชบา	ผูกปลายไม้มาล่อเงาะ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 163)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ ดอกชบา ซึ่งเป็นดอกไม้ดอกใหญ่มีสีแดงสวย สื่อให้ทราบว่าเป็นดอกไม้สีแดงที่เจ้าเงาะชอบและจะต้องตามพวกทหารเข้าไปในวัง ซึ่งในครั้งแรกพวกทหารช่วยกันล้อมจับตัวเจ้าเงาะแต่ไม่เป็นผลสำเร็จ ทหารจึงได้ทำตามคำแนะนำของเด็กๆ เลี้ยงวัวว่าต้องเก็บดอกไม้ที่มีสีแดงแล้วให้นำมาผูกไว้ที่ปลายไม้แกว่งไปมาและต้องอยู่ในระยะไกลๆ เพื่อหลอกล่อให้เจ้าเงาะติดตามไปแย่งชิง ซึ่งทหารก็ได้ใช้วิธีการของเด็กๆ เลี้ยงวัว หลอกล่อพาเจ้าเงาะไปในวังเข้าเฝ้าท้าวสามนต์เพื่อให้นางรจนาเลือกเป็นคู่ครองได้เป็นผลสำเร็จ

นอกจากนี้ยังปรากฏวัตถุภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ทหารช่วยกันจัดหาสิ่งของเครื่องใช้และปลูกกระท่อมให้เจ้าเงาะกับนางรจนาได้อยู่อาศัย ดังบทประพันธ์

ครั้นถึงจึงเที่ยวเกี่ยวแฝก	ตัดไม้ไผ่แบกมาอึงมี่
บ้างกล่อมเสาเกลาฟากมากมี	ปลูกกระท่อมลงที่ท้องนา
แล้วปัดปูเสื่อฟูกผูกมุ้งม่าน	หม้อข้าวเชิงกรานตุ่มน้ำท่า
ทั้งปลูกผักฟักแฟงแตงกวา	จอบเสียมมีดพร้าหาพร้อมไว้

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 171)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ แฝก ไม้ไผ่ เสา ฟาก ซึ่งเป็นสิ่งของวัสดุอุปกรณ์สำหรับปลูกสร้างบ้านที่พวกทหารช่วยกันก่อสร้าง กระท่อม ซึ่งเป็นเรือนเล็กๆ พออาศัยอยู่ได้ สื่อให้ทราบว่าเป็นที่อยู่อาศัยของนางรจนากับเจ้าเงาะที่จะต้องอยู่ที่กระท่อมปลายนานี้อีกทั้งยังปรากฏวัตถุภาษา เสื่อ ฟูก มุ้ง ม่าน หม้อข้าว เชิงกราน ตุ่มน้ำ ผัก ฟัก แฝง แตงกวา จอบ เสียม มีด พร้า ซึ่งเป็นสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องครัว และอาหารการกินที่ทหารช่วยกันจัดเตรียมไว้ให้นางรจนากับเจ้าเงาะ สื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์ได้ลงโทษนางรจนาที่เลือกเงาะป่าบ้าใบ้เป็นคู่ครอง โดยการให้นางได้อยู่กับเงาะป่าที่กระท่อมตามยะถากรรม ซึ่งนางรจนาจะต้องได้รับความลำบากมาก เพราะนางเป็นพระธิดาซึ่งได้รับความสะดวกสบายมาตั้งแต่เกิด แต่ตอนนี้นางจะต้องทำงานบ้านหุงหา-อาหารกินเองและอยู่ในกระท่อมที่คับแคบ นอกจากนี้วัตถุภาษาที่ปรากฏดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงความรู้สึกของท้าวสามนต์ว่ามีความรังเกียจเจ้าเงาะและโกรธนางรจนามาก

7. **ปริภาษา**

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละครเพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์ ความรู้สึกของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่ท้าวสามนต์ผิดหวังในตัวของนางรจนามากที่เลือกเงาะป่าบ้าใบ้เป็นคู่ครอง ดังบทประพันธ์

.....	.....
ลุกขึ้นกระทืบบาทตวาดอึง	อีรจนาดูดู๋มึงช่างมักง่าย
ทรลักษณ์อัปรีย์ไม่มีอาย	หน่อกษัตริย์ทั้งหลายไม่เอื้อเฟื้อ
มารักเงาะทรพลคนอุบาทว์	ทุดช่างชั่วชาติประหลาดเหลือ
แค้นนักจักใคร่ให้แล่เนื้อ	แล้วเอาเกลือทาซ้ำให้หนำใจ
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 167)

ปริภาษาที่ปรากฏ คือ น้ำเสียง <u>ตวาดอึง</u> ซึ่งเป็นน้ำเสียงของท้าวสามนต์ สื่อให้ทราบว่าโกรธและผิดหวังในตัวของนางรจนาพระธิดาองค์สุดท้องมากที่เลือกเจ้าเงาะรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์น่ารังเกียจ อีกทั้งก็ไม่มีหัวนอนปลายเท้ามาเป็นคู่ครอง ซึ่งหาความเหมาะสมกับฐานะและชาติตระกูลของนางรจนาไม่ได้แม้แต่เพียงนิดเดียว นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของท้าวสามนต์ได้ว่าเป็นคนเอาแต่ใจตัวเอง กล่าวคือ หากว่าท้าวสามนต์มีความรังเกียจเจ้าเงาะ คนอื่นๆ ก็ควรที่จะรังเกียจเจ้าเงาะตามไปด้วย แต่นางรจนากลับทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่ท้าวสามนต์ต้องการ นั่นคือ นางเลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ครอง ท้าวสามนต์จึงแสดงความโกรธโดยใช้น้ำเสียงตวาดบริภาษนางดังกล่าว

นอกจากนี้ยังมีปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางมณฑาทูลขอท้าวสามนต์ให้ผ่อนผันโทษทัณฑ์แก่นางรจนา ดังบทประพันธ์

.....	.....
ว่าพลางนางกลับเข้ามาเฝ้า	<u>กระซิบทูล</u>แบ่งเบาเบี่ยงบ่าย
ข้าไปถามอีลูกแสนร้าย	มันพูดเป็นแยบคายไม่เข้าใจ
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 170)

ปริภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ น้ำเสียง <u>กระซิบทูล</u> ซึ่งเป็นน้ำเสียงของนางมณฑา ที่สื่อให้ทราบว่านางมณฑาไม่ต้องการให้พระธิดารจนาได้ยินในเรื่องที่ตนกระซิบทูลขอให้ท้าวสามนต์ผ่อนผันโทษทัณฑ์ให้แก่พระธิดารจนาที่เลือกเจ้าเงาะรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์น่ารังเกียจเป็นคู่ครอง เพราะนางมณฑากลัวว่าพระธิดารจนาจะได้ใจที่มีแม่คอยให้ท้ายช่วยเหลือ นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงบุคลิกและอุปนิสัยของนางมณฑาว่าเป็นมเหสีที่มีสติรู้จักควบคุมอารมณ์ตนเองและเป็นแม่ที่ฉลาดในการดูแลลูกซึ่งจะเห็นได้จากปริภาษาที่ปรากฏ เนื่องจากนางใช้หลักจิตวิทยาในขณะที่ท้าวสามนต์ใช้น้ำเสียงตวาดอึงเพราะโกรธพระธิดารจนา แต่นางมณฑากลับใช้น้ำเสียงกระซิบทูลเพื่อคลี่คลายสถานการณ์ที่ตึงเครียดระหว่างพ่อกับลูกให้ดียิ่งขึ้น

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์ได้นางรจนา พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงนางรจนาได้เลี่ยงพวงมาลัยเลือกเงาะเป็นคู่ครอง เนื่องจากนางเห็นรูปทองที่ซ่อนอยู่ภายในเป็นเหตุให้ท้าวสามนต์โกรธมากจึงขับไล่นางรจนากับเจ้าเงาะไปอยู่ที่กระท่อมปลายนานอกวัง ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงระยะห่างในการล่อหลอกเจ้าเงาะให้เข้าไปในวัง และเทศภาษาในระยะแนบชิดที่พระสังข์แสดงกับนางรจนาสื่อให้ทราบว่าพระสังข์รักใคร่เสน่หาในตัวของนางรจนา ส่วนกาลภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงค่านิยมเกี่ยวกับฤกษ์แต่งงานว่าควรเป็นเดือนคู่และเป็นวันข้างขึ้นเพราะจะทำให้ชีวิตคู่มีแต่ความสว่างไสว กวีใช้เนตรภาษาสื่อให้ทราบถึงความมีปัญญาเฉลียวฉลาดของนางรจนาที่มองคนได้อย่างลึกซึ้งถึงเนื้อใน นั่นคือ การมองเห็นคุณค่าและความดีงามที่มีอยู่ในตัวของเจ้าเงาะ กวีใช้สัมผัสภาษาสื่อให้ทราบว่านางรจนาต้องการง้อขอโทษพระสังข์ที่นางลอบลักเอารูปเงาะไปเผาไฟ ส่วนอาการภาษากวีบรรยายสื่อให้ทราบถึงอาการของท้าวสามนต์ที่รังเกียจเจ้าเงาะ อีกทั้งอาการเหลียวหลังของนางรจนาที่จะต้องจากวังไปอยู่ที่กระท่อมปลายนากับเจ้าเงาะ และอาการตกตะลึงของนางรจนาเมื่อเห็นรูปทองของพระสังข์ วัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความตกยากของนางรจนาที่ต้องไปอยู่กับเจ้าเงาะที่กระท่อมปลายนานอกวัง และปริภาษาซึ่งเป็นน้ำเสียงตวาดอึงของท้าวสามนต์ที่โกรธนางรจนาที่เลือกเงาะมาเป็นคู่ครอง อีกทั้งน้ำเสียงกระซิบของนางมณฑาที่ต้องการขอให้ท้าวสามนต์ยกโทษให้นางรจนา

ตอนที่ 7 ท้าวสามนต์ให้ลูกเขยหาปลาหาเนื้อ

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งใช้ระยะห่างของตัวละครเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่เจ้าเงาะเข้าขวางกั้นพระธิดาทั้งหกที่จะเข้ามาทำร้ายตบตีนางรจนา ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	เจ้าเงาะเห็นวุ่นวางเข้ากางกั้น
ทำบอกใบ้ให้รู้สำคัญ	แกล้งกระชั้นกระโชกโบกมือ
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 210)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>เข้ากางกั้น</u> คือการเข้าไปอยู่ตรงหน้าระหว่างฝ่ายหนึ่งกับอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นระยะห่างที่เจ้าเงาะอยู่ข้างหน้านางรจนากับพระธิดาทั้งหกองค์ สื่อให้ทราบว่าเจ้าเงาะต้องการปกป้องนางรจนาให้พ้นจากการถูกพระธิดาทั้งหกเข้ามาใกล้เพื่อทำร้ายตบตีนางรจนา นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงบุคลิกลักษณะของเจ้าเงาะว่ามีนิสัยไม่เกรงกลัวใคร ถึงแม้ว่าในขณะนั้นจะมีเพียงเจ้าเงาะกับนางรจนาที่เป็นฝ่ายหนึ่งกับอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งมีพระธิดาทั้งหกและราชบุตรเขยทั้งหก อีกทั้งข้าราชบริพารที่คอยให้ความช่วยเหลือหากว่ามีการทำร้ายกันเกิดขึ้น

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครใช้แสดงพฤติกรรมและใช้กำหนดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่หกเขยกำหนดวันเวลาที่จะออกหาปลาตามรับสั่งของท้าวสามนต์ผู้เป็นพ่อตา ดังบทประพันธ์

.....	.....
ว่าพลางทางสั่งบ่าวไพร่	<u>พรุ่งนี้</u>กูจะไปแต่<u>ไก่ขัน</u>
เรือแพแหอวนทุกสิ่งอัน	เร่งรัดจัดกันให้พร้อมไว้

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 194)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>พรุ่งนี้</u> <u>ไก่ขัน</u> เป็นวันเวลาที่หกเขยกำหนดนัดแนะกับพวกทหารที่จะออกหาปลาตามรับสั่งของท้าวสามนต์ในวันพรุ่งนี้เวลาเช้าตรู่ สื่อให้ทราบว่าคนสมัยก่อนใช้เสียงของสัตว์ เช่น ไก่ นก เป็นเครื่องบอกเวลาซึ่งเป็นที่เข้าใจตรงกันโดยทั่วไป นอกจากนี้วันเวลาการออกหาปลาของหกเขย เป็นกาลภาษาสื่อให้ทราบถึงความเชื่อมั่นของหกเขยว่าจะสามารถหาปลามาให้ท้าวสามนต์ได้ไม่น้อยกว่าคนละหนึ่งร้อยตัวตามที่ท้าวสามนต์รับสั่งหรืออาจจะหาปลามาได้มากกว่าที่รับสั่งอย่างแน่นอน

นอกจากนี้ยังปรากฏกาลภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ทหารมาบอกกับนางรจนาว่าท้าวสามนต์ให้เจ้าเงาะหาปลามาให้ทันตามวันเวลาที่กำหนด ดังบทประพันธ์

.....	.....
บัดนี้มีรับสั่งใช้มา	ให้เจ้าเงาะเสาะหาปลาสด
ทั้งหกเขยใหญ่ก็ไม่ลด	กำหนดให้ทัน<u>วันพรุ่งนี้</u>
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 196)

กาลภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>วันพรุ่งนี้</u> เป็นวันเวลาที่ท้าวสามนต์กำหนดให้เจ้าเงาะรวมทั้งหกเขยหาปลามาให้ได้ทัน สื่อให้ทราบว่าเจ้าเงาะต้องออกหาปลามาให้ได้ไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยตัว อีกทั้งยังต้องหามาให้ทันตามวันเวลาที่กำหนดนั่นก็คือวันพรุ่งนี้ ซึ่งเวลาเพียงแค่วันเดียวที่เจ้าเงาะจะต้องหาปลาตามลำพังคนเดียวในจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยตัวมาให้ได้นั้น เป็นไปได้ยากมากที่จะหาปลาได้ทัน ไม่เหมือนกับหกเขยที่มีข้าราชบริพารอีกทั้งก็มีบ่าวไพร่และมีอุปกรณ์ในการหาปลาเพียบพร้อมซึ่งจะต้องหาปลาได้ทันตามกำหนดอย่างแน่นอน นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบว่าท้าวสามนต์ต้องการหาเรื่องพาลฆ่าเจ้าเงาะเพราะมีความอับอายและแค้นใจที่นางรจนาเลือกเงาะป่าบ้าใบ้เป็นคู่ครอง

และกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่เจ้าเงาะกำหนดระยะเวลาให้แก่ตัวเองที่จะออกไปหาปลา ดังบทประพันธ์

.....	.....
สั่งเสียรจนาด้วยอาลัย	พี่จะไป<u>สักประเดี๋ยว</u>เที่ยวหาปลา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 198)

กาลภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>สักประเดี๋ยว</u> เป็นระยะเวลาที่เจ้าเงาะกำหนดในการออกไปหาปลา สื่อให้ทราบว่าเจ้าเงาะต้องการออกไปหาปลาตามที่ท้าวสามนต์รับสั่งเพียงคนเดียว โดยให้นางรจนารอตนอยู่ที่กระท่อมปลายนา นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าเจ้าเงาะมีความมั่นใจในตนเองมากที่จะสามารถหาปลามาได้ทันตามวันเวลาที่กำหนดอย่างแน่นอน เพราะเจ้าเงาะมีมนต์คาถาเรียกปลาชื่อว่า "มหาจินดามนต์" ที่นางพันธุรัตมารดาเลี้ยงมอบไว้ให้ก่อนที่นางจะสิ้นใจ

3. **เนตรภาษา**

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระธิดาทั้งหกแค้นใจพระสวามีของตนที่หาปลามาได้เพียงคนละสองตัว ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	**ทั้งหกบุตรีพี่ผู้ใหญ่**
เห็นผัวแพ้เงาะป่าขัดใจ	**ผักปลาหาได้มานิดเดียว**
มิหนำซ้ำจมูกแหว่งหวะ	**แล้วพระบิดาก็โกรธเกรี้ยว**

ขายหน้าทุกสิ่งจริงเจียว นางเหลียวชำเลืองเคืองค้อน
หกนางต่างคนบ่นบ้า มันไม่น่าร่วมเรียงเคียงหมอน
บ้างกอดเข่าเจ่าจุกทุกข์ร้อน มืออ่อนตีนอ่อนเสียน้ำใจ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 207)

เนตรภาษาที่ปรากฏ ชำเลืองเคืองค้อน เป็นลักษณะการใช้สายตาสื่อแสดงความ-ไม่พอใจด้วยการตวัดสายตา ซึ่งเป็นเนตรภาษาของพระธิดาทั้งหกที่แสดงต่อพระสวามีของตน สื่อให้ทราบว่าพระธิดาทั้งหกเสียหน้ามาก เพราะเคยดูถูกและบริภาษนางรจนาว่าได้สามีเป็นเงาะป่าบ้าใบ้และอัปลักษณ์ อีกทั้งก็แค้นใจพระสวามีของตนมากที่หาปลามาได้เพียงคนละสองตัวเท่านั้น ทั้งๆ ที่มีบ่าวไพร่จำนวนมากไปช่วยเหลือจับปลา ซ้ำร้ายจมูกของหกเขยก็แหว่งโหว่น่าเกลียดหมดสง่าราศี และพระบิดาท้าวสามนต์ก็กริ้วมากที่แพ้เจ้าเงาะป่าบ้าใบ้ นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงความรู้สึกของพระธิดาทั้งหกว่าเริ่มจะสำนึกแล้วว่าพระสวามีของพวกตนด้อยความรู้ ความสามารถ ดังข้อความที่ว่า "มันไม่น่าร่วมเรียงเคียงหมอน"

นอกจากนี้ยังปรากฏเนตรภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่เจ้าเงาะใช้สายตาสื่อสารกับนางรจนาแทนคำพูด ดังบทประพันธ์

....
พอรู้เช่นเห็นอยู่ว่าเท็จจริง สู้ปิดปากหากนิ่งเสียดอกพี่
จะให้ว่าหรือจะว่าออกเดี๋ยวนี้ แล้วเหลียวดูสามีเห็นขึงตา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 209)

เนตรภาษาที่ปรากฏ ขึงตา เป็นการใช้สายตาของเจ้าเงาะที่สื่อสารกับนางรจนา สื่อให้ทราบว่าห้ามนางรจนาพูดความจริงที่ว่าจมูกของหกเขยที่แหว่งโหว่นั้นไม่ได้เป็นเพราะถูกปลา-ปากเป้ากัดตามที่หกเขยกล่าวอ้างแต่เป็นเพราะถูกพระสังข์หรือเจ้าเงาะสามีของตนเชือด เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับปลาที่หกเขยได้มาให้ท้าวสามนต์คนละสองตัว นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าว**ยังสื่อให้ทราบว่าพระสังข์ไม่ต้องการที่จะเปิดเผยถึงฐานะที่แท้จริงของตัวเอง นั่นคือ พระสังข์ไม่ได้เป็นเงาะป่าบ้าใบ้มีหน้าตาอัปลักษณ์น่ารังเกียจ แต่เป็นพระสังข์รูปงามที่มีวิชาความรู้เหมาะสมกับนางรจนาทุกประการ**

4. สัมผัสภาษา

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน เป็นตอนที่นางรจนาต้องการสัมผัสเพื่อสื่อให้รู้ว่ารักพระสังข์มากที่ต้องออกไปหาปลาตามรับสั่งของท้าวสามนต์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น รจนาอกสั่นหวั่นไหว
เข้าไปในกระท่อมทันใด กอดตีนผัวไว้แล้วโศกา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 196)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ กอดตีนผัว ซึ่งเป็นการสัมผัสของนางรจนาที่แสดงต่อพระสังข์สื่อให้ทราบว่านางรจนารู้เท่าทันความคิดของท้าวสามนต์ที่ต้องการหาเรื่องพาลฆ่าเจ้าเงาะเพราะรังเกียจในรูปร่างที่อัปลักษณ์ของเงาะ นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่านางรจนารักและสงสารพระสังข์ (เจ้าเงาะ) มากกลัวว่าพระสังข์จะทำตามที่ท้าวสามนต์รับสั่งไม่ได้เนื่องจากการหาปลาจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยตัวมิใช่เรื่องง่ายสำหรับตนกับพระสังข์ เพราะนางกับพระสังข์อยู่กันตามประสาคนยากจนไม่มีอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้และบ่าวไพร่คอยช่วยเหลือหาปลา ซึ่งถ้าพระสังข์ทำไม่ได้ตามที่รับสั่งก็จะถูกฆ่าแล้วตัวของนางจะทนอยู่ได้อย่างไรถ้าไม่มีพระสังข์

นอกจากนี้สัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระสังข์ปลอบประโลมนางรจนาให้คลายจากความทุกข์ใจที่จะต้องออกหาปลามาให้ทันตามเวลาที่กำหนด ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น เจ้าเงาะยิ่งคิดพิสมัย
ปลอบนางพลางเช็ดชลนัยน์ โลมเล้าเอาใจให้เคลื่อนคลาย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 197)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ เช็ดชลนัยน์ และ โลมเล้าเอาใจ ซึ่งเป็นกิริยากอดจูบลูบคลำที่พระสังข์แสดงต่อนางรจนา สื่อให้ทราบว่าต้องการปลอบประโลมนางรจนาให้คลายจากความทุกข์ใจกังวลใจ เพราะนางกลัวว่าตนจะไม่สามารถหาปลามาได้ตามจำนวนที่ท้าวสามนต์กำหนด พระสังข์จึงรู้สึกซาบซึ้งใจในความรักและความห่วงใยของนางรจนาที่มีให้เป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระสังข์มีความมั่นใจในตนเองว่าจะสามารถหาปลามาได้ตามจำนวนที่ท้าวสามนต์กำหนดอย่างแน่นอน

สัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางมณฑาแสดงสัมผัสภาษาต่อท้าวสามนต์เพื่อเรียกสติสัมปชัญญะของท้าวสามนต์ให้กลับคืนมา ดังบทประพันธ์

.....	.....
ว่าแล้วลากลู่ถูกัง	**ผลักให้นั่งบนเตียงเสียงตึง**
เห็นผัวตัวสั่นขวัญแขวน	คอยจะแล่นลุกยืนตื่นทะลึ่ง
นางฉวยฉุดยุดมืออย่าดื้อดึง	หยิกทิ้งทุบหลังให้นั่งลง
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 231)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ ลากลู่ถูกัง คือ การลากหรือฉุดไปอย่างไม่ปรานี ผลักให้นั่ง คือ ลักษณะการใช้มือดันให้นั่งลงบนเตียง ฉวยฉุดยุดมือ คือ ลักษณะการดึงข้อมือไม่ให้ไป หยิกทิ้ง คือ การใช้เล็บ 2 เล็บ จิกลงไปที่เนื้อแล้วบิดและ ทุบหลัง เป็นการใช้มือทุบหลังเพื่อเรียกสติ ซึ่งการสัมผัสดังกล่าวเป็นสัมผัสภาษาของนางมณฑาที่แสดงต่อท้าวสามนต์ กล่าวคือ ท้าวสามนต์มีอาการกลัวเจ้าเงาะผู้เป็นบุตรเขยมากถึงกับขาดสติแสดงกิริยาอาการตื่นกลัวแปลกๆ ออกมาอย่างไม่รู้เนื้อรู้ตัว นางมณฑาจึงใช้สัมผัสภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางมณฑาต้องการให้ท้าวสามนต์หยุดแสดงกิริยาอาการตื่นกลัวเจ้าเงาะผู้เป็นบุตรเขย และต้องการเรียกสติ-สัมปชัญญะของท้าวสามนต์ให้กลับคืนมาอยู่กับเนื้อกับตัว

5. **อาการภาษา**

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละคร ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระสังข์ขอแลกปลากับปลายจมูกของหกเขย ดังบทประพันธ์

.....	.....
หกเขยรีรอท้อจิต	**สุดคิดสุดที่จะผ่อนผัน**
นั่งนิ่งก้มหน้าดูตากัน	**เชือดเสียเห็นวันจะได้ไป**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 202)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>นั่งนิ่งก้มหน้า</u> ซึ่งเป็นกิริยาอาการของหกเขยสื่อให้ทราบว่าหกเขยตัดสินใจยอมแลกปลายจมูกของตนกับปลาของพระสังข์ ซึ่งหกเขยเข้าใจว่าเป็นรุกขเทวดา นอกจากนี้อาการภาษาที่ปรากฏยังสื่อให้ทราบอีกว่าหกเขยอับจนปัญญาและหมดหนทางที่จะหาปลาไปให้ท้าวสามนต์ อีกประการหนึ่งหกเขยกลัวว่าจะแพ้เงาะป่าบ้าใบ้ ดังนั้นหกเขยจึงยอมแลกปลายจมูกของตนกับปลาของพระสังข์ดังกล่าว

และอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่หกเขยกลัวเจ้าเงาะ เมื่อเห็นเจ้าเงาะหาเนื้อมาได้มากกว่าพวกตนอีกทั้งยังแบกหามเนื้อจำนวนยี่สิบตัวมาเพียงลำพังคนเดียว ดังบทประพันธ์

.....	.....
เห็นเนื้อเงาะหนักหนาช่างหาได้	หลากใจใครช่วยมันหาบหาม
คิดกลัว<u>ตัวสั่นครั่นคร้าม</u>	กราบสามทีแล้วลง<u>ก้มพักตร์</u>

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 225)

อาการภาษาที่ปรากฏ <u>ตัวสั่นครั่นคร้าม</u> ซึ่งเป็นกิริยาอาการของหกเขย สื่อให้ทราบว่าหกเขยรู้สึกหวาดกลัวเจ้าเงาะมากจนตัวสั่นสะท้าน เนื่องจากหกเขยเห็นเนื้อที่เจ้าเงาะหามาได้จำนวนมากที่วางอยู่ตรงหน้า ซึ่งหกเขยคิดว่าเจ้าเงาะเพียงคนเดียวหามาได้อย่างไร ทั้งๆ ที่พวกตนหกคนและพรานป่าอีกทั้งบ่าวไพร่อีกเป็นจำนวนมากช่วยกันออกหาเนื้อทั่วทั้งป่า แต่ไม่สามารถหาเนื้อมาได้ เขยทั้งหกคนจึงยอมแลกใบหูกับเนื้อของพระสังข์จึงได้เนื้อมาถวายท้าวสามนต์คนละหนึ่งตัว แต่เนื้อจำนวนมากเช่นนั้นเจ้าเงาะแบกหามมาได้อย่างไร เมื่อคิดดังนี้แล้วหกเขยจึงแสดงอาการตัวสั่นสะท้านและอาการภาษาของหกเขย <u>ก้มพักตร์</u> สื่อให้ทราบว่าหกเขยยอมรับความพ่ายแพ้ของพวกตนที่ไม่สามารถหาเนื้อสู้กับเจ้าเงาะเพียงคนเดียวได้ อีกทั้งหกเขยก็กลัวว่าท้าวสามนต์จะกริ้ว เนื่องจากท้าวสามนต์ตั้งความหวังไว้กับพวกตนมากว่าจะสามารถหาเนื้อมาได้มากกว่าเจ้าเงาะ

6. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่กวีบรรยายถึงบ่าวไพร่และอุปกรณ์ในการหาปลาของหกเขย ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	**ฝ่ายเจ้าเหล่าหกเขยใหญ่**
ครั้นรุ่งเรียกหาข้าไท	**<u>บ่าวไพร่นับร้อย</u>ไม่น้อยเลย**

แต่งองค์ทรงเสื้อลงเรือญวน แหอวนของใครเอาไปเหวย
ภรรยาหาขนมนมเนย ตามเคยขนส่งลงมาพลัน
พ้นด่านบ้านช่องล่องเลย ถึงท้องคุ้งที่เคยมีมัจฉา
หกองค์ทรงแหทอดปลา ลอยมาสองฟากลากเบ็ดราว
บ้างเอาลอบลงดักตักสวิง ริมตลิ่งลากอวนอื้อฉาว
ติดแต่จระเข้อยู่เกรียวกราว นายบ่าวต่างโกรธโทษกัน
แล้วพายเลียบริมฝั่งมาทั้งพวก ถือฉมวกยืนคอยแทงหวั่น
บ้างลงเฝือกปิดคลองไว้สองชั้น แล้วช่วยกันตีน้ำร่ำมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 198-199)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ จำนวนบ่าวไพร่ วัสดุอุปกรณ์ในการจับปลาและอาหารการกิน บ่าวไพร่นับร้อย เป็นจำนวนบ่าวไพร่ที่หกเขยให้ไปช่วยกันจับปลาตามรับสั่งของท้าวสามนต์ สื่อให้ทราบถึงฐานะของหกเขยว่าเป็นเจ้านายมีบ่าวไพร่คอยรับใช้เป็นจำนวนมาก ซึ่งต่างจากเจ้าเงาะที่ต้องไปหาปลาแต่เพียงลำพังผู้เดียวและนั่นก็หมายความว่าหกเขยจะต้องได้ปลาจำนวนคนละไม่น้อยกว่าหนึ่งร้อยตัวตามที่ท้าวสามนต์กำหนดอย่างแน่นอน อีกทั้งวัตถุภาษา เรือญวน สื่อให้ทราบว่าเป็นยานพาหนะที่ใช้ในการออกหาปลาและนำปลาจำนวนมากใส่กลับมาให้ท้าวสามนต์ และวัตถุภาษา แห อวน เบ็ดราว ลอบ สวิง ฉมวก ซึ่งเป็นอุปกรณ์ในการจับปลา สื่อให้ทราบว่าบ่าวไพร่ที่หกเขยให้ไปช่วยกันจับปลาในครั้งนี้มีความชำนาญในการใช้อุปกรณ์แต่ละชนิดในการจับปลามาก นอกจากนี้ยังปรากฏวัตถุภาษา ขนมนมเนย ซึ่งเป็นของกินที่ไม่ใช่กับข้าวมักปรุงด้วยแป้ง กะทิ น้ำตาล ซึ่งพระธิดาทั้งหกจัดเตรียมไว้ให้หกเขยรับประทานแก้เหนื่อยระหว่างที่ออกไปหาปลา สื่อให้ทราบว่าการไปหาปลาของหกเขยในครั้งนี้มิใช่เป็นเรื่องที่ยุ่งยากลำบากมากนัก คงเนื่องมาจากว่าอาจจะมีบ่าวไพร่จำนวนมากไปช่วยกันจับปลาและการจับปลาในสมัยก่อนนี้เป็นเรื่องที่ง่ายมากเพราะปลามีชุกชุม

วัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่กวีบรรยายถึงบ่าวไพร่และอุปกรณ์ในการหาเนื้อของหกเขย ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น หกเขยคิดวิตกหนักหนา
ครั้นรุ่งรีบแต่งตัวกลัวจะช้า เรียกหาบ่าวไพร่พร้อมพรัก
บ้างหาแร้วบ่วงหวายหลายอย่าง ไปถึงกลางพงไพรจะได้ดัก
บ้างเอาผ้าพันพุงจูงสุนัข คึกคักขนข่ายขึ้นหลังช้าง

แล้วผูกม้าเคยขับสำหรับขา บังเหียนอานพานหน้าซองหาง
ม้าหลังเปล่าบ้างผูกเบาะบาง ต่างต่างแต่งอวดประกวดกัน
เกณฑ์กองกระบือบ่าวชาวบ้านนอก ล้วนถือหอกเสวียนแทงแข็งขัน
พรานปืนพื้นแม่นหมายสำคัญ โผงไรโผงนั้นไม่ผิดเลย
บ่าวผู้ซายตะพายย่ามถือกล่อง หิ้วปิ่นโตลายทองของเสวย
บ้างแบกเสบียงหาบหามตามเคย อย่าช้าเลยจวนสายจะเสียการ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 219)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ จำนวนคน วัสดุอุปกรณ์ในการจับเนื้อและข้าวปลาอาหาร บ่าวไพร่ พรานปืน สุนัข เป็นวัตถุภาษาที่เป็นจำนวนคนและสัตว์ สื่อให้ทราบว่าหกเขยมีผู้ช่วยที่มีความชำนาญในการหาเนื้อ ซึ่งมีทั้งบ่าวไพร่และพรานป่าผู้มีความชำนาญในการใช้ปืนยิงสัตว์ อีกทั้งวัตถุภาษา ม้า ช้าง กระบือ สื่อให้ทราบว่าเป็นพาหนะที่ใช้ในการออกหาเนื้อและจะนำเนื้อจำนวนมากใส่หลังม้า ช้าง และกระบือ กลับมาให้ท้าวสามนต์และวัตถุภาษา แร้วบ่วงหวาย ข่าย หอก เสวียน ซึ่งเป็นอุปกรณ์ของใช้ชนิดหนึ่งทำด้วยไม้ไผ่หรือหวายถักมัดเป็นวงกลมสำหรับรองหรือรับสิ่งต่างๆ มักมีหูสองข้างสำหรับหิ้ว สื่อให้ทราบว่าบ่าวไพร่รวมทั้งนายพรานที่หกเขยให้ไปช่วยกันจับเนื้อในครั้งนี้มีความชำนาญมากในการใช้อุปกรณ์แต่ละชนิด และวัตถุภาษา ปิ่นโตลายทองของเสวย เสบียง ซึ่งเป็นข้าวปลาอาหาร สื่อให้ทราบว่าในการออกหาเนื้อของหกเขยในครั้งนี้จะต้องเป็นงานที่เหนื่อยและค่อนข้างยาก จึงต้องมีอาหารไว้สำหรับรับประทานระหว่างการหาเนื้อ นอกจากนี้วัตถุภาษาที่ปรากฏข้างต้นยังสื่อสะท้อนให้ทราบว่าหกเขยมีความ-ทุกข์ใจและกังวลใจมากกลัวว่าจะหาเนื้อไม่ได้ ซึ่งจะมีผลทำให้แพ้เจ้าเงาะป่าบ้าใบ้เป็นครั้งที่สอง

7. **ปริภาษา**

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร อีกทั้งยังให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูด ซึ่งเป็นตอนที่หกเขยแสดงการใช้น้ำเสียงกับพระสังข์เพราะคิดว่าเป็นรุกขเทวดาในคราวที่ออกหาเนื้อ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น หกเขยละห้อยสร้อยเศร้า
คำนับรับสั่งแต่เบาเบา แล้วบังคมก้มเกล้าลามา
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 222)

ปริภาษาที่ปรากฏได้แก่ รับสั่งแต่เบาเบา เป็นน้ำเสียงของหกเขย สื่อให้ทราบว่าหกเขยไม่ต้องการเนื้อทรายจากพระสังข์อีกแล้ว เพราะกลัวว่าพระสังข์จะขอแลกเปลี่ยนเนื้อกับอวัยวะส่วนอื่นๆ ในร่างกายของพวกตนอีก กล่าวคือ หกเขยขอเนื้อจากพระสังข์ซึ่งพระสังข์ก็ยินยอมให้ แต่ขอแลกเปลี่ยนกับใบหูของหกเขยแต่ละคน ใบหู 1 ข้าง แลกกับเนื้อ 1 ตัว ดังนั้นหกเขยจึงไม่ต้องการเนื้ออีกแล้ว นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าหกเขยมีความทุกข์ใจและกังวลใจ กล่าวคือ ประการที่หนึ่งหกเขยกลัวว่าท้าวสามนต์จะกริ้วเหมือนดังเช่นในครั้งที่ออกหาปลาแต่พวกตนหาปลามาให้ได้แค่เพียงคนละสองตัวซ้ำจมูกก็แหว่งโหว่ ประการที่สองหกเขยกลัวว่าภรรยาของพวกตนจะไม่รักเพราะการออกหาเนื้อในครั้งนี้พวกตนถูกตัดใบหูอีกคนละข้าง ทำให้หมดความงามในรูปสมบัติ และประการสุดท้ายหกเขยกลัวว่าจะแพ้เงาะเป็นครั้งที่สอง

และปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่หกเขยจำใจตอบคำถามของท้าวสามนต์ว่าใบหูไปถูกอะไรมาถึงแหว่งวิ่น ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	หกเขยก้มหน้าน้ำตาไหล
กราบทูลเยื้องยักกระอักกระไอ	ผันแปรแก้ไขตามจน
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 226)

ปริภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ กระอักกระไอ เป็นการใช้น้ำเสียงของหกเขยที่ใช้ตอบคำถามของท้าวสามนต์ สื่อให้ทราบว่าหกเขยจำใจตอบคำถามของท้าวสามนต์โดยหาคำพูดมาโกหกแก้ตัวไปตามเรื่อง ซึ่งหกเขยได้ตอบคำถามของท้าวสามนต์ว่าที่ใบหูของพวกตนแหว่งวิ่นก็เพราะผีป่าเอามีดมาตัดใบหูในขณะที่ออกหาเนื้อกลางป่า นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าหกเขยรู้สึกประหม่าที่หาเนื้อแพ้เจ้าเงาะและกลัวท้าวสามนต์จะกริ้วแล้วฆ่าฟันตามที่ได้ประกาศไว้

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องสังข์ทอง ตอนท้าวสามนต์ให้ลูกเขยหาปลาหาเนื้อ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงท้าวสามนต์ต้องการกำจัดเจ้าเงาะ จึงให้เจ้าเงาะรวมทั้งหกเขยออกหาปลาหาเนื้อมาถวาย ถ้าผู้ใดหาปลาหาเนื้อมาถวายไม่ได้ก็จะถูกฆ่า ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงเจ้าเงาะเข้าขวางกั้นไม่ให้พระธิดาทั้งหกเข้ามาทำร้ายนางรจนา ส่วนกาลภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงระยะวันเวลาที่หกเขยและเจ้าเงาะต้องรีบออกหาปลาหาเนื้อ

มาถวาย และเวลาที่เจ้าเงาะกำหนดไปหาปลาหาเนื้อสื่อให้ทราบว่าเจ้าเงาะมีความมั่นใจในตนเอง เนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงพระธิดาทั้งหกมีความแค้นใจในตัวหกเขยที่หาปลาแพ้เจ้าเงาะ และการใช้สายตาโดยการขึงตาของเจ้าเงาะที่ห้ามไม่ให้นางรจนาเปิดเผยความจริง สัมผัสภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความรักของนางรจนาที่มีให้พระสังข์และการปลอบประโลมให้คลายจากความทุกข์กังวล และการสัมผัสที่กระตุ้นเตือนเรียกสติสัมปชัญญะกลับคืนมา อาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงการก้มหน้ายอมรับความพ่ายแพ้ของหกเขยที่หาปลาแพ้เจ้าเงาะ อีกทั้งอาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์กลัวเจ้าเงาะป่าบ้าใบ้ ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อได้แก่ จำนวนบ่าวไพร่ อุปกรณ์ในการหาปลาหาเนื้อ ทำให้ทราบถึงชื่อเรียกและหน้าที่ของอุปกรณ์แต่ละชนิด และปริภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงการยอมรับความพ่ายแพ้และการหาคำพูดมาแก้ตัวของหกเขย

<u>ตอนที่ 8 พระสังข์ตีคลี</u>

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งใช้ระยะห่างของตัวละครเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่พระวิษณุกรรมบุกเข้าไปในเมืองสามนต์ เห็นท้าวสามนต์นั่งอยู่โดยมีข้าราชบริพารคอยเฝ้าระวังภัยอันตรายให้ ดังบทประพันธ์

.....	.....
เห็น<u>ท้าวสามนต์อยู่บนอาสน์</u>	<u>หมู่อำมาตย์เฝ้าแหนแน่นหนา</u>
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 240)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ท้าวสามนต์อยู่บนอาสน์</u> และ <u>หมู่อำมาตย์เฝ้าแหนแน่นหนา</u> เป็นเทศภาษาสื่อให้ทราบถึงเจ้าเมืองสามนต์ว่าเป็นผู้ที่มีอำนาจราชศักดิ์ซึ่งต้องอยู่บนพื้นที่เฉพาะของกษัตริย์ และมีข้าราชบริพารที่คอยดูแลรับใช้ ซึ่งนั่งหรือยืนอยู่ห่างออกไปในระดับที่ต่ำกว่าลดหลั่นกันไปตามระดับตำแหน่งของแต่ละบุคคล นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงความจงรักภักดีของทหารที่มีต่อกษัตริย์ท้าวสามนต์ที่เฝ้าคอยระวังป้องกันอันตรายจากข้าศึกศัตรูที่มารุกรานล้อมเมืองสามนต์ไว้และอยู่ตรงหน้าในขณะนี้

นอกจากนี้เทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ท้าวสามนต์เสวยอาหารกับพระสังข์ ดังบทประพันธ์

.....	.....
<u>พระสังข์นั่งกินกับพ่อตา</u>	<u>นางเมียมาหมอบพัดปัดแมงวัน</u>

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 284)

เทศภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ การกล่าวถึงสถานที่และความใกล้ชิดระหว่างท้าวสามนต์ซึ่งเป็นพ่อตากับพระสังข์ซึ่งเป็นราชบุตรเขย ที่ตอนนี้ถอดรูปเงาะเปิดเผยฐานะและรูปโฉมที่งดงามของตนต่อคนทั่วไปออกตีคลีกับพระอินทร์และสามารถตีคลีเอาชนะพระอินทร์ได้ การที่ท้าวสามนต์รับสั่งให้ <u>พระสังข์นั่งกินกับพ่อตา</u> สื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์มีความรักใคร่เอ็นดูพระสังข์เป็นอย่างมากและจะต้องให้พระสังข์ครอบครองบ้านเมืองแทนท้าวสามนต์อย่างแน่นอน อีกทั้งเทศภาษาที่ปรากฏ ได้แก่การกล่าวถึงระยะห่างที่นางมณฑาและนางรจนาต้องคอยดูแลปรนนิบัติท้าวสามนต์และพระสังข์ให้ได้รับความสะดวกสบายระหว่างที่เสวยอาหาร ดังเทศภาษา <u>นางเมียมาหมอบพัดปัดแมงวัน</u> สื่อให้ทราบว่าเป็นหน้าที่ของหญิงสมัยก่อนที่ต้องคอยดูแลสามีให้ได้รับความสะดวกสบายในขณะที่รับประทานอาหาร นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงค่านิยมในการรับประทานอาหารของคนชั้นสูงว่าผู้ชายจะต้องรับประทานอาหารก่อนผู้หญิงและจะไม่ร่วมโต๊ะอาหารกับผู้หญิง

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครใช้แสดงพฤติกรรมและใช้กำหนดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระอินทร์กำหนดเวลาให้ท้าวสามนต์ออกมาตีคลีพนันบ้านเมือง ดังบทประพันธ์

.....	.....
<u>ในวันนี้</u>มิออกมาเล่นคลี	จะเข้าตีกรุงไกรเอาไฟเผา
ท้าวสามนต์แม้นรู้อย่าดูเบา	จะวอดวายตายเปล่าทั้งเวียงชัย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 241)

กาลภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>ในวันนี้</u> เป็นกาลภาษาที่สื่อให้ทราบว่าพระอินทร์ต้องการข่มขวัญท้าวสามนต์ให้กลัว ซึ่งท้าวสามนต์ที่แก่ชรามากแล้วไม่มีทางที่จะออกมาตีคลีเองได้ และในที่สุดท้าวสามนต์ก็จะต้องไปหาเจ้าเงาะง้องอนให้มาช่วยตีคลีแทนตนเพื่อกอบกู้บ้านเมือง

นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระอินทร์ต้องการให้พระสังข์ถอดรูปเงาะโดยเร็ว เพราะสงสารนางรจนาที่ได้รับความลำบากตกทุกข์ได้ยากเพราะพระสังข์ไม่ยอมเปิดเผยฐานะที่แท้จริงของตัวเองต่อคนทั่วไป

นอกจากนี้ยังปรากฏกาลภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ท้าวสามนต์ขอเวลาเตรียมตัวในการออกไปตีคลีกับพระอินทร์ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ท่านจงกลับออกไปบอกนาย	ผัดพอ<u>ตะวันบ่าย</u>สักหน่อยหนึ่ง
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 242)

กาลภาษาที่ปรากฏ <u>ตะวันบ่าย</u> ซึ่งเป็นเวลาที่ท้าวสามนต์ขอผัดเวลากับพระวิษณุกรรม เป็นกาลภาษาสื่อให้ทราบว่าคนสมัยก่อนใช้ดวงอาทิตย์เป็นเครื่องบอกเวลา ซึ่งเป็นที่เข้าใจตรงกันโดยทั่วไป นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์ต้องการยืดเวลาในการออกไปตีคลีกับพระอินทร์เพื่อตั้งสติและหาผู้ที่จะออกไปตีคลีกับพระอินทร์แทนตนเนื่องจากท้าวสามนต์แก่ชรามากแล้วไม่สามารถตีคลีกับพระอินทร์ได้

3. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระธิดาทั้งหกเห็นพระสังข์ที่ถอดรูปเงาะแล้วรู้สึกต้องใจในความสง่างาม จึงส่งสายตาให้ ดังบทประพันธ์

.....	.....
<u>เมียงชม้อย</u>คอยรับนัยนา	เสน่หาต้องจิตติดใจ
แล้ว<u>เหลียวดูผัว</u>ของตัวมั่ง	เห็นนั่งทุกข์ร้อนก็<u>ค้อน</u>ให้
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 271)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เมียงชม้อย</u> คือลักษณะการใช้สายตามองด้วยความเขินอาย การใช้สายตาเมียงชม้อยเป็นสายตาของพระธิดาทั้งหก ที่มองพระสังข์สื่อให้ทราบว่าพระธิดาทั้งหกมีความสนใจในความสง่างามของพระสังข์มาก ซึ่งสายตาที่พระธิดาทั้งหกส่งสารให้พระสังข์เป็นสายตาที่ตรงกันข้ามกับสายตาที่ใช้มองพระสวามีของตัวเองที่ <u>เหลียวดูผัว</u> และ <u>ค้อน</u> สื่อให้ทราบ

ว่าพระธิดาทั้งหกไม่พึงพอใจในรูปร่างหน้าตาพระสวามีของพวกตนที่จมูกแหว่งใบหูวิ่นมองดูครั้งใดก็ไม่เจริญหูเจริญตา อีกทั้งหน้าตาก็มีแต่ความทุกข์กังวล นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของพระธิดาทั้งหกพระองค์ว่ามองคนที่รูปโฉมภายนอก ซึ่งเมื่อครั้งที่พวกนางเสี่ยงพวงมาลัยเลือกหกเขยเป็นคู่ครองนั้น ก็เป็นเพราะพวกนางเห็นความสง่างามที่รูปภายนอกแต่ครั้นเมื่อหกเขยเริ่มมีความอัปลักษณ์จมูกแหว่งใบหูวิ่น พวกนางก็เริ่มตั้งข้อรังเกียจ

4. **สัมผัสภาษา**

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวสามนต์แสดงการสัมผัสกับพระสังข์เมื่อพระสังข์ตีคลีเอาชนะพระอินทร์ได้ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ลนลานลงไปหา
<u>จูงกร</u>ต้อนรับขึ้นพลับพลา	แม่ยายพ่อตาเข้าเชยชม
ปราศรัย<u>สวมสอดกอดจูบ</u>	<u>โลมลูบหลังไหล่ลูกเขย</u>
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 283)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ <u>จูงกร</u> <u>สวมสอดกอดจูบ</u> และ <u>โลมลูบหลังไหล่ลูกเขย</u> เป็นสัมผัสภาษาของท้าวสามนต์ที่แสดงต่อพระสังข์ สื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์มีความชื่นชมยินดีและมีความภาคภูมิใจในตัวของพระสังข์เป็นอย่างมากที่สามารถตีคลีเอาชนะพระอินทร์ได้ ส่งผลให้ไม่ต้องถูกริบบ้านเมือง นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์รักใคร่และเอ็นดูพระสังข์เป็นอย่างมากด้วยน้ำใสใจจริง ซึ่งท้าวสามนต์จะต้องให้พระสังข์ปกครองบ้านเมืองแทนตนตามที่ได้ตรัสไว้อย่างแน่นอน

5. **อาการภาษา**

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละคร ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระอินทร์ท้าตีคลีพนันบ้านเมืองกับท้าวสามนต์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์<u>ตัวสั่น</u>พรั่นนักหนา
ทำ<u>หน้าเซียว</u>เหลียวดูนางมณฑา	หูตาบ้องแบวเหมือนแมวคราว

เรียกเมียว่าช่วยพี่ด้วยซิ	สิ้นสติตกประหม่าตาขาว
ความกลัวตัวสั่นอยู่ท้าวท้าว	มันให้หนาวสะท้านรำคาญใจ
แล้วคิดว่าหกเขยของเรานี้	จะตีคลีต้านต่อเห็นพอได้
ลุกขึ้นยืนยิ้มย่องร้องตอบไป	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 242)

อาการภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ตัวสั่น หน้าเซียว เป็นลักษณะการมีสีหน้าไม่สดใสเพราะตกใจ อาการ สิ้นสติตกประหม่า เป็นลักษณะอาการตกใจกลัวจนขาดสติสัมปชัญญะแสดงกิริยาท่าทางออกไปโดยไม่รู้สึกตัว และกิริยาอาการ ตัวสั่นอยู่ท้าวท้าว เป็นลักษณะอาการกลัวจนตัวสั่นรัวๆ อย่างคนเป็นไข้ อาการภาษาที่ปรากฏเป็นกิริยาอาการของท้าวสามนต์สื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์ตกใจกลัวในคำขู่ขวัญของพระอินทร์มากที่จะริบบ้านเมืองหากท้าวสามนต์แพ้การเล่นตีคลี นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์ไม่สามารถออกตีคลีกับพระอินทร์ได้ เนื่องจากท้าวสามนต์แก่ชรามากแล้วแต่เมื่อท้าวสามนต์ฉุกคิดได้ว่ายังมีหกเขยที่จะสามารถออกตีคลีแทนตนได้ท้าวสามนต์จึงรีบ ลุกขึ้นยืน และ ยิ้มย่อง สื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์ดีใจมากเพราะมีทางออกสำหรับบ้านเมืองแล้วว่าจะให้หกเขยออกตีคลีแทนตน นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์แกล้งแสดงกิริยาอาการ "ยิ้มย่อง" เพื่อข่มขวัญผู้ที่มาท้าทายว่าไม่เกรงกลัวและสามารถจะเอาชนะได้

นอกจากนี้ยังปรากฏอาการภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่หกเขยได้รับคำสั่งจากท้าวสามนต์ให้ออกตีคลีแทนพระองค์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	หกเขยคิดพรั่นขวัญหาย
มิรู้ที่ทำกระไรให้วุ่นวาย	แต่เหลียวซ้ายเหลียวขวาดูตากัน
.....	.....
นั่งแอบแนบนางเมียรัก	ทุกข์นักก้มหน้าไม่พาที

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 242-243)

อาการภาษาที่ปรากฏ เหลียวซ้ายเหลียวขวา ซึ่งเป็นกิริยาอาการของหกเขยที่ต่างคนก็ต่างเหลียวมองดูกันเมื่อท้าวสามนต์รับสั่งให้ออกตีคลีแทน สื่อให้ทราบว่าหกเขยขาดความเชื่อมั่นในตนเองที่จะออกตีคลีกับพระอินทร์เนื่องจากหกเขยไม่มีความรู้ในเรื่องการตีคลีและก็ไม่ได้เรียนมา ดังข้อความที่ยกมาสนับสนุน "อันวิชาเช่นนี้เจ้าพี่เอ๋ย ไม่ได้ร่ำเรียนเลยแต่สักหนิด" (หน้า 244) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าหกเขยมีเพียงรูปสมบัติกับทรัพย์สมบัติแต่หกเขยไม่มีคุณสมบัติที่เป็นวิชา-

ความรู้ หาคุณค่าอะไรไม่ได้ในตัวเอง และอาการภาษาที่ปรากฏ นั่งแอบ และ ก้มหน้า สื่อให้ทราบว่าหกเขยมีความทุกข์ใจมากที่จะต้องออกตีคลีแทนท้าวสามนต์เนื่องจากท้าวสามนต์ขอร้องแกมบังคับหกเขยให้ออกตีคลี เพราะการออกตีคลีในครั้งนี้เป็นเรื่องใหญ่มากสำหรับหกเขยที่ไม่มีความรู้ความชำนาญในการตีคลี อีกทั้งถ้าหากหกเขยตีคลีแพ้พระอินทร์ก็จะถูกริบเมืองสามนต์มิใช่แลกกับปลายจมูกหรือใบหูของตนอย่างที่ผ่านมา นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าหกเขยยอมรับความพ่ายแพ้ที่จะต้องเกิดขึ้นอยู่ภายในใจแล้ว แต่หกเขยก็ต้องออกไปต่อสู้เพื่อความสบายใจของท้าวสามนต์ผู้เป็นพ่อตา

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางรจนาอ้อนวอนขอร้องให้พระสังข์ออกตีคลีกอบกู้บ้านเมือง ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	รจนาฟังเล่าก็เศร้าสร้อย
สงสารมารดาน้ำตาย้อย	นางพลอยโศกศัลย์พันทวี
กราบบาทภัสดาแล้วว่าวอน	พระมารดรอุตส่าห์มาถึงนี่
พ่อไม่เมตตาปรานี	ช่วยกู้บูรีให้พ้นภัย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 255)

อาการภาษาที่ปรากฏ กราบบาทภัสดา ซึ่งเป็นกิริยาอาการของนางรจนาที่ต้องการขอให้เจ้าเงาะไปช่วยตีคลีกับพระอินทร์กอบกู้เอาบ้านเมืองกลับคืนมา ซึ่งอาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางรจนาเป็นผู้ที่มีความกตัญญูรู้คุณพระบิดา พระมารดา และคุณของบ้านเมืองซึ่งนางถือว่า "ทุกข์ของมารดาเหมือนทุกข์ตัว" (หน้า 258) และถือว่าความเดือดร้อนของบ้านเมืองเป็นเรื่องใหญ่จึงเข้าอ้อนวอนโดยใช้อาการภาษาดังกล่าว นอกจากนี้อาการภาษาที่ปรากฏยังสื่อให้ทราบถึงความเฉลียวฉลาดของนางรจนาที่เห็นว่าเป็นโอกาสเหมาะที่จะช่วยสนับสนุนให้พระสังข์ออกตีคลีเพื่อที่ว่าพระสังข์จะได้ถอดรูปเงาะเปิดเผย "รูปทอง" ของตัวเองต่อคนทั่วไปเสียที

6. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่ท้าวสามนต์ใช้เสื้อผ้า เครื่องประดับตกแต่งร่างกายเพื่อไปดูหกเขยตีคลี ดังบทประพันธ์

.....	.....
ใส่เสื้อก้านแย่งแต่งเต็มที่	ผ้ายกอย่างดีเอาออกนุ่ง
แล้วหยิบเจียระบาดมาคาดพุง	ทรงเครื่องเรืองรุ่งระยับตา
สวมสอดกำไลใส่แหวนหัว	เพ่งพิศดูตัวงามหนักหนา
นั่งมองส่องกระจกใส่ชฎา	เจ้ามณฑาดูทีดีหรือเอียง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 245)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ เสื้อก้านแย่ง ผ้ายกอย่างดี เจียระบาดมาคาดพุง ทรงเครื่องเรืองรุ่งระยับตา กำไล แหวนหัว ชฎา ซึ่งเป็นเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับที่ท้าวสามนต์ใช้สวมใส่ไปดูหกเขยตีคลี สื่อให้ทราบถึงฐานะและชาติตระกูลของท้าวสามนต์ว่าเป็น "กษัตริย์" นอกจากนี้การที่ท้าวสามนต์แต่งองค์ทรงเครื่องเช่นนี้สื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์ต้องการสร้างความมั่นใจให้แก่ตนเอง อีกทั้งยังเป็นการแสดงให้ผู้ที่มาท้าพนันทราบถึงความมีสง่าราศีของตน

วัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระอินทร์ประทานเครื่องทรงที่สูงค่าให้แก่พระสังข์เพื่อออกตีคลี ดังบทประพันธ์

แล้วขัดสีฉวีวรรณผุดผ่อง	ดังทองชมพูนุทเนื้อเก้า
สุคนธาประทิ่นกลิ่นเกลา	สนับเพลาเชิงงอนซ้อนซับ
ภูษาผ้าทิพย์กระสันทรง	จีบโจงหางหงส์ประจงจับ
ปั้นเหน่งเพชรพรรณรายสายพานพับ	เฟื่องห้อยพลอยประดับทับทรวง
ทองกรแก้วพุกามงามเงา	ทับทิมเท่าเม็ดข้าวโพดโชติช่วง
สร้อยสนสังวาลวรรณกุดั่นดวง	รุ้งร่วงธำมรงค์เรือนครุฑ
กรรเจียกจอนจำหลักลายซ้ายขวา	บรรจงทรงมหามงกุฎ
ห้อยอุบะนฤมิตผิดมนุษย์	งามดังเทพบุตรในชั้นฟ้า

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 264-265)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ สนับเพลาเชิงงอนซ้อนซับ ภูษาผ้าทิพย์ จีบโจงหางหงส์-ประจงจับ ปั้นเหน่งเพชรพรรณรายสายพานพับ เฟื่องห้อยพลอยประดับทับทรวง ทองกรแก้ว-พุกามงามเงา ทับทิมเท่าเม็ดข้าวโพดโชติช่วง สร้อยสนสังวาลวรรณกุดั่นดวง รุ้งร่วงธำมรงค์-เรือนครุฑ กรรเจียกจอนจำหลักลายซ้ายขวา ทรงมหามงกุฎ ห้อยอุบะนฤมิต ซึ่งเป็นเครื่อง-ทรงที่งดงามและสูงค่า ที่พระอินทร์ประทานให้พระสังข์ใช้สวมใส่เพื่อออกตีคลีอวดท้าวสามนต์

สื่อให้ทราบว่าพระสังข์เพียบพร้อมไปด้วยรูปสมบัติและคุณสมบัติ มีความเหมาะสมคู่ควรกับเครื่องทรงที่งดงามและสูงค่าที่พระอินทร์ประทานให้เป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าในการออกตีคลีครั้งนี้พระสังข์จะต้องได้รับชัยชนะกอบกู้บ้านเมืองได้อย่างแน่นอน ซึ่งจะเห็นได้จากเครื่องทรงที่พระอินทร์ประทานให้พระสังข์ด้วยความเมตตา

7. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร อีกทั้งยังให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูด ซึ่งเป็นตอนที่ท้าวสามนต์คาดคั้นหกเขยถึงข้อเท็จจริงในสาเหตุที่จมูกแหว่งและใบหูวิ่น ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	หกเขยสุดรู้ทำอู้อี้
กระอักกระไอมิใคร่จะพาที	มือขยี้หูตาประหม่าใจ
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 276)

ปริภาษาที่ปรากฏได้แก่ น้ำเสียง อู้อี้ และ กระอักกระไอ ซึ่งเป็นน้ำเสียงของหกเขยสื่อให้ทราบว่าหกเขยเกิดความประหม่าและขาดความมั่นใจในตนเอง ทั้งนี้เป็นเพราะหกเขยพูดปดกับท้าวสามนต์ไว้ว่าที่จมูกแหว่งก็เป็นเพราะปลาปากเป้ากัด และที่ใบหูขาดวิ่นก็เป็นเพราะผีป่าตัดใบหู ดังนั้นหกเขยจึงตอบคำถามของท้าวสามนต์ผู้เป็นพ่อตาด้วยน้ำเสียง "อู้อี้" และ "กระอักกระไอ"

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์ตีคลี พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงพระอินทร์ท้าพนันตีคลีกับท้าวสามนต์ถ้าแพ้ก็จะริบบ้านเมือง ท้าวสามนต์จึงให้หกเขยออกตีคลีแทนแต่ไม่สามารถตีคลีเอาชนะพระอินทร์ได้ ท้าวสามนต์จึงไปง้อเจ้าเงาะให้ออกตีคลี พระอินทร์ได้ประทานเครื่องทรงให้พระสังข์ออกตีคลีและสามารถตีคลีชนะพระอินทร์ได้ ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษาและปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของทหารที่ต้องคอยเฝ้าระวังภัยอันตรายให้กษัตริย์ และหน้าที่ของภรรยาที่ดีที่ต้องคอยดูแลปรนนิบัติสามี ส่วนกาลภาษากวีใช้เวลาสื่อให้ทราบถึงการขอผัดผ่อนเวลาของท้าวสามนต์เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาในการออกตีคลีกับพระอินทร์ เนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยที่แท้จริงของพระธิดาทั้งหก

ที่ตีค่าของคนที่รูปโฉมภายนอกสะท้อนให้เห็นว่าพวกนางเป็นคนที่ด้อยความรู้ สัมผัสภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบว่าท้าวสามนต์มีความภาคภูมิใจในตัวของพระสังข์ที่สามารถตีคลีเอาชนะพระอินทร์ได้ อาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความประหม่าตกใจกลัวผู้ที่มาท้าทายข่มขู่ในเรื่องที่ท้าวสามนต์ไม่สามารถออกตีคลีเองได้ อีกทั้งอาการก้มหน้าสื่อให้ทราบว่าหกเขยไม่มีความรู้ที่จะออกตีคลี ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อได้แก่ เครื่องแต่งกายของกษัตริย์และเครื่องทรงที่พระอินทร์ประทานให้พระสังข์ออกตีคลีอวดท้าวสามนต์ สื่อให้ทราบว่าพระสังข์เป็นคนที่มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับเครื่องทรงที่สูงค่าที่พระอินทร์ประทานให้ และปริภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงน้ำเสียงที่ขาดความมั่นใจในตนเองของหกเขยที่ต้องจำใจเปิดเผยความจริงที่พวกตนได้ปลาได้เนื้อมาถวายท้าวสามนต์นั้น เป็นเพราะพวกตนทั้งหกขอแลกปลายจมูกกับปลาและแลกใบหูกับเนื้อของพระสังข์

<u>ตอนที่ 9 ท้าวยศวิมลตามพระสังข์</u>

1. **เทศภาษา**

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งใช้ระยะห่างของตัวละครเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร ซึ่งเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลกับนางจันท์เทวีปลอมตัวเป็นสามัญชนเข้าไปในเมืองสามนต์เพื่อตามหาพระสังข์ ดังบทประพันธ์

.....	.....
เห็นถิ่นฐานบ้านช่องแน่นหนา	ริมแถวมรคาทั้งสองข้าง
เหย้าเรือนฝากระดานบ้านขุนนาง	รั้วทึบรั้วตารางเรียงราย
ร้านตลาดสองแถวแนวถนน	เกลื่อนกล่นข้าวของกองขาย
สินค้าหลายหลากมากมาย	ที่หน้าวังนั่งรายเรียงไป
บ้างขายเครื่องเงินเครื่องทอง	แพรดวงม่วงตองโหมดไหม
ซมพลางทางทำตะลึงตะไล	ท่านยายเตือนให้ไคลคลา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 314)

เทศภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ สถานที่ที่กวีบรรยายสื่อให้ทราบถึงความอุดมสมบูรณ์ของเมืองสามนต์ที่พระสังข์ปกครองอยู่ ซึ่งมีประชากรปลูกบ้านอยู่กันอย่างหนาแน่นริมแม่น้ำใกล้ๆ กับวังหลวง ถ้าเป็นบ้านของขุนนางหรือบ้านที่มีฐานะก็จะมีรั้วรอบขอบชิดปลูกเรียงรายเป็นระเบียบและใกล้ๆ กันนั้นก็มีตลาดซึ่งมีร้านค้าตั้งเป็นทิวแถวตามริมถนนทั้งสองข้างและในแต่ละร้านก็จะมีสินค้ามากมายขายอยู่เต็มร้าน อีกทั้งที่หน้าวังหลวงก็มีร้านขายสินค้าตั้งขายเรียงรายอยู่ที่หน้าวัง

บ้างก็ขายเครื่องเงิน บ้างก็ขายเครื่องทอง และบางร้านก็ขายผ้า นอกจากนี้เทศภาษาที่ปรากฏยังสื่อให้ทราบถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยสมัยก่อนว่ามักนิยมปลูกบ้านอยู่ริมแม่น้ำ ซึ่งอาจจะมีความสะดวกในหลายๆ ประการด้วยกัน เช่น การคมนาคม การค้าขาย การดำเนินชีวิต

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครใช้แสดงพฤติกรรมและใช้กำหนดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระอินทร์กำหนดเวลาให้ท้าวยศวิมลออกติดตามหานางจันท์เทวีกับพระสังข์ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ท้าวจงรีบร้อนอย่านอนใจ	ตามไปรับลูกกับเมียมา
ให้ได้สำเร็จ<u>ในเจ็ดวัน</u>	มิให้ผ่อนผันผัดผา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 295)

กาลภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>ในเจ็ดวัน</u> เป็นจำนวนวันเวลาที่พระอินทร์กำหนดให้ท้าวยศวิมลออกติดตามหานางจันท์เทวีซึ่งอยู่กับตายายชาวไร่นอกเขตเมืองและพระสังข์ซึ่งได้นางรจนาเป็นชายาครองเมืองสามนต์อยู่ในขณะนี้ กาลภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลจะต้องรีบออกติดตามหานางจันท์เทวีกับพระสังข์ให้พบมิเช่นนั้นพระอินทร์จะมาลงโทษท้าวยศวิมลให้ตาย นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของพระอินทร์ว่ามีบทบาทเกี่ยวข้องกับผู้มีบุญญาธิการและจะต้องคอยให้ความช่วยเหลือ พิทักษ์รักษาความยุติธรรมให้กับผู้มีบุญญาธิการ

นอกจากนี้ยังปรากฏกาลภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระสังข์กำหนดวันเวลาที่จะออกไปเที่ยวเล่นนอกวังให้สบายใจ ดังบทประพันธ์

คิดจะใคร่ไปเลียบพระนคร	ให้สบายคลายร้อนที่หม่นไหม้
จึงตรัสสั่งรจนายาใจ	**<u>พรุ่งนี้</u>พี่จะไปเลียบธานี**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 316)

กาลภาษาที่ปรากฏ พรุ่งนี้ ซึ่งเป็นวันเวลาที่พระสังข์กำหนดที่จะออกไปเที่ยวเล่นนอกวัง สื่อให้ทราบว่าพระสังข์ต้องการออกไปเที่ยวเล่นนอกวัง เนื่องจากว่าพระสังข์มีความไม่สบายใจและกังวลใจ ซึ่งพระสังข์ก็ไม่ทราบสาเหตุเหมือนกันว่าทำไมจิตใจของตนจึงมีแต่ความวิตกกังวล นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่า "วันพรุ่งนี้" เป็นวันที่พระสังข์จะได้พบกับพระมารดาจันท์เทวีที่พลัดพรากจากกันนับสิบปี ซึ่งเป็นคนที่พระสังข์คิดคำนึงถึงอยู่ตลอดเวลา

3. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลแสดงความหวาดกลัวพระอินทร์ที่มาบังคับให้ท้าวยศวิมลออกตามหานางจันท์เทวีกับพระสังข์ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ท้าวยศวิมลไม่มีขวัญ
ทำตาปลกปลกงกงัน	ปากสั่นเสียงสั่นขอโทษตัว
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 294)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ ตาปลกปลก เป็นการใช้สายตาของท้าวยศวิมล สื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลมีอาการตกใจกลัวพระอินทร์มากที่ลงมาบังคับให้ท้าวยศวิมลออกตามหานางจันท์เทวีกับพระสังข์ ซึ่งถ้าท้าวยศวิมลไม่ทำตามก็จะถูกพระอินทร์ฆ่าตาย นอกจากนี้เนตรภาษาที่ปรากฏยังสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลรู้สึกสำนึกผิดที่ตนเนรเทศนางจันท์เทวีออกจากเมือง อีกทั้งยังตามไปจับพระสังข์ฆ่าถ่วงน้ำ ซึ่งการที่ท้าวยศวิมลกระทำต่อพระมเหสีจันท์เทวีกับพระสังข์เช่นนั้น ก็เป็นเพราะถูกมนต์เสน่ห์ของนางจันทาเข้าครอบงำ

และเนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระสังข์มองดูหญิงชาวบ้านคนหนึ่ง แล้วเกิดความสงสัยเพราะนางมีหน้าตาคล้ายกับพระมารดาจันท์เทวีของตนมาก ดังบทประพันธ์

.....	.....
พลางพินิจพิศดูเหมือนผู้ดี	ให้เมตตาปรานีหนักหนา
ดูท่านยายคล้ายกันกับมารดา	.....
แต่พินิจพิศดูตะลึงตะไล	นึกพะวงสงสัยในวิญญาณ์
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 318)

เนตรภาษาที่ปรากฏ <u>พินิจพิศดู</u> ซึ่งเป็นลักษณะการใช้สายตามองอย่างพิจารณาถี่ถ้วน ซึ่งเป็นการใช้สายตาของพระสังข์ที่มองดูหญิงชาวบ้านคนหนึ่งแล้วเกิดสะดุดตา เพราะว่านางเหมือนกับพระมารดาจันท์เทวีมาก เนตรภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบว่าพระสังข์มีความสงสัยว่าหญิงคนนี้จะใช่พระมารดาจันท์เทวีหรือไม่ เพราะพระสังข์พลัดพรากจากพระมารดาไปเป็นเวลานานนับสิบปีซึ่งตอนนั้นพระสังข์มีอายุเพียงห้าขวบเท่านั้นก็อาจจะลืมเลือนรูปร่างหน้าตาของพระมารดาจันท์เทวีไปบ้างแต่ก็ยังคงมีรูปเค้าอยู่ในความทรงจำของพระสังข์ ซึ่งพระสังข์ไม่กล้าถามนางเพราะนึกอายเหล่าบรรดาเสนาอำมาตย์ที่ติดตาม นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงความรู้สึกของพระสังข์ได้ว่าพระสังข์คิดถึงพระมารดาจันท์เทวีมากหรืออาจจะเรียกได้ว่าอยู่ในความคิดคำนึงของพระสังข์ตลอดเวลาเลยก็ว่าได้

4. **สัมผัสภาษา**

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลตามไปง้อขอโทษและขอคืนดีกับนางจันท์เทวีที่ตนเนรเทศออกจากเมือง ดังบทประพันธ์

.....	.....
นิจจาเอ๋ยแต่พรากจากมา	ดูมอมแมมนักหนาน่าสงสาร
ว่าพลาง<u>กอดองค์นงคราญ</u>	ภูบาล<u>ซบลง</u>ทรงโศกา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 307)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ <u>กอดองค์นงคราญ</u> และ <u>ซบลง</u> เป็นสัมผัสภาษาของท้าวยศวิมลที่แสดงต่อนางจันท์เทวีสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลต้องการขอโทษนางจันท์เทวีที่ทำให้นางต้องมาได้รับความลำบากยากแค้นเช่นนี้ เนื่องจากว่าท้าวยศวิมลถูกมนต์เสน่ห์ของนางจันทา จึงลุ่มหลงและเชื่อในคำพูดของนางที่ต้องการเป็นใหญ่ทูลยุยงให้เนรเทศนางจันท์เทวีออกจากเมือง อีกทั้งยังให้จับพระสังข์ถ่วงน้ำ นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลรักนางจันท์เทวีมาก ถึงแม้ว่าในตอนนี้นางจันท์เทวีจะมีรูปโฉมที่ไม่ค่อยน่าพิสมัยซักเท่าใดนักเพราะนางตรากตรำทำงานหนักทำให้ดูสกปรกมอมแมม ซูบผอมและแก่ชรามากกว่าที่ควรจะเป็น อีกทั้งนางก็ยังยากจนมาก แต่ท้าวยศวิมลก็มิได้รังเกียจกลับใช้สัมผัสภาษาดังกล่าวแสดงต่อนาง

และสัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระสังข์เห็นพระมารดาจันท์เทวี จึงวิ่งเข้าไปใช้สัมผัสภาษากับนาง ดังบทประพันธ์

.....	.....
ลดองค์ลงจากบัลลังก์อาสน์	วิ่งเข้า<u>กอดบาทนางโฉมศรี</u>
มิทันจะพูดจาพาที	โศกี<u>เสือกซบ</u>สลบไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 324)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ <u>กอดบาทนางโฉมศรี</u> และ <u>เสือกซบ</u> เป็นสัมผัสภาษาของพระสังข์ที่แสดงต่อพระมารดาจันท์เทวี สื่อให้ทราบว่าพระสังข์ดีใจมากที่สุด ที่ได้พบพระมารดาอย่างไม่ได้คาดคิดมาก่อน เพราะนางคือคนที่พระสังข์คิดจะไปตามหาอยู่ตลอดเวลาด้วยความรักและคิดถึง อีกทั้งยังเป็นห่วงพระมารดาจันท์เทวีว่าจะได้รับความลำบากยากแค้นมากซักเพียงใด นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าพระสังข์รักและเทิดทูนพระมารดาจันท์เทวีเหนือเกล้ายิ่งกว่าสิ่งใดๆ อีกทั้งพระสังข์ก็คิดถึงพระมารดาจันท์เทวีมาก เพราะพระสังข์พลัดพรากจากนางไปเป็นเวลานานนับสิบปี เมื่อได้พบอีกครั้งพระสังข์จึงไม่รอช้าที่จะใช้สัมผัสภาษาดังกล่าวกับนาง

5. **อาการภาษา**

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละคร ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลเข้าไปในกระท่อมที่เก่าคร่ำคร่าเพื่อค้นหานางจันท์เทวี ดังบทประพันธ์

.....	.....
ดูฟากตงคร่ำคร่านักหนานัก	พรั่นตัวกลัวจะหัก<u>ค่อยย่างย่อง</u>
ครัวฟืนครัวไฟเที่ยวไล่มอง	แล้วเข้าไปในห้องเห็นเทวี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 307)

อาการภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>ค่อยย่างย่อง</u> คือการเดินโดยใช้ปลายเท้าจดลงเบาๆ ซึ่งเป็นกิริยาอาการของท้าวยศวิมลที่เข้าไปในกระท่อมเพื่อค้นหานางจันท์เทวี สื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลกลัวว่าพื้นกระท่อมจะหัก เนื่องจากว่ากระท่อมของนางมีสภาพที่ทรุดโทรมเก่าคร่ำคร่ามากเหลือเกิน นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบว่านางจันท์เทวีมีความเป็นอยู่ที่ลำบากยากแค้นมาก

นอกจากนี้ยังปรากฏอาการภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระสังข์แสดงกิริยาอาการกระวนกระวายใจเมื่อจะมีเหตุ ดังบทประพันธ์

.....	.....
เมื่อมารดามาถึงพระนคร	**ให้เดือดร้อนเคืองขุ่นงุ่นง่าน**
.....	.....
แต่พลบค่ำย่ำฆ้องจนเคาะระฆัง	เวียนนั่งเวียนลุกขลุกขลุ่ยไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 316)

อาการภาษาที่ปรากฏ งุ่นง่าน ซึ่งมีลักษณะอาการกระวนกระวายผุดลุกผุดนั่ง เวียนนั่งเวียนลุก ซึ่งมีลักษณะกิริยาอาการไม่อยู่นิ่งประเดี๋ยวก็ลุกประเดี๋ยวก็นั่ง อาการภาษาดังกล่าวเป็นกิริยาอาการของพระสังข์ สื่อให้ทราบว่าพระสังข์ไม่สบายใจและรู้สึกกังวลใจ พระสังข์จึงแสดงกิริยาอาการไม่เป็นปรกติดังเช่นทุกวัน นอกจากนี้อาการภาษาที่ปรากฏยังสะท้อนให้ทราบถึงสายใยของความผูกพันระหว่างแม่กับลูกว่ามีกระแสจิตสื่อถึงกัน เพราะการที่พระสังข์แสดงกิริยาอาการงุ่นง่านและเวียนลุกเวียนนั่งนั้น ก็เนื่องมาจากว่านางจันท์เทวีมาตามหาพระสังข์ที่เมืองสามนต์ ซึ่งในตอนนี้นางจันท์เทวีทำงานอยู่ในห้องเครื่องปรุงอาหารให้พระสังข์เสวยทุกเวลา เพียงแต่พระสังข์ไม่ทราบ

6. **วัตถุภาษา**

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่ท้าวยศวิมลกับนางจันท์เทวีปลอมตัวเป็นสามัญชนเพื่อเข้าไปตามหาพระสังข์ที่เมืองสามนต์ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ภูมีคลี่ผ้าตาโถงนุ่ง	คาดพุงเขียวครามงามนักหนา
โฉมยงทรงนุ่งตาเล็ดงา	ห่อผ้าขาวมุ้งรุงรัง
พระหยิบย่ามละว้ามาตะพาย	**นางกระเดียดกระทายตามหลัง**
ออกจากที่ประทับยับยั้ง	**ไปยังพาราสามนต์**

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 313)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ผ้าตาโถงนุ่ง คาดพุงเขียวคราม ย่ามละว้า ซึ่งเป็นเสื้อผ้าและของใช้ของท้าวยศวิมล นุ่งตาเล็ดงา ห่อผ้าขาวมุ้งรุงรัง กระทาย ซึ่งเป็นเสื้อผ้าและของใช้ของนางจันท์เทวี วัตถุภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลและนางจันท์เทวีต้องการปลอมตัวเป็นสามัญชนธรรมดาทั่วไป เพื่อติดตามหาพระสังข์ที่เมืองสามนต์ นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงค่านิยมการใช้เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายที่คนสามัญชนในสมัยนั้นนิยมสวมใส่

วัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางจันท์เทวีสลักฟักเป็นเรื่องราวระหว่างตนกับพระสังข์ ดังบทประพันธ์

ชิ้นหนึ่งทรงครรภ์กัลยา	คลอดลูกออกมาเป็นหอยสังข์
ชิ้นสองต้องขับเที่ยวเซซัง	อุ้มลูกไปยังพนาลัย
ชิ้นสามเมื่ออยู่ด้วยยายตา	ลูกยาออกช่วยขับไก่
ชิ้นสี่กัลยามาแต่ไพร	ทุบสังข์ป่นไปกับนอกชาน
ชิ้นห้าบิตุรงค์ทรงศักดิ์	ให้จับตัวลูกรักมาจากบ้าน
ชิ้นหกจองจำทำประจาน	ให้ประหารฆ่าฟันไม่บรรลัย
ชิ้นเจ็ดเพชฌฆาตเอาลูกยา	ไปถ่วงลงคงคาน้ำไหล
เป็นเจ็ดชิ้นสิ้นเรื่องอรไท	ใครใครไม่ทันจะสงกา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 321-322)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ชิ้นฟักที่นางจันท์เทวีสลักเป็นเรื่องราวเจ็ดชิ้น สื่อให้ทราบว่านางจันท์เทวีต้องการให้พระสังข์รู้ว่าตนมาติดตามหา เพราะถ้าพระสังข์ได้เห็นชิ้นฟักที่นางสลักแล้วพระสังข์ก็จะสามารถตีความได้ทันทีว่าพระมารดาจันท์เทวีมาตามหา นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านอกจากนางจันท์เทวีจะมีฝีมือในการสลักชิ้นฟักแล้ว นางจันท์เทวียังมีปัญญาเฉลียวฉลาดมากที่สุดที่ใช้กลวิธีที่แยบคายในการสื่อให้พระสังข์รู้ว่าพระมารดามาตามหาโดยการสลักชิ้นฟักเจ็ดชิ้นเป็นเรื่องราวระหว่างตนกับพระสังข์

7. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร อีกทั้งยังให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูด ซึ่งเป็นตอนที่พระสังข์ร้องห้ามทหารไม่ให้ทำร้ายตายายชาวบ้านที่ลุกขึ้นยืนเมื่อเห็นพระสังข์ขี่ช้างใกล้เข้ามา ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระสังข์ทองร้องห้ามคนถือหวาย
ช่างเถิดเสนาอย่าวุ่นวาย	ตายายชาวบ้านนอกขอกนา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 318)

ปริภาษาที่ปรากฏได้แก่ น้ำเสียง ร้องห้าม ซึ่งเป็นน้ำเสียงของพระสังข์ที่ร้องห้ามทหารที่จะเฆี่ยนตีตายายชาวบ้าน สื่อให้ทราบว่าพระสังข์ไม่ถือสาหาความตายายชาวบ้านที่ไม่รู้ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ห้ามไม่ให้แหงนเงยหน้าหรือมองพระมหากษัตริย์ ซึ่งคนในสมัยก่อนจะยกย่องและเชื่อว่ากษัตริย์คือเทพที่จุติลงมา ดังนั้นไพร่หรือสามัญชนจึงไม่มีสิทธิ์มองแต่ถ้ามองก็จะมีความผิดอย่างร้ายแรงหรืออาจจะถูกประหารชีวิต นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงอุปนิสัยของพระสังข์ได้ว่าเป็นผู้ที่มีความเมตตากรุณาโอบอ้อมอารี เพราะการที่ตายายชาวบ้านสองคนนั้นละเมิดกฎระเบียบดังกล่าวพระสังข์ก็ทรงให้อภัย

และปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ท้าวยศวิมลกับนางจันท์เทวีต้องการทำงานเป็นคนเฝ้าประตูและทำงานในห้องเครื่องเพื่อที่ว่าจะได้พบพระสังข์ ดังบทประพันธ์

ครั้นถึงจึงเห็นนายประตู	นั่งอยู่บนร้านสานตะกร้า
ตรงเข้าไปไต่ถามพูดจา	แกล้งเจ้าคะเจ้าขาให้ชอบใจ
.....	.....
จงได้เมตตาการุญ	จะมาขอพึ่งบุญอยู่ในท่าน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 319-320)

ปริภาษาที่ปรากฏ เจ้าคะเจ้าขา ซึ่งเป็นการใช้น้ำเสียงที่ไพเราะอ่อนหวานและอ่อนน้อมถ่อมตนของท้าวยศวิมลและนางจันท์เทวีที่พูดกับนายประตูเฝ้าวังและหัวหน้าห้องเครื่อง สื่อให้ทราบว่าท้าวยศวิมลและนางจันท์เทวีต้องการให้นายประตูและคนในห้องเครื่องเกิดความเมตตาตนและยอมทำตามความประสงค์ของตน กล่าวคือ ท้าวยศวิมลขออยู่เฝ้าประตูวังและนางจันท์เทวีขอเป็นคนทำอาหารในห้องเครื่อง นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงจิตใจของมนุษย์ที่ว่าไม่ว่าจะเป็นผู้ดีหรือไพร่ก็มักจะชอบคนที่พูดจาไพเราะอ่อนหวาน

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่อง<u>สังข์ทอง</u> ตอนท้าวยศวิมลตามพระสังข์ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงพระอินทร์ขู่บังคับให้ท้าวยศวิมลออกตามหานางจันท์เทวีกับพระสังข์ ซึ่งท้าวยศวิมลได้มาขอโทษนางจันท์เทวีและช่วยกันออกตามหาพระสังข์ที่เมืองสามนต์โดยที่ท้าวยศวิมลปลอมตัวไปขอเฝ้าประตูหน้าวัง ส่วนนางจันท์เทวีปลอมตัวไปเป็นคนปรุงอาหารอยู่ในห้องเครื่องและได้สลักชิ้นฟักสื่อให้พระสังข์ทราบว่าพระมารดามาตามแล้ว ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสมัยก่อนว่ามักนิยมปลูกบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำ ซึ่งอาจจะมีความสะดวกสบายในหลายๆ ประการ เช่น การคมนาคม การค้าขาย การดำเนินชีวิต ส่วนกาลภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงท้าวยศวิมลต้องออกติดตามหานางจันท์เทวีและพระสังข์ให้พบภายในเจ็ดวัน เนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความรู้สึกของท้าวยศวิมลที่หวาดกลัวพระอินทร์ที่ขู่บังคับให้ตามหานางจันท์เทวีกับพระสังข์ และการใช้สายตาของพระสังข์ที่จ้องมองดูเพราะสะดุดใจในรูปร่างหน้าตาของยายชาวบ้านที่คล้ายกับพระมาดาจันท์เทวี สัมผัสภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงการขอโทษเพราะรู้ตัวว่าผิด และสัมผัสภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความรู้สึกดีใจของพระสังข์ที่ได้พบพระมารดาบังเกิดเกล้าหลังจากที่ไม่ได้เจอกันมานานนับสิบปี อาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงอาการกระวนกระวายใจเพราะรู้สึกไม่สบายใจ วัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อ ได้แก่ เครื่องแต่งกายของสามัญชนที่ท้าวยศวิมลกับนางจันท์เทวีใช้แต่งกายเพื่อไปตามหาพระสังข์ และวัตถุภาษาชิ้นฟักที่นางจันท์เทวีสลักเป็นเรื่องราวระหว่างนางจันท์เทวีกับพระสังข์เพื่อต้องการสื่อให้พระสังข์ทราบว่าพระมารดามาตาม ปริภาษาที่กวีใช้สื่อได้แก่น้ำเสียงร้องห้ามทหารไม่ให้ทำร้ายตายายชาวบ้านที่ลุกขึ้นยืนมองดูพระมหากษัตริย์ สะท้อนให้ทราบถึงขนบธรรมเนียมประเพณีของคนไทยสมัยก่อนว่าห้ามไม่ให้ไพร่หรือสามัญชนทั่วไปมองพระมหากษัตริย์ และปริภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบว่าไม่ว่าจะเป็นผู้ดีหรือไพร่มักชอบคนที่พูดจาอ่อนหวาน

<u>เรื่องย่อไกรทอง</u>

ณ เมืองพิจิตรมีถ้ำจระเข้อยู่ใต้น้ำเป็นถ้ำแก้ววิเศษ ซึ่งมีอำนาจบันดาลให้ถ้ำสว่างเหมือนเวลากลางวันตลอดเวลา หากจระเข้ตัวใดเข้าไปอยู่ในถ้ำจะกลายร่างเป็นมนุษย์และอิ่มทิพย์ ชาลวันซึ่งปกครองถ้ำแห่งนี้ มีภรรยา 2 คน คือ นางวิมาลาและนางเลื่อมลายวรรณ

วันหนึ่ง ชาลวันออกไปนอกถ้ำเห็นนางตะเภาทองลูกสาวเศรษฐีเมืองพิจิตรที่กำลังเล่นน้ำก็นึกรักจึงคาบเอาไปไว้ในถ้ำแล้วได้นางเป็นภรรยา นางวิมาลากับนางเลื่อมลายวรรณเกิดความหึงหวงนางตะเภาทอง แต่ในที่สุดชาลวันก็บังคับให้ภรรยาทั้งสามปรองดองกันได้

เมื่อเศรษฐีทราบว่า จระเข้คาบลูกสาวไปจึงขอให้หมอจระเข้ช่วยกันจับจระเข้ที่กัดลูกสาวของตน แต่ไม่มีผู้ใดจับได้อีกทั้งยังถูกจระเข้กัดตายไปเป็นจำนวนมาก เศรษฐีจึงประกาศตั้งรางวัลให้แก่ผู้ที่สามารถจับจระเข้ตัวนั้นได้ โดยจะแบ่งสมบัติให้และยกลูกสาวอีกคนหนึ่ง คือ ตะเภาแก้วให้เป็นภรรยา

ไกรทองหนุ่มชาวเมืองนนทบุรี ซึ่งไปค้าขายอยู่ที่เมืองพิจิตร และเรียนคาถาอาคมกับพระครูที่วัดหน้าพระธาตุ เมื่อทราบข่าว จึงปรึกษาท่านพระครูและได้หอกสัตโลหะสำหรับปราบจระเข้ที่มีเขี้ยวแก้วกายสิทธิ์และของป้องกันตัวจากท่านพระครู ไกรทองอาสาเศรษฐีออกปราบชาลวันได้เป็นผลสำเร็จ ไกรทองจึงพานางตะเภาทองซึ่งพูดไม่ได้กลับคืนมาพร้อมกับชาลวันที่ได้รับบาดเจ็บสาหัส มายังท่าน้ำหน้าบ้านเศรษฐี พระยาพิจิตรกล่าวว่าชาลวันเป็นจระเข้ที่ดุร้ายกินคนมามาก จึงให้ชาวบ้านช่วยกันฆ่าชาลวัน แต่ทำอย่างไรชาลวันก็ไม่ตาย เพราะมีอำนาจเขี้ยวแก้วปกป้องอยู่ ไกรทองจึงให้เอาหอกสัตโลหะไปแทง ชาลวันจึงตาย นางตะเภาทองก็กลับเป็นปรกติ เศรษฐีให้รางวัลไกรทองตามที่สัญญา อีกทั้งยังยกนางตะเภาทองให้ด้วย

ต่อมา ไกรทองคิดถึงนางวิมาลา เพราะเคยเห็นนางเมื่อครั้งลงไปปราบชาลวัน ดังนั้นจึงออกอุบายบอกภรรยาทั้งสองว่าจะไปปรนนิบัติพระอาจารย์ แต่ไกรทองกลับไปหานางวิมาลาในถ้ำ นางวิมาลาต้องมนต์เทพรัญจวนของไกรทองจึงยอมเป็นภรรยา

ไกรทองอยู่กินกับนางวิมาลาด้วยความสุขใจเป็นเวลาถึง 7 วัน ไกรทองจึงคิดถึงนางตะเภาแก้วกับนางตะเภาทอง อีกทั้งก็เกรงว่าถ้าตนหลงใหลอยู่ในถ้ำเป็นเวลานานมากกว่านี้จะเสื่อมเสียวิชาความรู้ จึงชวนนางวิมาลาขึ้นไปเมืองมนุษย์ แต่นางวิมาลาบ่ายเบี่ยงว่าเมื่อออกนอกถ้ำตนจะกลายเป็นจระเข้ไม่อาจจะอยู่ร่วมกับมนุษย์ได้ ในที่สุดไกรทองก็ลงเลขยันต์ที่ศีรษะนางวิมาลาป้องกันไม่ให้นางกลายรูปเป็นจระเข้ แล้วพานางขึ้นมาอาศัยอยู่ที่ศาลาในบริเวณสวนของเศรษฐี นางตะเภาแก้วและนางตะเภาทองทราบข่าวจากตายายคนเฝ้าสวนก็ติดตามมาทะเลาะวิวาทกับนางวิมาลาซึ่งต่างฝ่ายต่างก็หึงหวงกัน นางตะเภาแก้วและนางตะเภาทองเกิดอารมณ์โมโหจึงให้คนรับใช้ช่วยกันรุมตบตีนางวิมาลา นางวิมาลาทนไม่ไหวจึงเลิกยันต์ออก

กลายร่างเป็นจระเข้ไล่กัดนางตะเภาแก้วกับตะเภาทองแล้วลาไกรทองกลับถ้ำ ไกรทองจึงให้สัญญากับนางวิมาลาว่าจะตามลงไปภายหลัง

เมื่อไกรทองคืนดีกับนางตะเภาแก้วและนางตะเภาทองแล้ว จึงวางอุบายจะไปหานางวิมาลาอีก ซึ่งนางทั้งสองก็รู้เท่าทันแต่ไม่อาจทัดทานได้ต้องยินยอมให้ไกรทองไปหานางวิมาลาในถ้ำทอง

อวัจนสารจากบทละครนอกเรื่องไกรทอง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ปรากฏดังนี้

ตอนที่ 1 นางวิมาลาตามไกรทองมาจากถ้ำ

1. **เทศภาษา**

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งระยะทางใกล้ไกลเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่ไกรทองพานางวิมาลาไปอยู่ด้วยกันที่เมืองพิจิตร ดังบทประพันธ์

ครั้นถึงซึ่งสวนเศรษฐี	ไม่ใกล้ไกลกับที่เคหา
จึงแวะนั่งยั้งหยุดในศาลา	มีฝายกพื้นอยู่ห้องใน
แล้วเล้าโลมโฉมนางกุมภีล์	เจ้าพี่อย่าร้อนรนหม่นไหม้
จงอยู่คนเดียวประเดี๋ยวใจ	พี่จะไปบอกสองภรรยา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 34)

เทศภาษาที่ปรากฏ ในศาลา คือ ศาลาที่พักมีพื้นกระดานและมีข้างฝาปิดมิดชิดตั้งอยู่ในสวนพ่อตาแม่ยายของไกรทองซึ่งอยู่ไม่ไกลจากตัวบ้านเท่าใดนัก เทศภาษาที่ปรากฏคือสถานที่ที่ไกรทองเลือกใช้ให้ตนกับนางวิมาลาหยุดพัก สื่อให้ทราบว่าไกรทองต้องการที่จะไปเกลี้ยกล่อมบอกกล่าวนางตะเภาทองกับนางตะเภาแก้วให้รู้ตัวเสียก่อน เพื่อที่นางจะได้เบาความหึงหวงโกรธแค้นตนกับนางวิมาลา นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าไกรทองเป็นผู้ชายนักรักที่ฉลาดและมีความรอบคอบ รู้ซึ้งถึงจิตใจของผู้หญิงว่าการที่ผู้ชายจะมีภรรยาน้อย ภรรยาหลวงย่อมต้องมีความหึงหวงเป็นธรรมดา ดังนั้นไกรทองจึงต้องการไปเกลี้ยกล่อมภรรยาทั้งสองคนให้รู้ตัวเสียก่อน

และเทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง คือ ตอนที่นางตะเภาทองใช้ระยะห่างเพื่อต้องการลงโทษนางวิมาลาให้หายเจ็บใจ ดังบทประพันธ์

ได้เอยได้ฟัง	ตะเภาทองแค้นคั่งเคืองจิต
เจ็บแสบแปลบใจดังไฟพิษ	ด้วยว่าถูกที่คิดก็โกรธา
กระทืบเท้าก้าวเดิน<u>เข้าไปใกล้</u>	ถ่มน้ำลายรดให้แล้วร้องว่า
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 40)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เข้าไปใกล้</u> เป็นการใช้ระยะห่างระหว่างนางตะเภาทองกับนางวิมาลาที่สื่อให้ทราบว่านางตะเภาทองต้องการ "ลงโทษ" นางวิมาลาให้หายแค้นใจโดยการถ่มน้ำลายรดใส่นางวิมาลา ซึ่งอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่านางเพราะเป็นภรรยาน้อยของไกรทอง แต่นางวิมาลายังอาจหาญพูดจาให้นางได้อายและเจ็บใจต่อหน้าไกรทองและพวกบ่าวไพร่ในเรื่องที่นางตะเภาทองอยากจะลืม เพราะเป็นเรื่องที่เป็นปมด้อยของนางที่ในครั้งหนึ่งนางก็เคยเป็นภรรยาน้อยของชาลวันสามีของนางวิมาลา

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อเพื่อให้ทราบถึงจำนวนวันและช่วงเวลาของเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นระยะเวลาที่ไกรทองอยู่กับนางวิมาลาในถ้ำ ดังบทประพันธ์

วันเอยวันหนึ่ง	ให้คิดคำนึงถึงบ้าน
แต่กูมาอยู่ก็ช้านาน	สักกี่วันวารไม่แจ้งใจ
ด้วยคูหาสว่างอยู่อย่างนั้น	จะสำคัญวันคืนก็ไม่ได้
แต่คิดคะเนนึกตรึกไตร	เห็นจะได้สัก<u>เจ็ดวัน</u>มา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 19)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เจ็ดวัน</u> เป็นกาลภาษาสื่อให้ทราบว่าไกรทองได้ลงมาอยู่กับนางวิมาลาในถ้ำเป็นเวลาถึงเจ็ดวันแล้ว กล่าวคือ หลังจากที่ไกรทองปราบชาลวันได้เป็นผลสำเร็จ ไกรทองก็ได้รับทรัพย์สมบัติครึ่งหนึ่งจากเศรษฐีเมืองพิจิตร อีกทั้งยังได้แต่งงานกับนางตะเภาแก้วและนางตะเภาทองซึ่งเป็นลูกสาวของเศรษฐีเมืองพิจิตรนั้นด้วย เมื่อไกรทองแต่งงานอยู่กินกับภรรยาทั้งสองคนได้ชักระยะหนึ่ง ไกรทองก็อดคิดถึงนางวิมาลาซึ่งเป็นจระเข้ภรรยาของชาลวัน

ที่อาศัยอยู่ในถ้ำที่ตนเคยลงไปปราบชาลวันและได้พบนางวิมาลาครั้งหนึ่งไม่ไหว ไกรทองจึงลงมาหานางวิมาลาและได้นางเป็นภรรยา นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าถึงเวลาที่ไกรทองจะต้องกลับไปหานางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วแล้ว เพราะไกรทองจากนางซึ่งเป็นภรรยาที่เพิ่งแต่งงานกันใหม่ๆ มานานพอสมควรแล้ว

3. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึก และความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่นางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วใช้สายตามองนางวิมาลาด้วยความรู้สึกดูถูกเหยียดหยาม ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	นวลนางพี่น้องสองศรี
ได้ฟังวาจาสามี	<u>ชำเลือง</u><u>แลดู</u>ทีวิมาลา
ยิ่งคิดยิ่งแค้นถึงความหลัง	มิได้ฟังเจ้าไกรทองว่า
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 39)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ชำเลือง</u><u>แลดู</u> เป็นลักษณะการดูที่ไม่ได้ดูตรงไปข้างหน้าแต่เป็นการใช้หางตาแลดู สื่อให้ทราบว่านางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วมองนางวิมาลาด้วยสายตาดูถูกเหยียดหยาม กล่าวคือ นางตะเภาทองกับนางตะเภาแก้วซึ่งเป็นภรรยาหลวงของไกรทอง อีกทั้งนางทั้งสองคนก็เป็นมนุษย์มองผู้หญิงที่ไกรทองพามาและจะยกย่องนางให้เป็นภรรยาน้อย นั่นคือ นางวิมาลา ซึ่งเป็นจระเข้ภรรยาของชาลวันอีกทั้งยังเป็นสัตว์เดียรฉาน แต่ไกรทองก็ยังจะไปคบค้าพามาเป็นภรรยาออกหน้าออกตาอีก ซึ่งนางทั้งสองคนไม่ยอมรับโดยเฉพาะนางตะเภาทอง เพราะครั้งหนึ่งนางเคยเป็นภรรยาน้อยของชาลวันมาก่อนและเคยถูกนางวิมาลาทำร้ายตบตี นางจึงมีความแค้นฝังใจเป็นการส่วนตัว นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วอยู่ในฐานะที่เหนือกว่า นั่นคือ นางทั้งสองคนถือตัวว่าเป็นมนุษย์และก็เป็นภรรยาหลวง แต่นางวิมาลาเป็นสัตว์เดียรฉานและเป็นภรรยาน้อยของสามีตน

4. สัมผัสภาษา

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางวิมาลาต้องการแสดงการขอโทษไกรทองที่นางไม่รู้จักเจียมเนื้อเจียมตัวระงับอารมณ์โกรธ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	วิมาลาตามไปพิไรบ่น
เจ้าพาน้องขึ้นมาถึงเมืองคน	คิดว่าจะเป็นผลสืบไป
มิรู้กลับอับอายขายหน้า	สุดปัญญาที่จะงดอดได้
ว่าพลางทาง<u>กอด</u>เจ้าไกร	สะอึกสะอื้นให้ไปมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 44)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คือ <u>กอด</u> เป็นสัมผัสภาษาของนางวิมาลาที่แสดงต่อไกรทอง สื่อให้ทราบว่านางวิมาลาต้องการ "ขอโทษ" ไกรทองที่นางไม่รู้จักเจียมเนื้อเจียมตัวระงับใจ ระงับสติอารมณ์ที่จะไม่โต้ตอบนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วที่มาดูถูกเหยียดหยามตนว่าเป็นสัตว์เดียรฉาน อีกทั้งนางก็ยังไม่รู้จักระงับสติอารมณ์โกรธที่ตรงเข้าไปหยิกข่วนไกรทองเพื่อให้หายแค้นใจที่ไกรทองพานางมายังเมืองมนุษย์ แต่ไม่สามารถปกป้องนางให้พ้นจากการดูถูก-เหยียดหยามและถูกทำร้ายร่างกายจากภรรยาหลวงทั้งสองคนของไกรทองได้ นอกจากนี้สัมผัส-ภาษาดังกล่าวยังสะท้อนถึงบุคลิกลักษณะของนางวิมาลาได้ว่านางเป็นหญิงที่มีเสน่ห์ ซึ่งความมีเสน่ห์ของนางวิมาลาก็คือ นางรู้จัก "ขอโทษ" เมื่อรู้ตัวว่าทำผิด ถึงแม้ว่านางจะได้รับการดูถูก-เหยียดหยามว่าเป็นสัตว์เดียรฉานก็ตาม

5. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละครที่แสดงออกมา ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ไกรทองอยู่ในถ้ำกับนางวิมาลา แต่แล้วไกรทองก็เกิดอาการสำลักบ่อยๆ จึงนึกถึงนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วว่าคงจะบ่นถึงตน ดังบทประพันธ์

.....	.....
ปานนี้น้องสองคนจะบ่นถึง	วันนี้จึง<u>สำลัก</u>เป็นหนักหนา
ตัวกูหลงอยู่ด้วยกุมภา	จะเสื่อมเสียวิชาที่เรียนรู้
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 19)

อาการภาษาของไกรทองที่ปรากฏ คือ <u>สำลัก</u> เป็นลักษณะอาการที่เกิดขึ้นเมื่อมีอาหารหรือน้ำเข้าไปในหลอดลม ซึ่งอาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบถึงความเชื่อของไกรทองว่าจะต้องมีคนพูดหรือบ่นถึงตนเป็นแน่ และนั่นก็คือจะต้องเป็นนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้ว

ภรรยาหลวงทั้งสองคนของไกรทองที่เพิ่งแต่งงานกันใหม่ๆ ว่าต้องกำลังบ่นถึงตน กล่าวคือ ไกรทองอดใจคิดถึงนางวิมาลาไม่ไหว ไกรทองจึงโกหกนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วว่าตนจะขอไปดูแลพระอาจารย์ที่ได้สั่งสอนวิชาความรู้ให้ซักระยะหนึ่ง แต่เมื่อไกรทองได้เดินทางไปจริงๆ กลับลงไปหานางวิมาลาในถ้ำและได้นางเป็นภรรยาอีกคนหนึ่ง และไกรทองก็ได้อยู่กินกับนางวิมาลาเป็นระยะเวลานานประมาณ 7 วันแล้ว เกิดอาการสำลักบ่อยๆ จึงเชื่อว่าจะต้องเป็นภรรยาทั้งสองคนที่บ่นถึง นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าถึงเวลาที่ไกรทองจะต้องกลับขึ้นไปหานางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วแล้วเพราะนางทั้งสองคนคือภรรยาหลวง อีกทั้งนางทั้งสองคนก็เป็นมนุษย์เหมือนกับตน

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ไกรทองแสดงกิริยาอาการตกใจเมื่อได้ยินเสียงร้องเรียกของนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วให้เปิดประตู ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	เจ้าไกรทองเอนหลังยังไม่หลับ
ได้ยินเรียกเข้าไป<u>ตกใจวับ</u>	<u>ลุกขยับสับสนลนลาน</u>
จึงร้องทักออกไปว่าใครนั่น	ไม่เกรงใจกันทำหักหาญ
ครั้นแจ้งว่าสองนงคราญ	ออกมา<u>ดันบานประตู</u>ไว้

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 36)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ตกใจวับ</u> เป็นลักษณะอาการตกใจอย่างฉับพลันทันทีทันใดเพราะไม่ทันตั้งตัวมาก่อน อาการภาษาดังกล่าวเป็นกริยาอาการของไกรทองที่แสดงออกมาสื่อให้ทราบว่าไกรทองเกิดความตระหนกตกใจเพราะคิดไม่ถึงว่าจะมีคนมาเรียกตนที่ศาลาแห่งนี้ก่อนที่ไกรทองจะพานางวิมาลาขึ้นไปบนบ้านกลับมีเสียงคนมาร้องเรียกให้เปิดประตู ซึ่งไกรทองก็ได้แสดงกิริยาอาการ <u>ลุกขยับสับสนลนลาน</u> เป็นลักษณะกิริยาอาการลุกขึ้นจากการนอนอยู่อย่างสับสนทำอะไรไม่ถูกและก็ไม่รู้ว่าจะทำอะไรก่อนหรือหลังดี ซึ่งอาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าไกรทองรู้สึกประหม่าเพราะรู้ตัวว่าสิ่งที่กำลังทำคือสิ่งที่ "ผิด" ที่ไม่ซื่อสัตย์ต่อภรรยา นั่นคือการพานางวิมาลาซึ่งเป็นจระเข้ภรรยาของชาลวันที่ล่วงลับไปแล้วเข้ามาอยู่ในบ้านด้วยโดยไม่บอกนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วให้ทราบเสียก่อน ไกรทองจึงแสดงอาการภาษา <u>ดันบานประตู</u>ไว้ไม่ให้เปิด ซึ่งอาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าไกรทองกลัวภรรยาทั้งสองคนมาก อาจจะเป็นเพราะว่าสถานที่แห่งนี้คือสมบัติของภรรยาทั้งสองคน อีกประการหนึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าไกรทองรู้ซึ้งถึงฐานะที่แท้จริงของตนดีว่าเป็นผู้ชายต่ำต้อยไม่มีทรัพย์สมบัติติดตัวมา แต่ที่ได้อยู่ดีกินดีทุกวันนี้ก็คือทรัพย์สมบัติของภรรยาทั้งสอง

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ไกรทองแสดงอาการภาษาเป็นการตอบคำถามนางวิมาลา ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	เจ้าไกรทอง<u>ยิ้มแห้ง</u>แถลงไข
ซึ่งมาเรียกพี่บัดนี้ไซร้	โฉมงามทรามวัยตะเภาทอง
ทั้งนางตะเภาแก้วแววตา	ภรรยาของพี่ทั้งสอง
เจ้าอย่าตกใจไปเลยน้อง	พี่มิให้ขัดข้องเคืองกัน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 37)

อาการภาษาที่ปรากฏ <u>ยิ้มแห้ง</u> คือ การยิ้มแบบจำใจยิ้มของไกรทอง กล่าวคือ นางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วทราบข่าวจากคนเฝ้าสวนว่าไกรทองกลับมาแล้วและพาผู้หญิงมาด้วยคนหนึ่งซึ่งตอนนี้อยู่ที่ศาลาในสวนใกล้บ้าน เมื่อไปถึงนางได้ตัดพ้อต่อว่าไกรทองว่าทำไมไม่ขึ้นบ้านมาอยู่ทำไมที่ศาลาหลังนี้ ส่วนข้างฝ่ายนางวิมาลาเมื่อได้ยินเสียงร้องเรียกไกรทองจึงถามไกรทองว่าคือเสียงของใครใช่เสียงภรรยาของไกรทองหรือไม่ ไกรทองจึงได้แต่แสดงอาการภาษาสื่อออกมา นั่นคือ ยิ้มแห้ง ซึ่งเป็นการยิ้มแบบจำใจยิ้ม เป็นยิ้มแหยๆ สื่อให้ทราบว่าไกรทองตอบรับคำถามของนางวิมาลา ที่ว่าเสียงที่ร้องเรียกอยู่ข้างนอกศาลานั้นคือเสียงของนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วภรรยาทั้งสองคนของไกรทอง เมื่อผู้ชายนักรักอย่างไกรทองจนมุมสิ่งที่ทำได้ดีที่สุดในขณะนั้นก็คือ การฝืนยิ้ม

อีกทั้งยังปรากฏอาการภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางตะเภาทองแสดงกิริยาอาการโกรธนางวิมาลาและต้องการลงโทษนางให้หายแค้นใจ ดังบทประพันธ์

ได้เอยได้ฟัง	ตะเภาทองแค้นคั่งเคืองจิต
เจ็บแสบแปลบใจดังไฟพิษ	ด้วยว่าถูกที่คิดก็โกรธา
<u>กระทืบเท้า</u>ก้าวเดินเข้าไปใกล้	<u>ถ่มน้ำลายรด</u>ให้แล้วร้องว่า
เดิมทีผัวมึงอ้ายกุมภา	ขึ้นมาคร่าคาบกูลงไป
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 40)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>กระทืบเท้า</u> เป็นลักษณะกิริยาอาการใช้เท้าข้างใดข้างหนึ่งหรือทั้งสองข้างกระทืบลงบนพื้นเพราะถูกขัดใจ ไม่ถูกใจ ซึ่งอาการภาษาดังกล่าวเป็นกิริยาอาการของนางตะเภาทองที่แสดงออกมาสื่อให้ทราบว่านางเคืองแค้นและโกรธนางวิมาลามากที่กล้าพูดจา

ในเรื่องที่นางไม่อยากได้ยินได้ฟัง นั่นคือ เรื่องที่ในครั้งหนึ่งนางตะเภาทองเคยเป็นภรรยาน้อยของซาลวัน สามีของนางวิมาลาผู้ที่กำลังพูดจารื้อฟื้นถึงความหลังที่เป็นปมด้อยของนางต่อหน้าไกรทอง และพวกบ่าวไพร่ให้นางได้รับความเจ็บใจและอับอาย นางตะเภาทองจึงแสดงกิริยาอาการเพื่อลงโทษนางวิมาลา นั่นคือ ถ่มน้ำลาย รดใส่นางวิมาลา

นอกจากนี้ยังปรากฏอาการภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางวิมาลาแสดงความทุกข์ใจเพราะตัดสินใจไม่ถูกว่าจะอยู่หรือจะไปจากไกรทอง ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	วิมาลาแค้นขัดสหัสสา
จะแก้แหวนเลิกยันต์แล้วรั้งรา	ด้วยแสนเสน่หาเจ้าไกรทอง
ความรักรุมรึงตะลึงหลง	นางนั่งลงกอดเข่าเศร้าหมอง
หน่วงหนักรักพี่เสียดายน้อง	ฟูมฟองน้ำตาแล้วว่าไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 47)

อาการภาษาที่ปรากฏ กอดเข่า เป็นลักษณะอาการนั่งชันเข่าแล้วใช้วงแขนโอบกอดไว้ อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางวิมาลามีความทุกข์ใจมากในเรื่องความรักระหว่างตนกับไกรทอง อีกทั้งนางก็ตัดสินใจไม่ถูกว่านางจะ "ไป" หรือจะ "อยู่" ที่อยากอยู่เพราะนางรักไกรทองมาก แต่ก็อยากไปเพราะนางไม่สามารถอดทนต่อการดูถูกเหยียดหยามและถูกข่มเหงทำร้ายจากนางตะเภาทองและตะเภาแก้วได้

และอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางวิมาลาหมดความอดทนกลับกลายร่างเป็นจระเข้ดังเดิมเพื่อกลับไปยังถ้ำทอง ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	นางกุมภีล์เศร้าสร้อยละห้อยไห้
อาวรณ์ร้อนรุ่มกลุ้มใจ	ดังถ่านไฟฟื้นสุมทุ่มทับ
จนอยู่มิรู้ที่จะเจรจา	แต่พริบตาอ้าปากหงุบหงับ
ลาผัวซบหัวลงคำนับ	คลานตะกุบตะกับกลับไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 51)

อาการภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ อ้าปากหงุบหงับ ซบหัวลงคำนับ คลานตะกุบตะกับ อาการภาษาดังกล่าวเป็นกิริยาอาการของนางวิมาลาที่กลับกลายร่างเป็นจระเข้เพื่อกลับไปยังถิ่นที่อยู่เดิม คือ ถ้ำทอง ซึ่งอาการ อ้าปากหงุบหงับ เป็นอาการภาษาที่สื่อให้ทราบว่านางวิมาลาอยากจะบอกว่ารักไกรทองมาก ซึ่งนางก็ได้แต่แสดงกิริยาท่าทางออกมาเพื่อสื่อให้ทราบถึง

ความหมายนั้น อีกทั้งนางยังแสดงกิริยา ซบหัวลงคำนับ เป็นอาการภาษาที่สื่อให้ทราบว่านางวิมาลาบอกลาไกรทอง ถึงแม้ว่านางกับไกรทองจะรักกันไม่ได้แต่นางก็ยังให้ความเคารพต่อไกรทองเสมอ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ คือ เสน่ห์ของนางวิมาลาที่รู้จักว่าเวลาใดนางควรที่จะแสดงกิริยามารยาทใดๆ ออกมา และนางวิมาลาก็แสดงกิริยา คลานตะกุบตะกับ เป็นอาการภาษาสื่อให้ทราบว่านางวิมาลาไปจากไกรทองแล้ว

6. **วัตถุภาษา**

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมภายในห้องที่อยู่ของตัวละครและวัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่นางวิมาลาเก็บของเพื่อตามไกรทองไปยังเมืองพิจิตร ดังบทประพันธ์

จึงลุกเข้าไปในห้อง	จัดแจงสิ่งของจะตามผัว
ผ้าผ่อนเงินทองของแต่งตัว	แหวนหัวแหวนมณฑปครบครัน
แล้วเลือกของรักใคร่ใส่กระทาย	มากมายสารพัดจัดสรร
พลางพิศดูห้องแก้วแพรวพรรณ	เตียงสุวรรณเคยนอนแต่ก่อนมา
เสียดายของต่างต่างอย่างดี	เสียดายดวงมณีในคูหา
มีคุณแก่ฝูงภุมภา	จะปรารถนาสิ่งใดก็สมคิด
ให้อิ่มไปด้วยทิพอาหาร	ไม่มีความรำคาญแต่สักหนิด
โอ้แต่นี้ไปจะมืดมิด	เร่งคิดสร้อยเศร้าโศกา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 30-31)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ เครื่องแต่งตัวและเครื่องประดับของนางวิมาลา ได้แก่ ผ้าผ่อนเงินทอง ของแต่งตัว และแหวนชนิดต่างๆ ได้แก่ แหวนหัว แหวนมณฑป ซึ่งวัตถุภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางวิมาลามีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย อีกทั้งยังสื่อให้ทราบถึงลักษณะนิสัยของนางวิมาลาว่าเมื่อนางอยู่ในร่างมนุษย์นางเป็นหญิงที่รักสวยรักงามและมีรสนิยมในการแต่งกายให้ดูดีเป็นที่น่าประทับใจต่อผู้พบเห็น

อีกทั้งวัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ สภาพของห้องนอนและวัตถุเครื่องใช้ภายในห้องนอนของนางวิมาลา ได้แก่ ห้องแก้วแพรวพรรณ ซึ่งเป็นห้องนอนของนางวิมาลาที่งดงามวิจิตรตระการตา เป็นห้องที่ทำให้นางมีแต่ความสุขความสบาย ซึ่งประกอบไปด้วย เตียงสุวรรณ คือ เตียงนอนที่ทำด้วยทองคำ เป็นเตียงทองที่ให้ความสุขแก่นางทั้งในยามหลับและยามตื่น สื่อให้ทราบถึงฐานะและความเป็นอยู่ของนางวิมาลาว่านางมีความเป็นอยู่ที่สุขสบายสมกับฐานะที่ครั้งหนึ่งนางเคยเป็น

ภรรยาหลวงของพระยาชาลวันผู้ปกครองถ้ำทองแห่งนี้ ถึงแม้ว่าพระยาชาลวันจะล่วงลับไปแล้วก็ตามแต่ก็ยังมีข้าวของเครื่องใช้ที่สูงค่า ล้ำค่า คงไว้ให้นาง

และวัตถุภาษาที่สำคัญอีกสิ่งหนึ่งคือ <u>ดวงมณี</u> ซึ่งเป็นแก้วมณีที่มีความสำคัญแก่บรรดาจระเข้ที่อาศัยอยู่ในถ้ำทอง กล่าวคือ แก้วมณีมีคุณประโยชน์ต่อพวกจระเข้และผู้ที่อยู่ในถ้ำทองแห่งนี้ เพราะเมื่อใครที่ต้องการสิ่งใดก็จะได้มาซึ่งสิ่งนั้นสมความมุ่งมาดปรารถนา อีกทั้งเมื่อต้องการอาหารก็จะอิ่มไปด้วยอาหารที่ต้องการกิน หรือที่เรียกกันว่า "อิ่มทิพย์" นอกจากนี้แก้วมณียังมีอานุภาพที่ทำให้ถ้ำทองแห่งนี้สว่างอยู่ตลอดเวลาอีกด้วย

วัตถุภาษาดังกล่าวข้างต้นสื่อให้ทราบว่านางวิมาลาเกิดความลังเลใจในการตัดสินใจว่าจะ "ไป" หรือจะ "ไม่ไป" กับไกรทอง กล่าวคือ ใจหนึ่งนางก็รักไกรทองมากจึงคิดจะยอมสละความสุขความสบายของตนที่ได้รับจากถ้ำทองเพื่อติดตามไกรทองไปอยู่ที่เมืองพิจิตร แต่อีกใจหนึ่งนางก็ไม่อยากจากถ้ำทองไปเพราะนางรู้สึกเสียดายในความสุขความสบายของตัวเองที่ได้รับอย่างล้นเหลือจากถ้ำทองแห่งนี้

นอกจากนี้ยังปรากฏวัตถุภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งด้วย ซึ่งเป็นตอนที่ไกรทองเห็นนางวิมาลาเกิดความลังเลใจ ไกรทองจึงใช้คาถาอาคมให้นางตัดสินใจตามตนไป ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	โฉมเจ้าไกรทองพงศา
ค่อยย่องตามนางวิมาลา	เข้ามายังที่ห้องใน
เห็นนางโศกศัลย์เศร้าหมอง	เป็นห่วงด้วยข้าวของไม่ไปได้
จึงร่าย<u>เทพรำจวน</u>ป่วนใจ	เป่าไปให้ต้องนางกุมภีล์

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 31)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เทพรำจวน</u> เป็นชื่อเวทมนตร์อย่างหนึ่งที่ไกรทองใช้เป่าใส่นางวิมาลาเพื่อต้องการให้นางวิมาลาไม่รู้สึกเป็นห่วงและเสียดายสิ่งของเครื่องใช้ของนาง กล่าวคือ นางวิมาลาเกิดความลังเลใจเพราะใจหนึ่งก็รักไกรทองอยากจะตามไปอยู่ด้วย แต่อีกใจหนึ่งก็รู้สึกเสียดายสิ่งของเครื่องใช้ที่ให้ความสุขความสบายแก่นางในขณะที่อยู่ภายในถ้ำทองแห่งนี้ ดังนั้นเมื่อไกรทองเห็นนางวิมาลาเศร้าใจและเกิดความลังเลใจที่จะไปกับตน ไกรทองจึงร่ายเวทมนตร์เทพรำจวนใส่นางวิมาลา ซึ่งสื่อให้ทราบว่าไกรทองรักและหลงใหลในตัวนางวิมาลามาก ทั้งๆ ที่ไกรทองก็รู้ว่านางวิมาลาเป็นจระเข้ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์เดียรฉานจะต้องไปอยู่ร่วมกับตนซึ่งได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ และอีกประการหนึ่งไกรทองก็มีภรรยาอยู่แล้ว แต่ไกรทองก็ยังต้องการให้นางวิมาลาไปอยู่กับตนให้ได้ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าไกรทองใช้วิธี "ไม่ได้ด้วยเล่ห์ก็ต้องใช้เวทมนตร์"

นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบว่าไกรทองเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านเวทมนต์คาถาอาคม อีกทั้งยังเป็นผู้ชายที่เจ้าชู้เพราะว่าไกรทองมีภรรยาอยู่แล้วแต่ก็ยังอยากได้นางวิมาลาไปเป็นภรรยาอีกคนหนึ่งด้วย

7. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร อีกทั้งยังให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูด เป็นตอนที่นางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วต่อว่าไกรทองซึ่งไกรทองใช้ปริภาษาตอบเพื่อแก้ตัว ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	เจ้าไกรทองฟังคำทำไถล
<u>พูดจากุกกักกระอักกระไอ</u>	เก้อเก้อแก้ไขไปตามจน
พี่จะเข้าไปบ้านเดี๋ยวนี้	พอเดินมาถึงนี่ก็ปะฝน
เห็นศาลาฝารอบขอบกล	จึงแวะนั่งหนีฝนอยู่บนนี้

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 36)

ปริภาษาที่ปรากฏคือ น้ำเสียง <u>กุกกักกระอักกระไอ</u> คือลักษณะการพูดโดยมีน้ำเสียงติดๆ ขัดๆ พูดไม่เต็มเสียง ซึ่งเป็นน้ำเสียงของไกรทองที่ตอบคำถามของภรรยาทั้งสองด้วยน้ำเสียงติดๆ ขัดๆ ตอบกลับไปโดยพูดไม่เต็มเสียง สื่อให้ทราบว่าไกรทองเกิดความประหม่าเพราะรู้ว่าสิ่งที่ตัวเองกำลังทำ คือ สิ่งที่ผิด ผิดที่ไกรทองไม่ซื่อสัตย์ต่อนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วซึ่งเป็นภรรยาของตนโดยการพานางวิมาลาซึ่งเป็นภรรยาน้อยเข้ามาในบ้านของภรรยาหลวง นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าไกรทองเป็นผู้ชายกระล่อนเอาตัวรอดได้ เพราะแม้แต่กำลังถูกดักคอและถูกจับได้ว่าทำผิด ไกรทองยังพูดจาแก้ไขเอาตัวรอด

และปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางวิมาลาหมดความอดทนอดกลั้นในการถูกนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วดูถูกเหยียดหยาม นางวิมาลาจึงใช้ปริภาษาตอบกลับไป ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	**วิมาลาได้ฟังนั่งเกาหัว**
ครั้นจะว่าบ้างนางก็กลัว	**เจ้าไกรทองผู้ผัวจะโกรธา**
แต่อดอดก็เหลือที่อดกลั้น	**ปาคันยิบยิบ<u>กระซิบด่า</u>**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 39)

ปริภาษาที่ปรากฏ <u>กระซิบด่า</u> คือลักษณะการใช้น้ำเสียงบริภาษคู่สื่อสารเบาๆ โดยไม่ต้องการให้บุคคลที่อยู่ใกล้ๆ ได้ยิน ซึ่งเป็นน้ำเสียงของนางวิมาลาที่ใช้บริภาษนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วภรรยาหลวงของไกรทอง ที่ใช้วาจาดูถูกเหยียดหยามตนให้ได้รับความเจ็บใจและอับอายว่าเป็นสัตว์เดียรฉานไม่รู้จักเจียมตัวยังจะตามไกรทองมาอีก การที่นางวิมาลาใช้ปริภาษากระซิบด่า สื่อให้ทราบว่านางวิมาลากลัวว่าไกรทองจะโกรธและจะไม่รักตน ซึ่งนางต้องใช้ความอดทนมากที่จะไม่บริภาษโต้ตอบออกไปตามนิสัยสันดานของตัวเอง เพราะนางเป็นหญิงที่มีความมั่นใจในตัวเองสูงอีกทั้งนางก็เป็นหญิงที่ปากคอจัดจ้านคนหนึ่ง กล่าวคือ ครั้งหนึ่งนางวิมาลาเคยเป็นใหญ่มาตลอดเมื่ออยู่ในถ้ำทองเพราะนางเป็นภรรยาหลวงของพระยาชาลวัน ซึ่งจระเข้หรือหญิงอื่นๆ จะต้องเกรงกลัว เกรงใจ แต่ในตอนนี้ฐานะของนางได้เปลี่ยนไปแล้วจากที่เคยเป็นภรรยาหลวงตอนนี้นางกลับกลายเป็นภรรยาน้อย นางวิมาลาจึงต้องใช้ความอดทนอดกลั้นพอสมควรที่จะไม่หลุดนิสัยเดิมของตัวเองออกไป

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่อง<u>ไกรทอง</u> ตอนนางวิมาลาตามไกรทองมาจากถ้ำ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงความรักของนางวิมาลาที่มีให้แก่ไกรทอง นางจึงยอมสละทรัพย์สมบัติและความสุขสบายที่ได้รับจากถ้ำทองเพื่อตามไกรทองขึ้นไปยังเมืองมนุษย์ ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงความฉลาดของไกรทองที่หยุดพักที่ศาลาใกล้บ้านเพื่อไปบอกกล่าวให้ภรรยาหลวงรู้ตัวเสียก่อนว่าจะพาภรรยาน้อยเข้าบ้าน และเทศภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงระยะห่างที่นางตะเภาทองใช้เพื่อเข้าไปทำร้ายตบตีนางวิมาลาเพราะความหึงหวงไกรทอง ส่วนกาลภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงระยะเวลาที่ไกรทองลงไปอยู่ในถ้ำกับนางวิมาลา เนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงสายตาที่นางตะเภาทองกับนางตะเภาแก้วมองนางวิมาลาด้วยสายตาดูถูกเหยียดหยามซึ่งเป็นสายตาของภรรยาหลวงที่มองภรรยาน้อย สัมผัสภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความเป็นผู้มีเสน่ห์ในตัวเองของภรรยาน้อย ซึ่งนางวิมาลาใช้สัมผัสภาษาเพื่อขอโทษไกรทองที่นางไม่รู้จักเจียมตัว ส่วนอาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความเชื่อที่ว่าหากมีคนบ่นถึงจะมีอาการสำลัก อีกทั้งกิริยาอาการตระหนกตกใจแล้วแปรเปลี่ยนเป็นอาการฝืนยิ้มของไกรทองเมื่อถูกจับได้ว่าแอบทำผิดที่พาภรรยาน้อยเข้าบ้านภรรยาหลวง และอาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงฐานะของภรรยาหลวงย่อมมีความเหนือกว่าภรรยาน้อยเพราะว่าสามารถใช้กิริยาหยาบคายและไร้มารยาทต่อภรรยาน้อยได้โดยไม่ต้องเกรงกลัวว่าสามีจะโกรธและ

ไม่รัก ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อ ได้แก่ สิ่งของเครื่องใช้ที่ให้ความสุขสบายแก่นางวิมาลาแต่นางก็ต้องสละทิ้งเพื่อความรักที่มีให้แก่ไกรทอง และวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบว่าไกรทองเป็นชายนักรักที่มีความรู้ความสามารถในการใช้เวทมนต์คาถาอาคม และปริภาษาที่กวีใช้สื่อ ได้แก่ น้ำเสียงตะกุกตะกักของไกรทอง ซึ่งเป็นน้ำเสียงของคนที่มีความผิด และน้ำเสียงกระซิบด่าของนางวิมาลาสื่อให้ทราบว่าการเป็นภรรยาน้อยต้องรู้จักเจียมตัว

<u>ตอนที่ 2 ไกรทองตามนางวิมาลากลับไปถ้ำ</u>

1. **เทศภาษา**

กวีเลือกใช้ระยะห่างของตัวละครในการสื่อถึงความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร อีกทั้งกวียังเลือกใช้สถานที่ให้ตัวละครใช้กำบังตัวแอบมองคู่สื่อสาร เป็นตอนที่ไกรทองแอบมองดูวิมาลาที่กำลังเศร้าโศกเสียใจในเรื่องที่ไกรทองไม่สามารถช่วยเหลือนางจากการถูกนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วรุมทำร้ายจนนางต้องหนีกลับมาอยู่ที่ถ้ำทองดังเดิม ดังบทประพันธ์

ค่อยย่องเข้าไปดังใจจง สำคัญมั่นคงไม่หลงห้อง
หยุดยืน<u>แฝงม่าน</u>เมียงมอง ดูทำนองวิมาลาจะว่าไร
(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 64)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ <u>แฝงม่าน</u> ซึ่งเป็นสถานที่ที่ไกรทองใช้เพื่อกำบังกายไม่ให้นางวิมาลาเห็นสื่อให้ทราบถึงระยะห่างระหว่างไกรทองกับนางวิมาลาซึ่งอยู่ในระยะใกล้กันเพียงแค่มีม่านมากางกั้นขวางไว้เท่านั้น นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงความต้องการของไกรทองว่าต้องการดูและฟังนางรำพึงรำพันถึงความรู้สึกที่อยู่ภายในใจของนางวิมาลาว่านางรู้สึกและคิดอย่างไร ซึ่งนางวิมาลาก็ได้คร่ำครวญโศกเศร้าทุกข์ใจในเรื่องที่นางต้องอยู่คนเดียวเช่นนี้ก็เพราะไกรทองเป็นต้นเหตุ และนางก็รู้สึกเจ็บใจและแค้นใจที่นางตะเภาทองกับนางตะเภาแก้วใช้ให้พวกบ่าวไพร่มารุมทำร้ายนาง และที่นางวิมาลาเจ็บใจแค้นใจมากที่สุดก็คือ ไกรทองพานางไปอยู่ด้วยแต่ไม่สามารถปกป้องนางให้พ้นจากการถูกทำร้ายได้

2. **เนตรภาษา**

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึก และความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่ไกรทองบรรยายลักษณะของนางวิมาลาที่กำลังงอนตนเองอยู่ ดังบทประพันธ์

....

อะไรเล่าเฝ้าขำเลืองเคืองค้อน ทำแสนงอนทุ้งทิ้งยิ่งกว่าสาว

ข่วนคนเจ็บเจ็บเจ้าเล็บยาว น่าซังรังหยาวสุดใจ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 76)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ ขำเลืองเคืองค้อน เป็นลักษณะการใช้หางตามองแล้วรีบตวัดสายตาเพื่อแสดงให้รู้ถึงอารมณ์แค้นเคือง การที่นางวิมาลาใช้เนตรภาษาที่ปรากฏดังกล่าวสื่อให้ทราบว่านางวิมาลายัง "งอน" เพราะแค้นเคืองไกรทองไม่หาย กล่าวคือ นางวิมาลาแค้นใจไกรทองที่ไกรทองไม่ได้ปกป้องนางให้พ้นจากการที่นางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วภรรยาหลวงของไกรทองดูถูกเหยียดหยามและรุมตบตีทำร้าย ซึ่งสร้างความเจ็บแค้นใจแก่นางวิมาลามาก เพราะนางอุตส่าห์ยอมสละทรัพย์สมบัติและความสุขสบายที่ได้รับเมื่ออยู่ในถ้ำทองติดตามไกรทองไปเป็นภรรยาน้อยที่เมืองมนุษย์ ก็เพราะว่ารักไกรทองมากแต่สิ่งที่นางวิมาลาได้รับกลับเป็นวาจาและการกระทำที่ป่าเถื่อนดูถูกเหยียดหยามนางจากภรรยาทั้งสองคนของไกรทองซึ่งไกรทองก็ไม่ได้ปกป้องนางดังที่ได้สัญญาไว้ นางวิมาลาจึงมีความรู้สึกแค้นใจโดยแสดงเนตรภาษาขำเลืองเคือง-ค้อนไกรทองดังกล่าว

3. สัมผัสภาษา

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางวิมาลากับไกรทองคืนดีกันแล้ว ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น วิมาลาสรวลเสเสน่หา

คลึงเคล้าเย้ายวนขวนภัสดา ให้พูดจาเรื่องราวเล่านิทาน

....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 77)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คลึงเคล้า คือ การลูบคลำกอดรัด ซึ่งสัมผัสภาษาดังกล่าวเป็นการสัมผัสของนางวิมาลาที่สัมผัสกับไกรทองสื่อให้ทราบถึงความรู้สึกของนางวิมาลาได้ว่ารักใคร่ไกรทองมาก อีกทั้งการสัมผัสดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกลักษณะของนางวิมาลาว่าเป็นหญิงที่มีความมั่นใจในตนเองที่กล้าคิด กล้าทำ กล้าเริ่มต้นก่อน ซึ่งหญิงสมัยก่อนส่วนใหญ่จะได้รับการปลูกฝังให้รู้จักระงับใจและต้องปกปิดอารมณ์ความรู้สึก ความปรารถนาของตนให้อยู่ในกรอบและจะต้องเป็นแต่ผู้ตาม ไม่ควรที่จะกล้าแสดงความรู้สึกความต้องการของตนก่อนฝ่ายชาย

นอกจากนี้ยังปรากฏสัมผัสภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ไกรทองต้องการบอกถึงความรู้สึกและความต้องการของตนต่อนางวิมาลา ดังบทประพันธ์

.....	.....
ไหนเล่าเจ้าจะตกรางวัลพี่	หันหน้ามานี่จะบอกให้
สะกิดแก้มแนมนมชมสไบ	คว้าไขว่ขวนเย้าเฝ้าตอแย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 79)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ สะกิดแก้ม คือลักษณะการเอามือสะกิดที่แก้มของคู่สื่อสารแต่เพียงเบาๆ เพื่อบอกถึงความรู้สึกและความต้องการ การที่ไกรทองใช้สัมผัสภาษาแสดงอาการหยอกเย้าโดยการสะกิดแก้มนางวิมาลานั้น สื่อให้ทราบว่าไกรทองมีความรักใคร่และเอ็นดูนางวิมาลามาก

4. **อาการภาษา**

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละครที่แสดงออกมา ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ไกรทองแสดงกิริยาอาการคิดถึงนางวิมาลา ดังบทประพันธ์

ทุ่มทอดตัวตนลงบนเตียง	เอนเอียงแอบอิงพิงหมอน
คิดถึงวิมาลายิ่งอาวรณ์	ทุกข์ร้อนร่ำไรไปมา
ให้ผุดลุกผุดนั่งคลั่งเคลิ้มจิต	สำคัญคิดว่าอยู่ในคูหา
งวยงงหลงเรียกวิมาลา	ขึ้นมานั่งนี่ด้วยพี่ชาย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 56)

อาการภาษาที่ปรากฏ ผุดลุกผุดนั่ง คือการเปลี่ยนอากัปกิริยาลุกนั่งไปมาอย่างรวดเร็ว อาการภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าไกรทองคิดถึงและคลั่งไคล้หลงใหลในตัวนางวิมาลามาก และต้องการให้นางวิมาลาอยู่ใกล้ ดังนั้นไกรทองจึงมีกิริยาอาการเหมือนกับคนขาดสติสัมปชัญญะเพราะความคิดถึงลุ่มหลงนางวิมาลา

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางวิมาลาเก้อเขินเมื่อรู้ว่าเรื่องที่นางคร่ำครวญทุกข์ใจ ไกรทองแอบได้ยินทั้งหมด ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	วิมาลาสะดุ้งจิตคิดบัดสี
รู้ว่าหม่อมผัวตัวดี	ลงมาเมื่อไรนี่ไม่ทันรู้
สาละวนนินทาว่าร้าย	ให้สะเทินเขินอายอดสู
แก้เก้อนั่งกัดปูนพลู	ก้มแกะเล็บอยู่ไม่เจรจา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 65)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ นั่งกัดปูนพลู และ ก้มแกะเล็บ ซึ่งเป็นอาการภาษาของนางวิมาลา สื่อให้ทราบว่านางวิมาลาเก้อเขินไกรทองมากที่ไกรทองได้ล่วงรู้ความในใจที่นางได้คร่ำครวญตัดพ้อต่อว่าไกรทองออกมาเพราะต้นเหตุแห่งความทุกข์ใจของนางในเรื่องทั้งหมดก็คือไกรทอง ในขณะที่นางวิมาลาคร่ำครวญตัดพ้อ ไกรทองได้แสดงตัวให้เห็นจึงทำให้นางวิมาลารู้สึกอายและเก้อเขินไกรทองมากจนแสดงกิริยาอาการดังกล่าวออกมา นอกจากนี้อาการภาษานั่งกัดปูนพลูยังสื่อให้ทราบถึงค่านิยมของคนในสมัยนั้นว่านิยมกินหมาก

และอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางวิมาลาไม่ต้องการให้ไกรทองไปจากตน ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	วิมาลาฉวยฉุดยุดคร่า
ทำกระบวนข่วนหยิกด้วยมารยา	นี่ร่ำลาใครแล้วหรือจะไป
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 71)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ ฉวยฉุดยุดคร่า เป็นลักษณะอาการรีบคว้าเพื่อดึงไว้ไม่ให้ไป อาการภาษาดังกล่าวเป็นกริยาอาการของนางวิมาลาสื่อให้ทราบว่าไม่ต้องการให้ไกรทองไปจากตน กล่าวคือ ไกรทองพานางวิมาลาขึ้นไปอยู่ด้วยกันในเมืองมนุษย์ แต่นางวิมาลาไม่อาจทนต่อการดูถูกเหยียดหยามและทนการถูกรุมทำร้ายจากนางตะเภาทองและนางตะเภาแก้วภรรยาหลวงของไกรทองได้ นางวิมาลาจึงซมซานกลับมาอยู่ที่ถ้ำทองดังเดิม เวลาผ่านไประยะหนึ่งไกรทองทนคิดถึงนางวิมาลาไม่ไหวจึงตามลงมาหานางวิมาลาที่ถ้ำทองเป็นครั้งที่สองก็เพื่อต้องการมาง้องอน

นางวิมาลาให้หายโกรธ อีกทั้งไกรทองก็รักและลุ่มหลงในเสน่ห์รูปกายของนางวิมาลามาก เมื่อไกรทองถูกนางวิมาลาตัดพ้อต่อว่าก็อยากแกล้งจึงทำทีว่าจะกลับขึ้นไป นางวิมาลาได้ฉุดรั้งไกรทองไว้ไม่ให้ไปเพราะนางเพียงแค่แง่งอนไกรทองเท่านั้น นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่านางวิมาลารักไกรทองมากจึงไม่อยากให้จากไป

5. **วัตถุภาษา**

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมภายในห้องที่อยู่ของตัวละครและวัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ไกรทองใช้วัตถุสิ่งของประกอบการเดินทางไปหานางวิมาลาที่ในถ้ำทอง ดังบทประพันธ์

ครั้นถึงฝั่งวังวนชลธาร	จึงโอมอ่านอาคมคาถา
แล้วจุดเทียนชัยมิได้ช้า	คงคาแหวกช่องเป็นปล่องเปลว
เจ้าไกรทองด่วนเดินมาตามทาง	น้ำแห้งแข็งกระด้างไม่ไหลเหลว
มีดหมอเหน็บมั่นกับบั้นเอว	ตรงไปปากเหวถ้ำทอง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 63)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ อาคมคาถา เป็นคาถาอาคมที่ไกรทองได้ร่ำเรียนมาแล้วนำมาใช้ในการเดินทางซึ่งมีผลทำให้น้ำในแม่น้ำที่กว้างใหญ่แหวกเป็นช่องเป็นแนวทางเดิน ซึ่งไกรทองก็ไม่รอช้ารีบจุด เทียนชัย ซึ่งเป็นวัตถุภาษาที่มีอานุภาพส่องแสงสว่างได้โดยไม่ดับเมื่อไกรทองกำลังเดินอยู่ในน้ำที่แหวกเป็นทาง อีกทั้งยังปรากฏวัตถุภาษาที่ผิดธรรมชาติ นั่นคือ น้ำแห้งแข็งกระด้างไม่ไหลเหลว ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วน้ำเป็นของเหลวที่ไม่รวมตัวเป็นก้อนหรือเป็นแนวทางเดินอย่างที่ปรากฏซึ่งเป็นเพราะคาถาอาคมของไกรทอง อีกทั้งยังปรากฏวัตถุภาษาคือ มีดหมอ ซึ่งเป็นอาวุธประจำกายของไกรทอง วัตถุภาษาที่ปรากฏดังกล่าวข้างต้นสื่อให้ทราบว่าไกรทองเป็นผู้ที่มีเวทมนต์คาถาอาคมที่เก่งกาจคนหนึ่ง

6. **ปริภาษา**

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร เป็นตอนที่นางเลื่อมลายวรรณออกมาพูดเตือนสติไกรทองกับนางวิมาลา ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	**นางเลื่อมลายวรรณ<u>เถียงเสียงแข็ง</u>**
ช่างไม่ขันดันแดกแหกกระแซง	**มาตะแคงแว้งวัดเอากันเอง**
เห็นอื้ออึงจึงออกมาห้ามปราม	**กลับใส่ถ้อยร้อยความไม่เหมาะเหม็ง**
ข้าเป็นคนเจียมตัวกลัวเกรง	**ไม่เป็นโตงเป็นเตงน่าอายใจ**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 75)

ปริภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เถียงเสียงแข็ง</u> คือลักษณะการพูดโต้แย้งโดยใช้น้ำเสียงยืนยันหนักแน่น เป็นการใช้น้ำเสียงของนางเลื่อมลายวรรณ สื่อให้ทราบว่านางเลื่อมลายวรรณต้องการยืนยันในเจตนาที่บริสุทธิ์ของนางที่ต้องการให้ไกรทองและนางวิมาลาได้คืนดีกัน กล่าวคือ นางเลื่อมลายวรรณรู้สึกรำคาญที่ไกรทองกับนางวิมาลาโต้แย้งเหน็บแนมกันให้เจ็บใจ นางจึงออกมาพูดเตือนสติว่าไม่ควรจะ "สาวไส้ให้กากิน" และเห็นว่าควรจะพูดจากันดีๆ ได้แล้วซึ่งนางวิมาลาที่กำลังแง่งอนไกรทองอยู่นั้นได้หันมาว่ากล่าวเหน็บแนมนางเลื่อมลายวรรณ นางจึงใช้น้ำเสียงดังกล่าวโต้แย้งเพื่อยืนยันในเจตนาของนางว่าต้องการให้ทั้งไกรทองและนางวิมาลาได้คืนดีกัน

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่อง<u>ไกรทอง</u> ตอนไกรทองตามนางวิมาลากลับไปถ้ำ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงความรักและความคิดถึงของไกรทองที่มีให้นางวิมาลา ไกรทองจึงไม่อาจทนต่อความรู้สึกคิดถึงที่มารุมเร้าได้ จึงหาเหตุผลมากล่าวอ้างกับภรรยาหลวงของตนเพื่อกลับไปหานางวิมาลาที่ถ้ำทอง ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงการเลือกใช้สถานที่คือม่าน ใช้กำบังกายไม่ให้คู่สื่อสารเห็นเพื่อต้องการดูกิริยาอาการและฟังคำรำพันที่อยู่ในใจของคู่สื่อสาร ส่วนเนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงการใช้สายตาของนางวิมาลาที่แง่งอนไกรทอง สัมผัสภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความรักของนางวิมาลากับไกรทองที่มีให้แก่กัน อาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงอาการคลั่งไคล้ลุ่มหลงในเสน่ห์ของนางวิมาลา อีกทั้งอาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความเก้อเขินของนางวิมาลาเมื่อถูกไกรทองล่วงรู้ถึงความรู้สึกที่อยู่ภายในใจของนาง วัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบว่าไกรทองเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการใช้เวทมนต์คาถาอาคม และปริภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงน้ำเสียงยืนยันหนักแน่นแสดงถึงเจตนาที่บริสุทธิ์

<u>เรื่องย่อมณีพิชัย</u>

พระมณีพิชัยเป็นโอรสท้าวพิชัยนุราชเจ้าเมืองอยุธยากับนางจันทร วันหนึ่งพระมณีพิชัยเสด็จประพาสป่าพบไม้ไผ่ลำใหญ่มีกลิ่นหอมจึงอธิฐานขอตัดไม้ไผ่ลำนั้น พบนางยอพระกลิ่นรูปร่างหน้าตางดงามก็นึกรัก นางยอพระกลิ่นเล่าให้พระมณีพิชัยฟังว่านางเป็นพระธิดาของพระอินทร์กับนางเกศนีซึ่งเป็นมนุษย์ เมื่อครรภ์แก่พระอินทร์พานางเกศนีลงมาคลอดลูกที่เมืองมนุษย์เพราะเกรงว่านางจะร้องอ้อนเสียงดังรบกวนเหล่าเทวดาก่อนที่พระอินทร์จะพานางเกศนีกลับไปยังเมืองสวรรค์ได้เนรมิตเสื้อผ้าเครื่องทิพย์ให้แก่นางแล้วนำนางไปไว้ในปล้องไม้ไผ่ พร้อมกับกล่าวว่ามิให้ผู้ใดตัดไม้ไผ่ลำนั้นได้นอกจากเนื้อคู่ของนางเอง พระมณีพิชัยพึงพอใจและหลงรักนางยอพระกลิ่นจึงแอบพานางไปอยู่ในปราสาทของตน

พระเจ้ากรุงจีนมีราชสาสน์มาเชิญพระมณีพิชัยให้อภิเษกกับพระธิดาตน ท้าวพิชัยนุราชกับนางจันทรยินดีมากจึงไปบอกพระมณีพิชัยและได้พบนางยอพระกลิ่น ท้าวพิชัยนุราชทรงเมตตายอพระกลิ่นมากแต่นางจันทรรังเกียจและคิดหาทางกำจัดนาง คืนหนึ่งนางจันทรฆ่าแมวแล้วนำหางแมวไปเหน็บไว้ที่ผมยอพระกลิ่นและเอาเลือดแมวป้ายปากนาง เมื่อพระมณีพิชัยตื่นมาเห็นคราบเลือดกับหางแมวก็เข้าใจผิดคิดว่าเป็นผีกระสือ นางจันทรจึงสั่งทหารให้จับยอพระกลิ่นไปฝังแต่พวกทหารเพียงแต่นำไปทิ้งไว้ ยอพระกลิ่นได้รับความลำบากมากพระอินทร์จึงลงมาช่วยเหลือโดยเนรมิตอาศรมไว้กลางป่าแล้วแปลงยอพระกลิ่นให้เป็นพราหมณ์พร้อมกับสอนคาถาอาคมให้

วันหนึ่งนางจันทรกำลังอาบน้ำที่แม่น้ำเห็นดอกบัวลอยมาจึงหยิบขึ้นมาดม งูในดอกบัวกัดนางจนหมดสติไป ไม่มีผู้ใดสามารถรักษานางได้ พราหมณ์ยอพระกลิ่นจึงอาสารักษาให้ โดยมีข้อแม้ว่าพระมณีพิชัยจะต้องไปเป็นทาสรับใช้ตนพระมณีพิชัยก็ตกลง พราหมณ์ได้เรียกงูนั้นมาดูดพิษกลับคืนไป นางจันทรจึงฟื้นคืนสติและสารภาพเรื่องที่ใส่ร้ายยอพระกลิ่น

พราหมณ์ยอพระกลิ่นคิดอยากลองใจพระมณีพิชัย จึงแปลงกายเป็นหญิงรูปงามเหมือนยอพระกลิ่นมายั่วยวนพระมณีพิชัยแต่พระมณีพิชัยหักห้ามใจได้ เมื่ออยู่ด้วยกันหลายวันยอพระกลิ่นเห็นว่าพระมณีพิชัยมีความซื่อสัตย์ต่อนางจึงอนุญาตให้กลับวังได้

เจ้ากรุงจีนส่งทูตมาถามเรื่องการอภิเษก ท้าวพิชัยนุราชจึงให้พระมณีพิชัยเดินทางไปกับราชทูต ยอพระกลิ่นคิดถึงพระมณีพิชัยจึงตามเข้าไปในเมือง เมื่อรู้เรื่องก็ขอตามไปด้วยเจ้ากรุงจีนโกรธมากเมื่อรู้ความจริงว่า ที่พระมณีพิชัยไม่เดินทางไปอภิเษกในตอนแรกเพราะมีเมียอยู่ก่อนแล้ว จึงหาเหตุให้พระมณีพิชัยทำขันหมากหนึ่งพันชุด ถ้าไม่ได้ทันตามเวลาจะถูกลงโทษพระมณีพิชัยจึงปรึกษากับพราหมณ์ยอพระกลิ่นแล้วชวนกันหนีออกจากเมืองจีน จนมานอนหลับอยู่ในป่าซึ่งเป็นเขตแดนของยักษ์

นนทการจับพระมณีพิชัยไปให้นางยักษ์วาสัน นางยักษ์วาสันจึงส่งพระมณีพิชัยไปให้นางยักษ์ผกาลูกสาวของตนซึ่งยังไม่เคยกินเนื้อมนุษย์ แต่นางยักษ์ผกากลับอยากได้พระมณีพิชัยเป็นคู่ครอง พระมณีพิชัยจึงต้องยอมเป็นสามีของนางยักษ์ผกาเพราะความกลัว ส่วนพราหมณ์-ยอพระกลิ่นออกตามหาพระมณีพิชัยจนพบ แต่ต้องผิดหวังเมื่อเห็นพระมณีพิชัยอยู่กับนางยักษ์ผกาก็โกรธและหึงหวงจึงตัดพ้อต่อว่า พระมณีพิชัยจึงแน่ใจว่าพราหมณ์ผู้นี้คือยอพระกลิ่นและขอคืนดีด้วย ยอพระกลิ่นกลัวพระอินทร์จะไม่ยอมให้คืนดีกัน พระมณีพิชัยเสียใจจนสลบไป พระอินทร์จึงต้องลงมาช่วยเหลือแล้วพามาส่งที่เมืองอยุธยา ท้าวพิชัยนุราชจึงอภิเษกทั้งสองให้ครองคู่กัน

อวัจนสารจาก<u>บทละครนอกเรื่องมณีพิชัย</u> ตอน พราหมณ์ยอพระกลิ่นขอมณีพิชัยไปเป็นทาส พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ปรากฏดังนี้

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่ในการสนทนาของตัวละครเพื่อเค้นถามความจริง รวมทั้งกำหนดระยะห่างระหว่างตัวละครในขณะเปิดเผยความจริง ตลอดจนใช้ระยะห่างในการยั่วยวนลองใจของตัวละครได้อย่างเหมาะสม ซึ่งเป็นตอนที่พราหมณ์ยอพระกลิ่นเข้าไปในห้องบรรทมของนางจันทรเพื่อสอบถามความจริงว่ายอพระกลิ่นกินแมวจริงหรือไม่ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ว่าแล้วเข้าไป<u>ในที่</u>	เฝ้าพระชนนีศรีใส
จึงบังคมทูลถามความใน	เขาเลื่องลือฮือไปทั้งพารา
ก็มิใช่กลการของชีพราหมณ์	แต่มีความสงสัยอยู่หนักหนา
นึกแหนงจะใคร่แจ้งกิจจา	พระมารดาจงเล่าให้เข้าใจ
ไหนว่ายอพระกลิ่นนั้นกินแมว	จริงแล้วเหมือนลือหรือไฉน
สับปลับก็จะกลับตายไป	ลูกช่วยไม่ได้พระมารดา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 41)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>ในที่</u> คือ ห้องบรรทมของนางจันทรซึ่งเป็นห้องที่มีความเป็นส่วนตัวมิดชิด การที่พราหมณ์ยอพระกลิ่นเลือกใช้สถานที่ในการเค้นถามความจริงจากนางจันทรว่ายอพระกลิ่นกินแมวดังที่คนเขาล่ำลือกันจริงๆ หรือไม่ "ในที่" จึงเป็นเทศภาษาที่สื่อให้เห็นว่ายอพระกลิ่นรู้จักกาลเทศะในการเลือกใช้สถานที่ได้อย่างเหมาะสม กล่าวคือ ยอพระกลิ่นใช้ห้องบรรทมของนางจันทรเป็นสถานที่ในการเค้นถามความจริงว่ายอพระกลิ่นกินแมวจริงหรือไม่

ซึ่งในเรื่องนี้ยอพระกลิ่นก็รู้ดีอยู่แก่ใจแล้วว่าตนไม่ได้กินแมวตามที่คนร่ำลือ แต่ที่ต้องมาเค้นถามความจริงเพียงเพราะต้องการล้างมลทินให้กับตัวเอง และเทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้เห็นว่ายอพระกลิ่นให้เกียรตินางจันทรอีกด้วย กล่าวคือ แม้ว่ายอพระกลิ่นจะเป็นผู้ที่มีบุญคุณที่ช่วยชีวิตนางจันทรจากการถูกงูกัด แต่ในฐานะลูกสะใภ้ ยอพระกลิ่นก็ยังให้ความเคารพและให้เกียรตินางจันทรมากที่เลือกใช้สถานที่ที่มิดชิดให้นางจันทรได้สารภาพเรื่องที่ไม่ดี ซึ่งเป็นความลับของตัวเองแทนที่จะให้พูดต่อหน้าคนอื่นๆ เพื่อจะได้ประจานความเลวของนางจันทรให้สาสมแก่ใจ แต่ยอพระกลิ่นก็ไม่ทำเช่นนั้น นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้เห็นว่ายอพระกลิ่นเป็นผู้มีคุณธรรมและมีจิตใจที่ดีงาม ที่แม้ว่าจะถูกนางจันทรใส่ความว่ากินแมวแต่ยอพระกลิ่นก็ยังรับอาสามารักษานางจันทรให้ฟื้นจากการถูกงูกัด

เทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง คือ ตอนที่นางจันทรรู้สึกละอายใจที่จะต้องสารภาพความจริงแก่พราหมณ์ยอพระกลิ่นว่าแท้ที่จริงตนเองเป็นผู้บงการและใส่ร้ายยอพระกลิ่นว่ากินแมว ดังบทประพันธ์

.....	.....
แต่เหลียวหน้าเหลียวหลังกระทั่งไอ	ละอายใจอิดเอื้อนเบือนบิด
ค่อยขยดเข้าไป<u>ให้ชิด</u>	แล้วสะกิดบอกความเจ้าพราหมณ์ไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 41)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ให้ชิด</u> เป็นการใช้ระยะห่างระหว่างนางจันทรกับพราหมณ์-ยอพระกลิ่น ที่สื่อให้ทราบว่าเรื่องที่นางจันทรจะพูดกับพราหมณ์ยอพระกลิ่นนั้นต้องเป็นเรื่องที่ไม่ดีและเป็นความลับ ซึ่งลักษณะของการอยู่ให้ชิดเป็นลักษณะของบุคคลที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกัน แต่นางจันทรกับพราหมณ์ยอพระกลิ่นมิได้เป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ต่อกันหรือสนิทสนมคุ้นเคยกันมาก่อน อีกทั้งการที่นางจันทรต้องขยับเข้าไปให้ชิดติดกับพราหมณ์ก็เพื่อที่จะสารภาพความจริงในเรื่องที่ตนเป็นคนบ่งการและใส่ร้ายยอพระกลิ่นว่ากินแมว ซึ่งการที่นางจันทรยอมสารภาพความจริงก็เพราะว่านางกลัวตาย เนื่องจากถูกพราหมณ์ยอพระกลิ่นขู่ว่าถ้าไม่บอกความจริงก็จะตายเป็นครั้งที่สอง นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าการที่นางจันทรต้องขยับเข้าไปให้ชิดก็เพราะกลัวว่าจะมีบุคคลอื่นได้ยินล่วงรู้ความจริงว่าแท้ที่จริงแล้วตนเองเป็นผู้บ่งการและใส่ร้ายยอพระกลิ่นว่ากินแมว

และเทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง คือ ตอนที่ยอพระกลิ่นแปลงเป็นน้องสาวพราหมณ์ไปยั่วยวนพระมณีพิชัย ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ยอพระกลิ่นกลั้นยิ้มมิใคร่ได้
จึงแกล้งแสร้งเสใส่ไคล้	เข้าไปในบรรณศาลา
ทำเป็นไม่เห็นพระโฉมยง	หยุดยั้งนั่งลงที่ตรงหน้า
แกล้งขยดถดถอยหลังมา	ให้ใกล้หัตถ์ภัสดาจะดูที
เมื่อนั้น	ยอพระกลิ่นผินหลังเข้านั่งใกล้
ทำเป็นมดกัดสะบัดสไบ	ล่อเล่นลองใจพระสามี
หันหลังให้กระทั่งถูกกาย	แล้วร้องกรีดหวีดว้ายน่าบัดสี
เออออะไรใครมานั่งอยู่ที่นี้	ฟ้าผี่เถิดไม่ทันเห็นเลย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 54)

เทศภาษาที่ปรากฏ เป็นเทศภาษาที่ยอพระกลิ่นต้องการลองใจพระมณีพิชัยว่าจะยังคงมีความซื่อสัตย์ต่อนางอยู่หรือไม่ โดยการแปลงเป็นน้องสาวพราหมณ์เข้าไปในอาศรม ซึ่งเทศภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบถึงระยะห่างระหว่างน้องสาวพราหมณ์กับพระมณีพิชัย ซึ่งแบ่งระยะห่างเป็น 3 ระดับ กล่าวคือ ระยะห่างระดับที่ 1 น้องสาวพราหมณ์แกล้งเดินมาแล้วนั่งหันหลังอยู่ที่ตรงหน้า พระมณีพิชัย ซึ่งเป็นเทศภาษาสื่อให้ทราบถึงระยะห่างระหว่างน้องสาวพราหมณ์กับพระมณีพิชัยว่านั่งอยู่ในระยะใกล้ซึ่งก็ยังไม่เป็นที่พอใจของน้องสาวพราหมณ์ นางจึงสื่อเทศภาษาระดับที่ 2 โดยแกล้งนั่งขยับถอยหลังมาให้ ใกล้หัตถ์ภัสดา มากขึ้นอีก ซึ่งเป็นเทศภาษาสื่อให้ทราบถึงระยะใกล้ชิดมากกว่าในครั้งแรก กล่าวคือ เพียงถ้าหากพระมณีพิชัยยื่นมือออกไปก็จะถูกเนื้อต้องตัวน้องสาวพราหมณ์ได้ แต่ก็ยังไม่เป็นที่พอใจของน้องสาวพราหมณ์อยู่ดี นางจึงใช้เทศภาษาระดับที่ 3 โดยแกล้งทำเป็นถูกมดกัดแล้วสะบัดผ้าสะไบนั่งขยับถอยหลังเข้ามาจนกระทั่ง ถูกกาย พระมณีพิชัย ซึ่งเป็นเทศภาษาสื่อให้ทราบถึงระยะแนบชิด กล่าวคือ การที่มีหญิงสาวมายั่วยวนโดยการนั่งชิดติดกันหรืออยู่ในระยะแนบชิดกับชายอื่นที่ไม่ใช่สามีของตัวเอง เป็นสิ่งที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง ยิ่งเป็นผู้หญิงในสมัยก่อนจะต้องรู้จักรักนวลสงวนตัวไม่ควรยั่วยวนให้ท่าผู้ชายก่อนแต่การที่น้องสาวพราหมณ์ใช้เทศภาษาดังกล่าวยั่วยวนพระมณีพิชัยอย่างจงใจก็เพื่อให้พระมณีพิชัยเกิดความสนใจรักใคร่ตน

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ตัวละครใช้แสดงพฤติกรรมและใช้ในการกำหนดเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พราหมณ์ยอพระกลิ่นให้พระมณีพิชัยอยู่ยามคอยดูแลตน ดังบทประพันธ์

.....	.....
<u>วันนี้</u>เหนื่อยนักจักเอนหลัง	พระองค์จงนั่งระวังข้า
ต่อ<u>ดึก</u>หน่อยจึงค่อยนิทรา	แล้วหลับตานิ่งอยู่ดูท่วงที

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 48)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>วันนี้</u> เป็นกาลภาษาที่พราหมณ์ยอพระกลิ่นใช้กล่าวอ้างกับพระมณีพิชัยว่าในวันนี้ตนรู้สึกเหนื่อยมากจึงจะนอนแล้ว และให้พระมณีพิชัยคอยนั่งดูแลความปลอดภัยให้แก่ตน เมื่อถึงเวลา <u>ดึก</u> พระมณีพิชัยจึงจะค่อยเข้านอนได้ กาลภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าการที่ยอพระกลิ่นให้พระมณีพิชัยเข้านอนได้ในเวลาดึกก็เพื่อต้องการจะอยู่ใกล้ชิดกับพระมณีพิชัยในช่วงเวลาหัวค่ำซึ่งเป็นช่วงเวลายังไม่ดึกนักและจะได้มีเวลาแกล้งดูใจพระมณีพิชัยว่าคิดอย่างไร ซึ่งถ้าหากยอพระกลิ่นไม่แกล้งทำเป็นว่าเหนื่อยแล้วให้พระมณีพิชัยคอยนั่งดูแลตนก็อาจจะต่างคนต่างอยู่ในที่ของตน นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงฐานะของพราหมณ์ยอพระกลิ่นกับพระมณีพิชัยว่าเป็นเจ้านายกับข้ารับใช้ กล่าวคือ พราหมณ์ยอพระกลิ่นเป็นเจ้านายซึ่งสามารถเป็นผู้กำหนดเวลาในการนอนของข้ารับใช้อย่างพระมณีพิชัยได้

กาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ยอพระกลิ่นใช้เวลาครุ่นคิดลองใจพระมณีพิชัยว่ายังคงมีความซื่อสัตย์ต่อนางอยู่หรือไม่ ดังบทประพันธ์

<u>รุ่งเอยรุ่งราง</u>	<u>แสงทองส่องสว่างเวหา</u>
เจ้าพราหมณ์นิ่งนึกตรึกตรา	จะลองใจภัสดาสามี
ท้าวเธอจะสัตย์ซื่ออยู่หรือไม่	หรือจะเป็นไฉนให้รู้ที่
คิดพลางทางว่าไปทันที	นี่แน่พระมณีสุริย์วงศ์
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 49)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>รุ่งราง</u> เป็นเวลาจวนสว่างพอมองเห็นรางๆ ยังไม่กระจ่างชัด ซึ่งในเวลาดังกล่าวนี้ ยอพระกลิ่นใช้ครุ่นคิดที่จะลองใจพระมณีพิชัยว่ายังคงมีความซื่อสัตย์ต่อนางอยู่หรือไม่จวบจนมี <u>แสงทองส่องสว่างเวหา</u> คือแสงที่ปรากฏอยู่บนขอบฟ้าส่องสว่าง ยอพระกลิ่น

จึงตัดสินใจดำเนินการเรื่องที่ครุ่นคิดลองใจพระมณีพิชัยทันที ระยะเวลาดังกล่าวเป็นกาลภาษาที่สะท้อนให้ทราบถึงบุคลิกภาพของยอพระกลิ่นว่าเป็นผู้หญิงช่างคิด ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ายอพระกลิ่นเป็นผู้หญิงที่มีความฉลาดละเอียดรอบคอบ ที่แม้แต่จะลองใจสามีของตัวเองยังต้องใช้ระยะเวลาในการคิดใคร่ครวญวางแผน นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่านับตั้งแต่เวลารุ่งเช้าเป็นต้นไป เป็นเวลาที่ยอพระกลิ่นจะได้ทดสอบลองใจพระมณีพิชัยว่ายังคงรักและซื่อสัตย์ต่อนางอยู่หรือไม่

กาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ยอพระกลิ่นใช้ช่วงเวลากำหนดการแกล้งยั่วเย้าพระมณีพิชัยให้โกรธ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	ยอพระกลิ่นเย้ายั่วผัวขวัญ
ครั้น<u>บ่ายแสงสุริยาสายัณห์</u>	จึงผ่อนผันพูดจาให้อาลัย
เข้านั่งชิดสะกิดว่าหม่อมพี่	จะทำทีโกรธขึ้งไปถึงไหน
<u>เย็น</u>แล้วน้องจะลาคลาไคล	นี่แนะคะข้าไหว้อยู่จงดี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 61)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>บ่ายแสงสุริยาสายัณห์</u> และ <u>เย็น</u> ซึ่งเป็นเวลานี้มีความหมายเหมือนกัน ตามที่ราชบัณฑิตยสถาน (2546. หน้า 913) ให้ความหมายเวลาเย็นไว้ว่าเป็นเวลาใกล้ค่ำประมาณ 16-18 นาฬิกา กาลภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าเป็นเวลาที่ยอพระกลิ่นกำหนดการหยุดยั่วเย้าหยอกล้อพระมณีพิชัยให้โกรธ กล่าวคือ ยอพระกลิ่นแปลงเป็นน้องสาวพราหมณ์มาแกล้งยั่วเย้าหยอกล้อพระมณีพิชัยให้โกรธจนถึงเวลาเย็นนางจึงเลิกยั่วเย้าเนื่องจากว่าถึงเวลาที่นางต้องลากลับไปแล้ว นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าเวลาเย็นยอพระกลิ่นต้องแปลงกายเป็นพราหมณ์กลับมาที่อาศรม

3. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึก และความต้องการของตัวละคร อีกทั้งใช้เพื่อปกปิดความรู้สึกที่แท้จริงของตัวละคร เป็นตอนที่พระมณีพิชัยเดินไปฉุดข้อมือพราหมณ์เพราะคิดว่าเป็นยอพระกลิ่นภรรยาของตนจึงถูกพราหมณ์ใช้เนตรภาษาค้อนคม ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	เจ้าพราหมณ์ปัดกร<u>ค้อน</u>ให้
<u>แลสบหลบเนตร</u>ภูวไนย	แย้มยิ้มละไมไปมา
คิดคะนึงถึงความเมื่อยามรัก	สงสารพระทรงศักดิ์เป็นหนักหนา

ชลเนตรคลอคลองนัยนา เมียงเมินพักตราไม่พาที

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 34)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ ค้อน เป็นลักษณะการสื่อแสดงความไม่พอใจด้วยการตวัด-สายตา ซึ่งเนตรภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบว่าพราหมณ์ไม่พอใจพระมณีพิชัยที่มาดึงข้อมือให้เข้าไปใกล้ๆ เพราะในขณะนั้นยอพระกลิ่นอยู่ในฐานะพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้รักษาศีลต้องมีความสำรวม แต่เนตรภาษาดังกล่าวมีความขัดแย้งกับกิริยาอาการของพราหมณ์ที่ยิ้มแย้มแสดงออกถึงความ-พึงพอใจ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการที่ยอพระกลิ่นใช้เนตรภาษาค้อนให้พระมณีพิชัย จึงเป็นการใช้เนตรภาษาเพื่อปกปิดความรู้สึกที่แท้จริงของตัวเอง ซึ่งความรู้สึกต้องการเห็นหน้าพระมณีพิชัยมีมากล้นในหัวใจ ยอพระกลิ่นจึงอดใจใช้เนตรภาษา แลสบหลบเนตร กับพระมณีพิชัยไม่ได้ ซึ่งเนตรภาษาดังกล่าวเป็นลักษณะการใช้สายตามองสบตาแล้วรีบหลบสายตาทันทีเป็นเนตรภาษาที่สื่อให้ทราบว่ายอพระกลิ่นรักและคิดถึงพระมณีพิชัยมาก

เนตรภาษาที่ปรากฏตามมาคือ ชลเนตรคลอคลองนัยนา เป็นลักษณะมีน้ำตาคลอเต็มลูกตาแต่ยังไม่ถึงกับไหลออกมา ซึ่งสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกเศร้าใจของยอพระกลิ่นว่ารักและคิดถึงอีกทั้งยังสงสารพระมณีพิชัยมากเต็มหัวใจจนล้นออกมาเป็นน้ำตาคลอเต็มตา ซึ่งยอพระกลิ่นไม่สามารถที่จะพูดให้รู้ได้จึงได้แต่เก็บความรักและความคิดถึงไว้ในหัวใจทะลักล้นเป็นน้ำตาคลอเต็มตาจนต้องรีบ เมียงเมิน คือลักษณะของการเบือนหน้าหนีไม่ต้องการดู สื่อให้ทราบว่าถ้าหากยอพระกลิ่นยังคงใช้สายตามองสบตาพระมณีพิชัยอยู่อย่างนั้น น้ำตาอาจไม่เพียงแต่คลออยู่ที่ลูกตาแต่น้ำตาอาจจะไหลออกมาเพราะความอัดอั้นในรักและคิดถึงก็เป็นได้

เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระมณีพิชัยแสดงอาการกลัวงูจนตาเหลือกลาน ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น พระมณีตระหนกตกประหม่า
สิ้นสติตกใจภาวนา กลัวงูหูตาเหลือกลาน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 39)

เนตรภาษาที่ปรากฏ "ตาเหลือกลาน" คือลักษณะตาที่เบิกกว้างแสดงความตกใจกลัว การที่พระมณีพิชัยแสดงเนตรภาษาตาเหลือก เนื่องจากว่าพระมณีพิชัยเห็นงูที่พราหมณ์เป่ามนต์เรียกมาให้สูบเอาพิษที่กัดนางจันทรกลับคืนไป เนตรภาษาดังกล่าวจึงสื่อให้ทราบว่าพระมณีกลัวงูมาก จึงแสดงอาการตกใจกลัวด้วยเนตรภาษาตาเหลือกลาน นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้เห็นถึงบุคลิกลักษณะของพระมณีพิชัยว่าเป็นคนอ่อนแอ ขี้ขลาดตาขาว

อีกทั้งเนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระมณีพิชัยนั่งมองดูหน้าพราหมณ์อย่างพินิจพิเคราะห์ เพราะรู้สึกว่ารูปร่างหน้าตาของพราหมณ์เหมือนกับยอพระกลิ่นมาก ดังบทประพันธ์

นั่งพินิจพิศโฉมเจ้าพราหมณ์น้อย แซ่มช้อยน่ารักเป็นนักหนา
พิศพักตร์ผ่องผิวโสภา ดังจันทราทรงกลดหมดมลทิน
รูปทรงสารพัดไม่ขัดขวาง เหมือนละม้ายคล้ายนางยอพระกลิ่น
นวลละอองสองแก้มดังลูกอิน จะแย้มเยื้อนเหมือนสิ้นทุกสิ่งอัน
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 48)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ พินิจ เป็นลักษณะการใช้สายตามองอย่างพิจารณาถี่ถ้วน สื่อให้ทราบว่าการที่พระมณีพิชัยใช้สายตามองพราหมณ์อย่างละเอียดทั้ง พิศโฉม เป็นการเพ่งดูรูปร่างและ พิศพักตร์ เป็นการเพ่งดูหน้าตาของพราหมณ์อย่างละเอียดถี่ถ้วนนั้น เป็นเพราะพราหมณ์มีรูปร่างและหน้าตาเหมือนกับยอพระกลิ่นภรรยาของพระมณีพิชัยที่ถูกขับไล่ให้พลัด-พรากจากกันทั้งที่ยังรักกันมาก นอกจากนี้ยังสื่อให้ทราบว่าการที่พระมณีพิชัยใช้สายตามองอย่างพิจารณาถี่ถ้วน ก็เพราะมีความเคลือบแคลงสงสัยในตัวพราหมณ์ว่าอาจเป็นยอพระกลิ่น จึงใช้สายตามองพิจารณาเปรียบเทียบความเหมือนระหว่างพราหมณ์กับยอพระกลิ่น

และเนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ยอพระกลิ่นแปลงเป็นน้องสาวพราหมณ์เข้าไปยั่วยวนพระมณีพิชัย แต่เมื่อเห็นว่าพระมณีพิชัยทำหน้าตาเฉยจึงแกล้งพูดกลบเกลื่อน ดังบทประพันธ์

....
ว่าพลางทางชม้ายชายหางตา สบเนตรเชษฐาทำหน้าเฉย
จึงเสแสร้งกล่าวภิปรายเปรย อกเอ๋ยเป็นน่าละอายใจ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 55)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ ชม้ายชายหางตา เป็นลักษณะการดูที่ไม่ได้ดูตรงไปข้างหน้า แต่เป็นการใช้หางตาดูเพื่อสื่อความหมาย เป็นเนตรภาษาสื่อให้ทราบว่ายอพระกลิ่นกำลังยั่วยวนพระมณีพิชัยโดยใช้สายตาสื่อแสดงความหมายให้ท่า และยอพระกลิ่นยังใช้สายตา สบเนตร ซึ่งเป็นลักษณะการใช้สายตามองนิ่ง เป็นเนตรภาษาที่สื่อให้ทราบว่ายอพระกลิ่นกำลังดูท่าทีพระมณีพิชัยว่าจะแสดงกิริยาอาการเช่นใดกลับมา

นอกจากนี้เนตรภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง คือ ตอนที่พระมณีพิชัยเห็นน้องสาว-พราหมณ์ซึ่งมีหน้าตาเหมือนยอพระกลิ่นมากแต่ต้องระงับใจด้วยการหลับตา ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	**พระมณีผันแปร<u>แลหา</u>**
<u>เห็น</u>นางสาวสรรค์กัลยา	**ทรงโฉมโสภาลาวัณย์**
คิดพะวงสงสัยใครนี่หนอ	เหมือนนางยอพระกลิ่นดังแกล้งสรรค์
แก้มคางขนงเนตรเกศกรรณ	สารพันไม่ผิดสักนิดเดียว
พระนิ่งนึกตรึกไตรไปมา	เสน่หาป่วนปั่นกระสันเสียว
งามละม่อมพร้อมพริ้งจริงเจียว	พิศวงหลง<u>เหลียวไม่วางตา</u>

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 53)

.....	.....
ซะรอยนางนฤมลคนนี้	เป็นน้องเจ้าพราหมณ์ชีแม่นมั่น
พี่ชายเขาจะโกรธทำโทษทัณฑ์	ตีรันเล่นเปล่าเปล่าไม่เข้ายา
พระอุตสาห์เงือดงดสะกดจิต	มิได้คิดมุ่งมาดปรารถนา
แกล้งทำสำรวม<u>หลับตา</u>	ก้มหน้านิ่งอยู่ไม่ดูไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 54)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ พระมณีพิชัยใช้สายตา <u>แลหา</u> เป็นการใช้สายตามองค้นหาหญิงสาวคนหนึ่งซึ่งมีความงดงามทั้งรูปร่างและหน้าตา อีกทั้งยังเหมือนยอพระกลิ่นมากแม้กระทั่งแก้ม คาง คิ้ว ดวงตา ผม และใบหู พระมณีพิชัยจึงใช้สายตามอง <u>เหลียวไม่วางตา</u> เป็นลักษณะการใช้สายตามองอย่างไม่ละสายตาจนต้องเอี้ยวคอเหลียวมอง เนตรภาษาในตอนนี้สื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยรักและผูกพันกับยอพระกลิ่นมากจึงจดจำรายละเอียดในรูปร่างหน้าตาของยอพระกลิ่นได้ นอกจากนี้ยังสื่อให้ทราบว่าในส่วนลึกแล้วพระมณีพิชัยก็มีใจให้แก่น้องสาว-พราหมณ์ ซึ่งอาจเป็นเพราะนางมีรูปร่างหน้าตาสวยเหมือนกับยอพระกลิ่นและอาจเพราะเป็นธรรมดาของผู้ชายส่วนใหญ่ที่มักชอบหญิงที่มีรูปร่างหน้าตาสวยงามจึงมองเหลียวไม่วางตา **แต่เมื่อพระมณีพิชัยนึกได้ว่าสาวสวยผู้นี้คือน้องสาวของพราหมณ์ก็ไม่อยากยุ่งเกี่ยวด้วย จึงใช้เนตรภาษา คือ <u>หลับตา</u> ปกปิดความรู้สึกรักใคร่เสน่หาต่อนาง เป็นการหลับตาเพื่อข่มใจและที่มากไปกว่านั้นเป็นเพราะพระมณีพิชัยกลัวถูกพราหมณ์ลงโทษซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกภาพของพระมณีพิชัยได้ว่าเป็นผู้ที่ขาดความเป็นผู้นำ คือ ไม่กล้านั่นเอง**

4. **สัมผัสภาษา**

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระมณีพิชัยต้องการรู้ว่าพราหมณ์ใช่ยอพระกลิ่นหรือไม่จึงเดินไปกุมมือพราหมณ์มาสอบถาม ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระมณีพิชัยโฉมศรี
จึงกุมกรเจ้าพราหมณ์จรลี	มานั่งเหนือแทนที่อันเดียวกัน
คิดพะวงสงสัยอยู่ไม่วาย	เหมือนละม้ายยอพระกลิ่นเมียขวัญ
จะใคร่รู้ข้อขำสำคัญ	จึงถามไถ่ไปพลันทันที

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 34)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คือ กุมกร เป็นลักษณะการใช้อุ้งมือกุมมือของอีกฝ่ายหนึ่งไว้ ซึ่งการกุมมือกันมักใช้แสดงความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันหรือใช้แสดงความรู้สึกของคนที่รักกันแต่พระมณีพิชัยกับพราหมณ์ยอพระกลิ่นเพิ่งพบกันเป็นครั้งแรก ดังนั้นการที่พระมณีพิชัยกุมมือพราหมณ์ จึงเป็นกิริยาที่สื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยต้องการยึดมือพราหมณ์ไว้ไม่ให้หนีเพื่อจะได้สอบถามข้อสงสัยว่าใช่ยอพระกลิ่นหรือไม่ นอกจากนี้ยังสื่อให้ทราบอีกว่าพระมณีพิชัยคิดถึงยอพระกลิ่นมากที่แม้แต่เห็นอยู่เต็มตาว่าเป็นพราหมณ์ซึ่งก็เป็นผู้ชายแต่ก็ยังอยากสัมผัสด้วยโดยการกุมมือพราหมณ์เพื่อบอกความรู้สึกว่าคิดถึงยอพระกลิ่นมาก

สัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางจันทรกำลังจะสารภาพความจริงแก่พราหมณ์ยอพระกลิ่น ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	นางจันทรร้อนใจเป็นหนักหนา
ครั้นจะไม่แจ้งอรรถดังสัจจา	ก็กลัวว่าจะตายวายชีวิต
แต่เหลียวหน้าเหลียวหลังกระทั่งไอ	ละอายใจอิดเอื้อนเบือนบิด
ค่อยขยดเข้าไปให้ชิด	แล้วสะกิดบอกความเจ้าพราหมณ์ไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 41)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คือ สะกิด เป็นลักษณะการเอามือสะกิดแต่เพียงเบาๆ การที่นางจันทรใช้สัมผัสภาษาโดยการสะกิดพราหมณ์ ซึ่งในขณะนั้นนางจันทรกับพราหมณ์ก็อยู่กันเพียงลำพังสองคนในห้องบรรทมที่มีความมิดชิดและมีความเป็นส่วนตัวแต่นางจันทรก็ยังสะกิดเพื่อจะบอกความจริง สัมผัสภาษาดังกล่าวจึงสื่อให้ทราบว่าเรื่องที่นางจันทรจะพูดต้องเป็นเรื่องที่มี

ลับลมคมในและมีความสำคัญมากๆ อีกทั้งนางจันทรก็ไม่อยากให้ใครมาล่วงรู้ความลับในเรื่องไม่ดีของตนว่าเหตุการณ์ทั้งที่เกิดขึ้นนั้นตนเป็นผู้บงการและใส่ร้ายยอพระกลิ่นว่ากินแมว

นอกจากนี้ยังมีสัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระมณีพิชัยเผลอตัวกอดพราหมณ์ยอพระกลิ่น ดังบทประพันธ์

ค่อย<u>ยกพระหัตถ์สัมผัสต้อง</u>	ยิ้มพลางทางมองดูหน้า
เห็นคล้ายละม้ายเหมือนไม่เคลื่อนคลา	พระราชา<u>สวมสอดกอดรัด</u>
ครั้นเจ้าพราหมณ์ถามมาว่าอะไร	ก็ตกใจแก้เก้อว่ายุงกัด
ทำเหลียวหลังเหลียวหน้าคว้าพัด	โบกปัดพัดวีไปมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 49)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ยกพระหัตถ์สัมผัสต้อง</u> เป็นลักษณะการค่อยๆ ใช้มือสัมผัสอย่างเบามือและมีความนุ่มนวล ซึ่งการที่พระมณีพิชัยค่อยๆ ใช้มือแตะต้องสัมผัสแต่เพียงเบาๆ ที่ร่างกายของพราหมณ์ซึ่งกำลังหลับอยู่นั้น เป็นเพราะพระมณีพิชัยเห็นว่าพราหมณ์มีรูปร่างหน้าตาเหมือนกับยอพระกลิ่นมากจึงอดใจที่จะยกมือแตะต้องสัมผัสไม่ได้ อีกทั้งพระมณีพิชัยก็ยังรู้สึกกล้าๆ กลัวๆ กล่าวคือ กลัวว่าพราหมณ์จะรู้สึกตัวตื่นขึ้นมาก่อนที่ตนจะได้ทำตามที่ใจปรารถนาจึงต้องค่อยๆ ยกมือเพื่อแตะต้องสัมผัสแต่เพียงเบาๆ อย่างนุ่มนวล เมื่อได้แตะต้องสัมผัสแล้วพระมณีพิชัยก็เผลอใจคิดว่าเป็นยอพระกลิ่นจริงๆ จึงเผลอตัว <u>สวมสอดกอดรัด</u> พราหมณ์ซึ่งสื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยรู้สึกดีใจคิดว่าใช่ยอพระกลิ่นจึงแสดงสัมผัสภาษาสวมสอดกอดรัดพราหมณ์ นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวเป็นการสัมผัสที่พระมณีพิชัยแสดงออกมาจากความ-ปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจตนเองว่ารักและคิดถึงยอพระกลิ่นมาก

5. **อาการภาษา**

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละคร เป็นตอนที่พระมณีพิชัยเก้อเขินกระดากอายพราหมณ์ยอพระกลิ่น ดังบทประพันธ์

.....	.....
นิ่งนึกตรึกถวิลยังกินแหนง	**จึงเสแสร้งแกล้งกล่าวถามไถ่**
ยามร้อนผ้าผ่อนเจ้าห่มไย	**ซื้อหรือใครให้จึงได้มา**
เนื้อหนังดีหนอจะขอชม	**เจ้าพราหมณ์ห่มสมตัวหนักหนา**
ฉุดชิงชายสไบไขว่คว้า	**นัยนาแลลอดสอดดู**

ไม่เห็นแยบคายก็อายใจ ทอดถอนใจใหญ่แล้วยิ้มอยู่
แก้เก้อนั่งกัดปูนพลู อดสูแก่ใจไม่เจรจา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 35)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ เก้อ เป็นลักษณะการแสดงสีหน้าเจื่อนเพราะรู้สึกผิดคาด ไม่เป็นอย่างที่คิด ซึ่งอาการภาษาของพระมณีพิชัยดังกล่าวสื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยเก้อเขินพราหมณ์มาก ที่ทำทีแกล้งขอชมเนื้อผ้าที่พราหมณ์สวมใส่อยู่แต่มีจุดประสงค์จะดึงผ้าสะไบเพื่อพิสูจน์และเปิดเผยให้ได้ว่าพราหมณ์คือยอพระกลิ่น ดังนั้นพระมณีพิชัยจึงดึงผ้าสะไบของพราหมณ์ให้หลุดเพื่อจะได้เห็นสิ่งสำคัญที่อยู่ภายใต้เนื้อผ้านั้นแต่แล้วก็ไม่มีสิ่งใดผิดปกติ พระมณีพิชัยจึงมีสีหน้าเจื่อนแสดงอาการเก้อเขินกระดากอายออกมาจึงแก้ "เก้อ" โดยการนั่งกัดปูนพลูไม่พูดไม่จา

อาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระมณีพิชัยแสดงกิริยาอาการกลัวงูที่พราหมณ์ยอพระกลิ่นเสกคาถาเรียกมาให้สูบเอาพิษที่กัดนางจันทรกลับคืนไป ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น พระมณีตระหนกตกประหม่า
สิ้นสติตกใจภาวนา กลัวงูหูตาเหลือกลาน
ร้องเรียกเจ้าพราหมณ์ให้ช่วยด้วย พี่จะม้วยชีวังสังขาร
น้อยหรือนั่นมันเลิกพังพาน ไม่ได้การแล้วจะไปข้างไหนดี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 39)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ สิ้นสติตกใจ เป็นลักษณะอาการตกใจกลัวจนขาดสติสัมปชัญญะ กล่าวคือ เป็นการแสดงกิริยาท่าทางออกไปโดยไม่รู้สึกตัว อาการภาษาดังกล่าวเป็นกิริยาอาการของพระมณีพิชัยแสดงออกมาสื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยกลัวงูมาก ซึ่งเป็นงูที่ยอพระกลิ่นเสกคาถาเรียกมาให้สูบเอาพิษที่กัดนางจันทรกลับคืนไป จนต้องแสดงอาการภาษาคือ ภาวนา ออกมาซึ่งเป็นลักษณะการสำรวมใจให้แน่วแน่ โดยสวดมนต์เพื่อขอให้คุณพระคุณเจ้าช่วย นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกลักษณะของพระมณีพิชัยว่าเป็นคนอ่อนแอและขี้ขลาดตาขาว เพราะถ้าหากพระมณีพิชัยไม่อ่อนแอและมีความกล้าหาญมากกว่านี้ทั้งพระมณีพิชัยและยอพระกลิ่นก็คงจะไม่พลัดพรากจากกัน

และอาการภาษาที่แสดงถึงอาการกลัวของพระมณีพิชัยที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระมณีพิชัยเดินอยู่ในป่ากับพราหมณ์ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ครั้นเจ้าพราหมณ์เหลียวมาทำ<u>หน้าม่อย</u>	**อุยหน่าหนามยอกน้อยไปหรือนั่น**
ทำ<u>นิ่วพักตร์</u>ชักหนามฉับพลัน	<u>ค่อยเหยียบยันโขยกเขยกมา</u>

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 46)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>หน้าม่อย</u> เป็นลักษณะอาการแสดงออกมาทางสีหน้าโดยมีสีหน้าสลดลง กล่าวคือ พระมณีพิชัยจำเป็นที่จะต้องตามพราหมณ์ไปเป็นข้ารับใช้ เนื่องจากว่าได้รับปากกับพราหมณ์ไว้แล้วว่าหากพราหมณ์ช่วยรักษาแม่ของตนฟื้นจากการถูกงูกัดได้ ตนก็ยินดีที่จะไปเป็นข้ารับใช้ตามที่พราหมณ์ต้องการ ดังนั้นในระหว่างทางการเดินอยู่ในป่าเพื่อไปยังอาศรมของพราหมณ์ พระมณีพิชัยได้รับความลำบากมากและเฝ้าครุ่นคิดอยู่ตลอดเวลาว่าพราหมณ์จะมีจิตใจดีหรือร้ายอย่างไรบ้าง เมื่อพราหมณ์หันมามองพระมณีพิชัยจึงแสดงอาการภาษาดังกล่าวซึ่งสื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยกลัวพราหมณ์และกำลังเศร้าใจในโชคชะตาของตัวเองที่ต้องมาตกระกำลำบากทั้งในการเดินอยู่ในป่าและต้องตามไปอยู่กับคนที่ไม่เคยรู้จักมักคุ้นกันมาก่อนอีกทั้งก็ไม่รู้ว่านิสัยใจคอจะเป็นอย่างไร นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสะท้อนบุคลิกภาพของพระมณีพิชัยได้ว่าเป็นคนที่ไม่มีความมั่นใจในตนเองเพราะเพียงแต่พราหมณ์หันมามองเท่านั้นก็ยังแสดงอาการกลัวจนหน้าม่อย

และอาการภาษาที่ปรากฏ <u>นิ่วพักตร์</u> เป็นลักษณะอาการทำหน้าย่นขมวดคิ้ว เป็นอาการภาษาสื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยได้รับความเจ็บปวดจากการเดินเหยียบหนามและยังสื่อสะท้อนถึงบุคลิกลักษณะของพระมณีพิชัยว่าเป็นคนอ่อนแอไม่มีความเข้มแข็งอดทนเพราะเพียงแค่ถูกหนามตำเท้าเท่านั้นก็ยังแสดงท่าทางเจ็บปวดถึงขนาดต้อง <u>ค่อยเหยียบยันโขยกเขยกมา</u> ซึ่งสื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยเจ็บเท้ามากและอาการภาษาดังกล่าวข้างต้นยังสื่อให้รับรู้ถึงความรู้สึกของพระมณีพิชัยได้ว่า "กลัว" พราหมณ์ผู้เป็นนายมาก

นอกจากนี้ยังปรากฏอาการภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งที่ตอกย้ำความอ่อนแอ ความขี้ขลาดตาขาวของพระมณีพิชัย ได้แก่ตอนที่ยอพระกลิ่นแปลงเป็นน้องสาวพราหมณ์แล้วแกล้งหลอกให้พระมณีพิชัยตกใจโดยที่ยังไม่ปรากฏตัวให้เห็น ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระมณีนึกพะวงสงสัย
อะไรผีสางหรืออย่างไร	อกใจทึกทึกนึกภาวนา
ตัวสั่นเทาเทาหนาวสะท้าน	แอบบานประตูนิ่งพิงฝา
ให้สยดสยองพองโลมา	ตกประหม่าหน้าซีดไม่สมประดี
แล้วแข็งจิตคิดมานะเหน็บรั้ง	ลูกผู้ชายจะมานั่งกลัวผี
ลุกขยับลับล่ออยู่หลายที	ภูมีย่างย่องไปมองดู

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 52)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ ตัวสั่นเทาเทา เป็นอาการภาษาที่พระมณีพิชัยแสดงออกมา ซึ่งมีลักษณะท่าทางอาการตัวสั่นรัวๆ เคลื่อนไหวถี่ๆ อย่างกับคนที่เป็นไข้ พระมณีพิชัยจึงต้องแอบนั่งพิงฝาบานประตูกลัวผีจนขนลุกขนผอง อีกทั้งพระมณีพิชัยยังแสดงอาการ หน้าซีด ออกมา ซึ่งเป็นการแสดงอาการออกมาทางสีหน้าที่มีลักษณะไม่มีสีเลือดที่หน้า อาการภาษาดังกล่าวจึงสื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยมีอาการกลัวผีอย่างมากจน "ตัวสั่นเทาเทา" และ "หน้าซีด" แต่เป็นเพราะศักดิ์ศรีของลูกผู้ชายพระมณีพิชัยจึงคิดว่าไม่ควรที่จะมานั่งกลัวผี จึงแสดงอาการภาษา ลุกขยับ และ ลับๆ ล่อๆ เป็นลักษณะอาการกล้าๆ กลัวๆ กล่าวคือ ที่อยากจะกล้าก็เนื่องจากเป็นเพราะศักดิ์ศรีของลูกผู้ชาย แต่ที่ยังกลัวๆ อยู่ก็เพราะความกลัวอยู่ในสามัญสำนึก กิริยาอาการ "กลัวผี" ของพระมณีพิชัยจึงสื่อให้เห็นถึงบุคลิกภาพที่แท้จริงว่าไม่มีความกล้าหาญและเป็นคนขี้ขลาด

นอกจากนี้ยังปรากฏอาการภาษาของยอพระกลิ่นที่เด่นชัด ซึ่งเป็นตอนที่ยอพระกลิ่นมีความรู้สึกพึงพอใจที่ได้อยู่กันเพียงลำพังสองคนกับพระมณีพิชัยอีกครั้งหนึ่ง ดังบทประพันธ์

.....	.....
ครั้นจะลามลวนซวนซิด	ก็เกรงเดชโกสิตบิดาอยู่
แต่ยิ้มใหญ่ยิ้มน้อยชม้อยดู	คิดอดสูแสร้งกล่าวเป็นมารยา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 48)

อาการภาษาที่ปรากฏ ยิ้มใหญ่ยิ้มน้อย เป็นลักษณะอาการยิ้มแล้วยิ้มอีกด้วยความดีใจหรืออิ่มใจ กล่าวคือ ยอพระกลิ่นได้ไปรักษานางจันทรให้ฟื้นจากการถูกงูกัดโดยมีข้อแลกเปลี่ยนคือพระมณีพิชัยต้องไปเป็นข้ารับใช้ตนที่อาศรมกลางป่าและเมื่อได้อยู่กันตามลำพังสองคนหลังจากที่ต้องพลัดพรากจากกันมานาน ยอพระกลิ่นจึงแสดงอาการภาษา คือ "ยิ้มน้อยยิ้มใหญ่" ซึ่งเป็นอาการที่ยอพระกลิ่นยิ้มแล้วยิ้มอีกด้วยความสุขใจ สื่อให้รับรู้ถึงอารมณ์และความรู้สึกของยอพระกลิ่นได้ว่าพึงพอใจและมีความสุขมากกับการที่มีพระมณีพิชัยอยู่เคียงข้าง

6. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและการเลือกใช้วัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัด เป็นตอนที่พระมณีพิชัยกำลังเดินอยู่ในป่า ซึ่งกวีได้บรรยายถึงสภาพแวดล้อมของป่า ดังบทประพันธ์

.....	.....
เห็นสุมทุมพุ่มไม้ในไพรชัฏ	เกรงกริ่งสิงสัตว์ที่ในป่า
เดินพลางทางนึกภาวนา	ร้องเตือนนายขาระวังตัว
ได้ยินเสียงสกุณีมี่ก้อง	ชะนีเหนี่ยวไม้ร้องเรียกผัว
ใจหายกายสั่นอยู่รัวรัว	คิดกลัวผีสางปะรางควาน
ดำเนินเดินตามเจ้าพราหมณ์ไป	เปลี่ยวเปล่าเศร้าใจในไพรสาณฑ์
ขึ้นเขาข้ามน้ำลำธาร	ดัดดั้นดงดานเดินมา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 46)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ สุมทุมพุ่มไม้ และ ไพรชัฏ ที่สื่อให้ทราบถึงความรกทึบน่ากลัวของป่า อีกทั้งยังมี สิงสัตว์ ที่อยู่ในป่ายิ่งเพิ่มความน่ากลัวอันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากสัตว์ป่าเหล่านั้นได้ ทั้งเสียงของ สกุณี ที่ส่งเสียงร้องดัง เป็นวัตถุภาษาที่สื่อให้ทราบว่ามีนกจำนวนมากที่ส่งเสียงร้องก้องทั้งป่าและยังมี ชะนี ส่งเสียงร้องเรียกกันอยู่ในป่าผสานกันเพิ่มความน่ากลัวให้มากยิ่งขึ้นไปอีก แต่พระมณีพิชัยก็ต้องทนกับความน่ากลัวในวัตถุภาษาเหล่านั้น จึงได้แต่เดินตามพราหมณ์ไปเรื่อยๆ ทั้งต้อง ขึ้นเขา และ ข้ามลำธาร บุกป่าฝ่าดงเดินไป วัตถุภาษาที่ปรากฏดังกล่าวนอกจากจะสื่อให้เห็นถึงสภาพความน่ากลัวของป่าแล้ว ยังสื่อสะท้อนให้ทราบถึงความอ่อนแอ ความขี้ขลาดตาขาวของพระมณีพิชัยเพราะในขณะนั้นก็ไม่ได้เดินอยู่ในป่าคนเดียว และในขณะเดียวกันวัตถุภาษาดังกล่าวได้สื่อสะท้อนให้ทราบถึงบุคลิกภาพของยอพระกลิ่นว่าเป็นผู้หญิงที่มีความกล้าหาญและอดทน เพราะที่ผ่านมานางสามารถอยู่ที่อาศรมกลางป่าคนเดียวได้และในการเดินทางกลางป่ายอพระกลิ่นก็มีความกล้าหาญไม่เกรงกลัวอันตรายจากสัตว์ป่าเหล่านั้น

นอกจากนี้ยังปรากฏวัตถุภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งด้วย ซึ่งเป็นตอนที่กวีบรรยายถึงความงดงามของน้องสาวพราหมณ์ โดยใช้วัตถุภาษาในการแต่งกาย ได้แก่ เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ ดังบทประพันธ์

รูปทรงคงเป็นยอพระกลิ่น	งามสิ้นสารพัดไม่ขัดข้อง
ผิวพรรณโสภาดังทาทอง	ผัดหน้านวลละอองยองใย

นุ่งโกไสยะพัสตร์ผ้าทิพย์ ห่มสีทับทิมขลิบสุกใส
เข็มขัดประจำยามงามวิไล สอดใส่สร้อยสะอิ้งพริ้งพราย
สวมกำไลใส่แหวนงูเพชร แต่ละเม็ดค่าเมืองเรืองฉาย
อรชรอ้อนแอ้นกรีดกราย ดำเนินเดินชายเข้ามา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 50)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ การแต่งตัว เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับที่พระอินทร์ประทานให้ยอพระกลิ่นซึ่งเป็นเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับที่สูงค่าและงดงาม ยอพระกลิ่นจึงใช้แต่งกายสวมใส่เพื่อไปยั่วยวนลองใจพระมณีพิชัย โดยผัดหน้าขาวนวลเป็นยองใย และสวมใส่เสื้อผ้าซึ่งได้แก่ ผ้านุ่ง และผ้าห่มสะไบสีทับทิมขลิบสีเหลืองทองสวยสดใส และใช้เครื่องประดับที่สูงค่าสวมใส่เพิ่มความงดงามให้เด่นสง่ามากยิ่งขึ้น ได้แก่ เข็มขัดประจำยามซึ่งเป็นเข็มขัดที่แสดงถึงฐานะที่สูงส่ง ใส่สร้อยสะอิ้งที่มีลวดลายสวยงามซึ่งเป็นสร้อยเส้นยาวใส่พาดไขว้กับตัว สวมกำไลข้อมือและใส่แหวนงูซึ่งเป็นแหวนที่คนสมัยก่อนที่มีฐานะดีนิยมสวมใส่ที่เพชรแต่ละเม็ดสูงค่ามาก วัตถุภาษาต่างๆ เหล่านี้สื่อให้ทราบว่ายอพระกลิ่นบรรจงแต่งตัวให้สวยงามเป็นพิเศษก็เพื่อที่ว่าจะได้ไปยั่วยวนลองใจพระมณีพิชัยให้รักและลุ่มหลงในตัวน้องสาวของพราหมณ์

7. **ปริภาษา**

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร อีกทั้งยังให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูด ซึ่งเป็นตอนที่ท้าวพิชัยนุราชแอบฟังนางจันทรสารภาพความผิดกับพราหมณ์ว่าเป็นผู้บงการและใส่ร้ายยอพระกลิ่นว่ากินแมว ท้าวพิชัยนุราชจึงด่านางจันทร ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น ท้าวพิชัยนุราชเรืองศรี
แอบองค์แฝงบังฟังคดี ภูมีกริ้วกราดตวาดไป
ชิชะพระมเหสีเอก ทำย้อนยอกโหยกเหยกอย่างนี้ได้
ใส่ถ้อยร้อยความลูกสะใภ้ ช่างไม่สมเพชเวทนา
ขับเมียเขาพรากไปจากผัว ทำตามใจตัวไม่ปรึกษา
ถึงกรุงจีนจะยกทัพมา ก็สู้กันสิหนาไม่พรั่นใจ
ทั้งแก่กระนี้ไม่หนีเลย มึงไม่เคยเห็นฝีมือหรือไฉน
ชาติเจ๊กกินหมูจะสู้ไทย โกฏิแสนแน่นไปก็ไม่กลัว
น้อยหรืออีเฒ่าเจ้าความคิด ทุจริตอิจฉาขายหน้าผัว

เสกสรรปั้นน้ำเป็นตัว เออออะไรไม่กลัวเขานินทา
นั่นแลเทวดาจึงอาเพศ ปฏิเหตุงูขบสมน้ำหน้า
เจ้าพราหมณ์แก้ไขขึ้นไยนา ให้มันม้วยชีวาสาแก่ใจ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 42)

ปริภาษาที่ปรากฏคือเสียง ตวาดไป เป็นลักษณะการใช้น้ำเสียงแผดดังออกไป ปริภาษาชิชะ เป็นน้ำเสียงของท้าวพิชัยนุราชที่สื่อให้ทราบถึงอารมณ์ท้าวพิชัยนุราชในขณะนั้นได้ว่าฉุนเฉียวและโกรธมาก ที่นางจันทรกล้าใส่ความลูกสะใภ้ของตัวเองได้ทำให้สามีภรรยาซึ่งรักกันอยู่ดีๆ ต้องพลัดพรากจากกัน อีกทั้งถ้อยคำที่ท้าวพิชัยนุราชใช้ด่านางจันทรยังพาดพึงไปถึงเจ้ากรุงเมืองจีนที่ปรากฏในถ้อยคำ "ชาติเจ็กกินหมูจะสู้ไทย" เป็นถ้อยคำที่สื่อให้ทราบว่าท้าวพิชัยนุราชโกรธนางจันทรมากจนพาลใช้น้ำเสียงดูถูกเจ้ากรุงเมืองจีนว่าเป็น "ชาติเจ็ก" นอกจากนี้ยังปรากฏปริภาษาในถ้อยคำ สมน้ำหน้า ซึ่งเป็นถ้อยคำที่ท้าวพิชัยนุราชใช้ด่านางจันทรสื่อให้ทราบว่าท้าวพิชัยนุราชใช้น้ำเสียงด่าแดกดันซ้ำเติมนางจันทรว่าสมควรแล้วที่ถูกงูกัดและงูก็น่าจะกัดนางให้ตายเพราะอยากไปพรากผัวพรากเมียเขา

และปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระมณีพิชัยจำใจต้องไปอยู่กับพราหมณ์ที่อาศรมเพื่อเป็นข้ารับใช้ พระมณีพิชัยจึงได้แต่รำพึงรำพันในโชคชะตาของตัวเองดังบทประพันธ์

เดินพลางมากลางมรคา พระราชาทอดถอนใจใหญ่
โอ้ว่าเวรกรรมได้ทำไว้ จำไปเป็นข้าเจ้าพราหมณ์ชี
อกเอ๋ยไม่เคยจะตกยาก ลำบากเคืองข้องหมองศรี
ไม่รู้ใจนายร้ายหรือดี แล้วจะตีกันเล่นไม่เว้นวัน
....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 46)

ปริภาษาที่ปรากฏ โอ้ และ เอ๋ย เป็นน้ำเสียงของพระมณีพิชัย ที่สื่อให้ทราบถึงความทุกข์ใจและเศร้าใจในโชคชะตาของตัวเองที่ต้องมาตกระกำลำบากเดินอยู่ในป่า ตามไปเป็นข้ารับใช้พราหมณ์ที่ยังอาศรมกลางป่าปลายแดนเมืองอยุธยา อีกทั้งพระมณีพิชัยก็ไม่รู้ว่าพราหมณ์มีนิสัยใจคอร้ายหรือดีอย่างไรเพราะว่าเพิ่งจะรู้จักกันเป็นครั้งแรกแต่ก็ต้องตามไปเป็นข้ารับใช้ดังนั้นพระมณีพิชัยจึงรู้สึกทุกข์ใจมาก

นอกจากนี้ยังปรากฏปริภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง ซึ่งเป็นตอนที่น้องสาวพราหมณ์มายั่วเย้าพูดจาเซ้าซี้พระมณีพิชัย ดังบทประพันธ์

ไม่เอยไม่รู้	**จะเซ้าซี้มิให้อยู่สุขได้**
ใครใช้ให้มาเป็นข้าไท	**อย่าพักคิดติดใจได้แคะ**
จะเป็นกระไรก็ให้เป็น	จะลากลู่ถูเล่นกระนั้นแหละ
สาแก่ใจไม่เสงี่ยมเลียมและ	อย่าพักแกะไปเลยไม่วางมือ
ตัวข้าเป็นน้องของนาย	จะล้อเล่นตามสบายไม่ได้หรือ
จะตะโกนโพนทะนาว่ายุดยื้อ	ก็ตามเถิดไม่ถือกับนินทา
ยืนอยู่นี่ทีเดียวให้แน่นิ่ง	อย่าไหวติงนิ่งอยู่อย่าเงยหน้า
อย่าแลอย่าเหลียวอย่าพูดจา	หลับหูหลับตาเสียอย่าดู
แม้นไม่ฟังยังขืนจะดุกดิก	จะหยิกให้กลัวตัวเป็นหนู
ว่าคนพล่อยพล่อยร้อยประตู	เจ้าช่างรู้ชอบผิดความคิดดี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 59)

ปริภาษาที่ปรากฏในถ้อยคำ เซ้าซี้ ซึ่งเป็นลักษณะการพูดจารบเร้าเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการเป็นปริภาษาของน้องสาวพราหมณ์ที่สื่อให้ทราบว่าเป็นผู้หญิงที่เอาแต่ใจตัวเอง กล่าวคือ ยอพระกลิ่นแปลงเป็นน้องสาวพราหมณ์เข้ามาพูดยั่วเย้าเซ้าซี้พระมณีพิชัยให้ได้รับความรำคาญใจ ซึ่งพระมณีพิชัยก็ไม่อยากยุ่งเกี่ยวด้วย เพราะคิดว่านางคือน้องสาวของพราหมณ์ผู้เป็นนาย แต่น้องสาวพราหมณ์ก็ยังมาพูดรบเร้าให้พระมณีพิชัยไม่เป็นสุขอยู่นั่นเอง อีกทั้งน้องสาวพราหมณ์ได้บังคับพระมณีพิชัยให้ทำในสิ่งที่ตนต้องการ ซึ่งได้แก่ อย่าพักคิด อย่าพักแกะมือ อย่าไหวติง อย่าเงยหน้า อย่าแล อย่าเหลียว อย่าพูดจา และ อย่าดู ซึ่งถ้าหากพระมณีพิชัยไม่เชื่อตามที่ตนห้ามก็จะ หยิกให้กลัวตัวเป็นหนู ซึ่งเป็นการใช้น้ำเสียงข่มขู่ให้กลัว จากปริภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบว่ายอพระกลิ่นเป็นผู้หญิงฉลาด กล่าวคือ ในขณะที่ยอพระกลิ่นอยู่ในสภาพของน้องสาวพราหมณ์ยอพระกลิ่นก็จะแสดงบุคลิกลักษณะนิสัยที่เอาแต่ใจตัวเอง แต่เมื่ออยู่ในสภาพของพราหมณ์ก็จะแสดงบุคลิกลักษณะนิ่งสุขุม เป็นที่น่าเกรงขาม

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องมณีพิชัย ตอนพราหมณ์ยอพระกลิ่นขอมณีพิชัยไปเป็นทาส นี้ พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงความรักและความคิดถึงของพระมณีพิชัยกับยอพระกลิ่น แต่ต้องแยกทางกันทั้งยังรักก็เพราะนางจันทรเป็นต้นเหตุ ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงการเลือกใช้สถานที่ของยอพระกลิ่นในการสอบถามความจริงจากนางจันทร สื่อให้ทราบว่ายอพระกลิ่นรู้จักกาลเทศะและมารยาท อีกทั้งกวีใช้เทศภาษาเพื่อกำหนดระยะห่างของนางจันทรในขณะเปิดเผยความจริงกับพราหมณ์ และกวีบรรยายระยะห่างของน้องสาวพราหมณ์ที่เข้าไปยั่วยวนพระมณีพิชัยให้รักและหลงในเสน่ห์ของนาง ส่วนกาลภาษากวีใช้เวลาเป็นสื่อให้ยอพระกลิ่นใช้กำหนดเวลาเข้านอนของพระมณีพิชัยซึ่งในขณะนั้นเป็นข้ารับใช้พราหมณ์ และใช้กาลภาษากำหนดการยั่วยวนลองใจพระมณีพิชัย กวีใช้เนตรภาษาสื่อให้ทราบถึงความรักและความคิดถึงของพระมณีพิชัยกับยอพระกลิ่น อีกทั้งยังสื่อให้ทราบถึงความรู้สึกกลัวโดยใช้สายตาเหลือกลานบอกความรู้สึกกลัวได้อย่างเด่นชัด นอกจากนี้กวียังใช้การหลับตาซึ่งเป็นการใช้สายตาเพื่อปกปิดความรู้สึกที่แท้จริงของพระมณีพิชัยที่มีความเสน่หาต่อน้องสาวพราหมณ์ กวีใช้สัมผัสภาษาโดยให้พระมณีพิชัยใช้การสัมผัส คือ กุมมือ แตะต้องและกอดรัดพราหมณ์ด้วยความดีใจอย่างเผลอตัวคิดว่าเป็นยอพระกลิ่นเพื่อสื่อให้ทราบว่าพระมณีพิชัยรักและคิดถึงยอพระกลิ่นมาก นอกจากนี้กวียังใช้การสัมผัสของนางจันทร คือ สะกิดพราหมณ์เพื่อจะบอกความจริงกับพราหมณ์ทั้งๆ ที่ในขณะนั้นก็อยู่ในห้องบรรทมที่มิดชิด ซึ่งสื่อให้ทราบว่าเรื่องที่จะพูดนั้นต้องเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก กวีใช้อาการภาษาบรรยายลักษณะกิริยาอาการกลัวงูและกลัวผีของพระมณีพิชัยทำให้ทราบถึงบุคลิกลักษณะที่แท้จริงของพระมณีพิชัยว่าเป็นคนอ่อนแอและขี้ขลาดตาขาว ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อ คือสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในป่าที่มีแต่ความรกทึบและน่ากลัวอีกทั้งยังมีสัตว์ต่างๆ ที่ส่งเสียงร้องเพิ่มความน่ากลัวมากยิ่งขึ้น อีกทั้งกวียังใช้วัตถุภาษาสื่อให้ทราบถึงการแต่งตัวของน้องสาวพราหมณ์ที่ใช้เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับที่งดงามและสูงค่าไปยั่วยวนพระมณีพิชัยให้รักและลุ่มหลง และกวีใช้ปริภาษา ซึ่งได้แก่ น้ำเสียงของท้าวพิชัยนุราชใช้ด่านางจันทรสื่อให้ทราบว่าโกรธมาก อีกทั้งการใช้น้ำเสียงรำพึงรำพันของพระมณีพิชัยที่สื่อให้ทราบว่ากำลังมีความทุกข์ใจและโศกเศร้าใจที่ต้องไปเป็นข้ารับใช้พราหมณ์ นอกจากนี้กวียังใช้ น้ำเสียงของน้องสาวพราหมณ์ที่สื่อให้ทราบว่าเป็นผู้หญิงที่เอาแต่ใจตัวเอง

<u>เรื่องย่อคาวี</u>

ครั้งหนึ่งยังมีเสือแม่ลูกอ่อนกับโคแม่ลูกอ่อน วันหนึ่งแม่เสือออกล่าเหยื่อจนเพลิน เป็นเหตุให้ลูกเสืออดนมหิวโหยมาก ขณะนั้นโคแม่ลูกอ่อนเดินผ่านมาทางปากถ้ำ ลูกเสือจึงร้องขอนมแม่โคกิน แม่โคไม่ยอมให้กินเพราะเห็นเป็นลูกของศัตรูแต่ลูกโคสงสารจึงช่วยอ้อนวอน เมื่อได้กินนมของแม่โคแล้วลูกเสือรู้สำนึกในบุญคุณ จึงสัญญากับลูกโคว่าจะเป็นเพื่อนที่ดีต่อกันตลอดไป และนับถือแม่โคเป็นเหมือนแม่ของตน แล้วชักชวนให้แม่โคและลูกโคหากินอยู่ด้วยกัน ลูกเสือสัญญาว่าจะขอร้องไม่ให้แม่เสือทำร้ายแม่โคและลูก หากแม่เสือทำร้ายตนจะแก้แค้นให้ แม่โคไม่ค่อยวางใจแต่ก็ยอมอยู่ด้วย ฝ่ายแม่เสือเมื่อกลับมาจากหาอาหารได้ฟังเรื่องราวต่างๆ จากลูกเสือก็ยินดีให้อยู่ด้วยแต่ในใจของแม่เสือคิดจะจับแม่โคกินเป็นอาหาร ในระยะแรกๆ จึงแกล้งทำดีด้วย จนวันหนึ่งได้โอกาสแม่เสือจึงจับแม่โคกินเป็นอาหาร เมื่อลูกเสือรู้จึงกัดแม่เสือในเวลากินนม ฝ่ายลูกโคก็ตรงเข้าขวิดจนแม่เสือถึงแก่ความตาย แล้วก็ชวนกันออกจากถ้ำไปอยู่ในที่แห่งใหม่

ทางที่ลูกเสือกับลูกโคเดินผ่านนั้นเป็นที่ตั้งอาศรมพระฤๅษีผู้มีวิทยาอาคม พระฤๅษีเห็นลูกเสือกับลูกโคเดินมาด้วยกันก็ประหลาดใจเพราะสัตว์สองจำพวกนี้เป็นศัตรูกัน จึงสอบถามเรื่องราวความเป็นมา พระฤๅษีทำพิธีชุบทั้งสองให้กลายเป็นมนุษย์ โดยตั้งชื่อลูกเสือว่าหลวิชัย ส่วนลูกโคชื่อว่าคาวี พระฤๅษีสอนวิชาความรู้ให้และได้มอบพระขรรค์ไว้ใช้เพื่อป้องกันตัวคนละเล่ม อีกทั้งพระฤๅษีก็ได้ถอดดวงใจของทั้งสองใส่ในพระขรรค์ของแต่ละคน

หลวิชัยและคาวีเดินทางมาถึงเมืองจันทรบุรีจึงหยุดแวะพัก หลวิชัยเผลอหลับส่วนคาวีไปหาน้ำมาเตรียมไว้ให้พี่ชายจึงได้พบยักษ์ซึ่งอยู่ในสระน้ำ คาวีต่อสู้กับยักษ์จนชนะ เมื่อเจ้าเมือง-จันทรบุรีทราบก็โปรดให้ตามตัวหลวิชัยกับคาวีเข้าเฝ้าและยกพระธิดาให้เป็นรางวัลแก่คนที่ฆ่ายักษ์ คาวีขอให้พระราชทานพระธิดาแก่หลวิชัยในฐานะที่เป็นพี่ชาย หลังจากเสร็จพิธีอภิเษกสมรสแล้ว คาวีทูลลาเพื่อออกแสวงหาบ้านเมือง ก่อนจากกันหลวิชัยและคาวีเสี่ยงทายดอกบัวคนละดอก โดยอธิษฐานว่าถ้าฝ่ายใดมีภัยอันตรายขอให้ดอกบัวเหี่ยวเฉา

คาวีเดินทางต่อจนไปพบเมืองหนึ่งปราสาทราชวังยังดีอยู่แต่ร้างผู้คน คาวีนึกประหลาดใจ จึงเดินสำรวจพบกลองใหญ่ใบหนึ่งลองตีดูปรากฏว่าไม่ดัง จึงใช้พระขรรค์กรีดหนังกลองพบนางจันท์สุดา นางจึงเล่าเรื่องราวให้คาวีฟังว่ามีนกอินทรียักษ์ออกอาละวาดจับคนกินเป็นอาหารจนหมดรวมทั้งพระบิดาพระมารดาของนางด้วยส่วนนางนั้นพระบิดาเกรงว่าจะได้รับอันตรายจึงนำมาซ่อนไว้ในกลอง ซึ่งวิธีที่จะกำจัดนกอินทรีนั้นต้องก่อกองไฟแล้วนกจะบินมา คาวีได้ก่อกองไฟและใช้พระขรรค์สังหารนกอินทรีตายและครองรักกับนางจันท์สุดา

วันหนึ่งคาวีและนางจันท์สุดาไปสรงน้ำที่สระ นางจันท์สุดาหยิบเส้นผมที่มีกลิ่นหอมของนางใส่ผอบลอยน้ำไป ผอบลอยไปถึงเมืองพัทธวิสัยซึ่งมีท้าวสันนุราชเป็นผู้ครองเมืองมีมเหสีชื่อนางคันธมาลี ท้าวสันนุราชพบผอบลอยน้ำมาจึงเปิดดูและลุ่มหลง ประสงค์จะได้นางผมหอมมาเป็นของพระองค์ จึงรับสั่งว่าหากใครสามารถนำตัวนางมาถวายได้จะให้รางวัลอย่างงาม

ยายเฒ่าทัศประสาทซึ่งเป็นข้าเก่าของนางจันท์สุดาปรารถนาที่จะได้รางวัลจึงอาสาไปนำตัวนางจันท์สุดามา เมื่อไปถึงกลับพบว่านางจันท์สุดามีพระสวามีแล้ว ยายเฒ่าทัศประสาทพยายามตีสนิทกับนางจันท์สุดาจนเป็นที่ไว้วางใจ วันหนึ่งยายเฒ่าทัศประสาทถามนางจันท์สุดาว่าเพราะเหตุใดคาวีจึงนำพระขรรค์ติดตัวตลอดเวลาแม้แต่เวลานอน นางจันท์สุดาก็เกิดความสงสัยเช่นกัน คาวีจึงเล่าให้นางจันท์สุดาฟังด้วยความไว้ใจว่าได้ถอดหัวใจไว้ในพระขรรค์ หากผู้ใดเอาไปเผาไฟก็จะถึงแก่ความตาย เมื่อยายเฒ่าทัศประสาทรู้ความลับจากนางจันท์สุดา จึงคิดอุบายให้คาวีทำพิธีสรงน้ำและให้ถอดเครื่องทรงรวมทั้งพระขรรค์ฝากไว้กับนาง คาวีหลงเชื่อ ยายเฒ่า-ทัศประสาท จึงนำพระขรรค์ไปเผาไฟจนคาวีถึงกับสลบแน่นิ่ง แล้วได้นำนางจันท์สุดาไปถวายท้าวสันนุราช

ฝ่ายหลวิชัยเห็นดอกบัวที่เสี่ยงทายเหี่ยวเฉา จึงรู้ว่าคาวีมีภัยอันตรายจึงรีบออกติดตามช่วยเหลือ พบพระขรรค์ถูกเผาไฟ หลวิชัยจึงทำพิธีชุบชีวิตเมื่อคาวีฟื้นได้เล่าเรื่องราวต่างๆ ให้หลวิชัยฟัง ทั้งสองออกติดตามไปช่วยนางจันท์สุดา เมื่อมาถึงเมืองพัทธวิสัยก็ทราบว่าท้าวสันนุราชประกาศจะยกเมืองให้กึ่งหนึ่งหากผู้ใดสามารถชุบพระองค์จากคนแก่ชราให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่นได้

หลวิชัยแปลงกายเป็นพระฤาษี ส่วนคาวีแปลงกายเป็นตุ๊กตาอยู่ในย่าม ฤาษีแปลงอาสาชุบตัวท้าวสันนุราชและให้จัดเตรียมสถานที่สำหรับทำพิธี โดยให้กั้นม่านเจ็ดชั้นและให้ขุดหลุมก่อกองไฟในนั้น ในระหว่างพิธีการฤาษีแปลงได้ผลักท้าวสันนุราชตกลงไปในหลุมกองไฟ แล้วให้คาวีแสดงตัวเป็นท้าวสันนุราชคนใหม่

ฝ่ายยายเฒ่าทัศประสาทจำได้ว่าท้าวสันนุราชคนใหม่คือคาวี นางเกรงกลัวมากจึงได้นำเรื่องเข้าไปบอกนางคันธมาลีมเหสีของท้าวสันนุราช นางคันธมาลีโกรธแค้นมากจึงมีสารไปถึงไวยทัตพระนัดดาให้ยกทัพมาช่วยแก้แค้นให้แก่ท้าวสันนุราช ไวยทัตไม่สามารถสู้กับคาวีได้จึงถูกจับขังไว้ ส่วนนางคันธมาลีและยายเฒ่าทัศประสาทถูกจับนำตัวแห่ประจานและทั้งสามคนก็ถูกประหารชีวิตในเวลาต่อมา

อวัจนสารจาก<u>บทละครนอกเรื่องคาวี</u> พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ-หล้านภาลัย ปรากฏดังนี้

<u>ตอนที่ 1 ท้าวสันนุราชหานางผมหอม</u>

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งระยะห่างใกล้ไกลเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่ท้าวสันนุราชต้องการเข้ามาพูดจาเกี้ยวพาราสีนางจันท์สุดา ดังบทประพันธ์

.....	.....
เห็นนางซบพักตราโศกาอยู่	จะเหลียวดูภูมีก็หาไม่
ค่อย<u>นั่งลงข้างองค์อรไท</u>	แล้วปราศรัยเกี้ยวพานหว่านล้อม

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 50)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>นั่งลงข้างองค์อรไท</u> ซึ่งเป็นการใช้ระยะห่างของท้าวสันนุราชที่ใช้กับนางจันท์สุดา สื่อให้ทราบว่าท้าวสันนุราชต้องการนั่งใกล้ชิดนางจันท์สุดาเพื่อพูดจาเกี้ยวพาราสีนางให้ลุ่มหลงในถ้อยคำของพระองค์

เทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางจันท์สุดาถอยหลังออกห่างจากท้าวสันนุราช ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	โฉมจันท์สุดามารศรี
ฟังท้าวเจ้าพาราพาที	เทวีกลุ้มกลัดขัดใจ
<u>ถอยองค์ออกไปเสียให้ห่าง</u>	แล้วนางค่อนว่าไม่ปราศรัย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 51)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ถอยองค์ออกไปเสียให้ห่าง</u> สื่อให้ทราบว่านางจันท์สุดามีความรังเกียจและโกรธท้าวสันนุราชมากที่ไม่รู้จักเจียมตัวเจียมตนว่าแก่ชรามากแล้วยังจะมาพูดจาเกี้ยวพาราสีนางซึ่งเป็นสาวแรกรุ่น อีกทั้งยังไปพรากลูกพรากเมียคนอื่นมาเป็นของตัว นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของนางจันท์สุดาได้ว่าเป็นหญิงที่มีความมั่นคงในรัก **และที่นางจันท์สุดาก็ใช้เทศภาษาถอยห่างก็เพื่อที่จะได้บริภาษท้าวสันนุราชให้ได้เจ็บได้อาย**

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อเพื่อให้ทราบถึงจำนวนวันและช่วงเวลาของเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่กวีบรรยายถึงอายุของท้าวสันนุราช เจ้าเมืองพัทธวิสัย ดังบทประพันธ์

มาจะกล่าวบทไป	ถึงท้าวสันนุราชจอมกษัตริย์
เสวยราชย์ธานีบุรีรัตน์	กรุงพัทธวิสัยสวรรยา
ท้าวมีอัคเรศมเหสี	ชื่อคันธมาลีเสนหา
อยู่ด้วยกันแต่หนุ่มคุ้มชรา	<u>ชันษาหกสิบสี่ปีปลาย</u>
หน้าพระทนต์บนล่างห่างหัก	ดวงพระพักตร์เหี่ยวเห็นเส้นสาย
เกศาพึ่งจะประปราย	รูปกายซายจะพีมีเนื้อ
พระเสวยมื้อละชามสามเวลา	ทรงกำลังวังชาประหลาดเหลือ
พอใจเกี้ยวผู้หญิงริงเรือ	ผูกพันฟั่นเฝือไม่เบื่อใจ
ราวกับหนุ่มคลุ้มคลั่งนั่งบ่น	จะหางามเล่นสักคนหนึ่งให้ได้
รำพึงคะนึงคิดเป็นนิจไป	มิได้ว่างเว้นสักเวลา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 31)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ชันษาหกสิบสี่ปีปลาย</u> เป็นกาลภาษาสื่อให้ทราบถึงอายุของท้าวสันนุราช เจ้าเมืองพัทธวิสัยว่ามีอายุ 64 พรรษา มีพระมเหสีชื่อนางคันธมาลีซึ่งอยู่ด้วยกันมาตั้งแต่หนุ่มจนแก่ชรา ถึงแม้ว่าท้าวสันนุราชจะมีอายุถึง 64 พรรษา ซึ่งนับว่าแก่ชรามากแล้ว แต่ท้าวสันนุราชทำตัวเหมือนคนหนุ่มที่คลั่งในรัก ฝักใฝ่ในกิเลสตัณหาและหมกมุ่นในสตรีเพศ มีความพึงพอใจที่จะได้หญิงสาวมาบำเรอความสุขมิได้เว้นแต่ละวัน

3. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึก และความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่ท้าวสันนุราชเห็นนางจันท์สุดาในครั้งแรก ดังบทประพันธ์

พระ<u>พินิจพิศโฉม</u>จันท์สุดา	**นางในใต้ฟ้าไม่มีสอง**
ผิวเนื้อเรื่อเหลืองเรืองรอง	**พักตร์ผ่องเพียงดวงจันทรา**
อรชรอ้อนแอ้นเอวองค์	**เนตรขนงน่ารักนักหนา**
ตะลึง<u>แลดูนางไม่วางตา</u>	**พระราชาแย้มยิ้มกระหยิ่มใจ**

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 49)

เนตรภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>พินิจพิศโฉม</u> คือลักษณะการมองดูรูปร่างอย่างพิจารณาในรายละเอียด <u>แลดูนางไม่วางตา</u> เป็นลักษณะการใช้สายตามองนิ่งนานอย่างไม่ละสายตา เนตรภาษาดังกล่าวเป็นการใช้สายตาของท้าวสันนุราช สื่อให้ทราบว่าท้าวสันนุราชพึงพอใจในรูปโฉมของนางจันท์สุดามาก กล่าวคือ ท้าวสันนุราชคลั่งไคล้ลุ่มหลงปรารถนาที่จะได้นางจันท์สุดามาเป็นมเหสีของพระองค์ที่เพียงแต่ได้กลิ่นหอมของเส้นผมและยิ่งเมื่อได้เห็นรูปโฉมของนางแล้วพระองค์ก็ยิ่งหลงใหลคลั่งไคล้เพิ่มขึ้นอีก ท้าวสันนุราชจึงให้ยายเฒ่าทัศประสาทไปนำตัวนางจันท์สุดามาโดยจะให้รางวัลตอบแทนอย่างงามถ้างานสำเร็จ นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงเสน่ห์รูปกายของนางจันท์สุดาว่านางมีรูปโฉมที่งดงามหาใครมาเปรียบด้วยมิได้ นอกจากนี้นางจันท์สุดายังมีกลิ่นผมที่หอมเย้ายวนใจและเป็นที่ต้องใจแก่ผู้ที่ได้สัมผัสในกลิ่นหอมของเส้นผมนั้น

4. **สัมผัสภาษา**

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ยายเฒ่าทัศประสาทแสดงการสัมผัสให้รู้ว่ารักและภักดีต่อนางจันท์สุดา ดังบทประพันธ์

บัดนั้น	ยายเฒ่าฟังคำทำรับขวัญ
<u>จูบบาทซ้ายขวา</u>แล้วว่าพลัน	ลูกไม่เป็นเช่นนั้นดอกแม่คุณ
เกลือกสามีมิรักจึงได้ถาม	ใช่จะแกล้งกล่าวความให้เคืองขุ่น
ข้าเป็นผู้น้อยพลอยพึ่งบุญ	ไม่โว้เว้เนรคุณอย่าแคลงใจ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 42)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ คือ <u>จูบบาทซ้ายขวา</u> เป็นสัมผัสภาษาของยายเฒ่าทัศประสาทที่แสดงต่อนางจันท์สุดา สื่อให้ทราบว่ายายเฒ่าทัศประสาทต้องการแสดงให้นางจันท์สุดาทราบว่าตนเป็นข้ารับใช้ที่มีความจงรักภักดีต่อนางจันท์สุดามากจึงต้องคอยเป็นห่วงเป็นใย ซึ่งการที่ตนสงสัยว่าทำไมพระคาวีจึงเหน็บพระขรรค์ไว้ไม่ห่างกายแม้กระทั่งเวลานอน ก็เป็นเพราะตนเพียงแต่เป็นห่วงนางจันท์สุดามากเท่านั้น กลัวว่าพระคาวีจะไม่รักนางจันท์สุดาจริง นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่ายายเฒ่าทัศประสาทดีใจมากที่สุดเพราะมีหนทางที่จะกำจัดพระคาวีให้พ้นแล้ว เพื่อที่จะได้นำตัวนางจันท์สุดาไปถวายให้ท้าวสันนุราชและตนก็จะได้รับรางวัลที่ท้าวสันนุราชประกาศว่าจะมอบให้

5. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละครที่แสดงออกมาซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวสันนุราชเห็นผอบลอยน้ำมา เมื่อเปิดผอบจึงเห็นเส้นผมซึ่งมีกลิ่นหอมเย้ายวนใจให้ลุ่มหลง ดังบทประพันธ์

ครั้นถึงจึงเข้าในห้อง ขึ้นบนแท่นทองผ่องใส
<u>กอดผอบประทับกับทรวง</u>ไว้ <u>ถอนฤทัย</u>ครวญคร่ำรำพัน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 32)

อาการภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>กอดผอบประทับกับทรวง</u> <u>ถอนฤทัย</u> ซึ่งเป็นกิริยาอาการของท้าวสันนุราช สื่อให้ทราบว่ารักใคร่และหวงแหนสิ่งที่อยู่ในผอบอันนั้นมาก ซึ่งเป็นเส้นผมที่ส่งกลิ่นหอมอบอวลเย้ายวนใจให้ลุ่มหลง กล่าวคือ ท้าวสันนุราชเห็นผอบลอยน้ำมาจึงเปิดผอบออกดู ปรากฏว่าในผอบนั้นมีเส้นผมที่ส่งกลิ่นหอม ท้าวสันนุราชจึงพร่ำรำพันคร่ำครวญหาแต่เจ้าของเส้นผมหอมนั้น อีกทั้งก็มั่นใจว่าเจ้าของเส้นผมได้เสี่ยงผอบหาคู่ ซึ่งพระองค์จะต้องเป็นคู่ครองของนางผมหอมเป็นแน่ ดังนั้นท้าวสันนุราชจึงเก็บกอดผอบนั้นด้วยความหวงแหนและทะนุถนอมเหมือนประหนึ่งว่ากลัวใครจะมาแย่งชิงเอาไป นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงบุคลิกลักษณะของท้าวสันนุราชได้ว่าเป็นกษัตริย์ที่แก่ชรามากแล้วแต่ก็ยังมีความลุ่มหลงในสตรีเพศและหลงตัวเองเป็นที่สุด

6. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและวัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวสันนุราชประกาศว่าจะมอบรางวัลให้แก่ผู้ที่สามารถไปนำตัวนางผมหอมมาให้พระองค์ได้ ดังบทประพันธ์

....

ผู้ใดใครรู้เห็นบ้าง ตำแหน่งนางผมหอมเสน่หา
ถ้าแม้นนำไปได้นางมา <u>เงินทองเสื้อผ้า</u>จะรางวัล
ทั้ง<u>เหย้าเรือนไร่นา</u>จะหาให้ <u>ข้าไท</u>ชายหญิงทุกสิ่งสรรพ์
จงเร่งรีบรัดจัดกัน ไปป่าวร้องให้ทันวันนี้

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 34)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>เงินทอง</u> <u>เสื้อผ้า</u> <u>เหย้าเรือน</u> <u>ไร่นา</u> <u>ข้าไท</u> ซึ่งเป็นสิ่งของทรัพย์สมบัติของท้าวสันนุราช สื่อให้ทราบว่าเป็นของรางวัลที่ท้าวสันนุราชประกาศว่าจะยกให้ถ้าหากมีผู้ใดสามารถไปนำตัวนางผมหอมมาให้พระองค์ได้ กล่าวคือ ท้าวสันนุราชเก็บผอบที่ลอยน้ำมาแล้วเปิดดูเห็นเส้นผมซึ่งมีกลิ่นหอมเย้ายวนใจ ท้าวสันนุราชจึงรักใคร่ลุ่มหลงปรารถนาที่จะได้นางผมหอมมาเป็นมเหสี ซึ่งถ้าผู้ใดสามารถไปนำตัวนางผมหอมมาได้พระองค์ก็จะให้รางวัลดังที่ปรากฏข้างต้น

นอกจากนี้ยังปรากฏวัตถุภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งด้วย ซึ่งเป็นตอนที่พระคาวีกล่าวถึงความวิเศษของพระขรรค์ ดังบทประพันธ์

.....	เจ้าผันหน้ามานี่จะบอกให้
<u>พระขรรค์</u>นี้พี่ฝังชีวิตไว้	ใครลักเข้าเผาไฟจะมรณา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 41)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>พระขรรค์</u> สื่อให้ทราบว่าเป็นอาวุธประจำกายของพระคาวีที่พระฤาษีมอบไว้ให้ตอนที่พระคาวีร่ำเรียนวิชาอยู่กับพระฤาษีในป่า นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าเป็นสิ่งของที่มีความสำคัญเท่ากับชีวิตของพระคาวี เพราะพระคาวีได้ถอดจิตฝังไว้ในพระขรรค์ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าพระขรรค์คือชีวิตของพระคาวีเพราะถ้าผู้ใดนำพระขรรค์ของพระคาวีไปเผาไฟจนไหม้ พระคาวีก็จะสิ้นพระชนม์ทันที

และวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่หมอทำเสน่ห์บรรยายสรรพคุณในความเก่งกาจของตนที่จะทำเสน่ห์เล่ห์กลให้นางจันท์สุดารักใคร่ลุ่มหลงในตัวท้าวสันนุราช ดังบทประพันธ์

.....	.....
ได้ทราบว่าฝ่าละอองต้องประสงค์	นางโฉมยงยังระคางขนางหนี
จะอาสาหน้าที่นั่งครั้งนี้	ให้สิ้นดีโดยอุบายถ่ายเท
<u>ผงดินสอ</u>ขอถวายให้ผัดพักตร์	นารีรักรูปทรงหลงเล่ห์
<u>ขี้ผึ้งเสก</u>ด้วยฤทธิ์<u>อิทธิเจ</u>	เป็นเสน่ห์พูดผู้หญิงให้ยิงยอม
<u>เครื่องสุคนธ์มนต์เทพรำจวน</u>	ให้เนื้อหนังนุ่มนวลหวนหอม
สรงสนาน<u>น้ำทิพย์สิบกละออม</u>	นางผมหอมเห็นพระองค์คงทักทาย

ทูลพลางพลิกหาตำราเสน่ห์ อุปเท่ห์ที่ใบลานอ่านถวาย
เคยทำเป็นเห็นจริงหญิงรักชาย บ้าน้ำลายพูดโผงโป้งไป

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 62)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ วัตถุสิ่งของที่ใช้ในการทำเสน่ห์ ซึ่งหมอทำเสน่ห์บอกให้ท้าวสันนุราชใช้และท่องเพื่อเพิ่มเสน่ห์ให้แก่พระองค์ มีดังนี้ ผงดินสอ ให้ท้าวสันนุราชไว้ใช้ผัดหน้าเพื่อที่ว่านางจันท์สุดาจะได้หลงใหลในเสน่ห์รูปกาย ขี้ผึ้งเสก เป็นขี้ผึ้งสีปากเสกด้วยคาถาอาคมใช้สีปากท้าวสันนุราชเพื่อให้นางจันท์สุดาเชื่อถือในถ้อยคำวาจาของพระองค์ อิทธิเจ เป็นชื่อมนต์-คาถาชนิดหนึ่งที่หมอทำเสน่ห์ใช้ท่องมนต์คาถาเสกใส่ในขี้ผึ้งทาปาก เครื่องสุคนธ์ เป็นเครื่องหอมใช้สำหรับทาตัวให้หอมเสกใส่ด้วย มนต์เทพรำจวน ซึ่งเป็นชื่อคาถาชนิดหนึ่งเชื่อว่าจะทำให้เกิดเมตตารักใคร่ ให้ท้าวสันนุราชทาเครื่องสุคนธ์นั้นที่เนื้อตัวเพื่อให้นางจันท์สุดาหลงรักในตัวของพระองค์ อีกทั้งหมอทำเสน่ห์ก็ให้ท้าวสันนุราชอาบ น้ำทิพย์สิบกระออม เพื่อเป็นการเพิ่มเสน่ห์ให้แก่พระองค์มากยิ่งขึ้น ตำราเสน่ห์ ซึ่งเป็นตำราของหมอทำเสน่ห์ที่ว่าด้วยวิธีการทำเสน่ห์เล่ห์กลให้หญิงหรือชายหลงรัก วัตถุภาษาที่ปรากฏดังกล่าวข้างต้นสื่อให้ทราบว่าหมอทำเสน่ห์ต้องการให้ท้าวสันนุราชเชื่อมั่นว่าตนเป็นผู้ที่มีวิชาความรู้ความสามารถในการทำเสน่ห์ เพราะมีวิธีการทำเสน่ห์ที่หลากหลายเพื่อให้นางจันท์สุดาหลงใหลรักใคร่ในตัวของท้าวสันนุราชที่แก่ชรามากได้ ดังนั้นหมอทำเสน่ห์จึงต้องอวดตัวว่าเป็นผู้มีวิชาความรู้ในการทำเสน่ห์เล่ห์กลโดยการบรรยายถึงสรรพคุณของวัตถุสิ่งของในแต่ละชนิดเพื่อให้ท้าวสันนุราชเกิดความเชื่อมั่นว่าจะสามารถทำได้

7. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร อีกทั้งยังให้ทราบถึงความสำคัญของเรื่องที่พูด เป็นตอนที่ท้าวสันนุราชใช้มนต์คาถาของหมอทำเสน่ห์แล้วแต่ไม่สมหวังในตัวของนางจันท์สุดา ดังบทประพันธ์

....
ให้เวียนหัวมัวตาหน้ามืด ครางอึดบ่นออดทอดใจใหญ่
ดูดู๋เดิมเห็นดีมีน้ำใจ หมายได้ไม่แคล้วแล้วทีเดียว

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 70)

ปริภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ น้ำเสียง ครางอึดบ่นออด คือลักษณะการพูดโดยมีน้ำเสียงครวญครางคร่ำครวญซึ่งเป็นน้ำเสียงของท้าวสันนุราช สื่อให้ทราบถึงความรู้สึกของท้าวสันนุราชว่าผิดหวังในสิ่งที่พระองค์ปรารถนามาก นั่นคือ การทำเสน่ห์เล่ห์กลให้นางจันท์สุดาหลงใหลรักใคร่

ซึ่งพระองค์ก็ได้ปฏิบัติตามที่หมอทำเสน่ห์แนะนำทุกประการ ดังเช่น เป่ามนต์ใส่นางขณะพูดจาเกี้ยวพาราสีนางเพื่อให้รักใคร่ลุ่มหลงในตัวของพระองค์ ซึ่งผลลัพธ์ที่ออกมาก็คือ นอกจากนางจันท์สุดาจะไม่ลุ่มหลงในเวทมนต์ที่ท้าวสันนุราชเป่าใส่แล้ว นางกลับด่าทอให้ได้เจ็บได้อายอีกด้วย นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบอีกว่าพิธีการทำเสน่ห์และมนต์คาถาที่หมอทำเสน่ห์ให้ท้าวสันนุราชใช้ท่องเป่าใส่นางจันท์สุดานั้นไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะเนื่องมาจากว่าหมอทำเสน่ห์เป็นผู้ที่หากิน หลอกลวงชาวบ้านไปวันๆ

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องคาวี ตอนท้าวสันนุราชหานางผมหอม พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงท้าวสันนุราชที่มีความรักใคร่หลงใหลในตัวนางจันท์สุดาที่เพียงแต่เห็นและได้กลิ่นของเส้นผมที่หอมเย้ายวนใจของนาง ท้าวสันนุราชถึงกับประกาศจะมอบรางวัลให้แก่ผู้ที่สามารถไปนำนางผมหอมมาได้ ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงระยะห่างที่ท้าวสันนุราชใช้ในการเกี้ยวพาราสีนางจันท์สุดา และเทศภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงระยะห่างของนางจันท์สุดาที่มีความรังเกียจท้าวสันนุราชมาก ส่วนกาลภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงอายุของท้าวสันนุราชซึ่งมีอายุ 64 พรรษาแล้วแต่ก็ยังมีกิเลสตัณหาหมกมุ่นในสตรี เนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงท้าวสันนุราชมีความพึงพอใจในรูปโฉมของนางจันท์สุดามาก สัมผัสภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงการสัมผัสเพื่อหลอกลวงให้อีกฝ่ายหนึ่งตายใจมั่นใจว่ารักใคร่และห่วงใย อาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงอาการหวงแหนในสิ่งของอันเป็นที่รักของตัวเองกลัวว่าคนอื่นจะมาแย่งชิงเอาไป ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงของรางวัลที่ท้าวสันนุราชจะมอบให้แก่ผู้ที่ไปนำตัวนางผมหอมมาได้ อีกทั้งวัตถุภาษาที่สื่อให้ทราบว่าเป็นอาวุธประจำกายของพระคาวีที่มีค่ามากเท่าชีวิตเพราะได้ถอดจิตฝังใส่ไว้ในพระขรรค์ และวัตถุภาษาที่ใช้ในพิธีกรรมทำเสน่ห์เพื่อให้นางจันท์สุดารักใคร่ลุ่มหลงในตัวท้าวสันนุราช และปริภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงน้ำเสียงที่ท้าวสันนุราชแสดงความผิดหวังที่มนต์เสน่ห์ใช้ไม่ได้ผล

<u>ตอนที่ 2 ท้าวสันนุราชซุบตัว</u>

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งระยะห่างใกล้ไกลของตัวละครในการสื่อถึงความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่พระฤาษีแปลงให้ท้าวสันนุราชจัดเตรียมสถานที่ที่จะใช้ ในการทำพิธีซุบตัวท้าวสันนุราช ดังบทประพันธ์

.....	.....
<u>เฉพาะแต่ตัวรูปกับท้าวไท</u>	ใครใครมิให้เข้ามาเร้ารุม
จงเอา<u>ม่านมาบังไว้เจ็ดชั้น</u>	<u>ที่ในนั้นขุดลงให้เป็นหลุม</u>
แล้วเอาฟืนใส่ไฟประชุม	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 83)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ สถานที่ที่พระหลวิชัยที่แปลงเป็นพระฤาษีประสงค์จะใช้ในการทำพิธีซุบตัวท้าวสันนุราชโดยให้จัดเตรียมสถานที่ไว้ดังนี้ <u>เฉพาะแต่ตัวรูปกับท้าวไท</u> <u>ม่านมาบังไว้-เจ็ดชั้น</u> สื่อให้ทราบว่าพระหลวิชัยมีปัญญาเฉลียวฉลาดมาก เพราะใช้วิธีการอันแยบคายที่ท้าวสันนุราชรู้ได้ไม่เท่าทัน คือการที่พระหลวิชัยอยู่กันเพียงลำพังกับท้าวสันนุราชในม่านกั้นเจ็ดชั้นโดยปราศจากบุคคลอื่นเข้ามาร่วมในพิธีซุบตัวนั้นด้วย เพื่อที่ว่าเวลาที่พระหลวิชัยใช้เล่ห์กลลวงฆ่าท้าวสันนุราชคนอื่นๆ จะได้ไม่เห็น อีกทั้งเทศภาษา <u>ที่ในนั้นขุดลงให้เป็นหลุม</u> ซึ่งเป็นสถานที่ที่อยู่ในม่านเจ็ดชั้นให้ขุดเป็นหลุมแล้วเอาฟืนมาใส่สุมเอาไว้ สื่อให้ทราบว่าพระหลวิชัยจะต้องใช้สถานที่นั้นลวงฆ่าท้าวสันนุราชเพื่อแก้แค้นที่ท้าวสันนุราชไปพรากนางจันท์สุดามาจากพระคาวี นอกจากนี้เทศภาษาที่ปรากฏยังสะท้อนให้เห็นว่านอกจากท้าวสันนุราชจะเป็นกษัตริย์ที่เมามัวหลงใหลในสตรีเพศแล้วยังมีสติปัญญาที่โง่เขลาอีกด้วย เพราะสถานที่ที่พระฤาษีต้องการใช้ในการทำพิธีซุบตัวนั้นเป็นสถานที่ที่น่ากลัวและอันตรายมาก อีกทั้งท้าวสันนุราชก็ไม่มีอิทธิฤทธิ์แต่ต้องไปอยู่กับพระฤาษีที่มีอิทธิฤทธิ์เวทมนต์จึงนับว่าเสี่ยงมากสำหรับท้าวสันนุราช

นอกจากนี้ยังปรากฏเทศภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ท้าวสันนุราชตัดสินพระทัย**เข้าไปนั่งใกล้หลุมกองไฟ ดังบทประพันธ์**

.....	.....
โยมจะไปนั่งอยู่อย่างเก่า	**ถึงร้อนเร่าเท่าไรไม่ถอยหนี**
แล้วลุก<u>เข้าไปใกล้อัคคี</u>	**ภูมีนั่งนิ่งพนมมือ**

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 86)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>เข้าไปใกล้อัคคี</u> ซึ่งเป็นระยะที่ท้าวสันนุราชเข้าไปนั่งอยู่ใกล้กองไฟเพื่อทำพิธีชุบตัวจากคนแก่ชราอายุ 64 ปี ให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่น สื่อให้ทราบว่าท้าวสันนุราชมีความมุ่งมั่นตั้งใจมากที่จะชุบองค์ให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่น เพื่อที่นางจันท์สุดาจะได้รักใคร่ลุ่มหลงในตัวของพระองค์และพระองค์ก็จะได้นางมาครอบครองตามที่ปรารถนาเสียที นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบว่าท้าวสันนุราชโง่เขลาเบาปัญญาลุ่มหลงหมกมุ่นในกิเลสตัณหามากเพราะการเข้าไปนั่งอยู่ใกล้หลุมกองไฟนั้นนับว่าเสี่ยงและอันตรายมากเพราะหากเกิดพลาดพลั้งพลัดตกลงไปก็จะเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิตได้

และเทศภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่พระฤาษีแปลงใช้ระยะห่างในการทำพิธีชุบตัวท้าวสันนุราชจากคนแก่ชราให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่น ดังบทประพันธ์

.....	.....
แล้วเดินเวียนวนบ่นบริกรรม	งึมงึมพึมพำ<u>เข้ามาใกล้</u>
ได้ทีผลักท้าวเจ้ากรุงไกร	คะมำม้วนลงไปในอัคคี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 86)

เทศภาษาที่ปรากฏ คือ <u>เข้ามาใกล้</u> สื่อให้ทราบถึงระยะที่พระหลวิชัยเดินเข้าไปใกล้ท้าวสันนุราชที่นั่งหันหน้าเข้าหาหลุมกองไฟซึ่งกำลังลุกโพลง ว่าอยู่ในระยะใกล้มาก ซึ่งถ้าหากท้าวสันนุราชมีสติปัญญาก็จะฉุกใจคิดได้ว่าทำไมพระฤาษีตนนี้จึงเข้ามาใกล้พระองค์ในขณะที่พระองค์นั่งอยู่ที่ปากหลุมกองไฟเพราะถ้าหากท้าวสันนุราชคิดได้ทันโศกนาฏกรรมที่ถึงแก่ชีวิตของพระองค์ก็คงไม่เกิดขึ้น นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าพระฤาษีแปลงต้องการปลิดชีพท้าวสันนุราชโดยการผลักพระองค์ที่นั่งพนมมือหันหน้าเข้าหาหลุมกองไฟให้คะมำหน้าลงไปในหลุมกองไฟนั้นเพื่อแก้แค้นแทนพระคาวีที่ท้าวสันนุราชไปพรากนางจันท์สุดามาจากพระคาวี

2. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึก และความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่นางคันธมาลีมเหสีของท้าวสันนุราชเห็นท้าวสันนุราชองค์ใหม่ ดังบทประพันธ์

.....	.....
จึงวิ่งออกไปรับถึงลับแล	จะเจียมตัวว่าแก่ก็หาไม่
<u>ชม้อยชม้ายชายดูภูวไนย</u>	ยิ้มใหญ่ยิ้มน้อยลอยหน้าตา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 89)

เนตรภาษาที่ปรากฏ คือ ชม้อยชม้ายชายดู เป็นลักษณะการชายสายตามองด้วยความเขินอาย ซึ่งเป็นสายตาของนางคันธมาลีมเหสีคู่ทุกข์คู่ยากของท้าวสันนุราช สื่อให้ทราบว่านางคันธมาลีเชื่อว่าหนุ่มแรกรุ่นที่นางเห็นคือท้าวสันนุราชพระสวามีของนางและนั่นก็หมายความว่าพิธีการชุบตัวจากคนแก่ชราเป็นชายหนุ่มแรกรุ่นของท้าวสันนุราชประสบผลสำเร็จ นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่านางคันธมาลีมีความพึงพอใจในรูปโฉมของท้าวสันนุราช-องค์ใหม่นี้มาก

3. สัมผัสภาษา

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระฤาษีแปลงกำลังทำพิธีชุบตัวท้าวสันนุราชจากคนแก่ชราให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่น ดังบทประพันธ์

.....	.....
แล้วเดินเวียนวนบ่นบริกรรม	งึมงึมพึมพำเข้ามาใกล้
ได้ทีผลักท้าวเจ้ากรุงไกร	คะมำม้วนลงไปในอัคคี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 86)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ ผลักท้าวเจ้ากรุงไกร ซึ่งเป็นลักษณะการใช้มือข้างใดข้างหนึ่งหรือทั้งสองข้างดันไปข้างหน้าอย่างรวดเร็ว ซึ่งสัมผัสภาษาที่ปรากฏเป็นการสัมผัสของพระหลวิชัยที่แปลงองค์เป็นพระฤาษีแสดงการสัมผัสต่อท้าวสันนุราชที่นั่งหันหน้าเข้าหาหลุมกองไฟซึ่งกำลังลุกโพลง สื่อให้ทราบว่าพระหลวิชัยต้องการปลิดชีพท้าวสันนุราชโดยการผลักให้คะมำลงไปในหลุมกองไฟเบื้องหน้านั้น กล่าวคือ ท้าวสันนุราชมีความประสงค์ที่จะชุบองค์ใหม่จากคนแก่ชราให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่นก็เพื่อต้องการให้นางจันท์สุดามีความรักใคร่หลงใหลในตัวของพระองค์ เนื่องมาจากว่าท้าวสันนุราชเข้าใจว่าที่นางจันท์สุดาไม่ยินยอมรักใคร่พระองค์นั้นก็เป็นเพราะความ-แก่ชราของพระองค์ ดังนั้นท้าวสันนุราชจึงยินดีทำทุกอย่างเพื่อที่จะพิชิตหัวใจของนางจันท์สุดาได้

4. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละครที่แสดงออกมา ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวสันนุราชนั่งลงใกล้กองไฟแล้วรู้สึกว่าร้อนมาก ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	**ท้าวสันนุราชร้อนเหลือจนเหงื่อไหล**
<u>ลุกทะลึ่งตึงตังตกใจ</u>	**แล้วว่าทนไม่ได้พระมุนี**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 84)

อาการภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ลุกทะลึ่งตึงตังตกใจ</u> เป็นลักษณะลุกขึ้นจากการนั่งอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นกิริยาอาการของท้าวสันนุราช สื่อให้ทราบว่าท้าวสันนุราชตกใจมาก เพราะได้รับความร้อนจากเปลวไฟที่กำลังลุกโพลงอยู่ในหลุมเบื้องหน้าพระองค์ นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าท้าวสันนุราชไม่ต้องการทำพิธีชุบตัวจากความแก่ชราของพระองค์เพื่อทำให้กลับกลายเป็นชายหนุ่มแรกรุ่นอีกแล้วเพราะทนความร้อนของเปลวเพลิงที่ลุกโพลงอยู่ตรงหน้าไม่ได้

5. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและวัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ท้าวสันนุราชประกาศจะยกเมืองให้กึ่งหนึ่งถ้าหากผู้ใดสามารถชุบตัวให้พระองค์เป็นชายหนุ่มแรกรุ่นได้ ดังบทประพันธ์

.....	.....
จะให้ชุบรูปกูแก่ชรา	เป็นหนุ่มน้อยโสภาพึ่งแรกรุ่น
ถ้าสมคิดกัลยาการุญ	จะแทนคุณ<u>แบ่งเมืองให้กึ่งกัน</u>

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 80)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>แบ่งเมืองให้กึ่งกัน</u> ซึ่งเป็นทรัพย์สมบัติของท้าวสันนุราชที่ประกาศจะยกให้หากมีผู้ใดสามารถชุบตัวให้พระองค์เป็นชายหนุ่มแรกรุ่นได้ วัตถุภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบว่าท้าวสันนุราชมีความรักใคร่ในตัวของนางจันท์สุดามาก ปรารถนาที่จะได้นางมาครอบครองทั้งกายและใจ แต่พระองค์ไม่สามารถแตะเนื้อต้องตัวนางได้เพราะนางมีจิตอธิษฐานแรงกล้าในความซื่อสัตย์ต่อพระคาวีพระสวามีของนาง นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของท้าวสันนุราชได้ว่าเป็นกษัตริย์ที่เห็นแก่ตัวมาก ที่ประกาศจะยกบ้านเมืองกึ่งหนึ่งให้ผู้ที่สามารถชุบตัวพระองค์ให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่นได้ ซึ่งการที่ท้าวสันนุราชกระทำเช่นนี้ก็เหมือนกับว่าพระองค์ไม่รักบ้านเมืองและไม่รับผิดชอบต่อชีวิตของประชาชนเมืองพัทธวิสัย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าท้าวสันนุราชเห็นแก่ตัวมากเพราะเห็นแก่ประโยชน์สุขส่วนตัวมากกว่าประโยชน์สุขส่วนรวม

6. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร เป็นตอนที่ท้าวสันนุราชใช้ถ้อยคำน้ำเสียงเพื่อให้พระฤาษีช่วยชุบพระองค์ให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่น ดังบทประพันธ์

แล้วตรัสปราศรัยสนทนา	ด้วยวาจาสุนทรอ่อนหวาน
ทุกวันนี้มีธุระรำคาญ	เกี้ยวพานผู้หญิงเขาชิงชัง
เพราะแก่หง่อมผอมซูบรูปร่าง	แก้มคางไม่ครัดเคร่งเปล่งปลั่ง
ฟันฟางห่างหักระยำมัง	ถอยกำลังพลังลงมากมาย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 82)

ปริภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ น้ำเสียง วาจาสุนทรอ่อนหวาน ซึ่งเป็นน้ำเสียงของท้าวสันนุราชที่ใช้พูดกับพระฤาษีแปลง สื่อให้ทราบว่าท้าวสันนุราชต้องการให้พระฤาษีเกิดความเมตตาและช่วยเหลือชุบตัวพระองค์จากคนแก่ชราให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่น ซึ่งท้าวสันนุราชได้อธิบายชี้แจงถึงสาเหตุที่ทำให้พระองค์เกิดความทุกข์ใจ นั่นคือ ความแก่ชราเป็นอุปสรรคอย่างมากที่ทำให้ผู้หญิงไม่รักในตัวพระองค์ และพระฤาษีก็คือความหวังของพระองค์ที่จะสามารถชุบตัวให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่นรูปงามได้ นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของท้าวสันนุราชได้ว่าเป็นคนเจ้าชู้ เพราะคนเจ้าชู้มักพูดจาหวานหูต่อผู้อื่นเสมอ

และปริภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่พระฤาษีแปลงเปิดเผยความจริงให้นางจันท์สุดาได้รู้ว่าพระคาวียังไม่ตาย ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระมุนีเห็นนางระคางขาม
จึงขยดเข้าไปใกล้โฉมงาม	แล้วกระซิบบอกความแต่เบาเบา
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 96)

ปริภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ น้ำเสียง กระซิบบอกความแต่เบาเบา ซึ่งเป็นน้ำเสียงของพระฤาษีแปลงที่ใช้พูดกับนางจันท์สุดา สื่อให้ทราบว่าเรื่องที่พูดนั้นมีความสำคัญมากและเป็นความลับ ซึ่งเรื่องที่พระฤาษีแปลงกระซิบบอกนางจันท์สุดานั้นคือเรื่องที่พระคาวียังไม่ตายและก็คือบุคคลที่อยู่ตรงหน้านางจันท์สุดาในขณะนี้ มิใช่ท้าวสันนุราชที่ชุบองค์ใหม่อย่างที่คนทั่วไปเข้าใจ เพราะท้าวสันนุราชผู้นั้นบัดนี้ถูกพระองค์ผลักตกลงในหลุมกองไฟตายไปแล้วในขณะที่ทำพิธีชุบตัว

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องคาวี ตอนท้าวสันนุราชซุบตัว พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงท้าวสันนุราชที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะซุบตัวจากคนแก่ชราให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่น เพื่อให้นางจันท์สุดารักใคร่หลงใหล แต่ท้าวสันนุราชก็ต้องพบกับจุดจบของชีวิตเพราะความมัวเมาในกิเลสตัณหาของพระองค์ ดังนั้น อวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงการเลือกใช้สถานที่ในการทำพิธีซุบตัวท้าวสันนุราช ซึ่งถ้าท้าวสันนุราชมีสติปัญญาก็จะฉุกคิดได้ว่าเป็นสถานที่ที่อันตรายมาก อีกทั้งเทศภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงระยะใกล้ที่ท้าวสันนุราชเข้าไปนั่งใกล้หลุมกองไฟที่เสี่ยงและอาจเกิดอันตรายถึงแก่ชีวิตได้หากพลาดพลั้งตกลงไป ส่วนเนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงการใช้สายตาของนางคันธมาลีที่แสดงความพึงพอใจในรูปโฉมของท้าวสันนุราชองค์ใหม่ สัมผัสภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงความต้องการของพระฤาษีแปลงที่จะปลิดชีพท้าวสันนุราชโดยการผลักพระองค์ให้คะมำลงไปในกองไฟเบื้องหน้า อาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงกิริยาอาการตกใจของท้าวสันนุราช ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงสิ่งของค่าจ้างรางวัลให้แก่ผู้ที่สามารถซุบตัวท้าวสันนุราชจากคนแก่ชราให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่นได้ และปริภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงวาจาที่ไพเราะอ่อนหวานซึ่งเป็นน้ำเสียงที่ใครๆ ก็มักให้ความช่วยเหลือ และน้ำเสียงกระซิบสื่อให้ทราบว่าเรื่องที่พูดนั้นมีความสำคัญมากและเป็นความลับ

ตอนที่ 3 นางคันธมาลีขึ้นเฝ้า

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งระยะห่างใกล้ไกลของตัวละครในการสื่อถึงความรู้สึกและความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่ท้าวสันนุราชองค์ใหม่เข้าไปหานางคันธมาลี ดังบทประพันธ์

.....	.....
เห็นนางนั่งกอดเข่าเข้าโศกา	เช็ดน้ำตาน้ำหูยู่ยี่
นั่งลงเคียงข้างนางเทวี	**แล้วทำทีสนิทชิดเชื้อ**

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 118)

เทศภาษาที่ปรากฏ นั่งลงเคียงข้างนางเทวี ซึ่งเป็นระยะใกล้ที่พระคาวีหรือที่คนทั่วๆ ไปคิดว่าเป็นท้าวสันนุราชที่ซุบตัวใหม่ใช้นั่งใกล้นางคันธมาลี สื่อให้ทราบว่าพระคาวีต้องการตามมาปลอบใจนางคันธมาลีให้หายเจ็บช้ำน้ำใจที่ถูกนางจันท์สุดาพูดจาเหน็บแนม ซึ่งทั้งท้าวสันนุราช-

องค์ใหม่กับพระฤาษีแปลงก็พลอยเข้าข้างนางจันท์สุดากันทั้งหมด ทำให้นางคันธมาลีซึ่งแก่ชรามากแล้วเกิดความน้อยอกน้อยใจเสียใจว่าเป็นเพราะตัวเองที่แก่ชราเกินไปจึงไม่มีใครรัก แม้กระทั่งท้าวสันนุราชองค์ใหม่พระสวามีคู่ทุกข์คู่ยากก็ยังไม่เข้าข้างนาง นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าพระคาวีต้องฝืนใจตัวเองอย่างมากที่ต้องมาทำสนิทชิดเชื้อกับนางคันธมาลีเพราะว่าพระองค์มิใช่ท้าวสันนุราชพระสวามีของนาง ซึ่งท้าวสันนุราชผู้นั้นถูกผลักตกลงในหลุมกองไฟสิ้นพระชนม์ไปแล้ว

นอกจากนี้ยังปรากฏเทศภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางคันธมาลีเข้าไปนั่งใกล้หลุมกองไฟซึ่งกำลังลุกโพลง ดังบทประพันธ์

.....	เทวีนึกมานะแข็งใจ
ตรงเข้าไป<u>นั่งลงข้างหลุม</u>	เพลิงรุมร้อนรนไม่ทนได้
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 127-128)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>นั่งลงข้างหลุม</u> ซึ่งเป็นระยะที่นางคันธมาลีเข้าไปนั่งข้างหลุมกองไฟเพื่อทำพิธีชุบตัวจากหญิงแก่ชราให้เป็นหญิงสาวแรกรุ่น สื่อให้ทราบถึงระยะที่นางคันธมาลีนั่งลงข้างหลุมกองไฟซึ่งกำลังลุกโพลงว่าเป็นระยะใกล้มากๆ ซึ่งถ้าหากนางประมาทพลาดพลั้งก็จะตกลงไปในหลุมกองไฟนั้นได้ นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่านางคันธมาลีตัดสินใจที่จะชุบตัวจากหญิงแก่ชราให้เป็นหญิงสาวแรกรุ่นตามคำยุยงของพระคาวีที่ปลอมเป็นท้าวสันนุราชองค์ใหม่ อีกทั้งก็เป็นเพราะตัวของนางคันธมาลีเองที่ในส่วนลึกของจิตใจนางก็มีกิเลสตัณหาในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส นางจึงได้ตัดสินใจที่จะชุบตัวโดยเข้าไปนั่งลงข้างหลุมกองไฟที่อาจเผาผลาญชีวิตของนางได้ถ้าหากเกิดพลาดพลั้งตกลงไป

2. เนตรภาษา

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึก และความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่นางคันธมาลีแกล้งใช้สายตาค้อนท้าวสันนุราชองค์ใหม่ ดังบทประพันธ์

.....	.....
แกล้งทำแยบคายกระต่ายแก่	แสนแง่แสนงอน<u>ค้อน</u>ให้
จะมาเรียกมาหาข้าไย	มันไม่เหมือนเมื่อกระนั้นแล้ว
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 104)

เนตรภาษาที่ปรากฏ <u>ค้อน</u> เป็นลักษณะการสื่อแสดงความไม่พอใจด้วยการตวัดสายตา ซึ่งเป็นการใช้สายตาของนางคันธมาลีที่แสดงต่อท้าวสันนุราชองค์ใหม่ สื่อให้ทราบว่านางคันธมาลีแกล้งแง่งอนโกรธท้าวสันนุราชองค์ใหม่ที่เมื่อชุบตัวเป็นชายหนุ่มแรกรุ่นได้เป็นผลสำเร็จแล้ว แต่ไม่ไปหานางแต่กลับมาหานางจันท์สุดา ซึ่งท้าวสันนุราชองค์ใหม่ได้พูดแก้ตัวโดยใช้ถ้อยคำหวานหูพูดชมนางต่อหน้าคนอื่นๆ ว่ามีกิริยาอาการน่ารักน่าเอ็นดูเหมือนอย่างกับสาวอายุสิบห้าสิบหกปี หน้าตาก็ดูขาวนวลสวย ทำให้พระองค์รู้สึกชื่นใจมากเมื่อได้เห็นหน้า อีกทั้งท้าวสันนุราชองค์ใหม่ก็ยังเชื้อเชิญนางไปนั่งบนเตียงเคียงคู่กับพระองค์อีก นางคันธมาลีจึงแสดงเนตรภาษาดังกล่าวเพื่อเป็นการแต่งจริตให้เป็นกิริยาอาการที่น่ารักน่าเอ็นดูมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้เนตรภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่านางคันธมาลีเป็นหญิงที่มีชั้นเชิงในเรื่องชู้สาวมากคนหนึ่ง ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากนางมีประสบการณ์ในการใช้ชีวิตคู่มานานนั่นเอง

3. สัมผัสภาษา

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระหลวิชัยซึ่งปลอมตัวเป็นพระฤาษีแสดงสัมผัสภาษากับพระคาวีเพื่อเตือนสติ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระดาบสอดยิ้มมิใคร่ได้
<u>สะกิด</u>องค์อนุชาแล้วว่าไป	อีจัญไรมันจะทำให้รำคาญ
เจ้าจงทายทักเสียสักนิด	ป้องปิดอย่าให้ความฟุ้งซ่าน
ถึงเฒ่าแก่แต่ยังไม่เกินการ	จงคิดอ่านหว่านล้อมไว้ให้ดี

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 103)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ <u>สะกิด</u> ซึ่งเป็นการสัมผัสของพระหลวิชัยที่แสดงต่อพระคาวี สื่อให้ทราบว่าพระหลวิชัยต้องการเตือนสติพระคาวีให้มีความอดทนต่อการที่นางคันธมาลีมเหสีคู่ทุกข์คู่ยากของท้าวสันนุราชมาแสดงกิริยาอาการเย้ายวนเชิญชวนพระคาวี เพราะนางคันธมาลีเข้าใจว่าพระคาวีคือท้าวสันนุราชที่ชุบองค์ใหม่ นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบว่าพระหลวิชัยเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดมาก เพราะการที่พระหลวิชัยเตือนสติให้พระคาวีพูดจามีไมตรีกับนางคันธมาลีซึ่งมีอายุแก่ชราพอๆ กันกับท้าวสันนุราชนั้นก็เพื่อที่ว่าแผนการณ์ที่พระหลวิชัยกับพระคาวีดำเนินการมาทั้งหมดจะได้ไม่เสียแผนกลางคัน

4. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละครที่แสดงออกมา ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางคันธมาลีรู้ข่าวว่านางจันท์สุดายอมถวายตัวแก่ท้าวสันนุราช ดังบทประพันธ์

.....	.....
นางให้แค้นขัดกลัดกลุ้ม	เหมือนบ้าคลั่งคลุ้มเคลิ้มจิต
<u>นั่งนิ่งหน้าบึ้ง</u>รำพึงคิด	อีกเจ้ากรรมมันจะปิดประตูค้า
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 101)

อาการภาษาที่ปรากฏ <u>นั่งนิ่งหน้าบึ้ง</u> คือการนั่งนิ่งโดยมีสีหน้าแสดงอาการไม่พอใจ ซึ่งเป็นกิริยาอาการของนางคันธมาลีมเหสีของท้าวสันนุราช สื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของนางคันธมาลีได้ว่าไม่พอใจนางจันท์สุดามากเมื่อได้ทราบข่าวว่านางจันท์สุดายอมถวายตัวแก่ท้าวสันนุราชองค์ใหม่ เพราะตอนที่ท้าวสันนุราชยังมีรูปโฉมแก่ชรานางจันท์สุดาไม่สมัครรักใคร่ในตัวของพระองค์ อีกทั้งนางยังด่าทอท้าวสันนุราชให้ได้เจ็บได้อาย แต่เมื่อท้าวสันนุราชชุบตัวเป็นชายหนุ่มแรกรุ่นแล้ว นางจันท์สุดากลับพึงพอใจยอมถวายตัว ดังนั้นนางคันธมาลีจึงนั่งหน้าบึ้งไม่พึงพอใจและคิดใคร่ครวญว่าจะเข้าเฝ้าท้าวสันนุราชองค์ใหม่ นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของนางคันธมาลีได้ว่าเป็นหญิงที่เจ้าคิดเจ้าแค้น และเป็นหญิงที่หลงใหลในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ซึ่งหญิงวัยชราเช่นนางควรที่จะปล่อยวางในเรื่องหึงหวงได้แล้ว

และอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางคันธมาลีกำลังจะไปเข้าเฝ้าท้าวสันนุราชองค์ใหม่ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ความรักรัญจวนครวญใคร่	**แต่<u>เยื้อนยิ้มละไม</u>อยู่ในหน้า**
พลาง<u>เคาะ</u>เข้าไปให้เหลียวมา	**ครั้นสบตาก็<u>สะเทินเมินเมียง</u>**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 102)

4. อาการภาษา

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละครที่แสดงออกมา ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางคันธมาลีรู้ข่าวว่านางจันท์สุดายอมถวายตัวแก่ท้าวสันนุราช ดังบทประพันธ์

.....	.....
นางให้แค้นขัดกลัดกลุ้ม	เหมือนบ้าคลั่งคลุ้มเคลิ้มจิต
<u>นั่งนิ่งหน้าบึ้ง</u>รำพึงคิด	อีกเจ้ากรรมมันจะปิดประตูค้า
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 101)

อาการภาษาที่ปรากฏ <u>นั่งนิ่งหน้าบึ้ง</u> คือการนั่งนิ่งโดยมีสีหน้าแสดงอาการไม่พอใจ ซึ่งเป็นกิริยาอาการของนางคันธมาลีมเหสีของท้าวสันนุราช สื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของนางคันธมาลีได้ว่าไม่พอใจนางจันท์สุดามากเมื่อได้ทราบข่าวว่านางจันท์สุดายอมถวายตัวแก่ท้าวสันนุราชองค์ใหม่ เพราะตอนที่ท้าวสันนุราชยังมีรูปโฉมแก่ชรานางจันท์สุดาไม่สมัครรักใคร่ในตัวของพระองค์ อีกทั้งนางยังด่าทอท้าวสันนุราชให้ได้เจ็บได้อาย แต่เมื่อท้าวสันนุราชชุบตัวเป็นชายหนุ่มแรกรุ่นแล้ว นางจันท์สุดากลับพึงพอใจยอมถวายตัว ดังนั้นนางคันธมาลีจึงนั่งหน้าบึ้งไม่พึงพอใจและคิดใคร่ครวญว่าจะเข้าเฝ้าท้าวสันนุราชองค์ใหม่ นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสะท้อนให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของนางคันธมาลีได้ว่าเป็นหญิงที่เจ้าคิดเจ้าแค้น และเป็นหญิงที่หลงใหลในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ซึ่งหญิงวัยชราเช่นนางควรที่จะปล่อยวางในเรื่องหึงหวงได้แล้ว

และอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่นางคันธมาลีกำลังจะไปเข้าเฝ้าท้าวสันนุราชองค์ใหม่ ดังบทประพันธ์

.....	.....
ความรักรัญจวนครวญใคร่	**แต่<u>เยื้อนยิ้มละไม</u>อยู่ในหน้า**
พลาง<u>เคาะ</u>เข้าไปให้เหลียวมา	**ครั้นสบตาก็<u>สะเทินเมินเมียง</u>**
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 102)

อาการภาษาที่ปรากฏ เยื้อนยิ้มละไม เป็นลักษณะการยิ้มน้อยๆ อยู่ในหน้า สื่อให้ทราบว่านางคันธมาลีพึงพอใจในรูปโฉมของท้าวสันนุราชที่ชุบองค์ใหม่เป็นชายหนุ่มแรกรุ่นนี้มาก นางคันธมาลีจึงแสดงกิริยา เคาะ เป็นลักษณะการส่งสัญญาณให้คู่สื่อสารรู้ตัว สื่อให้ทราบว่านางคันธมาลีต้องการให้ท้าวสันนุราชองค์ใหม่หันมามองนาง เพราะเมื่อพระคาวีซึ่งนางคันธมาลีเข้าใจว่าเป็นท้าวสันนุราชหันมามอง นางคันธมาลีก็แสดงกิริยาอาการ สะเทินเมินเมียง สื่อให้ทราบว่านางคันธมาลีมีความเขินอายสายตาของท้าวสันนุราชองค์ใหม่มาก อาการภาษาที่ปรากฏสื่อให้ทราบว่านางคันธมาลีต้องการมายั่วเย้าเชิญชวนท้าวสันนุราชองค์ใหม่ให้สนใจในตัวนาง ซึ่งกิริยาอาการที่นางคันธมาลีแสดงออกมาขัดกับอายุของนางมาก เพราะนางได้แสดงกิริยาอาการเหมือนประหนึ่งว่าเป็นกิริยาอาการของเด็กสาวแรกรุ่น ดังข้อความที่ยกมาสนับสนุนซึ่งเป็นคำพูดของพระคาวี "น้อยหรือนั่นชั้นเชิงกิริยา ตละสาวสิบห้าสิบหกปี" (หน้า 103) นอกจากนี้อาการภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่านางคันธมาลีเชื่อโดยสนิทใจว่าท้าวสันนุราชพระสวามีที่มีอายุ 64 พรรษานั้นสามารถชุบตัวเป็นชายหนุ่มแรกรุ่นได้เป็นผลสำเร็จ

5. **วัตถุภาษา**

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและวัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่นางคันธมาลีแต่งองค์ทรงเครื่องเพื่อไปเข้าเฝ้าท้าวสันนุราชที่ชุบองค์ใหม่เป็นชายหนุ่มแรกรุ่น ดังบทประพันธ์

คิดแล้วสรงน้ำชำระกาย	ขมิ้นผงละลายเป็นค่อนขัน
ลูบไล้ขัดสีฉวีวรรณ	ทรงกระแจะจวงจันทน์กลิ่นเกลา
น้ำดอกไม้เทศทากว่าจะทั่ว	ชโลมทั้งเนื้อตัวเหมือนปล่อยเต่า
กระจกตั้งนั่งส่องมองดูเงา	จับเขม่ากันไรไปล่ปลิว
หวีกระจายรายเส้นขนเม่นสอย	ผัดหน้านั่งตะบอยบีบสิว
เสกขี้ผึ้งสีปากพลางทางวาดคิ้ว	นุ่งผ้ายกริ้วมีราคา
เอาสไบปักทองเข้าลองห่ม	นึกชมสมตัวเป็นนักหนา
จะแต่งไปอวดมันจันท์สุดา	น้ำหน้าอีจัญไรไหนจะมี
คาดเข็มขัดประจำยามงามล้ำ	ทองคำน้ำหนักสักสิบสี่
กำไลลงยาราชาวดี	มั่งมีได้มาแต่ตายาย
ใส่แหวนเพชรเม็ดแตงหัวแมงปอ	เขามาต่อห้าชั่งยังไม่ขาย
พิศดูตัวพลางทางยิ้มพราย	กรุยกรายออกจากตำหนักนาง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 101-102)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ คือ สิ่งของเครื่องใช้และเครื่องแต่งกายของนางคันธมาลี ได้แก่ ขมิ้นผง คือผงขมิ้นใช้สำหรับทาตัวให้ผิวเหลืองสวย กระแจะจวงจันทน์ คือผงเครื่องหอมต่างๆ ที่นำมาประสมกันสำหรับใช้ทาให้หอม น้ำดอกไม้เทศ ซึ่งเป็นน้ำหอมที่มาจากต่างประเทศ จับเขม่ากันไร คือการเอาเขม่ามาผสมกับน้ำมันตานีเพื่อทาผมให้ดำ หวีกระจายรายเส้น คือการบรรจงหวีผมให้เรียบ ผัดหน้า บีบสิว เสกขี้ผึ้งสีปาก วาดคิ้ว คือการที่นางคันธมาลีบรรจงแต่งเพื่อให้ดูงดงามปกปิดริ้วรอยเหี่ยวย่นบนใบหน้าเนื่องมาจากความแก่ชรา นอกจากนี้นางคันธมาลียังใช้เครื่องแต่งกายเพื่อเสริมให้นางดูงดงาม ได้แก่ นุ่งผ้ายกริ้ว สไบปักทอง เข็มขัดประจำยาม งามล้ำทองคำน้ำหนักสักสิบสี่ กำไลลงยาราชาวดี แหวนเพชรเม็ดแตงหัวแมงป่อ สื่อให้ทราบว่านางคันธมาลีตั้งใจบรรจงแต่งเพื่อไปอวดโฉมต่อนางจันท์สุดาว่านางงดงามและเหมาะสมกับท้าวสันนุราชองค์ใหม่มากกว่านางจันท์สุดาซึ่งเป็นหญิงที่มีแต่ตัวมิได้มีทรัพย์สมบัติสิ่งใดที่จะมาประชันโฉมกับนางได้เลย แต่ถ้าหากนางจันท์สุดาจะมีดีนิดหนึ่งก็ตรงที่นางเป็นสาวแรกรุ่น นอกจากนี้วัตถุภาษาที่ปรากฏดังกล่าวข้างต้นสื่อให้ทราบว่านางคันธมาลีตั้งใจแต่งเพื่อไปอวดท้าวสันนุราชองค์ใหม่ให้พระองค์สนใจและหลงใหลในความงดงามของนางและก็รักใคร่ในตัวนางดังที่เคยเป็นเหมือนในอดีตที่นานมาแล้ว

และวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่นางคันธมาลีนำข้าวตอกดอกไม้ไปขอขมาพระฤาษี ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	นางคันธมาลีก็หรรษา
จึงตรัสสั่งนางกำนัลมิทันช้า	จงเร่งหาข้าวตอกดอกไม้
จะไปขอษมาพระอาจารย์	นิมนต์ท่านช่วยซุบตัวให้
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 124)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ข้าวตอกดอกไม้ ซึ่งเป็นสิ่งของที่นางคันธมาลีจะนำไปขอขมาพระฤาษี สื่อให้ทราบว่านางคันธมาลีต้องการขอให้พระฤาษียกโทษให้ที่นางได้ใช้ถ้อยคำวาจาไม่สุภาพต่อท่าน นั่นก็เป็นเพราะนางกำลังโกรธและน้อยเนื้อต่ำใจที่นางเป็นหญิงแก่ชราแต่ในขณะเดียวกันท้าวสันนุราชพระสวามีคู่ทุกข์คู่ยากของนางกลับเป็นชายหนุ่มแรกรุ่น อีกทั้งเมื่อนางโต้เถียงกับนางจันท์สุดาท้าวสันนุราชกับพระฤาษีกลับพูดเข้าข้างนางจันท์สุดาผมหอม ทำให้นางโกรธมากจึงไม่ทันยับยั้งชั่งใจบริภาษทั้งนางจันท์สุดา ท้าวสันนุราชองค์ใหม่ และไม่เว้นแม้แต่พระฤาษี นอกจากนี้วัตถุภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบถึงประเพณีวัฒนธรรมของคนไทยในการ

ขอขมา กล่าวคือ เมื่อบุคคลนั้นรู้สึกสำนึกผิดในการกระทำของตนต่อผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่า เช่นการใช้วาจาหยาบคาย ทำร้ายร่างกายผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่า เมื่อรู้สึกผิดแล้วก็ควรจะต้องไปกราบขอขมา ซึ่งวัตถุสิ่งของที่ใช้ในการขอขมานั้นก็จะมี ข้าวตอก ดอกไม้ ธูป เทียน เป็นต้น

6. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร เป็นตอนที่นางคันธมาลีไปขอขมาพระฤาษีเพื่อขอให้พระฤาษีชุบตัวนางให้เป็นหญิงสาวแรกรุ่น ดังบทประพันธ์

.....	.....
แข็งใจขอษมาพระอาจารย์	ลนลานหลงใหลไม่ได้สิบ
<u>พึมพำ</u>ทำแต่ปากยิบยิบ	<u>อู้อี้อุบอิบ</u>อยู่ในคอ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 125)

ปริภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ น้ำเสียง <u>พึมพำ</u> <u>อู้อี้อุบอิบ</u> ซึ่งเป็นน้ำเสียงของนางคันธมาลีสื่อให้ทราบว่านางคันธมาลีสำนึกผิดแต่นางก็ยังมีความกลัวแฝงอยู่ เนื่องจากนางกลัวว่าพระฤาษีจะไม่ยอมยกโทษให้ เพราะนางได้ใช้วาจาหยาบคายต่อพระฤาษีไว้มาก นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่านางคันธมาลีรู้สึกละอายใจเขินอายพระฤาษีและคนทั่วไปที่นางจะต้องชุบตัวใหม่จากหญิงแก่ชราให้เป็นสาวแรกรุ่น ซึ่งการกระทำเช่นนั้นเป็นการเปิดเผยให้คนทั่วไปได้รู้ว่านางเป็นคนที่มีกิเลสตัณหาในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส พอๆ กันกับท้าวสันนุราชพระสวามีคู่ทุกข์คู่ยากของนาง

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่อง<u>คาวี</u> ตอนนางคันธมาลีขึ้นเฝ้า พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงนางคันธมาลีต้องการที่จะชุบตัวจากหญิงแก่ชราให้เป็นหญิงสาวแรกรุ่นเหมือนดังที่ท้าวสันนุราชได้ชุบองค์ใหม่ แต่นางไม่มีความอดทนพอจึงชุบตัวไม่สำเร็จ ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงการใช้ระยะนั่งใกล้เพื่อปลอบใจ และเทศภาษที่สื่อให้ทราบว่านางคันธมาลีตัดสินใจชุบตัวจากหญิงแก่ชราให้เป็นหญิงสาวแรกรุ่น ส่วนเนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงการใช้สายตาค้อนเพื่อแต่งจริตให้ดูน่ารักน่าเอ็นดู สัมผัสภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงการสะกิดเพื่อเตือนให้มีสติ อาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงการนั่งหน้าบึ้งแสดงความไม่พอใจ

และกิริยาอาการของนางคันธมาลีที่ใช้ยั่วเย้าเชิญชวนท้าวสันนุราชองค์ใหม่ วัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงสิ่งของเครื่องใช้ของนางคันธมาลีที่ใช้แต่งไปอวดโฉมท้าวสันนุราชองค์ใหม่ให้ประทับใจหลงใหลในความงดงาม และวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงประเพณีวัฒนธรรมของคนไทยในการขอขมาต่อผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่า ซึ่งต้องใช้ข้าวตอก ดอกไม้ ธูป เทียน ในการกราบขอขมา และปริภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงน้ำเสียงที่แฝงไปด้วยความกลัวในถ้อยคำขอโทษ

<u>ตอนที่ 4 พระคาวีรบกับไวยทัต</u>

1. เทศภาษา

กวีเลือกใช้สถานที่รวมทั้งระยะห่างใกล้ไกลเพื่อสื่อความหมายและความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่นางคันธมาลีให้ยายเฒ่าทัศประสาทเข้ามาในห้องบรรทมของนางเพื่อปรึกษา-หาหนทางที่จะแก้แค้นพระคาวี ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	นางคันธมาลีมเหสี
กลุ้มกลัดขัดแค้นแสนทวี	มิรู้ที่จะปรึกษาหารือใคร
จึงเข้าไป<u>ในที่ไสยาสน์</u>	เรียกเฒ่าทัศประสาท<u>มานั่งใกล้</u>
แล้วว่าจะคิดอ่านประการใด	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 135)

เทศภาษาที่ปรากฏ <u>ในที่ไสยาสน์</u> ซึ่งเป็นห้องบรรทมของนางคันธมาลีที่มีความเป็นส่วนตัวมิดชิด สื่อให้ทราบว่าเรื่องที่นางคันธมาลีจะปรึกษากับยายเฒ่าทัศประสาทนั้นจะต้องเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากและเป็นความลับ นางจึงได้เรียกยายเฒ่าทัศประสาทโดยใช้เทศภาษา <u>มานั่งใกล้</u> สื่อให้ทราบว่านางคันธมาลีให้ความไว้เนื้อเชื่อใจยายเฒ่าทัศประสาทมากที่จะปรึกษาในเรื่องที่นางคันธมาลีคิดหาหนทางจะแก้แค้นให้แก่ท้าวสันนุราชพระสวามีคู่ทุกข์คู่ยากของนางที่ถูกเผาไฟทั้งเป็นโดยฝีมือของพระฤาษีที่หลองลวงให้หลงเชื่อว่าสามารถชุบตัวจากคนแก่ชราให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่นได้ นอกจากนี้เทศภาษาที่ปรากฏข้างต้นยังสื่อให้ทราบว่านางคันธมาลีเป็นหญิงที่เจ้าคิดเจ้าแค้น อาฆาตพยาบาทต่อผู้ที่ทำให้นางได้รับความอับอายและเจ็บใจ

2. กาลภาษา

กวีใช้เวลาเป็นสื่อเพื่อให้ทราบถึงจำนวนวันและช่วงเวลาของเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่อง ซึ่งกาลภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ไวยทัตกำหนดนัดหมายเวลากับนางคันธมาลีว่าจะเข้าไปจับตัวพระคาวีในเมืองพัทธวิสัย ดังบทประพันธ์

.....	.....
ยายกลับไปทูลพระเจ้าป้า	**ว่าเรารับอาสาไม่ข้องขัด**
<u>ค่ำวันนี้</u>คอยกันเป็นวันนัด	**จะเข้าไปจับมัดเอาตัวมา**

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 139)

กาลภาษาที่ปรากฏ คือ <u>ค่ำวันนี้</u> ซึ่งเป็นเวลาที่ไวยทัตกำหนดนัดหมายว่าจะเข้าไปจับตัวพระคาวี สื่อให้ทราบว่าไวยทัตรับอาสาที่จะล้างแค้นให้ท้าวสันนุราชกับนางคันธมาลีซึ่งเป็นลุงกับป้าของตน ที่ถูกพระคาวีกับพระหลวิชัยลวงเผาท้าวสันนุราชทั้งเป็นในระหว่างพิธีชุบตัวจากคนแก่ชราให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่น ซึ่งพระคาวีได้ปลอมตัวเป็นท้าวสันนุราชองค์ใหม่แทนนางคันธมาลีรวมทั้งคนอื่นๆ พลอยหลงเชื่อแต่ยายเฒ่าทัศประสาทจำพระคาวีได้จึงเล่าความจริงให้ฟัง นางคันธมาลีโกรธแค้นและเจ็บใจมากที่ถูกหลอกจึงให้ไวยทัตช่วยออกรบจับตัวคาวีมาฆ่าให้ได้ นอกจากนี้กาลภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าไวยทัตมีความมั่นใจในตนเองมากที่จะสามารถสู้รบชนะพระคาวีและจะจับตัวมาลงโทษให้ได้

3. **เนตรภาษา**

กวีบรรยายการใช้สายตาของตัวละครเพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึก และความต้องการของตัวละคร เป็นตอนที่ยายเฒ่าทัศประสาทแสดงเนตรภาษากึ่งกล้ากึ่งกลัวที่จะไปเข้าเฝ้านางคันธมาลี ดังบทประพันธ์

ครั้นถึงจึงค่อย<u>มองเมียง</u>	เห็นเงียบสุ้งเสียงสาวศรี
ใครจะเดินไปมาก็ไม่มี	ได้ทีค่อยย่อง<u>มองดู</u>
<u>เห็น</u>นางครวญคร่ำร่ำร้องไห้	จะรุมเร้าเข้าไปก็กลัวอยู่
รอรั้งนั่งเพียงปากประตู	<u>นัยน์ตาสอดลอดดู</u>ตามม่านทอง

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 133)

เนตรภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ <u>มองเมียง</u> เป็นการใช้สายตาของยายเฒ่าทัศประสาทที่ชายตามองดูเหล่านางสนมกำนันเมื่อเห็นว่าไม่มีใครก็ค่อยๆ เลียบเคียงเข้าไปหานางคันธมาลีที่อยู่ในห้องบรรทมของนาง ยายเฒ่าทัศประสาทใช้สายตา <u>มองดู</u> สื่อให้ทราบว่าต้องการค้นหาว่านางคันธมาลีอยู่ในห้องบรรทมของนางหรือไม่ ซึ่งยายเฒ่าทัศประสาท <u>เห็น</u> นางคันธมาลีร้องไห้คร่ำครวญอยู่ จะเข้าไปหานางแต่ก็กลัวถูกนางตบตีทำร้ายจึงได้แต่นั่งรออยู่ที่หน้าประตูทางเข้าและยายเฒ่าทัศประสาทก็ได้แต่พยายามใช้สายตา <u>นัยน์ตาสอดลอดดู</u> นางคันธมาลีอยู่ตลอดเวลาคอยหาโอกาสเข้าไปหานาง เนตรภาษาดังกล่าวสื่อให้ทราบว่ายายเฒ่าทัศประสาทจะต้องมีเรื่อง

สำคัญแจ้งให้นางคันธมาลีได้รับรู้อย่างแน่นอน แต่ที่ไม่กล้าเข้าไปหานางคันธมาลีก็เนื่องจากว่ายายเฒ่าทัศประสาทมีความผิดต่อนางคันธมาลี ซึ่งเป็นเรื่องที่นางไปนำตัวนางจันท์สุดามาให้ท้าวสันนุราช ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดเรื่องราวต่างๆ มากมายและที่สำคัญก็คือเป็นเรื่องที่นางคันธมาลีกำลังเศร้าเสียใจอยู่ในขณะนี้

4. **สัมผัสภาษา**

กวีบรรยายถึงการสัมผัสเพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาในส่วนลึกของจิตใจและแสดงถึงความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน ซึ่งสัมผัสภาษาปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่พระคาวีปลอบประโลมใจนางจันท์สุดาไม่ให้คิดกลัวกองทัพของไวยทัตที่ยกมาเพื่อจะฆ่าพระคาวี ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น	พระคาวีฤทธิไกรใจกล้า
ปลอบนางพลาง<u>เช็ดชลนา</u>	ฟังคำพี่ว่าอย่าเกรงกลัว
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 145)

สัมผัสภาษาที่ปรากฏ <u>เช็ดชลนา</u> เป็นสัมผัสภาษาของพระคาวีที่แสดงต่อนางจันท์สุดา สื่อให้ทราบว่าพระคาวีต้องการปลอบประโลมนางจันท์สุดาไม่ให้คิดกลัวกองทัพของไวยทัตที่ยกทัพมากันประมาณสองพันคนเพื่อจับตัวพระคาวีมาฆ่าลงโทษ กล่าวคือ ไวยทัตต้องการฆ่าพระคาวีเพื่อเป็นการแก้แค้นให้แก่ท้าวสันนุราชและนางคันธมาลี ที่พระคาวีลวงฆ่าเผาท้าวสันนุราชทั้งเป็น อีกทั้งก็ปลอมองค์เป็นท้าวสันนุราชองค์ใหม่ยึดครองเมืองพัทธวิสัยเป็นของตัว การที่ไวยทัตยกกองทัพซึ่งมีจำนวนไพร่พลมากเช่นนี้มิได้ทำให้พระคาวีกลัวเกรงแม้แต่เพียงน้อยนิด ดังนั้นพระคาวีจึงต้องการปลอบประโลมให้นางจันท์สุดาเชื่อมั่นในฝีมือการรบของพระองค์ นอกจากนี้สัมผัสภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าพระคาวีมีความมั่นใจในตนเองมากว่าจะสามารถใช้วิชาความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมาจากพระฤาษีใช้ในการต่อสู้กับไวยทัตได้ ถึงแม้ว่าจะมีเพียงพระคาวีพระองค์เดียวที่ต้องสู้รบกับกองทัพของไวยทัตจำนวนประมาณสองพันคนก็ตาม

5. **อาการภาษา**

กวีบรรยายลักษณะกิริยาอาการ ทั้งการแสดงสีหน้าและท่าทางของตัวละครในเรื่องได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้นทำให้รับรู้และเข้าใจถึงอารมณ์ ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละครที่แสดงออกมา ซึ่งอาการภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ไวยทัตได้รับหนังสือจากนางคันธมาลี เมื่ออ่านข้อความในหนังสือจบไวยทัตก็แสดงกิริยาอาการ ดังบทประพันธ์

อ่านจบขบฟันหันหุน เคืองขุ่นดาลเดือดไม่ดับได้
ลุกขึ้นกระทืบเตียงเสียงอึงไป ข้าไทหลีกหลบกระทบกัน
…… ……

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 138)

อาการภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ขบฟันหันหุน ลุกขึ้นกระทืบเตียง ซึ่งเป็นกิริยาอาการของไวยทัตสื่อให้ทราบว่าโกรธจัดและเต็มไปด้วยความอาฆาตแค้นพระฤๅษีแปลงที่กล้าลวงฆ่าเผาไฟท้าวสันนุราชทั้งเป็น อีกทั้งพระคาวีก็อาจหาญปลอมตัวเป็นท้าวสันนุราชองค์ใหม่ยึดครองเมืองพัทธวิสัยไปเป็นของตัว ซึ่งการกระทำทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่ตนไม่มีวันให้อภัยอย่างเด็ดขาด ดังนั้นไวยทัตจึงคิดแก้แค้นให้ท้าวสันนุราชและนางคันธมาลี นอกจากนี้อาการภาษาที่ปรากฏยังสะท้อนให้ทราบถึงลักษณะนิสัยของไวยทัตได้ว่าเป็นคนหุนหันพลันแล่นเพราะเมื่อได้รับหนังสือลับจากนางคันธมาลีว่าท้าวสันนุราชหลงกลพระฤๅษีกับพระคาวีว่าถูกลวงฆ่าเผาไฟทั้งเป็น และบ้านเมืองก็ถูกพระคาวียึดครอง ซึ่งไวยทัตก็ไม่พิจารณาเหตุผลต้นปลายให้รอบคอบด้วยใจเป็นธรรมเสียก่อนกลับหุนหันพลันแล่นเต็มไปด้วยความอาฆาตแค้น

นอกจากนี้ยังปรากฏอาการภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่ไวยทัตรู้ตัวว่าไม่สามารถสู้รบกับพระคาวีได้ ดังบทประพันธ์

เมื่อนั้น ไวยทัตขยั้นพรั่นหนักหนา
สุดสิ้นกำลังวังชา อ่อนระอาเหนื่อยเหน็ดเข็ดฝีมือ
ไม่อาจอยู่รบรับสัประยุทธ์ ทิ้งสาตราอาวุธออกวิ่งตื๋อ
บ่าวไพร่ใหญ่น้อยพลอยแตกฮือ อึงอื้อไปทั้งวังใน

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 149)

อาการภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ออกวิ่งตื๋อ ซึ่งเป็นกิริยาอาการวิ่งหนีอย่างไม่คิดชีวิตของไวยทัต สื่อให้ทราบว่าไวยทัตพ่ายแพ้ในการสู้รบกับพระคาวี ทั้งนี้เนื่องจากไวยทัตหมดเรี่ยวแรงที่จะต่อสู้กับพระคาวีเพราะพระคาวีมีอิทธิฤทธิ์เวทมนต์มากที่สามารถเรียก "รูปนิมิต" ซึ่งเป็นรูปที่เกิดจากอำนาจเวทมนต์ให้มาต่อสู้กับไวยทัต ซึ่งกำลังกองทัพของไวยทัตไม่อาจต่อสู้ด้วยได้ อีกทั้งตัวของไวยทัตเองก็ไม่มีฤทธิ์เดชอันใดที่จะใช้ในการสู้รบครั้งนี้ ดังนั้นไวยทัตจึงยอมแพ้โดยการออกวิ่งหนีอย่างไม่คิดชีวิต เป็นผลให้พวกบ่าวไพร่ที่กำลังสู้รบเห็นไวยทัตซึ่งเปรียบเสมือนกับแม่ทัพวิ่งหนีเอาตัวรอดไปแล้ว พวกบ่าวไพร่ก็หมดกำลังใจขวัญหนีดีฝ่อวิ่งตามเจ้านายไปตามๆ กัน

6. วัตถุภาษา

กวีบรรยายถึงสภาพแวดล้อมและวัตถุสิ่งของของตัวละคร ซึ่งวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดเป็นตอนที่ยายเฒ่าทัศประสาทนำหนังสือไปให้ไวยทัต ดังบทประพันธ์

บัดนั้น	**เฒ่าทัศประสาทกลัวตัวเป็นหนู**
พูดถลากถลำพร่ำพรู	เอา<u>หนังสือ</u>ขึ้นซูเป็นแยบคาย
.....	.....

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 137)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ วัตถุสิ่งของของนางคันธมาลี ซึ่งเป็น <u>หนังสือ</u> ที่ยายเฒ่า-ทัศประสาทถือไปให้ไวยทัตซึ่งเป็นหลานของนางคันธมาลีสื่อให้ทราบว่าเป็นสิ่งของที่สำคัญมากเปรียบเสมือนกับเป็นตัวแทนของนางคันธมาลี ซึ่งสามารถใช้ตอบคำถามของไวยทัตได้ว่ามาทำไม ซึ่งยายเฒ่าทัศประสาทก็รีบซูหนังสือให้ดูทันที นอกจากนี้เทศภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่าข้อความในหนังสือนั้นจะต้องเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากและเป็นความลับ ซึ่งเรื่องในหนังสือฉบับนั้นก็คือเรื่องราวที่กำลังเกิดขึ้นในเมืองพัทธวิสัยในขณะนี้ที่มีความวุ่นวายมาก เนื่องจากท้าวสันนุราชถูกพระฤาษีแปลงและพระคาวีลวงฆ่าเผาไฟทั้งเป็นในขณะที่ทำพิธีชุบตัวท้าวสันนุราชจากคนแก่ชราให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่น

นอกจากนี้ยังปรากฏวัตถุภาษาที่เด่นชัดอีกตอนหนึ่งด้วย ซึ่งเป็นตอนที่ไวยทัตเตรียมไพร่พลและอาวุธออกสู้รบกับพระคาวี ดังบทประพันธ์

.....	.....
ได้คนร่วมจิตคิดการ	<u>ประมาณสองพันล้วนสันทัด</u>
เมื่อนั้น	ไวยทัตชื่นชมสมหมาย
ได้ผู้คนพลไพร่มากมาย	จึงให้แจกจ่าย<u>เครื่องสาตรา</u>
<u>ทวนง้าวหลาวแหลน</u>พร้อมพรั่ง	อีกทั้ง<u>หอกดาบปืนผา</u>
แล้วให้เลี้ยง<u>เหล้า</u>เหล่าโยธา	จะได้กล้าหักหาญทำการเรา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 140-141)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ <u>ประมาณสองพันล้วนสันทัด</u> ซึ่งเป็นจำนวนบ่าวไพร่ที่เคยออกทัพจับศึก อาสาจะไปช่วยไวยทัตรบกับพระคาวี ซึ่งไวยทัตได้แจกจ่าย <u>เครื่องสาตรา</u> ซึ่งเป็นอาวุธของมีคมใช้ในการรบให้แก่พวกบ่าวไพร่ที่เคยออกทัพ ดังนี้ <u>ทวน</u> <u>ง้าว</u> <u>หลาว</u> <u>แหลน</u> <u>หอก</u> <u>ดาบ</u> <u>ปืนผา</u> อีกทั้งไวยทัตยังเลี้ยง <u>เหล้า</u> แก่พวกที่จะออกสู้รบกับพระคาวีในครั้งนี้ สื่อให้ทราบว่า

ไวยทัตต้องการให้พวกที่อาสาออกรบในครั้งนี้เกิดความใจกล้าบ้าบิ่น ไม่เกรงกลัวศัตรู เพราะคนเมาเหล้าจะมีอาการมึนจนลืมตัวขาดสติสัมปชัญญะ และไม่กลัวตาย

และวัตถุภาษาที่ปรากฏเด่นชัดอีกตอนหนึ่งเป็นตอนที่ไวยทัตเตรียมตัวออกรบกับพระคาวี ดังบทประพันธ์

ชำระสระสรงทรงเครื่อง รุ่งเรืองพรรณรายฉายฉัน
แล้วกินว่านยาทาน้ำมัน โพกพันผูกผ้าประเจียดรัด
คาดตะกรุดเครื่องรางอย่างยอด แหวนพิรอดสอดใส่นิ้วพระหัตถ์
แล้วดื่มน้ำสุราอาพัด พอกำดัดตึงตัวไม่กลัวใคร

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 142)

วัตถุภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ ว่านยา ซึ่งเป็นว่านที่เชื่อว่าจะทำให้อยู่ยงคงกระพันและเป็นสิริมงคลแก่ตัว น้ำมัน ซึ่งเป็นน้ำมันที่หุงแล้วเสก เชื่อว่าเพื่อให้คงกระพัน ผ้าประเจียด ซึ่งเป็นผ้าเลขลงยันต์ถือกันว่าเป็นเครื่องป้องกันอันตรายได้ ตะกรุดเครื่องราง ซึ่งเป็นเครื่องรางอย่างหนึ่งทำด้วยโลหะหรือใบลานลงคาถาอาคมแล้วม้วนเป็นรูปกลมยาวและกลวง แหวนพิรอด ซึ่งเป็นแหวนที่ถักด้วยกระดาษหรือด้ายแล้วลงรักปลุกเสกด้วยเวทมนต์ วัตถุภาษาที่ปรากฏเป็นเครื่องรางของขลังที่ไวยทัตใช้เพื่อป้องกันตัวในการออกรบกับพระคาวี สื่อให้ทราบว่าเป็นเครื่องราง-ของขลังที่คนสมัยก่อนนิยมใช้และเชื่อว่าเครื่องรางของขลังแต่ละชนิดสามารถช่วยป้องกันมิให้ศัตรูมาทำอันตรายได้ นอกจากนี้วัตถุภาษาที่ปรากฏยังสื่อให้ทราบอีกว่าเป็นเครื่องรางของขลังที่ไวยทัตใช้เพื่อเพิ่มความมั่นใจให้แก่ตนเอง ว่าจะต้องรบเอาชนะพระคาวีได้อย่างแน่นอน

7. ปริภาษา

กวีบรรยายลักษณะการใช้น้ำเสียงของตัวละคร เพื่อสื่อให้ทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร เป็นตอนที่นางคันธมาลีคร่ำครวญถึงท้าวสันนุราชพระสวามีคู่ทุกข์คู่ยากของนางซึ่งบัดนี้สิ้นพระชนม์แล้ว ดังบทประพันธ์

....
โอ้ว่าพระทูลกระหม่อมแก้ว ตายจากเมียเสียแล้วพึ่งประจักษ์
มันทำให้เจ็บช้ำน้ำใจนัก จะเผาเกลือแช่งชักให้ย่อยยับ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2540. หน้า 135)

ปริภาษาที่ปรากฏ ได้แก่ น้ำเสียง โอ้ ซึ่งเป็นน้ำเสียงของนางคันธมาลี สื่อให้ทราบว่านางเสียใจมากเมื่อรู้ว่าท้าวสันนุราชพระสวามีคู่ทุกข์คู่ยากของนางสิ้นพระชนม์แล้ว กล่าวคือ ยายเฒ่าทัศประสาทกลัวถูกพระคาวีฆ่านางเพื่อแก้แค้นเพราะครั้งหนึ่งนางเคยลอบฆ่าพระคาวีจนถึงแก่ชีวิต ดังนั้นนางจึงเข้าเฝ้านางคันธมาลีแล้วเล่าความจริงให้ฟังว่าท้าวสันนุราชสิ้นพระชนม์ในระหว่างทำพิธีชุบตัวจากคนแก่ชราให้เป็นชายหนุ่มแรกรุ่นเสียแล้ว ซึ่งท้าวสันนุราชองค์ใหม่ที่นางคันธมาลีเห็นก็คือพระคาวีพระสวามีของนางจันท์สุดา นอกจากนี้ปริภาษาดังกล่าวยังสื่อให้ทราบอีกว่านางคันธมาลีรักใคร่และมีความซื่อสัตย์ต่อท้าวสันนุราชมาก เพราะการที่นางต้องการชุบตัวใหม่ให้ดูเป็นสาวแรกรุ่นนั้นก็เนื่องจากนางต้องการอยู่เคียงคู่กับท้าวสันนุราช แต่เมื่อพระองค์ต้องมาสิ้นพระชนม์นางจึงเสียใจ อาลัยอาวรณ์และเจ็บแค้นแทนท้าวสันนุราชมาก ถึงแม้ว่าขณะที่ท้าวสันนุราชยังมีชีวิตอยู่ นางคันธมาลีจะไม่ค่อยได้รับการดูแลเอาใจใส่จากท้าวสันนุราชมากนักก็ตาม ทั้งนี้ก็เป็นเพราะท้าวสันนุราชเป็นคนเจ้าชู้มาก มีหญิงอื่นเชยชมได้ไม่เว้นแต่ละวัน

ในการศึกษาอวัจนสารจากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่องคาวี ตอนพระคาวีรบกับไวยทัต พบว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงไวยทัตต้องการแก้แค้นให้ท้าวสันนุราชที่ถูกลวงฆ่าเผาไฟทั้งเป็นในพิธีชุบตัว ไวยทัตจึงออกสู้รบกับพระคาวีแต่ไม่สามารถสู้รบเอาชนะพระคาวีได้กลับถูกจับและถูกประหารชีวิตพร้อมนางคันธมาลีและยายเฒ่าทัศประสาท ดังนั้นอวัจนสารที่กวีใช้สื่อจึงปรากฏอวัจนสารดังนี้ คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาการภาษา วัตถุภาษา และปริภาษา กล่าวคือ กวีใช้เทศภาษาบรรยายให้ทราบถึงระยะห่างที่นางคันธมาลีใช้เพื่อปรึกษากับยายเฒ่าทัศประสาทในการคิดแก้แค้นให้ท้าวสันนุราช ส่วนกาลภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงเวลาที่ไวยทัตกำหนดที่จะไปจับพระคาวีมาฆ่าให้หายแค้น เนตรภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงการใช้สายตาสอดดูเพื่อหาจังหวะเข้าไปบอกเรื่องสำคัญและเป็นความลับ สัมผัสภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงการปลอบประโลมให้คลายจากความทุกข์ใจและให้เชื่อมั่นในฝีมือว่าพระคาวีสามารถรบเอาชนะไวยทัตได้ อาการภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงลักษณะอุปนิสัยของไวยทัตว่าเป็นคนหุนหันพลันแล่นและไม่ได้มีความเก่งกาจอะไร เพราะในขณะสู้รบกับพระคาวี ไวยทัตออกวิ่งหนีเมื่อสู้ไม่ได้ส่งผลให้ไพร่พลทหารหมดกำลังใจขวัญหนีดีฝ่อไปตามๆ กัน ส่วนวัตถุภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงหนังสือลับ ซึ่งเป็นตัวแทนของนางคันธมาลีให้ไวยทัตช่วยออกรบกับพระคาวี และวัตถุภาษาที่สื่อให้ทราบถึงอาวุธและเครื่องรางของคลังที่ทหารมักนิยมใช้ในการออกทัพจับศึก และปริภาษาที่กวีใช้สื่อให้ทราบถึงน้ำเสียงที่แสดงถึงความรักอาลัยอาวรณ์ท้าวสันนุราชที่ถูกลวงฆ่าเผาไฟทั้งเป็น